

श्री जैनभेतांबर भूतिपूजक गोडी गना हितार्थे प्रगट् अतु

बुद्धिप्रभा.

LIGHT OF REASON.

अथ.

दिव्य पंथ प्रति संचरवाने, जल छवन छन करवाने;
गान सुधारस रसववाने, शारद सदाय हे "बुद्धिप्रभाते."

संपादक:- भव्तीशाल भोवनशाल.
पाठशाला.

पुस्तक ६ रु. अप्रैल १९१५. वार संवत्-२४४०. अंक १ लो.

प्रसिद्धकर्ता-श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ.

व्यवस्थापक-अमदावाड श्री जैनभेतांबर भूतिपूजक गोडी ग
तारुथी सुप्रोन्ट-अन्ट, रांकरलाल अह्मदावाड कोपडीया.

यु. अमदावाड.

वार्षिक सवालम-पोस्टेज साथे रु. १-४-० स्थानिक १-०-०.

अमदावाड.

या "जायभूत न्युजिली" प्रोन्टिअर प्रेसभा

परीषद देवीशाल अमदावाड कोपडीया.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. શ્રી મહિયદ્ર... .. ૧	૧	ખન્ધુવરક ૧૯	૧૯
૨. માંડે નવીન વર્ષ ૮	૮	ખિમારા પખીને ૨૦	૨૦
૩. માંડે ગત અને નવિન વર્ષ પ્રવેશ... ૯	૯	૭. જૈનકોમમાં ગોખસે તુલ્ય મનાતા મહુમ સરદાર શેઠ લાલબેઠ દય...	
૪. અમારી નોંધ ૧૨	૧૨	પતખાઈના જીવનમાંથી અનુકરણીય દર્શાવેલ ૨૦	૨૦
૫. સુસારમાં સ્વર્ગ ૧૪	૧૪	૮. તીર્થ પ્રવાસ વર્ણન ૨૪	૨૪
૬. કાબ્યકુંજ... .. ૧૬ થી ૨૦	૧૬ થી ૨૦	૯. શ્રી મહાવીર જ્યંતી ૨૮	૨૮
કલકીંગ ૧૬	૧૬	૧૦. શ્રી મહાવીર જ્યંતી વિશે બે બોલ. ૩૫	૩૫
સુબોધક સાતવાર ૧૭	૧૭		
વિશ્વાસલાતીને ૧૮	૧૮		

લવાજમ.

હમારા ગ્રાહકો જોશે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુરૂ પાડ્યું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણેજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીએજ રાખીને અમે નફા તરફ ન જોતાં કર્તવ્ય તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને તે આજુ વર્ષમાં નવિજ ફેરફારો કરી સામાજિક માસિકની હરોળમાં તેને સુદી વધુ સેવા બલવવા નિશ્ચય કર્યો છે. માસિકની દક્ષિણા આધાર તેના વાંચકોની તુલન મદદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ મુશ્કેલીઓને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિનાવિલંબે મોકલી આપવું અને ગ્રાહક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથીજ અમેને લખી જણાવવું. જાહેર સંસ્થા સુકશાનમાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

ધૃતિશમ.

તૈયાર છે !

મંગાવો !!

તૈયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પત્ર ભાવાર્થ સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, વૈરાગ્યાદિક, ઉત્તમ રહસ્યવાળા ૧૮ પદો કે જેનો ભાવાર્થ સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર જિજ્ઞાસા હતી તે પદો ઉપર આવાર્થ સુદ્ધિ-સાગરસરિત્ર મહારાજે સ્પષ્ટ રીતે વિસ્તારથી વિવેચન કરી જીજ્ઞાસા પૂર્ણ કરી છે. તે સાથે શ્રીમદ્વર્તુ ચરિત્ર પણ ઉત્તમ રીતે દાખલ કર્યું છે. ઉચ્ચ કાગળ, નિર્ણયસાગર પ્રેસની સુંદર છાપ ને ખોલેલ પાકી બાઈન્ડીંગ છતાં કી. માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

કે. નાગોરીશરાહ.

અમદાવાદ.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂં બોર્ડીંગ.

બુદ્ધિમત્તા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પદુતરં શાન્તિગ્રહયોતકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદધર્મમદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિમત્તા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હું.]

તા. ૧૫ એપ્રિલ સને ૧૯૧૪.

[અંક ૧ લો.]

*શ્રી મણિચંદ્રકૃત.

(સંપ્રાદય તથા વિવેચનકાર બુદ્ધિસાગર:)

ચોપાઈ.

મિચ્છત્ત કહીય જે કુતસ્વવાસના, યથારિયતિ ભવ નાવે આસના ।
દ્રવ્ય યજ્ઞવ વિપર્યાસ ધરાવે, અનંતાનુવંધો હૃઠ કરાવે ॥ ૧ ॥
ગુણવંત જાણ્યો તુદે દ્વેષ આવે, મુંદુર્તથી માંડી જાવજીવ કહાવે ।
અનંતાનુવંધીઓ ક્રોધ તે થાવે, ભવાનુવંધી તે દુર્ગતિ પાવે ॥ ૨ ॥
ગુણવંત પ્રતિ દેલે આપથી હીના, અવગુણ આગલિ કરી જુઈ દીના ।
માન વહ્યો નિજ પરાક્રમ વોલે, દુર્ગતિ તણું ધારણું તે ચોલે ॥ ૩ ॥
ધર્મ થોડો કરી વહુત પ્રકાશે, આપ હમ જાણે મોરો જસે માસે ।
ધર્મ દેલાહો ઠગે વહુ લોક, અનંતાનુવંધી માયા કરે ફોક ॥ ૪ ॥

આ ચોપાઈવાળા પદમાં અધ્યાત્મશાસ્ત્રી શ્રી મણિચંદ્રકૃતે સમર્પિતી અને મિથ્યાત્વીનાં લક્ષણો દર્શાવ્યાં છે. મિથ્યાત્વીને ગુણવંતપર દ્વેષ પ્રગટે છે અને તે મુંદુર્તથી પ્રારંભીયાવજ્ઞવ પર્યંત રહે છે. મિથ્યાત્વી જીવ પોતાને ગુણવંતો કરતાં મહાન દેખે છે અને ગુણવંતોને પોતાનાથી હીન

* શ્રી મણિચંદ્રકૃત મહારાજ અમદાવાદમાં સારંગપુર તળીયાની પોળમાં રહેતા હતા. અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ નવી કાંઈ જ કહેવાય છે તેમના પતિએ શ્રી મણિચંદ્રકૃત પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો એમ કહેવાય છે. શ્રી મણિચંદ્રકૃતની કેટલીક સજ્જાઓ અને પદો છપાઈ ગયાં છે. અવશેષ કેટલાંક પદો મળી આવવાથી અત્ર તેનો ઉતારો કરવામાં આવે છે.

પરવસ્તુ અપની કરીને માને, તનમેં રંગાઈ રહ્યો નીચ ઠાળે ।
 લોભસાગર પૂરો નવી થાવે, વૃષ્ણાઈ કરી દુર્ગતિ જાવે ॥ ૫ ॥
 ઇ અનંતાનુવંધી કહ્યા ચાર, એકની મુખ્યતા ગુણીતા ત્રણ ધાર ।
 નરક નિગોદ પ્હોંચાઢે માઈ, હારી જાઈ આપણી ઠકુરાઈ ॥ ૬ ॥
 યથાસ્થિત ભાવ ઉપરે મનરંજે, ગુણ જાણ્યા પછી તેહને નવિ ગંજે ।
 ધર્મેમાં માયા ન કરે પુણ્યવંત, મળે મણિચંદ્ર પરવસ્તુ મેં સંચ ॥ ૭ ॥

રાગ કેદારો.

ચેતના ચેતનકું સમજાવે, અનાદિ સ્વરૂપ જણાવેરે ।

સુમતિ કુમતિ દો નારી તાહરે, કુમતિ કહે સિમ ચાલેરે. ચેતના. ૧

કુમતિ તળો પરિવાર છે વહુલો, રાત દિવસ કરે ઢોહલોરે;

વિષય કષાયમાં મીનો રહેવે, નવિ જાણે તે મૂલોરે. ચેતના. ૨

દેખે છે, મિથ્યાત્વી અન્ય જીવોના અવગુણોને આગળ કરે છે અને તેઓના સદ્ગુણોને આચ્છાદે છે. મિથ્યાત્વી અલ્પ ધર્મ કરીને ઘણો ધર્મ એમ અન્યોની આગળ પ્રકાશે છે. મિથ્યાત્વી કપટ હિંસર હિંસરી ક્રિયાકર્મરે ધર્મ દેખાડીને પરને વંચવા પ્રયત્ન કરે છે. સમકિતી ધર્મનુદાનમાં કપટ કરતો નથી. સમકિતી અન્ય જીવોના સદ્ગુણોને પ્રદણ કરે છે અને વસ્તુને વસ્તુપણે દેખે છે. ઇત્યાદિ.

આ પદમાં શ્રી મણિચંદ્ર મહારાજ સુમતિ અને કુમતિના પાત્રપૂર્વક આત્માને ઉપદેશ કરીને સુમાતના ઘેર રહેવા આત્માને વિવેક કરાવે છે અને કુમતિની અસારતા અવબોધાવી તેના વશમાં ન રહેવું એમ આત્માને પ્રખેષે છે. શ્રી મણિચંદ્ર પોતાના આત્માને સખેષે છે કે હે આત્મન! કુમતિનો બહુ પરિવાર છે અને તે તને રાત્રી દિવસ વિકલ્પ સંકલ્પ કરાવીને દુઃખી કરે છે, કુમતિનો પરિવાર તને વિષય કષાયમાં તન્મયતા કરાવે છે પણ તું તેના સંગે પોતે બૂઝ્યો છું એમ સંવેદી શકતો નથી. કુમતિએ તને એવી રીતે વશમાં કરી લીધો છે કે તને સુમતિ સાથે મેળાપ પણ કરવા રેતી નથી. હે ચેતન! તને મોહની છાક એવી ચઢી છે કે તું સુમતિનું સ્વરૂપ અવબોધવા સમર્થ થઈ શક્યો નથી. કુમતિના સંગે અભક્ષ્ય ભક્ષણ તું કરે છે. આવી રીતે તારો અનન્તકાળ વહી ગયો. અવસર પામીને ચેતન પોતાના આત્માને કહે છે કે હે આત્મસ્વામિન! તમારો પાસ હવે સુમતિના ઘેર રાખો. કુમતિના મુખે મીઠાઈ દઈને સુમતિના અહવિચારોમાં તણીન બની આનન્દ રસ આસ્વાદો. આત્મસ્વામિન! આ પ્રમાણે સુમતિની પાસે રહેવાનો અભ્યાસ સેવશો તો વિરતિ તમારી પાસે આવશે અને તે તમને નિરૂપાધિમય સુખની વાતગી ચખાડીને તૃપ્ત કરશે કે જ્યાં તમે સત્ય સુખના માર્ગમાં અવધૂતયોગી બનીને રહેશો. હે ચેતન! વિરતિની પાસે તન્મય બનીને રહેશો ત્યારે સુક્તિનો મેળાપ તમને અવશ્ય સુમતિ કરાવી આપશે. ચેતન પોતાના સ્વરૂપે શુદ્ધ થાય છે ત્યારે તે નિર્ભય સ્થાનક પ્રાપ્ત કરે છે એમ હે ચેતન! તમે પરિપૂર્ણ લક્ષ્યમાં રાખીને હવે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તણીન બનો. શ્રી મણિચંદ્ર મહારાજ પોતાના આત્માને પ્રખેષે છે કે સુમતિ અને કુમતિનું આહું પદંતર જાણીને પોતાના ગુણ જણ્યો અને તેમાં રમણતા કરી એટલે આપો આપ પરમાત્મારૂપ દેખાશે.

સુમતિ મિલવા નવિ દિયે તુજને, મોહની છાકે રાહ્યોરે;

મહ્યામહ્ય તુજને કરાવે, અનંતકાલ તાંડ રાહ્યોરે.

ચેતના. ૩

અવસર પામી ચેતના થોલી, પ્રમુ સુમતિને ઘેર રાહ્યોરે;

કુમતિને મુલે મીઠાઈ વેડ, સુમતિ તળા ગુણ ચાહ્યોરે.

ચેતના. ૪

ફળે અઘ્યાસે દેસિ વ્રતી આવે, અવસરિ કુમતિને છાંહેરે;

સુમતિ તળું વાધ્યું જાળી, સંયમ સ્ત્રી તવ આળેરે.

ચેતના. ૫

સુમતિ સ્ત્રી પરિવારે વાધી, તવ મુક્તિવધૂ મેલાવેરે;

આપ સ્વરૂપે ચેતન થાવે, તવ નિર્મયસ્થાનક પાવેરે.

ચેતના. ૬

આપ સ્વરૂપ યથાસ્થિત થાવે, જોડને ચિત્ત આળેરે;

કુમતિ સુમતિ પટંતર દેહી, મળે મણિચંદ્ર ગુણ જાળેરે.

ચેતના. ૭

ભાવાર્થ—અધ્યાત્મ રસમગ્ન શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ આ સંસારની અસારતાનો પૂર્ણ નિશ્ચય કરીને વિવેક જ્ઞાનથી પ્રભોધિ છે કે, આ સંસારમાં કોઈ કોઈના કાર્ય માટે નથી. મૂઠ જીવ મોહ વડે પોતાનું આયુષ્ય બ્યર્થ ગુમાવે છે અને જે સુખનો માર્ગ છે તેનાથી પરાફ્રમુખ રહે છે. શબ્દ-રૂપ-રસ-ગંધ અને સ્પર્શ વિષયોમાં શુભ અને અશુભતાને માની પરવસ્તુમાં મિથ્યા મુકે છે. ચેતન એ પોતે ચૈતન્ય સ્વભાવ વિશિષ્ટ છે છતાં જડતા સ્વભાવમાં ચેતન મુકાયો એ પણ એક આધર્મ છે. ચેતન અઘાનયોગે જડસ્વભાવમાં મુકાઈને યથાસ્થિત વસ્તુ સ્વભાવને અવભોધી શક્યો નહિ તેમજ ચેતન પરવસ્તુઓમાં માર્શ તાઈ કરીને રાચી રહ્યો. અહો ! ચેતન યદ્વને જડમાં મુકાયો અને પોતાનામાં રહેલા શાન્ત રસને તે જાણી શક્યો નહિ. જ્યારે ત્યારે પણ ચેતન સ્વભાવમાં આવ્યા વિના અનન્તાનન્દમય થઈ શકવાનો નથી. જડની સંગતિ કરવાથી આત્મામાં જડતા વ્યાપી રહી છે અને તેથી જ્ઞાન માર્ગ ટૂંકાઈ રહ્યો છે. અહો આત્મા એવો જડ અઘાની બની ગયો છે કે જે મન-વચન અને ક્રિયાના યોગે જે જે કરે છે તેમાં દુઃકર્મ છું એવી અકૃતિ ધારણ કરે છે અને તેથી પરભાવનો કર્તા હતાં બનીને કર્મ ગ્રહણ કરે છે. અઘાનવધી યોગ અને કપાયથી પોતાને બિન્ન જાણી શકતો નથી. યોગવડે અને રસવડે પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં કર્મરૂપ જડને બાધે છે અને તેથી સ્વકૃત કર્મને બ્રહ્મભવમાં નાના અવતારો ધારણ કરીને ભોગવે છે. યોગથી પ્રદેશબન્ધ પડે છે અને કપાયથી રસ રિચિતિ બન્ધ પડે છે. આત્મા પરસ્વભાવે રમણતા કરવાથી પરનો કર્તા હતાં બનીને બ્રહ્મભણુ કર્યા કરે છે. જ્યારે આત્માને સત્ય વિવેક પ્રગટે છે ત્યારે સર્વ જડ પદાર્થોથી હું બિન્ન છું અને બાહ્યગરની બાહ્ય સમાન સર્વ દ્રવ્ય પ્રપંચ ધૂન જેવા છે એમ જાણે છે. કર્મના ઉદયથી બાહ્ય શુભાશુભ સંબંધ પ્રગટે છે તેમાં કોઈ શુભાશુભ દ્રવ્ય તથા તેના સંબંધો સદા રહેતા નથી. આ પ્રમાણે આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં રમે છે ત્યારે તેને કામ ભોગની વાંચના રહેતી નથી. શ્રી મહિયંદ્રજી જણાવે છે કે જ્યારે આત્મા અને જડવસ્તુને યથાસ્થિત બાવે જાણવામાં આવે છે ત્યારે સુખને સુખરૂપ જાણે છે તથા દુઃખને દુઃખરૂપ જાણે છે અને સ્વભાવ રમણતામાં સુખ માની તેમાં રમે છે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

કોઈ કિનકું કાજ ન આવે, મૂઢ મોઢે વેલા ગમાવેરે;	
શબ્દ રુપરસ ગંધ ફરસાવે, શુભાશુભ દુઃખ સુખ પાવેરે.	કોઈ. ૧
જહ સ્વભાવ ચેતન મુદ્ધો, યથાસ્થિત ભાવ ન બુદ્ધ્યોરે;	
તેરી મેરી કરતો અલુજ્યો, શાન્તરસ ભાવ ન સુજ્યોરે.	કોઈ. ૨
જહકી સંગતે જહતા વ્યાપી, જ્ઞાનમારગ રહ્યો ઢાંકીરે;	
યોગ કરે તે આપે જાણે, હું કરતા કહે થાપીરે.	કોઈ. ૩
યોગ કપાય ન જુદા જાણે, યોગે પ્રકૃત પ્રદેશ જહ વાંધેરે;	
કપાય રસ સ્થિતિનો કર્તા, સંસાર સ્થિતિ વહુ વાધેરે.	કોઈ. ૪
સર્વ પદારથથી હું અલગો, એ વાજીગરકી ધૂલિ વાજીરે;	
લદ્યાગતિ ભાવે એ નીપજે, સંસાર વાત નહુકો છાજીરે.	કોઈ. ૫
અન્તરાત્મ તે નર કહીએ, કામભોગ નથી ઇચ્છેરે;	
મળે મણિચંદ્ર યથાસ્થિત ભાવે, સુખ દુઃખાદિકને પ્રીછેરે.	કોઈ. ૬

સારાંશ—જેણે પોતાના આત્માને અસ્તિત્વે અનુભવ્યો છે તે ચાર યમને દેખી શકે છે. ૧ ઇચ્છા, ૨ પ્રવૃત્તિ, ૩ રિયર અને ૪ સિદ્ધયમનું સ્વરૂપ અવગોચીને ધર્મ પ્રવૃત્તિમાં સ્વમનને જોડીને યોગના શબ્દાર્થને સિદ્ધ કરે છે. યોગીને પ્રથમ યમમાં અહિંસાદિકની વાર્તા કરતાં અને શ્રવણ કરતાં મીઠી લાગે છે. જિનની આરા આરાધવાપર તે પ્રેમને ધારે છે અને અવશ્ય અન્ય બાબતો તેને અનિષ્ટ લાગે છે. ક્રિતીયયમમાં પ્રવૃત્ત યોગી ઝાઝી એવી પ્રમાદ દશા તેને હોય છે તથાપિ તત્ પરિહાર કરવા અને યમ પાળવાને તત્પર બને છે તે જીનેશ્વરની આરામાં મગ્ન રહે છે. ત્રીજા યમમાં યમી યોગી પોતાના આત્માની રતિમાં વિહરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને પૌદ્ગલિક રતિ અને તેના હેતુઓથી નિવૃત્ત યદ્ય અપ્રમત શુભરૂપે બને છે અને બાવીશ પરિવહર શત્રુઓને અપ્રમતદશામાં રહીને જીને છે અને પોતે શાન્તસ્વરૂપ બને છે જ્યારે ચોથી યમની દશાને પ્રાપ્ત કરનાર યોગી બને છે ત્યારે પરમાત્માની શુદ્ધ દશા સાધવાને માટે પ્રવૃત્ત યમને અપ્રમત દશાએ શુદ્ધ પરમાત્મા સ્વરૂપ પોતાના આત્મામાં પ્રગટાવે છે અને પોતાના આત્માને પરમાત્મરૂપે બનાવે છે, પોતે કર્મ કલંકથી રહિત શુદ્ધ બને છે. ઇચ્છા, પ્રવૃત્તિ, સ્થિર અને સિદ્ધ આ ચાર યમની જીવને અનુક્રમે આરાધના યાય છે. ઇચ્છા વિના પ્રવૃત્તિ હોતી નથી અને પ્રવૃત્તિ વિના રિયરત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી અને રિયર યમ વિના સિદ્ધયમની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઉત્તરોત્તર યમ પ્રતિ પૂર્વ યમને કારણતા છે એમ સિદ્ધ યદ્ય શકે છે. ઇચ્છા, રુચિ, પ્રેમ, રાગ, સ્નેહ, લગ્નની આદિ પયયો છે. વીતરાગનાં વચનો શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થવી એ મહા પુણ્યોદયથી બને છે. શ્રી વીતરાગ પ્રશુર્ના વચન શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા યતાં સમ્યક્ત્વનો માર્ગ બુદ્ધિ યાય છે. ઇચ્છા છે ત્યાં માર્ગ છે અને ત્યાં પ્રવૃત્તિ છે એ સત્ વારંવાર માનનીય છે. ઇચ્છા યમની પ્રાપ્તિ યતાં પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ યાય છે. ઇચ્છાની સાથેજ પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ થવી એવો એકાન્ત નિયમ બાંધી સમ્રાપ છે. ઇચ્છા યમની સિદ્ધિની સાથે કેટલાક

રાગ આશાવરી.

- અનુભવ સિદ્ધ આતમ જે હોવે, યમ ચતુષ્ટય જોવેરે;
 ઇચ્છા પ્રવૃત્તિ સ્થિર સિદ્ધ યમમાં, ધીજે શક્તિ ચિત્ત જોહેરે. અનુભવ. ૧
- પ્રથમ યમે અહિંસાદિક વાર્તા, કરતાં સુણતાં મીઠીરે;
 જાણે જિનની આજ્ઞા આરાધક, વીજી વાત અનીઠીરે. અનુભવ. ૨
- વીજે યમે પ્રવૃત્ત જિન આજ્ઞા, પ્રમાદ દશા તસ જાણીરે;
 યમ પાલવાને તત્પર યોગી, જિન આજ્ઞામાં માણીરે. અનુભવ. ૩
- ત્રીજે યમે યમિની રતિચારી, અપ્રમત્ત શુભ રૂપરે;
 પરિસહા પરિવયરી તે પાસે, હોવે તે શાન્ત સ્વરૂપરે. અનુભવ. ૪
- સિદ્ધયમ તે ચોથો કહીએ, પરાર્થક સાધક શુદ્ધરે;
 મળે મણિચંદ્ર યોગ દૃષ્ટાન્તં, વચન શ્રી હરિમદ્ર બુદ્ધરે. અનુભવ. ૫

જીવોને પ્રવૃત્તિ યમની સમ્પ્રાપ્તતા પ્રાપ્ત થાય છે અને કેટલાકોને અવિરતિના ઉદયથી યતી નથી. પ્રવૃત્તિ યમની સિદ્ધિ થતાં સ્થિરતા આવે છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ એ કારણ છે અને સ્થિરતા એ કાર્ય છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિના શુભ સ્થાનકમાં વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ અનેક ભેદો પડે છે. પ્રવૃત્તિ યમમાં પ્રમાદ દશા ઝાઝી હોય છે. છઠ્ઠા શુભ સ્થાનક પર્યંત પ્રવૃત્તિ છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ વડે જ્યારે સ્થિર યમ થાય છે ત્યારે સાધુ પત્ર મહાવતમાં સ્થિર રહે છે અને પાલીય પરિવહોને જીતી ચોથા સિદ્ધ યમને પ્રાપ્ત કરી સુખમય થાય છે.

બાવાયં:—વસ્તુને વસ્તુના ધર્મ પ્રમાણે યથાસ્થિત દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે વસ્તુ જે જે ખાધો વડે જેમ યુક્ત હોય તેને તેમ દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શન ગણી શકાય છે. જેવી રીતે જિને દ્રવ્ય પર્યાયોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેવી રીતે દ્રવ્ય અને પદાર્થોનું સ્વરૂપ અવગત કરવાથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મ રૂપ પર્યાયોને શ્રી કેવલજ્ઞાનીએ જેવી રીતે જ્ઞાનમાં દીકા છે તેવા તે ઉદયમાં આવે છે. કર્મવિપાકનાં બાહ્ય નિમિત્તો ખરેખર દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ વ્યવહારથી અનેક રીતે દેખાય છે પરંતુ તથા વિષ્ણુ કર્મ રૂપ કારણ તે પોતાની પાસે છે. તેનો વિપાક ભોગવતાં સમજાવે વર્તવાની જરૂર છે. સમ્યક્દર્શનથી કર્મવિપાકને દેખી તેનાથી પોતાના આત્માને ભિન્ન માનીને આન્તરિકોપભોગથી ઉદાસીન રહે છે અર્થાત્ તટસ્થ ભાવથી હર્ષ શોક નહિ કારણ કરતાં તે તે કાલે પ્રાપ્ત થનાર કર્મવિપાકોને અદીનભાવે વેદે છે. બાહ્ય નિમિત્તે કેચિજીવો કુપપ્રદ તરીકે દેખાતા હોય તથાપિ તેઓનાપર દ્રોષદિકને ધારતો નથી અને તેમને દોષ દેતો નથી. આવી સમ્યક્દર્શિ જીવની આન્તરિક વિવેક શક્તિ હોય છે. કર્મવિપાકો ભોગવતાં છતાં સમ્યક્દર્શિ જીવની કેવી દશા હોય છે તે આ ઉપરથી અવમોધાઇ શકાશે. શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ સમ્યક્દર્શનની દશા જણાવીને આગળ જણાવે છે કે હું કર્તા હું એવું પરમાં માનતાં કર્મ બંધાય છે, અહંવૃત્તિ પ્રગટવાથી કર્મ બંધાય છે અને બંધાયલાં કર્મો સત્તાગત રહે છે અને ઉદયનાં નિમિત્તો પામીને ઉદયાગત થાય છે. કોઈ પણ ઉદીરણા કરીને કર્મને ઉદયમાં લાવી ભોગવે છે. બંધ વેળાએ કથાયથી જેવો રસ પડે છે તેવો કર્મોદયમાં રસ હોય

॥ અધ્યાત્મપાઠ ॥

સમકિત તેહ યથાસ્થિત માવે, જેહ ચમ પજ્જવ હુહ સ્વમાવે;
 તેહ પજ્જવ જિન દેલે નાળે, ઉદય વેલા તે આવે ટાળે. સમકિત. ૧
 બાહ્ય નિમિત્ત ઘણી રીતે માસે, પળ તથાવિધ કારણ છે પાસે;
 તે દેહી ઉદાસી ન રહેવે, કોહને દોષ તેહ નવિ દેવે. સમકિત. ૨
 હું કર્ત્તા માને કર્મ બંધાય, તેહ કર્મસત્તા વહ થાવે;
 ઉદય માફિક વંધ ઉદય આવે, તેહ વિના કેહ ઉદીરણા પાવે. સમકિત. ૩
 નિકાચના વિળ વંધ સિરી જાવે, નિકાચનાવળ કોહ ઉદયે આવે;
 વંધ વેલાએ જેવો રસ હોહ, ઉદય વેલાએ તેહવો તિહાં સોહ. સમકિત. ૪
 દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલમાવ મિલે આવે, તવ વિપાકતે પૂરો થાવે;
 તેળે કારણે તુમે સમતા આળો, મળે મળિચંદ યથાસ્થિત જાળો. સમકિત. ૫

છે અને તે વેદવો પડે છે. ઉત્કૃષ્ટ ભગે કર્મ નીકારી ન હોય તો તે તપશ્ચરણ ધ્યાનાદિવડે બંધમાંથી ટળી જાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ભગે નિકાચિત કર્મ બાંધ્યાં હોય છે તો તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. નિકાચના વિના પણ કોઈ કર્મ ઉદયમાં આવે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ મળતાં કર્મ ઉદયમાં આવે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે વિપાક ભોગરીને પૂર્ણ કરાય છે. કર્મવિપાક પૂર્ણ થવાને યોગ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં મુધી કર્મવિપાક ભોગવવો પડે છે મારે હે જન્યજીવો ! તમે કર્મવિપાક ભોગવતાં મુઝાઈ જાઓ નહિ. શુભાશુભ કર્મવિપાકો ભોગવતી વખતે હર્ષ અને શોકનો ત્યાગ કરીને સમભાવને ધારણ કરો અને કર્મના યથાસ્થિત ભાવને જાણીને મનને સમભાવમાં રાખો, એમ શ્રી મણિચંદ્રજી કહે છે. સમ્યક્ત્વ દર્શનની આવી દશા જાણીને આત્મજ્ઞાની મહાપુરુષ સાંસારિક સંબંધોમાં સમભાવને ધારણ કરીને અંતરથી આત્મસ્વભાવમાં રમણુતા કરે છે અને અધિકાર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે.

બાવાઈ—શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને સંબોધે છે કે હે ચેતનજી ! તમે આ દુનિયાની સર્વ વસ્તુઓથી ભિન્ન છો. પરદ્રવ્યરૂપ સર્વ વસ્તુઓ કદાપિ પોતાની ચઢ નથી, યતી નથી અને યવાની નથી. જ્યારે આ પ્રમાણે વસ્તુ સ્થિતિ છે ત્યારે તું પરવસ્તુઓપર અહં મત્ત્વ કલ્પનાથી કેમ પ્રેમ ધારણ કરે છે ? અવજન તારે પર જડ વસ્તુઓપર પ્રેમ ન ધારણ કરવો જોઈએ. જો કર્મ વડે ચેતનજી તમે બધાયા છો તેથી તમે પોતાની કુકુરાઈ અર્થાત્ પ્રભુતા હારી ગયા છો અને સર્વ પરવશ હુઃખં એ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયા છો મોહે તમને માયાવડે પાશમાં પાડ્યા છે એમ હે ચેતનજી તમે નિશ્ચયતઃ અવબોધો. હે ચેતનજી ! તમને મોહે મુખે મીઠાઈ દેઈને જમાડ્યા છે—જમાવ્યા છે. તમે જ્યારે મોહની નિદ્રાનો ત્યાગ કરશો ત્યારે જાણશો કે અરે મોહમાં ફસાવાથી ફર્ગતિ બ્રમણ કરવું પડે છે. જ્યાં મુધી મોહના વશમાં પડી રહેવાનું છે ત્યાં મુધી આગમોનો અભ્યાસ કરીને આગમી એવું નામ ધરાવવું અથવા માનરૂપ હસ્તિપર ચઢીને વાહ્યાટવથી ઉપદેશ કરવો તે સર્વ મિથ્યા છે એમ ચેતનજી માનો. કાયોપશમ વિના ધર્મની મહુ ક્રિયાઓ કરી તેનું ફળ એટલું થયું કે તેથી સુરપદ્મીની પ્રાપ્તિ થઈ પણ સિદ્ધ ગતિની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્ય-

રાગ આશાચરી.

ચેતન તુમ હો આપહિ ન્યારા, પરવસ્તુ ઉપર ઘરે ક્યા પ્યારા;
 જિણે કરી વંધાણા માઈ, હારી મૂકી આપળી ઠકુરાઈ. ચેતન. ૧
 માયા કરી પાસમાં તુમ પાડ્યા, સુખ મીઠાઈ દેઈ મમાડ્યા;
 છાંડણો નિદ્રા જવ મોહ કેરી, તો જાણે શો એ દુર્ગતિ ફેરી. ચેતન. ૨
 આગમ પઠી આગમી નામ કીના, માને ચઢી ઉપદેશ વહુ દીના;
 ક્ષયોપશમ ઘીન કિરિયા વહુ કીની, તાકો ફલ સુરપદવી લીની. ચેતન. ૩
 જવ તાંડ પ્રમાદદશા નવિ જાવે, તવ તાંહી તુમ સંસાર મમાવે;
 મોહપિશાચ તુમ દુઃખ દેસાવે, અપ્રમત્ત ચાવક રુઢિ હાથે આવે. ચેતન. ૪
 ઉદયાગત વસ્તુ યથાસ્થિત માવો, વંધ નિકાચનનો નહિ કોઈ દાવો;
 મળે મણિચંદ્ર હમ કર્મ રૂપાઈ, જિમ પામો અપની ઠકુરાઈ. ચેતન. ૫

ગુણાનની પ્રાપ્તિ વિના ભૂતકાળમાં બાહ્ય ધર્મ ક્રિયાઓ વડે સુર પદવીઓ પ્રાપ્ત કરી અને ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત કરી શકાશે પરંતુ તેથી ભવભ્રમણનો અંત આવનાર નથી એમ શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ પ્રબોધે છે. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોહથી વિરામ પામવારૂપ વિરતિ આરિત્યની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. પરવસ્તુઓમાં થતી ઇચ્છા રમણતારૂપ રતિથી વિરમીને આત્મ ધર્મ આરિત્યમાં આત્મ વીર્યને પરિણમવવાની જરૂર માનીઓએ સ્વીકારી છે. આત્મ ધર્મમાં રતિ કરવામાં પ્રમાદ નડે છે. જ્યાં સુધી પ્રમાદ દશા નડે છે ત્યાં સુધી પ્રમાદ પોતાના બળવડે જીવને સંસારમાં પરિભ્રમણે છે અને અસહ્ય નાના દુઃખો વડે આત્માને પીડે છે. હે ચેતનજી ! તમને મોહરૂપ પિશાચ દુઃખ દેખાડે છે અર્થાત્ મોહપિશાચના વશમાં શવાથી અનેકશઃ દુઃખો પોતાને દેખતાં પડે છે. જ્યારે અપ્રમત્તરૂપ ચાલુક વડે મોહપિશાચને મારવામાં આવે છે ત્યારે મોહપિશાચને જીતી શકાય છે. હે ચેતનજી ! તમે કર્મોદ્ધવ વસ્તુને યથાસ્થિત બાવો અર્થાત્ વિચારો અને કર્મવિષાડો ભોગવતી વખતે આત્માને આત્મ સ્વભાવે જાણો અને તે પ્રમાણે સમભાવે વર્તો કે જેથી નિકાચિત્ત કર્મ બાંધી શકાય નહિ. હે ચેતન ! તમે સમભાવે વર્તો તો નિકાચિત્ત કર્મ બાંધવાનો દાવો રહી શકે નહિ. શ્રી સુનિરાજ મહિયંદ્રજી કહે છે કે આ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને સમભાવમાં વર્તવાથી કર્મનો નાશ થતાં ચેતનજી તમે પોતાની પ્રજ્ઞતા પામી શકો.

Help whoever, whenever you can;

Man for ever needs aid from man.

Let never a day die in the west

That you have not comforted some sad breast.

Ellis W. Wilcox.

બાલકૃષ્ણ શર્મા. (સરસ્વતી).

અર્થ:—જ્યારે જ્યારે તમારાથી બની શકે ત્યારે ત્યારે કોઈને ને કોઈને અવશ્ય સહાય કરો. એકની મદદની ખીજને હમેશાં જરૂર પડે છે. કોઈ પણ દુઃખી આત્માને થોડો અગર વધુ આરામ આપ્યા વગર એક પણ દિવસ વ્યર્થ જવા દેશો નહિ.

મારું નવીન વર્ષ.

ત્રોટક.

ગત વર્ષ ગયું-નવું આવી મળ્યું,
ગત હા-ગત શું ? નવું બાધી રહ્યું;
ગત વર્ષ હતું, મુજ 'પંચમને,'
શિષુ ચાહતું હા ! ઉત્કર્ષ અરે ! ૧

મુજ બાળકના-મુજ પોષકના,
મુજ બાળકના-સત્ત શોધકના;
અમિ વેરંતા-નમી ખેરંતા,
કુસુમો વિદ્વાન સુલેખકના. ૨

શુભ હોત ધરી, પ્રભુ મારું સહી,
સત્ત માન તત્ત્વનું આપ્યું સહી;
સાહિત્ય તથા રસ સાગરની,
કવિતા સવિતા રસ રેલી રહી. ૩

મન સંપ ધરી, નીતિ બખ્તરથી,
નવ ન્યાયતથા હયોવાર ધરી;
પ્રભુ વચન તથા કુસુમાંબુજીઓ,
મુજ વાંચક જે હર મહેન ધરી. ૪

કુલડાં મધુરાં મમ માળતણાં,
અર્પો તમને આત્મક સુખડાં;
પ્રવાસી કરો પ્રભુના પયના,
તમ જીવનને મધુરાં-સુખડાં. ૫

મુજ વાંસળીમાં હડે સુરે હશે,
ઉર્દિશ અપિ રસપૂર્ણ હશે;
વય મહાર્ શિશુ, હજી વર્ષ છનું,
મુજ કમે ક્ષેત્ર-વિષે હું બચું. ૬

શિશુનાં વચનો-સ્વદિવ્ય બર્ષા,
શિખરે પ્રભુતા-બર સત્ય અહા-;
ગણી એમ અમી નજરો કરજો,
મુજ યતન વિષે સૌ સદાય યજો. ૭

વિદ્વાન્-સુલેખક-સાધુ-તથા,
કલરવ કલમો મુજ કુંજ ધણા;
કરજો બરજો નવ ગીતલડાં,
હર વાંચકના નવ-તત્ત્વ બર્ષા. ૮

બહુ શાંતિ હજો જગના પડમાં,
સહુ તત્ત્વ તથા રસીયા બનજો;
નવા વર્ષ ત્રિષે નવી સેવ હજો,
મુજ રંકથી 'બુદ્ધિપ્રભા' થા અહો. ૯

મારું ગત અને નવિન વર્ષ પ્રવેશ.

સૃષ્ટિમાં દરેક વસ્તુમાં ફેરફાર એ સ્વાભાવિક છે. ફેરફાર એ જરૂરનો છે, અને ફેરફાર એજ કુદરતના નિર્ણીત હેતુને બર લાવનારું મુખ્ય સાધન છે. વિશ્વના વિશાળ ક્ષેત્રના ગર્ભમાં, કુદરતનો શો હેતુ અને શો મર્મ છે, તે કોણ જાણે છે ? કઈ ધડીએ કુદરત કયું કાર્ય કરે છે તે કોણ સમજે છે ? કુદરતની સૃષ્ટ વસ્તુનો અત્યાનંદ ફેરફાર યાચ છે, એનું પરિણામ મનુજ્ઞ આશ્ચર્ય દૃષ્ટિથી નિહાળ્યા કરે છે, અને સમજીને અગર વિના સમજે, પોતાને બાળે આવતો પ્રયોગ તેજ રંગભૂમિ પર ભજવે જાય છે. સામાન્ય રીતે મનુજ્ઞનું જ્ઞાનક્ષેત્ર ધણું પરિમીત હોવાથી તેને સૃષ્ટિના કાર્યનું સ્વરૂપ અગમ્ય છે. સૃષ્ટિના તંત્રની સાંકળો ક્યાં ક્યાં સંકળાય છે તેને જાણી શકતો નથી. માત્ર તે આ વિશ્વની રંગભૂમિ પર બનતો અનેક બનાવો સાનંદાશ્ચર્યથી નિહાળ્યા કરે છે. કાંઈ પણ એવું મહાન રાજ્ય આ જ્ઞાનયાત્રામાં હયાતી ધરાવતું નથી કે જે કુદરતના નિર્ણીત ફેરફારને આગાહી બુદ્ધિથી 'જાણી, પોતાના' બળથી તેને અટકાવી શકે. કુદરતનો માર્ગ નિષ્પક્ષપાતી-ન્યાયી, અને નિઃસ્પૃહી છે. 'તેથીજ તે' સદા ચિન્મયવત્ છે. દરેક પળે સૃષ્ટિમાં બહુવિધ ફેરફારો યથા કરે છે. અસંખ્યાત ધરતી-કપો, વરસાદ તથા પવનનાં તોફાનો, અનેક જાતના મહામારી જેવા રોગો, પ્રજા પ્રજા વચ્ચેનાં નાશકારક યુદ્ધો, પળે પળે નૂતન અત્યારોભર્યા અવનવા ફેરફારો અવરુપમેવ કપીંજ જાય છે. આ બધા ફેરફારોમાં કુદરત પોતાના કાર્યકારણના અચળ નિયમો સંહિત, અંતરબલિત પ્રવાહથી અસ્તિત્વ ભોગવે છે. દરેક વસ્તુ પોતાના ઉદય કે અસ્તનું કારણ અંતરગૂંદ રીતે પોતાની આંદર જમા કરે જાય છે અને અંતે તે કારણ, કાર્યના રૂપે પરિણમે છે. દરેક જથ્થું પોતાના અસ્તિત્વનો પોતે કારણભૂત છે, પણ અજ્ઞાનતાને લાંબને તે આવેલા ફેરફારનું પરિણામ જોઈ વિચિત્ર યાચ છે.

આનંદદાયક બનાવોમાં પેથાપુર ખાતે પુણ્યપાદ યોગનિષ્ઠ મુનિરાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજીને વિદ્વાનો તથા સર્વવિધ સંઘ વિવિધમાન આશ્ચર્યપદવી આપવાનું સફલ કાર્ય એ એક મુખ્ય છે. અલબત્ત લાયક વિદ્વાનનું લાયક ગૌરવ કરવામાં આવ્યું છે. જેમની અતી ઉત્કૃષ્ટ સંસ્કારી લેખીનીએ ત્રીસ ઉપરાંત વિદ્યાપયોગી-સર્વમાન્ય ગ્રંથો આલેખ્યા છે, જેમની સ્પાહાદ્યુક્ત મીઠ વાણીએ રાજા રાણા-જેનો ને જેનેતરો-અને અનેક વિદ્વાનોને અરબલિત જ્ઞાનસુધારસ પાન કરાવ્યું છે. અને છેલ્લે તેમની કલ્પનાથી પણ અધિક, તત્વ-જ્ઞાનના સર્વોત્કૃષ્ટ રસથી છલકાતાં આનંદધન પદ લાવાર્ય સંગ્રહ નાગના ગ્રંથે સમગ્ર જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજને મુગ્ધ કર્યું છે. જેમના શુદ્ધ ચારિત્રથી જનસમાજ સંતુષ્ટ છે એવા સંપુરણનું યોગ્ય સન્માનજ જનસમાજે કર્યું છે. આ ઉપરાંત જૈન સમાજના હિતાર્થે વિહરતા અનેક સુસાધુઓને પન્થાસ ગણી આદિની ઉપાધિઓથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા છે. પ્રો. હર્મન જેકોબી નામના જૈન ધર્મના અભ્યાસી-સંસ્કૃતના પ્રેક્ષક જે પોતાનો જીજ્ઞાસુ ને અતુભવી જ્ઞાનવાળા વર્તનથી જૈનસમાજને મુગ્ધ બનાવનાર જર્મન વિદ્વાન તત્વજ્ઞાનીએ હિંદુસ્તાનને તથા હિંદુસ્તાનના સકળ જૈનોને પોતાની સુલાકાતનો લાભ આપ્યો છે. તે ધણું નવું શીખી તથા શીખવી શકશે એવો અમને ભરસો છે. તેમના માનાર્થે જુદે જુદે સ્થળે જૈન કોમ તરફથી માન આપવામાં આવ્યું હતું ને તે ધન્યવા યોગ્ય હતું.

વળા જોધપુર ખાતે ગત વર્ષમાં જૈન સાહિત્ય સંમેલન થયું હતું. શ્રી ચોથી ગુર્જર સાહિત્ય પરિષદમાં શ્રી યશોવળ્યના જીવન ચરિત્રનો વિદ્વાત ભર્યો નિબંધ મોકલી સાહિત્યની દિશા તરફ જૈન પ્રજાનું લક્ષ જોડનાર આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી તથા ખીન્ન કેટલાક જૈન બાંધવો પછાં આવી દિશામાં આજ પ્રથમ પ્રયાસ હતો. જૈન કોમના વિદ્વાન્ સાધુઓ તેમજ જૈન વિદ્વાનોના એકસંપથી આવા મેળાવડાઓ ઘણા પાઓ એવું ઇચ્છીએ છીએ. આ સિવાય જૈન કોમમાં બનેલા અનેક સારા બનાવોની આ પત્ર નોંધ લે છે ને એવા ઉત્તમ બનાવો હમેશાં બનતા રહે એવી ઇચ્છા ધરાવ છે.

ગત વર્ષના લેખકોમાં શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિની જાહેર સેવાઓ જગવીદીત છે. તેમના ઉત્તમ લેખો પૈકી સાધર્મિકોની ભક્તિ, ક્ષમાપના પત્ર, ધર્મનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ, લેખકો ને લેખો આદિ લેખો ઉત્તમ હતા. લેખકો ને લેખો-નામના લંબાણુ લેખ તથા પૂર્વાચાર્યોએ કરેલા સાધુઓ મારેના કાયદા, નામના લેખોએ બેશક વાચકોને ઉત્તમ વાંચન પુરૂ પાડ્યું છે. તેમનો પ્રાચીન જૈન ગુર્જર ભાષાનો શોખ કોનાથી અગ્રણ્ય છે? શ્રી વિજનસેન સરિધરના સમયના સમર્થ લેખકની આત્મ શિક્ષાનું પાન તેમણે હમણાં વાંચકોને-પ્રાચીન ગુર્જર ભાષામાં જૈન સાહિત્ય-નામના મથાળા હેઠળ કરાવા માંડ્યું છે. તેમની કલમ આ વર્ષમાં પણ તેવુંજ વાંચન પુરૂ પાડ્યા કરશે એવી આશા પૂર્વક વિનંતિ છે.

અન્ય લેખકોમાં નૂતન સંખ્યાએથી લખતાં રા. પાદરાકરની સેવા અભિનંદનીય છે. તેમના ઘણા લેખો પૈકી-સ્મરણ યોગ્ય, સૌંદર્ય પ્રાપ્તિનો સર્વોત્તમ ઉપાય, સ્વદારા સત્તાય સૂક્ષ્મ પ્રેમ અને સ્વયં પ્રેમ આદિ ઉપયોગી લેખો તથા સુલલિત કાવ્યોએ ઠીક ફાળો આપ્યો છે. તદુપરાંત ચેક જેસિંગભાઈ પ્રેમાભાઈ, રા. ચંકરલાલ ડા. કાપડીયા, રા. દિલ્લપુત્ર, રા. પોપટલાલ કેવળચંદ, રા. લ. ક. દલાલ, રા. ગોધાવી નિવાસી મારતર ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ, રા. ભાવજી દામજી, વડીલ વર્ષમાન સ્વરૂપચંદ, રા. વૈરાટી, રા. એક 'જૈન ગ્રંથસુએટ', મુનિ માણિક. આદિ લેખકોએ પોતાના લેખો દ્વારા સારી સેવા બજાવી છે. અત્યંત આનંદ વાર્તા છે કે અગાનતાના અંધકાર ભર્યા સ્ત્રીસમાજ રૂપી વાદગામાંથી કેટલીક બગીની લેખકોએ દેખા દીધી છે. "એક સ્ત્રી" નો મનુષ્ય નામનો મનન કરવા લાયક લેખ બહેન સમરથ કુલચંદનો "સ્ત્રીઓએ શા માટે બહુજું જોઈએ." તે નામનો લેખ તેમજ બહેન વહાલી વીરચંદનો સ્વધર્મ બહુઓ પ્રત્યે વિનંતિ, આદિ સ્ત્રીના લેખો વાંચી-આ પ્રયાસથી કયા જૈન સમાજ હિતેચ્છુ બાંધવને આનંદ નહિ થાય? બગીનીઓનો આ દિશામાં પ્રયત્ન જોઈ હર્ષાશ્રુ આવે છે અને અમે તેવી ઉછરતી લેખક બગીનીઓને ખાસ સહાય આમ-ત્રણ કરીએ છીએ તેમણે પોતાના લેખો હમેશાં અવશ્ય મોકલી આપવા.

આ માસિકે અખત્યાર કરેલી સમાન દૃષ્ટિની રીતનું ઘણું અંશે પાલન થયેલું વાંચકો જોશે. નિંદા વીકયા તથા ગાલીપ્રદાન કરવા જેવા આલેપોથી તે દૂર થયું છે. નીતિ, દયા, પ્રેમ, સ્વધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાનના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો, આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનું શુભન તથા કયા વાર્તા તેમજ બોધપ્રદ સુલલિત કાવ્યો યથાક્રમે તે અવશ્ય આપતું રહી મક્કમપણે પોતાની સેવા બજાવે મળું છે ને નવીન વર્ષમાં તેવીજ બહુકે તેથી પણ વધુ પ્રમાણમાં પોતાની ફરજો બજાવે જાય એવું બળ પરમાત્મા પ્રત્યે યાચે છે.

આ માસિક છઠ્ઠા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે એટલે તે એક બાળકજ છે. કાલુ કાલુ બોલી પડતું આપડતું બાળક જેમ ફુનિયામાં આગળ વધવા પ્રયત્ન આદરે તેમ આ બુદ્ધિપ્રભા

રૂપી બાળક પોતાની દરજ્જા યથાશક્તિ બગાડી પોતાના કર્મક્ષેત્રમાં આગળ વધે છે. વાંચકોને તે સંપૂર્ણ આનંદ—તો નહિ આપી શકે, તો પણ—

તમ પાસ ધર્મ પ્રીય બન્ધુ ગણો,
અમ જીવન કોણીલ બાલક આ;
સુર “ શૈશવમાં—ન મધુર હશે,
ગણુજ્યો તદપિ, પ્રીતિ પાત્ર સદા—”

એમ જાણી તે પ્રત્યે અમી નજર રાખશો.

જેવી રીતે મહાસાગરમાં અનેક નાનાં મોટાં મોજાંઓ અને તરંગો ઉઠે છે તેવીજ રીતે સર્વે નાનાં મોટાં વર્તમાનપત્રો તથા ચોપાનીઓ સાથે સ્વધર્મ—આત્મધર્મના અંતરગૂઢ પ્રવાહથી એક નાના તરંગ સમાન આ બુદ્ધિપ્રભા પત્રનું સ્ફુરણ થવા પામ્યું છે. એ નાનું છતાં સ્વધર્મ, ન્યાય, નીતિ, તત્ત્વજ્ઞાન તથા સાહિત્યનું સ્ફુરણ છે. એ બાળક અને અપરિપક્વ છતાં, તેની બલિષ્ઠતા સર્વે કળાઓ તેની અંદર અંતરભાવ પામેલી છે. એ નાનું મોટુંએ કંઈક પોતાનો પાઠ ભજવી રહ્યું છે. ભારતવર્ષનાં ઉઠેલા મહાન ગંભીર ધ્વનીમાં પોતાના નહિ જેવા નાદથી પણ કંઈક ટહુકા કરી રહ્યું છે. ગત વર્ષમાં એણે શું કર્યું છે તે ગત વર્ષના તેના અપરિમીત—પરિશ્રમ પરથી રપટ સ્પષ્ટ થશે. પોતાના હૃદયને અંગે જુદી જુદી પ્રકૃતિના લેખકારા એણે જુદા જુદા નાના મોટા લેખો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તેમાં કેટલીક અપરિપક્વતા જણાઈ હશે પણ કમે કમે તે ગંભીરતા ધારણ કરતું જશે એવી આશા છે. અમને દૈનિક વિશ્વાસ છે કે એનું જીવન સત્પ્રભુક હોવાથી દરેકના હૃદયમાં તેને માટે જોડેલો મોડો પણ આદર ઉત્પન્ન થશે અને તેજ પ્રમાણે ગત વર્ષમાં કેટલેક અંશે બન્યું છે.

ગત એ ગત છે, હવે બલિષ્ઠતા કર્મભૂમિમાં તેને પ્રવાણ કરવાનું છે. દરેક વસ્તુની ઉત્પત્તિની સાથેજ તેનું ભાવિ નિર્માણ ધણેકું હોય છે. તે તે પ્રમાણે પોતાના પ્રયોગ ભજવે છે. chance આકારણ બનવા જેવું કંઈ છેજ નહિ. અજ્ઞાનતાને લઇનેજ આપણે chance કહીએ છીએ. વાસ્તવિક રીતે દરેક વસ્તુની જીવન ક્રિયામાં તેનો હેતુ હોય છે, અને તે હેતુ અનુસારેજ તે પોતાનું વર્તન કરે છે, બુદ્ધિપ્રભા પણ તે અનુસારે પોતાના નિર્ણયિત માર્ગે ચાલ્યું જશે અને તેને સોંપાયેલું કાર્ય (Mission) તે પૂર્ણ કરશે.

ભારતવર્ષનો જૈન સમાજ જાણે નવિન યુગમાં સંચરે છે પણ નવિન સૃષ્ટિનો હથોટી આરંભ કાળ છે. ભારતભૂમિના આ સમાજના નવિન જીવનને નવિન રસાયણ સિંચતા રહેવાની જરૂર છે. અને તે કામ યથાશક્તિ બાગે પડતું બુદ્ધિપ્રભા કરશે. વીરપ્રભુના સંતાનોના હૃદયને એ રસાયણના અનેક પ્રકારના પટ તે ફેટું રહેશે. ઇંદાવનની લંતાકુંજોની માફક જૈન બાંધવોનાં એક ખીજાઓનાં હૃદય, એક ખીજા સાથે દૈનિક શુધાય, એવી બન્ધુ-ભાવની - ઉડી જડ તે બધામાં નાંખતું રહેશે. ધર્મ સિવાય જીવનનું પોષણ નથી, એવો અંતર નાદ કરી, તેની સાથેજ ધર્મ જીવન તે હૃદય આરિત્રમાં રહેલું છે, આત્માના પૂર્ણ વિકાસમાં તે સમાયેલું છે, નીતિ નિયમોથી સ્વર્ણ બેડીમાં તે શુધાયલું છે, અને સત્ય આત્મધર્મના પડે પડે તે વેરાયલું છે, એવું તે સર્વેને કળાવશે. બિન્ન બિન્ન પ્રકૃતિની વ્યક્તિઓને માટે બિન્ન બિન્ન પ્રકૃતિઓ બધાને માન્ય કરાવશે. તે બધાને દૈનિક કરાવશે કે યોગ્ય સંસાર સુધારણા એ જૈન સમાજનું આરોગ્ય છે. તે સર્વેને સ્વીકારાવશે કે આત્મરમણતાનો

ઉદ્ધોગ એ જીવન યાત્રાનો મુખ્ય આધાર છે. સ્ત્રી અને પુરૂષ એ એક સરખી મહત્તાના વિશ્વતંત્રમાં બે અંગ છે. તેનું બાન કરાવશે. તત્ત્વજ્ઞાનનો સતત અભ્યાસ, સત્સંગ, પરોપકાર, દયા, નીતિ, પરમ શમતા-ચારિત્રને મુક્તિ એ દરેકના જીવનના અંતિમ હેતુ છે, અને તેને દરેક મોડા કે વહેલા પામવા પ્રયત્નવાન થવું એ મનુષ્યનો પરમ ધર્મ છે, એવું તે દરેક વીર બાળને શીખવશે. વર્તમાનકાળે પ્રચલીત કુસંપ-રવાર્ય અને કર્તવ્ય વીમુખતાથી પ્રતિક્રમણ કરાવી-જીવનના ધ્યેય તરફ દોરી જશે. આ તેના ટુંક જીવન રેખા અને તેની ભવિષ્યની કર્મભૂમિનું ટુંક દર્શન છે.

અમારી નોંધ.

એવો કોણ હશે કે જે સ્વધર્મની ઉત્પત્તિ અર્થે પોતાના સાહિત્યને પ્રકાશમાં લાવવાને શક્તિ અનુસાર પ્રયત્ન ન કરે? અને તે મુજબ સીધી દીશાએ કામ જૈન સાહિત્ય. કરનારા પોતાની ફરજ બજાવે છે એમ કહેવું ધરીત છે. ભૂતકાળમાં અનેક મહાપુરુષોએ પત્રોત્તર કરેલાં અને તીર્થાદિ વડે ગર્વ પામેલા મરૂ-ભૂમિમાં આવેલા જોધપુર ગામે-ગત માસમાં, જૈન સાહિત્ય સમ્મેલનની બેઠક પસાર થઇ છે. મુનિ શ્રી ધર્મવિજયજી અને ડૉ. હરમન જેઠીની મુલાકાતનો પ્રસંગ હોઇ જોધપુરે તે કાર્ય ઉપાડી લઇ સ્થાનજીવનના બદલે તેનો ગમે તેવા સંમેલનમાં પણ પાર પાડવાનો ગર્વ મેળવ્યો છે.

ત્યાં યથેલા કરાવો જોતાં બિલ બિલ દીશાએથી તથા પ્રકારના વિચારો ઉદ્ભવે એમ સંભવ છે.

થયેલા કરાવો પૈકી સન્માન અને ઉપકારદર્શક કરાવો બાદ કરતાં બાકીના ૮ કરાવો જુદા જુદા કરવામાં આવ્યા છે જેમાં સાહિત્યનું રક્ષણ, પ્રકાસન, શોધખોળ, દીપણ, અને વાંચનમાળાની જરૂરીઆત વિગેરે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

આપણી જયવંતી કોન્ફરન્સની મુંબાઈની અને તે પછીની બેઠકો વખતે પુસ્તકોદ્ધારને સગતા કરાવના પેટા ભાગમાં તેવા કરાવો થયેલા છે જેનો અમલ ધણીજી એાછા પ્રમાણમાં થયો છે. મતલબ કે તેના ઉપર અમલ કેમ થાય છે તે હાલના સંમેલો વચ્ચે ચોક્કસ ટક્કી ચકાતું નથી. મુંબાઈની બેઠક વખતે મહુમ શેડો ફરીમાઈ, વીરચંદ્રભાઈ, લાલભાઈ અને મી. મોદનલાલ વિગેરેની લાગણીથી અને હોંશીઆરીથી કામ કરનાર વ્યક્તિઓ હતી અને તેને લઈ તે વખતે જે હતાદ વ્યાખ્યાો હતો તેવો સમય હાલ નથી. કોનફરન્સ તરફ ધણી વ્યક્તિઓના પ્રેમે અને પ્રયત્ને જોસલગીલનો બંડાર ખોલાવી શકાયો હતો તેમાં પણ સંપૂર્ણ બંડાર જોતાં અડચણ નહીં અને સંપૂર્ણ દીપ ચર્ચ ચડી નથી. તેજ રીતે પાટણ વગેરેના ધણા બંડારોની દીપ મેળવી ચકાઈ નથી. (માત્ર અન્યવહીનો જોઈજી ભાગ બદાર પાડી ચકાયો છે) જ્યાં અન્યો માટે આ દશા ત્યાં પ્રાગ્મીનતા દર્શક સીલાસેખો, તાત્પર્યો છત્તાદિના સંશોધન અને પ્રાકટ્ય માટે ને શું કરેવું? કરેવાની મતલબ એ છે કે બિન બિન વ્યક્તિ બળના સંયુક્ત બળમુચક કોન્ફરન્સ દેવીને સચેતન ઠરીશું અને તેનો અખં-

ડિત પ્રયાસ જનાબુદ્દય માટે કાયમ રહેશે તો આપણે આપણા ઇચ્છિત વિષયમાં ધણુંજ સાફ અજવાળું પાડી શકીશું.

યથેલા ઠરાવોમાં કાર્યને આગળ ચલાવવાને માટે આશીસની અને કમીટીની જરૂરી આતના ઠરાવો અતર્ગત છે પણ તેમાં કોણ કોણ વ્યક્તિઓ જાહેર કરાઈ છે તથા સ્થળ ક્યાં નક્કી થયું છે અને મૂળ કાર્ય કરનાર કોણ છે તે પ્રગટ થયેલા રીપોર્ટ ઉપરથી જોઈ શકાતું નથી. તે પ્રકાશમાં આવવાની જરૂર છે. તેમજ રજુ થયેલા નિબંધો કમીટીએ કેવી રીતે પાસ કર્યા અને તે ક્યારે પ્રગટ પડે તે પણ જાણવું આવશ્યક છે. બે વર્ષે બીજી બેઠક થાય તે વખતે રીપોર્ટ અને નિબંધો સાથે પ્રગટ થાય તો નિબંધોના લેખકોના પ્રયાસને ઉત્તેજન મળી શકે નહિ તેમ તે લેખકોએ શું વિચાર દર્શાવ્યા છે તે અન્ય લેખક અને સાક્ષાર બધુઓ જોઈ ન શકે.

વાંચનમાળા તૈયાર કરવાની આવશ્યકતા આ સમ્મેલને પણ બતાવી છે જે દશેક વર્ષથી ચર્ચાઈ છે અને ઠરાવો થાય છે પણ ચોક્કસ કમીટી વગેરેની ગોઠવણના અભાવે (જુદા જુદા પ્રયત્નો થયા છતાં) પસંદગી પામેલી વાંચનમાળા મેળવી શકાઈ નથી. સરકારી વાંચનમાળા કેટલા ખર્ચે અને કેવા વિદ્વાનોની કમીટી દ્વારા તૈયાર થાય છે અને તે ઉપર કેટલા ફેરફારો થાય છે તે આપણામાંના ઘણાઓ જાણતા હશે. મહંમ શેઠ અમરચંદ તલધર્મદે પોતાની હાજરીમાં એવી વાંચન સીરીઝ તૈયાર કરાવવા ઘણી મોટી રકમનો વ્યય કર્યો તે અમારી જાણમાં છે, પણ તેનો પ્રકાશ થયો નથી; તેને ચોક્કસ વ્યવસ્થા પૂર્વક તેઓએ સ્થાપેલ થી મુંબઈ માંગરોળ જૈન સભા મારફતે પ્રગટ કરવામાં આવે તો વખત જતાં-આવૃત્તિઓ બદલાતાં-એક સારી વાંચનમાળા જોઈ શકાય તેમ છે.

પ્રાચીન દેશમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કરનાર અને ખીજ જૈન ધર્મના અભ્યાસી સંકલરો તૈયાર કરનાર વિદ્વાન ડૉ. જેકોબીને જૈન પ્રંજ ધણા પાશ્ચાત્ય જૈન સંકલરો વખતથી જાણે છે પણ પ્રત્યક્ષ મુલાકાતનો લાભ આ વખતના અમે આપણે, આવાગમનથી અન્યોઅન્ય વધુ યવાનો સંભવ છે. કેમકે લગભગ ૪૦ વર્ષ ઉપર તેઓ પ્રોફેસર મેક્સમુલરની સાથે પધાર્યા ત્યારે જેસલમીર-પાટણ કલ્યાદિના જૈન ભંડારો જોઈ તેમાંની રતનરૂપ પ્રતો દક્ષિણત યતાં જૈન સાહિત્યને વધુ જોવા પ્રેરણા હતા અને કેટલીક પ્રતો લઈ જઈ ત્યાંની ભાષામાં ભાષાંતર પણ કર્યા હતાં; જે સમયે જૈનોએ આ સમયના પ્રમાણમાં મુલાકાત આપી કે લીધી નહોતી તોપણ માત્ર પોતાની સત્કશીલકૃતિએ પોતાના દેશ ગયા પછી આજસુધી તે તરફ અભ્યાસ ચાલુ રાખી ખીજ તેવા વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યની વિશાળતા દાખવી તદ્દમાર્ગે પ્રેર્યા છે તો આ વખતની મુલાકાતે તેઓને અનેક ખુલાસાઓ મેળવવાને પ્રસંગો આપવામાં આવ્યા છે અને તેઓએ ખુલા દિલે સ્વીકાર પણ કર્યો છે તથા વધુ તપાસવા માટે ઘણી નોટ પણ કરી લીધી છે જેનું પરીણામ સારુંજ આવવું જોઈએ, પણ આ પ્રસંગે જણાવવું આવશ્યક છે કે આ વખતના ભારત ભ્રમણમાં પોતાને ક્યાં ક્યાં કેવો અનુભવ થયો અને પોતાના વિચારોમાં શું શું પરિવર્તન થયું અને શું થવા સંભવ છે તે પોતે ભારતને છોડવા સમયે જણાવતા જાય અને મુંબાઈની કૉન્ફરન્સ આશીસ કે એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયાએ તેની નોંધ કરી લઈ જરૂર જણાય તેના માટે પત્રવ્યવહાર ચાલુ રાખી

જૈનો અને જૈનસૂત્રો અંગે કોઈ પણ ભૂલ રહેવા ન પામે તેવી વ્યવસ્થા કરવી.

આ કાર્યમાં મુનિરાજોની સહાય સર્વથી અગત્યની છે પણ તેઓ દરેક જુદો પ્રયત્ન કરે તે કરતાં એક સંસ્થા ભારફતે તેઓ શું કહે છે, ક્યાં જુલે છે વગેરે વિદ્વાન મુનિરાજોની જાણમાં આણી તેનો ઘટતો ખુલાસો મેળવી તે વિદ્વાનોને જણાવવામાં આવે તો જલદી સુધારો થાય; ક્રમકે એક વખત લખાઈ ગયેલું બંને ખીજી આવૃત્તિ વખતે સુધરે પણ તેની વચ્ચે લાંબો સમય વીતી જતાં એકવાર થયેલી ભૂલ ધણા મનુષ્યોના મગજમાં બરાબ રહે છે તે જો તરત ધ્યાન ખેંચવામાં આવે તો નીકળી જવા સંભવ છે કારણ સત્યના શોધકો સત્ય જણાતાં પોતાના વિચારો ફેરવી શકે છે.

મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર હોઈ ભૂલ નજ થવા પામે એમ ધારવું તે ઉદ્દત્તપણું કહેવાય. પુણ્ય મુનિરાજોની માફક ગુરુગતની-તેઓને ચાલુ સગવડ ન હોવાથી પારિભાષીક શબ્દોમાં સમજ ફરક થાય તે જનવા જોગ છે અને તેથી આપણે તે ભુલ સુધરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તેમ કરતાં જેમાં જેટલા ગ્રંથ જણાય તેટલા પુરતું તેઓને અવશ્ય માન આપવું જોઈએ. તેઓ ખાલી માન અને માનપત્રથી રાજ થશે તે કરતાં પ્રેમપૂર્વક આપણા ધર્મ અને સાહિત્ય સંબંધી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરાવવાના પ્રયત્નથી વધુ આનંદી અને ઉમંગી થશે એમ સમજી શકાય છે.

એક ગૃહસ્થ હવે હિંદુ ભૂમીને છોડવાની અણી ઉપર છે ત્યારે ખીજા વિદ્વાન ડૉ. ટેસીટારી પધારવાના સમાચાર બહાર આવ્યા છે અને વધુ ખુશી થવા જોગ છે કે તેઓ ગુજરાતી બાપા વગેરે વધુ બાપાઓ જાણે છે જેથી વધારે છુટપી આપણા ગૃહસ્થ વિદ્વાનો અને પુણ્ય મુનિરાજોની છુટપી સુસાકાત લઈ શકશે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ પ્રેમપૂર્વક સીધી રીતે પ્રયત્ન કરાય તો આશા રાખવાને કારણ છે કે તેઓને માત્ર જૈન સાહિત્ય પ્રેમી અને વિદ્વાન સ્કોલરો તરીકે માન આપીએ છીએ તેના બદલે વેબ્સ્ટેરીઅન બનાવી કમે કરી જૈન તરિકેનું માન આપવાને પ્રેરાઈએ અને તેવા ૨-૩ વિદ્વાનો થયા તો સુરોપના મોટા ભાગમાં જૈન ધર્મ અને અહિંસાનો પ્રચાર પ્રયત્ન વેગે થાય.

સંસારમાં સ્વર્ગ.

(લે. વિનય.)

સંસારમાં પ્રાણી માત્ર જાતી અગર મૂર્ખ, નિર્જન કે બળવાન, અખીર કે ફકિર, સર્વ કોષનો હોદ્દા સુખ મેળવવાનો છે અને તે સુખ નિચે મુજબ વર્તન કરવાથી સંસારમાં જ મેળવી શકાય છે.

મોટા મહેલ હોય અગર ગરીબ કુંપડી હોય પરંતુ સ્વચ્છ અને મુંદર આંગણું હોય, ગૃહની વ્યવસ્થા ઉત્તમ હોય, જ્યાં વિદ્વાન અતિથીઓને આદરસત્કાર થતો હોય, લોક નિંદા ને નકામી કુધલી ન સંબળાતાં જ્ઞાન અને જનસમાજના લાભની કથાઓ શ્રવણ યુટપર અથડાતી હોય, જ્યાં ઉત્તમ ઉપદેશ મળતો હોય, મુષર્ગિ, સંસ્કારી, અને શીલગુણ યુક્ત સાક્ષાત ગૃહલક્ષિ સમાન પત્નીનાં સમધુર વચ્ચે પતિનું મન રીઝવતાં હોય, તંદુરસ્ત અને

સુંદર બાર્યા, પોતાના પતિની પ્રસન્નતા મેળવવા-સુખ દુઃખની સાંધી હોય, ત્યાં આગળ સ્વર્ગનાં સુખો શાં હીસાખમાં છે ? અરસપરસ યોગ્ય ગુણવાળાં દંપતી (યુગલ)ના સુખની અદેખાઈ સ્વર્ગમાં વસનાર દેવોને પણ પળભર યવી જોઈએ.

મધુર શબ્દો બોલતાં-નિર્દોષ આનંદમાં કદોલ કરતાં-સ્વચ્છ અને સંસ્કારી સુંદર બાળકોને આંગણમાં રમતાં જોઈ કોની આંખો કરતી નથી ? કોનો અંતરાત્મા પ્રસન્ન થતો નથી ? કોના હૃદયમાંથી પ્રેમના ધમધારા યદ્ય રનેહમૂર્તિ-બાળકોના ઉપર આશિર્વાદ ઢળતો નથી ? કોણ પિતા અને માતાનાં નેત્રો નિર્દોષ-અવિધ્વની પ્રજાને સંસ્કારી જોતાં, છૂપી રીતે પ્રેમ સુચવતાં નથી ?

જ્યાં ઉત્તમ રીતે શણગારામલા ગૃહમાં પ્રેમદેવતાનાં દર્શન યાય છે, દુઃખીઆનાં દુઃખ દુર જાય છે. અનાયોની યથાશક્તિ રક્ષા યાય છે, પરાપકાર જીવનમંત્ર ગણાય છે, અઘાનતા દુર જાય છે, તે ગૃહ શું સ્વર્ગ નથી ? જ્યાં પૂર્ણ પ્રેમ વસે છે ત્યાં સાક્ષાત સ્વર્ગની જ લીલા થઈ રહે છે.

આ સંસારને સુખધામ કરવાનો કોનો પ્રતાપ છે ? જેના ખોળામાં રામ, કૃષ્ણ, મહાવીર સ્વામી, અર્જુન અને બીમ રમ્યા હતા. વાલ્મીકી, વિશ્વામીત્ર, ગૌતમ, વ્યાસ, કણ્વાદ, પતંજલી અને મનુ સમાન બુદ્ધિમાન અને પરાપકારી ઋષિ મુનીઓ-મહર્ષિઓએ નિર્દોષતાથી બાળપણમાં જ સંસ્કારી માતાઓના સંસ્કારો ગ્રહણ કર્યા હતા.

મહાત્મા વીર, બુદ્ધ, ચંકર, જીસસ ક્રાઈસ્ટ, મહમદ પેગંબર, વિવેકાનંદ, કબીર, નાનક, આદિ ધર્મ વીરો કે જેમણે તેમને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપદેશ કર્યો તેમને સ્ત્રીઓએ જ જન્મ આપ્યો હતો.

આ સુખધામના ચિત્રોનો સઘળો પ્રતાપ સ્ત્રીઓનો જ છે, જે કુટુંબમાં અગર ગૃહમાં સ્ત્રીઓ હમેશાં આસુ સારી શ્રાપ વરસાવે છે ત્યાં કુદરતની અવકૃપા ઉતરે છે. જ્યાં સ્ત્રીઓ પ્રેમમયી અને સુખી હોય છે, ત્યાં જ સ્વર્ગનો આનંદ છે.

આપણું સ્વર્ગ આપણું સંસારમાં જ છે. સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પ્રેમને માનની દૃષ્ટિથી જોઈ તેમના પ્રત્યેના હલકા વિચારોને દુર કરો. જેના ઉદરમાંથી ગાંતી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી છે, તે માતાએને અઘાન રાખવાનો આંધળો ઝહેમ બુલી નહોતો. કડવાં મૂળમાંથી મીઠાં ફળ કંચિત્તજ થશે, કેળવણીથી ઉદ્ધત યજ્ઞ, ગૃહ સંસારમાં નિરૂપયોગી થશે તેમ ન માનતાં. ગૂઢોત્તે સુખધામ બનાવવાં હોય, તે સ્ત્રીઓનાં સંકુચિત જીવનને ખીલવો. “માતાના જીવતાં દિક્ષા લઈશ નહિ” એવા માતૃ પ્રેમ મર્ચા અમૃત વચનો, જે માવડીની માયાળુ ભાગણીએ, શ્રી વીર પ્રભુ પાસે ઉચરાવ્યાં હતાં એવી માતાઓ જ તમોને સંપૂર્ણ શાંતિ-સુખ-ને સ્વર્ગ આપશે.

સ્ત્રીઓનાં શરીર જીતવા કરતાં, તેમનાં હૃદયો જીતવા પ્રયત્ન કરો. અખુટ પ્રેમનો ઝરો વહન કરશો. જેમાં અમૃતનાં પાન સમાશે, એક વિદ્વાન જણાવે છે જે “સ્ત્રીઓ નીરંતર પ્રેમ દ્વારા શીક્ષણ આપે છે, પુરુષ એ જન મંડળનું બુદ્ધિમાન મન છે પણ સ્ત્રી તેનું પ્રેમ સ્થાન હૃદયો-પુરુષ જનમંડળનું બળ છે પણ સ્ત્રી તેનું લાવણ્ય આભૂષણ તથા સુખ છે.

સુશીલ માતાઓ અને ચારિત્રવાન ઉત્તમ ગૃહિણીઓ ઉત્પન્ન કરશે તો સ્વર્ગ શોધવાની પીડા પતી જશે. દેશ નંદનવન થશે, પ્રજા વીહાર કરનાર દેવતા થશે અને અસાર મનાતો સંસાર-પુનઃ સુખધામ-સ્વર્ગ થશે.

કાવ્યકુંજ.

ફલેંકીચન્દ્ર !

एक ठपको !!

वसंततिलकः वृत्त.

રે ! ચન્દ્ર તું અનૂથ શીતલતા ધરતો,
 ને વર્ષતો અમિ તણા બહુ બિન્દુડાંને;
 વીકસાવતો કંઈક પોયણી ભૂપરેની,
 જવાડતો જગતના બહુ જન્મોએને.
 ધારે છ સૌમ્ય અતિ ઉન્નવણું પ્રભાતે,
 અજવાળતો અખિલ તું જગના પ્રદેશ;
 હામાં શું ! તારક પતિ ! તુજ શું કહીએ !
 છે શુભ બહુ—અપિય એક કલંક મોહું !
 કાષો હૃદયનું, બહુ કૃષ્ણવર્ણો,
 ને રૂપ રાહુ બની જનું, અતિશે કુરૂપ.
 જ્યારે નિહાળુ તુજને, તુજ રૂપ રાચી,
 મોહું કલંક નજરે પડતું—તું—મોહી !
 હા ! તું વધે તુજ કળા તણો વૃદ્ધિ પામી,
 ને રાત્રીઓ પણ સખા અજવાળી તો તું !
 તો એ અદ્વિતીય યથે અવળી કૃતીધી,
 જે રૂપ સુંદર છતાં હૃદયે જ કાળો.
 રે ! આત્મ ઉન્નવણ ધરે શુભ તું અનંતા,
 જે શક્તિ સિદ્ધ સમ તું ધરતો રસાળ;
 તેણે ત્વજ ન પ્રજ્વલી બહુ રાગ દેખી,
 રે ! આત્મ ચન્દ્ર ઉજળા જન્મરૂ કલંક !
 છે ! જ્ઞાન, દર્શન, મહા શુભ આત્મ કેરા,
 ને ચેતના સુમતિ છે, તુજ તો રૂપાળી,
 તેને ત્વજ રખડતો કુમતી પછાડી,
 રે ! વિષ્ણુ ચન્દ્ર તુજ હો કૃતીએ નહારી,
 તું પારકુ ગણી દરે નીજનું સદાએ,
 ના ! ના ! તને રખડતો કરશે સવારે,
 તું રાયના હૃદયથી મન મોહ પામી,
 તારું નથી, તુજ યશે નવ, નાખ વામી !
 છે કુમતિ તુજ સરે કુખમાં કુરંતી,

ને વાટ જોઇ મુરખા, દુજ ઘેર બેડી;
 છું તો ફરે રખડતો, કુમતિ પછાડી,
 નાખ્યા અસ્થા હમય છે બવને બખાડી.
 રે! આત્મ ચન્દ્ર રમજે, સુમતિ સતીથી,
 તે ત્યાગના દુજ સ્વભાવ. સખારતિથી;
 ત્યાગી સદા કુમતિ, સુમતિથી વહો જા,
 ને ચન્દ્ર પામ સુખ અક્ષર મુક્તિ કરાં.

સુવોધક સાતવાર.

આદિ તે અર્થક, જીવન ગાજોરે,
 ધરી સાડી શીયળને હાર, નીતિ વાજોરે;
 વીટી વિવેકની લાલ, માણેક વાળોરે,
 જડી વિનય કુંદળથી બેશ બહુ રૂપાળોરે. ૧

શોભે સરસ સુવાસ, ધર્મની ધારોરે,
 જેમ પામો ભવજળ પાર, કર્મ નીવારોરે;
 મન મંદિરની માલ, પ્રભુ પધરાવોરે,
 કરી સેવા પૂજા રોજ, લેવો લહાવોરે. ૨

મંગળમાળા બેશ, ધરજો સજનીરે,
 ઉત્તમ શીલ સુવાસ, દે દિન રજનીરે;
 હડી સવારે નામ પ્રભુનું લહજોરે,
 નીજ નાથને કરી પ્રજ્ઞામ પાવન યજ્ઞોરે. ૩

બુધ બંગડીઓ બેશ—નીતિ નીયમનીરે,
 તમે પહેરો કાઠી કસેશ, મોટા મનનીરે;
 કજીઆ ને કંકાસ—બહેની સાગોરે,
 સૌ સંપ વસે નરનાર—પ્રભુથી માગોરે. ૪

ગુરુવારે ગુણવંત બહુતર બળીઓરે,
 નીજ દેહ સફળ કરનાર મંથને ગળીઓરે;
 કરવાં સામાયીક સાર—સુખકર સારોરે,
 આપો સહને પયખાણુ, નીત્ય રૂપાળોરે. ૫

શુકરવાર શ્રીખંડ સમકીત જમજોરે,
 સૌ કાવ્ય લતાની કુંજ, કુંજે બમજોરે;
 સુમતિ નાગરવેલ પાન રૂપાળોરે,
 ચાવીને એ તંબોળ—યા મર્માળોરે. ૬

શની સુખદાયક વેરા બેરા મડાઝેરે,
પરપુરુષ યજ્ઞી એકાંત, બહેની ન છાજેરે;
ચાલતા નીચી આંખ, બહેની રાખેરે,
અજવાળો કુળ માખાપ-સાચું બાખેરે. ૭
એમ સમજે સાતે વાર-સા રૂપાળારે,
શુભીયથ બહેનો માટ બહુ રદીયાળારે;
પહેરે સારો શણગાર, શુભીયથ ગોરીરે,
જેમ પામે ભવનો પાર-મણિમય ધોરીરે. ૮

વિશ્વાસ ઘાતીને.

(લેખક:—એ. બાબીની)

ગણલ.

ધરી ગરદન તને હરદમ, બુઝાવી દીર મદાધી;
હુલાવી દુઝડા કીધું, અરે વિશ્વાસઘાતી તે. ૧
ન રીતિ એહ નીતિની, બુઝગો એમ બોલે છે;
હરામી હીચકારો છે, ખરો વિશ્વાસઘાતી એ. ૨
બિરાદર ચંદ્ર તું માટે, ગણી ના આખર પ્યારી;
હો દહને દુઃખી કીધું, અરે વિશ્વાસઘાતી તે. ૩
પટુતાથી પરાવીને, પ્રપંચી પાસ બાંધીને;
દુઃખી દરિયે ધડેદ્યું છે, અરે વિશ્વાસઘાતી તે. ૪
ગુનેગારી ન તારી એ, બધી અતાનતા મારી;
રૂપાણુ કન્દવલું મહે, ગણ્યું વિશ્વાસઘાતી મહે! ૫
રૂણીધર પ્રીતથી પાળા, દરાવી દુધથી તૂટી;
ગણે આવી મને બાજયો, ગયો ઉપકાર સૌ બૂલી. ૬
પ્રભુના માર્ગને બૂલી, અભિમાને રહ્યો બૂલી;
પરો હડધુત જગમાંદિ, અરે વિશ્વાસઘાતી તું. ૭
કુખાબ્યું મહે જીવન માઈ, નહિ એકે હવે બાઈ;
કપીરને મન માન્યું કંચન, પ્રભુના માર્ગને બૂલી. ૮
તમાઈ કોઈ-દુ કોતું ? હવે પસ્તાવું શાને ? હા !
ગળાને ઝેર કાતીક હા, હમેશાં જીવવું નાના ! ૯
હવેતો મુદ્દમ સમજાયું, ગયો અધાર આંખોના;
જીવન જાશે-પ્રભુ પયે, બધું એ ભુતને બૂલી. ૧૦
હવે નહિ સત્યને મુકું, હવે વિશ્વાસઘાતી હું;
હવેને હવે પટ દેવા, પ્રભુ ? સ્કાવ જીવનને. ૧૧

ચન્દુ વિરહ.

(લેખક બહેન મણિ અમદાવાદ.)

ઓ ચન્દુ તું મારા હડી ક્યાં ગયો,
 તુજ વિષ્ણુ આનંદ હર્ષિ નદિ દેખાયજો;
 જ્યોતિના આધારે સમ્રાજે ફરીવળી,
 મુરત તારી કોઇ સ્થળે ન જણાયજો. ઓ
 વાતો કરતાં દય સંવત્સર વહી ગયા,
 પણ ન બૂઝાયે અંતરમાંનું દસ્યજો;
 મુરત સ્મૃતિમાં આવી ચન્દુ સતાવતી,
 ચીર વિરહનું ખુચે ભારી શલ્યજો. ઓ
 લાખ ચોરાશી યોનિમાં અવિ ઉપની,
 માત પીતાદિક યયાં અનંતિ વારજો;
 બધું બેનો તે પણ સાથે યઇ ગઇ,
 સમગ્રું છું પણ, દીવડું નીત્ય દુઝાયજો. ઓ
 વૈશાખે આનંદજ આઠ્યો આંગણે,
 સગા સંબંધી સાથે સૌ પરિવારજો;
 બધું વિષ્ણુ સૌ સુત સુત લાગતું,
 ક્યાં જઇને પોકારૂં અમૃત નામજો. ઓ
 ઉત્તમ કુળને ઉત્તમ ભતિ પામીયો,
 વળી પામ્યો તું ધર્મશુદ્ધે સાથજો;
 કાળયુગે ઓચિંતો આવી ઘેરિયો,
 ક્યો પલકમાં તુજ હવિતનો નાશજો. ઓ
 તું આવ્યો હું આવીશ તેનું કંઇ નથી,
 પણ શુભ તારા કદીએ ન બુઝાયજો;
 પૂજા ભક્તિભાવ રૂપ વસીયાં હતાં,
 જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા પણ નિરધારજો. ઓ
 મુરતી તારી નજરો આગળ આવતી,
 તારી તીર ભોડાતું હૃદય મોઝારજો;
 આંસુની ધારાએ દિવસ વહી ગયા,
 ક્યાં ગયો ઓ ભગિનીનો સદ્ બાનજો. ઓ
 મોહ વરો હા! મનકું તો મારૂં બળે,
 કોઇ દેખાડો નિરમળ અમૃત વાસજો;
 બધું બધું કરતી જગ ફરતી ફરૂં,
 પણ ક્યાં બધું હૃદય મુકે નિશ્વાસજો. ઓ
 પ્રભુ કૃપાએ મારું હું મનથી ઓટલું,
 હૃદય તથા બાંધવનો સ્વર્ગ નિવાસજો;
 આધિ ઉપાધિ જે સ્થળ નદિ સંતાપતી,
 મણિમય દિવ્ય સ્થળે હો અમૃત વાસજો. ઓ

ચિત્તારા પંક્તિને.

(મી. હરિ.)

(ગઝલ.)

અરે ઓ મધુરો પંખીઆ છુને, કર્વું મેં શું અરે આજે;
 ન જાણ્યો મેં તમારો પ્રેમ, દીધો છે છોડ વિના કાળે.
 હતા આનંદના દહેરે, અને શું ગેશ કરતાંતા;
 મજામાં ને મજામાં, એક ખીજ આંચ દેતાંતા.
 તમારી પાંખ સોનેરી, હવામાં ઉડતીતી ને;
 તમારા બાળને ચારો, અને મીઠાન દેતી ને.
 મને તે શું થયું નથી, દીધો આ ખ્દાણુ તમનેરે;
 તમારી પાંખ વીખરાઈ, અને ઓ! હાથ શું ધારો ?
 મને ભરમાવ્યો બૂતે કે, ખ્દારો વકો શું દહાડો ?
 ન કરવાનું કરી દીધું, નિરાધારી આ પંખીને !
 બિચારા પાંખના વિના, કરે શું હાથ ! હાવાંરે ?
 હવે તે તો નિરાધારી, નિરાધાર થયાં આજે !
 અરે તે બાળ પંખીડાં, કરે શું ખેડાના પિતા;
 અરે તે તો રલા છેડા, અને આ વિખુટાં પડીયાં !
 નહિ આધાર કોતોરે, હવે તે બાળ પંખીને;
 બધી સો બાળતી હાથો, ખ્દારે શીર શું પડશે !—
 અહા ! આ પંખી તરછોડે, શું કાની ફતીયા આ ને ?—
 ગયાં તે તો ગયાં હાવાં— રહો શું ત્રાપ શીર ખ્દારે ?

જેન કોમમાં ગોણલે તુલ્ય મનાતા મહુમ સરદાર શેઠ લાંલભાઈ
 દલપતભાઈના જીવનમાંથી અનુકરણીય દૃષ્ટાંત.

(લેખક:-સત્યશાહી. અમદાવાદ.)

આપણા મહુમ સરદાર શેઠ લાલભાઈની બાહોશી તથા દીર્ઘદર્શીપણું, વેપારી કુનેહ, કામ કરવાની નિષ્ક્રિયતા, સતત ઉદ્યોગીપણું, હાજરજવાબીપણું અને સમયસુચકતા વિગેરે ધણા પ્રશસ્ત ગુણો ને તેમનામાં જોતજોતરૂપે રહેલા હતા તે તેમના સંબંધમાં આવનારાઓ તેમજ તેમના જીવનના અભ્યાસીઓ ધણી સારી રીતે જોઈ સકયા હશે. આપણા ઇન્ડિઅનોને માટે તેમાં મુખ્યત્વે કરીને જૈન કામને માટે એક મોટી આસોસ ભરેલી વાત એ છે કે આવા ચળકતા કેળવણીના જમાનામાં પણ આપણે ને કરજને બળવાની છે, શોધન કરી અનુભવ ગમ્ય સિદ્ધાંતો ઘિખવાના છે તે આપણે વસ્તુસ્થિતિ ગ્રામ છતાં ગુમાવીએ છીએ. આપણામાં મગજની કોમનો પણ બાજે અંધારે વહેંચાઈ છે, એમ સ્પષ્ટ લાગે છે. યુરોપની અંદર જે કોઈ તત્ત્વવેદા કે કોઈ શોધક કે કોઈ વિદ્વાન મરણ પામે તો ફાવે ત્યાંથી

તેના અનુયાયીઓ-તત્ત્વ જ્ઞાનના રસિકો-વિદ્યાભિલાષીઓ તેમની કારકીર્દીની નોંધો જ્યાંથી ત્યાંથી મેળવી કાઢે છે અને પછી તે દુનિયાના બધાને માટે જનસમુદ્ધ આગળ રજૂ કરે છે. અને ખીજા જીવેને તેમની જીંદગીથી નોંધા સંસાર સાગરમાં સુખમય રીતે ચલાવવામાં એક અગત્યના બાજન યઈ ચક્ર છે. યુરોપમાં તો ઠેક એટલે સુધી આ બાજતમાં પ્રવૃત્તિ વધેલ છે કે મરનાર તત્ત્વજ્ઞાનની સ્થૂલ ખોપરી વિગેરેના પશુ સહજો રૂપીઆ ઉપજ ચક્ર છે. તેમના રાખની રખા પશુ દાખડીઓમાં રાખે છે. આ મુજબ જ્યારે યુરોપમાં પ્રવૃત્તિ ચાલે છે, ત્યારે આપણા ઇંડીઆમાં તેમાં વિશેષ કરીને આપણા જૈનોમાં તો મગજની કિંમતો ધણેભાગે ખીલકુલ નથી એમ કહેવું આ સ્થળે અયોગ્ય નહિ થઈ પડે. આપણામાં કેવા કેવા વિદ્વાનો, કેવા કેવા મહાન પુરૂષો થઈ ગયા છે અને થાય છે પણ જે આપણે યથાતથ્ય તેમની જીવનની કારકીર્દી જોવા માગીશું તો આપણને બાઝેજ મળી ચક્રશે. જમાનો જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ આપણે પણ હવે જમાનાનું અનુકરણ કરી ચેતવું એ અગત્યનું છે. ન હોય તે તો ક્યાંથી લાવે પણ જે દેવવચાત્ પૂજા આપણને પ્રાપ્ત થાય છે તેને તો ચુમણ જતી બચાવરી જોઈએ. મહાજનો જેન ગતઃ રૂતિ સર્પયાઃ મોટા પુરૂષો જે રસતે ગયા હોય, મોટાએ જે જે માર્ગો પોતાની જીંદગી વહન માટે રચ્યા હોય તેનું પ્રત્યા-લેખન કરવું, તોલન કરવું અને તેમાંથી જોઈતો લાભ લેવો એજ જીંદગીનું ઉત્કર્ષ છે. આટલું વાસ્તવિક કહેવાની જરૂર એટલા માટે પડી કે આપણે મગજની કિંમતો કરવામાં બહુજ પછાત છીએ તેમજ જીવન ચરિત્રાના જે મહાન ઉદ્દેશો છે તે એક કીંમતીમાં કીંમતી વસ્તુ હોવા છતાં આપણે તેનાથી બેનશીજ રહીએ છીએ.

મારા સાંભળવા પ્રમાણે શેઠ લાલભાઈ પોતાની પાસે કાયરી બુક રાખતા અને દરેક પોતાના સંબંધમાં બનતા મુખ્ય મુખ્ય બનાવોની નોંધ લેતા. જે આ 'ખર' હોય તો તે જન કામને બહુ સ્વદેશી બુધ્ધીએને તેમનું જીવન એક અમૂલ્ય અને ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે એ કાંઈ પણ એકી અવાજે કહી ચક્રશે, માટે અગો આશા રાખીએ છીએ કે તેમના સુપુત્રો તેમજ તેમના સહોદર બાઈઓ તેમની કારકીર્દીનો સંગ્રહ કરી તેમાંથી નીકળતાં શુભ પુણ્યોની માળા કરી તે જન સમાજના કંઈ સમર્પણ કરશે અને સર્વને કૃતાર્થ કરશે. શેઠ લાલભાઈના સંબંધમાં ઘણી બાજતો મનન કરવા જેવી, જ્ઞાન લેવા જેવી છે, તે પૈકી જે ભેચાર દાખલા મારા જણવા અને અનુભવવામાં આવ્યા છે તે આ સ્થળે પ્રગટ કરવા તક હું હાથ ધરું છું.

એક વખતે મારો એક મિત્ર હેમ્પ્સ્ટ્ર ક્રેટરીનો મેનેજર તેમની પાસે કંઈ અમુક હિસાબી કામને માટે તેમની ચીલમાં ગયો હતો તે પ્રસંગે તેના એક બીલમાં અમુક રૂપીઆ આના ને બે પાઈ થતી હતી તેમાંથી બે પાઈ કાઢી નાખવાને તેણે રોકતે કહ્યું કે "શેઠ સાહેબ! આ બીલમાંથી જે બે પાઈ છે તે બોલી કરો?" ત્યારે શેઠે કહ્યું કે "મને શેઠ કહેવું રહેવા દો પણ બે પાઈ જે હિસાબે થાય છે તે હું બોલી કરી ચક્રીય નહિ." આ ઉપરથી ઉપર ચોટીઆ જોનારને માતો ઉપવચક વિચાર કરનારને તો આ એક નજીવી બીના લાગશે. પરંતુ હિસાબી કામના ઉડાં અભ્યાસીને અને નેક નીતિથી અને વજાદારીથી કામ કરનારને તો તેનો સહજ ખ્યાલ આવી ચક્ર્યા વિના રહેશે નહિ.

આપણે ગવર્નમેન્ટના હિસાબો જોઈશું તો કાંઈ પણ એન્ટ્રીમાં કાંઈ પણ પ્રકારે છુટ એ વસ્તુ આપણને બાઝેજ માણમ પડશે. શેઠની હિસાબી કામમાં ક્રેટરી ચોખવટ અને

ચોક્કસપણું હતું તે આપણને આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. મીશે શેરહોલ્ડરની ગણાય છે. એજન્ટોને શુન્દરાતીમાં કહીએ તો તેના વડા સુતીમો છે. જેમ કોઈ શેક સુતીમ રાખી પોતાની પેઢીનો સંધળો કુલ મુખત્યાર સુતીમને સોંપે છે તેમ જ મીશેના એજન્ટો છે તે શેરહોલ્ડરના સુતીમો છે. બધકે તેના નોકર છે. એમ શેક પોતે સારી પેઢે સમજતા હતા અને પોતાને માટે જ એજન્ટપણાની-સુતીમપણાની, જે જે અમલદારીની ફરજો બજાવવાની મુકાબ હતી તે તેઓ સારી પેઢે જાણતા હતા અને તેથીજ તેમણે મારા તે મિત્રને કહ્યું કે મને શેક ન કહો પણ હીસાબે જ બે પાછ થાય છે તે હું ઝોઘી લાઇ થીરીસ નહિ. જે એજન્ટો પોતાના “રાષ્ટ” સિવાય પોતે જ સત્તા ભોગવે છે પાતો સત્તાનો દરપયોગ કરે છે તે તેમની શેરહોલ્ડર પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા નહિ પણ કૃતદ્વંતાજ છે. જે શેક બે પાછને માટે આટલી સંભાળ રાખતા તેમના સંધળા કારભારમાં કેવી ચોખવટ હશે તેનો ખ્યાલ વાંચકજીને હસ્તક સોંપું છું. ભુલવીને વધારે લેવું એ જેમ દૈવિક શુંહો છે તેમ પારકાની પૂંછનો વહિવટ કરતાં હિસાબે થતી રકમમાંથી ધણીની સંમતિ સિવાય ઝોઘું લેવું એ પણ દૈવિક શુંહો છે. આપણે સ્વાભાવિક રીતે જનસમાજમાં એક ઉક્તિ સાંભળીએ છીએ. અને તે એજ કે “હીસાબ કોડીનો અને બદીસ લાખની” આ સૂત્ર શેકત્રીના મનમાં સંપૂર્ણ રમી રહેલું હોવું જોઈએ. આ લખવાનું પ્રયોજન એટલા પુરતું છે કે દરેક મીસ માથેકો તેમજ મ્હોટા વેપારીઓ, સુતીમો આનું અનુકરણ કરશે. જીવનના પ્રેક્ષીકસ (અનુભવગમ્ય) સિદ્ધાંતોમાંથી આપણને ધણું શીખવાનું મળે છે એ આ ઉપરથી કોઈ પણ દીર્ઘદર્શી બધું જોઈ શકશે. શેક લાલભાઈએ સારી રીતે કેળવણી લીધી હતી. તેમને નામદાર યોધસરોય લોઈ કર્જન સાથે આપણ સંબંધમાં જે વાતચીત થઇ હતી તેમજ પાલીતાણાના કેસ બદલ જે જે મગજ તેઓશ્રીએ વાપરેલું છે તેના શબ્દોની જો આપણને ટુંક નોંધ મળે તો તે આપણને તેમના માટે ધણુંજ સન્માન ઉપજ્યા વિના રહેશે નહિ. અત્રેની કોન્ફરન્સમાં સખજેકટ કમીટી વખતે સ્થાપકોના પ્રસંગે તેઓએ કહેલા શબ્દો તેમજ મહાન કોન્ફરન્સ વખતે બોલેલા શબ્દો એ તેમનું હાજર જવાબીપણું તેમજ દીર્ઘદર્શીપણું બતાવવાને પુરતા હતા.

વેપારી કુનેદતા પણ તેમનામાં ધણીજ હતી, તેઓ સદાના કદા દુસ્મન હતા. સદો-રીઆ ઉપર તેઓ કોઈ પણ રીતે કોઈ પણ જાતનો વિશ્વાસ મુશી શકતા નહોતા. એ મને જાત અનુભવ છે. હાલમાં અમદાવાદનો ધણો ભાગ સદાની જગમાં સપડાયેલો જેવામાં આવે છે એ બહુ ખેદની વાત છે. વિના મુશીબતે ગાડી ઘોડા દેરવવા એ કોને ના ગમે? બિલાડી સન્મુખ પડેલા દુધ ઉપર તમાસવા જાય છે પણ પાછળથી ધણીની સોટી પડશે તેનો વિચાર કરતી નથી. પણ બહુ ઠાઠતાં ઉઠ પેસે તેનો વિચાર કોણ કરે છે. આપણા બધુઓ સદાથી કેટલા ખરાબ થયા છે અને થાય છે તેના દાખલા સર્વત્રી દૃષ્ટિ મર્વાદા આગળ મોજુદ છે એટલે તે સંબંધમાં કંઈ વધુ લખવા માગતો નથી પણ એટલુંજ જણાવવા માગું છું કે જે જાત પરસેવાથી અને પ્રમાણીકપણે મેળવેલું ધન સુખો-પમોગમાં ધણો વખત આવી શકે છે, તેટલું સદામાં કમાયેલું ધન આવી શકતું નથી એ નિર્વાહ છે અને નિઃશંક છે. સદામાં જાય છે તે તો નુકસાન છે પરંતુ તેનાથી આવેલું ધન તે પણ લાંબો વખત ટપી શકતું નથી. તેનું કારણ સંકેત જગ સિદ્ધિના આધારે મને તો એમ જણાય છે કે જે ખુબે છે તેના દુઃખી નિષાચો કમાનારના સુખની આડે આવે

છે. જેવી રીતે ચોરીનું ધન ટકી શકતું નથી તેવીજ રીતે સદાનું ધન પણ ધણી વખત ટકી શકતું નથી. તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે જે હરામી ચસ્કો-ટેવ પહેલી હોય છે તે તેને તે રસ્તો સુઝાડવા સિવાય રાખતી નથી. માટે સમજી, ડાહ્યા અને જાતી ઉદ્યમી-ઓએ તો તે રસ્તે કદાપી જવું એ યોગ્યજ નથી. સદા કહો કે એક પ્રકારનું જુગાર કહો તે જાને સરખાં છે. શાસ્ત્રમાં જુગારને સાત પ્રકારના વ્યસનમાંનું એક વ્યસન ગણ્યું છે. વળી એકની દોલત બીજા પાસે જવાથી અર્થશાસ્ત્રના નિયમ મુજબ કંઈ પણ દેશમાં આર્થિક ઉન્નતિ વધતી નથી, પરંતુ તાર વિગેરેમાં હજારો રૂપીઆ ખરબાદ જાય છે તે કેટલાક ચાહ, પુરીઓ, શીખંડ અને બજામાં અને નાટકો વિગેરેમાં પાણી ધાય છે. સદોરીઆ છે તે પોતાની જાતીને નુકસાન કરનારા છે તેટલુંજ નહિ પરંતુ તેઓ દેશને પણ એક પ્રકારનું ધણું નુકસાન કરતાં છે. સદામાં નુકસાન ધાય છે એ તો ભોગવવું પડે છે પણ તેમાંથી જે લાભ મળે છે તે પૈસા એક પ્રકારની ખોનારની હાય હાયતો હોવાથી કદી લાંબો વખત ટકી શકતો નથી. તેનો વધારે ખ્યાલ સદા નહિ કરનાર કરતાં તેને જે કરે છે તેજ બાંધી શકશે.

આપણા પંડોપકારી પરમપૂજ્ય શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગર સૂરિજીનું સને ૧૯૦૭ ની સાલનું ચોમાસું અત્રે હતું તે વખતે સદાની બદીનું વાતાવરણ ધણું ફેલાયલું જેમ પોતે તત્સંબંધી એક ઉપદેશીક પદ જનાવેલું જે આ નીચે આલેખ્યું છે.

સદામાં બદો છે સજ્જન સાંભળો,
ચિંતાતુર મનકું રહેવે નિશ દીનજો;
આશા તપ્પણ શુદ્ધિ કુખડાં સંપન્ને,
રૂપિયા માટે મુરખ પર આધીનજો. સદામાં. ૧

લોભ તણો નહિ યોભ જુગારે જાણીએ,
ધડી ધડીમાં રંગ ધણા બદલાયજો;
બીજો ધંધો સુજો નહિ સદા યકી,
સર્વે વાતે પૂરો વ્યસની ધાયજો. સદામાં. ૨

મજે નહિ શાંતિ એ સદા સંગથી,
જાણો અવરયા સદાની અવધારજો;
જોય જુએ કોઈ સદાના વ્યાપારમાં,
મિત્રા હાંસલુ સકિ ચડે નહિ પારજો. સદામાં. ૩

ચંચલ લક્ષ્મી સદાના વ્યાપારથી,
સમજો સમજી મનમાં નરને નારજો;
લજો વ્યસન સદાનું સમજી સત્યને,
કરો પ્રતિજ્ઞા શુર પાસે નિરધારજો. સદામાં. ૪

લોભી લક્ષ્મી લાલચથી ફટાય છે,
ત્યાગો જુગદું સદાના વ્યાપારજો;
બુદ્ધિસાગર આયોજાનિત વિતતી,
ધર્મ બુદ્ધિ પ્રગટે મુખ મંગળમાળજો. સદામાં. ૫

(ભજન પદસંગ્રહ ભાગ પહેલો.)

આ ઉપરથી સાર માત્ર એટલોજ લેવાનો છે કે સદાની બદીમાં ભાગ લેતા અમારા બધુઓ ઝાઝા થશે. શેઠ લાલભાઈને સદાને માટે ધણેજ તિરસ્કાર હતો. જાત મહેનત કરવી અને રણવું એજ તેમનો સિદ્ધાંત હતો. તેઓ ખનતા સુધી સટોરીઆને નાણું ધીરતા નહિ અને કદાચ ધીરે તો સારી સીમ્પુરીયી લેતા, કારણ કે સટોરીઆ ઉપર તેમને પુરો અણુવિશ્વાસ હતો. સદાને માટે મરુમ દાનવીર શેઠ મનસુખભાઈને પણ તિરસ્કાર હતો અને પોતાની મીઠામાંનો કોઈ મુખ્ય માણસ સદો કરવા જતું તો તેને તેઓ વારતા અને સખ્ત ઠપકો આપીને સદાની બદીમાંથી બચાવતા. આવા આવા વેપાર કરાવવામાં આગળ વધેલ અને જાત મહેનત વડે લાખો રૂપીઆ પેદા કરેલ શ્રીમંતો પોતાના વર્તનથી જન સમાજને ખતલાવી આપવા છતાં તેનું અનુકરણ ન કરે અને ઉલટા માર્ગે જાય તો તેમાંથી 'શું સાઈ' ફળ દેખી શકાય ! શેઠ લાલભાઈના તેમજ શેઠ મનસુખભાઈના જીવનમાંથી આપણને ઘણું શીખવાનું અને જાણવાનું મળે તેમ છે. તેમનાં જીવનચરિત્ર લખાવવાની ધણીજ જરૂર છે. અમે તેમના સુપુત્રોને તેમજ તેમના સહોદર બધુઓને તેમની કારકીર્દીનાં ટુંક તોંધા એકઠી કરી કોઈ વિદ્વાન પાસે લખાવી જનસમુદ્ધ આગળ રજુ કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ. તે એક બ્યવહારીક-બ્યાપારી જીવનને અદિતીય લાભકારક થઈ પડશે એમ યોક્ત સીતે લાગે છે.

તીર્થ પ્રવાસ વર્ણન.

શ્રી ગીરનાર તીર્થ.

(લેખક—વજીવ નંદલાલ લક્ષ્મીભાઈ પટ્ટેદરા.)

આ પવિત્ર તીર્થ જ્યાં વર્તમાન ચોવીંચીના બાવીશમા તીર્થકર શ્રી તેમીનાથ ભગવંતના ત્રણ કલ્યાણ થયાં છે. જે તીર્થ ઉપર આવતી ચોવીંચીના તમામ તીર્થકર ભગવંતના મોક્ષ કલ્યાણક થવાનાં છે અને જેનું માહાત્મ્ય ચાત્રમાં ઘણું વર્ણવેલું છે એવા તીર્થની જવા કરવાથી કંઈ પણ આદિમક લાભ થશે, એ હેતુથી મારા સ્નેહી અને ધંધાના ભાગીદાર મી. છોટાભાઈ ઝવેરભાઈ સુતરીયા બી. એ. એલ. એલ. બી. જેઓનો કુટુંબીક ધર્મે જૈન છે. તથા મી. વામન આપાજી નિકેજ બી. એ. એલ. એલ. બી. ની સાથે આહુ સાલના ફાગણ શુક ૧૧ ના રોજ જીતામઢ ગયા હતા. અને આ તીર્થ અને ભગવંત તેમીનાથનાં દર્શન કર્યાં. તે દરમ્યાન જે કંઈ જોયું અનુભવ્યું એ સંબંધી કંઈ પણ સુચના કરવી યોગ્ય લાગવાથીજ વાંચકોનો કીમતી વખત રોકવાની જગાસા ઉત્પન્ન થઈ છે.

કારખાના સંબંધી.

શ્રી ચતુર્જ્ય તીર્થના વહીવટના માટે સંધ તરફથી જેવી રીતે શેઠ આર્જુદજી કલ્યાણજીના નામની પેટી સ્થાપન કરવામાં આવેલી છે, તેવીજ રીતે આ તીર્થના રક્ષણ અને દેખરેખ માટે શેઠ દેવચંદ લક્ષ્મીચંદ નામની પેટી સ્થાપન દરવામાં આવેલી છે. આ પેટી તરફથી જીતામઢ રોટ ઉપર દરેક ટ્રેનના વખતે એક સીપાઈ જાગ્રુઓની તપાસ માટે મોકલવાનો રીવાજ જોવામાં આવ્યો. તે સિવાય જાગ્રુઓ કોણ આવેલા છે તેની

તપાસ કરે છે. તેમને ઘટતી મદદ અને સુચના આપીને ક્યાં ઉતારો કરવો વિગેરે બાબતોની માહિતી આપે છે. આ રીવાજ જનજાણુઓના માટે ઉપયોગી છે, તપાસ કરવા આવનાર સીપાઇ પણ જનજાણુઓ ઉપર પ્રેમ રાખનાર જણાયો, તેથી સાં જનારને ધણી બાબતમાં તેનો ફીક ઉપયોગ થાય છે. આ રીવાજનું અનુકરણ દરેક તીર્થના વહીવટ કરનારાઓએ કરવા જેવું છે.

કારખાનાની ઑશીસ શહેરમાં છે, સાં મુખ્ય મુનિમ તરીકે મી. શુભાષભાઈ કામ કરે છે એવી માહિતી મળી. અમો જોઈલી વખત ઑશીસમાં ગયા તેટલામાં કોઈ પણ વખતે ઑશીસમાં તેમની મુલાકાત થઈ નહિ. મુખ્ય મુનિમની હાજરી કારખાનાની ઑશીસમાં વધુ રહે તેથી કારખાનાને અને જનજાણુઓને જાણેને અરસપરસ વિશેષ લાભ થાય એમ મને લાગે છે.

દરેક તીર્થના કારખાનાની ઑશીસમાં એક જાહેર સુચના (વીઝીટ) બુક રાખવી જોઈએ અને જત્રા દરમ્યાન જે કોઈ જનજાણુને પોતાને જે કંઈ સુચવવું હોય તો તે સુચના કરે અને કરેલી સુચના કારખાનાના વહીવટ કરનાર ટ્રસ્ટી સાહેબોએ ધ્યાનમાં લેવી અને તે બાબત ધરીત વ્યવસ્થા કરવી, એ પ્રમાણે કરવાથી સુધારા વધારા કરવા જેવું થું થું છે, તે ટ્રસ્ટી સાહેબોના લક્ષ ઉપર આવશે, અને તેથી બવિષ્યમાં ફાયદો થશે એમ માઈ માનવું છે.

તપાસ કરતાં એમ જણાયું કે કારખાનાના નોકરોને નિયમીત પગાર મળતો નથી. ફેબ્રુવારી માસનો પગાર માર્ચ માસની તા. ૧૫ મી સુધી મળેલો નહોતો. હલકા પગારના નોકરોને આવી રીતે મોડો પગાર મળવાથી હાડમારી ભોગવવી પડે છે એમ તપાસ કરતાં જણાયું. આ કારણથી આટલો મોડો પગાર મળે છે તેનું કંઈ પણ કારણ માલમ પડ્યું નહિ. કારણમાં ફક્ત પગાર પત્રકો અમદાવાદથી ટ્રસ્ટી સાહેબો તરફથી મંજૂર થઈને આવ્યાં નથી એટલી માહિતી મળી. આ સંબંધી મારી એવી સુચના છે કે કારખાનાના અંગે જે કાપમ નોકરો છે, અને જેના પગાર મુકરર થઈ ગયા છે. એવા નોકરોના મારીક ખર્ચની રકમ વહીવટ કરનાર ટ્રસ્ટી સાહેબોએ મુકરર કરી આપવી અને તે પ્રમાણે દર મહીનાનો પગાર ખીજ મહીનાની તારીખ પાંચમી સુધીમાં પગારપત્રક બનાવીને આપવાની સત્તા મુખ્ય મુનીમને આપવાથી કારખાનાને કંઈ નુકસાન થવાનો સંભવ નથી અને હલકા પગારના ગરીબ નોકરોને નિયમીત રીતે પગાર મળવાથી નોકરીમાં કાપમ રહેવાનું તેમને ઉત્તેજન મળશે.

નોકરોને ઇનામ—જનજાણુઓ જત્રા કરીને જતી વખતે તીર્થ ઉપરના નાના નોકરોને ઉત્તેજન તરીકે કંઈ પણ ઇનામની રકમ ખુશીથી આપે છે, એ રીવાજ ઉલટું સ્વરૂપ પકડી અન્ય દેશીના તીર્થોની માફક વિદ્યય થતી વખતે નોકરો હેરાન કરે છે. એ વહીવટ આ તીર્થમાં બંધ કરવામાં આવેલો છે. જે કોઈ જનજાણુ પોતાની ખુશીથી નોકરોના ઇનામના માટે કંઈ રકમ આપે છે, તો તે મુખ્ય ઑશીસમાં નોકરોના ઇનામ ખાતે જમે કરવામાં આવે છે; અને વર્ષ આખરે દરેક નોકરને વરાડ પ્રમાણે ઇનામની રકમ વહેંચી આપવામાં આવે છે, એમ જણાયું. આ રીવાજ સારો છે, અને અનુકરણીય છે. આ ઠેકાણે જનજાણુઓને એક બલામણુ એવી કરવાની છે કે ડુંગર ઉપર થોડા પગારથી સારા નોકરો રહેનારા મળતા નથી અને વધારે પગાર કારખાના ખાતેથી લખીને આપવો એ કારખાનાને પરવડે નહિ, તેથી જત્રાએ જનાર નોકરોના ઇનામ ખાતે પોતાની ખુશી પ્રમાણે કંઈ પણ રકમ આપે તો તેથી નોકરોને વધુ ઉત્તેજન મળશે અને થોડા.

પગારથી સારા નોકરોને રહેવાનું મન થશે, અને પોતાના અંગનું કામ સારી રીતે કરી જનાળુઓ સાથે સારી રીતે વર્તશે. માટે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવા વિનંતિ છે. આ તીર્થ ઉપરના નોકરોની રીતસાત સારી છે એમ કહ્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી.

સ્વચ્છતા.

સ્વચ્છતા સંબંધી કારખાના તરફથી હીક દેખરેખ રાખવામાં આવે છે. પેહલી ડુંકમાં દાખલ થવાનો મુખ્ય દરવાજો જ્યાં થઈને અન્યદેશની જનાળુઓ અને નોકરોને પોતપોતાના ધારેલે સ્થળે જવાનો રસ્તો છે, એ દરવાજા આગળ તથા જે રસ્તાને હાલમાં જાહેર રસ્તાનું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે તે રસ્તામાં તે લોકો ધણી ગંદકી કરે છે, તે લોકોના ઉપર કારખાનાના નોકરોની કંઈ સત્તા નહિ એટલે તેમના માટે કહેવા જેવું નથી પણ જદોખસ્તના સાડે રોટ તરફથી નોકરો રહે છે, તે નોકરો કંઈ પણ જદોખસ્ત રાખતા નથી એમ કહેવાને કંઈ અડચણ નથી. એ ત્રણ પોલીસના સીપાઇઓ જોવામાં આવ્યા, તે જતના સંબંધી જેવા જણાયા, તેઓ દેવતા સળગાવી ધુણી કરી તાપવાનું કાર્ય કરતા હતાં અને ગપો ઉડાવતા જણાયા. રોટ જૈન તીર્થના વહીવટમાં હાથ નાખ્યો તેથી પોતે ધણા મગર જણાયા અને તેહલામાંજ તેમની નોકરીનું તમામ કામ પુરૂ થતું હોય એમ તેમની માન્યતા માલુમ પડી. રોટ તરફથી આ થતી ગંદકી અટકાવવા તજવીજ કરવી જોઈએ. જૈનોના પવિત્ર ધામમાં રોટ પોતાની સત્તાથી જાહેર રસ્તો કાઢે, એ વિષય રાજ્યદારી હોવાથી અત્રે લખવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી પણ એટલું તો કહેવાને અડચણ નથી કે કોઈ પણ ધર્મના પવિત્ર સ્થાનમાં રોટ પોતાની સત્તા ચલાવે તો પછી તે ધર્મના લોકોની લાગણી ન દુષાય તેવી સ્થિતિ રાખવી એ તેમની ફરજ છે. પવિત્ર જગ્યામાં ગંદકી કરવામાં આવે અને તેનો જદોખસ્ત ન થાય એ રાજ્યના અમલદારો માટે ઉચો મત બતાવનારું નથી. આ બાબત એ રાજ્યના મુખ્ય અમલદારો સાહેબ જરૂર લક્ષમાં લેશે અને ત્યાં સ્વચ્છતાના નિયમોનું ખરાબર પાલન કરાવવાની તજવીજ કરશે એવી આશા છે.

તલાટીની ધર્મશાળાના પાછલા ભાગમાં જનાળુઓને રસોઇ કરવાનું રસોડું છે. તેજ રસોડાની નજીકમાં ખુલ્લી જગ્યામાં એક જળરૂખાના જેવી જગ્યા રાખવામાં આવેલી છે. તેથી સ્થિતિ બહુ કદંગી થાય છે. જ્યાં આગળ રસોઇ થાય, અને જનાળુઓને જમવાની જગ્યા તેનીજ નજીકમાં જળરૂખાના જેવી જગ્યા રાખવામાં આવે તે તો એક મોટી ભૂલ જેવું જણાય છે. તેમજ તે જગ્યા ખુલ્લી રાખવામાં આવેલી છે. એ વળી વિશેષ ભૂલ જેવું જણાય છે.

ધર્મશાળાના એ પાછલા ભાગમાં બારણું છે. તે બારણું રાત્રે બંધ કરવામાં આવે છે, ધર્મશાળાના મુખ્ય દરવાજો રાત્રે તાળુ રહે છે. એટલે રાત રહેનાર જનાળુઓને રાત્રે લઘુ નીતિ તથા વડીનીતિ કરવાના પ્રસંગે ધર્મશાળાના પાછલા ભાગનો ઉપયોગ કરવાની ફરજ પડે છે, અને તેથી ગંદકી થાય છે. એને માટે જે પાછલા જે ભાગમાં જે બારણું છે તે બારણા બહાર મજબુત કંપાઉન્ડ કરી ત્યાં સવડ કરી આપવામાં આવે તો આ ગેરબવર થવાનો અંત આવશે એમ મારું માનવું છે, તો આ બાબત ધુનીમ તથા કારખાનાના ટ્રસ્ટી સાહેબો જરૂર લક્ષમાં લેશે.

શેરશાવંતની પવિત્ર જગ્યામાં હાલ જે સ્વચ્છતા રહે છે, તેના કરતાં વધુ સ્વચ્છતા

રાખવાનો જરોબરત થવાની જરૂર છે, અને તે બાબત મુખ્ય મુનીમ જો લક્ષ આપશે, તો નોકરોથી તેમ કરાવી શકશે. પવિત્ર જગ્યાએ જેમ સ્વચ્છતા વધુ હોય છે, તેથી જનજાણુઓને વધુ આનંદ થાય છે. આ વાત હમેશા લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

મુળનાયક ભગવાનના મુખ્ય ગભારાની બહારના રંગમંડપમાં કેસર ધસવાનો ઓર-સીધો રાખવામાં આવે છે, તથા તેના અંગે હાથ ધોવાતું પાણી ત્યાં રાખવામાં આવે છે, તેથી ત્યાં ઘણી જગ્યા રોકાય છે, તથા સ્વચ્છતાનો ભંગ થાય છે. રંગમંડપની બહાર વિશાળ ભમતી છે, તેમાં અથવા હાલમાં ધોતીયાં રાખવાની ત્યાં ગોઠવણ રાખવામાં આવેલી છે તેની નજીક તેને માટે જગ્યા કરવામાં આવશે તો તેથી પૂર્ણ કરનારાઓને કંઈ અડચણ આવે તેમ નથી અને રંગમંડપની શોભામાં વધારો થશે એમ લાગે છે.

પ્રાચીન પવિત્ર તીર્થો ઉપર જનજાણુઓ તીર્થ ઉપર કંઈ પણ સત્ કાર્ય કર્યા સિવાય મંદિરની ધર્મશાળાની અથવા ગભારાની ભમતીની દીવાલો ઉપર કોપલાયી-યા પેનસીવયી પોતાનાં નામ લખી પોતે જનજાણુઓ આવી ગયાની યાદગીરી કાયમ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તેને પ્રીતિએ સ્વચ્છ દીવાલો, બીજા વગેરેની એવી તો નહારી સ્થિતિ થએલી જણાય છે કે તે જોતાં બહુ દીવગીરી થાય છે. અમારા જૈન ભાઈઓમાંથી આવી રીતે નામના કરવાની અને યાદગીરી કાયમ રાખવાની જીજ્ઞાસા ઉદ્ભવે છે, એ ઉપરથી તેમની અજ્ઞાનતા જણાય આવે છે. આવી રીતે કોઈનાં નામ રહ્યાં છે અથવા રહેશે ? ઉલ્લંઘન આચારના થાય છે અને જનજાણુ કરી પોતે જે મહત્ત્વ પુન્ય ઉપાર્જન કરવાની ધારણા રાખી હોય છે તે આવી આચારના કરી પુન્ય ધન હારી જાય છે એ વાત તેમજો લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. તીર્થની આચારનાથી માઠા કર્મ બધાય છે, અને તેના વિપાક માઠા ઉદય આવે છે, એ વાત જનજાણુઓએ લક્ષ જહાર કાઢવા જેવી નથી.

તળ જીનાગદમાં કારખાનાના દેખરેખ નીચે જે ધર્મશાળાઓ છે તે ધર્મશાળાઓની આજ્ઞથી વીસ વર્ષ ઉપર જે સ્થિતિ હતી તેના કરતાં હાલમાં સારી સ્થિતિ છે, એમ તો કહ્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી તો પણ હજુ સ્વચ્છતાનું કામ હાથ કરતાં પણ વધુ સારી રીતે થવાની આવશ્યકતા છે અને તે કામ નોકરોથી થઈ શકે તેવું છે. ફક્ત મુખ્ય મુનીમની દેખરેખની ખામી જેવું છે, ને વધુ દેખરેખ રાખવામાં આવે તો જનજાણુઓને વધુ આનંદ થવા જેવું થશે.

મુળનાયક ભગવંતના દરેરાસરમાં પુર્ણ, આરતી, ખખાલ વગેરેનું ધી બોલાય છે, તેમાં કેટલીક બાબતના ધીની ઉપજ ખારોટને મળે છે, અને કેટલીક બાબતના ધીની ઉપજ બંકારમાં જાય છે, તેથી કેમ બાબતનું ઉત્પન્ન કોણે સેવાનો રીવાજ છે, તે બતાવનારું એક બોડે સાં રાખવું જોઈએ કે દેરાસરમાં પેસતાંજ યાત્રાળુને તે બાબતની માહિતી મળે.

દરેક ગભારા આગળ તે ગભારાની અંદર પધરાવેલ મુળનાયક ભગવંતનું નામ તથા દેરાસર કોણે કંઈ સાલમાં બંધાવેલું અને જીર્ણોદ્ધાર કોણે કંઈ સાલમાં કરાવ્યો, એ બાબત જેટલી માહિતી મળે તેની સંક્ષિપ્ત હકીકત દર્શાવનારું બોડે રાખવાં જોઈએ કે જેથી યાત્રાળુને અમલ્યા માણસોની કિંવા બારોડોની વાતો ઉપર આધાર રાખવો પડે નહિ.

મુળનાયક ભગવંતને સેવ કરાવેલો છે, તેથી તેની આચારના ન થવાને માટે દરરોજ સંભાળવાની એક ચંદીની હલકા પતરાંની આંગી બનાવવામાં આવે તો પ્રાયશઃકરક છે એમ

મને પોતાને લાગે છે, દુસ્તી સાહેબોએ એ બાબત વિચાર કરવો ને ધરીત લાગે તો તે તરફ લક્ષ આપવું.

કેટલાક દેરાસરો ઉપર ધ્વજ દંડશાસ્ત્ર મર્યાદા પ્રમાણેના જોઇએ તેવા જણાતા નથી. તેને કરાવવાની અને વિધિપૂર્વક ચક્રાવવાની આવશ્યકતા મને લાગે છે.

નલાટીથી દરેક ટુંક અને પવિત્ર જગ્યાએ જવાને માટે પગથીઆં કરાવવામાં આવેલાં છે તેથી કેવળ શમદો થયો છે, એમ મારું પોતાનું માનવું નથી એ વિષય મતભેદનો છે, અને પગથીઆં થઇ ગએલાં છે, એટલે તે વિશે વાદ ચક્રાવનો નિરર્થક છે પણ શેરશાવનથી તલાટીએ જવાનો જે પરમાર્થો રસ્તો છે, એ તમામ રસ્તો હજુ પગથીઆંથી તૈયાર કરવામાં આવેલો નથી. માટે તેને એજ સ્થિતિમાં કાયમ રાખવો. રક્ત જ્યાં સાધારણ પથરાઓની ગોઠવણીમાં ફેરફાર કરી સરળતા કરી આપવા જેવી જગ્યાઓ છે, તેટલી જગ્યાઓમાં તેટલી પુરતી તત્ત્વીજ દરચી. કુંભરના રસ્તાની અસલ ખુબી અને તે જાણવાનો, અને તેનો અનુભવ મેળવવાનો જે યાત્રાળુઓ અને ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને લાભ આપવાનું કાયમ રાખવા મારી ખાસ જલામણુ છે. એટલુંજ નહિ પણ શેરશાવનની જે કુદરતી શોભા હાલ કાયમ કરેલી છે, તે જે કાયમ રાખવાની અને એ મહાન પવિત્ર જગ્યાનું સ્મરણ કાયમ રાખવાની જરૂર છે, તે જરૂર એ રસ્તો હાલ જેવી સ્થિતિમાં છે તેવી સ્થિતિ કાયમ રાખવાથીજ રહેશે. તેના કારણે બતાવવાની અત્રે જરૂર નથી. કારણે જાણવાની જરૂરવાળાએ પત્રથી પુછવું કે તે બતાવવામાં આવશે.

● “શ્રી મહાવીર જયન્તી.”

કૃતાપરાધેઽપિ જને કૃપા મંથર તારયોઃ ।

ઇપદ્માપ્પાર્દ્રયોર્ભદ્રં શ્રી વીર જિન નેત્રયોઃ ॥

પ્રિય સ્વર્ધર્મી બંધુઓ:—

આજે એક પરમ માંગલિક પ્રસંગ ઉજવવાને આપણે સખજા અત્રે એકત્ર મળ્યા છીએ. આજથી ૨૪૪૦ વર્ષ ઉપર જે મહાન પુરુષે પોતાના ચરણક્રમણના સ્પર્શથી આ આર્યાવર્તને પવિત્ર બનાવ્યો, જેણે પોતાના પવિત્ર જીવનથી અને પોતાના સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી લોકોને જ્ઞાન અને પવિત્રતાના માર્ગ તરફ દોર્યા અને જેણે યશોમાં યતી પરશુદિસાનો નિષેધ કરાવી સર્વત્ર દયાનો પરમ ધર્મ પ્રવર્તાવવા પ્રયત્ન કર્યો તે મહાન આત્મા આપણા પરમ પૂજ્ય ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુની આજે જન્મ તિથિ હોવાથી આપણે બધા તેમના ભક્તો તે ઉજવવાને એકત્ર મળ્યા છીએ.

છેલ્લા પાંચ સાત વર્ષથી દેસના જુદા જુદા ભાગોમાં આ જયન્તી ઉજવવામાં આવે છે, પણ આ રાજનગરમાં આજે પ્રથમજ ઉજવાય છે, તેથી આ બાબત નહિ જાણનારાના લાભાર્થે જયન્તી એટલે શું તે જણાવવું જરૂરનું છે.

* આ ભાષણ શ્રીયુત દેરાસી મણિલાલ નરસિંહજી બી. એ. એ અત્રે મહાવીર જયન્તી નિમિત્તે થયેલા ઉત્સવ પ્રસંગે આપ્યું હતું.

આપણે હાલમાં પશ્ચિમ દેશના સંસર્ગમાં આત્મા-છીએ અને તેથી કરીને તેમનામાં જે કાંઈ સાઈ હોય તેનું અનુકરણ કરવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ આપણે જોડું કરતા નથી. રાજકીય, સાંસારિક, ધાર્મિક અથવા કોઈ પણ વિષયમાં જેણે પોતાની શક્તિનો પરોપકાર્ય ઉપયોગ કર્યો હોય, અને જેણે પોતાના આત્મભોગથી જગતને જરા પણ ઉચ્ચ સ્થિતિએ લાવવાનો પ્રયત્ન સેવ્યો હોય તેવા મહાન પુરુષની જયન્તીએ તેમની જન્મ તિથિને દિવસે અથવા તો તેમની મરણ તિથિને દિવસે ઉજવાય છે. પણ ઘણું કરીને જન્મ તિથિએ ઉજવાય છે. જયન્તી એ જિ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલું રૂપ છે, અને તેનો અર્થ જન્મવંત થવું એવો થાય છે. મોટા પુરુષો પોતાના કામથી તેમજ પોતાના ગુણોથી હમેશાં જન્મવંતા વર્તે છે અને તેથીજ આપણે કહીએ છીએ કે જય વીતરાય જગમુઠ હે વીતરાગ ! હે જગદ્ગુરુ ! તમે જન્મવંતા વર્તો.

વળી એ કે આ જયન્તી ઉજવવાની પદ્ધતિ પાશ્ચાત્ય લોકોની છે, છતાં તેવો વિચાર તો આપણા આ દેશમાં પણ પૂર્વથી ચાલ્યો આવેલો છે. આપણે પ્રભુના જન્મદિવસને કલ્યાણક તરીકે લેખીએ છીએ. કલ્યાણક એટલે પવિત્ર દિવસ અને તે દિવસે આપણે તે પ્રભુના નામનું સ્મરણ કરીએ છીએ, તેમના ગુણનું યશોગાન કરીએ છીએ, માટે આમાં કાંઈ નવીન તથા; અને આવી જયન્તી ઉજવવામાં આપણે આપણા પૂર્વજોના વિચારોનું અનુકરણ કરીએ છીએ.

આવા મેળાવાથી અનેક લાભ છે. આપણને તેમના ગુણનું કીર્તન કરવાનો વખત મળે છે, અને ખીલ લોકોને પણ તેમના ગુણો અને તેમના ઉમદા કર્તવ્યો જણાવાનો પ્રસંગ મળે છે.

હવે આપણે મુખ્ય વિષય પર આવીએ તે અગાઉ જણાવવું જોઈએ કે કેવળ ગુણોનું વર્ણન મનુષ્યો પર બારે અસર કરી શકતું નથી. તમે હજારો વાર સત્ય બોલવાનો ઉપદેશ આપો તેના કરતાં એક હરિશ્ચંદ્રનું દર્શનત વધારે અસર કરી શકશે. તમે વિષય વાસનાથી બચવાનો ગમે તેટલો બોધ આપો તેના કરતાં મહાત્માશ્રી રઘુનિમદ્રનું દર્શનત વધારે પ્રબલ છાપ પાડનાર નીવડે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. અભિમાન ત્યાગો, માનને છોડી દો એવું વારં-વાર પોકારવાનો જે બોધ અસર કરે તેના કરતાં બાહુબલીને તેમની બહેન સુંદરીએ કહેલું એક વચન-વિરા ગમ્યાં ઉતરો-એ વધારે સચોટ છાપ પાડી શકશે. અગ્નિની સવડી વડે પોતાના જીવિતનો નાશ કરવા આવનાર સસરા ઉપર પણ જેણે જરા સરખો પણ કોપ કર્યો નથી એવા ગજસુકુમારનું દર્શન કોનાપર લખાની અસર નહિ કરી શકે ?

આ ઉપરથી સહજ જણાયે કે મહાપુરુષો એ જન્મવંત દર્શનો છે અને તેમના ગુણનું કથન કરવામાં આપણે આપણી કૃતજ્ઞતા બતાવીએ છીએ, અને એ તે ગુણોનું યથાશક્તિ અનુકરણ કરવામાં આવે તો લાભ આપણનેજ છે.

મહાન પુરુષનો એકાદ ગુણ પણ આપણા પર સ્થાયી અસર કરે છે, તો પછી જે મહાન આત્મા સર્વોગ સંપૂર્ણ હોય, તેનું ચરિત્ર આપણને ઉચ્ચ માર્ગ તરફ જવાને પ્રેરે એ સ્વાભાવિક છે.

મહાવીરપ્રભુ જ્ઞાનમાં, પવિત્રતામાં, દયામાં, સ્વાર્થત્યાગમાં, આત્મસંયમમાં, માતા-પિતાની ભક્તિમાં અને વિષ્ણુ ઉપર ઉપકાર કરવામાં વિગેરે સર્વ ગુણમાં સંપૂર્ણ હતા. તેમનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર આ હુંક સમયમાં આપણે શી રીતે જણાવી શકીએ ? આજે તો તેમના ઉચ્ચ ચારિત્રમાંથી આપણે યોગદા મુદા વિચારીશું.

પણ તે અગાઉ એક અગત્યનો પ્રશ્ન આપણે ચર્ચાશું, શું તેમને આ બધા ગુણો એકજ ભવમાં પ્રાપ્ત થયાં ?

આપ સારી રીતે સમજો છો કે બીજા વાળા વગર ફળ કદાપિ ઉગી શકે નહિ. કિંમત સિવાય કંઈ પણ વસ્તુ મળી શકે નહિ. તીર્થંકર જેવી જગતમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદવીને વાસ્તે પણ પુરુષાર્થની જરૂર હતી. તેમજ તેને વાસ્તે બીજા રોપવાનાં-હતાં. શ્રી મહાવીર પ્રભુના ૨૭ ભવથી તમે જાણીતા છો. તેમના પ્રથમ ભવમાં પોતે નયસાર નામના એક કડીઆરા હતા. તે જંગલમાં કામ કરતા હતા. એવામાં એક સાધુ પોતાના સાર્થથી જુદા પડેલા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. આ નયસારે પૂર્ણ જ્ઞાવથી આ સાધુને પોતાના જોજનમાંથી થોડો ભાગ વેરાવ્યો અને તે જુદા પડેલા સાધુને માર્ગ બતાવ્યો. આ પ્રભાણે નિઃસ્વાર્થ સેવાનું કામ આરંભ્યું તેનું પરિણામ ધણા વર્ષ પછી-ધણા જન્મો પછી તીર્થંકરના રૂપમાં આપ્યું. પ્રથમ ભવમાં તેમણે બીજા રોપ્યું. જે બીજાને તેમણે પોતાના વચ્ચડા ભવમાં પોતાના પવિત્ર જીવનથી અને નિઃસ્વાર્થ સેવાથી પોપણ આપ્યું.

આ ઉપરથી આપણે શું શિખવાનું છે ?

અવ્વા સો પરમવ્વા-આત્મા તેજ પરમાત્મા. તેમનામાં જેવો આત્મા હતો તેવોજ મારામાં છે એવો ખ્યાલ રાખો, અને જે કામ તે કરી શક્યા તે આપણે પણ કરી શકીએ. પણ તે વાસ્તે તેમણે બતાવેલે માર્ગ આપણે ચાલવું જોઈએ. કારણ કે આળાપ ધમ્મો પ્રભુની આદા પ્રમાણે વર્તવું એજ પરમ ધર્મ છે.

આટલી પ્રસ્તાવના પછી આપણે હવે મુખ્ય વિચાર ઉપર આવીએ. મહાવીર પ્રભુનું ચરિત્ર પરોપકાર અને આત્મસંયમના અપૂર્વ દર્શન રૂપ હતું. તેમણે જે વસ્તુઓનો આપણને બોધ આપ્યો છે, તે બોધ તેમણે સમ્પૂર્ણ રીતે પોતાના જીવનમાં ઉતાર્યો હતો. સ્વકૃતાં-ગમાં તેમણે કહ્યું છે કે “કોષ પણ જીવતા પ્રાણીની હિંસા નહિ કરીને મનુષ્ય ચાન્તિરૂપ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે.” આ અહિંસા કેવળ શરીરથીજ કરવાની છે એમ નથી, પણ મનથી કે વચનથી પણ કોષના પ્રાણને નહિ દુભવવા એ પરમ અહિંસા-પરમ દયા છે; અને એમાં જૈન ધર્મનો સાર એક વાક્યમાં સમાઈ જાય છે. જેમ બને તેમ શાંતિ રેલાવો, સર્વની દયા કરો, સર્વનું કલ્યાણ કરો, અને કોષ પણ નાના સરખા જીવને પણ ક્રોધ ન યામ તેમ જીવન ગાળવાનો બોધ આપ્યો હતો, અને તે બોધ પ્રમાણે તેમનું પોતાનું ચરિત્ર પણ હતું.

ધર્મના ઉડાં રદરથો મનુષ્યો કદાચ પોતાની બુદ્ધિબળની ખામીને લીધે ન સમજી શકે તો ભણે, પણ તેવાઓ પણ પોતાનું જીવન પવિત્ર અને ઉચત બનાવી શકે, તે માટે દાન, શીલ, તપ અને બ્રાવ એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ તેમણે પ્રત્યોધ્યો, અને તે ચાર પ્રકારનો ધર્મ તેમણે આચારમાં મુદ્રી બતાવ્યો.

દીક્ષા લીધા પૂર્વે એક વર્ષ અગાઉ તેમણે દાન આપવાનું ચક્ર કર્યું હતું અને તેમણે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ (ત્રણ અમજ અડધાસી કરોડ એંસી લાખ) સોનેવાનું દાન દીધું. જે કે પોતાના માતાપિતાની ઇચ્છા રાખવા તેમણે લાકડાં કર્યું હતું છતાં તેમનું મન અત્યંતથી નિર્લેપ હતું અને યોગ્ય અવસરે દીક્ષા લઈ અખંડ શીલ જીવન પર્યંત ત્રિકરણ શુદ્ધિએ પામ્યું. તેમણે બાર વરસ મુદ્રી જે અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરી તે જૈન આલમને એટલી સુવિદિત છે કે તે સંખ્યામાં વિશેષ ટહેવાની જરૂર નથી અને તેમના બાવલિયે શું સ્ત્રી

શકાય? તેમની ભાવના નિરંતર ઉચ્ચ પ્રકારની હતી. શુક્રધ્યાનમાં તેઓ નિરંતર રમતા હતા અને “સર્વો જીવ કર્” શાસન રસી એવી ભાવ દયા મન ઉડસી.” જગતના તમામ જીવો આ પવિત્ર માર્ગના રસિક થાય અને તેમનો આત્મા નિર્મળ થાય એવી ભાવના તેઓના ચિત્તમાં રમતી હતી. આ રીતે જેનો પોતે ઉપદેશ આપ્યો તે પોતે વર્તનમાં કરી બતાવ્યું અને આ પ્રમાણે ઉપદેશની સાથે પોતાના ચરિત્રનો અદ્વિતીય પ્રભાવ જગતના જીવો ઉપર પાડવા તે સમર્થ થયા.

તેમનું ચરિત્ર સર્વથા વિશ્વના ઉપકાર માટે હતું, કારણ કે તીર્થંકરપણું જ સુચવે છે કે તે વિશ્વના ઉપકાર માટે છે. કહ્યું છે: વિશ્વોપકારકીમૂત તીર્થંકરરુદ્રામનિર્મિતિ: તીર્થંકર નામ વિશ્વના ઉપકાર માટે છે.

જેના મનમાં નિરંતર એવો ભાવ રહે છે કે વિશ્વનું કેવી રીતે કલ્યાણ કરું? જગતના દુઃખી જીવોને દુઃખમાંથી કેવી રીતે મુક્ત કરું? જગતમાં શાંતિ શી રીતે ફેલાવું? એવી ભાવના જેની એક નહિ પણ અનેકબાર સુધી રહે છે તે તીર્થંકરપણું પામે છે અને તે જગતનો ઉદારક મહાન પુરુષ ગણાય છે.

આવા એક મહાન પુરુષના ચરિત્રનો વિચાર કરતાં આપણા હૃદયમાં અપૂર્વ આનંદ તથા ભક્તિભાવ રહે છે. તેમનો જન્મજ જગતને આનંદકારી થાય છે. તે જન્મે છે ત્યારે આખા વિશ્વમાં આનંદ વ્યાપી જાય છે. અરે! છેક નરકના જીવોને પણ ક્ષણવાર શાંતિ મળે છે.

જ્યારે મહાવીર પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે પોતાની માતાને દુઃખ ન થાય તેટલા માટે વિચાર કર્યો કે હું ગર્ભમાં હાલીશ નહિ. પણ માતાને લાગ્યું કે મારો ગર્ભ ગળી ગયો તેથી ત્રીસલા માતા અત્યંત દુઃખી થયાં. પ્રભુએ વિચાર્યું કે મારી માતાએ અને જેયો નથી તો પણ મારાપર આટલો રોદ છે તો મને જ્યારે જોશે ત્યારે તો તેનો રોદ કેટલો વધી જશે માટે આજથી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે જ્યાં સુધી મારાં માતૃપિતા જીવતાં હશે ત્યાં સુધી હું દીક્ષા મંદળ કરીશ નહિ. માતૃપિતૃ ભક્તિનો આ અનુષ્ઠાન દર્શાવે આપણા હૃદય સન્મુખે રાખી આપણે પણ આપણા માતૃપિતાની પૂર્ણ મનથી ભક્તિ કરવી અને તેમને હરેક રીતે સંતોષ આપવો.

પ્રભુ જ્યારે સાંત વર્ષના થાય છે ત્યારે ગુરૂને ત્યાં મળવા જાય છે. પોતે તો ત્રણ ગાન સહિત જન્મ્યા હતા છતાં જે પ્રમાણે મોટાઓ આવે તે પ્રમાણે નાનાઓ તેમનું અનુકરણ કરે એવો નિયમ હોવાથી જગતના જીવોને ગુરૂનો વિનય કરવાનો બોધ આપવાને પોતે ગુરૂને ત્યાં ગયા. વિનય એ ધર્મનું મૂળ છે વિનયથી ગુરૂ પ્રસન્ન થાય છે અને ગુરૂની પ્રસન્નતાથી ગુરૂના હૃદયમાંથી ગાન પ્રવાહ વહે છે જેની અસર શિષ્યપર સ્થાયી અને લાભકારી નીવડે છે. આ ઉપર ઐશ્વિક રાજનું દર્શન સર્વને જાણીતું છે. ચાંડાળ પાસેથી વિદ્યા શીખવાને જ્યારે ઐશ્વિક રાજાએ ઇચ્છ્યું ત્યારે પોતે સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા ને ચાંડાળ સામે બેઠો હતો તેથી વિદ્યા સફળ થઈ નહિ. આ સમયે શુદ્ધિનિધાન પ્રધાન અભયકુમારે રાજાને જણાવ્યું કે ગુરૂને માન આપ્યા સિવાય વિદ્યા કદાપિ જાતી નથી. વિનયેન ગુરુસ્તોષ: સમ્યગ્દાનં તત્તો મવેત્ વિનયથી ગુરૂને સંતોષ થાય છે, અને જેથી સમ્યગ્દાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રભુ પણ જગતના જીવોને વિનયનો બોધ આપવાને ગુરૂને ત્યાં ગયા હતા.

૨૮ વર્ષની વયે જ્યારે એમનાં માતૃપિતા મરણ પામ્યાં ત્યારે તેમણે ગર્ભાવાસમાં લીધેલી પ્રતિભા પ્રભાણે દીક્ષા લેવાનો સંકલ્પ કર્યો. તે વખતે તેમના વડીલ બધુએ કહ્યું “ભાઈ ! આપણાં માતૃપિતા હમણાંજ મરણ પામ્યાં છે. તેમના મરણની દીવગીરી તાજી છે, એવામાં જો આપ પણ મારો ત્યાગ કરી ચાલ્યા જશો, તો પછી મારી કેવી દુઃખમય સ્થિતિ થશે ?”

આ પ્રભાણે પોતાના જ્યેષ્ઠ બધુની આગાને અનુસરી પોતે જો વર્ષ સુધી શૂદ્રસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. વડીલ બધુની બક્ષિતનો અનુપમ નમુનો હાલની આલમે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે. દીક્ષા લીધા પછી તરતજ ચોથું ગાન મનઃ પર્વવગ્ધાન પ્રાપ્ત પામ્યું છે; અને પોતે ખાર વર્ષ સુધી જુદે જુદે સ્થળે વિહાર કરે છે.

તે દરમ્યાન—છદ્મસ્ય અવસ્થામાં—પોતે મૌન ધારણ કરે છે; અને જ્યારે કેવળ ગાન પ્રાપ્ત પામ્યું છે ત્યારેજ પોતે બોધ આપે છે; અને જગદ્દ્વારકર્તું કામ બજાવે છે.

એક સમયે પેદાલ નામના ગામ સમીપ વનમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુ કાષોત્સર્ગ કરી ધ્યાનમાં મગ્ન બન્યા હતા. તેઓશ્રીની ધ્યાનની સ્થિરતા અને મનની દૃઢતા અવધિગાનથી નિહાળી દેવાથીય ઈદ્રે પોતાની સખામાં તેમની પ્રશંસા કરી ત્યાંથીજ તેમને નમસ્કાર કર્યો અને પછી કહ્યું કે અહા ! મહાવીર પ્રભુનું ધર્મ કેટલું બધું અનુપમ છે ! તેમના મનની સ્થિરતા કેટલી અસાધારણ છે ! તેમની વિચાર શ્રેણી કેટલી ઉચ્ચ છે ! ધન્ય છે પ્રભુને ! જગતમાં કોઈ એવો દેવ કે મનુષ્ય નથી કે જે પ્રભુની સમાધિનો ભંગ કરી શકે. આ પ્રશંસાના શબ્દો એક સંગમ નામના શુદ્ધ દેવને અતિશયોક્તિ ભરેલા લાગ્યા અને તેથી તે પ્રભુની કસોટી કરવાને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. જગતમાં પ્રાણી માત્રને હેરાન કરી શકાય, સંતાપી શકાય, અને હ્રોદ્ધ પમાડાય તેવા દરેક સાધનવડે તેણે પ્રભુને સંતાપવામાં જરા પણ કશાચ રાખી નહિ. કોઈ કદો સત્તુ પણ જેવાં કામ ન કરે તેવાં નિર્દય અને ત્રાસ ઉપજાવનારા ઉપદ્રવો વીર પ્રભુપર કર્યા. આમાં જ્યારે તે ન હાલ્યો અને પ્રભુના મનની નિશ્ચળતામાં જરાપણ ભંગ ન થયો ત્યારે તેણે પ્રભુને મોઢ ઉપજી એવા શૃંગારાદિ પ્રયોગો અજમાવ્યા, પણ જલ ઉપર યતા પ્રદારની આશક તેની સપગ્ની કાશીસો બ્યર્થ ગઇ.

આ રીતે એક જો દિવસ નહિ પણ છ માસ પર્વત તેણે શ્રી વીરપ્રભુને દરેક પ્રકારના ઉપસર્ગો કર્યા. પણ પ્રભુ તે પ્રભુજ રહ્યા. તેમનો પ્રભાવ જરા પણ ડગ્યો નહિ. છેવટે તે અધમદેવ યાજ્ઞીને પ્રભુને નમસ્કાર કરી ચાલ્યો ગયો.

બધુઓ ! આ સમયે પ્રભુના દિવમાં કેવા ઉમદા વિચારો જન્મવા પામ્યા હશે, તેનો કદાપિ તમે ખ્યાલ પામ્યા હો ? પ્રભુની તે સમયની વિચાર શ્રેણીનું રહસ્ય સમજવા તમે કદી પ્રયત્ન કર્યો છે ? જો આ બાબતમાં તમે અભણ્યા હો તો મારી સાથે તમે વિચાર પ્રદેશમાં ચાલો અને દૃઢ તમને તે વખતના પ્રભુના ઉદ્યત્ન સંપૂર્ણ ચિત્ર તમારાં મનચક્ષુ આગળ રચ્ચુ કરવા કોશીલ કરીશ.

તે કષ્ટા મૂર્તિ શ્રી વીરપ્રભુએ સંગમદેવના સંબંધમાં જે ઉદ્દગાર કહાડ્યા તે દરેક માનવે હૃદયમાં કોતરી રાખવા જેવા છે. તેમણે તે વખતે વિચાર્યું હતું કે—

“અરો ! નિષ્કારણ બીજાં છયોને દુઃખ દેનાર આ વિચારો શ્રવણી થી ગતિ થશે ?

ખેદની વાત છે કે મંદારા જેવા છવો જેમને બીજા છવોનું હિત કરવાનું છે અને બીજા છવોને દુઃખથી મુક્ત કરવાનું છે, તેવાઓ પણ આવા છવોનું હિત કરી શકતા નથી. મારા મનમાં એકજ સ્ફુર્ણ થાય છે કે મારા હાથે તેનું હિત થવુંજ જોઈએ પણ તેમ થવાને બદલે મને દુઃખ આપવાના તેના ઘાતકી વિચારો અને કાર્યોને લીધે તે કર્મથી બંધાયો છે. અશ્વેશા ! તે બિચારા છવનું આ અવસરે કંઈ પણ હિત મારા હાથે થવા પામતું નથી.” આવા વિચારો તેમના હૃદયમાં સ્ફુરતાં તેમની આંખમાંથી અશ્રુપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો અને આ કારણથીજ સહ્યાદ્રતમાં શ્રી વીરપ્રભુની સ્તુતિના સંબંધમાં લખાએલું છે કે—

કૃતાપરાધેઽપિ જને કૃપામંચરતારયોઃ ।

इपद् वाष्पार्द्रयोर्मदं श्रीवीरजिननेत्रयोः ॥

અપરાધ કરનાવાળા છવો ઉપર પણ દયાથી નત્ર અને અશ્રુથી આદ્ર એવાં શ્રી વીર ભગવાનનાં નેત્રો સર્વના કલ્યાણ માટે થાઓ.

વીરપ્રભુ વિહાર કરતાં કરતાં એક સ્થળે આવી પહોંચ્યા. જ્યાંથી બે માર્ગના શંકા હતા. લોકોએ પ્રભુને જે માર્ગમાં ચંડકોશીઓ નાગ વસતો હતો તે માર્ગ નહિ જવાને ધણી રીતે વિનવ્યા પણ તે દયા સાગર મહાત્મા જેમની પ્રમળ ભાવના જગતનું હિતજ કરવાની હતી તેમણે તે ચંડકોશીઓને ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી તે માર્ગ લીધો.

ચંડકોશીઓ નાગ એવો પ્રમળ હતો કે તેની દક્ષિણી નીકળતા વિપના વેગથી સર્વ પ્રાણીઓને બેમાન કરી દેતો હતો. તે ચંડકોશીઓ તેના સ્વભાવ પ્રમાણે વીરપ્રભુને ડર્યો પણ વીરપ્રભુએ તેના ઉપર ક્રોધ નહિ કરતાં અત્યંત ક્ષમા કરીને કહ્યું કે, હે ચંડ કોશિક ! બોધ પામ, બોધ પામ. આ રીતે અપકાર કરનાર પર પણ ઉપકાર કરનાર તે મહાત્માએ તેને પ્રતિબોધ આપ્યો. જેના પ્રતાપથી તે નાગને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું. પોતાના દુષ્ટ કૃત્યો વારતે પશ્ચાત્તાપ થયો અને ત્યાંથી મરી તે સ્વર્ગલોકમાં ગયો. વીરપ્રભુની ક્ષમાનું આ અદ્ભુત દર્શન છે.

તેમની શક્તિ એટલી પ્રમળ હતી અને તેમની ભાવના એટલી ઉત્તમ હતી કે તેમના સંબંધમાં આવનાર દરેક ઉપર તે પ્રમળ અસર કરવા સમર્થ હતા. રોહણીઓ નામે એક ચોર હતો તેના પિતાએ મરતી વખતે તેને શિખામણ આપી હતી કે તારે વીર નામના ઉપદેશકના વચન સાંભળવાં નહિ કારણકે તેનો પિતા સારી રીતે જાણતો હતો કે જે એક વાર પણ તેમના વચન રોહણીઓ સાંભળશે તો તે ધંધો છોડી દેશે. રોહણીઓ પોતાના ચોરીના ધંધામાં ધણેજ નિપુણ હતા. એક વાર બીજે માર્ગે નહિ જડવાથી જે સ્થળે વીરપ્રભુ દેશના દેતા હતા તે માર્ગે પધને તેણે જવા માંડ્યું.

તેણે જ્ઞાનમાં આંગળીઓ નાંખી હતી. એવામાં તેના પગમાં કાંટો વાગ્યો. કાંટો કાઢવા નીચે બેઠો તેવામાં વીર પ્રભુનાં નીચેનાં વચનો તેના શ્રવણમાં પડ્યા કે—“દેવોની આંખો સ્થિર હોય. તેમના પગ પૃથ્વીને અડે નહિ. તેમની પુષ્પની માળા કરમાય નહિ અને તેમને પ્રસન્ન થાય નહિ.” અનિચ્છાએ આંટલાં વચનો સાંભળીને તે ચાલ્યો ગયો. અમ્બકુમારે તેને યુક્તિથી પકડ્યો. પણ તેની પાસે ચોરીના માણ નહિ હોવાથી તેને મર્યાદા કરાવ્યું અને તેને એક છત્રપત્રગપર સુવારી આસપાસ વારાંગનાઓને સુંદર વસ્ત્રો પહેરાવી ઉભી રાખી. જ્યારે તેને જ્ઞાન આવ્યું ત્યારે તે વારાંગનાઓ જાણે કે દેવીઓ ન હોય તેમ કહેવા લાગી “હે સ્વામીનાથ ! તમે દેવ થયા છો તમે એવાં ચાં ચાં કામ કર્યાં કે જેના પ્રભાવથી સર્ગ મળ્યું ?” રોહણીઓએ વિચાર્યું કે આ મને પકડવાની અમ્બકુમારની યુક્તિ તો નહિ

હોય ! આ સ્વર્ગ છે કે કેમ અને આ દેવાંગનાઓ છે કે કેમ તે સંબંધમાં શંકા પડી. પણ તે વખતે વીર પ્રભુનાં વચનો સ્મરણમાં આવ્યાં “ અહો ! આ સ્ત્રીઓના પગ ભૂમિને અડકેલ છે. તેમની પુષ્પતી માળા કરમાએલ છે, તેમની આંખો અરિધર છે માટે જરૂર આ દેવાંગનાઓ નથી.” આ ઉપરથી તેણે જણાવ્યું કે “ મેં પૂર્વભવમાં સારાં કૃત્યો કર્યાં હતાં જેના પ્રભાવથી મને આ સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થયું.” આ પ્રમાણે તેને પકડવાની સુક્તિ નિષ્ફળ નીવડી. રોહણી આવ્યે વિચાર્યું કે જે સત્પુરુષના અનિચ્છાએ શ્રવણમાં પડેલા શબ્દોથી પણ મારો જીવ બચ્યો, તેમનો બોધ જે ભાવપૂર્વક ખરા અંતઃકરણથી ગ્રહણ કરવામાં આવે અને તે પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો કદશે બધો લાભ ધાય ? આમ વિચારી તે વીરપ્રભુ પાસે ગયો, તેમનો ઉપદેશ સાંભળ્યો, પોતાનાં બધાં પાપ જણાવ્યાં, સર્વ ધન જેનું હતું તેને પાછું આપી દીધું, દીક્ષા લીધી અને તે સ્વર્ગ ગયો. આ શું એ મહાન આત્માની શક્તિનો યોગ્ય પ્રભાવ છે ?

કાંઈ પણ રીતે જોયો ધર્મ માર્ગ તરફ વળે એવા હેતુથી, તેમજ જોયો ભિન્ન ભિન્ન રિયલિટીના હોવાથી દરેકને વાસ્તે એક સરખો બોધ લાગી શકે નહિ, માટે જોયો આશ્રયી અધિકાર બેઠે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ વિવિધ માર્ગ બતાવ્યા છે. જે જીવાત્માઓ એટલા આગળ વધેલા છે કે પોતાનો સધળો પુરુષાર્થ કર્મને ખપાવવામાં અને આત્મશક્તિ પ્રકટ કરવામાં લાગી શકે તેમને માટે સાધુ ધર્મના પાંચ મહાવ્રતનો બોધ આપ્યો. જે લોકો અત્યારે સાધુ ધર્મ પાળવાને અશક્ત હોય તેમને વાસ્તે પાંચ અત્યુત્તમ ભગવાને બતાવ્યાં. સાધુને વાસ્તે મહાવ્રત ત્યારે શ્રાવકને વાસ્તે અત્યુત્તમ અને તે પણ પાળવાની શક્તિ જેનામાં ન હોય તેને માટે માર્ગાનુસારિપણાનો બોધ આપ્યો. સાધુમાં પણ આગળ વધેલાને માટે પૂર્વનાં રહસ્યો આપ્યાં કે જેથી જીવાત્માની ઉન્નતિ ત્વરાથી ધાય. આ પ્રમાણે દરેક જીવ વાસ્તે કાંઈ નહિ ને કાંઈ બોધ આ તેમના ઉપદેશમાં મળી આવ્યા વગર રહેશે નહિ. કાંઈ પણ રીતે જોયો ધર્મ માર્ગ તરફ વળે અને તેમના આત્માનું કલ્યાણ ધાય એજ તેમની શાશ્વત અને રિધર ભાવના હતી અને તેમના ઉપદેશમાં તે સર્વત્ર નજરે પડે છે.

તેમની સ્યાહાદ વૃત્તિ અતુલ્ય અને અસાધારણ હતી. He who knows all forgives all જે સર્વ બાબત જોઈ શકે છે તે સર્વને ક્ષમા આપી શકે છે, મનુષ્યોની માનસિક શક્તિ અને બુદ્ધિ અદ્ય હોવાથી તેઓ અસુક બાબત જોઈ શકે છે, અને તેથી તે સત્યની બીજી બાબતો જોનાર અને કહેનાર પર દ્વેષ રાખે છે માટે તેવા દ્વેષનો નાશ કરવાને અને સર્વત્ર શાંતિ ફેલાવવાને સ્યાહાદ જોયો એક પણ માર્ગ નથી. તે અને-કાંત માર્ગ છે. જુદાં જુદાં દર્શનો અસુક અસુક અપેક્ષાને માન આપે છે; તે બધી અપેક્ષાઓ ભેગી કરવાથી સ્યાહાદ દર્શન બને છે, માટે સ્યાહાદ દર્શન એ સર્વની માતા સમાન છે; અને એ દૃષ્ટિથી જોનાર સર્વત્ર મૈત્રીભાવ રાખી શકે, કારણ કે તે વિરોધાતુ કારણ સમજી શકે છે, અને અસુક પક્ષમાં સંત્વર કર્યાં છે તે જાણી શકે છે. આ દૃષ્ટિ મોટે ભાગે હાલ જેન કામમાંથી નાણું થવાથી નહીંની બાબતો સાર આપણે લડી મરીએ છીએ, અને તે પવિત્ર પિતાના નામને લજવાવીએ છીએ કે જેમ કરવું તે વીરના પુત્રોને કદાપ બચિત હોઈ શકે નહિ.

આ સ્યાહાદને અમલમાં મુકવાને નિરંતર સત્ય શોધક વૃત્તિ રાખવી; અને ભગવાને પ્રરેષેલી ચાર ભાવનાઓ હૃદયમાં રાખી વર્તેલું કારણકે આ ચાર ભાવનાઓ એવા પ્રકારની છે કે જેમને હૃદય સન્મુખ રાખી વર્તન કરવામાં આવે તો હૃદય હમેશાં પ્રસન્ન અને નિર્ભય રહે. સરોવર જ્યારે શુદ્ધ હોય છે, ત્યારે સૂર્યનો પ્રકાશ તેના પર યથાર્થ પડે છે, તેજ રીતે

જ્યારે મન નિર્મળ અને શાન્ત હોય છે, ત્યારે આત્માની જ્યોતિ તેના પર પડે છે; અને જીવ સદ્ગુણ મેળવી શકે છે. આ ચાર ભાવનાઓમાં પશુ દ્વા-પ્રેમ સર્વત્ર ઝગડી રહ્યો છે. પૂજ્ય પુરુષો તથા વડીલો તરફ પ્રેમ તે પ્રમોદ કહેવાય છે, ગુણમાં તથા જ્ઞાનમાં આપણા સમાન બંધુઓના પ્રેમને મૈત્રી કહે છે. અને આપણથી જ્ઞાનમાં તથા ગુણમાં ઉતરતા મનુષ્યો તથા પશુ વગેરે વગેરે ઉપરનો પ્રેમ તે ક્રૂણા કહેવાય છે. તે ઉપરાંત જે કોઈ પશુ રીતે ન સમજી શકતા હોય એવા જીવો પર પણ દ્વેષ ન કરતાં માધ્યસ્થ ભાવના રાખવાને શ્રી મહાવીર પ્રભુ ઉપદેશ આપે છે, અને આપણે જેનો જો આ ચાર ભાવના રાખી આપણું વર્તન ચલાવીશું તો જ્યાં ત્યાં શાંતિ મુસરાશે.

હલકી વણુના તેમજ ઉચ્ચ વણુના રાજ્ય તેમજ રંક, સર્વ પ્રકારના જીવો, જેમને તેમનો બોધ સાંભળવાનો પ્રસંગ મળ્યો, તેમના સર્વના ઉપર તેમની સ્થાયી અસર યદુ હતી, કારણ કે તેમના ચરિત્રનો અને આત્મશક્તિનો પ્રભાવ અપૂર્વ હતો.

તેમણે જુદે જુદે સ્થળે ફરીને ચણોમાં થતી હિંસાનો નિષેધ કરાવ્યો અને લોકોને જાણાવ્યું કે, જેવા આપણા પ્રાણ આપણને વહાવા છે, તેવા પશુ માત્રના પ્રાણ તેમને પ્રિય છે. માટે પશુ હિંસા બંધ કરો. તેમનો મહાન ઉપદેશ એ હતો કે “દર્બના ઘાસ ઉપર રહેલા જગમિંડુ સમાન આયુષ્ય અતિ ચંચળ અને અસ્થિર છે, માટે હે ગૌતમ ! તું ક્ષણવાર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ.” નિરંતર જાગૃત રહો, નિરંતર સાવધ રહો, અને પ્રાપ્ત થયેલા સમયનો આત્મશુદ્ધિમાં આત્મસંયમમાં અને પરોપકારમાં સદુપયોગ કરો. આ તેમનો બોધ ક્ષણમાં રાખી આપણે નિરંતર આ કામમાં મગ્ન રહેવું એ આપણું પરમ કર્તવ્ય છે.

બંધુઓ ! શ્રી મહાવીર પ્રભુના પરમ પવિત્ર જીવનમાંથી જે યોગ્ય ધણી પ્રસંગો આપની સન્મુખ મુકવાને મને આ પ્રસંગ મળ્યો છે. તેથી મારી જાતને ભાગ્યશાળી માનું છું; અને પ્રાર્થના કરું છું કે આપ સર્વે મારી સાથે તે પ્રાર્થનામાં જોડાશો કે તે પરમ આત્માની કૃપાથી આપણું અજ્ઞાન દુર યાય અને આપણામાં સંપૂર્ણ શાંતિ ફેલાય. આ પવિત્ર માર્ગનો પ્રકાર જગતમાં વિસ્તરે અને જૈનધર્મનો અભ્યુદય ધામ્યો. જેવડે તે શાસન ઉપકારી વીરપ્રભુને મનથી, વચનથી અને શરીરથી નમસ્કાર કરી માઈ કયન પુરું કરું છું.

શ્રી મહાવીર જયંતી પ્રત્યે બે બોલ.

આચારના જમાનામાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની જયંતી ઉજવવાનો આનંદિત વાલુ ચારે તરફ જોસજોર ફુંકાઈ રહ્યો છે તે જોઈ કોને દર્પાનંદ નહિ થતો હોય ? કદાચ કોઈ પ્રશ્ન કરે કે આ તહેવાર નવો વધારવાની શી જરૂર હશે ? તો તે બંધુઓએ જાણવું જોઈએ કે આ કંઈ નવીન યોજના કે નવીન વસ્તુનું પ્રતિષ્ઠાન નથી. આપણા સર્વે બંધુઓ તેમજ જોડેનો ભગવાન વીરનો જન્મ તિથિનો દિવસ કદ્યાણક તરીકે વસોનાં વસો ધયાં ઉજવતાં આવ્યાં છે તે ઉજવ છે તે કોઈથી પણ અજાણ તો નહિ હશે. આ ક્ષંત આપણે તેનું જમાનાનુસાર રૂપાંતર કરીએ છીએ. બાકી મૂળ વસ્તુ સ્થિતિમાં કંઈ ફેરફાર કરતા નથી. વગેરે કોઈ પ્રશ્ન કરે કે પર્યુષણ પર્વમાં મહાવીર-પ્રભુનો જન્મ વંચાય છે તો તે સંબંધમાં કહેવાનું કે કદ્યપૂત્રના અધિકારે તે દિવસે વંચાય છે અને વંચાવો પણ જોઈએ પણ તેથી કરી પ્રભુની ખરી જન્મ તિથિએ તેમના ગુણનું પરોગાન કરવું, તેમની શક્તિમાં તક્ષીન થવું, આનંદી યવું-ધેર ધેર મંગળ વાજાં વગડાવવાં, ઉપાશ્રમે, દેરાસરે,

જાહેર રસ્તે તોરણો બંધાવવાં, હિતસ્ય કરવો એના કંઈ નિષેધ થતો નથી. વળી તે દિવસોમાં જે કલ્પસૂત્રમાંથી ભગવાનનું ચરિત્ર વેચાય છે તે જે પ્રમાણે કલ્પસૂત્રમાં લખાયું છે તે મુજબ પ્રતિ વર્ષ વંચાય છે પરંતુ જો તે સત્યને આવા પ્રસંગે વિધવિધ જાતના રૂપમાં વિધવિધ જાતના દાખલા દર્શાવે આપી વિધવિધ વિદ્વાનોદ્વારા સમજાવવામાં આવે તો તે સમજનારને ઘણો આનંદ થઈ પડે એટલું નહિ પરંતુ તેથી લાભ પણ અહીંતીય થઈ પડે એ નિર્વિવાદ છે. આપણે જ્યારે સ્વાભાવિક રીતે આપણા જન્મના દિવસે સનાય બજાવવાં આદિની ધર્મક્રિયા કરીએ છીએ- ઘેર કંસાર કરાવીએ છીએ. હરેક રીતે દિવસ આનંદમાં ગાળીએ છીએ તો પછી આપણા પિતાના પિતા, દેવના દેવ, દયાળુ ત્રિલોકના નાથ પરમેશ્વર પગારી સર્વજ્ઞ મહાપ્રભુની જન્મ તિથિને દિવસે શું કંઈ પણ ન કરવું જોઈએ? શું તે આપણી કૃતરૂતા ગણી શકાય? જૈન શાસન પ્રવર્તાવવાની ખાતર જે મહાપ્રભુએ ખાર વર્ષ ઉપ તપશ્ચર્યા કરી કેવલચાન પ્રાપ્ત કર્યું અને અખંડિત અને અનુપમ અમૃતમય ઉપદેશ દુનિયાના જીવોને દેશવિદેશ વિચરી દીધો, તે શું આપણી સ્મરણ સંક્રિતની બહાર છે? તેવા જગતનાથની જન્મતિથિને દિવસે શું આપણે આપણી લાગણી પ્રદર્શિત ન કરવી જોઈએ? તે દિવસે તેમનું અવસ્યે યશોરાન કરવું જોઈએ. તે દિવસ હિતસ્ય તરીકે ઉજવવો જોઈએ.

ભગવાનની જન્મતી ઉજવવાથી ભગવાનના ઉદાત્ત ગુણો અને સત્ય તત્વો પૃથ્વીકમાં જાહેર કરવાની આપણને એક સોનેરી તક મળશે તેમ આપણા હરેક શિરકાઓમાં સંપ્રદિત બીજ રોપાશે. આ સિવાય જો કે તેથી ઘણા લાભો નિષ્પન્ન થાય તેમ છે પરંતુ તેમાં આ બે મુખ્ય છે. આપણે આપણી આસપાસ અન્ય કોમો તરફ નજર કરીશું તો આપણને સ્હેજ જણાશે કે આપણે આ કંઈ નવીન કરતા નથી. સત્યની કીમત સત્યમાંજ-અન્યાયામાં-અંકારો. સત્યને અંધારે રાખવાથી ચા તો તે ઉપર ઢાંક પીછોડો કરવાથી તેની કીમત વધતી નથી. માટે સર્વજ્ઞ મહા પ્રભુ મહાવીર જે સત્ય પ્રતિપાદન કર્યું છે તેનાથી ચા માટે દુનિયાના જીવોને આપણે અંધ રાખવા જોઈએ? ખુદ આપણા ભગવાનના શબ્દો વિચારો અને તે ઉપર ખ્યાલ કરો. “સત્યજીવ કંઈ શાસન રસી, એસી ભાવ દયા મન ઉત્તરી.”

બંધુઓ! શું આ ભાવનાનો અમલ ઘરમાં પેસી રહેવાથી કે અમુક કુટુંબમાં ભાવના ભાવવાથી થઈ શકશે? હા નહિ. તેનો તો પડવો દુનિયાના સર્વે ખંડોમાં અવિચ્છિન્નપણે પાડવો જોઈએ; અને સત્ય તો ત્યારેજ પ્રકાશશે. તેમજ હરેક વર્ષે જન્મતી ઉજવવાથી સર્વજ્ઞ મહા પ્રભુનું નામ હરેકને ચીર-સ્મરણીય રહેશે. માટે આ જે જન્મતીની લીલ-આસે રૂપ લીધું છે તે જો કાયમ રહેશે તો આપણી ધણે અંશે ધારેલી મુશ્કેલી બર આવશે. માટે હરે બંધુઓએ તેને વધાવી લેવી જોઈએ અને અત્યારે જે થોડે સોડે રચણે દસ્ય થઈ છે તે જ તે દિવસે સમસ્ત ભારતવર્ષમાં જૈનોમાં ઘેરે ઘેર ઉજવાવવી જોઈએ અને તે દિવસે સર્વજ્ઞ પ્રભુના ઉદાત્ત ગુણોત્તરોત્તરોત્તર સ્ફુટ વિવેચન કરી દુનિયાના સર્વે જીવોના ભજાની ખાતર રજી પ્રસિદ્ધ વર્તમાપત્રોમાં-માસિકોમાં તે પ્રગટ કરાવવું જોઈએ જેથી દુનિયાના સર્વે જીવો મહાન મહાન ગુણોનો-તેમજ તત્વોનો આસ્વાદ લેવાને ભાગ્યશાળી થાય અને જે અન્ય ધર્મના મંત્રોને અમલમાં લીધે જૈન ધર્મ ઉપર આલેપો મુકે છે તેમની અજ્ઞાનતા દુર થાય અને ફરી એક વખત પાછો જૈન ધર્મ-માનું સર્વે દુનિયાને પોતાના તેજથી અલંકૃત કરે એવું જોવા કોણ નહિ ઇચ્છતું હોય? છેવટ અમારા જૈન બંધુઓ વીરના પુત્ર તરીકે પ્રભુની જન્મ તિથિને દિવસે તેમની જન્મતી ઉજવવાં ભાગ લેશે અને મહત્ત્વ પુણ્ય ઉપાર્જન કરી પોતાના આત્માનું સાર્થક કરશે એવું અમે ઇચ્છીએ છીએ. ઠાં.શ્રી ગુરુ:

વોર્ડોંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મહદ.

૧૫-૦-૦ મોદી મનસુખભાઈ હકમચંદ હે ષળાભાઈ ગટાભાઈ, અમદાવાદ પાછીઆની પોળ.

૫-૦-૦ શા. નગીનદાસ અનોપચંદ, અમદાવાદ-લાલભાઈની પોળ.

૩૫૧-૦-૦ શા. કચરાભાઈ બુલાખીદાસ. દર વરસે જે મહદના સાત વર્ષ સુધી આપવાના કદા હતા તે અગાઉથી હ. કસ્તુરભાઈ લીખાભાઈ.

૧૭-૦-૦ શા. મનસુખભાઈ અનોપચંદ. અમદાવાદ-લાલભાઈની પોળ.

૩૮૧-૦-૦

માસિક મહદ ખાતે આવેલી રકમો.

૨-૦-૦ ઝવેરી મોહનલાલ સુનીલાલ બા. બે માસના.

૨૫-૦-૦ શેઠ લક્ષ્મીચંદ લટ્ઘુભાઈ બા. વરસ એકના અગાઉથી-અમદાવાદ.

૨-૦-૦ શા. કેશવલાલ મગનલાલ-અમદાવાદ. બા બે માસના.

૩૦-૦-૦ શેઠ દલપતભાઈ ભગુભાઈ હે. શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ બા. માસ ત્રણેની મહદના.

૨૫-૦-૦ દોશી રવાળ સાકળચંદ વડાલીના વરસ એકના અગાઉથી.

૨-૦-૦ રાજેશ્રી મણીલાલ મગનલાલ બા. બે માસના.

૪૦-૦-૦ સદાના માઝન તરફથી હે માસ્તર ગટાભાઈ ઉમેદલાઈ બા. ચાર માસના.

૧૨૬-૦-૦

આમંત્રણ.

આઠ વર્ષમાં આ માસિકમાં મર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો છે ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા સુવ્યવસ્થિત મુખ્યપ્રકર કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો અને લેખક સગીનીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે મોટા પ્રમાણમાં લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી અંકર લેખો મળે તેમ મોકલવા લલામણ છે કારણ માસિક હવેથી નિયમીત પ્રકટ કરવાનો દ્રઢ સંકલ્પ છે

ડૉ. જેકોબીનું સ્વદેશ પ્રયાણ—તા ૧૫ મીએ તેઓ મુખાઈ હોડી ગયા છે તે દરમિયાન તા. ૧૩ મીએ હમેએ હમારી નેપથ્યા ઇચ્છસા મુખ્ય લેન એશોશીએશન ઓફ ઇન્ડિઆ તરફથી ડૉ જેકોબીએ “મારો ઇન્ડીઆનો અનુભવ ખાસ કરી લેન ધર્મ વિષેનો” એ વિષય ઉપર પબ્લીક બાણ્ય મુખાઈ મધ્યે આપ્યું છે.

છપાય છે ! દીવ્યજ્ઞાન સંગ્રહ ! છપાય છે ! !

શ્રી દેવચંદ્રજીની ચોવીસી.

શ્રી દેવચંદ્રજી નામ જૈન આલમને એટલું પ્રિયિત છે કે તેમના સંબંધમાં વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. તે ૧૮ મા સૈકાની આખરમાં વિદ્યમાન હતા; અને તેમણે લખેલાં ગ્રંથોમાં હાલમાં બે સંસ્કૃત ગ્રંથો તથા ૧૦-૧૨ ગુજરાતી ગદ્યતંત્ર પ્રધાન લખાણો મળી આવે છે. તેઓશ્રીનો ગુજરાતી બાપાપરનો કાષ્ઠુ એવો તો અસાધારણ દરો અને તેમનું ૫૬ દ્રવ્ય તથા અધ્યાત્મવિદ્યા-સંબંધીનું જ્ઞાન એટલું વિશાળ અને ઉંડું હતું કે તેમણે લખેલી વર્તમાન તીર્થંકરોની ચોવીસી તથા અતીત તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા મહાવિદેહ-ક્ષેત્રમાં ખીરાજતા વીસ વિદરમાન તીર્થંકરોની વીસી લેકોનું ધ્યાન બેઝી રહી છે. આ ચોવીસીઓ તથા વીસીઓમાં બકિતબાવ, જ્ઞાન, દ્રવ્યાનુભવ, હૃદયના ઉદ્ગારો વગેરે અનેક જાણતો સમાયેલી હોવાથી અને વર્તમાન જીવ ચોવીસી જનસમાજ ઓગળાં સરેની કિમ્મતે મૂકવા ઉચિત ધાર્યું છે. વળી ચોવીસીમાં કેટલીક ગદ્યન બામનો આવે છે. તે સામાન્ય જૈનો સમજાયે નહિ તેથી તે પર રચેલી ગુજરાતી કીકા પણ સાથે આપેલી છે. જે તેમણે પોતે જ જનહિતાયે રચેલી છે. તે કીકા મૂળના આશપને બહુજ સારી રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તકના લગભગ ચૌવસ ૩૨ પેજનાં ૫૦૦ ઉપરાંત ૫૪ ધરો. અને તે છતાં આવા ઉત્તમ રચના જ્ઞાનનો જૈન સમાજમાં ફેલાવો થાય એવા ઉચ્ચ હેતુથી તેની કિંમત માત્ર નામની ૦-૬-૦ રાખી છે, જેથી દરેક જૈન, અમને આશા છે કે, આણું પુસ્તક ખરીદી શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજની વાણીનો લાભ લેશે અને બકિત સાથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકશે.

પુસ્તક મંગાવનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું તથા પ્રત વિગેરે લખી જણાવવું.

નાગોરીસરાદ, અમદાવાદ.

તા. ૧૯-૩-૧૪.

} શંકરલાલ દાલોભાઈ કાપડીઆ.

કોટ આપવાની છે.

શ. રા. શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ ખી. એ. તરફથી 'જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ' નામના પુસ્તકની ૩૦૦ નકલો, દરેક જૈન લાખચેરી, જૈનશાળા તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજોને પોતાના દયાલ ખરચથી કોટ આપવા માટે અમને મળી છે. માટે જેમને જોઈએ તેઓએ નીચેના સ્પષ્ટેથી પોસ્ટ ઇર્ડ લખી મંગાવી લેવી. દરેક ૫૦ નકલો બાકી રહી છે.

વ્યવસ્થાપક "બુદ્ધિમત્તા."

૧. નાગોરીસરાદ-અમદાવાદ.

શ્રી જૈનશ્રેતાંબર મૂર્તિપૂજક ઔડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થતું

મુશના:—પદ ગેવાર સંપત્તે
વ્યવસ્થાપકના હારનામે કન્વે

बुद्धिप्रभा.

સ પાઠક -મણીલાલ મોહનલાલ.
પાટણકર.

LIGHT OF REASON.

કોબ્ય

દિબ્ધ પદ્ય પ્રતિ સચરવાને જન છવત ઉત્તમ કરવાનો,
ગાન હુધારસ વૈભવનાને, શાન્ત સ્થાપ > "બુદ્ધિપ્રભાને"

પુસ્તક ૬

મે ૧૯૧૪ વોર સંવત ૨૪૪૦

અક ૨ જો.

પ્રસિદ્ધકર્તા-શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી જૈનશ્રેતાંબર મૂર્તિપૂજક ઔડીંગ-
તપકંધી મુખી-ડેન્ડ, શ કરલાલ ગણાભાઈ કાપડીઆ.

મુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ—પોસ્ટલ સાથે રૂ ૧-૪-૦ આનિક ૧-૦-૦

અમદાવાદ

શ્રી 'સાધક જ્યોતિષી' પ્રોન્દીત પ્રેસમાં

પરીણ પદાર્થ અમદાવાદે છાપ્યું

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. વાયક શ્રી યશોવિજયકૃત. ...	૩૭	૭. તીર્થપ્રવાસ વર્ણન. ...	૬૦
૨. પૈરાગ્ન ભાવના. ...	૪૫	૮. અત્રેના નગરની કસ્તૂરભાઈ મણી- ભાઈનું પરદેશગમન....	૬૨
૩. સ્ત્રીકાર અને અવસોકન. ...	૪૮	૯. કાવ્ય કુલ....	૬૪
૪. જાણવા ભેગ. ...	૫૦	પ્રવાસીનો પ્રશ્ન. ...	૬૬
૫. કુખનો નાશ. ...	૫૪	માફ કરજે. ...	૬૬
૬. જોનો પદાર્થ વિગત ...	૫૫	૧૦. માસિક સમાલોચના...	૬૮

લવાજમ.

હમારા ગ્રાહકો ભેરે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુરૂ પાઠ્યું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણાજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીઆજ રાખીને અમે નફા તરફ ન બેતાં કર્તવ્ય તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને તે આજ વર્ષમાં નવિન ફેરફારો કરી સામાજિક માસિકની હિસાબમાં તેને યુક્તિ વધુ એવા બનાવવા નિશ્ચય થયો છે. માસિકની ઉત્પત્તિનો આધાર તેના વાંચકોની તુલત મદદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ મુશ્કેલી ગ્રાહકોને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિના વિલંબે મોકલી આપવું અને ગ્રાહક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથીજ અમોને લખી જણાવવું. જાહેર મંથા તુલ્યાનમાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

ઇતિશમ.

તૈયાર છે !

મંગાવો !!

તૈયાર છે !!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, પૈરાગ્નાદિક, ઉત્તમ રહસ્યવાગા ૧૮ પદો કે જેનો ભાવાર્થ સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર જિજ્ઞાસા હતી તે પદો ઉપર આચાર્ય બુદ્ધિ-

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પદ્મતરં શાન્તિગ્રહધોતકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવમયપ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્ધમર્મદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હું.]

તા. ૧૫ મે સને ૧૯૧૪.

[અંક ૨ જો.

વાચક શ્રી યશોવિજયજી કૃત.*

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિસાગર ચરિ.)

પદ.

ગુરુપ્રસાદ આતિમરતિ પાદ । તામેં સનમયો છીન ॥

ચિદાનન્દધન અવહુઈ ઘેઠે । કાહુકે નહિ આધીન ॥ ૧ ॥

ઘટ પ્રગટી સવિસંપદાહો । ઇંદ્રાણી સમતા પવિધીરજ જસઘટ જ્ઞાનવિમાન ॥

જ્યુ સમાધિનંદન વનમેં રોલે । તવ હમ ઇંદ્ર સમાન ॥ ૨ ॥

ચક્રરત્ન આયતહે જયળાવિસ્તૃત । શિશ્પર જ્ઞાનહિ છત્ર ॥

ચક્રવર્તિકી ચાલિ ચલતુ હૈ । કહા કરિહે મોહઅમિત્ર ॥ ૩ ॥

* જોગદ લલ્લુભાઈ કીશોર વીજનગરવાળાની પુત્રી પોણામે વર્ષ ઉપરની ચોપડી માંથી શ્રી મણિચંદ્રના પદો તપા ઉપાધ્યાયનું પદ લખેલું હતું તેનો અવ ઉતારો કરવામા આવ્યો છે.

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પોતાના હૃદયમાં પ્રગટેલા ઉમંગ્યોને બહાર કાઢતા છતાં કહે છે કે, મેં ગુરુની કૃપાએ આત્માની સહજાનન્દવિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. આત્માના સ્વરૂપમાં માફ મન છીન યષ્ટ ગયું છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરવી એજ મને હવે ગમે છે. હવે તો અમે ચિદાનન્દધન યષ્ટ બેઠા છીએ, હવે અમે કોઈના અધીન નથી. કોઈની દરકાર રાખીએ એવા અમે નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય કહે છે કે, અમારા હૃદયમાં સર્વ સંપદાઓ પ્રગળી છે. અમે આત્માસ્વરૂપ છીએ અને સમતાસ્વ અમારી ઇન્દ્રાણી છે. ધર્મસ્વ વજ્રને અમે ધારણ કરીએ છીએ. આશુનું વજ્ર જેમ પર્વતના ચૂરે

ચૂરા કરી નાખે છે તેમ આત્મારૂપ ઇન્દ્રિય ધૈર્યરૂપ વળ અનેક પ્રકારના ચિંતા, ભય, નિક-
ટ્ય સંકલ્પ વગેરે પર્યંતોને છેદી નાંખે છે. આત્મારૂપ ઇન્દ્રિય જ્ઞાનરૂપ વિમાન છે તે ઉપર
ઉડે છે તેના પર અમે ખેડા છીએ. અમારો આત્મા ઇન્દ્રિય હોઇને તે સમાધિરૂપ નન્દન
વનમાં ખેત્રે છે. આવી દશામાં અમે સદ્વિચારો અને સદાચારો વડે અમે ઇન્દ્રિયમાન છીએ.

સુધાકુંડ સમાન વ્રહ્મવચનકે । આદ્ય અનુભવ ભોગ ॥

નાગલોક ઠકુરાઈ પાડે । તાયે અધિક કુંજ જોગ ॥ ૪ ॥

ભણ નિસ્તેજ કુદર્શન તારા । જાઠે દુર્જન ચોર ॥

હૃદય વિવેક દિવાકર ઉદયો । મિટગયો મદનકો જોર ॥ ૫ ॥

શુકલપક્ષ અધ્યાતમ ઉદયો । સમાકિત ચંદ્ર અમંદ ॥

સકલકલામૃત અમૃતાવિલાસી । વરસત હર્ષકે ધિન્દુ ॥ ૬ ॥

દ્રવ્યભાવ પરિણામ ચરણકે । દક્ષિણ ઉત્તરશ્રેણિ ॥

જસકર વિદ્યાધરપદ પાયો । યાગતિ પાડે કેણિ ॥ ૭ ॥

દર્શન જ્ઞાનચંદ્ર રવિલોચન । સિરતા ફમલા કંથ ॥

સુખસાગરમેં મગન રહતુદે । હમ હરિલચ્છનવંત ॥ ૮ ॥

અધ્યાતમ કૈલાસવિરાજે । ઘૃપભસમા ઉત્તંગ ॥

વિરતિ ચતુરતા ગંગાગોરી । સેવિત શંકર રંગ ॥ ૯ ॥

ઉપાધ્યાય કહે છે અમે ચક્રવર્તિ છીએ. ભાવ ચક્રવર્તિની રીતિ પ્રમાણે વર્તતાં મોહરૂપ
સાનુ આમારું કંઈ પણ અદિત કરી રાક્ષનાર નથી. વિસ્તારવાળી હવે ચતના તેજ આમારું
ચક્ર રત્ન છે અને અમારા આત્મારૂપ ચક્રવર્તિ પર જ્ઞાનરૂપ છત્ર ધારણ કરવામાં આવે છે.
આવી આત્માની ચક્રવર્તિ દશામાં અમારે કોઈ વાતની કમીના નથી. સુધા અર્થાત્ અમૃત
કુંડ સમાન આત્મ જ્ઞાન વચનથી અમને અનુભવ યોગ પ્રાપ્ત થયો છે તેથી અમેને નાગ
લોકની ઠકુરાઈ પ્રાપ્ત થઈ છે. આત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પીનારા એવા અમારા કરતાં નાગલોક
કંઈ વિશેષ નથી કારણ કે અધ્યાતમજ્ઞાનરૂપ અમૃત પાનથી અમર અમર રૂપ થઈ શકાય છે.
અમારા હૃદયમાં આત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટતાં કુદર્શનરૂપ તારાઓ નિસ્તેજ બની ગયા,
અને દુર્જનરૂપ ચોરો દૂર ભાગી ગયા. કામદેવનો નેર ભાગી ગયો. અમારા હૃદયમાં શુકલ
પક્ષરૂપ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો હૃદય થયો છે અને અમન્દ સમ્યક્ત્વરૂપ ચંદ્રનો હૃદય થયો છે
અને તેથી સકલ કલાને ધારણ કરનાર અમૃત વિદ્યાપ્રી હર્ષનાં મિન્દુઓ અમારા અસંખ્ય
પ્રદેશમાં વર્ષા રવાં છે.

અમે ભાવવિદ્યાધરની પદવીને ધારણ કરનારા બન્યા છીએ. ચારિત્રના દ્રવ્ય અને
ભાવ પરિણામ તે દક્ષિણ અને ઉત્તરશ્રેણિયો જાણી. શ્રી યશોવિજયપદ્ય કહે છે કે મેં ચા-
રિત્રના દ્રવ્ય અને ભાવ પરિણામની દક્ષિણ અને ઉત્તર શ્રેણિયોવડે મારા હસ્તમાંજ વિદ્યા-
ધર પદ પ્રાપ્ત થયું છે. આવી પદવી કદો-આવી દશા વિના કદો અન્ય કોણે પ્રાપ્ત કરી છે?
અર્થાત્ અન્ય કોઈએ એવી પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી. મારાંક કે અધ્યાત્મ જ્ઞાનવિના અન્ય
કોઈએ એવી પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી.

અમે શ્રીકૃષ્ણ અર્થાત્ હરિરૂપ છીએ. અમારો આત્મા હરિ છે. દર્શન અને જ્ઞાનરૂપ ચંદ્ર અને સૂર્યરૂપ લોચનને ધારણ કરનાર અને સ્થિરતા રૂપ લક્ષ્મીના અમે સ્વામી છીએ અને સુખ સાગરમાં સ્થિરતારૂપ લક્ષ્મીની સાથે આનન્દ કરીએ છીએ. આવી દશાએ હરિના લક્ષણવાળા અમે છીએ.

બાહ્યભાવ રચનાકો બ્રહ્મા । ઇમકારણ મુલ્યહોતિ ॥

અંતરંગ રચનાકે બ્રહ્મા । હમ ભવે આપ ઉદ્યોત ॥ ૧૦ ॥

ત્રીનમુવન વિમુક્તા અતિ અદ્ભુત । જિનપદ તો નહીં દૂર ॥

સિદ્ધયોગ અધ્યાતમશક્તિ । પ્રગટિત પુણ્ય અંકુર ॥ ૧૧ ॥

ચિંતામણિ સુરતનુ સુરધેનુ । કામકલશ ભયો પાસ ॥

અષ્ટમહાસિદ્ધિ નવનિધિ નિરલે । આપમેં આપવિલાસ ॥ ૧૨ ॥

એ પ્રસાદ સવિ મુગુરુ ભજનકો, જિનદિનો વ્યવહાર ॥

જ્ઞાનયોગ ગર્ભિત શુભ કિરિયા, ધરમકો પરમાધાર ॥ ૧૩ ॥

વ્યવહારી નિશ્ચય પદ પાવે, જ્યું નૃપ લંછન રાજ ॥

વ્યવહારે નિશ્ચય અનુસરતાં, સીજે સકલહિત કાજ ॥ ૧૪ ॥

વાચક જસ વિજયે ઇમ દાહી, આતમસાલિ રુદ્ધિ ॥

માણી સદ્ગુરુ અનુભવ ચાહી, રાહીયે કરિ ઘન વૃદ્ધિ ॥ ૧૫ ॥

ઉપાધ્યાય કયે છે કે અમારો આત્મા મહાદેવ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ કૈલાસ પર્વતપર અમારો આત્મારૂપ શિવ વિરાજે છે. સંતોષરૂપ વૃષભના ઉપર અમે બેસીએ છીએ. વિરતિ રૂપ ગંગાને અમે ધારણ કરીએ છીએ અને આતુર્યરૂપ ગોરી (પાર્વતી) ના અમે ધારક છીએ. આ સ્થિતિથી અમારો આત્મારૂપ મહાદેવ આનન્દમાં લયલીન રહે છે. બાહ્ય ભાવની રચનાનો કર્તા બ્રહ્મા છે અને અમારા આત્માના અંતરંગ શુણ સૃષ્ટિના કર્તા છીએ. માટે વસ્તુનું અમારો આત્મા બ્રહ્મા છે. સ્વયં આત્માજ અમારો પ્રકાશ રૂપ થયો અને અમારો આત્માજ બ્રહ્મા છે એમ પ્રકાશીએ છીએ. ત્રણ ભુવનની પ્રભુતા જ્યાં અત્યંત અદ્ભુત છે એવું જિનપદ દૂર નથી. સિદ્ધયોગ રૂપ અધ્યાત્મ શક્તિ છે અને તે અનંત પુણ્યાંકુરથી પ્રગટે છે. ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ, કામકુંભ, અને સુરધેનુ ઇત્યાદિ સર્વ અમારામાં છે એમ હવે અવખોલાયું. શ્રીમદ્ કયે છે કે અધ્યાત્મજ્ઞાનદષ્ટિએ આત્મજ્ઞાની અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિને પોતાના આત્મામાં દેખી શકે છે.

આ પ્રમાણે જે અમારામાં સર્વે બાસ્તું તે શ્રી સદ્ગુરુના પ્રતાપે બળ્યું. જેણે આ સર્વનું કારણ જે ધર્મ વ્યવહાર તેને સમર્પ્યો. શ્રીમદ્ કયે છે કે જ્ઞાનયોગ ગર્ભિત શુભ ક્રિયાઓ ખરેખર ધર્મના પરમ આધારભૂત છે, જે ધર્મના વિચારો અને આચારોવડે સમ્યગ્ વ્યવહારી થયો તે નિશ્ચય પદને પ્રાપ્ત કરે છે. તત્સંબંધમાં ઉપાધ્યાયજી કયે છે કે નૃપ લંછનો જેનામાં હોય છે તે મનુષ્ય રાજ્યને પામી રાગ અને છે તદ્દત્ત જે સમ્યગ્ ધર્મ વ્યવહારી બની આત્માના સદ્ગુણોને ખીંચે છે તે શિવ રાજ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. વ્યવહાર વડે નિશ્ચય ધર્મને અનુસરતાં સકલહિત કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. વાચક શ્રી યશોવિજયજીએ આત્મ સાક્ષીએ આત્માની ઝલ્લિને દેખાડી છે. શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજની પાસે રહી

અનુભવ જ્ઞાનનો રસ સ્વાદીને આત્મહિત શિક્ષા બાપી છે તે હિત શિક્ષાને હૃદયમાં મેધની વૃદ્ધિની પેઠે ધારણ કરીએ તો આત્માના ગુણોની ધણી વૃદ્ધિ થાય.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના પદમયોદ્ગારથી અવબોધવાતું કે અધ્યાત્મજ્ઞાન દૃષ્ટિથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા કરી શકાય છે અને પોતાના આત્મામાં અનન્ત સુખ છે એવો અનુભવ કરી શકાય છે. પોતાના આત્મામાં વાસ્તવિક સુખ છે એવો અનુભવ પ્રગટતાં દુનિયાની મોહ દશાથી પોતાતું મન પાછું હટી છે અને, પર વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રકારની હઠ્ઠાઓ, ચિન્તાઓ, ભય, અને શોક વગેરે ને ને મોહ ચાળાઓ યાય છે તે પચાત થતા નથી. અને આત્મામાં પરમ સંતોષ પ્રગટે છે. ધર્મ વ્યવહાર સાધક સન્તો અધ્યાત્મ જ્ઞાનવડે આત્મધર્મમાં રમણતા કરી સહજ સમાધિ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓને આવી અધ્યાત્મ દશાનો અનુભવ આવે છે તેથી તે ઉપર પ્રભાણે ગાય છે.

ૐ શાન્તિઃ ૩

વાસુપૂજ્ય સ્તવન.

વાસુપૂજ્ય જિનવાસવ પૂજિત, ધ્યાઓ મનને રંગેરે ।

જયારાણીજ જિન જન્મ્યો, હયોત મયો સવ લોગેરે. વાસુ. ॥ ૧ ॥

છપનદિશી કુમરી મિલી ગાયો, હંદ્રે મેઠ સ્નાત્ર કરાયોરે ।

આનંદ હલદિ હચિત નમાયો, પાવ પડલ પઢાયોરે. વાસુ. ॥ ૨ ॥

વરસ અઢાર લાસ ગૃહવાસે વસીયો, સંયમ લેવા ધસીયોરે ।

વાતિ કરમકું દૂરિ કરીને, શુદ્ધ નાળ દર્શનનો રસિયોરે. વાસુ. ॥ ૩ ॥

તોરથ થાપી ઉપદેશ દીધા, વહુત ઝીવ યુજાયોરે ।

લાસ વહુત વર્ષ પૂરણ થઈ, ચંપાનયરી આયોરે. વાસુ. ॥ ૪ ॥

શ્રી ચંપાઈ પંચવલ્યાણક, તિવરમર્ણને વરીયારે ।

સેવક મણિચંદ્ર જિન ગુણ ગાતાં, કાજ સવે તસ સરીયારે. વાસુ. ॥ ૫ ॥

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિસાગર ચરિ.)

પંચ પ્રકારનાં અનુષ્ઠાન.

દુહા.

સિદ્ધતળી સુલ આસિકા, અનંત અનંતી હોય ।

તે સ્તવના કિમરૂરી શકું, મુજ અલ્પબુદ્ધિ છે જોય ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મસુતા તુજને સ્તવું, કરો મુજ બુદ્ધિપ્રકાશ ।

જિમ અનુષ્ઠાન પાંચે કહું, પહુંચે મનવળી આશ ॥ ૨ ॥

વિપગરલ અન્યોઞન્યા, તદ્દેતુ અમૃત જેહ ।

ત્રણ લજે દોહ આરે, સિદ્ધગતિ પહુંચે તેહ ॥ ૩ ॥

વિપગરલ અનુષ્ઠાનજે, રૂહ પરલોકકી આશ ।

અલ્પસુસને કારણે, ચિદ્ગતિ પૂરે વાસ ॥ ૪ ॥

हवे त्रिजौ अन्योन्य, शून्यकार अनुष्ठान ।
 कोइक जीव भद्रकपणे, लहे फल पुण्यनिदान ॥ ५ ॥
 तद्धेतुने कारणे, जिन आझाक्रिया ध्यान ।
 गुरुसेवाए ते लहे, छेदे कर्म निदान ॥ ६ ॥
 सिद्ध द्रव्य अरूपी तणो, रूपातीति धर्म ध्यान ।
 तेहपणे परगुण आसिका, स्वद्रव्य अतिइ निदान ॥ ७ ॥
 अभेदरूप ध्यातांयकां, स्वद्रव्य निरखे जोय ।
 शुक्लध्यान बलतो लहे, ए पद्धते इम होय ॥ ८ ॥
 सन्तपदादिप्ररूपणा, लहे द्रव्यगुण पर्यवरूप ।
 नयनिक्षेप प्रमाण करि, भावे आत्मस्वरूप ॥ ९ ॥
 निज पर्यायमें चित्त रहे, न लहे परयाइरूप ।
 पुण्यानुबंधी करे क्रिया, इहतवे तसरूप ॥ १० ॥
 हवे अमृत अनुष्ठानकुं, आवे आत्मस्वभाव ।
 हुं कर्त्ता ते नविग्रहे, निरखे उदासीन भाव ॥ ११ ॥
 थिरा कांता दो दृष्टि चाइ, होय आत्मन अमृत समान ।
 आत्मयोग दुने अमृता, नुष्ठान प्रभापरा दृष्टि जाण ॥ १२ ॥
 उदयागति वेइ खेपवे, पण राता न ताता होय ।
 योग शुभाशुभ उपजे, खेद राग नहि कोय ॥ १३ ॥
 जेहने अंत क्रिया हुइ, ते आत्मना अमृत समान ।
 अशुभ दोइ गति तस टलो, ते निश्चय लहे निर्वाण ॥ १४ ॥
 अमृत स्वभाव सुख आसिका, सप्तधातु रस भेद ।
 स्वेत मांस लोहीत सहुआ, ए जिनपदकुं खेल ॥ १५ ॥
 अंगंत संबंधी दूरे रखा, खेले पुट्टल खेल ।
 पूर्वभयना बंधयी, पणि न गणे चित्तको मेल ॥ १६ ॥
 आल्हादने सुख आसिका, वांछा पज्जव जेह ।
 शुद्ध द्रव्यगुण पज्जवा, तिणे अनादि तुज तेह ॥ १७ ॥
 जब संजलणा माफिके, कर्म रहे जब जाण ।
 तब ते जिनादि संयम लीए, अमृतयोग अनुष्ठान ॥ १८ ॥
 स्वद्रव्य शुद्ध गुण पज्जवा, ते स्वभाव जिन राख ।
 परद्रव्य अशुद्ध गुण पज्जवा, तेह भाव तुज नाखि ॥ १९ ॥

ભાવ અનુકંપા આપણી, આસ્તિક આત્મ સ્વભાવ ।
 જે તનમેં તે થઈ રહ્યો, ન મજે પરગુણ ભાવ ॥ ૨૦ ॥
 જ્ય અમૃતમય-આત્મા, વાસ્ત્યાં યોગ અનુષ્ઠાન ।
 ત્ય તે તનમેં થઈ રહ્યો, ક્ષાયિકૃત્તણો નિદાન ॥ ૨૧ ॥
 શુદ્ધ દ્રવ્ય ગુણ પજવા, તાદરા તુજ કહે જોય ।
 બાજપર દ્રવ્ય પજવા, તેહ સાધે સું ન હોઈ ॥ ૨૨ ॥
 અમૃતયોગસે આત્મા, હુઆ દોઈ એકી ભૂત ।
 ધોર વપસર્ગે પરિસહા, સહતાં નહીં કોઈ દુઃખ ॥ ૨૩ ॥
 શ્રિ વિધિ કર્મ લપાવીને, પામે કેવલજ્ઞાન ।
 મલ્ય જીવ પ્રતિબોધિને, પુહુચે શિવપુર સ્થાન ॥ ૨૪ ॥
 પંચ અનુષ્ઠાન સુલ્લ આસિકા, રચીતે ઉત્તમ કામ ।
 મળે માણિચંદ્ર ભાવે મુળે, હહે તે મંગલ ઠામ ॥ ૨૫ ॥

શ્રી મહિપતિ ૬૭ મહારાજ પંચ પ્રકારના અનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે. તેનો સીમાન્તઃ-
 સાર નીચે મુજબ છે:-વિષ-ગરલ-અન્યોડન્ય, તદ્વેતુ અને અમૃત એ પંચ પ્રકારનાં અનુષ્ઠા-
 નમાં વિષ-ગરલ અને અન્યોડન્ય એ ત્રણનો ત્યાગ કરીને આત્મજ્ઞાની તદ્વેતુ અને અમૃત એ
 બે અનુષ્ઠાનને આદરે છે. તદ્વેતુ અને અમૃતાનુષ્ઠાનથી સિદ્ધગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ લોક
 અને પરલોકનાં સુખોની આશાએ વિષ અને ગરલ અનુષ્ઠાનને અગાળી છોડે સેવે છે. અગાળી
 છોડે વિષ અને ગરલાનુષ્ઠાન સેવીને અશ્વપુષ્પ હેતે ચતુર્ગતિ પરિભ્રમણની શક્તિ કરે છે.
 હૃદયની શૂન્યતાએ અન્ય મનુષ્યોની દેખાદેખીએ ને અનુષ્ઠાન કરવામાં આવે છે તેને અન્યોડ-
 ન્યાનુષ્ઠાન કહે છે. કાષ્ઠક છત્ર ભદ્રક પરિણામથી ધર્મ સંબંધી અન્યોડન્યાનુષ્ઠાન સેવીને
 પુણ્યપ્રશ્નની પ્રાપ્તિ કરે છે. જિનેશ્વરની આજ્ઞાઓના હેતુઓને પરિપૂર્ણ બાળુનાર જિનેશ્વરની
 આજ્ઞાએ ને ને ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો સેવે છે. અને ગુરૂની સેવાવડે ધર્મ ક્રિયાઓનાં રહસ્ય
 સમજીને વિધિપૂર્વક ને ને ધર્માનુષ્ઠાનોને ભગ્યજીવ સેવે છે તે તેને તદ્વેતુ અનુષ્ઠાન પ્રાપ્ત થયું
 એમ અવબોધવું. તદ્વેતુ ક્રિયાનો કરનાર ભગ્યજીવ કર્મના હેતુઓને હેરે છે. અશ્વપી એવા
 સિદ્ધ દ્રવ્યનું રૂપાતીત ધ્યાનના સેવનપ્રતિ લક્ષ રાખે છે. પરદ્રવ્યમાં મુખની આશા રાખતો
 નથી. પોતાના આત્મદ્રવ્યમાં સહજ ગુણ છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવું એજ ધર્મક્રિયાઓ કર-
 વાનો મુખ્યોદ્દેશ છે એમ અવબોધીને તદ્વેતુક્રિયાઓને સેવે છે. તદ્વેતુક્રિયા કરનાર યોગી
 પોતાના આત્માને અભેદપણે ધ્યાવે છે અને સ્વાત્મદ્રવ્યને દેખે છે. તદ્વેતુ ક્રિયામગ્ન યોગી
 શુદ્ધધ્યાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તદ્વેતુ ક્રિયા કરવાવાળો યોગી સાત નમ અને ચાર નિશે-
 પાથી આત્મદ્રવ્યનું સ્વરૂપબોધક ભગ્યજીવ પોતાના શુદ્ધગુણોને પ્રગટાવવા ને ને અનુષ્ઠાનો
 સેવે છે તે તદ્વેતુક્રિયાઓ અવબોધવી. સત્યદર્શનશાસ્ત્ર નવધારથી આત્મદ્રવ્યના ગુણુપયોગોની
 જ્ઞાતા તદ્વેતુક્રિયાઓનાં રહસ્યોને અવબોધીને ચિત્તની તત્ક્ષીનતાએ ધર્માનુષ્ઠાનને સેવી પર-
 માત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે:-આત્માના નિજ પર્વાયમાં ચિત્તની રમણતા થવાથી વૈગયિક ચિકિત્સ

સંકલ્પે સ્વયમેવ શાન્ત ધાય છે અને આત્મા પરમાત્મ પરિણતિએ પરિણમતો નથી. આવી તદ્દેવ ક્રિયાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર જીવ સંવર અને નિર્નરાતરવની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે અને શુભ ધર્મપ્રવૃત્તિએ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યનો બંધ કરે છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનની યોગ્યતા આત્માના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તતાં પ્રાપ્ત થાય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનીયોગી હું કર્તા આદિ અકલ્પિતી રહિત હોય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદાસીન ભાવે અર્થાત્ રાગદ્વેષ રહિત પરિણામે સર્વને દેખે છે. તેને કુનિયાની વસ્તુઓમાં ઇશાનિદત્વ રહેતું નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનની પ્રાપ્તિવાળા જીવને સ્થિરા અને કાન્તા એ બે દૃષ્ટિયોની પ્રાપ્તિ થાય છે. પોતાનો આત્મા તેને અમૃતસમાન લાગે છે અર્થાત્ ધર્માનુષ્ઠાનમાં આનંદપ્રાપ્તિનો પ્રકટ ભાવ થાય છે. આત્મયોગની ઉચ્ચકોટીપર ચડતાં અમૃતાનુષ્ઠાન કરનાર યોગીને પ્રમા અને પરા દૃષ્ટિ ખીલે છે અને તેથી તે સ્વયમેવ પરમાત્મરૂપ બને છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદ્યમાં આવેલાં કર્મને સમભાવે વેદીને ખપાવે છે પણ શુભાશુભ યોગે શુભાશુભ કર્મ વિપાકો ભોગવતાં હર્ષ શોક ધારણ કરતો નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી કર્મ ક્રિયાનો અન્ત કરે છે અને તેને માત્ર પોતાનો આત્માજ અમૃત સમાન લાગે છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારકને શુભ અને અશુભ ગતિ એ બે ગતિયો ટળે છે અને તે નક્કી સુ-ક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે. અમૃત સ્વભાવ સુખ યોગે સાત ધાતુઓ ભેદાય છે અને તીર્થકરોને બાહ્યાવસ્થાથી માંસ રક્ત વગેરે સ્વેત પ્રકટે છે. જિનેશ્વરને અમૃતાનુષ્ઠાન યોગ પ્રમાણે આવી દશા તો બાહ્યથી એક ખેલની પેઠે થાય છે. ગૃહાવાસમાં જિનેન્દ્રોને અનન્તાનુબંધિ-કથાયો નહિ હોવાથી તેઓ ભોગાવણી કર્મના ઉદ્યથી પુદ્ગલ ખેલને ખેલે છે તો પણ તેને સુખરૂપ ગણતા નથી. તેઓ ચિત્તમાં મેલ ઉત્પન્ન કરનાર એવાં ભોગાવણી કર્મો જાણીને તેનાં સુખ બુદ્ધિવડે સગાવિક ભાવે પરિણામ પામતા નથી. અન્તર્દૃષ્ટિથી તેઓ આરા રહે છે. ગૃહસ્થાવાસમાં અમૃતાનુષ્ઠાન મગ્ન તીર્થકરો આત્માનો આનન્દ કે જે જે આદેહ સુખ આદિ પર્યાયોરૂપ બને છે તે અનાદિકાલથી પોતાનામાં રહ્યો છે એમ અવગોચીને તેઓ આત્મદ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાયરૂપ આનન્દમાં ઝીલે છે. સંજવલ કથાય બ્યારે બાકી રહે છે અને બ્યારે અનનાનુબંધિ આદિ શેષ કથાયો ટળે છે ત્યારે જિનો સંયમ અંગીકાર કરે છે અને તેઓ અમૃતાનુષ્ઠાન સેવે છે. આત્મદ્રવ્યના શુભ પર્યાયોએ આત્મસ્વભાવ છે એમ નિશ્ચય કરીને તેને ધારણ કર અને પરપુદ્ગલો દ્રવ્યોના પર્યાયો પરસ્વભાવ છે એમ જાણીને તેમાંથી ચિત્તને દુર કર કે જેથી અમૃતયોગાનુષ્ઠાન કે જે જાનીઓને પ્રાપ્ત થાય છે તેની તને પ્રાપ્તિ થાય. પોતાના આત્માના સ્વભાવમાં રમણના કરવી એ આવદયા છે. આત્મદ્રવ્યના સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી જે જે અસ્તિ પર્યાયરૂપ ધર્મો છે તેનું સંરક્ષણ કરવું. તેના ઉપર આવેલું કર્માવરણ દૂર કરવું એ માત્ર અનુકંપા છે. અમૃતાનુષ્ઠાન મોક્ષને માત્ર અનુકંપા પ્રગટે છે તેથી તે તનમાં રહેલા આત્મામાં સ્થિર થઈ રહે છે અને પરપુદ્ગલ ભાવમાં રાગદ્વેષ કરતો નથી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પણ અધ્યાત્મ ગીતામાં અધ્યાત્મ યોગીને અમૃતાનુષ્ઠાન સંબોધતા છતાં કહે છે કે:—

સ્વગુણ રક્ષણા તેહ ધર્મ, સ્વગુણ વિષ્વંસના તે અધર્મ.

ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિત્તિ ॥૧૧

પોતાના આત્માના ગુણોનું રક્ષણ કરવું તે ધર્મ છે અને આત્માના ગુણોનો ધાત

કરવો તે અધર્મ છે. 'આવા બાવાધ્યાત્મની અનુગત અમૃતાનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિથી સંસારનો છેડ થાય છે. આવી બાવાધ્યાત્મગતામૃત ક્રિયાથી મુનિવરો અદ્ય કાળમાં સંસારમાંથી સર્વ પ્રકારના બંધનોથી મુક્ત થાય છે અને આત્મામાં રહેલા અપરપાર આનન્દને પ્રાપ્ત છે. અમૃતાનુષ્ઠાની યોગી શુદ્ધધ્યાનવડે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થઈ જાય છે ત્યારે ક્ષાપિકભાવે આત્માની અનન્ત જ્ઞાન દેશન આરિત્રાદિ લબ્ધિયોને પામી પરમાત્મા થાય છે.

શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ અમૃતાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવીને તે અમૃતાનુષ્ઠાનમાં સ્થિર રહેવા માટે પોતાને શિખામણ આપે છે કે હે આત્મા! 'હોરા આત્માના શુદ્ધ ગુણ પર્યાયો હોરામાં છે, હોરી પાસે છે એમ જાણીને બાહ્ય પુદ્ગલ પર્યાયોની સાધનાનો ત્યાગ કરી કારણ કે પુદ્ગલ પર્યાયોને બેગા કરતાં અને તેમાં રચતાં માયતાં હોર કલ્યાણ વવાતું નથી.

અમૃતાનુષ્ઠાન યોગથી આત્મા અને પરમાત્માની એકતા થાય છે અને ધોર પરિપક્વ સહન કરતાં કોઈ જાતનું દુઃખ વેદાતું નથી. મગ્નસુકમાલ સ્વધિક સરિતા પાંચસે શિથે વગરિને જે ધોર પરિપક્વ થયા અને તેમાં તેઓ સ્થિર રહ્યા તેનું કારણ એ હતું કે તેઓ અમૃતાનુષ્ઠાન યોગમાં સ્થિર થયા હતા. અમૃતાનુષ્ઠાન યોગી આત્માના ગુણ પર્યાયોનું ધ્યાન ધરીને ગુણરચનાકે આરોહતો આરોહતો અનુક્રમે સર્વ કર્મ ખખાવીને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. કેવલજ્ઞાની થઈને બળ્ય છવોને ધર્મ દેહના દેહ અધાતિક કર્મનો છેવટે નાશ કરીને શિવ પુર સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે શ્રી મહિયંદ્રજીએ બળ્ય જીવેના કિતાયે 'પદ્યમાં રચ્યું છે. શ્રી મહિયંદ્રજી કહે છે કે આ પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ જે બધું અને સાંભળે તેનો બાવાર્થ વિચારે અને તદ્દનુ તથા અમૃતાનુષ્ઠાનને સેવે તે મંગલ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી મહિયંદ્રજીએ ઉપરના પદ્યમાં 'પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો બાવાર્થ વિચારીને પોતાની સ્થિતિને પ્રત્યેક મનુષ્યે વિચાર કરવો જોઈએ. વિષ ગરલ અને અન્યેડ ન્યાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ સમજીને તેનો વિવેક કરવો જોઈએ. વિષગરલાનુષ્ઠાનના પરિણામ પોતાના આત્મામાં વર્તે છે કે નહિ તેનો સ્વયમેવ પ્રત્યેક બળ્ય મનુષ્યે વિચાર કરી લેવો. બળ્યજીવોએ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં યતા ક્રોધ, માન, આયા, લોભ, નિન્દા, વિક્રધા, મિથ્યાત્વ વિચાર, આશા, ભય, ખેદ, અને દ્વેષના પરિણામોને વારવા પ્રીતિ અને ભક્તિવડે કરેલાં ધર્માનુષ્ઠાનો પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે. અહીંના પ્રવહની જેલે જિત લિલેપતિ ખેડે સેવતાં ધર્માનુષ્ઠાનોથી જે ફળ મળવાનું છે તે મળતું નથી. ધર્માનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ. પરંતુ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં યતા એવા દોષોનો પરિહાર કરવો જોઈએ. જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો કરવામાં દોષો થાય છે તે માટે ધર્માનુષ્ઠાનો ન કરવાં એવો વિચાર કરીને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતા નથી તેના કરતાં જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો સેવે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતાં જે દોષો લાગે છે તેનો પરિહાર કરવા પ્રત્યન કરે છે, દોષો ટાળવાનો ખપ કરે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવા અત્યંત રૂચિ તથા પ્રસંનિ કરે છે તેવા મનુષ્યો ધર્મ તત્ત્વના વિશેષ પ્રકારે આરાધક છે. જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની ઇચ્છા ધારણ કરે છે પણ કર્મયોગે ધર્માનુષ્ઠાનને સેવી શકતો નથી તે મનુષ્ય ધર્મનો આરાધક છે પણ જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન કરવાની રૂચિ ધારણ કરેતો નથી અને ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની પ્રવૃત્તિ પણ કરતો નથી તે વિરાધક છે પણ આરાધક નથી. જે મનુષ્ય યોગ્ય એવું ધર્માનુષ્ઠાન સેવે છે તેમાં જે કંઈ

દોષ લાગે છે તેની મનમાં દાંડ રાખે છે અને દોષોનો નાશ થાય એવી કાળજી રાખે છે તે મનુષ્ય આરાધક છે. ધર્માતુષ્ઠાન સેવનાર શ્રીચીતરાગ દેવની આગાનો વિચાર કરીને પરંભા પડતો નથી અર્થાત્ પારકી પંચાતો, ઝંઘડા, ટંટા, બખેડા, નિન્દા, પારકાં મર્મ ખોલવાં વગેરે દોષોને સેવતો નથી અને આત્માના ગુણોનો ઉપયોગ રાખીને ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય છે તે મનુષ્ય ધર્મની ક્રિયાનો આરાધક અવબોધવો. ધર્માતુષ્ઠાનો સેવનારાઓએ કોઈની નિન્દા ન કરવી જોઈએ, તેમજ પોતાની બડાઈ ન કરવી જોઈએ. “ક્રિયાતું અજીરણ નિન્દા” એ કહેવતના સારને હૃદયમાં ધારણ કરવો જોઈએ. ધર્માતુષ્ઠાનવડે આત્મહિત કરવું જોઈએ, જે અતુષ્ઠાનો કરતાં હિંસા, જૂઠું, અસ્તેય, મૈથુન, વિશ્વાસઘાત, પ્રપંચ, દગાદટકા, ધૂર્તતા, પરજીવોને દુઃખવવા વગેરે દોષો યતાંજ વારવા જોઈએ. દેવ, ગુરુ અને ધર્મનાં બ્યાવહારિક ધર્માતુષ્ઠાનો એકાગ્રચિત્ત-પ્રેમ-ભક્તિ અને હિતસાહ અને વિધિ પ્રમાણે કરવાં જોઈએ. ધર્માતુષ્ઠાનોમાં જે ગળીયા બળદ જેવા યજ્ઞ ગયા હોય છે તેઓ ધર્માતુષ્ઠાનોમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં નથી. તેઓ આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવાને સમર્થ યતા નથી. બ્યાવહારિક ધર્મદૃષ્ટિએ અને આધ્યાત્મિક ધર્મદૃષ્ટિએ જે જે ધર્માતુષ્ઠાનો સેવવાં ઘટે તે વિવેકપુરસ્સરજ કરવા માટે શ્રી મણિવંદ્રજી મહારાજે અતુષ્ઠાનોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો ભાવ વિચાર કરીને થોડા અતુષ્ઠાનો સેવવાં જોઈએ.

વૈરાગ્ય ભાવના.

સ્મશાન ! બયંકર, શાંત, ગમગીન, ઉદાસિન, ધીર સ્થળ ! અનેક નેત્રોમાંથી નીકળતા હૃણુ વારીથી બીજાંયેલ જગ્યો ! અનેક જનોને સંસારની અસારતા જણાવી વૈરાગ્યવાળા કરનાર શાંત સ્થળ ! તારૂં ચિત્ર સંપૂર્ણપણે શી રીતે ચિત્રો શકે ?

અહીંયાં આબ્યાથી બધા એક સરખા યજ્ઞ જાય છે. રાય-રંક, પંડિત-સુખ, સુદર-કદરૂપ, મોટા-નાના, બ્રાહ્મણ-શૂદ્ર, ખાલ-વૃદ્ધ, અંગ્રેજ-ગુજરાતી, અહીંયાં એક સરખાજ છે. નૈસર્ગિક-અનૈસર્ગિક અહિંતીરોહિત થાય છે. ગમે તો શાક્ય સિંહ કહો કે શંકરાચાર્ય કહો, ઈસુખ્રિસ્ત કહો કે રસો કહો, રાજરામ મોહનરાય કહો, આધ્યાત્મિક મસ્ત વૈરાગી કહો કે પ્રબળ ચક્રવર્તિ કહો પણ એવું શાંતિસામ્ય, સ્થાપનાર બીજું આ પૃથ્વી પર નથીજ.

આ બજારમાં સર્વની એકજ કિંમત છે. અતિ મહત્ત્ અને અતિ શૂદ્ર, મહાકવિ કાલિદાસ ને આજના કવિશ્વરોમાં ખપાતા બે બદામના કવિશ્વરો અહીં એકજ કિંમતે વેચાય છે ને તેથીજ આ સ્થળ અર્થભાવ પૂર્ણ છે. ઉપદેશક-પવિત્ર છે. અહીં બેસીને જરા વિચાર કરવાથી મનુષ્ય મહત્વનું અસારપણું સમજાય છે. અહંકારના સુરા થાય છે, સ્વામિમાન સંકુચીત થાય છે, સ્વાર્થપરાયણતાની નીચતા જોઈ શકાય છે. સંસારની બાહ્ય વસ્તુની ને પુદ્ગલ માત્રની અનિશ્ચયતા પૂર્ણપણે અનુભવાય છે. ગમે તો આજે હો-દશ દીવસ પછી હો કે ત્યાર પછી હો, પણ સર્વને આવીને આ સ્મશાનની માટી યતુંજ પડશે. અતુલ-વીર્ય-વાન-અહંકારમાં ત્રણ જીવનને તૃણવત્ લેખવાનાર પણ આ માટીમાં મળી ગયા છે. લક્ષા-વધિ તત્ત્વેતાઓ, ને સમરાંગણના કેસરિ-ચોદાઓ આ માટીમાં ગળી ગયા છે. પેસાને

મસળી નાંખનાર ને પોતાની મૂછને હમેશાં ટાઈટ રાખનાર ધણીઓ આ સ્મશાનમાં રગદોળાઈ બળી ગયા છે તો હું ને તમે તે શા વિસાતમાં ? જે રૂપની આગમાં પુષ્કળો બળ્યા છે, સૌંદર્ય તરંગમાં વિપુલ રાવણવંશ તણાઈ ગયો છે, જે લાવણ્ય રજગુમાં જુલી-પસૂ સીઝરને બંધાવું પડ્યું હતું, જે પવિત્ર સૌકુમાર્યથી પાપી હૃદયમાં કાલાનલ બળ્યું હતું. તે સુંદરી-દેવી વિલાસવતી, તે અનિર્વચનીયા આ માટીમાં મળી ગઈ છે. બળી ગઈ છે તો તમે ને હું તે શા હીસાખમાં ? કેટલા દહાડાને માટે આ સંસાર છે ? કેટલા દિવસને માટે આ જીવિત છે ? જીવિત, તે આ નદિષ્ટમાંના જળ બિંબની પેઠે છે. હવામાં મળી જાય છે. પુનઃ કોટી યત્ને પણ દૃષ્ટિગોચર નહિજ થવાનું. આજે અહંકારમાં મસ્ત થઈ એક માણસ પોતાના બાંધને પગ નીચે છુંદે છે, પરંતુ કાલે એવો દિવસ આવશે કે તેને શિયાળ, કુતરાના પગ નીચે છુંદવામાં આવ્યા છતાં પણ કોઈ છોડાવવા જશે નહિ. ત્યારે શામાટે અહંકારી થાઓ છો ? શા માટે છળ પ્રપંચ ને દગા ફટકા આચરો છો ? શા માટે કુદ વિષયવાસનાના પાસમાં જકડાવ છો ? અહા ! આ ચૈદ રાજલોકમાં-આ અનંત વિશ્વમાં હું તે કોણ ? આ માટીના પુતળામાં અહંકાર શોભતો નથી. તેથીજ કહું છું કે આ સ્થળે આવ્યાથી સર્વ અહંકાર-વિદ્યાનો, શોભનો, ધનનો, શક્તિનો કે રૂપનો, સર્વ અહંકારના મુરા થઈ જાય છે. માટેજ આ સ્થળ ઉપદેશક છે, પવિત્ર છે, શાંત છે.

વળી સ્વાર્થપરાયણતા અહીંની માટીથી પણ તુચ્છ છે એવો સ્મશાન બુદ્ધિનો સત્ય ઉપદેશ છે. સામે અસીમ પાણી અનંત પ્રવાહમાં પ્રવાહીત થાય છે. પગ નીચે વિપુલ ધરિત્રી પડેલી છે. માથા ઉપર અનંત આકાશ ફેલાયેલું છે. તેમાં અસંખ્ય સૌરમંડળ-સંખ્યાબંધ ધૂમકેતુ, નાયતા ફરે છે. અંદર અનંત દુઃખ શાંતસાગર પ્રમાણે ફરે છે. જે તરફ નજર ફેંકીએ તે તરફ અનંત-હું કેટલો નાનો છું ? કેટલો સામાન્ય છું ? આ શ્વરને માટે કેટલાં પાપ ? કેટલો યત્ન-કેટલી ગડબડ ? વિષયો ! તે કેન્દ્ર ને કેન્દ્ર કરીને જે જીવન ગયું છે તે જીવનનું વળી મહત્ત્વણું ક્યાં ? ! ! એક એક માણસ લઈનેજ મનુષ્ય જાતિ ઉત્પન્ન થઈ છે, પરંતુ જાતિ માત્રજ મહત્ત્વ છે. ટીપુ ટીપુ પાણી લઈને સમુદ્ર-કણી કણી વરાળ લઈ મેઘ કણી કણી રેતી લઈ મહાશૂનિ-નાના નાના નક્ષત્રોને આ છાયા પથ પરમાણુ પરમાણુથીજ આ અનંત વિશ્વ થયું છે. એકતાજ મહત્ત્વ છે, મનુષ્ય જાતિ મહત્ત્વ છે, મહત્ત્વ કાર્યમાં આત્મસમર્પણ કરવું એજ મહત્ત્વ છે. અવશ્ય મનુષ્યની પેઠે મનુષ્ય જાતિનો પણ નાશ છે એવું પ્રમાણ મળે છે કે ધણીક પ્રાચીન જાતી પૃથ્વીમાંથી હ્રુમ થઈ છે ને ધણીક નવી ઉત્પન્ન થઈ છે તોપણ જાણે અમરપટ્ટા લાવ્યા હોય તે પ્રમાણે અહંકાર-સ્વાર્થપરાયણતામાં પડેલો મનુષ્ય ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થતો નથી, એ આશ્ચર્ય છે.

અહીં આવ્યાથી સર્વ વસ્તુની સમાધિ થાય છે. સાર, નરસ, સત્-અસત્, સર્વ આ રસ્તાથી સંસારને છોડી જાય છે. આ સુખની જગ્યા છે-અહીંયાં કુવાથી શોક તાપ જાય છે, જવાલા-યંત્રણા સર્વ જાતનું દુઃખ-આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક, અધિદૈવિક, સર્વ દુઃખ દૂર થાય છે. માટેજ આ સ્થળ સુખનું તેમજ દુખનું છે. અહિં જે આગ બળે છે તે આખા જન્મમાં હોતી નથી. તેમાં સૌંદર્ય બળે છે, પ્રેમ સળગે છે, સરળતા-કોમળતા બસ્ત્રિમ્મૂલ થાય છે, પવિત્રતા પ્રબળ છે, અને બળવા જેવું નથી તે પણ બળી ખાખ થાય છે અને તેની જોડે જીનની આશા-ઉત્સાહ-પ્રદુર્રક્તા-મુખ-વિચ્છાન્નિલાપ-માયા સર્વ હ્રુમ થાય છે.

આ સંસાર એક મોટી સ્મશાન જૂમિ છે. સર્વદા વહેતો કાળ સ્રોત છે. દિવસે-દિવસે, ધડિયે-ધડિયે, પળે-પળે, સર્વને ખેંચીને વિસ્મૃતિના નલીએ નાંખે છે. આ અખિલ સંસારમાં થોડીવાર પહેલાં હતું તે હાલ નથી જણાતું. હમણાં જે છે, તે પછી રહેશે નહિ. અખિલ સંસાર શોધી વળે પશુ તે મળશે નહિ ! તે ક્યાં જાય છે ? તે હું જાણતો નથી. તમે જાણો છો તેટલું જ હું જાણું છું ને તેથી વિશેષ કોઈ જાણતું નથી. સર્વ જાય છે. કોઈ રહેતું નથી. કીર્તિજ રહે છે. તે અક્ષય છે. કાલિદાસ ગયો છે તેની શકુંતલા છે, શેક્સપીયર ગયો છે તેની હેમેલ્ટ છે. વૉશિંગ્ટન ગયો છે પણ અમેરિકામાં સ્વતંત્રતાની ધ્વજ હજી ઉડે છે. રસો મરણ પામ્યો છે પણ સામ્યના ચંખનો આજે પણ પૃથ્વીમાં અવાજ ધાય છે ! તેથી કીર્તિ રહે છે. વૉશિંગ્ટનનો સ્વદેશ પ્રેમ ને શેક્સપીયરનો અસ્તિ દોષ તેમની સાથે ગયા છે પણ તેમણે લોકોનું જે મહુ કર્યું તે તેનો સુગંધ દહાડે દહાડે વધે છે. માટેજ બહુ જરો પણ મહુ-મલાઈ-રહી જશે. કોઈનું બુદ્ધિ ન ધર્યો-શુભતા ન ધર્યો-જગતની વ્યક્તિ માત્રની મીત્રતા ધર્યો-મહુ ધર્યો તે કર્તવ્ય છે.

આ સંસાર એક સ્મશાન છે. જે ચીતાનલ એમાં ગળે છે તેમાં સળગે એવો કોઈ પણ પદાર્થ નથી. સંસારમાં કંઈ જગાએ આગ નથી ? પેલાં નક્ષત્રો અધકારમાં ચળકે છે. તે સર્વ આ વિશ્વ વ્યાપી મહા આગના તણખા માત્ર છે.

આ સંસારમાં કંઈ જગાએ આગ નથી ? નિર્મળ ચંદ્રિકામાં, પ્રકુલ મલિકામાં, કોકિલ સ્વરમાં, પુષ્પના પરાગમાં, મૃદલ પવનમાં, પક્ષીના માળામાં, રમણીના સુખમાં, પુરુષની છાતીમાં, કંઈ જગાએ આગ નથી ? પ્રેમથી બળવું ? પ્રેમ કરશે ના. તોડતાં બળવું પડશે. ધુનાદિ નહિ હોવાથી ગૃહશન્ય ધર્મ બળવું પડશે, હોવાથી પણ સંસાર જવાળાથી બળવું પડશે, ફક્ત મનુષ્યજ નહિ પણ સંસાર માત્ર બળે છે. પ્રકૃતી નિર્વાચનમાં બળે છે. યૌવન નિર્વાચનમાં બળે છે. સામાજિક નિર્વાચનમાં બળે છે. એકમેનકા જીવમથી બળે છે. કોણ બળતો નથી. આ સંસારમાં આવીને સ્વસ્થ મનથી-અક્ષત શરીરથી કોણ ગયું છે ? વળી દુઃખના ઉપર દુઃખ એ છે કે આ સંસારમાં સુહૃદવતા નથી. સહાનુભૂતિ કે કરજી નથી. આ અનંત જીવો મહા અગ્નિમાં બળે છે. જડ પ્રકૃતી ફક્ત મસ્કરી કરે છે. ચંદ્રના સદા હસ્તા મોંપર કદિ શું વિષાદનું ચિન્હ જોયું છે ? નક્ષત્રોના હસ્તાના મૃદુકંપનમાં વધતા ઓછાપણું જોયું છે ? હૃલોલિની (નદિ) ના હલકલ અચળમાં શું તાલબંધ જોયો છે ? સંસારી બળે છે પણ પેલાં જુદો તો તાલીઓ ખાડી હસે છે ! પેલો હસવાનો અવાજ સાંભળો. હો-હો-હો !

સંસારના બહારથી દેખાતા સુખમાં-સુખના કેટલા અણુ માત્ર હોય છે તે તો ખતાવો ! સંસારમાં સુખ હતુંજ ક્યાં ?-છેજ ક્યાં ? બાલ્યાવસ્થામાં પણ દુઃખ હતું. એક દિવસે માના બોળામાં ખેસી નાની આંગળાએ ચંદ્રને ‘આવ આવ’ કહી બોલાવતો હતો, પણ તે આવતો નહોતો. “ મનુષ્ય હૃદય સદા સર્વદા સૌંદર્યનું બીખારી છે. ” ઉમ્મરના વધવા સાથે રૂચીમાં ફેરફાર થાય છે તે સત્ય છે. એકવાર ચંદ્રનેજ વધારે સુંદર જાણતો. ચંદ્રના કરતાં પણ વધુ સુંદર ચીજ આ દુનિયામાં છે એમ જાણતો પણ નહોતો. ઉંચા હાથે બોલાવતાં-ધારતો કે ચંદ્ર આવશે-બોલશે પણ આવ્યો નહિ. સારે પણ દુઃખ હતું. રોતાં રોતાં સુષ્પ જતો. પાળેલી બીલાડીને રમવા બોલાવતાં તે પણ આઈ આઈ કરતી નાસી જતી સારે પણ દુઃખ હતું. ચોખા ખાવા આવતાં પક્ષીને રમવા બોલાવતાં તે પણ ઉડી જતાં સારે પણ દુઃખ-મનસ્વી રમતો રમતાં માએ બધી રમત બોળામાં લઈ ભાગી નાખી સારે પણ દુઃખ કોણ કહે છે કે નહોતું ? !

માનવી ! આ સંસારમાં-જ્ઞાની આત્મજ્ઞાની-વૈરાગી સિવાય કોણ સુખી છે ? તેઓ કેવી મસ્ત દશા અનુભવે છે ? સંસારના વિષયો-ઐશ્વર્ય સંપત્તિ વૈભવો કે તરુણીઓને જેણે તૃણુવત્ લેખવી-સંસારને નિઃસાર માન્યો તે સિવાય કોણ સુખી છે ? જેને આ રમશાનની માટીમાં ને રેતીના રજકણોમાં તદ્દત્થ ધવું બહું ગમે છે. મહેલ ને રમશાન સરખું છે તેવા જ્ઞાનમસ્ત-મહાત્માઓજ આ દુઃખમય સંસાર સાગરમાંના શાંતિના બેટપર આત્માનંદની ખુમારીમાં-નીડરપણે વિચરે છે. આફી બધું-દુઃખ-આધિઆધિ-કૃપાધિમયજ.

કેટલા બધા સત્ત્વજ્ઞાની અજ્ઞાન મનુષ્યો બહુ જાણપણાનો દાવો કરે છે. * સર્વ કરતાં જે વધારે જાણે છે તે એટલુંજ જાણે છે કે તે કંઈજ જાણતો નથી. " યુદ્ધન " જાણતો હતો કે તે જ્ઞાનસાગરના કીનારા ઉપર ફક્ટકોઠાંજ એકકાં કરે છે પણ સત્ય ઢંકાયેલું રહી જાય છે. કપિશુર હોમર મુંડી અનાજને માટે દરવાજે દરવાજે બીખ માંગતો જેની જન્મજૂમી માટે આજ સાત જગ્યાઓ દાવો કરે છે. લોડં ખાચર્ન રખડતો રવડતો મરદેશમાં-મસલંદીમાં મરી ગયો. જેનો કીર્તિસ્થંભ સ્થાપવા માટે પાલમિંટમાં તે દિવસ માંડિલક ગણાયો. આનંદધનજી મહારાજ કે જેઓનાં પદો આત્મજ્ઞાનીઓને કોહીતુરથી વધારે કોમતી ધણ પડમાં છે. આ બધા ઉપરથી એમજ અનુભવાય છે કે જ્યાં સુધી મનુષ્યનું અસ્તીત્વ હોય છે ત્યાં સુધી તેનો-મર્મ-સ્વરૂપ-કીમત સમજી શકાતું નથી. તેના અદ્રસ્ય યવા બાદળ ધણાંક હલ્યો દુઃખી ધાય છે. માટે આ સંસારમાં બાલ્યાવસ્થા-યુવાવસ્થા-વૃદ્ધાવસ્થા બધી અવસ્થાઓ દુઃખ ભરપુરજ છે. રાયપણમાં કે રંકપણમાં ને સંસારની દરેક સ્થિતિ દુઃખ દુઃખ ને દુઃખજ દગો-અર ધવાતું ને તે દર્શન કરતાં કરતાંજ આ રમશાનની માટી ધવાતું એ નક્કીજ, તોપણ મનુષ્યો સંસારના કૌણીક સુખવાળા વીરવોમાં હું-મારના જન્મકામાં બંધાઈને સત્ય ધર્મ માર્ગે ચુકી જાય છે પણ હીમથી બગી ફલ-ફૂલ-શોભા રહિત વૃક્ષની જેમ આ સંસાર ફક્ત ઉભો રહેશે ને તમે બધા જવાના માત્ર આત્મજ્ઞાનીઓ-મસ્ત અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓ-સત્ય વૈરાગીઓના અલ્પજ્ઞતા પડપાની ગર્જના-જ્ઞાનસુગંધ ને બલાઈ એજ રહેવાનાં. માટે રમશાન માંથી આ સંસારની પુદ્ગલ માત્રની અસારતા-સમજી અનુભવી-સત્ય ધર્મ માર્ગમાં સતત ઉત્તમવંત ધવું એજ સારભૂત છે-આફી બધું રમશાનની માટી. હૈં શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

સ્વીકાર અને અવલોકન.

શ્રી મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજનો રીપોર્ટ-તેના પ્રવર્તકો તરફથી પ્રાપ્ત થયો છે; જે નિદાગતાં માત્ર ત્રણ વર્ષની ટુંડી મુદનમાં શ્રી મુંબઈમાં જૈન સમાજે નીમેલ સુપર-વાઈઝરોની દેખરેખ તમે તે સમાજ સારી રીતે આગળ વધતી જણાય છે. પંદર બહેનોની બેલી બ્યવસ્થાપક કમીટી તેનો વલિવટ ચલાવે છે. પ્રમુખ તરીકે મથકૂર શેઠ પ્રેમચંદ રામચંદનાં વયોવૃદ્ધ અને સદ્ગુણી પુત્રી જેન ડીવકોર જેન છે. જેઓ અને બહેન હીરા-કુંવર પાનાચંદ વગેરેની શુભેચ્છાથી રીપોર્ટવાળા વર્ષની આખરે તેમાં દાખત્ર યથેચ શ્રી સભાસદોની સંખ્યા ૨૩૪ ઉપર ગણ છે જેમાં પેટ્રો, લાઈફ અને વાર્ષિક લવાજમ આપ-

નારાઓનો સમાવેશ થાય છે. આ સંખ્યા જૈનોની કોઈ પણ સંસ્થા કરતાં વધુ જણાય છે; ઇચ્છીશું કે તેથી પણ વધવા પામે અને સમાજ તરફથી આહુ અપાતાં બાપણોનો લાભ સ્ત્રી સમુદાય વધુ પ્રમાણમાં લે અને તેઓમાં સહજાનનો પ્રકાશ થાય. બાપણ સ્થળમાં હમેશાં ઘણી બહેનોને ઉભા રહેવું પડે છે અને જગ્યા મળતી નથી તેથી આ સમાજે મુબાઈની જૈન બહેનોનો સારો પ્રેમ મેળવ્યો જણાય છે. ગતવર્ષના સર્વે બાપણોમાં પ્રમુખ અને વક્તા સ્ત્રીઓજ છે એ પણ ખુશી થવા જોગ છે; પણ આરોગ્યતા અને વૈદકીને લગતા વિષયો તેના અતુલવીઓ તરફથી અપાય તો તે ઇચ્છવા જોગ છે.

સમાજે એક મહિલા પુસ્તકાલય ખોલેલ છે અને તેનો લાભ ગયા વર્ષે ૧૨૭ બહેનોએ તો પુસ્તકો ઘેર વાંચવા લાઈ જઈને લીધો છે. ખરેખર સગવડતા હોય તો સ્ત્રીઓમાં પણ વાંચનનો લાભ લેવાની જગ્યાસા પ્રગટી છે એમ આ દષ્ટાંત કહી આપે છે. સ્ત્રી ઉપયોગી સંસ્થાઓ વધુ થાય અને તેઓમાં જ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ થાય તો પુરુષના અર્ધા અંગને જે પક્ષપાત લાગ્યો છે એમ કહેવાય છે તે નિર્મૂળ થાય અને ખરેખર તેમ થયા વિના આપણો સંસાર સુધરે તેમ નથી. સમાજનો સં. ૧૯૬૯ નો રીપોર્ટ અને હ્રીસાળ તથા તેના અધ્યક્ષના નિયમો જે રીપોર્ટ સાથેજ આપવામાં આવ્યા છે તે અંગે અમદાવાદમાં કેળવણી પામેલ જૈન બહેનો ઘણી છે તેઓને વાંચો જવા અને અમદાવાદ મધ્યે એક જૈનમહિલા સમાજ સ્થાપવાને બલામણુ કરીશું તો યોગ્યજ જણાશે. અમદાવાદ મધ્યે આપણી કોન્ફરન્સ મળી હતી જે વખતે મહિલા સમાજનો મેળાવડો થયો હતો અને કેટલુંક દ્રવ્ય પણ એકઠું થયેલું છે જે વપરાયા વિના પડેલું છે તે જો સમાજ સ્થાપન થાય તો ઉપયોગમાં આવી શકે. જુઓ સૌ. બહેન જમના બહેન અને તેઓની મંડળી શું શું કામે કરી રહ્યાં છે. બહેન મગન બેન વિધવાશ્રમ જેવાં ખાતાં ચલાવી રહ્યાં છે; તે તરફ ખ્યાલ કરી અમદાવાદની સુશિક્ષિત સત્કારીઓએ પોતાની ફરજથી પાછું પાડવું જોઈતું નથી.

લાવનગર પાંજરાપોળ લોટરીનો રીપોર્ટ તેના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. તે જોતાં રૂ. ૧૦૨૧૨૫) ની આવક થઈ હતી તેમાંથી રૂ. ૪૦૮૫૦) ધનામમાં જતાં રૂ. ૬૧૨૭૫) નો વધારો થવા પાડ્યો છે. રૂ. ૮૧૨૫) ધનામ જીતી જનારાઓએ પાંજરાપોળને ભેટ આપ્યા છે. ખર્ચ અને કમીશન વગેરે જતાં ભાવનગર પાંજરાપોળને રૂ. ૬૨૬૩૪) અર્પણ થયા છે. કમીટી ઘણા સંભાવીત ગૃહસ્થોની જણાય છે. ત્યાંના નામદાર મહારાજા અને દીવાન સાહેબની અમીદદિયું અને શેઠ કુંવરજીભાઈના લાગવગવાળા સ્થળોએ જાતે પરીક્ષણનું આ પરીણામ છે. જેઓ કુલર્ણ છે અને દ્રવ્ય મેળવવામાં જશકર્મવાળા છે તેઓ કોઈ પણ રીતે ગમે તે સંસ્થાને આલે તો દ્રવ્યવાન કરી શકે છે. ભાવનગર પાંજરાપોળનું વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૧૨૦૦૦) નું છે અને તે માટે મકાનાનું ભાડું તથા વ્યાપાર ઉપર લાગા અને વ્યાજ વગેરેથી ઉપજતી મોઠવણ સારી કરી છે. આખા કાઠીઆવાડ માટે એક વેટનરી ડૉક્ટર રોકવાને આ પાંજરાપોળ નહીં કરે તો ૧૪૭૦ના રજીસ્ટ્રમાં ધણે વધારો થઈ શકે.

સુબંધ જૈન વિદ્યાશાળાનો રીપોર્ટ—મજકુર સંસ્થાનો સંવત ૧૯૬૯ ની સાધનો ૨૮ મો રીપોર્ટ તેના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. તે જોતાં મી. સારાભાઈ મ. મોહી B. A. સેક્રેટરી થયા બાદ આવકમાં વધારો થયો છે તેમજ વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક જોડે અંગ્રેજીનો

પણ અભ્યાસ કરાવવાની સગવડ યદ્ય છે. ધાર્મિકમાં સંસ્કૃત પણ ચાલે છે. મુંબાઈના શ્રીમં-
તોના તે તરફ પ્રેમ છે પણ તે પ્રમાણે પોતાના બાળકોને ધાર્મિક સંસ્કારો પાડવાનો
ઝાણો પ્રેમ છે એમ તે વિદ્યારાજામાં શિક્ષણ દેતી અને હાજરી આપતી સંખ્યા ઉપરથી
જણાય છે. ખરેખર ખાખાપોની ઝોઘી કાળજીના પરીણામે ધણી સંસ્થાઓમાં ખર્ચાતા
દ્રવ્યના પ્રમાણમાં લાભ લેવાતો નથી એમ તેના જવરયાપકોને જોલવું પડે છે. આવશ્યક
ક્રિયાઓ શીખવવાને દર શુકલ પંચમીએ પ્રતિક્રમણ કરાવાય છે તે રીતે અન્ય ક્રિયાઓ પણ
કરાવાય અને સૂત્રોત્તું રહસ્ય પણ સમજાવાય તો વધારે સારું. કેમકે પ્રતિક્રમણાદિક ક્રિયાઓ
કરનારા અને કરાવનારાઓની સંખ્યા દીનપરદીન ઘટતી જોવાય છે માટે દરેક વિદ્યારાજાએ
તે તરફ લક્ષ આપવું આવશ્યક છે. એક સૂચના કરવાની જરૂર જણાય છે કે મહીનામાં
એક દિવસ ધાર્મિક ક્રિયાઓનું રહસ્ય અને સૂત્રોત્તું રહસ્ય વિદ્યાર્થીઓ બરાબર સમજી શકે
તે માટે તેના અનુભવીઓ પાસે બોધ આપવાની જોડવણ કરવી.

x

x

x

x

પંચાગ—શ્રી મુંબઈ માંગરોળ જૈનસભા તથા શ્રી મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજ
એ બન્ને સંસ્થાઓ તરફથી રંગીન કલરોમાં છપેલ સુંદર પંચાંગો તેના સભાસદોને ભેટ
આપવામાં આવે છે તે મળ્યાં છે.

x

x

x

x

અહિંસા ધર્મગીતા નામનું ૧૩૨ પૃષ્ઠનું એક ઉત્તમ પુસ્તક તેના પ્રગટ કર્તા
નાતુ ચર્મા જોશી-વાલિક તરફથી મળ્યું છે જેમાં અહિંસા તત્ત્વનું જુદી જુદી રીતે સારું
પ્રતિપાદન કર્યું છે. વેદ, પુરાણ, આદીના શ્લોકો તેમાં આપવામાં આવ્યા છે તે સાથે પેટ-
ભર્યા અને મતલબીઓ તરફથી જે શ્લોકોના ખોટા અર્થ કરવામાં આવ્યા છે તેના ખરા
અર્થો શું છે તે સમજાવામાં આવેલ છે. તદુપરાંત જૈન, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તી, જરતોસ્ત્ર અને
પ્રમાદ, પ્રત્યાદિ ધર્મનાં સૂત્રોમાં અહિંસાનું પ્રતિપાદન કરનારા અને હિંસાનો નિષેધ કરનારાં
વાલ્યો ધણાં છે જેમાંનાં કેટલાંક રજુ કર્યા છે. જે ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે હિંદુ ધર્મો
તો શું પણ બાઈબલ અને કુરાન પણ હિંસાનો નિષેધ કરે છે. આ પુસ્તકની કૌમત રૂ.
૧) રાખવામાં આવી છે તે ધણી છે. આવાં પુસ્તકો માત્ર નામની કિંમતે વેચાય તો તેનું
વાંચન મોટા પ્રમાણમાં થાય આ માટે અમે અમારા શ્રીમંત વર્ગનું લક્ષ્ય બેઝીએ છીએ.

જાળવા જોગ.

મુંબાઈ પોર્ટ ટ્રસ્ટના પ્રમુખના બાપણ ઉપરથી જણાય છે કે સને ૧૯૦૫ ના અગા-
ઉના ત્રીસ વર્ષમાં મુંબાઈના બારાનો બાપાર ૪ કરોડ ૮૦ લાખ પૌંડનો હતો તે ૧૯૦૫ માં
વધીને ૬ કરોડ ૮૦ લાખ પૌંડનો થયો હતો, જે ૧૯૧૩ માં ૧૪ કરોડને ૨૫ લાખ
પૌંડનો થયો છે. ટ્રસ્ટની આવક ૧ લાખ ૩૪ હજાર પૌંડ ઉપરથી વધી ૬ લાખ પૌંડની
થઈ છે. નામદાર વાઇસરૉયે ૧૧. ૨૧ મી માર્ચે બોલી મુકલી નવી જોડો માટે પોર્ટ ટ્રસ્ટ
૧૦ કરોડ રૂપિયા ખર્ચ્યાં છે.

x

x

x

x

(૧) લંડનમાં પૌર્વાત્ય ભાષાઓનો અભ્યાસ—લંડન કાઉન્ટી કાઉન્સિલની કેળવણી કમિટીએ કાઉન્સિલને બલામજુ કરી છે કે, લંડન ઇન્ટીટ્યુટમાં પૂર્વ તરફની ભાષાઓના અભ્યાસ માટે એક શાળા સ્થાપવા માટે દર વર્ષે બે હજાર પૌંડની ઑંટ આપવી. આ શાળાની કારોબારી કમિટીમાં કાઉન્સિલના પ્રતિનિધિઓ તરીકે શૉર્ડ એમ્સફર્ડ અને સર હેનરી કોટનને નીમવામાં આવ્યા છે.

(૨) પુરીમાં સંસ્કૃત કોલેજ—દરમંગાના મહારાજના પ્રમુખપદ નીચે પાંચીપુર ખાતે સંસ્કૃત કમિટીની એક બેઠક યદ્ય હતી તે વેળા સંસ્કૃત કેળવણી પાછળ દેખરેખ રાખવા માટે એક સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ અને ચાર ઇન્સ્પેક્ટરોની બનેલી એક બોર્ડની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. એ ઉપરાંત મુઝફ્ફરપુર અને પુરી ખાતે સંસ્કૃત કોલેજો સ્થાપવાનો ફરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. મુઝફ્ફરપુર ખાતે આયુર્વેદિક ઢબ પ્રમાણે વૈદકને લગતો એક પ્રૌફેસર પણ નીમવામાં આવશે. ઉપરાંત પ્રતિવર્ષ સંસ્કૃત પંડિતોનો પદવીદાન સમારંભ પણ કરવામાં આવશે.

(૩) હિંદી સરકારે એક ગણિતશાસ્ત્રની કરેલી કદરઃ—મદ્રાસના ખારાના ટ્રસ્ટની ઓફીસમાં મી. એસ. રામાનુજ નામના શ. ૨૦ ના એક કલાકને ના. સરકારે હાલમાં ૨૫૦ પૌંડની સ્કૉલરશિપ આપી, ગણિતના ચટતા અભ્યાસ માટે કેબિજ મોકલવા સાથે પસંદ કર્યો છે. આ મદ્રાસીનું વય ૧૬ વર્ષનું છે. તે અજબ જેવી હિસાબી શક્તિ ધરાવે છે. સરકારે તેને કેમ પસંદ કર્યો તેને લગતી વિગત મજુવા જેવી છે. કેંધ્વી જળી ટ્રીનીટી કોલેજ તરફથી નીકળતા મેગેઝીનમાં આવેલા ગણિતને લગતા કેટલાક ગુન્યવાદો બરેલા કાપડાઓ ઉઠેલીને તેણે તે કોલેજ ઉપર જોખને ખાતર મોકલી આપ્યા હતા. આ કાપડાઓ એવા હતા કે જે માટે કેટલાક વિદ્વાન ગણિતશાસ્ત્રીઓ પણ ગોથાં ખાતા એમ કહેવાય છે. કેમ્બ્રીજના પ્રૌફેસર નેવિલનું ધ્યાન આ કાપડાઓ ઉઠેલનાર તરફ ખેંચાયું હતું તેથી હિંદી સરકારને સિરાસ કરવાથી આ ગૃહસ્થને ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે મોકલવામાં આવ્યો છે.

(૪) કલકત્તા યુનિવર્સિટીના નવા મહદનિશ હિંદી પ્રૌફેસરોઃ—કલકત્તા યુનિવર્સિટીની ગઇ તા. ૭ મીએ મળેલી સભામાં દર મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦ ના ખર્ચે પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટશિપ માટે વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર કરવા માટે ૨૭ દેશીઓની, મહદનિશ પ્રૌફેસરો તરીકે નિમજૂ કરવાની, સીડિકેટ કરેલી બલામજુ બહાલ રાખવાની, દરખાસ્ત વાઇસ ચાન્સેલર ઓન. સર આસુતોષ મુકરજીએ મુદ્દી હતી જે વખત સભામાં જ્યુરસાદર વિવેચન થયાં હતાં. પ્રેસીડેન્ટી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ મી. જેમ્સ તથા બી. જી. બે પ્રૌફેસરોએ આ પ્રશ્ન નાણાંને લગતો હોવાથી તેને વધુ વિચાર માટે મુલતવી રાખવાનો સુધારો મુક્યો હતો પરંતુ આખરે સિડિકેટની બલામજુ એવા ફેરફાર સાથે પસાર કરવામાં આવી હતી કે સિડિકેટ મુજબના પ્રમાણે આ નિમજૂકો ૭ વર્ષને બદલે ૫ વર્ષે માટે કરવી.

(૫) કસાઈખાનામાંની ગાયો—સરઃ વસનજી ત્રિકમજી અને કરીઆણા બજાર, ખાંડ બજાર અને ધી બજારના કેટલાક વેપારીઓએ મ્યુનિસિપલ કમિશનર ઉપર એક અરજી કરીને જીજ્યાબું કે ધાર્મિક કારણોને લીધે કસાઈખાનામાંથી અમો ગાયો છોડાવીને પાંજરાપોળમાં મોકલીએ છીએ. આ માટે અમેને તે ગાયોની કિંમત ઉપરાંત એક ગાય દીઠ ૫ રૂપિયાનો કર મ્યુનિસિપલિટીને આપવો પડે છે. ૫ રૂપીઆનો આ કર બહુ મોટો છે અને અમો આશા રાખીએ છીએ કે આ કર કઠાડી નાખવામાં આવશે કે જોથી વધુ ગાયો કપાતી અમો બચાવી રાખીશું. મ્યુનિસિપલ કમિશન આ સંબંધી સ્ટેન્ડીંગ કમિટીને બધામણ કરે છે કે પાંજરાપોળની સર્ટિફિકેટ અથવા તો સામાવાળાઓની ઘટતી ખાત્રી કરી આપવામાં આવે કે આ છોડાવેલી ગાયો શહેરના જીન બાગેમાં કાપી નાંખવામાં નહિ આવે તો તે કર પાછો આપવાની જોડવણ કરવી.

નોટ (૧) લંડનમાં આ ઈન્સ્ટીટ્યુટ સ્થપાવાથી પુર્વની બાપાનાં જાણકારો ત્યાં વધુ થવાથી પુર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોને વખત જતાં વિશેષ જોડાવાનો લાભ થવા સંભવ છે.

(૨) ખરેખર દરબંગા નરેશ વિદ્યા શક્તિ અર્થે સારી પ્રવૃત્તિ કરતા જીજ્યાબું મુજબ સંસ્કૃત કોલેજની સરખાત આ પહેલ વહેલીજ છે અને તે ઉપયોગી થઈ પડશે; શ્રીજી બાપા નહિ 'સમજવાની અથવા સમજનારા ઘટી પડવાથી ખરું રહસ્ય જાણવામાં બુઝે થતી જોવાય છે અને બાપાંતરો ઉપર પ્રેમ દોડે છે તેમ ન થવા બદલ સંસ્કૃત બાપાનો અત્યંત પ્રચાર થવાની આવશ્યકતા છે.

(૩) માણસોએ ઉદ્યમવંત રહેવાથી કેવી રીતે લાભ થાય છે. તે માટે તથા ચોખ્ખતાની કિંમત ગમે તે રીતે યાવ છેજ એની ખાત્રી માટે આ દર્શાવેલ કંઈ જોવું તેવું નથી. દરેક માણસે કોઈ પણ એક કાર્યમાં પુરતું લક્ષ રાખી તે વિષયમાં ચોખ્ખતા વધારવી જોઈએ.

(૪) નામદાર હોદી સરકારનું અર્થાત્ કલકત્તા યુનીવર્સિટીના સભ્યોનું 'આ પગથું' હોદી વિદ્વાનોની કદર કરવા માટે વખાણને પાત્ર છે, કારણ કે પ્રેસિડેન્ટ તરીકેની લાયકાત પુરવાર કરી આપવાનો આન્સ મળવાની હમેં ધણા વિદ્યાર્થીઓ ચોતાના અભ્યાસમાં અટકી પડવાના બદલે આગળ વધશે.

(૫) મુખ્ય મંત્રે ધણી ગાયો કસાઈખાના હાથથી અને ખુદ કસાઈખાનામાંથી છોડાવાય છે તે જોતાં શ. ૫) નો દર ગાય દીઠ બચાવ ધજોજ મોટો કહેવાશે. આ રીતે જીન જનાવરો માટે સરવસનજીએ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. તેમજ રેલવેમાં આવનાં જનાવરો કેવી દયાજનક સ્થિતિમાં આવે છે તેનો પણ તપાસ કરી બનતો બંદોબસ્ત કરાવવાની જરૂર છે.

દુઃખનો નાશ.

(લેખક:—શ્રી ૪૪૫સિંહ પ્રેમાભાઈ, કપડવાળુ.)

દુઃખનો નાશ કરવા માટે બાહ્ય સાધનની અનુકૂળતા રચ્યા કરતાં જેમ અને તેમ આંતર સાધનનો વધુ ઉપયોગ કરવો. દુઃખનો નાશ કરવા માટે બહારનાં સાધન તે પૂર્ણ નથી. જગતનાં સ્થૂલ સાધન અપૂર્ણ છે તેથી તે દુઃખ માત્રનો નાશ કરવા સમર્થ નથી. વિવેકી પુરુષો તો પોતાને પ્રાપ્ત થતાં શારીરિક, માનસિક કે અસામાન્ય દુઃખનો આંતર સાધનવડેજ નાશ કરે છે. બાહ્ય સાધન તો સર્વદા મળી શકે તેમ હોતાં નથી અને આંતર સાધન તો સર્વદા આપણાજ કબજામાં હોય છે અર્થાત્ જે વખતે જ્યેષ્ઠએ તે વર્ષને મળી શકે તેમ છે. જે ક્ષણે દુઃખ આવી પ્રાપ્ત થાય તે ક્ષણે બાહ્ય સાધન મેળવી દુઃખનો નાશ કરવો એ આગ લાગ્યા પછી કુરો ખોદવા બરાબર છે. બાહ્ય સાધનથી દુઃખ બહુ વિષયે નાશ થાય છે. સારે આંતર સાધનથી દુઃખનો સત્તર નાશ થાય છે. બાહ્ય સાધનથી કાંઈ દરેક દુઃખ દૂર પાનાં સંપૂર્ણ સંભવ નથી અને આંતર સાધન વડે તો ગમે તે પ્રકારનું દુઃખ દૂર થવા સંપૂર્ણ સંભવ છે. મનની અમુક પ્રકારની સ્થિતિ થવી તે દુઃખ અને મનની તે પ્રકારની સ્થિતિ યાળવી તે સુખ. મનની તેવી સ્થિતિ બાહ્ય સાધનથીજ સર્વદા નાશ થઈ શકે એમ યોગ્ય નથી. સુખને અર્થે આંતર સાધનનેજ અદલ્ય કરી રાખવાં તેજ કૃતાર્થ છે. બહારથી સુખની અનેક સામગ્રી તૈયાર હોય પણ તેજ એકલી યથાર્થ સુખને આપી શકતી નથી. અંતરથીજ જ્યારે અદલ્ય થાય છે ત્યારે સુખ વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

જગતમાં અનેક મનુષ્યો દુઃખનો નાશ કરવાને માટે સ્થૂલ સાધનોની રચના કરે છે અને દુઃખના અનેક પ્રસંગે તેઓ આ સ્થૂલ સાધનોથી દુઃખનો લય કરી શકતા નથી હોતા એવું માલમ પડે છે. જો કે આવી રીતે નાશ નથી કરી શકતા તોપણ સ્થૂલ સાધનોનેજ અનેક પ્રસંગે ઉપયોગમાં લે છે.

મનુષ્યો જ્યાં સુધી દુઃખનો નાશ કરવા સ્થૂલ સાધનોના ઉપયોગ કરશે ત્યાં સુધી દુઃખનો સંપૂર્ણ રીતે લય થશે નહિ.

સાત્ત્વ અને સત્પુરુષો એમજ કહે છે કે દુઃખ માત્રનું મૂળ એ મન છે. મનજ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે અને એથી જો મન સુખ સ્વરૂપ થઈ રહે તો મનુષ્યને દુઃખની પ્રાપ્તિ સંભવતી નથી અર્થાત્ મન જો સુખ સ્વરૂપનેજ જુએ તો દુઃખ સંભવતું નથી. મનને આમ કરવામાં કેવળ આંતર સાધનજ ઉપયોગી છે તેથી આંતર સાધન સેવવાની પ્રત્યેક મનુષ્યને અગત્ય છે. આંતર સાધનવડે મનુષ્ય ગમે ત્યારે દુઃખનો નાશ કરી સુખ પ્રગટાવી શકે છે. આંતર સાધનથી દુઃખનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો એ સરળ અને સુગમ છે. સ્થૂલ સાધન વડે કરેલ પ્રયત્ન નિષ્ફળતાને દેવાવાળો નિવડે છે. જો કે આંતર સાધનો સિદ્ધ કરવાં કઠિન છે, પણ તેની સિદ્ધિ અનેક શાયદા થાય છે માટે તે સિદ્ધ કરવાં અત્યંત ઉપયોગી છે. શારીરિક, માનસિક તેમ આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે આંતર સાધનનેજ પ્રયોજી. સ્થૂલ સાધન કદાચ કોઈક પ્રસંગે સહજ દુઃખનો નાશ કરશે પણ સંપૂર્ણ રીતે નહિ. સ્થૂલ સાધનો વિશેષે કરીને ધનવાન તેમજ સત્તાવાનજ મેળવી શકવા સમર્થ થઈ શકે છે તેથી સામાન્યતઃ સર્વને તે

સિદ્ધ હોઈ શકતાં નથી અને આંતર સાધન તો સર્વ કોઈ ગરીબ કે રાજ સિદ્ધ કરી શકવા સમર્થ છે. હુઃખનો નાશ કરવામાં આંતર સાધનનેજ ખડગ સમાન માનો. જેને જેને બહારનાં રમ્ય સાધનથીજ હુઃખ ટાળવાનું નક્કી માનેલ છે તેવા મનુષ્યો જોઈએ તેવી રીતે હુઃખનો નાશ કરી શક્યા નથી અને જેને આંતર સાધનોને સાધીને કાર્યમાં પ્રયોજ્યાં છે તેઓ તેમના કાર્યની સિદ્ધિ કરી શક્યા છે. સુખાભિલાષી બંધુઓ-આંતર સાધનવડે હુઃખનો નાશ કરવાનો અને સુખને મેળવવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય સિદ્ધ કરો. રમ્ય સાધનથી તાત્કાલિક હુઃખના નાશને જોઈ તેમાં મોહને ન પામો. એક મનુષ્યને એક વખતે વિશેષ ટાઢ પડી ત્યારે કહ્યું કે-આપણે તો આજ ધાસના જોડા પહેરી જમવા બેસીશું. કહો આથી તેને સદા ટાઢ વાવા વિના રહેવાની કે? નહિજ. તેને ખદ્દે જો શરીરને કસરતથી કર્યું હોત તો તેને ટાઢ ન લાગત. ઘાંખલા તરીકે-મજુર લોકો ગમે તેવી ટાઢના વખતમાં પણ ખુલ્લા મેદાનમાં પડ્યા રહે છે કારણ કે તેમને તેમના શરીરને પુષ્કળ કસેલ છે. ગરમ કપડા પહેરી અથવા તો સગડી આગળ બેસી રહી ટાઢ ખાળી શકાય તેમ છે, પણ સર્વ મનુષ્યને તે એક સરખી રીતે લાગુ પડે તેમ નથી. જે શરીરને યોગ્ય કસરતથી કમવામાં આવે તો ટાઢ ઝાઝી લાગે અને કામમાં પણ કોઈ જનની અટકામણુ ન નડે. હવે આ ઉગરથી સદંત્ર સમજાવું હશે કે ખાણના રમ્ય સાધન કરતાં આંતરનું સાધન કેટલું ઉપયોગી છે. આજ પ્રમાણે શરીર નખળું હોય કે રોગવાળું હોય તેને દવાના રગડાથી રોગની શાંતિ નખજાઈતી શાંતિ કર્પાથી શું સદા તેમ યતું અટકીજ શકે? નહિજ. પણ જે આંતર સાધનને ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે એટલે કે જે યોગના અમુક સાધન જ્યાં કે પ્રાણાયામ આદિને ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે અગર દીર્ઘ શ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયાથી તે ટાળવામાં આવશે તો ફરી યતું અટકશે. નખજાઈ સદાની નાશ થશે. રોગ પણ જનતા મુધી ઉપદ્રવ નહિ કરી શકે તેમજ તેથી મન શાંતિમાં રહેશે તે કદાચ વ્યાધિ થશે તોપણ તેની અસર વધુ લાગશે નહિ. કુર્બંજ શરીર-વાળો કોઈ પણ કાર્ય નહિ કરી શકે પણ બળવાન શરીરવાળોજ ગમે તે કાર્ય કરી શકવા સમર્થ થઈ શકશે. આવીજ રીતે જગનનો મોટો ભાગ દુકા ખાણના રમ્ય સાધન ઉપરજ આધાર રાખતો દ્રષ્ટિએ પડે છે. તેજ રીતે મન સુધારવાને પણ મનુષ્યો ખાણ સાધનોનેજ ઉપયોગ કરે છે. પુસ્તક વાંચવાથીજ, સંગીતમાં રહેવાથીજ મન વ્યવસ્થિત રહે એવું કેટલાક માને છે પણ તેથીજ કોઈ મન વ્યવસ્થિત રહે એમ નથી. અનેક આંતર સાધન પ્રયોગથી પણ મનની અમુક ટેવો નષ્ટ કરી શકાય છે. જેવી રીતે એક મનુષ્યને શોકનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે હવે તેને આનંદ આપવાને વાસ્તે એક ગાયકને બોલાવ્યો છે તો તે ગાયન ગાશે ત્યાં મુધી તો કદાચ તેને શોક ટળી આનંદ જતું લાગશે પણ પછી પાછો શોકનો શોકજ. પણ જે તેના મનમાંજ તે આધ્યાત્મ વિચારના ઉચ્ચ વિચારના વિચારોને સેવતો હોય છે તો તેને શોક કોઈ પણ વખત અસર કરી શકતો નથી. તેનીજ રીતે બપ, ચિંતા, ઝાની, વિદ્વજતા આદિની બાબતમાં પણ સમજવું. મનના વિકારો બહારના રમ્ય સાધનથી ટળતા નથી. કદાચ થોડાક પ્રસંગે તેમ માલમ પડે છે પણ સંપૂર્ણ સત્ય નહિજ. માટે વિકારોનો નય કરવામાં ખરેખર ઉપયોગી સાધન તો સદ્ વિચારોજ છે. માટે હુઃખના નાશને અર્થેજ સદ્ વિચારોનું શાંતિ-પૈર્વ-હસ્તાદથી પાલન કરો. સદ્ વિચારોને સેવી, તમારા પોતાના બળવડે, તમારા આંતર સાધનવડે, મનના વિકારોનો, હુઃખનો નાશ કરો. નિત્ય દુઃખ સ્વરૂપ, પ્રેમ સ્વરૂપ, આનંદ સ્વરૂપ, શાન સ્વરૂપ, અને પૂર્ણ-સ્વરૂપ ધું એવાજ વિચારોને

સેવો. એવીજ રીતે ઉત્તરિના વિચારોને સેવો અને તેજ પ્રમાણે તમારું વર્તન પણ શુદ્ધ રાખો. આત્મ સત્તા એ પરમાત્મા છે માટે પરમાત્મ તત્ત્વનીજ ભાવના તમારા હૃદયમાં રાખો. તેથી તમારા અનંત કર્મોનો પણ નાશ થશે અને એજ પ્રમાણેનુંજ વર્તન રાખવાથી અનેક દુઃખનો નાશ થશે. બધા ખરેખર રીતે દુઃખને વધારનાર ભ્રાંતિ અને તર્કજ છે માટે તેવા ખોરા તરૂંને કદિ પણ મનમાં સ્થાન આપતા નહિ. અમુક યશ કે અમુકનું આમ યશ કે તેમ યશ એવા વિચાર તેજ ભ્રાંતિ આવી ભ્રાંતિતેજ મનમાં સ્થાન આપ્યાથી દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે. આમ છે તો આ પ્રકારના સર્વ વિચારોને તજ દો.

પ્રિયવાંચક! તમારી શારીરિક, માનસિક તેમજ આધ્યાત્મિક ઉત્તિ ખરેખર રીતે બંદાસા સ્વૃષ્ઠ સાધનના સેવનથી નહિ પણ આંતર સાધનના સેવનથીજ સિદ્ધ થાય તેમ છે. માટે તેનુંજ સેવન કરો અને ઇષ્ટીતાર્થને સિદ્ધ કરો.

જૈનોનું પદાર્થવિજ્ઞાન.

(લેખક:—મર્દુમ ઝરેરી ખાણેકજાલ ઘેતાભાઈ-વડોદરા).

જગતમાં સાક્ષતા અનેક ધર્મો અને શીશોચોશીઓમાં મનુષ્યને મુખ કેમ થાય અને તે હમેશા કાયમ શી રીતે રહે, તેને માટે જુદી જુદી રીતો બતાવી, તે પ્રમાણે સાક્ષવાંચી જરૂર મુખ થશે, એવો સિદ્ધાંત બતાવી, તે સિદ્ધાંત પ્રમાણે વર્તનારને મુખ થયું છે, તેના દર્શનો પણ બતાવ્યાં છે.

આ દર્શનોને જૈનો કયાનુયોગ અથવા કયાઓથી માણસને લાભ થયેલા તે બતાવી તે પ્રમાણે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વર્તન કરવાનું શીખવનાર ગણે છે. આવી કયાઓ દરેક ધર્મમાં હોય છે અને હોડો યદ્વાપૂર્વક પાંચે છે, અને સામાન્ય જુદાના હોડો ઉપર આ કયાઓ ધણી સારી અંસર કરે છે. આવી કયાઓમાં અવકારિક બાપા હોય છે અને વંખતે પ્રસંગને દૃઢ કરવા લેખડો અતિચયોક્તિ લેખગે છે અને તેથી કુજુદિમાનો અગર અચક્ષા-જુઓ આવી કયાઓને ગપાઈક કહી નિંદે છે, પણ જનસમુદ તેવી નિંદાની દરકાર કરતો નથી. દરેક ધર્મમાં આવી કયાઓ છે અને તેમાં પ્રમાણ તપાસતાં જૈન ધર્મની કયાઓ જુદિગમ્ય અને પ્રાયઃ બધી સપ્રમાણ જેવી છે અને નીતિયો બરપુર છે.

હવે વર્તન કરવાનું, જે બતાવવામાં આવે છે તેને ચર્ચાનુયોગ કહે છે અને તેમાં ક્રિયાકાંડ આવેલાં હોય છે. દરેક ધર્મમાં આવા ક્રિયાકાંડ થોડે કે ઘણે અંશે હોય છે અને તે પ્રમાણે વર્તનારની જરૂર સદ્ગતિ થા શુક્તિ થાય અથવા એકસ્ત મજે કે સ્વર્ગાદિ મજે એવું વર્ણવેલું હોય છે. આ ક્રિયાકાંડમાં વિચિત્રતા અને મિનના હોવાથી જગતમાં અનેક ભેદાતો અને લડાઈઓ થાય છે. અને જે કે મૂળ મુખ મેળવવાની ઇચ્છા બધાની એક સરખી હોવા છતાં તે મેળવવાની રીતમાં અપેક્ષાઓથી ફરક જણાવો હોવાથી ધર્મનો ઝગડો કોઈથી ચુકતો નથી, એમ કરીને આગળ પણ ધણા મહાત્માઓ જગતથી ઉદાસ થઈ એકાંત સેવન કરનાર થઈ ગયાના દાખલાઓ ઇતિહાસ અને કયાઓમાં મળી આવે છે. આ ચર્ચા-

કર્ણાતુયોગ અથવા ક્રિયાકાંડમાં પ્રવર્તનાર માણસો જેમ પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તન કરવામાં ખીજ કોઈ વિનંત નાંખે અને તેથી પોતાને દુઃખ યામ તેમજ ખીજના પ્રવર્તનમાં પોતે આડ, આવવાથી તેમને દુઃખ યશે, એમ માની પ્રવૃત્તિ કરે, તો જગતના લગભગ અડધોઅડધ કણઆઓનો અને ખુનો મરણીનો નાશ યાય, પણ તેમ મનોવૃત્તિ ન રાખતાં પોતે કરે છે તેજ સત્ય અને ભગવાન કે ખુદાના ફરમાન પ્રમાણે છે; અને ખીજઓ કરે છે તે અગાની અને ખુદાના કિંવા ઈશ્વરની કે આગમની આગ્રાધી વિરુદ્ધ આવનાર મણાય છે. આ ક્રિયાઓને લઈને જુદા જુદા ધર્મવાળા તકરારો અને લડાઈઓ કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ એક ધર્મને માનનારાઓમાં પણ ભિન્ન ભિન્ન મતો યઈ તેની શાખા પ્રશાખાઓ યઈ જગતમાં મનુષ્યો કુસંપનું ખીજ રોપી બેઠા છે.

ઇસુખ્રીસ્ત (ક્રીસ્ટ) ને માનનારા ક્રિશ્ચિયનો અને બુદ્ધ ભગવાનની આગ્રા પાળનાર બૌદ્ધોમાં પણ આવી ક્રિયાની ભાંજગડમાં અનેક મતો નીકળ્યા છે, આર્થાવર્તે તો આવા ક્રિયાના બેઠથી લગભગ નાશ પામવાની રિયતિ યર છે.

આ દોષથી જૈનધર્મ કાંઈ મુક્ત નથી. ભગવાન નિમંથરાત પુત્રને અથવા મહાવીરને દેવાધિદેવ માનનાર અને તેની આગ્રાને શિરસાવંધ મણુનાર જૈનધર્મીઓ પણ આ ક્રિયા-કાંડની મારામારીમાં ઊત્તરિત યઈ ગયા છે અને ભગવાન મહાવીરનું પદાર્થ વિગાન સર્વોત્કૃષ્ટ ઇત્તાં અને તેનો ધર્મ માનનારને ખીજઓ કરતાં વિશેષ સરલપણે મુખની પ્રાપ્તિ યાય એવું સિદ્ધ યથેલું ઇત્તાં આ ક્રિયાકાંડના ઝગડામાં જૈનો અંદર અંદર લડયા કરે છે અને તેથી અન્ય ધર્મીઓને જૈનધર્મ સમજવવાનું અને તેમને જૈન બનાવવાનું ઈર્ષ્ય કરી શકતા નથી.

આ ક્રિયાકાંડના ઝગડા પ્રથમ સ્થૂળ વાતપરથી યાય છે અને પછી એવી મુદ્દમ વાતોપર લઈ જવામાં આવ્યા છે કે જ્યારે કોઈ અન્ય મતના વિદ્વાનો આવી વાતો સાંભળે છે ત્યારે આપણી (જૈનોની) મુખાંધ ઉપર હસે છે. અને જ્યારે તેમને આપણું પદાર્થ વિગાન જાણવામાં આવે છે ત્યારે આવા સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાન ભગવાનની તથા આચાર્યોની પ્રશંસા કરે છે. પોતે કરે છે તેજ મગજની ક્રિયા સત્ય છે અને તેનાથીજ મુક્તિ પ્રાપ્ત યશે એવો દુરાગ્રહ કરે છે. જેમ મને મારી યરછ પ્રચાણે ક્રિયા કરવાનો અને વર્તવાનો હક છે, તેમજ ખીજઓને પણ તેવો હક છે, તો પછી મારાથી જુદી રીતે ક્રિયા કરનાર અગર માનનાર મારા ધર્મબંધુ ઉપર ગુરસો કે તિરસ્કાર કરવાથી મને દોષ લાગશે અને મારૂં ધારેલું યશે નહિ તેથી દૂર ધ્યાન યવાથી હુંજ પાપનો કરનાર યાઉ છું એમ સમજ વર્તવાની જરૂર છે.

દ્વાથી આવા વિષમર્તિ પોતાના, પોતાનાથી જુદી ક્રિયા કરનારને પોતાને જે સત્ય લાગ્યું દોષ તે સમજવી પોતે જે ધર્મ માનતા હોય તે ધર્મમાં લાંચવો યા તેને ખરી માર્ગ સમજવો હોય તો જેમ પોતાના બાંધને અથવા પુત્રને પ્રીતિપૂર્વક સમજ આપવાનું કરે તેમ વર્તવાનું કરવાથી આપણા ધર્મની અને દેરાની લન્નતિ યોગ્ય વખતમાં યાય તેમ છે. આમ યવાને માટે પ્રથમ દરેક ધર્મનું પદાર્થ વિગાન જાણવાની જરૂર છે અને તે જાણવાથી સમતા પ્રાપ્ત યતાં પોતાનો તેમજ પારકો ઉદ્ધાર કરવાની માણસમાં ઈક્ષિત આવવા સંભવ છે.

માટે મિત્રો, દેશ બાંધવો, ધર્મ બાંધવો તમે કાણુ છો તેનો વિચાર કરો અને તેની સાથે તમારા સંબંધમાં આવતી વસ્તુઓ શું છે, તે પણ વિચારો કે જ્યોતી તમારા રાગદ્વેષ ધરશે. ખરેખરો વિચાર કરશે અને તે પ્રમાણે વર્તશે તો તમને મોક્ષનો આનંદ જીવતાં આ દેહમાંજ મળશે અને તમે અનેક પ્રાણીઓતુ' કલ્યાણ કરી શકશો.

ધર્મો અને શીશેસોશીઓમાં અમુક પ્રકારની ગણતરી કરવા માટે સંખ્યાઓ વગેરે હોય છે. આ બાબતમાં વાંધા ઉડતા નથી, કારણકે ગણીતનો વિષય પોતેજ પ્રમાણુ રૂપ છે. જૈન ધર્મમાં પૃથ્વી, સૂર્ય, ચંદ્ર, ચંદ્રો, નક્ષત્રો, વિમાનો વિગેરેનાં વર્ણન છે અને તેને અંગે ગણીતશાસ્ત્રનો ઉપયોગ થયો છે. અનેક વિષયોમાં ભ્રમતા મનને આ ગણીતના વિષયમાં રોકાયું હોય, તો તે સરળતાથી તદ્દાકાર થઈ જાય છે, અને પછી તેને આત્મામાં લગાડતાં કે જોડતાં તે સરળતાથી જોડાય છે. આ વિગેરે હેતુથી જૈનોમાં ગણીત સંબંધી શાસ્ત્રોનો પણ મોટો જથ્થો છે અને તેવા શાસ્ત્રોને ગણીતાનુયોગ કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે કયાનુયોગ-ચતુર્નાનુયોગ-ગણીતાનુયોગતુ' દુકમાં વિવેચન કરી હવે આ લેખનો વિષય જે પદાર્થવિજ્ઞાન તે સંબંધી વિચાર કરતાં જોનો સમાવેશ દ્રવ્યાનુયોગમાં થાય છે તે યોગતુ' વર્ણન કરીએ છીએ. દ્રવ્યનો સામાન્યપણે અર્થ કહીએ તો પદાર્થ એવો થાય છે અને શાસ્ત્રીય રીતે અર્થ કરીએ તો ઉપાદ, વ્યવ અને ક્રુવયુક્ત સવશણુ-વાણું દ્રવ્ય કહેવાય છે અથવા ગુણ અને પર્યાયવાણું દ્રવ્ય કહેવાય છે વિગેરે. દ્રવ્યની જુદે જુદે પ્રકારે જૈનોએ વ્યાખ્યાઓ કરી છે. આ વ્યાખ્યાઓ એટલી સરસ છે કે જે લક્ષણ-શાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવે છે તેને ગમે તે પ્રકારે તપાસતાં પણ અતિવ્યાપ્તિ અવ્યાપ્તિ અને અસંભવ વિગેરે દોષો લાગી શકતા નથી. હવે જૈનોમાં દ્રવ્યો કેટલાં માન્યાં છે તે જોઈએ.

ખીજા ધર્મો કરતાં અને શીશેસોશીઓ કરતાં જૈનોતુ' પદાર્થવિજ્ઞાન કેટલું વધારે છે, તે કહેવા કરતાં, જૈનોની પદાર્થ સંબંધી સમજૂતી કેવા પ્રકારની છે તે દર્શાવું છે અને તે પરથી સરખામણી કરવાતું સહજ બની શકે તેમ છે.

જૈનો ૭ દ્રવ્યો અથવા પદાર્થોથી જગતની રચના અને જગતનો વહેવાર ચાલે છે એમ માને છે. આ ૭ પદાર્થો નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) ધર્મસ્તીકાય—આ પદાર્થ ચૈદ ગ્રન્થોક જેટલો મોટો છે અને તે આત્માને અને જડને ગતી કરવા સહાય આપે છે. ચૈદ રાગલોક એ જૈનોતુ' જગત છે.

(૨) અધર્મસ્તીકાય—આ પદાર્થ પણ તેટલોજ મોટો છે અને આત્માને અને જડને (પુદ્ગલને) સ્થિતિ કરવામાં સહાયક છે.

ખીજા કાંઈ પણ ધર્મમાં આ બે પદાર્થોની દરતી મને જણાઈ નથી. આ બે પદાર્થો એક એકથી વિરૂદ્ધ ધર્મવાળા હોવા છતાં અને એકજ સ્થળમાં રહેવા છતાં પોતાતુ' કામ કરે જાય છે, અને આ જગતમાં જીવરજા સાચવનારા અને ખરેખરા ઉપયોગી છે. જોકે આપણે ઇંદ્રિયોથી દેખી શકતા કે જણી શકતા નથી, પણ જ્ઞાનીઓને પ્રત્યક્ષ અને ખીજા ઓને તેમના કાર્યથી પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં તે આવે એવા છે-માત્ર વિચાર કરવાની તરતી ભેવી જોઈએ.

સર આઠમેક ન્યુટને ઝાડપરથી ડૂળને નીચે પડતું જોઈ તેના કારણની શોધ કરી-રોબર્ટ હૂકે એવીટી એટલે ગુરુવાકર્ષણ શક્તિની આકર્ષણ શક્તિની શોધ કરી જગત પર ઉપ.

કારે કર્યો છે; તેના પદેલાં ધણા સૈદ્ધાંતો બદલે હજારો વર્ષ પેદેલાં આ બે પદાર્થોનું જ્ઞાન જનનધર્મી મહાત્માઓને હતું એ નિર્વિવાદ વાત છે, અને તે તેમના અધોધી જણાય છે.

આ પંક્તિ (૩) આકાશસ્તિકાય નામનો પદાર્થ જેનો તેમજ બીજા બધા ધર્મવાળા માને છે અને એ આકાશમાં આખા જગતના પદાર્થો રહે છે અને ગતી કરે છે તથા સ્થિતિ કરે છે એવું ધણે ભાગે બધા માને છે. જેનેતર વેદાદિક શાસ્ત્રો આકાશને 'અમૃતમાનું' એક ભુત માને છે અને તેનું કાર્ય ઉપર બતાવ્યું તે પ્રમાણે અવકાશ આપવાનું છે. જેનો આકાશના બે ભેદ માને છે. એટલે કે જેટલા ભાગમાં ઉપરના ધર્મસ્તિકાય અને અધર્મસ્તિકાય વ્યાપક છે અને જ્યાં આત્મા (જીવો) અને જડ દરી દરી રહે છે તેટલા આકાશના ભાગને લોકાકાશ કહે છે અને બાકીના ભાગને અલોકાકાશ કહે છે. આ આકાશ અનંત છે.

આ આકાશ નામના પદાર્થ પંક્તિ જેનોમાં પુદ્ગલસ્તીકાય જીવાસ્તીકાય અને કાળ નામના ત્રણ દ્રવ્યો છે. તેમાં આ દ્રવ્ય જગત તથા અદ્રવ્ય ચૈતન્યની રચના, ઉપરના બે દ્રવ્યથી થયેલી છે તેથી અનુક્રમ પ્રમાણે વર્ણન ન કરતાં કાળ, જીવ અને જીવે પુદ્ગલનું વર્ણન કર્યું છે.

કાળ—તમામ પ્રજા કાળને માને છે. વસ્તુતઃ કાળ એ પદાર્થ નથી, પણ લોકોએ પોતાની સગવડને માટે કુદરતી બનતા બનાવો પર તેની કલ્પના કરી છે. આ પૃથ્વીમાં સૂર્ય અને ચંદ્રના ઉદયથી થતા વિભાગને અમુક સંગા (દિવસની) આપી આ દિવસના પણ પંક્તિ વિભાગો કલ્પાયા અને દરેક પ્રજાએ પોતાની પુદ્ધિ અનુસાર આ વિભાગોના અતિ સૂક્ષ્મ ભાગ અને અતિ મોટા ભાગ કલ્પી તેને સંગાઓ આપી આ બધી વાત કલ્પના રૂપ હોવાથી અથવા સંકેતીક હોવાથી આ કાળને ઉપચારિક દ્રવ્ય માનવામાં આવ્યું, પણ જોમ બીજા દ્રવ્યો (પદાર્થો)ની પાછળ અસ્તીકાય શબ્દ વાપરવામાં આવે છે, તેમ આ કાળની પાછળ અસ્તીકાય શબ્દ વપરાયો નથી. બીજા દર્શનકારોએ કાળના સંબંધમાં અતિ દીર્ઘ અને અતિ સૂક્ષ્મકાળની કલ્પના કરી છે, તેનાથી જેનોતી કલ્પના અતિશય સૂક્ષ્મ અને અતિશય દીર્ઘકાળની બાજતમાં પણ જેનોએ કરેલી ગોઠવણથી વધારે રચ્યું કિંવા વધારે સૂક્ષ્મકાળના વિભાગ કરી રાકાય એવી સ્થિતિ દેખાતી નથી મતઃપ્રજ કે આ ઉપચારીક પદાર્થ માટે પણ જૈન શાસ્ત્રોએ પુરતું વિવેચન કરેલું છે—

આત્મા અથવા જીવ—જોદો અને નાસ્તિકો સિવાય દુનિયાના તમામ ધર્મો અને પ્રીયોમોહીઓ આ પદાર્થનું અસ્તિત્વ રીકારે છે. અને તે પણ આ દ્રવ્ય દેહથી ભિન્ન આખે ન દેખાય તેવું માને છે. વેદાંત માત્ર એક આત્મા (બ્રહ્મ) માને છે અને તેમ છતાં પણ જ્યાંસુધી સંપૂર્ણ (બ્રહ્મત્વ) જણવામાં ન આવે અથવા પ્રાપ્ત ન થાય, સાંસુધી અનેક આત્મા માનનારની પેઠે જ વ્યક્તિઓને સાત્ત્વકારા ઓળે છે. મતઃપ્રજ કે તેમને પણ જગતમાં રહી જગતની રીતે વર્તવું પડે છે.

અનતા-અનાત્મા કહેવાર જોદો પણ નિરાંત્ર પ્રાપ્તિ સુધી આત્માનું અસ્તિત્વ અને જન્માંતરમાં પ્રયત્ન પ્રયત્ન ઇન્જાનુસાર દેહો ધારણ કરવાનું માને છે અને આ દેહોમાં કરેલાં કર્મો (શુભાશુભ) દેહ છુટ્યા પછી પણ જન્માંતરમાં ભોગવવાં પડે છે એવું કહે છે. પુદ્ધિ બ્રહ્મવાને નેતુમાં ભવમાં એક પુરુષને ભાલાયી વધેલો, તે કર્મ અવશેષ રહેલું તે છેવટના

બવમાં કાંટો વાગવા રૂપ રૂળ આપીને નાશ પામ્યું, એવી વાત બવાંતરમાં જનારા દેહધી બિન્ન એવા આત્માને સુચવે છે:—

બગવાનના પુત્ર જીસસ ક્રાઇસ્ટને માંનનારા ક્રિશ્ચિયનો જેમણે પોતાના પ્રવાસધી-ધનધી આજે જગતમાં સૌથી મોટી મનુષ્ય સંખ્યામાં ક્રાઇસ્ટનું શાસન ફેલાવ્યું છે, તેઓ પણ આત્માને માને છે.

પેર્ગમર સાહેબ મહમદે પણ આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકાર્યું છે. આમ આખી દુનિયામાં યોડા માણસો સિવાય બધા આત્માને માને છે, પણ આત્માની શક્તિમાં અને તેના સ્વરૂપમાં બધા જુદા પડે છે. આત્મા ઉદ્વિષેથી પ્રત્યક્ષ નહિ હોવાથી જેની ધ્યાનમાં આવ્યું તે પ્રમાણે તેણે આત્માનું વર્ણન કર્યું છે. આ બધા દર્શનકારોના વર્ણન અને તે સંબંધી ચર્ચા કરતાં મોટા અંધ યાચ તેવું છે અને આ વિષય પર જુદા જુદા દર્શનકારોએ જે લખ્યું છે તેની સાથે આ વિષય વાંચનાર મહાશય જૈન દર્શનમાં આત્મા નામના પદાર્થનું વર્ણન સરખાવશે, તો ટુંકાણમાં અને આત્માનો ખરેખરો અનુભવ કરી જૈનોએ વર્ણન લખ્યું છે તે સત્ય છે એમ તેમની ખાતરી થશે.

મનુષ્યમાં આત્મા માનનાર ક્રિશ્ચિયનો અને ઇસ્લામીઓ વિગેરે પણ સાયન્સથી યતી શોધ પ્રમાણે પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ અને હવે પથ્થરમાં અને પૃથ્વીમાં આત્મા જેવું હોવાનું જોઈ શકે છે. આ બધો ઉપકાર સાયન્સ અને પાશ્ચાત્ય શોધકોનો છે કે તેમણે ઘોસમી સદીમાં પણ પ્રયોગોદ્ધાર ઉપરની વસ્તુઓમાં ચૈતન્ય જીવ છે એવું સિદ્ધ કર્યું છે. પણ તે પહેલાં માત્ર શાસ્ત્રને માનનારાજ આવા સુદૃઢ પ્રાણીઓની વાત માનતા અને તેમને બંધો વવાને પ્રયત્ન કરતા. મતલબ કે હાલમાં જે સાયન્સે શોધી કાઢ્યું છે તે જૈનોના આગમમાં આજથી હજારો વર્ષ પહેલાં લખેલું જણાય છે.

દૂધ અને દહીંમાં યતા બેક્ટીરિયા (જીણા) જંતુની શોધ નથી છે પણ આ દૂધમાં જુદી જુદી વસ્તુઓ જોવાવાથી તથા અમુક વખત રાખવાથી તેમાં જંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે એમ જૈનો હજારો વર્ષ પહેલાંથી જાણે છે. દહીં અને ખીજ બદ્ધ પદાર્થોમાં ફેટલે વખતે કયા સમયમાં જીવોત્પત્તિ થશે તેવું જ્ઞાન જેવું જૈનોને છે તેવું કોઈ પણ દર્શનમાં તો શું પણ સાયન્સથી પણ હજુ પ્રયોગ કરી સિદ્ધ કરાયું નથી. જેમ ખીજ મતના અંધોના ભાષાન્તરો થઈ બહાર પડ્યા છે, તેમ જૈનોના આ અપૂર્વ જ્ઞાનના અંધોના ભાષાન્તરો થયા નથી. તેથી આખા જગતના જીવોને જાણ થવા યોગ્ય બાબતો માત્ર યોડા લાખ જૈનોના જાણવામાં આવી છે. ગમે તેવું સત્ય હોય પણ જ્યાં સુધી માણસના જાણવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી તે તેને અહણ્ય કરી શકતો નથી. આ જમાનો બોલે તેનાં બેર વેચાય એરો છે—મતલબ કે જેમ બાઈબલના લગભગ ૯૦૦ ભાષામાં ભાષાન્તરો થયાં છે અને તેથી જેમણે જેમણે તે ભાષાન્તરોનો લાભ લીધો છે તેમણે પોતાના કરતાં બાઈબલને શ્રેષ્ઠ ગણી ખ્રીસ્તી મત અંગીકાર કર્યો છે. પરિણામે આજે આખી દુનિયામાં સૌથી વધારે માણસો ખ્રીસ્તી ધર્મ પાળનાર થયાં છે.

તીર્થપ્રવાસ વર્ણન.

શ્રી ગીરનાર તીર્થ.

(લેખક:—વપ્રીય નંદલાલ લલિતભાઈ પટેલરા.)

યાત્રાથી આત્મિકલાભ—જે વખતે રેલવેની સવડ ન હતી અને યાત્રાળુઓ પગરસ્તે મુસાફરી કરતા હતા તેના કરતાં હાલમાં તીર્થના દર્શનનો લાભ લેનારની સંખ્યા ઘણી વધી છે. પણ જે વખતે રેલવેની સવડ નહતી અને યાત્રાળુઓ પગ રસ્તે જતાનો લાભ લેતા હતા, તે વખતના યાત્રાળુઓના વિચાર અને હાલના વખતમાંના યાત્રાળુઓના આશય એક સરખા છે કે તેમાં કંઈ બિન્નતા છે, એ એક વિચાર કરવા જેવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. પૂર્વના તે કાળના માણસોનો આપણને સમાગમ થએલો નથી કે તેમના વિચારના માટે આપણને પ્રત્યક્ષ કંઈ જાન થાય, પણ પૂર્વાચાર્યોએ જે પ્રજ્ઞાશિક્ષા અધિકી જણાય છે તે ઉપરથી આપણને તે વખતની વસ્તુસ્થિતિનો કંઈ ખ્યાલ આવે છે.

પૂર્વના તે કાળમાં હાલના વખતની પેઠે એકલો માણસ કે એકાદ કુટુંબ યાત્રા માટે જવાને દિશત કરી ચકતું નહિ, પણ જણે સમુદાય યાત્રા માટે તૈયાર થાય તે વખતે યાત્રા કરી શકતા હતા. એવો જે સમુદાય—સંપ યાત્રા માટે તૈયાર થતો અને યાત્રાએ જતો હતો તે હાલમાં જેટલી દોડાદોડી અને ટુંક વખતમાં યાત્રા કરી જલદી શુદ્ધ કાર્યમાં લગ્ન ટાંચાની ઇચ્છા મરાવતા નહતા એમ અનુમાન થઈ શકે છે, તે વખતમાં જેઓ પર મુશ્કેલી યાત્રાએ જતા હતા તે પરની ફીર ઘેર મુશ્કેલી નિર્મિતાથી જતા, જ્યારે હાલના મુશ્કેલી જમાનામાં ઘર મુશ્કેલી વખતેજ વખત મુકર કરવામાં આવે છે, આટલા ટુંક વખતમાં અને યાત્રાએ જઈને પાછા આવીશું. પહેલાંના વખતમાં લાંબા કાળમાં જુદા જુદા તીર્થોની યાત્રા નિર્મિતાથી કરનાર ભાગ્યશાળી ગણાતા ત્યારે હાલના જમાનામાં થોડા વખતમાં ટાઇમ સર પાડી તીર્થોની યાત્રા કરનાર અને નિમેષે ટાઇમે તરત ઘેર આવનાર દુષિષ્ઠાની કોટીમાં આવે છે.

પગ રસ્તે યાત્રા કરનાર પજામાએ જે વખત પ્રતિજ્ઞમજ્જ કરી સચિત વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરતા. એક વખત બોજન કરતા અને અન્નમય પાગતા અને રસ્તામાં જાન જોષ્ટિ કરી આત્મિક ઉન્નતિના રસ્તા શોધતા, રસ્તામાં આવતા વિવિધ રથજોની મુલાકાત લેતા, અને લેન મરિતના દર્શનનો લાભ મેળવવા ઉપરાંત પુણ્યશાળી અને ગુણવંત માણસોની મુલાકાત અને સદ્વાચનો લાભ મેળવતા એટલુંજ નહિ પણ જેનોમાં રવામી ભક્તિનો કેટલો પ્રવીણ અને પાડુભાવ છે, તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ થતો અને તેના પરિણામે પોતામાં એ કંઈ જાનનો બેદ હત્યન થયો હોય તો તે મીઠ્યા છે, એવું જાન થતું.

હવે પુરાજાકાળને યાદ કરી વર્તમાનમાં થએલી સગવડોનો લાભ ન લેવો અને પુરાણી રીતેજ વર્તવાનું કરે શાખીએ તો જમાનાની પાછળ પડેલા મજામજે, ત્યારે હવે આપણે એટલું કરવાનું કે વર્તમાન સમયમાં રહેને વીરેરેની થએલી સવડોનો લાભ લેવાની સાથે જમાનાને અનુમરતા આપણા વિચારોમાં શુભ ફરી રીતે થાય અને યાત્રાનો મહાર્થ લાભ ફરી રીતે શેષ આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકીએ તે જેવું નેમજીએ.

તીર્થકર ભગવંતના દહેરાસર અને પ્રતિમાજીના દર્શનનો લાભ તો જે ગામમાં આપણે રહેતા હોઈએ તે ગામમાં લેઈએ, અને યાત્રાએ જઈએ ત્યાં પણ દહેરાસર અને તીર્થકર ભગવંતની પ્રતિમાજીના દર્શનનો લાભ મળે ત્યારે યાત્રાએ જવાથી કંઈ વિશેષ લાભ લેવાય તોજ, આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કર્યો કહેવાય અને યાત્રાનો હેતુ સિદ્ધ થાય.

પ્રથમ તો યાત્રાજીએ પોતાના ઘરના કરતાં યાત્રા નિમિત્તે મુસાફરી શરૂ કરે ત્યારથી તે યાત્રા કરી પાછા આવે ત્યાં સુધીમાં કપાચની ન્યુનતા કરવા ખર્ચ કરવો જોઈએ, ઘર આગળ જોડલા પ્રમાણમાં કપાચ-કોષ, માન, માયા, અને લોભ, વર્તતા હોય તેટલાજ અંશમાં તે કપાચ રહે અને યાત્રાના વખતમાં તે કમતી ન થાય તો પછી યાત્રાજી તીર્થ જઈને વિશેષ ધર્મ આરાધન શી રીતે કરી શકે એ ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે તેથી યાત્રાજીએ કપાચ જોઈ કરી ઘર કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાં ધર્મ આરાધનમાં કાળ જાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ.

તીર્થની ભૂમિનો મહિમા અને તીર્થોધિપતિના ગુણોનું શ્રવણ અને મનન અને તે ઉપરથી આપણે શું શીખવું જોઈએ એ બાજત યાત્રાજીએ ખાસ ધ્યાન આપવા જેવી છે- પ્રાચે ધણા ભાગે આ વાત તરફ યાત્રાજીએ લક્ષ આપતા જણાતા નથી. યાત્રાએ નિકળ્યા પછી કપાચ નિંદા અને પ્રમાદ જો જોઈ ન થાય તો પછી તેઓ તે ક્યારે જોઈ કરશે માટે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવા વિનંતિ છે.

યાત્રાના પ્રમાણની શરૂઆત જે રેલવેમાં કોષના નિમિત્તે ઉત્પન્ન થાય છે, ગાડીમાં ધણી ગીરદી હોય પ્રથમના બેસાડો કડામાં દાખલ થવા દેવાની અને જગ્યા આપવાની આનાકાની કરે, તે વખતે તેમજ આપણે બેઠા પછી અને બેસવાની સવડ નહીં છતાં બીજા સ્ટેશનને નવીન બેસવા આવનારાઓની ધમાધમી એ પ્રસંગનો અનુભવ કરે છે. કોષ ઉત્પન્ન થવાનો એ પ્રસંગ છે. એવે પ્રસંગે યાત્રાજીએ કોષ ઉત્પન્ન ન થવા દેવો અને પોતે ક્યાં જાય છે, તે લક્ષ્યબિંદુ મન ઉપરથી દૂર ન જવા દેવામાં આવે તો આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે નહીંતો ધાંતીનો ખગદ ઘેરનો ઘેર એ ન્યાય લાગુ પડે.

ટીકટી કરાવવા પ્રસંગે જે છોકરાંઓને માટે રેલવેના કાચથી ટીકટીની પુરી કિંવા અરધી મારી લેવાની ઠંડાવી છે. તે મારીનો લાભ લેવાને કાચના મુજબ હકદાર નહિ, છતાં તેનો લાભ લેવાની ઇચ્છા લોભપશ્ચાત્ત ઉત્પન્ન થતી જેવામાં આવે છે, યાત્રાજીએ એ વખતે ન્યાય માર્ગનું ઉલ્લંઘન નહિ કરતાં અને લોભને વચ નહિ થતાં રીતસર વર્તવાને જરા પણ મન પાછું વાળવું નહિ જોઈએ. યાત્રાના વખતમાં જુદું બોલવાનો, અન્યાયથી ધન બચાવવાનો, અને જનવરો અને ગરીબ માણસોને દુઃખ ન થાય તેવી રીતની પોતાની વર્તણૂક રાખવાનો પ્રયાસ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. જે તે બાજત ખાસ ઉપયોગ રાખવામાં આવે તોજ કંઈ આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરી આવે માટે એવા પ્રસંગે યાત્રાજીએ ખાસ ઉપયોગ રાખવો જોઈએ.

અનાદિકાળના વિરૂદ્ધ સ્વભાવથી આ યાત્રાના વખતમાં ઉપરની બાજતો ઉપર લક્ષ રાખ્યા છતાં પણ મુગની પ્રકૃતિ હૃદયમાં આવી જતી હતી તોપણ વખતો વખત તેના ઉપર લક્ષ રાખવામાં આવે તો કંઈ અંશે સુધારો થાય એમ અનુભવે જણાય છે.

અત્રેના નગરશેઠ કસ્તુરભાઈ મળીભાઈનું પરદેશગમન.

પાશ્ચિમાત્ય પ્રજાના વિશેષ સંબંધમાં જ્યારથી આપણે આર્યાવર્ત-ભારતદેશ આબે ત્યારથી દેશાટન કરવું કે કેમ-પરદેશગમન કરવું કે કેમ એ સવાલ આપણી હિંદુ જાતિની અન્ય કોમોમાં વિશેષ ભાગે ચર્ચાવા લાગ્યો ત્યારે તે સવાલનું દેખાદેખી રૂપ આપણી પ્રથમની તે તરફની પ્રવૃત્તિ મંદ પડી ગયેલી હોવાથી થોડું ઘણું આપણી જૈન કોમમાં પણ પેડું બાકી જે બંધુઓએ આપણા ઐતિહાસિક વિષયનું અધ્યયન કર્યું છે તેઓ સારી પેઢે જાણે છે કે આપણા પૂર્વજો સમુદ્રવાટે વહાણદ્વારા તેમજ જમીન માર્ગે લાખો ગાઉના અંતરે પણ મુસાફરીઓ કરી છે. અને તેના વિશેષ પુરાવાના માટે અમે સર્વ જૈનબંધુઓને આપણા પરમોપકારી પરમ પૂજ્ય સાત્ત્વવિચારક જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગરસરિશ્ચૂત જૈનોની પ્રાચીન અર્વાચીન રિધિ વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. જૈન કોમ એ વેપારી કોમ છે. આપણા નેકનામદાર માણ વૉઇસરાય હોંડે કરજનના શબ્દોમાં કહીએ તો “હિન્દુસ્તાનનો બહોળો વેપાર જૈનોના હાથમાં છે” આપણા ઘણા પૂર્વજોએ મોટી મોટી અને લાંબી જગ્યામાં, તેમજ જમીનમાં વેપારાયે મુસાફરીઓ કરી છે અને તેના સેંકડો દાખલા પણ હાલના સમયમાં આપણી દ્રષ્ટિમર્પણ આગળ જે આપણે આપણા ઐતિહાસીક વિષયના વાંચનનું પરીક્ષણ કરીશું તો દ્રષ્ટિગોચર થશે. જ્યારથી આપણી તે તરફ પ્રવૃત્તિ થઈ ત્યારથી આપણી દરેક રીતે અધોગતિ રાહ ખઈ. આપણા અનુયાયીઓની સંખ્યા ઘટી તેમજ શારિરીક, માનસિક, અને આર્થિક રિધિ પણ ઘટી છે, તેનું મુખ્ય કારણ પણ પરદેશગમનનો અભાવજ છે. દેશદેશના વેપાર વશુજની ખુશીઓ, રીત રિવાજોનું અવલોકન, દુનિવડગાની ખીલવણી, અને શારીરિક સંપત્તિની પ્રાપ્તિ વિગેરે સઘળું આપણે પરદેશગમનના અભાવે ગુમાવ્યું છે. એ જોઈ કાણે દીવગીરી નહિ થતી હોય!

ક્યાં પરદેશની આપણી જહોજહાલી ને ક્યાં હાલની આપણી રિધિ? માટે પરદેશગમનને માટે એવો તે કયો અદ્વયમંદ દરો કે તે તરફ વિશ્લેષતા દર્શાવશે.

પરદેશગમનથી જે ગુપ્તની પરાકાષ્ટા-જ્ઞાનની અભિવૃદ્ધિ અને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તેનો આદર્શની માફક આપણી પ્રતાપિ ચિટ્તિય ચક્રેનચાલતો દાખલો આપણી દ્રષ્ટિમર્પણ આગળ મોજુદ છે.

પરદેશગમન એ મનુષ્યને પોતાની ઉત્તમિ માટે જરૂરનું છે એટલુંજ નહિ પરંતુ તે કોમની રેઠની દુંશણમાં કદાએ તો અર્ચની ઉત્તમિને માટે જરૂરનું છે. પરદેશગમનમાં સ્પર્શ-સ્પર્શનો દોષ થવાનો સંભવ છે, પરંતુ જે તેનાથી (પરદેશગમનથી) થતા લાભનું કારણ આપણે વિચારીએ છીએ ત્યારે તે તેના કંઈ દિસાજમાંજ નથી. પરદેશગમનમાં એક અમત્સની ખીના ઉપર વિશેષ લક્ષ્ય આપવાનું છે અને તે આહારની ખામત છે. પરંતુ જો આ ધર્મચુરન છે જેમના ખોજાઆમાં ધર્મના પવિત્ર સંસ્કારોએ વાસ કરેલો છે એ પવિત્ર સંસ્કારો પરંપરાથી ઉતરી આવેલા છે તેઓ તો કદી સાત્ત્વથી મુખ્ય રીતે ખામિત વસ્તુઓનો આધાર કરના નથી અને તે યાવત્ મરજ્યાંત તક પણ તેવી વસ્તુઓને અક્રતા પણ નથી. તેવા અમત્સ આદારો નહિ વાપરવાનું કારણ સાત્ત્વવેતાઓએ જાણ્યું છે કે આપણામાં સત્ત્વ-રજ્જમ-અને તમોમુજ રહેલા છે તેમાં જે અમત્સનું મેવન છે તે રજ્જસ અને

તમસ ગુણને પોષક છે તેમાં વિશેષ ભાગે રજસ ગુણને વધારે પોષક છે. તેથી જેમ ઉકર-
ડામાં પડેલું રતન કંઈ શોભા આપી શકતું નથી તેમ શોભાના કામમાં પણ આવી શકતું
નથી અને ક્રોમતમાં પણ દોડીતું ગણાય છે તેવી રીતે આ અખંડ આનંદમયી ચિદાનંદ
૩૫ આત્માના સાત્વિક ગુણોનું-રજસ અને તમસના ગુણોથી અમક્ય આહારે આચ્છાદન
થાય છે, માટેજ શાસ્ત્રકારે તેવી વસ્તુઓ ખાવાની ભાર મૂકીને મના કરી છે અને તેવા
આહાર કરનારને બહુલકર્મી જીવ અને નરકના અધિકારી અને પાપના ભાગી અને અનંત
સંસારી જીવ ગણ્યા છે.

પરદેશગમનની આડે આવનાર બહુઓનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પણ મારો વિચાર પ્રમાણે એ
હોવો જોઈએ પરંતુ એ તો વાસ્તવિક છે અને આપણે ઉપર બતાવી પણ ગયા કે જેઓ
ધર્મી છે તેઓ કદિ શાસ્ત્રથી મુખ્ય રીતે બાધિત વસ્તુઓનું ચઢાય તો દેશમાં હોય કે
પરદેશમાં હોય કોયે કોયે પાંચ પાંચ સેવન કરતાજ નથી અને જેઓ ધર્મથી વિમુખ છે તેઓ
તો દેશમાં હશે તોએ કરશે અને પરદેશમાં હશે તોએ કરશે માટે તે બિના પરદેશગમનની
આડે લાવવી એ તદ્દન અશોભ્ય છે. યુરોપમાં વેળેટરીઅનનો ઘણો ભાગ આપણા સંસર્ગથી
વધતો જાય છે અને ભવિષ્યમાં વધશે એ નિઃશંક અને નિર્વિવાદ છે. માટે તેથી તો આપણે
ખુશી થવા જેવું છે.

નગરશેઠ કરતુરબાઈએ પોતાના કુટુંબસહ વિલાયત તરફ પ્રવાણ કર્યું છે તેની તરફ અમે
ઘણા માનની નજરથી જોઈએ છીએ અને તે વિશેષે કરીને તેટલાજ માટે કે તેઓ આપણી
કોમના છત્ર છાંય છે અને જ્યારે તેઓથીએ વિલાયત જવાનું પગરણ કર્યું છે એટલે હવે
પરદેશગમન નહીં કરવું એ વિચારનું તો મૂળ આપણી કોમમાંથી હમેશને માટે નિરમળ
યદ જશે અને જે ઉત્સાહી બહુઓ હુન્નરશીખ માટે, વેપાર વજુજની ખીતવણી વિગેરે
માટે પરદેશગમન કરવાનો ધિરાદો રાખતા હશે તેમને દરેકને હવે તક મળશે (એ જોઈ
કોને આનંદ નહિ થતો હોય) તેમના વિદાયગીરીના માનમાં અત્રેના ઓશવાળ શાંતિના
સમસ્ત શ્રીડીઆ તરફથી તેમજ ખીજ કેટલાક લાગતા વળગતાઓ તરફથી તેમના પ્રત્યે
પ્રેમની લાગણીથી અને તેઓની સુસાદરીની સદ્ગુણ ઇચ્છવા સુખારકબાદો આપવા એક
ઇવનીંગ પાર્ટી આપવામાં આવી હતી. તેમજ મુંબાઈમાં પણ તેઓથીના લાગતા વળગતાઓ
તેમજ આપણી કોમના કેટલાક નેતાઓ તરફથી પણ તેમની સુસાદરીની સદ્ગુણ ઇચ્છવા
એક મીટીંગ મળી હતી. અમે પણ તેઓથીની સુસાદરી સુખશાંતિ ને સલાહ ભરી નીવડે
એવું ઇચ્છીએ છીએ. અને શેઠથીએ મેળવેલો તે દેશનો અનુભવ આપણી જનકોમની
આર્થિક, નૈતિક, અને સામાજિક સુધારણાની દૃઢિ કરવામાં મદદગાર થાઓ એમ
ઇચ્છીએ છીએ !

સત્યમોહી.

કાવ્યકુંજ.

એક દુઃખી બાળકનું મૃત્યુ શયન.

(લેખક મી. હરિ.)

અહો શાન્તી મધુર મીઠી શું રહી છે પ્રકાશી;
જાણે આખી સુષ્ટી બધી. આ ઘેર નિદ્રામાં સુતી.
બાનુ જ્યોતી નખ બણી જોઈ ધીમી ધીમી પ્રકાશે,
લીલા પીળા રંગ બેરંગી, તેજ તેના જણાયે.
ઝેલી વેળા બર નિદ્રામાં બાળ પેલું જણાય,
પાશે બેઠી શોક બરેલી લલનાઓ જણાય.
નહિ બોલે કોઈ જન ત્યાં સર્વ શાંતિ મહી છે,
જાણે બેઠા નિર્જનવનમાં પાસ કોઈ નહિ છે.
નારીમાં છે એક લલના માત તે બાળનીરે;
નયનમાંથી અશ્રુ ધોધ જાય છે ચાલતું રે.
નહી જણાય પુરુષવર્ગ આટલી માંદગીમાં,
શું કરે ત્યાં એકલી નારી અશ્રુ કાઢ્યાં વિના હા ?

બાળક સુતો છે ભુલી સર્વ જાનજ,

ન બોલે ન ચાલે કરે સૌકો પંખાળ.

શ્વિર માંસ ન જણાય છે શું ?

વધુ દાડખાંજર થયું દાવ ! પેલું ?

ખિચારી શોકના બરિ અશ્રુ બાળી ના રહે,
દાણે રેતાં દાણે રેતાં વચ્ચે બીતું થઈ રહે !

ચિંતા તજીને માતા ઉઠે છે,

સુશ્રુષા મા બાળની કરે છે;

નથી પાસ કોડી ઓપધી માટે,

ગરીબી અવસ્થા હવે ખૂબ સામે !

* * * * *

ધણા દિને વજા. છે હા ! ગરીબી માંદગીનારે,
હજુ સાર થયું છે ના ખીચારા બાળ પેલાને.
સૌ કોઈ મુખે બોલે, ' હવે, ' સાર' નહિ યાશે, '
વચન તે સોંભળી માના હૃદયમાં જવાળા પ્રકાશે.
જઈ બેઠી અરે ! એકાન્ત હૃદયને મોકળું કરવા,
હૃદય ને મન તણા ઉતરા ચલા છે ત્યાં દવે દાલા.

અરર ! બાપુડાં, બાળુડાં હવે,

જનનીને મુકી, ક્યાં તુરે જશે ?

નહિ યતો હુંથી જરા તું વેગળો,
 અરર હાય ! તું, જતો હવે રહ્યો ?
 બાળકોં અહહા ! પ્રેમ છોડીને,
 માતને તથા ક્યાં હવે જશે ?
 હરિ કૃપાળુ તેં ચાને એ લીધો ?
 વાંક મુજ શું તેં હરી લીધો ?
 હું નિર્ધની તણું એ ધન જમરે,
 ક્યમ કરી જવાય, સદીમાં હવે ?
 પ્રાણ માહરો જીવન તે હતો,
 તે વિના વિશુ મુજ દેહ ના રહ્યો ?
 મધુર કુલકાં ! તું મિત્ર જાય છે,
 કદી નહિ હવે તે સૌંચશે તને ?
 વિસરી શે જવું હાય ! બાપલાં,
 મુજ હૃદય તણી તું હતી આશા ?”

કહીને હુંકવો મુક્યો બિચારી બાળ માતાએ,
 અખંડ અશ્રુ વહે ચાલે, નયનમાં પૂર જોસેરે.
 સૌ ઉઠ્યાં ગયાં વેરાધ રહી તે માત એકલી,
 બિચારા બાળનો હાવાં પ્રભુ, વિષુ કાણુ છે બેલી ?
 સહજ નયન ઉઘાડે બાળ માતા સમીપે,
 ટગર ટગર જીવે કાંઈ મુખે ન બોલે.
 કરી ચિહ્ન કાંઈ હાથે : માતને તે જણાવે,
 “ મુજ જીવ હવે જશે, મુકી પીંજર તું પાસે ?

“ નહિ નહિ હા ! ધરતી, માત મહારો તું શોક,
 ‘સૌ નિર્મ્યુ છે જવાને, કાઢ્ય અશ્રુ ન થોક :
 ‘રહી સ્વર્ગ વિશે હું વાટય ત્હારી મા જોતું,
 ‘હજી મળી સૌ આપણુ પ્રેમમય ત્યાં રહીશું !”

કરી. નયન મીચે છે બાળ તે ધેનમરે,
 હૃદય ન શોક માતો. માત મુઝાધ મરે છે.
 નગર તણી ધડીમાં, ટકારો એક વાજ છે,
 સમય છે રાત્રીનો બચાનક ધેર બાસે છે.
 પ્રભુના પ્રેમમય પાદે નમીને બાળ છે બેઠો,
 મુખ તણા આસ વાટેથી, જીવ હા ! બાળનો આલ્યો !
 સુંદરી શીશ કુટી બેઠી કદખાંત, કરવા,
 નહિ જન કો પાસે નારને સન્ત કરવા ?

“ પ્રવાસીને પ્રશ્ન. ”

(લેખક—રતનલાલ નાગરદાસ. વક્તા બોરસદ.)

ગઝલ.

મુસાફર તું કરે મસ્તી, કહે ક્યાં ચાંત પડવાનો ?
 ઉઠેલેલી બધી બાજી, નથી શું ? બંધ કરવાનો ?
 સમુદ્રો બહુ મધન કરતો, હજુ પણ માલ ભરવાનો ?
 બધો સોદો ખપાવીને, ફરી કહે ક્યાં ઉતરવાનો ?
 માથેકે પ્રેમને છોડી, વિજુના સમ યાવાનો ?
 અગર મસ્તી અધુરીમાં, હતો શું તેમ રહેવાનો ?
 નથી યાત્રો નથી બેઠો, હજુ ક્યાં ક્યાં તું જવાનો ?
 ફરી છે કુટલા અંકો, અદા શું ? ખેલ યાવાનો ?
 ફરીને ફર બાંધી લે, કર્બા કર્બો ખપાવાનો ?
 મુરો સંયમ સાધીલે, અમોલો માલ લેવાનો.

“ માફ કરજો. ”

(શિખરિણી.)

હુંટાવું વિધીએ, રસમર દય પાત્ર મુજને,
 દબું ઝોળેથીએ, અમૃત, ઘુંટકા રહેજ બરતે;
 નહવુંએ વિચે જરીય નવ છાજું ગરીબને,
 સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! યિયતમ ? મને માફ કરજો !

નથી મ્હારે માટે પ્રણય સરિતે સ્નાન કરવાં,
 નથી મ્હારે માટે ઉરડર મગા ઐશ્ય બનવાં;
 નથી મ્હારે માટે જીવન રસ નિમ્નો જગદીશે,
 સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! યિયતમ મને માફ કરજો !

મુમેચ્છા ત્હારી દું સમગ્ર મુજ માટે ઉજાતી,
 દયાની છોળોએ હવે મુજ માટે ઉપડતી;
 તુમનો પ્રીતિના છગર તુજ ડોલે પ્રત્યક્ષે,
 સખા ! પ્રેમી ! મ્હારા ! યિયતમ મને માફ કરજો.

અગ્નિપત્રું દું થી ના, જખમ મુજને કારી પાશે,
 નિરાશામા ત્હારું જીવન સપગ્રુ જયે નહશે !

યશે ખાર આપું, જગત નીરસને શુન્ય ટુજને !
સખા ! બહાલા ! પ્રેમી ! પ્રિય ! પ્રિય ! મને માફ કરજો.

૪

નકી શબ્દો મહારા જીમર કુમળું ટુજ ચીરશે !
અરે ! શબ્દો ખુની મરણ વરા અન્તેજ કરશે !
પ્રીતિનું પંખિડું પ્રણયહીન દેશે પ્રજ્વળશે !
અભાગી જે માટે, પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

૫

પ્રીતિ કાચે ત્હારી વિમલ પ્રીતડી રચટ દીસતી,
હડી શબ્દે, નેત્રે, અવયવ દરેકે ટપકતી;
હું માટે હોમ્યું છે, મુજ સહુ સખે તુચ્છ ગણીને !
અરે ! બહાલા ! મહારા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો !

૬

અભાગી હું ક્યાંથી ! હૃદય ધરવાને મળી ગઈ,
સરીતા પ્રીતિની રણમહી વહી ક્યાં ઉલટથી ?
સુકાયેસે હૈયે, જળ સહુ રાખી ધૂળ ઉડશે,
સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

૭

અરે નિર્માયું આ કંમનસીજ મહારા નંસિખમાં !
હડી આથા ત્હારી, વિફળ કરીને ઘાવ કરવા !
અરે ! પાપી મહારા કર, કતલ એ કાન્ત કરશે !
સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

૮

દિમાં છે વિશ્વેશે રૂદન કરવા નિત્ય યુજને !
પ્રભુની ઇચ્છા ને ઉર, વશ થવા યત્ન કરશે !
વિધિએ નિર્મ્યુના હસલું દિનભાગી હૃદયને !
સખા ! બહાલા ! પ્રિયતમ, મને માફ કરજો !

૯

મને દોરી જવા પ્રણય પયમાં, યત્ન ત્યજજો,
નહિ મહારાં કોઈ પંતિત પગલાં ત્યાંજ પડશે;
પ્રણયે નિર્મેલા નિયમ વરા આપું જગત છે,
અને તેથી બહાલા ! પ્રિયતમ મને માફ કરજો.

૧૦

દયા વિશ્વે મહારી વિપરીત જની છે પ્રણયને,
હોઠો જાળગીએ હૃદય ડગલું નાજ બરશે;
વિધિના નિર્મેલા વિકટ પય માહે ગતિ યશે,
ત હુટે હુથીએ ! પ્રિયતમ મને માફ કરજો !

૧૧

મનુષ્યો વિશ્વે શું ! કરી જરી શકે આત્મજાળથી !
વિધિ આવી આપે જન તણી, યતી તેમજ ગતિ !
ક્રોડે, નાચે, ખેસે, પરવશ બધાં છેજ પુતળાં,
રડી યાચું બહાલા ! પ્રિયતમ મને માફ કરજો !

૧૨

બને આ સહેજે તું, સુખકર પડે જેમ તુજને,
સુખેથી સ્નેહું એ પરમ પ્રભુ સેવા વિદિત છે,
કદુ ધારો આપું, જગત કડવું એર બનશે,
વિના ઇચ્છા મ્હારી, પ્રિયતમ ! મ્હને માફ કરજે !

૧૩

ત્યજું ત્હારે માટે સકળ ઉપભોગો જગતના—
ઉદ્દેયું હાયે હું ઉદ્ધિ જળ કાળાં અસિમ હાં !
પરંતુ તેથી શું ? તુજ દુઃખ સખે લેશ બનશે ?
અરે પ્યારા પ્રેમી ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે.

૧૪

અહો ! આવી આગે, હૃદય તુજ શું ઇચ્છ ગણશે ?
સખે શ્રદ્ધા મ્હારી અવર ભવ માંહે અમર છે.
વિના એ આશાના ! જગત દવમાં આશ્રય ખીજે,
શ્રદ્ધા એ આશા તે પ્રિયતમ મને માફ કરજે.

૧૫

“નિરાશા.”

માસિક સમાલોચના.

(લેખક:—એક જૈન મુનિ.)

ધન્વંતરી:—ધન્વન્તરિ વેદની પેઠે વિશ્વમાં આરોગ્યતાના વિચારો અને આચારોને દર્શાવનાર અનેક લેખોથી સુરોભિત ધન્વન્તરિ માસિક છે. જૈનધર્મના આચારોમાં નૈસર્ગિક આરોગ્યતાના હેતુઓ સમાવેશ છે એમ ધન્વન્તરિ માસિકે સામાન્ય લેખોવડે જાહેર કર્યું છે. ઔષધોપચાર વિના નૈસર્ગિકજીવન ગાળવાથી અનેક રોગો ઉદ્ભવતા નથી એમ વિજ્ઞાન ડિ. ડિમવાલ વગાડીને ધન્વન્તરિએ આર્યલોકોને જણાવ્યું છે. અનેક પ્રકારના રોગો થવાના હેતુઓને પ્રદર્શિત કરીને જનસમાજને રોગના ભોગ ન થવાય એવા નિગમય નૈસર્ગિક ઉપાયો જણાવીને જનસમાજની સેવામાં ધન્વન્તરિ માસિકે પ્રશસ્ત્ય લાભ આપ્યો છે. શારીરિક પુષ્ટિનું ચોક્કસ અને રોગરૂપ ગંદકીનું ચોક્કસ ખરેખર ધન્વન્તરિ માસિક સૂર્યપ્રભાની પેઠે વિચાર પ્રભાને ધારણ કરી જગતના શારીરિક ક્ષિતિમાં પ્રવૃત્ત થયું છે. ધન્વન્તરિ માસિકે આસ્વાવરથાથી મનુષ્યોની શારીરિક નિરામય સ્થિતિ સરેશર્ધ રહે એવા લેખો લખીને પોતાની ઉત્તમતા જાગવી રાખી છે. ધન્વન્તરિ માસિકે નૈસર્ગિક જીવન ગાળવાના ઉપાયો દર્શાવવામાં શુર્જ-રત્ના બુધિમાં પડેલ કરી છે એમ અપેક્ષાએ કથવામાં આવે તો તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. ધન્વન્તરિ માસિક આ પ્રમાણે પ્રાચીન વેદક શાસ્ત્રોના પ્રશસ્ત્ય નિરવધ રોગ નાશક ઉપચારોનો પ્રકાશ કરીને જગતમાં આદર્શભૂત માનિક બનેો એવી આશી: છે. વેદક શાસ્ત્રાદિ સાર માદક ગુણુદિએ પ્રશ્નસંકો, વાચકો અને શ્રોતાઓના હૃદયને આનન્દ સંતોષ આપે એવા સુવિચારોથી ધન્વન્તરિ માસિક અવકૃત થઈને ભવિષ્યની આર્ય પ્રજાની ઉન્નતિમાં મુલામ આપો. એવું ઇચ્છવામાં આવે છે.

સુચના.

માસિકમાં આવતા જુદી જુદી સહીઓવાળા સરખા લેખો સાથે અમો સંમત છીએ અમર એ વિચારો અમારા છે એમ માનવું નહિ. લેખક પોતે તેના વિચારોને માટે જવાબદાર છે.

x

x

x

x

x

જે લેખક મહાશયોએ મત અંક વજતે તથા આ અંકમાં પ્રગટ કરવાને અમેને લેખો મોકલ્યા છે. પરંતુ સ્વળ સહાયને લેખને અમો તે સર્વે પ્રસિદ્ધ કરી શક્યા નથી. ધીમે ધીમે તેને પ્રગટ કરીશું.

બોર્ડીંગ પ્રકરણ.

- ૧૫-૦-૦ શ્રી કેશવલાલ રીખભાઈ ૬. મનજી. જગમજ
૧-૦-૦ બોર્ડીંગના એક દિનેન્દુ તરફથી.
શ્રી મુખમના મોતીના કાટાના તરફથી ૬. શેઠ દીરાયદ ભાઈ નેમચંદ-
ભાઈ બા. દરમાસે કાપમ ૩. ૧૫૦) બોર્ડીંગને મદદના આપવાના હેતુના તે
મુખમ-માસ.
૬. ઝવેરી વાડીલાલ વખતમદને ત્યાંથી આવેલા તે.

૧૫-૦-૦

બોર્ડીંગને માસિક મદદ

- ૨-૦-૦ શેઠ કાળોદાસ હમાભાઈ બા. જે માસના.
૩-૦-૦ શ્રી પ્રેમચંદ કેવળદાસ બા. માસ ત્રણના.
૧-૦-૦ શ્રી દલમુખભાઈ હોટાલાલ બા. એક માસના.

૧-૦-૦

કપડાં.

શ્રી. શ્રી. અમેના ઝવેરી કેસરિજી વાડીલાલ તરફથી બોર્ડીંગના ૧૩ મરીબ વિદ્યાર્થી-
ને કીમત આપે ૩. ૩૦) ના કોટ કરાવવામાં આવ્યા છે તેમજ ટોપીઓ અપાવવામાં
આવી છે. ૬. ઝવેરી જુધાલાલ.

આમંત્રણ.

આઠ વર્ષમાં આ માસિકમાં સર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો
છે. ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા મુલલિત મુજોષપ્રદ કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો
અને લેખક ભગીનીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. મોટા પ્રમાણમાં
લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી જાન્યુઆરી લેખો મળે તેમ મોકલવા ભલામણ
છે. કારણ માસિક હવેથી નિયમિત પ્રગટ કરવાનો દ્રઢ સંકલ્પ છે.

છપાય છે ! દીવ્યજ્ઞાન સંગ્રહ ! છપાય છે !!

શ્રી દેવચંદ્રની ચોવીસી.

શ્રી દેવચંદ્રનું નામ જૈન આવખતે જોડલુ પરિચિત છે કે તેમના સબધમાં વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. તે ૧૮ માં મેકાની આખમાં વિધમાન હતા, અને તેમણે લખેલા ગ્રન્થોમાં હાલમાં બે સંસ્કૃત ગ્રન્થો તથા ૧૦-૧૨ ગુજરાતી ગદ્ય તથા પદ્યના લખાણો મળી આવે છે તેઓમાંના ગુજરાતી બારાપરને કાનુ જેવો તો અસાધારણ હતો અને તેમણે ૫૬ દ્રવ્ય તથા અધ્યાત્મવિદ્યા સબધીનું જ્ઞાન જોડલુ વિદ્યાળ અને ઉંડું હતું કે તેમણે લખેલી વર્તમાન તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા અતીત તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા મહાવિદેહ શ્રેષ્ઠમાં ખીંગાજતા વીર નિહરમાન તીર્થંકરોની વીસી લોકોનું ધ્યાન ખેંચી રહી છે. આ ચોવીસીઓ તથા સીમીઓમાં બક્ષિતબાવ, ગાન, દ્રવ્યનુયોગ, હેલ્થના હુકમો વગેરે અતિ બામનો મમાયેલી હોવાથી અમે વર્તમાન ૭૧ ચોવીસી જનસમાજ આગળ સગી કિમત મૂકવા ઉચિત ધાર્યું છે વગી ચોવીસીમાં કેટલીક જડન બાખનો આવે છે, તે સામાન્ય જૈનો સમજી નકે નહિ તેવી તે પર રચેલી ગુજરાતી દીકા પથ સાથે આપેલી છે. જે તેમણે મોતે જ જનહિતાઈ રચેલી છે તે દીકા મૂળના આદ્યને બહુજ સારી રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તકના લગભગ ૬૫૫ ૩૨ પેજના ૫૦૦ ઉપરાંત ૫૪૫ યશો અને તે છતાં આવા ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાનનો જૈન મમાજમાં દેશાવે યાય જોવા ઉચ્ચ હેતુથી તેની કિમત માત્ર નાંખી ૦-૬-૦ રાખી છે, જેથી દરેક જૈન, અમને આશા છે કે, આહું પુસ્તક ખરીદી થી દેન” અદ્ય મહાગજની વાણીનો લાભ લેશે અને બક્ષિત સાથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકશે.

પુસ્તક મગાવનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું તથા પ્રત વિગેરે લખી જણાવવું.

નાગોરીસગલ, અમદાવાદ.
તા. ૧૯-૩-૧૪.

} શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.

સેટ આપવાની છે.

ના. ગ. જોડ જગામાંથી વ્યવસ્થામાં શ્રી. એ. તરફથી ‘જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ’ નામના પુસ્તકની ૩૦૦ નકલો, દરેક જૈન લાયબ્રેરી, જૈનસાળા તથા પૂજ્ય મુનિ મહાગજને પોતાના દવાલ ખરચથી સેટ આપવા માટે અમને મળી છે. માટે જમને જોઈએ તેઓએ તીએના ગયેથી પોરેઈ કોઈ લખી મગાવી લેવી. હવે ફક્ત જુજ નકલો બાકી રહી છે.

વ્યવસ્થાપક “ભુદ્ધિપ્રભા.

૬. નાગોરીસગલ—અમદાવાદ.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થેતુ

बुद्धिप्रभा.

LIGHT OF REASON.

કાવ્ય

દિવ્ય પદ્ય પ્રતિ સમરવાને, જન જીવન ઉન્નત કરવાને,
ગાન સુધારસ રેવવવાને, આરદ રહાય દે 'બુદ્ધિપ્રભાને'

પુસ્તક ૬ કું. જુલાઈ ૧૯૧૪ ધૌર સંવત ૨૪૪૦ અંક ૪ ધો.

પ્રસિદ્ધકર્તા-શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગ-
તરફથી સુપ્રીટેન્ડન્ટ, સરકારી હાઈસ્કૂલ કાપડીયા.

સુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લેવાજમ—પોસ્ટેજ સાથે રૂ ૧—૪—૦ સ્થાનિક ૧—૦—૦

અમદાવાદ

ધી "કાવ્યમંડળ" પ્રાચીન પ્રેસમાં

પરીખ દેવીરાસ અતવાદે ધામ્યુ

સ પાદક -મણીલાલ મોહનલાલ.
પાદશિકર.

સુચના:-પાન વહેવાર સવળો
વ્યવસ્થાપકના સરનામે કરવો.

વિપયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. અધ્યાત્મ મુક્તિ ...	૧૦૧	જ્ઞાનદશા ...	...
૨. સનુવંતી અને ઉપયોગી મિત્રા. ...	૧૦૭	ત્રેમ મિમાંસા ...	...
૩. માધ્યમિક કેળવણી ...	૧૦૯	ગરીબી ...	...
૪. સ્ત્રીધાર અને અવયોદન ...	૧૧૪	પ્રભુ ચરણે લયલીન ...	...
૫. અદ્ય મિત્ર ...	૧૧૭	૮ વ્યંતિ ...	૧૨૭
૬. જીવન મણિમાળા ...	૧૨૩	૯ મહાત્મા રવિસાગરજીના ચારિત્ર્ય ...	...
૭. કાવ્ય કેન્દ્ર ...	૧૨૩ થી ૧૨૬	૧૦૨ થી ઉદભવતા વિચાર ...	૧૩૦

લવાજમ.

હમારા ગ્રાહકો જોશે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુર પાડ્યું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણાજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીએજ રાખીને અમે નફા તરફ ન જોતાં કર્તવ્ય તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને તે ચાલુ વર્ષમાં નવિન ફેરફારો કરી સામાજિક માસિકની હરોળમાં તેને મુકી વધુ એવા બળવવા નિશ્ચય કર્યો છે. માસિકની ઉત્તતિનો આધાર તેના વાંચકોની જીવન મહદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ મુશ્કેલીઓને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિના વિત્તબે મોકલી આપવું અને ગ્રાહક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથી જ અમાને લખી જણાવવું, જાહેર મર્યાદા ઉકાળામાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

તયાર છે !

મંગાવો !!

તયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પદ સાવાર્ય સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, વૈરાગ્યિક, ઉત્તમ રસમયગાળા ૧૮ પદો કે જોનો બાવાર્ય સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર ઝિંજામાં દત્તી ને પદો વપર આવાર્ય કુદિ-માગરશક્તિ મદાગજે સ્પષ્ટ રીતે વિસ્તારથી વિરેગન કરી જગામાં પૂર્ણ કરી છે. તે માટે શ્રીમદ્ ગુણિ પજી ઉત્તમ રીતે લખાયેલું છે. ઉચ્ચ કાગળ, નિર્ણયમાગર પ્રેસની મુદ્રા છપ ને મનોહર પાટી આકર્ષક ગા દો. મા. રૂ. ૨-૦-૦.

૬. નાગોરીશરાહ.

અમદાવાદ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂં બોડીંગ.

બુદ્ધિમતા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પટુતરે શાન્તિગ્રહયોત્તકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્ધમમદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિમતા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હુ.]

તા. ૧૫ જુલાઈ સને ૧૯૧૪.

[અંક ૪ થી.]

*અધ્યાત્મ સ્તુતિ.

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિઆગરશ્રિ—વિહાર સ્થળ—ભાલુસા.)

(થોથો.)

ઊઠી સવારે સામાયક લીધું, પળ વારણું નથી દીધુંજી;
-કાઝો કૂતરો ઘરમાંહિ પેઠો, ઘો સઘલું તેણે પીધુંજી.

ઊઠીને વહુઅર બાઝસ મૂકી, એ ઘર આપ સંભાળોજી;

નિજપતિને કહે ધીરજિન પૂજી, સમકિતને બજુવાળોજી.

૧ :

વિવેચન—શુભ વિચારણા રૂપ શ્વશ્રુ પોતાની સુમતિ રૂપ વધૂને ક્યે છે કે તેમે પ્રાતઃ-
કાળમાં મિથ્યાત્વ રૂપ નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને સમભાવ રૂપ સામાયિક અંગીકાર કર્યું એ ઉત્તમ
કાર્ય કર્યું કારણકે સમભાવ એજ મુક્તિની નિસરણી છે. સેયંવરો વા અસંવરો વા,
બુદ્ધો વા બદ્ધ અજ્ઞો વા, સમભાવ ભાવી અવ્વા, સ્વદેહ મુલં ન સંદેહો ॥
શ્રેતાંબર હોય, દિગંબર હોય, જુદ્ધ હોય, વેદાન્તી આદિ ગમે તે ધર્મી હોય પરંતુ યદિ
સમભાવ વડે પોતાના આત્માને ભાવીને સમતાભાવે પરિણમે તો મુક્ત થાય એમાં કિંચિત્
સંદેહ નથી. સર્વ જીવો પર રાગદ્વેષના અભાવે સમભાવ ધારણ કરવો એ બોધ્યો કરતાં,

*, આ અધ્યાત્મ યોચના કરતા શ્રી ભાવપ્રભશ્રિ પુનઃપ્રીયા ગચ્છના હતા. તેમણે અંગૂઠ
રાસ રચ્યો છે. તે કહ સાક્ષમાં થયા તે રસગી પ્રસસ્તિ વાંચ્યા વિના નહીં કરી શકાય તેમ
નથી. પ્રાયઃ તેઓ અઘારમા સૈકામાં રચેલા લાભે છે. તેમના શુરતું નામ મદિમાપ્રભશ્રિ છે. શ્રી
ભાવપ્રભશ્રિએ અન્ય કઈ રચના કરી છે કે કેમ તેનો પરિપૂર્ણ તપાસ કર્યા વિના ચોક્કસ કંઈ
કહી શકાય તેમ નથી. અન્ય બધુંજો આ સંબંધી સાહિત્યક્ષેત્રમાં પ્રસાદ પાડશે તો તેઓને
ધન્યવાદ ધરશે.

વિચાર્યા કરતાં અનન્ત ધણું કાર્ય મુશ્કેલ છે. જો સમો સત્ત્વભૂપસુ તસેસુથાવરેસુવા, તસ્સ સામાદ્યં હોઈ દ્વ કેવલીમાસિયં ॥ ૧ ॥ જે આત્મા સર્વ પ્રાણીઓમાં સમ-ભાવ વડે પરિણામ પામીને સમીભૂત થએલ છે. ત્રસ અને સ્થાવર જીવોમાં રાગદ્વેષના પરિ-ણામ વિના સમભાવે વર્તે છે તેને કેવળા અર્થાત્ સર્વજ્ઞ બાપિત સામાયિક હોય છે. સમ-ભાવ રૂપ સામાયિક બે ધડી પર્યન્તનું વ્યવહારની અપેક્ષાએ લેઈ રાકાય છે. સુવિચારણા કહે છે કે સમભાવ રૂપ સામાયિક લેઈને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ ધરને સંવર રૂપ તાણુ દેવું જોઈએ પણ હે સુમતિ વધૂ! ત્હેં સમભાવ રૂપ સામાયિક લેઈને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ ધરને સંવર રૂપ તાણુ દીધું નહિ તેથી મિથ્યાત્વ રૂપ વા આશ્રવરૂપ વા મોહ રૂપ કાળો કૃતરો ધરમાં પેસી ગયો અને તેણે સ્થિરતા રૂપ સઘળું ધી પી લીધું. સારંશ કે સામા-યિકમાં સંવર રૂપ બારણું દીધા વિના બેસવામાં આવ્યું તેથી સામાયિક પરિણામે આત્મામાં સ્થિરતા રૂપ ધૃત જે કંઈ પ્રકટાવ્યું હતું તે મોહ અર્થાત્ આશ્રવ રૂપ કાળો કૃતરો પેસીને પી ગયો. માટે સુવિચારણા રૂપ સાચુ કયે છે કે એ સુમતિ રૂપ વધૂ! હવે તમે આલસ્યનો ત્યાગ કરીને હોડા અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ ધરને સંભાળો. આલસ્યાદિ પ્રમાદના વશમાં પડી રહેવાથી આત્મચૂલની સફલ ઋદ્ધિ ધુરાઈ નય છે માટે આત્મોપયોગે જગીને સ્વધરતું રક્ષણ કરો. શુભવિચારણા પોતાની સુમતિ વધૂને કયે છે કે હું પોતાના આત્મપતિને કે વીરપ્રભુને પૂજીને સમ્યક્ત્વ અનુવાળવાને કહે. શ્રી વીરરાગ દેવના ગુણોની બહુ માન ભક્તિ પરિણતિએ ગુણોની પ્રાપ્તિ અર્થે શ્રી વીરપ્રભુને પૂજવાથી મિથ્યાત્વ પરિણતિના નાશ થાય છે અને સમ્યક્ત્વની નિર્ભંગતા થાય છે. અતએવ આત્મા બ્યારે વીરપ્રભુના ગુણોમાં લયલીન થઈને શ્રી વીરપ્રભુનું પૂજન કરે છે ત્યારે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરીને આત્મા પરમાત્મા થાય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર કયે છે કે: સ્વામી ગુણ ઓલ્લસી સ્વામાંને જે મજે દર્શન શુદ્ધતા લેહપામે, જ્ઞાનચારિત્ર તપચીર્યં હજ્ઞાસથી કર્મ જીતે વહે મુક્તિ ધામે. શ્રી વીર પ્રભુના ગુણો ઝોજળીને ગુણોની સાધ્ય દૃષ્ટિએ જે વીરપ્રભુને સેવે છે તે દર્શનની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરે છે. વીરપ્રભુને સેવીને સમ્યક્ત્વ પામ્યા પશ્ચાત્ જ્ઞાનચારિત્ર તપ અને વીરો-હાસથી અષ્ટ કર્મને છૂતી તેનો ક્ષય કરીને પરમમુક્તિ સ્થાનમાં સાદિ અનન્તા ભાંગે રહે છે. શુભ વિચારણા રૂપ સાચુ કહે છે કે આવી મોક્ષ દશાની પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર પ્રભુપૂજન છે. માટે તમે તમારા આત્મરૂપ સ્વામીને કહો કે તેજો શ્રી વીરપ્રભુને પૂજી સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ કરે.

ઘલે વીલાહે જાહવ જાહવાવી, ઉત્તરે ડોસત્રિ ફોડોજી ।

ચંચલ હૈયાં ચાર્યા રહે, વાક માંગી માલ વ્રોડીજી ॥

તે વિના રેટીઓ નવ લે, મૌન મલો કેને કહીયેજી ।

ઋપમાદિક ચઢવાંશ તીથેકર, જપીય તો સુખ લહીયેજી ॥ ૨ ॥

વિવેચન—કામરૂપ મોટા જિજ્ઞાસે ઝડપ ઝડપાવીને અર્થાત્ કુદીને અભયચર્યની નવવાડ રૂપ સર્વ ઉત્તરેડો ફેડી નાખી—અથવા મોહરૂપ મોટા જિજ્ઞાસાએ ક્ષાન્ત્યાદિક દશવિધ ધર્મ-પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ-સત્તર પ્રકારે સંયમના બેદરૂપ સર્વ ઉત્તરેડોને પોતાની ગતિના ઝડપે ફેડી નાખી—મોહરૂપ જિજ્ઞાસાની ઝડપથી ક્ષાન્ત્યાદિક દશવિધ ધર્મ વગેરે ધર્મની ઉત્તરેડો બાગી નય છે. શુભ વિચારણા કહે છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ આત્મ ધરમાં આ પ્રમાણે સ્થિતિ થઈ રહી છે. પાંચ ઇન્દ્રિયોની ત્રેવીશ વિવિધમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે તેનું મુખ્ય કારણ મનના

ચંચલ અધ્યવસાયોરૂપ હોયું અર્થાત્ સંતાનો વાર્ધી રહેતાં નથી તેઓ ચંચલ થઈને ત્રેવીસ વર્ષથી પ્રતિ દોડે છે. તેઓ ધણું વાણી છતાં તાબામાં રહેતાં નથી અને ચળવિચલતાને કરી રહ્યાં છે અથવા મન વચન અને કાયાના ચંચલ યોગરૂપ બન્યાંઓ-સંતાનો આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ધરમાં પરભવરૂપ તોફાન મચાવી રહ્યાં છે. તેઓને વારવામાં આવે છે છતાં તેઓ વાર્ધી વારી શકતાં નથી અને ધમામરતી કરીને ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયાની ક્રિયા રૂપ ત્રાકને તોડી નાંખી અને ઉપયોગરૂપ માળા અથવા પરિણામની શુદ્ધતારૂપ માળાને તોડી નાંખી ક્રિયારૂપ ત્રાક અને ઉપયોગ અથવા શુદ્ધ પરિણામરૂપ માળા વિના ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયો ચાલી શકતો નથી અને ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયો ચાલ્યા વિના આત્મશુણીનું જીવન વહી શકતું નથી અને તેથી આત્માનો આનન્દ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયાની પ્રવૃત્તિમાં ક્રિયાની આપર્યકતા છે. અનુપયોગો દ્રવ્યમ્-ઉપયોગ વિનાની દ્રવ્ય ક્રિયા સ્પર્શ નથી માટે ઉપયોગરૂપ માળાની આપર્યકતા છે. ઉપયોગ પૂર્વક ક્રિયા કરવાથી ચારિત્રરૂપ રેડીયાથી સ્વેદ સુકિતરૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે-દ્રવ્ય ક્રિયા જ્યાં હોય છે ત્યાં ઉપયોગ હોતો નથી. ધર્મક્રિયા અને ઉપયોગ એ બંને સાથે હોય છે તો ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયો સમ્યક્ પ્રવર્તે છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ધરમાં ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયો ચાલતો નથી તેથી તે વાતને અન્યની આગળ કહેવાથી શું તાત્પર્યાર્થ તેના કરતાં જ્ઞાન રહેવું તે સાચું છે. આવી વાતો અન્ય કોને કહીએ. અન્યાર્થમાં અવજોધવાનું કે-ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેડીયાની ત્રાક અને માળ ભાગી જવાથી આત્મ ધર્મનો બાપાર ચાલી શકતો નથી-ત્રાકરૂપ ધર્મક્રિયા અને માળરૂપ શુદ્ધોપયોગ એ બે સમ્યક્ પ્રવર્તે છે તો જે સિદ્ધાંતોમાં “જં સમ્મતં પાસ-હતં મોળં પાસહજં મોળં પાસહતં સમ્મતં પાસહ ઇત્યાદિવડે જે ખરું જ્ઞાનપણું જે સુનિતો ધર્મ છે તે પ્રવર્તે છે. અપ્રમત્ત દશામાં શુદ્ધ નિશ્ચય નયની દ્રષ્ટિએ જે જ્ઞાનપણું તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે અને જે નૈશ્વરિકનય સમ્યક્ત્વ તે જ્ઞાનપણું કહેવાય છે. આવું જ્ઞાનપણું સમ્યક્ ક્રિયા અને સમ્યક્ત્વપૂર્વક શુદ્ધોપયોગથી સુનિતે અપ્રમત્ત ભાવે છે. ચારિત્ર ક્રિયારૂપ ત્રાક અને શુદ્ધોપયોગરૂપ માળા ભાગી જવાથી જે ભક્ષો જ્ઞાન ભાવ હતો તે ટળી જવાથી તે વાત કોઈને કહેવાથી કંઈ વળી શકે તેમ નથી. ચારિત્ર ક્રિયા અને શુદ્ધોપયોગે અપ્રમત્ત દશામાં જે જ્ઞાનભાવ હોય છે તેથી અનુત્તર દેવતાનાં સુખનું અતિક્રમણ થાય છે. એવું બહું જ્ઞાનપણું જે પ્રાપ્ત થયે છે તેનો અનુભવ તેને આવે છે તેથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ ધરમાં જે સુખ પ્રગટે છે તેની વાત અન્યોની આગળ કેવી રીતે કહી શકીએ, અથવા તેનું અપ્રમત્ત દશાનું જ્ઞાનપણું ચારિત્રરૂપ રેડીયાની પ્રવૃત્તિ વિના ન હોવાથી તે વાત કોને કહેવી ? અર્થાત્ તેના કરતાં તેના જ્ઞાનભાવ સંખ્યાથી યોગ્ય જ્ઞાની વિના તે વાત ન કહેવી ને ભલી છે અર્થાત્ જ્ઞાનપણું દ્રવ્ય અને ભાવથી ધારણ કરવું તે બહું છે. શુભ વિચારણા આ પ્રમાણે આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ધરમાં બનનાર વૃત્તાંતને જાહેર કરીને સુમતિને કહે છે કે-હે સુમતે ! સુનિભાવે જે બહું જ્ઞાનપણું છે તેને દ્રવ્ય અને ભાવથી પ્રાપ્ત કરીને હૃદયમાં ઋપભાદિ ચોપીસ તીર્થકરોના દ્રવ્ય અને ભાવથી જન્ય જનવામાં આવે તો સ્વાભાવિક આત્મસુખને પ્રાપ્ત કરી શકીએ. ચોપીસ તીર્થકરોના જન્યથી હૃદયની શુદ્ધિ થાય છે અને નૈશ્વરિકનય સમ્યક્ત્વની નિર્મળતા થાય છે અને તેનું પરિણામે વાસ્તવિક અનન્ત સુખરૂપ રૂપ પ્રગટે છે. ઋપભાદિક ચોપીસ તીર્થકરોના આત્માઓની શુદ્ધિ તરફ લક્ષ રાખવું અને તેઓને હૃદયમાં સ્થાપન કરીને તામ પૂર્વક તેમના ભાવ નિદેશના સ્વરૂપમાં લખલીન

થઈ જવું એ ભાવજન્ય છે એવા ભાવજન્યથી અનન્ત ભવનોં કર્મ નષ્ટ થાય છે અને આ-
ત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોથી કર્મની સર્વ વર્મણુઓ ટળી જાય છે. હે સુમતે! ત્યારે આ પ્રમાણે
પ્રથમ સામાયિકની શુદ્ધિ કરીને ચોવીસ તીર્થંકરોના જન્ય જન્યોને બ્રહ્મજ્ઞે. જે આત્માની રાગદ્વેષ
રૂપ ત્રિપત્તિના છે તેનો નાશ કરવાથી સમભાવરૂપ સામાયિકની પ્રાપ્તિ થાય છે. આવી સામા-
યિક દશાની પ્રાપ્તિ થતાં ચોવીસ તીર્થંકરોના સ્વરૂપ પ્રતિ હ્રય લાગે છે અને તેથી ચોવીસ
તીર્થંકરોનો સહેજે જન્ય જન્યવાનો ભાવ પ્રગટ થાય છે અને તેથી વાસ્તવિક આત્મસુખની
પ્રાપ્તિ થાય છે. શુભ વિચાર આ પ્રમાણે સુમતિને અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ આત્મધરનું ટૂંકાંત
જણાવીને હવે આત્મધરની શુદ્ધિ કરવાને નીચે પ્રમાણે આજ્ઞા કરમાવે છે.

ઘર વાસીદું કરોતે વહુઅર, ટાલોને ડઝી સાલોઝી ।

ચોરટો એક કરે છે દેરુ (ચોરી), ઓરહે ચોને તાલુઝી ॥

લવકે પ્રાહુણા ચાર આઝ્યા છે, તે ડમા નવ રાંચોઝી ।

શિવપદ સુલ્લ અનન્તા લહીય, જો જિનવાળીં વાલોઝી ॥ ૩ ॥

વિવેચન—હે સુમતિ વધૂ! તમે આત્મારૂપ જુદનું વાસીદું કરો. પ્રતિક્રમણ ક્રિયાપદે
વાસીદું કરતાં અતિચારરૂપ મહીનતાને દૂર કરી શકાય છે. જાણ ધરનું સાવરણીથી વાસીદું
કરતાં તેમાંથી કચરો દૂર કરી શકાય છે. ધરમાં દરરોજ સાવરણીથી વાસીદું કાઢી શકાય
છે. આત્મારૂપ ધરને સાફ કરવાને એ વખતની સંધ્યાના પ્રતિક્રમણરૂપી સાવરણીની જરૂર
સ્વીકારાય છે. એ વખતની પ્રતિક્રમણરૂપ સાવરણીપદે ધરના અતિચાર દોષાદિ કચરો કાઢવાની
જરૂર છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં બરાઈ રહેલો અટક્રમે દલિદરૂપ ઉઝીસાલો, કાળે,
કચરો, દૂર કરો. ભાવ કર્મ વડે દ્રવ્ય કર્મ લાગે છે અને દ્રવ્ય કર્મ વડે આત્માને ભાવ કર્મ
લાગે છે. દ્રવ્ય કર્મ અને ભાવ કર્મરૂપ કચરાથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશની નિર્મળતાનું
આચ્છાદન થયું છે અને તેથી જીર્ણ ખડેરના જેવું આત્મરૂપ ધર લાગે છે. ધરમાં દરરોજ
કૃષ્ણવેસ્ત્રા, કાષોતવેસ્ત્રા અને નીલવેસ્ત્રાદિ કચરો આવે છે. આત્મારૂપ ધરમાં આનંધ્યાન
અને કૌદ્રધ્યાનરૂપ અને તેથી પ્રદાના કર્મરૂપ કચરો આવે છે અને તેથી ધરની ધરીનતામાં
ગ્રહિ થાય છે. મન, વચન અને કાયાપદે અણુ કણતાં ધાર્મિક કર્મરૂપ કચરાથી આત્મારૂપ
ધરની શોભાની હીનતા થાય છે. મિથ્યાત્વ અધિરતિ કાપાવ અને યોગવડે આત્મા રૂપ ધરમાં
કર્મરૂપ કચરો આવે છે. સુખતિ, આકર્ષક રૂપ સાવરણીથી આત્મારૂપ ધરમાં અનન્તકાળથી
એકલા થયેલ કર્મરૂપ કચરાને દૂર કરી રાકે છે માટે શુભવિચારણા કયે છે કે હે વધૂ!
તમે આત્મરૂપ ધરનું વાસીદું કરીને ધરને સાફ કરો અને કચરાને દૂર નાખી દો.
આત્મારૂપ ધરને દરરોજ એ વખત પ્રતિક્રમણ રૂપી સાવરણીથી સાફ કરવાની કેટલી
બધી આવશ્યકતા છે તે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. દૈવસિદ્ધિ, ચત્રિક, પાક્ષિક, આતુર્માસિક
અને સાંપત્તિક પ્રતિક્રમણ કરીને આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ ધરમાં લાગેલા કર્મરૂપ
કચરાને કાઢી નાખવાની જરૂર છે. સચ્ચરસવિદેવસિદ્ધિ દુષ્ક્રિતિઃ દુઃમાસિઃ દુષ્ક્રિ-
ટીઃ તસ્સ મિચ્છામિ દુષ્ક્રમ્ ધ્યાદિ પ્રતિક્રમણ મુરોવડે આત્માના પ્રાયશિતાદિ પરિ-
ણામે આત્મા રૂપ ધરમાં લાગેલ કર્મ કચરાને દરરોજ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો અને આત્મા
રૂપ ધરની સ્વચ્છતા કરવી. સુવિચારણા કયે છે કે હે સુમતિ વધૂ! તું ધરની બરાબર
સંભાળ રાખ. મોટા પરિણુનિરૂપ વિભાવ ચોરડા ચોરી કરીને આત્માની ગાનદર્દન

આરિત્રરૂપ ઋદ્ધિને છૂટી લે છે માટે તમે આત્માના સ્વભાવરૂપ ઓરડાને સંવરરૂપ તાણુ દો. આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવ રૂપ ઓરડામાં અનંતધણી ઋદ્ધિ રહેલી છે, તેને સંવર રૂપ તાણુ દેતાં તેમાં મોહ રૂપ ચોરનો પ્રવેશ થઈ શકશે નહિ. આત્માના સ્વભાવ રૂપ ધર્મધનનો મોહ રૂપ ચોર ચોરી કરે છે અને તેથી આત્મધર્મનો નાશ થાય છે માટે મોહરૂપ ચોરડાનો પ્રવેશ નિવારવા સંવરરૂપ તાણુ દેવાની જરૂર છે. સર્વ જીવોની આત્મરૂપ ધર્મરૂપ ધનની ચોરી કરનાર મોહ ચોર છે. આત્માના સમભાવનું રક્ષણ કરવા માટે સંવરની આવશ્યકતા છે. સમભાવરૂપ સામાયિકમાં સ્થિરતા ધારણ કરવા માટે આત્મ સ્વભાવરૂપ ઓરડે હે સુમતે તમે સંવરભાવનું તાણુ દો. સુવિચારણા પુનઃ સુમતિને કહે છે કે હે સુમતે! આત્મારૂપ ધરમાં લબકા મારતા ચાર કપાયરૂપ પરાણા (પ્રાણુર્ણુક) આવે છે માટે તેને આત્મારૂપ ધરમાં આવવા ન દો અને તેમજ તેઓને સત્તાની અપેક્ષાએ ઉભા પણ રહેવા ન દો. ચાર કપાયોને વારવાથી અને તેઓનો મૂલ્ય થઈ ક્ષય કરતાં આત્માની જ્ઞાનાદિક શક્તિયોનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર પશુઓ જેવા લાગે છે કારણ કે અજ્ઞાન દશામાં પશુઓની પેઠે અત્તાની પોતાનો સત્કાર કરાવે છે, પણ એ ચારથીજ આત્મા ચોરાશીશ્રદ્ધ યોનિમાં જન્મજરા મરણવડે પરિભ્રમણ કરે છે. સુમતિનો પતિ જે અન્તરાત્મા છે તેને શેષજ્ઞાવીને તેને હુનાર ચાર કપાયો છે. ચાર કપાયો ઉદયમાં આવીને આત્માને અનન્તમણું દુઃખ આપે છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશો એ ચાર કપાયો નાં દક્ષિણ સત્તા થઈ જન્મમાં હોય છે તોપણ મહાદુઃખને દેવાવાળાં પરિણામે થાય છે. સમભાવરૂપ સામાયિકમાં રહેનાર સાધુએ એ ચાર કપાયોને ઉભા પણ ન રાખવા જોઈએ. જ્યાં સુધી ચાર કપાયને ત્યાગવાને ખરેખરે આત્મભાવ પ્રગટ થતો નથી અને તેનો પરિહાર કરવા હૃદયમાં દાઝ ઉદ્ભવતી નથી ત્યાં સુધી એ ચાર કપાયોનું સાત્તાજન્ય મન્દ પડ્યું નથી. સુવિચારણા કહે છે કે હે સુમતિ! તું આત્મારૂપ ગૃહના ખુણિખોચરે પણ એક ક્ષણ માત્ર એ ચાર કપાયો ન રહે તેમ પ્રવૃત્તિ કર. ને તેઓને એક ક્ષણ માત્ર વાર પણ ઉભા રહેવા દીધા તો કરોડો વર્ષ સુધી પોતાની સત્તા ચલાવે એવું સંસ્કાર બળ પ્રગટ કરશે માટે મારું વચન અવણ કરીને ઠાણે ક્ષણે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ધરમાં દૃષ્ટિ દેતી રહે અને કોઈ કપાય ગમે તેવું કારણ પામીને એક ક્ષણ માત્ર પણ વાસો ન કરે એવો તીક્ષ્ણ ઉપયોગ રાખ. આત્માના પ્રદેશોમાં કોઈ પણ કપાયનો વિભાવ સંસ્કાર ન પડે એવો ઉપયોગ રાખ અને કદાપિ કોઈ કપાયનો પ્રવેશ થયો એમ લાગે તો તુર્ત તેને દૂર કર અને પ્રતિક્રમણ બાવવડે તેના સંસ્કારને પણ મૂળમાંથી બાળી નાખ, નહિ તો તેઓ મારવાડ ભૂમિમાં તીડનાં ઈંડાંની પેઠે રહી જતાં ચોમાસા જેવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં પરાધની સંખ્યામાં પ્રગટી નીકળશે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ચાર કપાયની કોઈ પણ પ્રકૃતિ ન રહેવી જોઈએ. ચાર કપાયના સંસ્કારો અન્ય જીવમાં તીડનાં ઈંડાંની પેઠે કારણ સામગ્રી પામી પ્રગટી નીકળે છે અને આત્માના સમભાવ રૂપ ધર્મનો નાશ કર્યા વિના રહેતા નથી. આ પ્રમાણે સુવિચારણારૂપ સાસુ પોતાની સુગતિરૂપ નૃપને શિખામણ આપીને તેને આત્માના સુખનો સ્વાદ પ્રાપ્ત કરાવવા માટે કહે છે કે ને તું જિનેશ્વર પ્રભુની વાણી અવણ કરીશ તો મોક્ષનાં સુખ પામીશ. શ્રી વીતરાગ સર્વજની વાણી અવણ કરવાથી ત્હને ધન્દ્રિયાતીત આત્મસુખનો અનુભવ આવશે અને પરિણામે આત્માનું સુખ પ્રગટાવીને તેને સ્વાદીશ માટે તું જરોજ આવશ્યક કર્મજ્ય રૂપે શ્રી જિનવાણીનું અવણ કર. શ્રી જિનવાણીનું અવણ, મનન

અને નિદિધ્યાસન કરતાં મોહાદિક ચોરને છતવાના ઉપાયોનું જ્ઞાન થશે અને આત્મારૂપ મૃદની નિર્મળતાનું પ્રાકટ્ય થશે. સુવિચારણા આ પ્રમાણે સુમતિને શિખામણ આપીને હવે આત્મમૃદ સંબંધી જે કંઈ વિશેષ જ્ઞાતવ્ય છે તથા કર્તવ્ય છે તેનો વિવેક દર્શાવવાને ત્રીયે પ્રમાણે સંબોધે છે:—

ધરનો સ્વળો કોઠ સળે છે, વહુ તુમે મનમાં લાવોજી ।

પ્રમાદ પલંગે પ્રીતમ પોક્યા, પ્રેમ કરીને જગાવોજી ॥

ભાવસૂરિ કહે નહિ એ કથલો, અધ્યાતમ ઉપયોગીજી ।

સિદ્ધાચીદેવી સાનિધ્ય કરેવી, સાધે વે પદ મોગીજી ॥ ૪ ॥

વિવેચન—આત્મા રૂપ ધરનો આયુષ્ય રૂપ એક ખુણા છે તેને કાળરૂપ કોળ ખણે છે એ વાતને હે સુમતિ વધુ તમે મનમાં લાવો. આત્માએ મનુષ્ય ગતિમાં અમુક વર્ષ સુધીનું આયુષ્ય જાંધ્યું છે. અન્નદિમાં રહેલા જળની પેઠે ક્ષણે ક્ષણે આયુષ્ય ઘટે છે. સાગરોપમ અને પશ્ચોપમનાં આયુષ્ય પણ ખૂટે છે. આન્નદાત્ત કરતાં આયુષ્ય ખૂટી જાય છે. એવી કોઈ ખુટી નથી કે જેના બક્ષણથી અમર રહી શકાય. ગામ યાને શહેરની વસ્તી કરતાં સ્મશાનમાં જાળેલાઓની વસ્તીતો આંકડો મોટો હોય છે. કાયારૂપ ધરનો ખુણા ક્ષણે ક્ષણે કાળરૂપ કોળ ખણ્યા કરે છે તેથી તે અન્તે નષ્ટ થયા વિના તો રહેનાર નથી. કાયારૂપ મહેસ કાયા ચણુનરનો છે તેનો નાશ થયા વિના રહેતો નથી. મારીતી કાયા અન્તે રાખ થઈને મારીમાં ગળી જાય છે અને તેનાં ધરનાર દરવામાં આવે છે અને તેમાં તેના વંશજો રહે છે. જે વીર હાકે પૃથ્વીને અને પર્યંતને કંપાપમાન કરતા હતા તેઓના શરીરની મારી વગેરે અનેક પર્યાયો થઈ ગયા, જે ધરને ક્ષણે ક્ષણે કાળરૂપ કોળ ખેદતો હોય તો તે અન્તે પડયા વિના રહેતું નથી. અરે યામર પ્રાણી તું મનમાં ચેત. ઇન્દ્ર, ચન્દ્ર અને નાગેન્દ્રોની કાયા પણ આ વિશ્વમાં અમર રહી નથી તો પશ્ચાત્ અન્ય સામાન્ય જીવોની તો શી વાત કરી. હે સુમતે ! તું કાયારૂપ મહેસમાં પ્રમાદરૂપ પતંગમાં મોહભાવે મુઠ્ઠી રહેલા આત્મસ્વામીને જાગ્રત કર ! નિદ્રા, વિચય, વિષયા આદિ પ્રમાદોમાં લયલીન થવાથી આત્મચુષ્ણની મંધ પણ અનુભવાની નથી. ઉઘટી દુઃખની પરંપરાની વૃદ્ધિ થાય છે. ત્હારા આત્મસ્વામી અનાદિકાળથી પ્રમાદ પતંગમાં પોતી રહ્યા છે તેથી ધરનો ખુણો કોળ ખણે છે તેની પણ તેમને માતૃમ પડતી નથી અને તેથી આત્મસ્વામીના લાભમાં કેટલી બધી હાનિ થાય છે તે ત્હારા વિના અન્યની આગળ હું શું જણાવું. પ્રમાદરૂપ પતંગમાં પોડયા બાદ આત્મસ્વરૂપનું બાન રહેતું નથી. આત્મસ્વામી પોતાનું બાન બૂલીને ધોર નિદ્રામાં ઉઘે છે ત્યારે તેમની ઋદ્ધિનો નાશ થાય છે. સર્વનો નાશ કરનારી નિદ્રા છે. જે મનુષ્ય નિદ્રાને વશ થાય છે તેની ઋદ્ધિનો સર્વથા પ્રકારે નાશ થઈ જાય તોપણ તે ધોર નિદ્રામાં ધોરતો હોવાથી કંઈ પણ અપ્રયોધી રાક્ષસો નથી. આત્મા જે જાગ્રત થાય તો તે પોતાની ઋદ્ધિનો નાશ થવા ન દે. આત્માના જ્ઞાનદર્શન આરિય અને વીર્યાદિ શુભોત્તે આધિજ્ઞાન દરેકો હોય તો નિદ્રાનો પરિહાર કર્યા વિના છૂટકો નથી. સુવિચારણા કહે છે કે જિતમ પત્ની પોતાના સ્વામીને જાગ્રત કરે છે અને તેની ઉત્તમિમાં સ્વપ્નચોરનિત્તો નિશ્ચય કરે છે. આત્મસ્વામીને જાગ્રત કરના એ ત્હારી કરનાર છે માટે હે સુમતે ! તું મિષ્ટ સમ્પદો કથીને જાગ્રત કર દારણુદે હવે જાગ્રત કર્યા વિના તેના અને નાશ ઉદારનો અન્ય આર્થ નથી. હે સુમતે ! તારા સ્વામીને પ્રેમમયી દષ્ટિથી જગાડનાં તારા ઉપર ગુરૂએ થવાના નથી. જે સ્ત્રીનો પોતાના સ્વામીપર વિશુદ્ધ પ્રેમ હોય છે

તેના ઉપર તેના સ્વામી ગુરુએ થતા નથી. આત્મસ્વામી વ્યાપારે જાયત થશે ત્યારે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં કોઈની પ્રવેશ કરવાની હિમ્મત ચાલી શકશે નહિ અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ગૃહથી શોભામાં અનંતગુણી વૃદ્ધિ થશે એવું તું નિશ્ચય અવગોધ. ભાવપ્રભસુરિ કહે છે કે એ કથલો-કુથલો નથી અર્થાત્ નકામી અર્થ વિનાની કથની નથી પરંતુ અધ્યાત્મ જ્ઞાનને ઉપયોગી એવી આત્મ તત્ત્વ વિચારણાની વાત છે તેનો અન્તર્માં અનુભવ કરવાથી તેનો સાર ગ્રહી શકાશે. આત્મજ્ઞાન અને આત્મ ચારિત્રને ઉપયોગી એવી આ અધ્યાત્મ વાણી છે. શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાપિકાદેવી, આત્માની પરમાત્મ દશા કરવામાં સહાય કરનારી છે. બે પ્રકારના શ્રીવીતરાગે ધર્મ કથ્યા છે. શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મ. પ્રથમ શ્રુત ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પશ્ચાત્ ચારિત્ર ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. જિનવર પ્રણીત સિદ્ધાંતોને શ્રુત કહેવામાં આવે છે. શ્રુત જ્ઞાનને એક સિદ્ધાપિકા દેવીની ઉપમા આપવામાં આવે છે. સિદ્ધાપિકા દેવી શ્રી તીર્થંકરની અધિષ્ઠાત્રી દેવી છે તે ભવ્ય છવોને જૈનધર્મની આરાધના કરતાં સહાય આપે છે તદ્દત્ શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાપિકા દેવી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પરિણતિમાં સહાય કરનારી છે. શ્રુતજ્ઞાનના પઠન, પાઠન, મનન, સ્મરણ અને નિદિધ્યાસનથી અધ્યાત્મ પરિણતિની શુદ્ધિ અને તેની વૃદ્ધિ થાય છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાન અને અધ્યાત્મ ચારિત્ર પરિણામે પરિણામ પામતાં ઉત્તમવ્યવસ્થાની વૃદ્ધિ થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાપિકા દેવીની આરાધના કરતાં અધ્યાત્મ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી અદ્ય કર્મથી રહિત એવું સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે અને તેથી સિદ્ધનાં અનન્ત સુખ વેદી શકાય છે. અતએવ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાપિકા દેવીની આરાધના કરવાની ખાસ જરૂર છે. આ પ્રમાણે ભાવસરિ અધ્યાત્મની યોયો કહે છે. પ્રથમ સ્તુતિમાં એક એક જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. ખીછ યોયમાં સર્વ તીર્થંકરો, ત્રીછમાં જિનવાણી અને ચોથીમાં શાસન રક્ષક દેવી એ પ્રમાણે અન્ન યોયોમાં રચના અવક્ષોકવામાં આવે છે. આત્મ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રદ અધ્યાત્મ યોયોમાં કહેલી અધ્યાત્મજ્ઞાન વ્યાખ્યા વારંવાર મનન સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે. ચાર યોયોમાં કહેલા ભાવને જ ભવ્ય છવો સમજો છે અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ધરુની ઉત્તમતા કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે ભવ્ય છવો સંસારની આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિથી મુક્ત થઈને પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ૐ શાન્તિઃ ૩

ઋતુવંતી સ્ત્રીને ઉપયોગી શિક્ષા.

(લેખકઃ—શાહ ભોગીલાલ સોલંકી, બાણસા.)

જો પુષ્કયવાહં જાણિવળ-નહુ સંકહય નિયચિત્તે ।

છિવહય મંડગાહ તથયય દોસા ચહુ હુંતિ

॥ ૧ ॥

લચ્છી નાસહ દૂરે, રોગાયંકા ઇવંતિ અગવરયં ।

ઘર દેવયાઓ મુચંતિ, તં ગેહં જે ન વજંતિ

॥ ૨ ॥

જઈ કહંવિ બળામોગા, મુરિસા છિવંતિ તિય મહિલાય ।

પહાયસ્સ હોહ સુદ્ધિ, હય મળિયં જો હસ સથ્યેસુ

॥ ૩ ॥

વિહિજિણ ભવણેગ, ઘરણડિમા પૂઝણં મણેદ્દયાયં ।

પુષ્કવર્દ્દે હિચ્ચીસુ, પડિસિદ્ધં પુઞ્વસૂરિદ્ધિં ॥ ૪ ॥

આલોચણે ન પઢ્ઢે, પુષ્કવર્દ્દે જંકરેદ્દ સાનિયમા ।

નિચ્ચિયમુત્તં અન્નં, નોગણદ્ધિ તિદ્ધિં દિવસેદ્ધિં ॥ ૫ ॥

લોણલો ઉત્તરિણે, એવં વિહદં સણં સમુદ્ધિઠં ।

જો મળદ્ધ ન દોસો, સિદ્ધાંતં વિરાહગો સોઝ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—જે સ્ત્રી ઋતુવંતી બન્યુંને પોતાના મનમાં ન શંકાય અને ધરનાં વાસણોને સ્પર્શં તો તેને ધણા દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. તેના ધરમાંથી લક્ષ્મી દૂર નાસે છે અને રાગ આતંક વિગેરે દરેક જ ઉત્પન્ન થાય છે. જે સ્ત્રી ધરમાં છે તે ખેસતી નથી તેનું ધર દેવતાઓ મુકે છે. જે પુરો અનુપયોગથી અથવા અગણપણે જ્યારે ઋતુવંતી સ્ત્રીને અડકે છે તો તેઓની જ્ઞાન કરે છે તે શુદ્ધિ થાય છે એમ જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કથ્યું છે. જન મંદિરમાં જરૂં, ધરમાં પ્રતિમાને પૂજ્યું, અને સત્રાયનુ ગણ્યું ઇત્યાદિ ઋતુવંતી સ્ત્રીઓને પૂર્વાચાર્યોએ નિષેધ કર્યો છે. જ્યારે ઋતુવંતી સ્ત્રી હોય ત્યારે તેને આલોચનાનું તપ લેખે ગણાય નહિ. નિત્યનાં આયત્મક સત્ર વિગેરે ૩ દિવસ સુધી ગણી શકે નહિ. લોકિક નેં લોકોત્તર શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે દેખાડ્યું છે. કોઈ એમ કહે કે ઋતુવંતી સ્ત્રીને હોય ન લાગે તો તે સિદ્ધાન્તનો વિશંક છે તે બાલ્યું. ઋતુવંતી સ્ત્રીના પડાણો સુકવવા મુકેલા આદતના પાપ ઉપર પડે છે તો તેથી પાપડનો બગાડો થાય છે. આ ઉપરથી સમજવાનું કે જે વખતે સ્ત્રીને ઋતુ-કાળ હોય છે તે વખતે તેના શરીરના આહુરેણમાં વિચિત્ર પ્રકારનો ફેરફાર થાય છે તેની બોજન વિગેરે વસ્તુઓ ઉપર અગણ અસર થાય છે. શાસ્ત્રકારો જે આસને સ્ત્રી બેસી હોય છે તે આસને બ્રહ્મચારી પુરુષને બે ધડી સુધી ખેસવાની ના પાડે છે. જ્યારે ઋતુવંતી સ્ત્રી હોય છે ત્યારે તેની છાયામાં તથા તેના શરીરમાં બ્રહ્મચર્ય વગેરેને હાની પડે એ તેવા આહુરેણો હોય છે અને તેની અસર જે પદાર્થને આડકતરામાં આવે છે તેના ઉપર અગણ અસર થાય છે. માટે ઋતુવંતી સ્ત્રીઓને મારે નીચે લખેલા નિયમો ઉપયોગી થઈ પડશે.

૧. કોઈ પણ ધાતુના વાસણમાં જમવું નહિ.

૨. પોતાના જમણા સિવાય અન્ય વાસણ મોંજવું નહિ.

૩. રૂઠન અગર રડવા કુટવાની દિવામાં બાગ લેવો નહિ.

૪. અન્ય મનુષ્યોને અડકવું નહિ.

૫. ઋતુવંતી સ્ત્રીએ વાપરેલી જગ્યા ગામઝઘી છાંટવી ને છાણથી લીધેલી.

૬. પોતે જમનાં એકું મુકવું નહિ.

૭. ચોથે દિવસે પ્રદર પૂર્ણ થતાં નાલીને શુદ્ધ જનનું ને વજ્ર વગેરેની શુદ્ધિ કરવી.

ઈત્યાદિ આચારો જાગવવાથી સ્ત્રી અને પરઆત્માની શુદ્ધિ થાય છે. મતિની નિર્મળતા રહે છે. મનની અશુદ્ધિ દરનારા આહુરેણોની અસર અન્ન મનુષ્ય ઉપર થતી નથી. ઋતુવંતી સ્ત્રીએ આ પ્રમાણે ધર્મ પાળતાં બદવાર આચારની શુદ્ધિ થાય છે અને તેથી ધર્મ માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

માધ્યમિક કેળવણી.

(અનુસંધાન ગતિક પૃષ્ઠ ૮૭ થી)

(લેખક:—માસ્તર ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ, ગોધાવી.)

વાચનથી શરૂ થઈ ભાષાન્તરથી પાઠ પૂરું થતો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ફ્રેંચ કહે છે કે:—“No lesson in French which is confined to translation and reading is worth much, if it is not followed up by actual conversation.” ભાષાન્તર અને વાચનમાં પરિણમ્યામ થતો હોય તેનો ફ્રેંચ ભાષાનો કોઈ પણ પાઠ જે ચારતરિક વાતચિત વડે અનુસરતો ન હોય તો ને વિશેષ કિમતી થઈ શકતો નથી. સાદામાં સાદું ‘affirmative’ સ્વીકારવાયક વાક્યને પ્રશ્નાર્થ વાક્યમાં ફેરવી શકાય છે, અગર તે વાક્ય કોઈ પણ પ્રકારના પ્રશ્નોત્તર માટે હકીકત પૂરી પાડે છે, કે જે હકીકત વાક્યનું રૂપ જરા બદલાતાં વિધાર્થિને શબ્દોના અર્થ અને ઉપયોગ સમજવાની દ્રશ્ય પડે છે. વિધાર્થી જ્યાં સુધી શબ્દને વધાર્થ સમજે નહિ અને વાક્યમાં તેનો વાસ્તવિક ઉપયોગ કરી શકે નહિ ત્યાં સુધી તેની પ્રગતિ સંતોષકારક થતી નથી. ફ્રેંચ કહે છે કે:—Half the knowledge with twice the power of applying it, is better than twice the knowledge with half the power of application.”

અર્થા શબ્દોનું જ્ઞાન અને તેનો ઉપયોગ કરવાની બમણી શક્તિએ બમણા શબ્દોનું જ્ઞાન અને તેમનો ઉપયોગ કરવાની અર્ધી શક્તિ કરતાં વધારે સાફ છે. સાદામાં સાદા વાક્ય પર પ્રશ્નો કરવાથી વિધાર્થી તેના દરેક ભાગ-શબ્દને જુદા જુદા સંબંધમાં જલદી સમજી શકે છે અને તેનો ઉપયોગ સરળતાથી કરી શકે છે.

પ્રસ્તુત અને અન્ય ઉદાહરણ વડે વિષયના જ્ઞાન ઉપરાંત પદ્ધતિની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે. છતાં કેટલાક શિક્ષકો શિક્ષણ પદ્ધતિ કે નિયમોના જ્ઞાનની અગત્ય સ્વીકારતા નથી. તેઓ શિષ્યવચાના વિષયને તૈયાર કરવાની કે તેનો વિચાર કરવાની અગત્ય ધારતા નથી. આનું પરિણામ એ થાય છે કે વિષયનું જ્ઞાન હોવા છતાં અસરકારક શિક્ષણ આપવામાં તેઓ નિષ્ફળ થાય છે. વ્યવહારમાં શિક્ષકને કોઈ જ્ઞાનના જરૂરના ઉપયોગ કરવાનો હોતો નથી. ઘણુંબધું આસ્પાસના સંયોગોના પ્રમાણમાં સામાન્ય અને જરૂરી બાબતોનું જ્ઞાન તેને વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડે છે. વ્યવહારમાં આપણે જોઈએ છીએ કે જ્યારે કોઈ મનુષ્યને ટ્રામવેનું બાકું આપવાનું હોય ત્યારે ઍન્ટ નોટ કે સોનાની લગડી વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડતી નથી. પરંતુ છુટક-પરચુરણ પૈસજી વિશેષ ઉપયોગી થાય છે. શિક્ષણના ધંધામાં પણ તેવીજ રીતે જ્ઞાનના જરૂર કરતાં લાગુ પડે તેવા વિષયના સામાન્ય જ્ઞાનની અને તેની શિક્ષણ પદ્ધતિની વિશેષ અગત્ય છે. ભૂમિતિ કે ત્રિકોણ મિતિનું જ્ઞાન હોવાથી કોઈ વ્યવહારિક કે દરોશ અપૂર્ણાક કે એવાજ બીજા દાખલાની રીતો અને દારણો જાણ્યા વિના તે વિષય સારી રીતે શીખવી શકતો નથી. અંજલત ભૂમિતિ અને ત્રિકોણ મિતિનું જ્ઞાન તર્કશક્તિને બળવાન કરે છે અને પ્રસ્તુત વિષયના જ્ઞાન વિનાના શિક્ષકો કરતાં તેને અપૂર્ણાક કે તેવાજ વિષયની શિક્ષણ પદ્ધતિ અને રીતો જાણવાને સમજવાને સારી રીતે લાયક કરે છે. છતાં આથી પદ્ધતિના જ્ઞાનની અગત્ય કોઈ ઓછી થતી નથી. આથી રૂપ

થાય છે કે વિષયનું જ્ઞાન યોગ્ય કે પુરતા પ્રમાણમાં હોવું જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ તેને લગતી હકીકત પૈકી કઈ કઈ અને કેટલી આગતોની આવશ્યકતા છે તેનું તથા તે કેવા રૂપમાં રજુ કરવી જોઈએ તેનો તેણે નિર્ણય કરવો જોઈએ. વળી આ ઉપરાંત અમુક વિષયના શિક્ષણ માટે યોગ્યતાથી જાણીતી પદ્ધતિઓ પૈકી કઈ કઈ ઉત્તમ છે અને તે વિશે કેળવણીનાં સુધારકોનો શ્રો અભિપ્રાય છે તે તેણે જાણવું જોઈએ. ડેન્કાર્ટ(સ) કહે છે કે: "Drawing a bow at random is not a good practice for a teacher" અમુક ઉદ્દેશના નિર્ણય વિના શિક્ષણ આપ્યા કરવું એ શિક્ષક માટે યોગ્ય પદ્ધતિ નથી. આંત્રું છતાં પણ આપણે સર્વેને જેમ વિદિત છે તેમ આપણે આવી જ રીતે ઉદ્દેશનો નિર્દેશ કર્યા વિના શિક્ષણ આપીએ છીએ. શિક્ષણ આપવાની અગાઉ બાગેજ આપણે વિષય matter અને તેની પદ્ધતિ method નો નિર્ણય કરીએ છીએ. પરંતુ આ એક ગંભીર ભુલ છે. વાસ્તવે પદ્ધતિનું જ્ઞાન હોવા ઉપરાંત, દિન પ્રતિદિન કેળવણીના વિષયમાં જે જે પ્રગતિ અને સુધારો વધારો થતો હોય તેથી શિક્ષકે બેનરસીય રહેવું ન જોઈએ. જમાનાની હરોળમાં રહેવાને માટે તેણે કેળવણીના સાત્ર અને શિલસુશીતું અધ્યયન કરવું જોઈએ. પેટી કહે છે કે: "જેઓને અમુક ધંધાની કે વિષયની પ્રગતિ કરવી હોય તેમણે પરસ્પર જ્ઞાનની આપ લે કરવી જોઈએ. તે કહે છે કે લોકોની શુદ્ધિ અને યત્નો છુટાછવાયા જ્ઞાનની શીલુગારી જેવા છે, કે જે એકત્રતા વિના જલદી એકત્રતાઈ જાય છે, પરંતુ જો તેમને એકત્ર કરવામાં આવે તો તે પુષ્કળ પ્રકાર અને મરમી આપી શકે છે. આ રૂપ આજ-કેળવણીના વિષયને સારી રીતે સાચું પડી શકે છે." તે આગળ, વધતાં જણાવે છે કે "હાલની મનુષ્યની સ્થિતિ, અસ્પ સમય પર યુદ્ધ થયું હોય તેવા એક રણક્ષેત્ર જેથી છે; કે જ્યાં હાથ પગ આદિ અવયવો અહિં તહિં વેરાયેલા દૃષ્ટિએ પડે છે, પરંતુ તે એકત્રતા વિના કે તેમને મજબૂત રાખનાર કંઈ વિના નિષ્ફળ થાય છે અને ઉલ્લાસ હારાને વિકૃત કરે છે. આ પ્રમાણે ધણી શુદ્ધિ અને ચતુરશ્ચ દુનીઆમાં અહિં તહિં પ્રસરાએલી આપણને દૃષ્ટિગોચર થાય છે કે જે શુદ્ધિમાંની ધણીખરી અગાઉથી જે સિદ્ધ થયું હોય તેને પુનઃ સાધિત કરવામાં રોકાઈ હોય છે, અગર જેની શોધ થઈ હોય તેની પુનઃ શોધ કરવાનાં શુભવાકામાં પડેલી હોય છે. આ સિવાયની કેટલીક સમિતિઓ તો અન્ય મનુષ્યો સદેલાઈથી જે આપી શકે તેવી સૂચનાના અભાવે મુરકેલીઓમાં સગળડ દળાઈ ગઈ હોય છે. તે જણાવે છે કે મને અચંબો લાગે છે કે આવી જ રીતે કેટલાક જીવાન શિક્ષકો તેમનો અને તેમના વિદ્યાર્થીનો સમય આવી વિચિત્ર અને મુરકેલીભરેલી સ્થિતિમાં નિષ્ફળ ગુમાવે છે. પરંપરાગત જ્ઞાનના સંકલ્પનો લાભ લેવો એ દિલકારક છે. જેઓ આ પ્રમાણે વિષયજ્ઞ થતા જ્ઞાનનો લાભ લેતા નથી તેઓ એક ઉપયોગી સાધન ગુમાવે છે. આ પ્રમાણે જોતાં એ સ્પષ્ટ થાય છે કે દરેક શિક્ષકે કેળવણીની શિલસુશીતું અધ્યયન કરવું જોઈએ. જેડેટોટ કહે છે કે:—Teachers like every one else who undertakes skilled labour, should be trained before they seek an engagement. Jacotot.

જે કોઈ મનુષ્ય ચતુરશ્ચ ભરેલા કાર્યની જોખમદારી ભારે લે છે તેને તે કાર્યમાં જોડાતાં પહેલાં તાલીમ લેવાની વરર પડે છે તેમ શિક્ષકે પણ કાર્યમાં જોડાતાં પહેલાં તાલીમ લેવી જોઈએ. મી. કવીઃ પણ તેવી જ રીતે શિક્ષકો માટે કેળવણીની અગત્ય સ્વીકારે છે અને કહે છે કે પેટીએ દર્શાવેલા વિચારો તે જમાનામાં જ નહિ પરંતુ આજ જમાનામાં પણ સારી

રીતે લાગુ પડે છે કે:-Business of education should not be committed to the worst and unworthiest of men, but that it be seriously studied and practised by the best and ablest persons. કેળવણીનો ધંધો સૌથી ખરાબ અને સૌથી નાલાયક માણસને સોંપવામાં આવવો ન જોઈએ. પરંતુ ઉત્તમ અને સર્વથી વિશેષ શક્તિમાન મનુષ્યોએ તેને ઉડા અભ્યાસ કરી મહાવરો પાડવો જોઈએ. પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શિય કહે છે કે:-

There is in the teacher's profession, the same difference which is observable in all other human employments between the skilled and unskilled practitioner and that this difference depends in a large measure on a knowledge of the best rules and methods which have to be used and of the principles which underlie and justify those rules. Fitch.

જેવી રીતે મનુષ્ય જાતના અન્ય સર્વે ઉદ્યોગોમાં કુશળ અને અકુશળ કારીગર વચ્ચે ભેદ હોય છે તેવી રીતે શિક્ષકના ધંધામાં પણ તેવો ભેદ દૃષ્ટિએ પડે છે; અને આ ભેદ ધણે અંશે જે ઉત્તમ નિયમો અને પદ્ધતિઓનો શિક્ષણમાં ઉપયોગ કરવો પડે છે તેના અને જે તરત્રો ઉપર તે નિયમોનો આધાર હોય તેના જ્ઞાન ઉપર આધાર રાખે છે.

આ રીતે જેતાં શિક્ષણક્રિયા અને સાસ્ત્રનું જ્ઞાન શિક્ષકને અતિ ઉપયોગી છે; છતાં એકજુ સિક્ષણનાં મૂળતત્ત્વોનું જ્ઞાન પૂરતું થતું નથી. દરેક શિક્ષકને શિક્ષણનો વ્યવહાર અનુભવ હોવો જોઈએ. મહાવરા વિનાનું માત્ર નિયમો અને પદ્ધતિનું જ્ઞાન વ્યવહાર રીતે ઉપયોગી થઈ શકતું નથી. એવી કહેવત છે કે:- "All is but lip wisdom that wants in experience" "અનુભવ વિનાનું" ચાતુર્ય એ મિથ્યા વાક્યાનુરૂપ છે." ધણા મહાવરાથી સરજતા અને ચાલાકી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. મહાવરા વિના પદ્ધતિનું જ્ઞાન નિષ્પ્રયોગી થાય છે. જ્ઞાન સાથેના મહાવરા અનુભવ ગણાય છે, અને એવા અનુભવી-શિક્ષકો ઉત્તમ શિક્ષકો નિર્ણય છે. જેમ કેઈ મનુષ્ય ગમે તેટલો નૌકારાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે પરંતુ જ્યાં સુધી તે સમુદ્રપ્રમાન ન કરે ત્યાંસુધી તેને તે જ્ઞાન ઉપયોગી થઈ શકતું નથી. તેમ શિક્ષક પણ જ્યાં સુધી શિક્ષણનાં મૂળતત્ત્વો અને પદ્ધતિનું અધ્યયન કરી તેમને વ્યવહારમાં ન ચૂકે ત્યાં સુધી શિક્ષણનાં સૂત્રો અને પદ્ધતિનું જ્ઞાન તેને વિશેષ ઉપયોગી થઈ શકે નહિ. આથી શિક્ષણના વિષયમાં વિષય matter અને પદ્ધતિ method ના જ્ઞાન સાથે મહાવરા practice ના જ્ઞાનની સમાન અગત્ય સિદ્ધ થાય છે. શુદ્ધિપૂર્વકના મહાવરાના ઉદ્દેશથીજ શિક્ષક પદ્ધતિ અને નિયમોનું અધ્યયન કરે છે. આથી જ સ્પષ્ટ થાય છે કે શિક્ષકે સાધનથી તૃપ્ત ન થતાં તે વડે સાધ્યને સિદ્ધ કરવાનો ઉદ્દેશ રાખવો જોઈએ. શિક્ષકને વાસ્તવે વર્ગની સાથે કામ લેવાનું હોય છે. વર્ગની આગળ રજુ કરવા યોગ્ય શું છે અને શું નથી તે નક્કી કરવાને અને ત્યાં જળગાતી મુશ્કેલીઓનો વ્યવહાર રીતે જાણવો આણવાને તેને તેના જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે. જરૂર પે તે જગ્યાનો સંગ્રહ કરવાને શિક્ષણના વિષય અને પદ્ધતિનું જ્ઞાન તે પ્રાપ્ત કરતો નથી. પદ્ધતિનો વ્યવહાર અનુભવ મહાવરા વડેજ થાય છે, માટે પદ્ધતિના જ્ઞાન સાથે મહાવરાની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે, છતાં આ પરથી કટલાક એવું અનુમાન કરે છે કે માત્ર મહાવરા વડેજ સાદું શિક્ષણ આપી શકાય. પરંતુ તે માન્યતા ભૂલભરેલી છે. પદ્ધતિનું જ્ઞાન માર્ગદર્શક ભોમીઆની ગરજ સારું છે. માર્ગદર્શક ભોમીઆની

સુચના વિના અગણ્યા પથે અધશયું પડે છે. અને પૂર્વોક્ત રીતે એક પ્રકારની કંટાળા ભરેલી ઐત્માં શિક્ષક પડે છે. પ્રસિદ્ધ વિકાન રીય કહે છે કે—“ઉંચામાં ઉંચી અને નિચામાં નિચી જિન્ન બિન્ન દરજ્જા. અને નામધારક શાળાઓ જેવાનો મારે પ્રસંગ હતો અને તે સર્વમાં એક પ્રસંગે મને સર્વથી વિશેષ અસર કરી તે પ્રસંગ એ હતો કે અશિક્ષિત untrained શિક્ષકો કે જેઓએ તેમના ધંધાના શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પર આસ લક્ષ આપ્યું ન હોય તેમની દેખરેખ નીચેની દરેક શાળા વિસ્મયજનક રીતે એકસરખા પ્રકારની મને માણુમ પડી હતી; કારણકે અગાન જેવું કંટાળાભરેલું ધીજીલું કાંઈ પણ હોતું નથી. આગળ વધતાં તે જણાયે છે કે—

It is among those who have received no professional preparation that one finds the same stupid traditional methods &c. “જેઓએ ધંધાની કાંઈ પણ કેળવણી લીધેલી ન હોય તેવા શિક્ષકોમાં તેવીજ મર્યાદાભરેલી રૂઢીની પદ્ધતિ નજરે પડે છે. શિષ્યને વિષયનું શિક્ષણ આપવાને બદલે અમુક પાઠ રીખી લાવવાને કહેવાની ટેવ તેમનામાં પ્રચલિત હોય એમ જણાય છે. ત્યાં શિક્ષક આરંગના એક છેડે ખુરશી પર આરેલીને બેઠેલો અને એક પછી એક એકાદ બે વિદ્યાર્થીને પાઠ આપવા માટે બોલાવતો દૃષ્ટિએ પડે છે કે જ્યારે પાઠ તૈયાર કરવામાં રોકાયેલા બાકીનાઓ સ્વેચ્છા-નુસારે તરખીર કંઈ જાય છે.” પ્રસ્તુત જાગનને કેટલાક અનિયમોક્તિ ભરેલી માને પરંતુ ચાસ્તરે તેમાં અતિયમોક્તિ જેવું કાંઈ પણ નથી. અનુભવી શિક્ષકને આ જાગન સારી રીતે અનુભવ ગમ્ય છે. જેઓને વર્ગમાં કામ કરતાં અશિક્ષિત શિક્ષકોને જેવાનો પ્રસંગ મળ્યો હશે તેમને પ્રસ્તુત હરીકતનું સ્વયં સ્પષ્ટ સમજશે. ઘણા શિક્ષકો વ્યક્તિ પરત્વે લક્ષ આપવા દેરાય છે, કે જેના પરિણામે વર્ગની સમુદાય તરફે ઉપેક્ષા થાય છે. લેન્ડન કહે છે કે—

To give a backward boy every encouragement, consistent with the welfare of the rest is right; but to take up a large amount of time, trying again and again to make him understand something while the others remain idle, is to forget what class teaching should really be. ‘વર્ગમાંના બાકીનાના હિતને બાધ ન આવે તેમ મંદ વિદ્યાર્થીને દરેક પ્રકારનું ઉત્તેજન આપવું એ જાગનથી છે; પરંતુ તેને કોઈ વિષયની સમજુતી આપવાને પુનઃ પુનઃ વતન કરવામાં યથો સમય ગાળવા અને બાકીનાઓને સુરત બેસાડી રાખવા એ વાસ્તવિક રીતે વર્ગનું શિક્ષણ કેવું હોઈ શકે તે વિસ્મૃત કરવા બદા-બર છે.’ ગણિત આદિ વિષયો મીખવતાં શિક્ષક પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને સૂચના કરના કોઈ કોઈ સમયે દૃષ્ટિએ પડે છે. આથી શિક્ષકનો યથો સમય દરેક વિદ્યાર્થી પાછળ પૃથક્ પૃથક્ લક્ષ આપવામાં આમ્મો જાય છે. આ હરમીયાનમાં આખા વર્ગમાંના દરેક તેના વાણીની રાહ જોઈ સુરત બેસી રહે છે, અગર મંદજડ કરી વર્ગની વ્યવસ્થાને ખરેખર ખેંડવાંડ છે. બાળાના વિષયના શિક્ષણમાં વાચન આપવાને દરેક વિદ્યાર્થીને તેની યોગ્ય જગ્યાએ ઉભા રહેવા દેવાને બદલે શિક્ષક પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને પોતાની પાસે બોલાવે છે. આથી શિક્ષકની દૃષ્ટિ દરેક વિદ્યાર્થી તરફ ન જતાં તે અમુક વિદ્યાર્થી પ્રતિજ આકર્ષાય છે, અને પરિણામે વર્ગનું લક્ષ પાઠવામાં રોકાવાને બદલે મંચળ રહે છે, અને વ્યવસ્થાને હાનિ પહોંચે છે. કેટલાક પ્રસંગોમાં શિક્ષક વિદ્યાર્થીના બપકાદાર પોષાક કે તેની રિથનિથી આકર્ષાઈ વર્ગના જોગે તે વિદ્યાર્થી પર પ્રસ આપવાને મેગાય છે એથી હજારું હાંસિઆર અને શિક્ષિત શિક્ષકની અસર

વિદ્યાર્થીઓની ઉદ્યોગની દેવ, ચિત્તની એકચિત્તા અને બુદ્ધિની શુદ્ધતાથી સ્પષ્ટ થાય છે. તે સહેલાઈથી વિદ્યાર્થીના મનને આકર્ષી વર્ગની વ્યવસ્થા રાખી શકે છે.

“ The work of every skilled teacher bears the impress of his own individuality. ” — *London.*

મી. લેન્ડન કહે છે કે અમુક એકિન તરીકેની લગભગ દરેક કુશળ શિક્ષકના કામની છાંપ પડે છે. તેનું જ્ઞાન માનસિક દેવો, બુદ્ધિની વિચિત્રતા તેને અમુક ધોરણે શિક્ષણ આપવાને પ્રેરે છે અને તેના કામને અન્યના કામથી શુદ્ધ પાડે છે. કેળવણીએ શિક્ષક શિક્ષણ પદ્ધતિ વિશે વિચાર કરી ઉત્તમ પદ્ધતિનો પ્રયોગ કરે છે. તેને ત્યાજ્યાવિકે રીતેજ ઉત્તમ પદ્ધતિ માટે સ્ફુરણ થાય છે. અને તેનું કાર્ય નિયમસરનું હોય છે. ડૉ. ફીચ કહે છે કે:—

“ In teaching the freshest and most ingenious methods originate with those men and women who have read and thought most about the ‘rational’ of their art. ” — *Fitch.*

‘શિક્ષણમાં સૌથી નવીન અને સૌથી વિશેષ ચતુરાઈ ભરેલી પદ્ધતિ જે મનુષ્યોએ તેમના ધંધાના બુદ્ધિ વિષયક વિષયનો સૌથી વિશેષ અભ્યાસ કર્યો હોય તેવા મનુષ્યો પાસેથીજ ઉદ્ભવે છે.’ શિક્ષિત મનુષ્યો હમેશાં જીજ્ઞાસુ રહે છે. પ્રસ્તુત જીજ્ઞાસા તેમને તેમની આખી-આજી દુર કરવાને પ્રેરે છે. તેઓ વિષયને લગતી ઉપયોગી હકીકતનો નિર્ણય મેળવી તેને યોગ્ય રૂપમાં તૈયાર કરે છે અને ઉત્તમ પદ્ધતિના અને દષ્ટાંતોના પ્રયોગ વડે શિક્ષણ રસિક અને સરળ કરી વર્ગનું ધ્યાન ખેંચી શકે છે. ડૉ. ફીચ કહે છે કે:—

The most original methods of procedure, the most fruitful new speculations come, precisely from men who have best studied the philosophy of their own special subject and who know best what has been, thought and done by other workers in the same field. — *Fitch.*

મુખ્યત્વે કરીને જેઓએ તેમના ખાસ વિષયની શીઘ્રસૂરીનું અધ્યયન કર્યું હોય અને તે વિષય સંબંધે અન્ય પુરોગાએ જે વિચાર્યું હોય અગર કર્યું હોય તેનું જેઓ ઉત્તમ જ્ઞાન ધરાવતા હોય તેવા પુરોગાજ ઉત્તમ પદ્ધતિની યોજના કરી શકે છે અને સૌથી વિશેષ જીજ્ઞાસુક નવાં અનુભવો ખાંધી શકે છે. હોરેસને ટ્રેધનીંગ સ્કૂલોની અગત્ય વિશે ખોલતાં લખે છે કે:—

I believe training schools to be a new instrumentality in the advancement of the race. I believe that without them free schools themselves would be shorn of their strength and their healing power, and would at length become mere charity schools and die out in fact and in form; Neither the art of printing, nor the trial by jury, nor a free press, nor free suffrage, can long exist to any beneficial and salutary purpose without schools for the training of teachers; for, if the character and the qualifications of teachers be allowed to degenerate the free schools become pauper schools and the pauper schools will produce pauper souls and the free press will become a false.

and licentious press and ignorant voters will become venal voters and through the medium and guise of republican forms an oligarchy of profligate and seditious men will govern the land &c.

—Horace Mon.

‘હું માનું છું કે ટ્રેડનીંગ સંસ્થો પ્રજાવર્ગની ઉન્નતિનું એક નવું સાધન છે, અને તેમના વિના જાહેર શાળાઓનું બજા અને સુધારક (કેળવવાની) શક્તિ નાશ પામે છે. તેઓ આખરે માત્ર ધર્માંદા શાળાઓ થઈ પડે છે, અને વાસ્તવે તેઓ અવનતિને પામે છે. શિક્ષકોને ટ્રેડનીંગ-કેળવણી આપનારી શાળાઓ વિના મુદ્રણકળા કે પંચ (બુરી) દ્વારા તપાસણી કે છાપખાનાની છુટ, કે સ્વતંત્ર મત આપવાની સત્તા ઘણા સમય સુધી લાભપ્રદ કે આવકારદાયક સ્થિતિમાં રહી શકતાં નથી; કારણ કે જે શિક્ષકના વર્તન અને યોગ્યતાનો દરજ્જો ઘટવા દેવામાં આવે તો જાહેર શાળાઓ માત્ર ગરીબો માટેની જ શાળાઓ થઈ પડે અને તેની કંઠાલ શાળાઓ કંઠાલ પુરોગત નિષ્ફળતા અને નિરંકુશ મુદ્રા પંચાલ્ય અપ્રમાણિક અને અટ્ટ છાપખાનું થઈ પડે અને અજ્ઞાન મત આપનારાઓ ભાડૂતી મત આપનારાઓ નિષેડ અને લોક નિયુક્ત સત્તાના રૂપમાં અને સાધન દ્વારા અધમ અને દુરાચારી યોગ્ય મનુષ્યોની જ દેશપર સત્તા આવે એટલું જ નહિ નીતિ અને ધર્મની અંતિમ ફોદ માટે જ્યાં સુધી સારી સંસ્થાદ્વારા મનુષ્યોમાં જ્ઞાન ન પ્રસરે ત્યાં સુધી રાક જોવી પડે.’ આ પ્રમાણે જોતાં ધંધાના શિક્ષણની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે, છતાં આપણી આંગ્રજ ગુજરાતી શાળાઓ માટે તેની કંઈ અગત્ય મનાવી હોય એમ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. (અપૂર્ણ.)

સ્વીકાર અને અવલોકન.

સ્વરાજ્ય અંત સંદુરસ્થિતિ (પ્રકાશક જીવદા જ્ઞાન પ્રસારક કંડ મુંબઈ, ૧૯૩૨-વિના મધ્ય) આ નાનકડા પણ ઉપયોગી પુસ્તકની એક લાખ નકલો પ્રગટ કરી ભેટ આપવામાં આવી છે. આ માસિકના વાંચકોને પણ અગવડના અંક સાથે ભેટ આપવામાં આવેલ છે. જે દરેક વાંચકે સંપૂર્ણ વાંચ્યું હશે; કેમકે વનસ્પતી આહારી પણ તેનું જ્ઞાન મેળવે તો માંસાહારી પ્રજામાં માંસાહારથી થતા ગેરફાયદા અને હાનિ સમજાવવાને એક ઉપદેશકનું કામ કરવાને શક્તિવાન થઈ શકે તેમ છે. મજદુર કંડના રીપોર્ટ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે તેને યોગ્ય સમયમાં ધર્મ કાર્ય થયું છે. અને તે માટે હજુ બહોળું શ્રેય પડ્યું છે. જેને પહોંચી વળવાને ઘણી સહાયની જરૂર છે.

સુમતિ અને ચારિત્રરાજનો સુખદાયક સંવાદ (પ્રકાશક સાજુંદ મુવકોદય-મંડળ, ૧૯૧૬ મધ્ય અમદાવાદ) આ પુસ્તકમાં (૧) શ્રી પાર્શ્વેશ્વર સ્તવન, (૨) પાદવસ્ત્રક સ્તવન, (૩) સુમતિ અને ચારિત્રરાજનો સુખદાયક સંવાદ, (૪) અમૃતવેલીની સત્રાવ, (૫) વૈરાગ્યસાર, (૬) ગોડશોકોમાંથી ઉદ્ભવેલા પ્રત્યેકત્તે, (૭) ઉપદેશ તરંગિણીમાંથી ઉદ્ભવેલા પ્રત્યેકત્તે, (૮) વિવિધ પ્રત્યેકત્તે, (૯) જીવદા અથવા અનુકંપાદાન; એમ નવ વિષયો મુનિ શ્રી કુર્મવિજયજીએ લખેલા પ્રગટ કર્યા છે. લખાણ ઉત્તમ અને ઉપયોગી છે. સંવાદ ચારિત્રવાન મહાપુરોષને ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે, તેજ રીતે દીક્ષાના બાવિક મહાનુભાવને પણ

અત્યંત લાભ કર્તા છે. કોઈના ઉપર ખાસ કંઈ પણ લખવા કરતાં આ રીતે લખવાની પદ્ધતિ વિદ્વાન મુનિરાજે પૈપી થોડાકેજ પ્રહાર કરી જણાવ્ય છે, કે જે પૈપી મુનિરાજે કુર્પુરવિજયવંશ પણ સારો ભાગ આપે છે. મુનિજનોનો એજ માર્ગ હોવો ધોરે છે કે, જેમ વાણી વડે પ્રભુ મહાવિરની વાણીનો બોધ અપાય છે તેમ લેખિની દ્વારા પણ આપવો; અને તદ્દરીતે પોતાના આત્માને પણ નિર્મલ બનાવવો; કેમકે ગમે તેટલી વિદ્વાતા સંપાદન કરાય પણ “અપરાધી શું પણ નવી ચિત્તધરી, ચિંતવિષે પ્રતિકૂલ” એવી દશા પ્રાપ્ત કરાય ત્યારેજ આત્મ કથ્યાણુ છે.

*

*

*

*

*

*

પ્રાચીન શ્વેતામ્બર અર્વાચીન દિગમ્બર-(પ્રગટ કર્તા ભાર્ગવ હંચંદ બૂરાભાઈ, પૃષ્ઠ ૧૨૮)-દિગમ્બર લેખક મી. પાંજરેના લેખના ઉત્તર રૂપે આ નામનો લેખ મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયે કેટલાક દલીલાસીદ્ધ મુદ્દાઓ સાથે લખેલો છે અને તે પુસ્તકના રૂપે પ્રગટ કરી જૈન સાસન પત્રના પ્રાહકોને ભેટ અપાયો છે. જૈનોને વાંચવા યોગ્ય છે.

*

*

*

*

*

*

ઝોધવજી રામજી ચરિત્ર-મહુવા પાંજરાપોળની સારી વ્યવસ્થા કરવા અને દ્રવ્ય મેળવી સમય પ્રમાણે ઉપયોગ કરવાને માટે જાણીતા થયેલા પશુરક્ષાના હિમાયતી આ ગૃહસ્થતું ચરિત્ર અને તેમનાં કામો તથા અભિપ્રાયો પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરેલ છે.

*

*

*

*

*

*

સાર્વ ધર્મ-(પ્રસિદ્ધ કર્તા શ્રી તત્ત્વપ્રકાશિની સભા. છટાવા, પૃષ્ઠ ૫૬)-આ નાનકડું પણ ઉત્તમ પુસ્તક દિગમ્બર પંડિત મોપાલદાસજી બરેલાએ હિંદીમાં લખેલું છે. આ પુસ્તક દરેક વાંચવા યોગ્ય છે કેમકે જૈન ધર્મ એ સાર્વ ધર્મ હોવાનો કંઈ રીતીએ યોગ્યતાવાળો છે તે બતાવી આપવા મી. બરેલાની કસમે ન્યાયનો સારો દેખાવ આપ્યો છે. જીવ, અજીવ, પુન્ય, પાપ, કર્મ અને કર્મપ્રકૃતિ, ઇશ્વર, જગત, જૈનધર્મ, સાધુધર્મ, ગૃહસ્થધર્મ, સમ્યક્ત્વ અને મોક્ષ દત્તાદિ વિશે વિવેચન સારું કરેલું છે. કેટલાકમાં દિગમ્બર આન્યતા મુજબ વિવેચન થયું છે, પણ જૈન અને જૈનેતરોને જૈન ધર્મને અને ધર્મના તત્ત્વોને જાણવા માટે ટુંકમાં પણ જાણવા જોગ છે. હવે શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર પંડિતો વચ્ચે હરીદ્વાર્થી યુક્ત ‘સાર્વધર્મ’ અથવા જૈનધર્મ એ જગત વ્યાપી ધર્મ થવાને સંપૂર્ણ છે એમ વધારે વિસ્તારથી બતાવી આપવાને એક સર્વમાન્ય અથવા વિશેષમાન્ય નિબંધ તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે. અને તેને ઘણી ભાષાઓમાં પ્રગટ કરવાથી ખાતરી છે કે વખત જતાં, જૈનધર્મ સાર્વ ધર્મનું માન એક વખત ફરીથી પ્રાપ્ત કરશે.

*

*

*

*

*

*

શ્રી જીવદયા જ્ઞાન પ્રસારક ફંડ-મજુર ફંડનો સને ૧૯૧૩ નો રીપોર્ટ શેઠ લક્ષ્મીભાઈ ગુલાબચંદ પ્રગટ કર્યો છે તે ૯૬ પ્રશ્નો હોઈ ઘણી ઉપયોગી હકીકતોથી ભરેલો છે. જે માર્ગે જૈન કોન્ફરન્સોએ જીવદયા મીશન પાછલા વર્ષોમાં શરૂ કરેલ હતું તેજ માર્ગે અને તેથી કેટલીક રીતે વધારે પ્રમાણમાં શેઠ લક્ષ્મીભાઈએ કોન્ફરન્સોની સુસ્તીના વખતમાં પોતે કોઈ પણ પ્રકારની ચોક્કસ મદદ-આવક કે ફંડ-ચીના ઉપાડી લઈ જે કાર્ય બજાવતા જાય છે તે માટે તેઓથી જેટલા ધન્યવાદને પાત્ર છે તેજ પ્રમાણે તે સંસ્થા મદદને પાત્ર છે.

મજુર ફંડે અહિંસા સંબંધીનું લીટરેચર ત્રણ વર્ષની થોડી સુદતમાં ઘણુંજ ફેલાવ્યું છે. ખરી રીતે ખોરાક માટે નિર્દોષ જનવરોનો લોગ લેવાય છે તે કોઈપણ રીતે બ્યાજખી

નથી તે સાખીન કરવા માટે આ ફંડની સ્થાપના થઇ છે અને તેણે તે માંગે મોટા પ્રમાણમાં કામ કર્યું છે.

ઉપકારી જનવરોના ઉપકારને ધ્યાનમાં લઇ તેનું સંરક્ષણ કરવું જોઇએ તે બદલે અજ્ઞાનતાએ મનુષ્યોના હાથેજ દરદોષ જુદા જુદા સ્થળે લાખોની સંખ્યામાં તે પ્રાણીઓના કચડાણ નીકળી જાય છે. એ દિવંતી હુદ્દામાં વધારે કરનાર છે, અને એમ જાણવા છતાં રસોઈ નિંદ્રાના શોણપીઓ તેના કારણીક થાય છે એ થોડું અશ્વસજનક નથી. હુધાળાં પ્રાણીઓની ઘટતી સંખ્યાથી દુધ, ધી વગેરેમાં બેળસેળ થવાની ખૂબ હવે છાતી રહી નથી; મનુષ્યો તેથી નિર્બેળ થાય છે તથા માંસાહારથી પણ અનેક દરદો થઈ દુઃખ ભોગવે છે એ અશ્વસજનક છે.

માંસાહારીઓને માંસના ખોરાકથી થતા ખર્ચ, દરદો અને અન્યથા શાકના ખોરાકથી થતા ફાયદા, કરકસર અને તંદુરસ્તી વિશે જ્ઞાન આપનાર ૨૪૮૪૦ પુસ્તક વિજ્ઞાપતથી મંગાવવામાં આવેલાં છે. તથા ૨૧૯૦૦૦) જુદી જુદી ભાષામાં ફંડ તરફથી ગતવર્ષમાં બહાર પાડવામાં આવેલ છે. ૧૪૪૩૦ દેન્ડીઓ અને ૩૨૦૦૦ ચિત્રો પણ પ્રગટ કર્યા છે. સર્વ સાહિત્ય વિના મધ્યે જનસમાજ વચ્ચે ફેલાવેલું છે. તેમજ વર્તમાનપત્રો આરક્ષે, સખાઓ મારફતે, ઉપદેશકો મારફતે પણ સારો પ્રયત્ન થયો-છે, તે સર્વની વિગતે નોંધ રીપોર્ટમાં જણાય છે. ફંડના સહાયકોએ આવા ઉત્તમ કાર્યને કરેલી મદદ માટે બહુ પુન્ય વિખાનું કર્યું છે, અને તે પ્રમાણે ચાકુ મદદ આપી, અપાવી વધુ પુન્ય મેળવવાને ચુકશે નહિ એમ હિંમીએ છીએ.

હિંમમાં ૧૫ સદયાઓ ઇવડયાના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરનારી છે. જ્યારે કામ કરનારી પાંજરાશોળ આદિ સદયાઓ તો ઘણી છે તે સર્વની એક કોન્ફરન્સ થવાની હમો જરૂર જોઈએ છીએ. આશા છે કે આ ફંડના વ્યવસ્થાપક તે હિલચાલ શરૂ કરશે.

વેછેરીયન ખોરાક પુરો પાડવા એક ફેરોરાની યોજના તૈયાર થઈ છે. માત્ર ફેરોરાક સંજોગો વચ્ચે તેનો અમલ થોડોક વખત મુલતવી રહ્યો છે પણ વ્યવસ્થાપકે તે ખોરાકના ઇન્છોને ઘેરબેઠે બાણાં પુરાં પાડવાની મુંઝાઈ મધ્યે ગોઠવણ ચાકુ રાખી છે એ કાર્ય ઘણું વખાણને પાત્ર છે.

કેળવણી સંપાદન કરના યુવકોમાં મેટ્રીક અને કોલેજીયન વર્ગમાં તેમજ ખાસ ડાક્ટરો વચ્ચે ઇનામી હરીફાઈના નિજાંધો લખાવવાનું કામ પણ આગામી વર્ષે કરતાં સારા પ્રમાણમાં જોવાયું છે. હજુ પણ નવી યોજનાઓ તૈયાર છે. જન વર્ગમાં દસ હજાર જેટલી રકમની મદદ મળી છે. જ્યારે ખર્ચ પણ તેજ પ્રમાણમાં થયો છે. આટલી મદદ સીધક રાખી મુકવાના કરતાં ખર્ચ કરવાની પદ્ધતિનેજ અબ્બારી છે. આ ફંડના હેતુની અને કાર્ય પદ્ધતિની દરેક પત્રોએ, માસિકેએ, ઉત્તમ નોંધ સાથે પ્રસાર કરી છે. જેમાં 'ધી ટાઈમ્સ', 'ધી ગ્રામ્મે ગેઝેટ', આદિ ઇંગ્લીશ પત્રો તથા 'સાંગવર્તમાન' 'જામેજમશેદ' 'અમરેદિન્દ' આદિ પારસી માસિકીના પત્રો પણ છે.

જન વર્ગમાં હમો આ ફંડ તરફથી એક માસિકની જરૂર બતાવી છે. તે તરફ યરીથી ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. જેમ અને ત્યાં મુખી એકાદ માસિકમાં અમુક પૃષ્ઠ રોડી દરેક મહિનાની હીજ્યાત અને જનના જનારો નયા પરિજામ પ્રગટ કરવાની જરૂર છે. કેમકે વાર્ષિક રીપોર્ટમાં તે દર્શકતો જાણવા કરતાં દરમિદિને જાણવાથી કાર્યવાહકોને વિશેષ દ્રવ્યની સદાય મળશે એમ અમારું માનવું છે.

અક્ષય મિલન.

(હંડી વાની...)

“ત્રિભુવનમાંની અશક્તિમાં અશક્ત વસ્તુને જે સહેલાઈથી ચૂકવે તેનાવી શકે છે તે “પ્રેમ” છે!”

“અરે હો અકબર”ના બીજા નાદથી આખું સમરાંગણ ધ્રુવ રહ્યું છે. વીરસ ઉભરાવી નાંખનાર સમયોચિત વાણીએ કહ્યુંકહ્યું નાદથી વાગી રહ્યાં છે. પ્રખર સર્વના તમ તેજમાં નક્કરો પ્રભાણે ચમકી રહેલી ત્રણ લાખ તરવારવાળી યવન સેના અને બીજા આગુએ ધક્કા ત્રણ હજાર આર્ય વીરો.

કાળજી કંપાવી નાંખનાર-સોહીના કુવારા ઉઘડનાર-ચીલડાં માકલે સૈનિકોના શિર ઉઘડનાર-સ્વર્ગમાંની વારાંગનાઓને બહેતની પરીઓને ભેટવા છુટનાર, યોદ્ધાઓના નિપાતથી યુદ્ધભૂમિને ઢાંકી નાંખનાર આ પ્રખર યુદ્ધ એક અખંડ દિવસ ને રાત્રીભર આગુ રહ્યું. અનંત લહરિઓવાળા મહાસાગરમાંની એક વિરલ લહરિ જેવા હિંદુ મૈત્ર્યે હજી જન્મ પામી પાછી પાની કરી નથી. પીપળાના વૃક્ષ માકલે દરખે તે સ્થિર છે. એક હાર કપાઈ જતાં બીજા પાછાની સૈનિકોની હાર તુલન રહ્યુંભિ વિભૂષિત છે છે. પણ આમ ક્યાં સુધી ટકશે? અગણિત યોદ્ધાઓ મામે આ મુઠીભર યોદ્ધાઓ ક્યાં સુધી ટુકશે?

હિંદુ મૈત્ર્યમાં ભંગાણુ પડવાની હવે અષ્ટ તૈયારી જણાવા લાગી. આર્ય સેનાનો ભંગ થતાની સાથેજ આ ભરતખંડની જયજયળ પગ ફૂગમાં રંગોળાવાની-અને આજના આ અસ્તાચળ પર ભિગજમાન થતા સહસ્ત્રરશ્મિ મર્મનારાયણની સાથેજ ભારતનો ગૌરવ સર્વે પણ ચિરકાળીન અમ્તગત થવાનો એ પણ સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યું. હા! સમય! વિકટ પ્રસંગ! પ્રભુ! ભારતની વહારે શા.

“હરહર ખબ મહાદેવ!” પ્રિય વાંચક! શક્ત પાંત્રીસજ અનુચરો સાથે લઇને, ભરતખંડની અધિષ્ઠાત્રી દેવીનું વરદ અશ્વ-તલવાર-તદન નમે પણ અતિ પ્રચંડ તરવાર પોતાના વજ્ર જેવા સોખંડી હાથમાં લઈ શત્રુ મૈત્ર્ય પર શાર્દૂલ મારક દુટ્ટી પડનાર આ અતુલ તેજસ્વી-પરાક્રમશાળી તરણુ ત્રણ છે! તેની કંઈ ખબર છે કે? કોના અવર્ણનીય પ્રતાપથી આ અગણિત યવન સેના-સપ્ત વાવાઝોડાથી છાલી ઉડેલા અરણ્ય જેવી આક્રિય વ્યાકુળ બની ગઈ છે? તે કહી શકો છો કે? કોની વજ્ર કડોર બીજા ગર્જનાથી ત્રણ લાખ યવન કંઈમાંથી નીકળતા “આઘાહો અકબર”ના અવાજને દબાઈ જાય છે? અને બકરા પર દુટ્ટી પડતા વાઘ પ્રભાણે શત્રુ મૈત્ર્યમાં છિન્નમિન્નાવસ્થા કરી મુકનાર આ કોણ કેસરી વીર છે તે જાણો છો? તે દિવસનો આર્ય ભૂમિનો સર્વનારાયણ પોતાના સહસ્ત્ર રક્તકિરણ સ્પર્શથી ક્યા વીરની રક્તમંડિત તસ્વારને આગિચંદ દબને અસ્તાચળ પર વિશ્રાંતિ લેવા ગયો તે જાણો છો?

માત્ર મુઠીભર સૈન્યથી પ્રચંડ ત્રણ લાખ યવન સેનાને હંપવનાર-વિજયી વીર-કાંચી ગળતો સેનાપતિ-ભરતખંડના ઇતિહાસમાંનો મુવ નક્કર! આ જ તે-સલિનમિંદુ!

પ્રકરણ ૨ જી.

આજ કાંચીનગર નિવાસીઓનો આનંદ માથે સમાયો જતો નથી. નગરના રાજમાર્ગે ધ્વજના પંતાકાથી અને શીતળ જળ-કુમ્ભોથી રમિયામણા કરી મેલ્યા છે. સફેદ હવેલીઓના દારમો ફેળના થાંભલાને શીતળ જળના કોરા કુંબ? કોઈ દ્વારે અશોકપત્રવનાં તોરણ તો કોઈ દ્વારે પુષ્પમાળાઓ ઝુલી રહી છે. નોખતળાંનાઓ પોતાના અવાજથી સમયની માંગ લિફ્તા દર્શાવી રહ્યાં છે. મેઘાની બારીઓ ને અગ્નિશીલો કમળનયનીઓનાં કુતૂહલ પૂર્ણ નેત્રાથી ઉભરાઈ રહી છે. અસંખ્ય દિપમાળાઓ નક્ષત્ર જેવી ચમકી રહી છે, અને એટલામાં તો આહા! અસંખ્ય પુરોના વ્યવધિ અને કોમળ કંઠમાંથી નીકળતા મૃદુલ અવાજોના મિશ્રણથી ગગનમંડળ બેઘઈ જતું હોય તેમ જણાયું.

એક જાતિવંત પણ પ્રચંડકાય સુન્દર અંધ પર વીરોચિત દમ પ્રમાણે સ્વાર થઈ નગરના સિંહદ્વારે થઈ પ્રસન્ન મુદ્રાથી પ્રવેશ કરનાર આ વીર પુંગવ લલિતસિંહની તેજ-મય દિવ્ય કાંતિ જુઓ. લક્ષ્યાવધિ યવત સેનાને પોતાના બાહુમળથીજ મ્હાત કરી શત્રુના લોહીથી તરબોળ થઈ રહેલી-રક્તખચિત પોતાની પ્રિય તરવાર કાંચી રાજના ચરણ કમલમાં અર્પણ કરવા તે ઉત્સાહ ભેર ગય છે. ને તેને માટેજ આજનો આ અવસર-ઉત્સવ-છે. વિજયવંત લલિતસિંહને કાંચીનગરની પ્રજા ઉત્સાહભેર નગર પ્રવેશ કરાવે છે.

પરંતુ સેનાપતિના સ્વાગતાથે જે ઉત્સવ ને આડંબર ચાલી રહ્યો હતો, તે તરફ તેનું મુદ્દલ લક્ષ તથી. ગચ્છીઓ ગવાક્ષેને બારીઓપરથી જે પુરનારીઓ તેનાપર અવિરામ પુષ્પ ડ્રષ્ટિ કરતી હતી. તેના તરફ લલિતસિંહ ડ્રષ્ટિપાત પણ કરતો નહતો, પ્રખર તાપથી તપેલા અરણ્યમાંથી તરમથી વ્યાકૃત થયેલો-સરોવર પ્રતિ દોડતો જતો 'પ્રવામી' રસને દોરનાં પોતાના માથા પર ખરી પડતાં વૃક્ષરાજની મુકાં પાંદડાંની શું તિલમાત્ર પણ ફરકાર કરે છે? જેનું હૃદય, કાંઈ 'ગીત' માટે અધીર બની ગયું છે, એવા વીર લલિતસિંહને, પોતાના પર વરસી રહેલાં આ અતૂલ આન સન્માન, મુકાં પાંદડાં જેવાં નીરસ, તુચ્છ, અને કોડીનાં જ લાગતાં હતાં.

ચાલતાં ચાલતાં છેવટે લલિતસિંહનો થોડો બ્યારે અંતઃપુર પ્રાસાદ સામે આવી પહોંચ્યો, ત્યારે તેણે તેની લગામ ખેંચી પકડી, કે તુર્તજ તે જાતિવંત અંધ ક્ષણભર ઉભો રહ્યો. લલિતસિંહે તૃણાકુલ-નેત્રે એક ક્ષણભરજ તે પ્રાસાદના ગવાક્ષ તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકી. લલજની આરક્ત-વ્યાકુલ બનેલાં જે સિંગધ વિરમય પૂર્ણ દોચનીયાં પોતાની તરફ અગ્નિ વરસાવી રહ્યાં છે અને અનિંદ, કોમલ, કરકમળથી પોતાના પર ફેંકાયલી-પ્રેમ-પુષ્પમાળા, પોતાના પગપર થઈને ભોંયપર પડેલી છે, એમ લલિતસિંહે સ્પષ્ટ જોયું-અનુભવ્યું. તુર્તજ તરણ સેનાપતિએ પોતાના થોડાપરથી કુદી પડી, જમીનપર પડેલી-નિશ્ચેષ્ટ સુકુમાર બાલાં જેવી "અનાદાન" પુષ્પ" જેવી તે પુષ્પમાળા બહુ માનપૂર્વક ઉપાડી લીધી, અને પ્રથમ મસ્તકે ચઢાવી પછી પોતાની દટારીના માથે ભેરવી, અને પુનઃ એકવાર કૃતાર્થ-કૃતગતા ભરેલી દ્રષ્ટિથી ઉંચું જોયું, પણ તે વખતે ગવાક્ષનાં દાર આકાશમાંથી ડોડીયાં કરતો એ હરિણ નેત્રવાળો અંદર તો સ્વારનોએ અદ્રશ્ય થઈ ગયો હતો.

એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખી લલિતસિંહે પોતાનો થોડો દોડાવ્યો ને કાંચી નૃપ સમક્ષ હાજર થયો, ને રાજ-તથા પ્રજા તરફનાં બહુ માત સાથે-કુલાતી છાતીએ વિદાય થયો.

આજે તેણે સુખ, આબાદી, માન, ને પ્રીતિના શિખરે પોતાનું સિંહાસન માંડ્યું હતું.

પ્રકરણ ૩ જી.

લક્ષ્મીવધિ શત્રુઓની, બપુંદર તરવારો સામે જે વીર વળેલો મળ્યો હતો બની ઉભો રહ્યો હતો, તેજ વીરપુંગવ-તેજ લલિતસિંહ માત્ર બેજ હરિણ સંકષ્પ ચક્રિત નેત્ર દ્રષ્ટિથી પરાજીત બની ગયો છે. એકાદ દુર્ભેદ પાપાણ્ડુર્ગમાં ક્યારે રાખી મુક્યું હોય તેમ સેનાપતિ લલિતસિંહે ધૈર્ય શૌર્યને પોતાના હૃદયમાં સુરક્ષિત રાખ્યું હતું; પરંતુ ગાંધ કાલ સાયંકાળે, બે કૃષ્ણવર્ણ નેત્રોની, સલગજ, સસંબ્રમ દ્રષ્ટિએ, તે દુર્ગના તટપર વંખરવસ્ત આઘાત કરવાથી, આઠસા દિવસ રક્ષણ કરેલું ધૈર્ય એક ક્ષણ માત્રમંત્ર ધૂળમાં મળી ગયું. પ્રસન્નતાની વગ્યા વ્યાકુલતાએ લીધી, શાંતિની વગ્યાએ વિરહવ્યથા આવી બેઠી, ને ધૈર્યને ખંદે આતુરતા આવી બિભી. હા ! પ્રેમ ત્હારી એટલા એવીજ છે.

મોટા કૃષ્ણવર્ણે ઝભો ધારણ કરી, કમરમાં કટારી ખોમી, આપણો તરણ લલિતસિંહ, રાત્રિ પડવાની રાહ જોતો પોતાની ગચ્છીપર આંટા ભારી રહ્યો છે. મનોગન સુન્દરીના મિલન માટે, તેની સાથેના વાર્તાવાચ માટે, લગ્ન માટેના લક્ષ્મીવધિ સંકષ્પ ચક્રિતમાં દુગ્ધમાં ખાતો આપણો તરણ સરદાર, સામે ચમટી રહેલા અનંત દીવાઓથી પોતાની તન્ત્રામાંથી ઝગટી ઉઠ્યો, ને રાજમહેલમાંના અંતઃપુરોધાનની ભીંત નહક દોડી ગયો ને જેમ એક શાદુંલ હરિણપર કુદકો ભારે તેમ કોટ પર કુદકો ભારી તે પર ચઢી ગયો અને ઉધાનની અંદર ઉતરી વિન્યવંત-પ્રસન્ન મુદ્રાથી ઉભો રહ્યો.

“ભુવનવિજયી વીર લલિત ! એક ચોર પ્રભાણેજ ચોરી છુપીથી, રાજ્યભૂવનમાં, રાત્રિના સમયે પ્રવેશ કરવો તને બને છે ? નહિ ! ના ! પાછો વળ !”

વાંચકદંદ ! જુવો ! પેલા સામેના બકલ જશ્ન નીચે, કામગ તણ શૈયા ઉપર, સંધ્યા-તારાની મારક, શીતળ મંદ સુવાસ આસ્વાદન કરતી પેલી સૌંદર્યની પુતળા કોણું છે ? તેના ખોળામાં પુષ્પો પડ્યાં છે ને તેજ પુષ્પોની તે સુન્દર માળા ગુથી રહી છે. બાળા ! મુખી દે, એ 'કંઠાળા ભરેલું' કામ મુખી દે, ત્હારી એકાદી પરિચારીકા ધણી ખુશીથી તે માલા ગુંથશે. પણ ના ! પ્રિયજન માટેની માળામાં એકલાં પુષ્પોજ ગુંથાતાં નથી. તે પુષ્પોને ગુંથવા હૃદયને તાર તે બિચારી દાસી જ્યાંથી લાવે ! અહા ! ગુંથતાં ગુંથતાં તે બાલા અચકી ! ને પોતાની કામલ કરંગુલી પકડી નીચું વેંચ રહી છે !

અહા ! શું સુન્દર સ્વરૂપ ? કેવું નિર્ભેજ લાવણ્ય ? કેવું વિનીત લાવણ્યું સુખકમલ ? કેવું અનિર્ધયનીય યૌવન ? વાંચક બન્ધુ ભગિની ! તમારી કલ્પનામાં તે રૂપરાશી મૂર્તિ ખડી થઈ શકે છે ? મંત્રજલથી પરિવેષિત કરેલી કલમ સિવાય આ મનોરમ-નિર્દોષ પુતળાનું સાક્ષાત્કાર વર્ણન કરી કલમ આપી શકશે ? કંઈપી શકો છો ? એ કોણ છે.

એજ કાંચી રાજ્યકન્યા વિન્દુમાલા ! અત્યારે તે પોતાના કાર્યમાં શિથિલ છે, ને તેની ઉદાસિન દ્રષ્ટિ, કોઈ પણ દૂર અતિ દૂરના ચિંતન સાધાન્યમાં ભ્રમણ કરી રહી છે. રાજ-નંદિની વિન્દુ-માલા કોઈ પણ જાનના ઉંડા વિચારમાં લીન છે, તક્લીન છે. તે શું વિચાર કરે છે ? કોણ કહી શકે ?

રાજકુમારીના એકાંત હૃદયમંદિરમાં, ઓજ આ નિઃસ્તબ્ધ, શાંત સાયંકાળે કોઈ પણ એક પરમારાધ્ય દેવતાની આરતી રટી રટી છે, ત્યાં જુવો ! પૂજના સુગંધી ધૂપ ધુમાડા જેવો એક દોરે નિઃશ્વાસ સાયંકાળના વાયુમાં મળી ગયો, અને સુકમાર પુષ્પ પાંખડીઓ

જેવાં જે અશ્રુચિંકુ તે અજ્ઞાત દેવતાનાં ચરણ તત્ત્વ પર સરકી પડ્યાં, ને તેને રનાન કરાવવા લાગ્યાં. દ્રષ્ટિથી કુંકુંમ તિલક પોતાના નાભિકમલ નિવાસી આરાધ્ય દેવતાના કપાલ પ્રદેશ પર અંકિત થયું; ને આ,—

આવા માનસિક કષ્ટના તરંગમાં તંહીન યંવાના રમ્ય સમયેજ, એક એક રાત્ર્ય કન્યાની પાછળથી, એક પુરુષે ગંભીર પ્રેમાવેગભર, કંપીત, રૂદ્ધ સ્વરે ધીમેથી હાંક-મારી “સંજકુંભારી—”

એકએક આ પાંડ્ય અવાગથી સંજકન્યા એક હરિણની માફક ભવગીત ણતી. ચમકોને મોડી ચાસ પાડી લી. એકદમ ચારે બાજુનાં પહેરેગીરા એકદમ દોડી આવ્યાં ને તત્કાળ અંપરંસધિને બંદિવાન કર્યો—ચતુર્ભુજ ણનાચ્ચે. પ્રેમ દેવોનો નિઃસીમ ભક્ત, પ્રેમ દેવતાના મદિરના પગથીઆં પરજ, સેવાભક્તિના વિચારોમાંજ મમ યનાંજ પરવશ થયો. પ્રેમ! ત્હારી રાતિ ન્યારી છે? પ્રેમનો ગાર્મ કંટકમય છે.

પ્રથમ ચીમ પાડતાંની સાથેજ સંજકન્યા મૂર્ચ્છિત થઇ પડી હતી તે હવે શુદ્ધિપર આવવા લાગી. લેસુ જુવે છે તો પોતાનો પ્રિય લલિત! સિપાઈઓના હાથમાં બંદિવાન થઈ નીચું નેતો ડાલો છે.

“હા! પ્રિય લલિત?”—એટલું બોલી પુનઃ સંજકન્યા મૂર્ચ્છિત થઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૪ થું.

આજે કાંચી રાજનના ભવ્ય ન્યાયમંદિરમાં બેસુમાર ગર્દિ થઈ છે. પ્રધાનો, અમલદારો, નગરના શેઠ સાહુકારો અને હિતર મંડળથી ન્યાયમંદિર ઉભરાઇ રહ્યું છે. કાંચીરાજ અતિથય કોઠી મુદ્રાથી, બન્દીવાન તરણ સેનાપતિ લલિતસિંહ તરફ શાફેલપત્ર દ્રષ્ટિથી જોઇ નેત્રોમાં આગ વરસાવી રહ્યા છે. એક દિવસ પહેલાં જે લલિતસિંહને રાજ્યે અપૂર્વ માનપાત્રથી નવાબચો હતો તેજ આ લલિતસિંહ, તેજ આ કાંચીરાજ ને તેજ આ કાંચી નગર! પણ કેટલો બધો ફેરફાર! સમય!

“લલિત તું અપરાધિ છું? ગુનોહ કયુલ કરે છે? ત્હારા ગુનાહનું તને ભાન છે?” પ્રચંડ તરવાર સામે દ્રષ્ટિ કરતાં કરતાં રાજ્યે પ્રશ્ન કર્યો!

“મહારાજ! નિર્દોષ છું, પણ જગતની નજરે દોષિત છું, નિરપરાધિ છું, જે ગુનાહ છું, સંજકન્યાને લાંબા સમયથી યા—”

“બસ કર!” પ્રેમાન્નત લલિતને વચમાંજ અટકાવી કુદમુદ્રાથી રાજ્યે આદેશ કર્યો “રાત્રે-જીપી રીતે-વગર આજુએ-સંજકુંભારી પર બદનજર કરી અંતઃપુરોધાનમાં પ્રવેશ કરવા માટે તને શિક્ષેદ—”

“ક્ષમા મહારાજ કમા, તેની સેવાઓ-તારફરને વફાદારી લક્ષમાં જો ને તેને ક્ષમા કરો.” પુરજનોએ આજીજ કરી.

“સજાગી લોકો તેની સેવાઓ-રસાતાળ જાવ તેનું તારફર ને ધૂળ પડે તેની વશદારીમાં! જેણે પોતાની રાજનનિહી. પર કુદરિ કરી તેને ક્ષમા કેરી? આવા ગુનાહોની જાણજસ્ત કુકો મ્હારા દયાના દીપને ઝોલવી નાંખે છે. લલિત! આજ ક્ષણે ત્હારું મંરતક ધડથી વેગળું કરી નાંખન પણ સપજાની આજીજ તને બચાવે છે. જા! ત્હારું કાચું કરે! મ્હારો દેશ છોડી જા!”

ગરીબ બિચારા લલિત ! તારી શી દયા ? પ્રેમ કરવા જતાં જસાઇ ગયો. ચન્દ્રને અકરવા જતાં દાંડ્યો-અમૃત પીવા જતાં મૃત્યુ મળ્યું. હાથ ! કમનસીબ લલિત, પરમાત્મા તને શુભ શુદ્ધિ આપે.

ગયો ! લલિતસિંહ ગયો ! પોતાનીજ પ્રણયીનીની ગંભીર ભુલનો ખર્ચ પડેલો-ભમહદય લલિત-કાંચી નગરનો સેનાપતિ આજ કાંચી નગર છોડી ગયો. રાજ્યની સીમા આજ ગતાં તે મનમાં જ બળડ્યો-“દેવી ! મારું છે, સદાને માટે મારું છે. જગતમાંથી સત્ય, સહાનુભુતિ, દયા, માયા, આશા ને પ્રેમનો આજે કોપ થયો. આજથી સમગ્ર મનુષ્ય જાતિનો હું મૃત્યુ બન્યો.” આ વખતે તેની આંખોમાંથી અંધિ ઝરતો હતો. પોતાનું પ્રિય જન્મસ્થાન ત્યાગ કરવું પડે છે તેથી કે પોતાની પ્રાણથી અધિક રાજકન્યાનો ચિરવિરહ થવાથી તેના નેત્રમાંથી ખરી પડતાં અશ્રુ જોનાર આજ તેના અન્ધ સિવાય આ અરણ્યમાં ખીન્ન કોણ છે ? કેટલાંય પ્રેમી હૃદયો અજોયર રહી આમ અશ્રુ વેરતાં હશે ? કોણ જાણે !

તે દિવસથી તે એક મોટા અરણ્યમાં રહેવા લાગ્યો, ને એક લૂંટારાની ટોળાનો તે નાયક બન્યો. પ્રેમનો લિખારી જગતનો લૂંટારો બન્યો ! કેવળ પ્રેમ માટે અરણ્યવાસ ને લૂંટનો ધંધો તેણે સ્વીકાર્યો.

પ્રિય વાંચક ! આવી સ્થિતિમાં તારા મારા જેવા એકાદ સામાન્ય માણસે શું કર્યું હોત ! હદખાર થઈને કાંતો એકાદી નોકરી શોધી કહાડી હોત યાતો એકાદ માસિક યાતો વર્તમાનપત્ર કાઢ્યું હોત. આ સ્થિતિમાં થોડું ઘણું કષ્ટ પડત-પણ નવલકથા માટે સુલભ ને પૃથ્વી પર ફૂલેલ એવા સેનાપતિ લલિતસિંહ જેવા પીર એવું કરી બેસી રહેતા નથી.

તેવા લોકો જે વખતે સુખમાં હોય છે ત્યારે એક નિઃશ્વાસ નાંખવાની સાથેજ અખિલ વિશ્વ પર ઉપકાર કરી શકે છે. અને તેમની મનોવાંચના તિલમાત્ર પિચલ થવાનો સાથેજ તેઓ લાલ નેત્ર કરી આવેગથી બોલે છે કે-“ચક્ષુસી પૃથ્વી, સમાજ પિશાચ, તમારી છાતી પર પગ મુકી હું આ ખદલ સખત વેર લઉંશ.” એવું બોલીને તેજ ક્ષણે તે લૂંટારા-માર-વટીઆનો ધંધો શરૂ કરે છે. એક ઈંગ્લીશ કાલ્ચોમાં પણ જડી આવે છે, ને તેજ રીત આપણા રાજપૂત લોકોમાં પણ પ્રચલિત હતી. આજ રીત આપણા લલિતસિંહે પણ સ્વીકારી. તે ખડારપટે નીકળ્યો. મનુષ્ય જાતિનો દુસ્મન બન્યો.

તેણે સમગ્ર દેશમાં ત્રાસ ત્રાસ ને હાહાકાર વર્નાવી મૂક્યો. અમલદારો, શેરીઆઓ, સરદારોને પકડી પકડીને રંજડવા લાગ્યો. તેને કોઈ શોધી કે પકડી શક્યું નહિ. તેની પ્રચંડ ટોળા મુસાફરોને રંજડતી, રાજ્યના ખજાના લૂંટતી, રાજની રવારીનાં મુકામે આગ લગાડતી, ને દ્રવ્ય માત્ર ગરીબ ગુરુખાને વહેંચી દેતી હતી. તેઓ અનાથના સહાયક-ગરીબોના બેસી ને નિરાશીતોના આશ્રયસ્થૂત હતા; ને માત્ર થીમત ઉચ્ચકુલોત્પન્ન ને રાજ્યકાર્ય નિયુક્ત અધિકારીઓનેજ માત્ર તેઓ કાલાન્તક જેવા લાગતા. દેશને ખ્યાવનારજ લલિત ! આજ દેશનો પક્કો વેરી બન્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

ધોર અરણ્ય પ્રદેશ, નીખિડ વૃક્ષરાશી ને વેલડીઓએ ઘટ બનેલો વનપ્રદેશ, કેવો બિહામણો લાગે છે. સૂર્ય લગભગ અસ્ત પામવાની તૈયારી પરજ હતો. પણ આ અનેક પેલી વિવસીત વૃક્ષોનાં ઝુંડનાં ઝુંડવા ધીમ બનેલો વનમાં જાણે રાત્રીજ પડી હોય તેવું જણાયું.

હતું. કંચિત કંચિત વનચરેના આવતા બિહામણી અવાજ સિવાય અરણ્યમાં સ્મશાનવત્ શાંતિ-બિહામણી હાથે તેવી શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. આવે સમયે એક તરણુ ‘પ્રવાસી’ અનળપ્રયા રસ્તે ખીસકુલ એકલો જાણ્યો હતો હતો. તેનું સુકુમાર શરીર અમથી તદન થાકી ગય હતું જણાતું હતું. પરંતુ કોઈ પણ સ્થળે વિશ્રાંતી ન લેતાં એકદમ આગળ ને આગળ તે વધ્યો હતો હતો. તેની કમરે લટકી રહેલી તરવારનો ભાર પણ સહન કરવાને તે અશક્ત હોય તેમ જણાતું હતું. વનપ્રદેશમાં જરા પણ ખેડખડાટ કે અવાજ થતાંજ, ભયભીત હૃદયે હરિણ જેવી કાવરી જાવરી નગરે તે ચારે બાજુ જોવા મંડી જતો. પરંતુ રાત્રિનો અધંકાર ધસારાબંધ ચાલ્યો આવતો હોવા છતાં અને તે અરણ્ય પ્રદેશ પ્રવાસીને તદન અપરિચિત હોવા છતાં પણ દ્રઢ નિશ્ચયથી તે આગળ વધ્યો જતો હતો. દ્રઢ નિશ્ચય વાળા, આતુર માણસો ભય અને વિધોને ગણકારતા જ નથી.

પારવડીઆઓએ આવી પોતાના સરદારને ખબર આપી કે “સાહેબ, એક અમ્હો શિકાર હાથ આવ્યો છે. તેના માથા પર મંડિલ, અંગ પર રાજવેષ અને કમરે રત્નજડિત તલવાર છે.”

સરદાર બોલ્યો, “ઓહો! ત્યારે તે શિકાર મહારાજ! તમે બધા અહિં જ રહો!” પ્રવાસી પોતાને માંડે ચાકનાં એકાએક તેને ખમ્ ખમ્ એવો અવાજ સુકા પાંદડા-માંથા આવતો સાંભળી ભયભીત બનીને ચારે તરફ જોવા લાગ્યો.

એટલામાં એકાએક એક દિશામાંથી અતિ વેગથી એક તિર આવીને તેની છાતીમાંથી આરપાર નીકળી ગયું. અને “ઓ મારે” એટલા જ સજ્જ બોલી પ્રવાસી ભોંય પર ટુટી પડ્યો.

લૂંટારાનો સરદાર પાસે આવીને ઘુટણીએ પડ્યો ને નીચે નમીને ધાયત્ર થયલા મનુષ્યના ચહેરા તરફ જોવા લાગ્યો. જમીન પર આસનમરણ-મરણો-સુખ પડેલા પ્રવાસીએ તે સરદારનો હાથ પોતાના સુકોમળ હાથમાં પકડીને-અત્યંત કોમળ પણ ક્ષિણ સંપરથી એક વાર હાંક મારી. “લલિત—”

તે ક્ષણે સરદારના હૃદયના હઝારો ટુકડા ચર્મિ ગયા. ઉતરી ગયલા ચહેરે-આકુળઆકુળ સ્વરે તે ચીસ પાડી ઉઠ્યો:—“રાજકુમારી વિદ્યુ-ભાલે!”

થોડી વારમાંજ લૂંટારાઓ આવી પહોંચ્યા, ને જુલે છે તો શિકારને શિકારી બેઠ જણા છેવટના આલિંગનમાં અરસ્પરસ મજાગુત બાથ ભીડી એક ઠેકાણે મરેલાં પડ્યાં હતાં.

એક દિવસ સાયંકાળે રાજકુમારીએ પોતાના અંતઃપુરના ઉપવનમાં અનળપુણે લલિત તસિંહપર રાજ દંડનો પ્રહાર કરાવ્યો હતો, ખીજ એક દિવસે સાયંકાળેજ વનમાં લલિત-સિંહે અનળપુણમાંજ પોતેજ રાજકન્યા પર રાજ પ્રહાર કર્યો.

જેની ખાતર પોતે સર્વસ્વ ત્યાગ કરી વનવાસ સ્વીકાર્યો, તેજ મનોગત જીવન મિત્રનું મૃત્યુ પોતાનેજ હાથે? આ જોતાંજ પ્રેમોન્મત્-લલિત રાજકુમારી વિદ્યુ-ભાલાના દેહપર પોતાનો દેહ નાંખી મરણ પામ્યો ને જે ઠેકાણે-પ્રીતીની પીઠા-પ્રતારણા-રાગ-દેશ બંધન-કે દુખનો છાટો પણ નથી, તેવા અલૌકિક પ્રેમ પ્રદેશમાં “અક્ષય નિલન”—કરવા ચાલ્યો ગયો. ધન્ય એ અલૌકિક અક્ષય પ્રેમને!

જીવન મણિમાલા.

૧ આત્મવચક જેવો ખીન્ને કોઈ મૂર્ખ નથી.

૨ સુવર્તન અને સદ્ગુણ એ સુન્દર લતાને સુવર્તન કપી સુંદર સુંદર મહોર આપે છે.

૩ વિશ્વમાં કહીણમાં કહીણ વાત “ગોતાને આગખવું” એ છે, કોઈ પણ બાબત કરવામાં કલાકોના કલાકો ગાળી કાઢવા પહેલાં તે કામ હાથ ધરવા જેવું છે કે નહિ, તે બદલ વિચાર કરવામાં યોડી મિનિટો ખર્ચી ઉત્તમ છે.

૪ આપણા સંદેહને આપત્તિનાં રોહણાં રડતાં બેસી રહેવું ન જોઈએ અને જે તમારાથી કોઈ પણ રીતે નિવારણ યદ્ય શકે તેવું ન હોય, તે બદલ શોક કરવો નહિ.

૫ ગેરસમજ એ વસ્ત્રમાં પડેલુ ક્ષુદ્ર હીંદ્ર છે. જે તુર્તજ શાંધવામાં આવે તો માત્ર સોયનાંશધીન સરે છે. તેમજ યોડી સમજુતીથી મહેનતની પ્રથમજ ગેરસમજ દુર કરી શકાય છે.

૬ આજસ એ એનથી નિરાંતે પ્રવાસ કરનાર મુસાફર છે, તેને ગરીબીએ અટપટ આવી મજે છે.

૭ શિક્ષણમાં કેવળ જ્ઞાન સંપાદનનોજ અંતર્ભાર થાય છે એમ નથી. આપણે અને જગત એ બેમાં એકતાનતા ઉત્પન્ન કરીને, તે કાયમ રાખવાનું કાર્યક્ષમ એવું મનમામધ્યની પણ તેમાં ગણના કરવી જોઈએ.

૮ ક્યોની જેવું વિશ્વાસનું બલ નહિ.

૯ વિશ્વમાં દરેક પર બંધુબાવ-તે પ્રેમ દ્રષ્ટિ ગમ્પનાગ્ને મધિપણ દુસ્મન હોઈ શકેજ નહિ.

૧૦ “ખાવા માટે જીવવું!” કે “જીવવા માટે ખાવું” તેનો વિચાર કરો.”

૧૧ જીવી જાણતાં આવડતું હોય તેણે મરી જાણતાં શીખવું જોઈએ કારણ પહેલા કરતાં ખીન્નું વધુ મહત્વનું છે.

૧૨ હું અને મહાત્મા એમ બોલવાને ધોરવા કરતાં આપણે ને આપણું એમ બોલવું ને ધારવું એ બહુ સુંદર ને વિચારણીય છે.

૧૩ લક્ષ્મી કમાઈ જાણનાર કરતાં ખરડી જાણનાર વિરલા છે. કારણ હજારો માણસ કમાય છે, પણ ખરે રસ્તે તેના સદુપયોગ વિરલાઓજ કરે છે.

રસખાલ.

કાવ્ય કુંજ.

જ્ઞાન દશા!

શ્લોકી પ્રાપ્તિ હેતુ જન્મ જૂ પર કુછબી હોં કર્તવ્ય નહિ,
અભિજ્ઞાપાસે' રમ્ય વસ્તુ જન્મ કોઈ હો રમર્તવ્ય નહિ;
રત્નખચિત પ્રાસાદ જ્યાર, લઘુ પર્ણકુટીમે' ભેદ નહિ,
અતિ દુઃસહ દુઃખ સહેને પરબી મનમે' હો નિર્વેદ નહિ. ૧
પ્રિય પદ્મર્થ પર પ્રેમ જ્યાર અપ્રિય પર કષ્ટ કોધ નહિ,
દુર્જન અપકારીસે બી જન્મ લેના હો પ્રતિ શોધ નહિ;

મનકો કાલુભર છોડ ન શકતા હો જળ ઉજવવ બોધ કહી,
 આત્મા કે અતિરીક્ત કીમીકા કરના હો 'અનુરોધ નહિ. ૨

રસનાકો જળ સમ લગતે હો વિષ-ઝોર કટુતામય નિમ્ન,
 સ્વચ્છ પૂત માનસમે' પડતા હો ન મલિનતાકા પ્રતિબિમ્બ;
 વિષમ ભુમિ પર જળ વહતી હો નહિ સ્વચ્છ છવન ધાર,
 આત્મા જળ અવગત હોતા હો અન્તઃસ્થિત સખસે ન્યારા. ૩

એક સમાન દેખ પડતી તે પાવમકી ધનધોર ઘટા,
 ઝોર અન્દકી કિરણુ-પૂર્ણ જળ શરદ નીશાકી સ્વચ્છ છટા;
 કોકિલકી કલ્પ ઝોર અમંગલ કાકદંદ કાકદંશ નાદ,
 શ્રુતિ પથમાં જળ કર શકતા હો નહિ સ્વસ્થભી હર્ષ વિપાદ ! ૪

ગ્રીષ્મ કાલકી ધૂપ ઝોર વહ શિશિર નિશાકા નિખિડ તુષાર,
 સહકર-લી મનમે' ન આ સકે ઉષ્ણ-શીતકા જરા વિચાર;
 મુક્ત છવ ઉસ આવસર છસકા અનુભવ હં કરતે રહેતે !
 શાસ્ત્ર-મર્મ-વેત્તા વિહ્વળ "ગ્લાન દશા" ઉસકો કહેતે ! ૫

સરસ્વતી.

પ્રેમ મિમાંસા.

અરે પ્રીતિ પ્રીતિ જગત્ જન જેને કહી મરે,
 તપાસી જોતાં તો મતલબ તણી વાતમ્ હરે;
 રતિ પ્રતિ કિંવા પ્રણય રસકે ઔમ્યજ કહેો,
 આહા ! સ્વાર્થા સ્વાર્થા જગત્સદિ તેના અનુભવો. ૧

રે ! રે ! પ્રેમી ! રસીક ઉરની શોધમાં જો હશે તું,
 તો તે જો જો, કુમુદ સશિમાં, પ્રેમની દિવ્યતા તું;
 જે પ્રીતિથી 'છવન' સઘળું અર્પેતું હા ! પતંગ,
 તેવો થાજે તવ પ્રણયનો ઉજવલો દિવ્ય રંગ. ૨

અરે ! સંસારે તો ગુણની જુગ્ગનાના નહિ' દીડી,
 અને મોહા સર્વ વિભવ સુખ કાલા યશમહિં,
 ભક્ષે એ બોળાઓ ભ્રમમહિં સતએ ભટકતા,
 અમારે ઉરે તો નકી કરી મુઝ્યા પામર ગાધા. ૩

રે ! રે ! રનેહિ ! શશિની જુગતો દોંધી પ્રેમી ચકારે,
 નેના સન્ધુ અંટલ તપસી સર્વના પ્રેમ જોરે;
 વધુએ વેલી રૂપાલી, તરને નિજ સર્વસ્વ દેઈ,
 આહા ! એતો જન લલ્યને ગીખવે દિવ્ય કાંઈ. ૪

'રસકુટિર'

ગરીબી.

ગઝલ.

ગરીબી બે હમારે તો, સુખારક તે હજી અમને;
 ન પરવા છે અમીરીની, અમીરી દીલ અમારાને.
 તમે શું માથું પૈસાને ? અપરે રેસે ચઢવીએ !
 નમે માથું અમીરાને ? જુદો છે તાર તો દિલનો !
 થશે શું હાલ હા અમથી ? ખુશામદનાં ગીતો ગાશું ?
 બહેતર તે પહેલાં હબના શન ખંડ તો થાના.
 તહી તમશે ખુદા વિના બરેલું તોરથી આ સર;
 ન ગાશે કોઈનાં ગીતો, ખુશામદનાં હજી મહારી.
 બસે લોકો જુને અહમમાં, કઈ મુખાઈનો અંશ;
 અમોને મુખનામાં, મુક્તિની બાસે છપી રૂડી,
 ચણાવી મહેલને ઉઘા, થના શાને હમે મગર;
 સહુને હાથ ટણની હા! જમીને છેલું સુવાનું.
 ખજનાઓ બરીને તો બસે આનંદમાં મહાનો;
 સહુ ઉપર નહી થાશે, કળર તો ખાક પથ્થરની !
 અહીં કરીએ તઝર જગનાં ચળકતા સુખની ઉપર;
 ખરતા તારલા સમ તે થશે નાખુદ ઝટ ચળકી.
 મુખે હસતા, દુખે રડતા, તમે પામર અમીરો છો;
 મુખે હમે હમે હસતા, કહો તમથી ન શું એક ?
 હમે ના કળક કરીએ, મહેલોને ઉઘાવાની ?
 હમારે કાજ ફરતે, કહાવ્યો મહેલ ફનીયાનો !
 હમારે આંગણે સવિતા, શશિ, તારા. ફરે દીના;
 શીજો સુરખી બર્ષો વાયુ, પ્રમુદા મંત્ર કુદે છે !
 ખજનાઓ ત ચળ લલિમ તણા બરતા હમે કોદી;
 વીધી આપે સહુ માગ્યુ, પછી પરવા સી લલિમની ?
 તમે પૈસા તણા બેરે, ઉચું મુખ રાખીને ફરતા;
 અલખની ધૂની ગજવીને, અમે હમને નહી ગણીએ ?
 બસે ગાડી અને વાડી—માલોની માલેખી તમને;
 ગળાં રહેલી ગરીબોનાં—મળેલી હોથ તેથી શું ?
 અજકતા સ્વાંગ ઉપરનાં બીતર છે જુકનો દરીઓ;
 દગા ને ઈસ્ક્યાહના હજાહળ ઝેરથી બરીઓ.

બહેતર શાંતિ સંતોષે અદ્ભુત ઇન્સાફથી રહીએ;
 મીનારા પોલી કીર્તિના નથી તો શું હતી પરવા ?
 ગરીબી આવીથી રાજ, રહી સંતોષથી ફરીએ;
 ગરીબી જો હમારે તો, મુબારક તે હતો હમને ?

“રસકૃદિર”

“રસખાલ”

પ્રભુ ચરણે લલલીન !

પ્રભુ ચરણે લલલીન ! અમર મન—

હન ચરણે લલલીન !

પ્રભુતા બર એ પ્રભુના કૃપને !

અનંત ઉચ્ચ શુભાકર અવરૂપને !

સેવંતા દાણે બવ કૃપને !

પરમ સમાધિ રંગરતાં દે—એ !

પ્રભુ ચરણે લલલીન !

અભિ બર એ પ્રભુની આંખડિઓ !

કર પદલવની મૃદુ પાંખડિઓ !

હનંત-વિજયણ દિક્ષ ડાંખણીઓ !

એથી મોલો મન બ્રમરો—એ !

પ્રભુ ચરણે લલલીન !

ઉપસર્ગો અનુભૂત સદ્વા રહે !

કૃપાય હોય ન હદય વલા રે !

શુકલ ધ્યાનમાં પ્રભુ રહ્યા રે !

કેવળ જ્ઞાન ધરે—એ વહાલા !

પ્રભુ ચરણે લલલીન !

કરામતક વત્ વિશ્વ નિહાળે !

અનંત જ્ઞાને જગ અજગવાળે

દહ ઉપદેશ ભવિઝન તારે !

નિર્ધર થઈ વિચરંતા—એ !

પ્રભુ ચરણે લલલીન !

અનિશય દિવ્ય થકી શોભંતા !

જ્ઞાનામૃત રસ પીતા—પાતા !

તારી અનંતા આપ તરંતા !

વહાલા ! હૃદય નિવાસી ! મુઠ્ઠા એ !

પ્રભુ ચરણે લલલીન ! અમર મન !

પ્રભુ ચરણે તસ્લિન !!!

“રસકૃદિર”

“રસખાલ”

જયંતિ.

શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબની માણસામાં ઉજવાયેલી જયંતિ.

માણસા—તા. ૧૯ મી જુન સને ૧૯૧૪ શુક્રવારના રોજ સવારના આઠ વાગે શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબની જયંતિ ઉજવવા એક સભા ઉપાશ્રયમાં શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિધિ સુરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબજી દ્વિસાગરજીના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. તેમાં જૈન ધર્મને જૈનેતર ગૃહસ્થોએ સારી હાજરી આપી હતી. પ્રથમ મંગલાચરણ તરીકે શા. પાનાચંદ જેચંદે એક કપીતા ગાઈ હતી. તેની અંદર શ્રીમદ્ના ગુણાનુવાદ કરવામાં આવ્યા હતા. જે સાંભળ્યાથી શ્રોતાઓને આનંદ થયો હતો. બાદ વકીલ મનમુખરામ મુળચંદે શ્રીમદ્ના જીવનની રૂપરેખા કહી બતાવી હતી. તેમણે કહ્યું હતું કે જયંતિઓ ધર્મચીર, રણચીર ને ધર્મચીરની ઉજવાય છે અને આજે આપણે એક ધર્મચીરની જયંતિ ઉજવવા લેગા. થયા હીએ કે જે ધર્મચીરે જીવનસાત દેશમાં જૈનધર્મની જાહેરાતલાવી પ્રવર્તારી હતી. જેમનું જીવન હરકોઈને દ્રષ્ટાન્તરૂપ હતું તથા આચાર વિચારમાં સર્વોત્કૃષ્ટ હતું. ત્યાર બાદ શેઠ હાથીલાલ મુળચંદે તેમના નિબંધમાં શ્રીમદ્ના જીવનની ટુંક કથા અને તેમણે જૈન કામ ઉપર કરેલા ‘ઉપકારોત્ત’ સ્મરણ કરાવ્યું હતું. બાદ શાહ બોગીલાલ સાકરચંદે ‘શ્રીમદ્ રવિસાગરજીના જીવનચરિત્રમાંથી નીકળતો સાર’ તે નામનો નિબંધ ધાંચી બતાવ્યો હતો. તેમાં શ્રીમદે કરેલાં કેટલાંક ઉપયોગી કાર્યો અને તેમનું નિર્મળ ચારિત્ર તથા તેમના અનેક ગુણોનું સારી રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું હતું. બાદ શેઠ વીરચંદ કૃશ્નાજીએ પણ શ્રીમદ્ના ગુણો સંબંધી કેટલુંક વીવેચન કર્યા બાદ માણસાના સંધને દરવર્ષે જયંતિ ઉજવાય તથા રવિસાગરજી પાઠશાળા જે બંધ પડી છે તે ચાલુ કરવાને પ્રયત્ન કરી હતી. બાદ કાડી. આવાડમાં આવેલા પડધરી ગામના એક કવી કાલીદાસભાઈએ શ્રીમદ્ના ગુણાનુવાદ કરનાર એક કામ વાંચ્યું હતું ને કેટલુંક અસરકારક વિવેચન કર્યું હતું. ત્યારબાદ શાહ કેશવલાલ નગીનદાસે શ્રીમદ્ની સ્તુતિનું કાવ્ય ગાઈ બતાવ્યું હતું કે જેથી શ્રોતાઓમાં શાંતિ આપી હતી. બાદ ચૌહાણ વીવેચન કર્યા પછાત શેઠ મજીતલાલ જેચંદે પણ શ્રીમદ્ના ગુણોનું કેટલુંક વર્ણન કર્યું હતું. ત્યારબાદ પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ સાહેબે શ્રીમદ્ તેમસાગરજી મહારાજે ક્રિયાદ્વાર કેવી રીતે કર્યો, શીશીલાચાર કેવી રીતે વાળ્યો, સર્વેગી માર્ગ કેવી રીતે દીધાવ્યો તથા ચારિત્રમાં કેવાં કષ્ટો સહન કર્યા છતાં વિષયો ઉપર વિવેચન કર્યા બાદ શ્રીમદ્ તેમસાગરજી મહારાજના પદને દીધાવનાર પદ્ધતિ શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજના ગુણોનું વર્ણન કર્યું હતું. તેમાં શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબે આચાર, ઉપદેશવડે જીવનસાત દેશના જૈનો ઉપર અતુલ્ય ઉપકાર કર્યો છે. તેનું સાચું ચિત્ર ખડું કર્યું હતું ને શ્રોતાઓના મન ઉપર સારી અસર થઈ હતી. બાદ કામ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું. તેજ દિવસે બપોરે પ્રાંતીજાળા શેઠ મગનલાલ ગોવર્ધનરામ તરશ્ચી નવાણું પ્રકારની પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. સાધુઓમાંથી શ્રી રંગસાગરજી, કીર્તિસાગરજી, દ્વિસાગરજી, શ્રી રીદ્ધિસાગરજી, દેવેન્દ્રસાગરજી, નયસાગરજી ને સાધ્વીઓમાં લાભશીળ, સુમતીશીળ આદી ૬ સાધ્વીઓએ હાજરી આપી હતી, અને બંને વખતે પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી.

મહાસાણામાં શ્રીમદ્ મુનિરાજ શ્રી રવિસાગરજી મહારાજની જયંતિ—
તા. ૧૯-૬-૧૪ ના રોજ શ્રીમદ્ મુનિરાજ શ્રી રવિસાગરજી મહારાજનો ૨૪મુંગમનનો
વાર્ષિક દિવસ હોવાથી તેમની જયંતિ ઉજવવાનો મેળાવડો શહેરના ઉપાશ્રયના બંધ
મકાનમાં સંજના ચાર વાગે થયો હતો. ઉપાશ્રયના મકાનને ધ્વજ, પતાકા વિગેરેથી સારી
રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો. અને ચાર વાગે ઉપાશ્રય માણસોના યોગથી ચિદાર
બરાદ ગયો હતો. અત્રેની આદેશ સાધ્વીજીઓએ પણ આ મેળાવડામાં ભાગ લીધો
હતો. મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજી, લલિતવિજયજી વિગેરે ૧૪ મુનિરાજોએ પધારી મેળાવડાની
શોભામાં અનહદ વધારો કર્યો હતો. ઠરેલો કાર્યક્રમ મુનિરાજ અને ગૃહસ્થોમાં વહેંચવામાં
આવ્યો હતો. ત્યારબાદ હારમોનિયમ વિગેરે વાજાઓથી મહારાજશ્રીના ગુણાનુવાદનું મંગલા-
ચરણ થયા બાદ નોંધણી કામદાર મી. હમનલાલ મોતીચંદ મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજી
મહારાજને પ્રમુખસ્થાને બિરાજવા માટે દરબારત મુદ્રી હતી. જેને શ્રી સુખસાગરજી લાય-
બ્રેરીના આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી મી. બકુલચંદ દોલતચંદ પાટણવાળાએ અનુમોદન આપતાં
સર્વાનુમતે તાળીઓના અવાજ વચ્ચે મુનિરાજ કનકવિજયજી મહારાજ પ્રમુખસ્થાને
બિરાજવા હતા.

ત્યારબાદ મી. બકુલચંદ દોલતચંદે શ્રીમદ્ રવિસાગર મહારાજનું દુકામાં જીવન વૃત્તાંત
કહી બતાવી તેઓશ્રીની ક્રિયા શક્તિ, અધ્યાત્મ જ્ઞાન તથા ગુણોનું યથાશક્તિ વર્ણન
કરી જયંતિ જેવા ઉત્સવ પ્રસંગે લોકોએ જનહિતનાં કરવા લાયક કામો, જયંતિના હેતુઓ
અને તેમાંથી મળતા ફાયદા વિગેરે વિશે અસરકારક શબ્દોમાં વિવેચન કર્યું હતું. તે પછી
મી. કાલ્યાભાઈ નયુભાઈએ જયંતિ ઉજવવાની જરૂર માટે તથા મી. માણેકલાલ કાળીદાસે
અને મારતર ભગવાન લાલભાઈએ જયંતિના ફાયદા વિશે વિવેચન કર્યું હતું.

આ પ્રમાણે વક્તાઓ તરફથી બોલાયા બાદ પ્રમુખ સાહેબની સુચનાથી મુનિરાજ
શ્રી લલિતવિજયજી મહારાજે ઉત્તમ પુરુષોનાં ચરિત્રો સંભળવાની જરૂરીઆત, તેમાંથી શ્રાવ્ય
કરવા લાયક ગુણો અને જયંતિ ઉજવવાની ખાસ જરૂરીઆત એ સંબંધી પોતાના ઉત્તમ
વિચારો શ્રોતાઓને જણાવ્યા હતા.

છેવટે આ જયંતિના ઔચિત્યક પ્રસંગે પોતાના અમૂલ્ય વખતનો ભોગ આપી પંધારેલા
મુનિરાજો, સાધ્વીજીઓ, સદગૃહસ્થો અને જહેનોગ્રે મી. બકુલચંદ ઉપકાર માન્યો હતો અને
મહાત્માશ્રીની “જય” બોલાવી મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો. આ પ્રસંગે પતાસાની પ્રભા-
વના પણ કરવામાં આવી હતી.

પાટણમાં રવિસાગરજી મહારાજની જયંતિ—પાટણ ખાતે સાગરના ઉપાશ્રયમાં
પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના પ્રમુખપણા નીચે તા. ૧૯-૬-૧૪ ના દિવસે સવા-
રના ઉજવવામાં આવી હતી. તે પ્રસંગે ઘણા સભાસદોએ હાજરી આપી હતી. કાન્તિવિ-
જયજી મહારાજશ્રીએ મહંમદ મહાત્માશ્રીનું જીવન ચરિત્ર ધણીજ સરસ રીતે કહી સંભળાવ્યું
હતું. અપોરના ઠાકરે પચાસરા પાર્શ્વનાથના દહેરે સંઘ તરફથી પુજા ઘણા હાક સાથે
બણાવવામાં આવી હતી, તેમજ આંગી રચાવી બાવના બેસારી હતી, તથા મહંમદ
મહાત્માશ્રીની પાદુકાએ પણ આંગી રચાવી હતી, અને મનીયાતી પાકના દહેરાસરજીમાં પણ
ઘણાજ આદંબરની સાથે પુજા રચાવી હતી.

મુનિ મહારાજ રવિસાગરજીની અમદાવાદમાં ઉજવાયેલી જ્યોતિ—તા. ૧૯
 માં ને શુક્રવારે આમલી પોળના ઉપાચર્યમાં પૂજ્ય મુનિ મહારાજ રવિસાગરજીની જ્યોતિ
 ઉજવવા માટે જોડે સન્મા મળી હતી. સન્મામાં આશરે ૨૦૦ માણસોએ હાજરી આપી
 હતી. સન્માના વિદ્યાર્થીઓ મંગલાચરણ કરી રજા બાદ ઝવેરી કેશવજીના ઉમાબાઈની દર-
 ખાસ્તથી અને ઝવેરી શાસ્ત્રનાર્ધ સુતીશાસ્ત્રના ટેકાથી ઝવેરી મોહનજીના મંગલજાણે પ્રમુખપદ
 સ્વીકાર્યું હતું. શરૂઆતમાં મારતર હોમનજીએ પૂજ્ય મુનિ મહારાજ રવિસાગરજીનું જીવન
 ચરિત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું. તેમણે જણાવ્યું હતું કે રવિસાગરજીનું સંસારીપણામાં રચયંદ
 નામ હતું, તેમનો જન્મ ગામ પાલીમાં સંવત ૧૮૭૬ માં થયો હતો. તેઓએ ૩૨
 વર્ષની ઉંમરે મુનિ મહારાજ નેમસાગરજીના ઉપદેશથી અમદાવાદ મુકામે દીક્ષા લીધી હતી.
 તેમણે ધણું ઉત્તમ ચરિત્ર પાળી ગામે ગામ વિહાર કરી અને ઉપદેશ આપી જૈન ધર્મનો
 ઉદ્ધાર કરવા માટે સખન પ્રયત્નો કર્યા હતા. તેઓએ મેસાણા, પાટણ, પાલણપુર, સાણંદ,
 સુરત, અમદાવાદ, લોમડી, પેથાપુર, વિરમગામ વિગેરે સ્થળોએ ચોમાસું કર્યું હતું. ત્યાર
 બાદ દોસી મણીજીના નયુભાઈશ્રી. જો. એ પૂજ્ય મુનિસાગરજીનું જીવન ચરિત્ર શું શીખવે છે તે
 વિશે ધણું સારૂ અને અસરકારક બાપણ આપ્યું હતું, તેમણે જણાવ્યું હતું કે આ જ્યોતિ
 ઉજવવાનો પ્રારંભનીય રીવાજ જનનના ઘણા સુખરેલા ભાગોપર દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને
 આપણી જૈન કોમમાં પણ ચોડા સમયથી આ રીવાજ દાખલ થયો છે. જ્યોતિ ઉજવાયેલી
 ઘણા ફાયદા થાય છે. મહાત્મા પુરોના જીવન ચરિત્રો ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે ઘણા અનુ-
 કરણીય-દર્શાવે ધર્મ પડે છે. પૂજ્ય મુનિ મહારાજ રવિસાગરજી પોને વિનયી તથા શાન્ત
 સ્વભાવના હતા. તેઓએ જોડે ધણું ઉત્તમ ચરિત્ર પાળ્યું હતું. તેમનો પ્રભાવ ઘણો હતો.
 પોતાના જ્ઞાનનો ઘણો જ સારો ઉપયોગ કર્યો હતો. જીનું તેમણે જણાવ્યું હતું કે શુશ્રુ-
 નુદૃષ્ટિ એ એક ઉત્તમ ગુણ છે. તે આપણે મહાન પુરોના જીવન ચરિત્રોમાંથી શુશ્રુ
 બ્રહ્મણ કરવો જોઈએ. ત્યારબાદ મુજયંદ આશારામ વૈરાગીએ જણાવ્યું કે આવા મહાત્માનાં
 જીવન ચરિત્રો ફક્ત સંભળવાથી કંઈ જોઈએ તેટલો લાભ થતો નથી પરંતુ તે મહાત્માઓ
 જેવા આપણે કેવી રીતે જાની શ્રદ્ધાનું અને તેવા જનવાને સનન પ્રયત્નો કરવો જોઈએ.
 ત્યારબાદ મહેતા મંગલજીના માધવજીએ મહાત્મા પુરોના જીવન ચરિત્રોથી થતા ફાયદા
 વિશે ગરમ તિર્થંકર મહાવીર સ્વામી, હેમચંદ્રાચાર્ય, તે સિવાય એકેટ્રિસ, રામ, સીતા, દમયંતી
 વિગેરેના દાખલા આપી અસરકારક બાપણ કર્યું હતું. ત્યારબાદ પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું
 હતું કે મારે મુનિસાગર રવિસાગરજી સાથે ૩૧ વર્ષનો લાંબો અનુભવ થયો હતો. તેઓ
 સ્વભાવે શાન્ત તથા શુદ્ધ સંયમ વતધારી હતા. અને જૈન ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાને ઘણું
 કેકાણે વિહારો કરતા હતા. ત્યારબાદ સંઘથી ઓમચંદ પીતામંગર તથા ગ્રાહ આશારામ
 જગનજીએ સન્માની પૂર્ણાનુભાવ રવિસાગરજીનું યશોગાન ગાયું હતું અને છેવટે બોર્ડિંગના
 સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ શંકરજીના ડાહ્યાબાઈએ પદ્મારેલા સદૃશ્યરચેનો આભાર માન્યા બાદ મેળાવડો
 બરખાસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો.

મહાત્મા રવિસાગરજીના ચારિત્ર્ય ઉપરથી ઉદ્ભવતા વિચાર.

(લેખક:—શંકરલાલ ડાભાભાઈ કાપડીઆ.)

મહાત્મા રવિસાગરજીનું ચારિત્ર્ય અવગણ્યતાં આપણને સ્પષ્ટ સમગ્ર્ય છે કે તેઓશ્રી ખરેખર પવિત્ર સંયમપાળક હતા. દુનિયામાં વૈરાગ્ય ત્રણ પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે. (૧) મોહ-ગર્ભીત, (૨) દુઃખ ગર્ભીત અને (૩) જ્ઞાન ગર્ભીત. તેમાં જે જ્ઞાન ગર્ભીત વૈરાગ્ય છે તે સૌથી ઉત્તમ છે. શ્રીમદ્ રવિસાગરજીને જ્ઞાન ગર્ભીત વૈરાગ્ય થયો હતો. સંસારની વિવિધ દશાનું સ્વરૂપ તેમણે પોતાના જ્ઞાનથી અને પોતાની દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી અવગ્રહ્યું હતું. આજ કાલ જે કેટલાક આજીવિકાના દુઃખે કે અમુક અમુક જાતની સંસારી ઉપાધિમાંથી મુક્ત થવા માટે આ નહિ તો અમુક પ્રકારની લાલસાઓ તૃપ્ત કરવા માટે વૈરાગ્ય ધારણ કરે છે પરંતુ તેથી રીતે મહાત્મા રવિસાગરજીના સંબંધમાં નહોતું. તેમનું લક્ષ્યનિંદુ તો ફક્ત આત્મિક દૃષ્ટા પ્રાપ્ત કરવા તરફ જ પ્રયાણ કરવાનું હતું. દિક્ષા આપવાના સંબંધમાં આ મહાત્માના વિચારો ખરેખર પ્રશંસનીય હતા તે તેમના ચારિત્ર ઉપરથી સ્પષ્ટ સમગ્ર્ય છે. શ્રીમદ્ રવિસાગરજી પ્રથમ ખાતરી કર્યા બાદ દિક્ષા લેવા આપનારને દિક્ષા આપતા નહોતા. પ્રથમ થોડો વખત તેને પોતાની પાસે રાખીને તેનાં આચરણ, શ્રદ્ધા, સ્વભાવ વિગેરે તપાસીને પછી દિક્ષા આપતા હતા. એક વખતે એક આવકે રવિસાગરજી પાસે દિક્ષાની માગણી કરી, તેથી તેને પોતાની પાસે થોડા દિવસ રાખ્યો, પરંતુ તેઓશ્રીને માલમ પડ્યું કે આ પુરૂષ દિક્ષા લેવાને યોગ્ય નથી તેથી તેને દિક્ષા આપી નહિ. ધન્ય છે આવા મહાત્માને! આજ તો “બાવો બોલો જાણે ને જે આવે તે ખપે.” ખરેખર દિક્ષા આપવાના સંબંધમાં આવા મહાત્માઓનું જે અનુકરણ કરવામાં આવે તો સાસનનો કેવો ઉદ્ધોત થાય. પરંતુ જ્યાં માન મરતાન થઈ જરતું હોય, લોભ લાલચ છોડતું હોય નહિ અને અદેખાઈ કેડો મુકે નહિ એવું વાનાવરણ જ્યાં છવાઈ રહ્યું હોય ત્યાં પાત્રાપાત્ર બેવાની તો પછી જરૂર જ્યાં રહી. દિક્ષા આપવાની પ્રશંસનીય ટેવને માટે શ્રીમદ્ રવિસાગરજીને સદૃશ કોરી ધન્યવાદ ધરે છે.

ખીજું સાગરજીના સાધુઓ કેવી રીતે શુદ્ધ ચારિત્ર પાળતા તથા કેટલો બધો સાસન ઉપર તેમનો ભક્તિસાગ હતો તે મહાત્મા રવિસાગરજીના તેમ તેમની પહેલાંના સાધુઓનાં ચારિત્ર નીરીક્ષણ કરવાથી સ્હેજ સમગ્ર્ય તેમ છે. જે જે સ્થળે તેઓ પિહાર કરતા ત્યાં જ્ઞાનદીપ્તિ કરતા અને ધર્મોપદેશના દેખ આવક આવીશ્યો તેમજ અન્ય મતાવલંબીઓને સાસનરાગી બનાવતા. તે ભાવસાગરજીએ ઉદેપુરના મહારાજા ભીમસિંહને પ્રતિશ્રોધ્યા તે ઉપરથી સહજ સમગ્ર્ય તેમ છે. “હાથ કંકણને આરશીની જરૂર નથી” તેમ તે વિષયમાં વધુ કહેવાની હું કંઈ જરૂર જોતો નથી.

ખીજી એ બાબત પણ યાદ રાખવા જેવી છે કે આવકોનો તેમના ઉપર કેવો વિશ્વાસ હતો અને તેમના ઉપદેશ ઉપર તેમની કેવી શ્રદ્ધા હતી. તે વિષે સંવત ૧૯૧૪-૧૫ ની સાલમાં જ્યારે પોતે વિરમગામ વિહાર કર્યો તે વખતે ત્યાં ઘણા દિવસથી દેવદ્રવ્યનો ઘોટાળો ચાલતો હતો તે પોતે દૂર કર્યો. આ ઉપરથી આપણને ખાતરી થાય છે કે તેમના ઉપદેશથી માનવજાતિ ઉપર સારી છાપ પડતી હતી.

કોઈ એમ પૂછે કે તેનું શું કારણ હતું? તો તેનો જવાબ એટલોજ કે તેમનું શુદ્ધ ચારિત્ર અને સદ્ગુણ ગર્ભીત ઉપદેશ. જ્યાં જ્યાં પોતે વિચરતા ત્યાં ત્યાં સાસનની ઉન્નતિ

થતી. અન્ય મતવાળાઓમાં પણ તેઓથીની છાપ પડતી હતી. ખીજું શ્રીમદ્ રવિસાગરજીનું ચારિત્ર્ય નિરીક્ષણ કરતાં એમ માલમ પડે છે કે તેમની પાસે વિના પ્રયાસે અને અંતઃકરણના પ્રેમથી ઘણા દિક્ષા લેવા ઉત્સુક થતા. તેનું કારણ શું? તેનું કારણ એટલુંજ કે તેમના હૃદયની નિર્મળતા, સાસન ઉપર અધ્યાત્મ પ્રીતિ, અને માન પાન પામવાની દુરેચ્છા રહિત સરળ સ્વભાવની પરિણતી તેજ છે. દિક્ષા એ શાંતિનો વિષય છે અને જે શિષ્યોને ગુરુઓ પાસેથી પુરતા પ્રમાણમાં શાંતિ ન મળે તો તેઓ કદી દિક્ષા લેવાને ઉત્સુક થાય નહિ.

. વળી ખીજું તેઓથીના ચારિત્ર્યમાંથી એ નિરીક્ષણ થાય છે કે, તેઓથી કોઈ પણ સ્થળે લાંબો વખત નહિ રહેતાં ઘણા વિહારો કરતા. છેવટ સુધીની અવસ્થામાં પણ પોતે વિહારો કરવા સુક્યા નથી, કારણ કે તેઓ પોતે એમ સમજતા હતા કે સાસનની ઉન્નતિ વિહારે કરી ઘણા છવોને પ્રતિબોધવાથીજ થવાની છે. અમુક દેશમાં કે અમુક પ્રદેશમાં રહી ઉપદેશ કરવાથી સાસનની ઉન્નતિ થવાની નથી. વળી વિકટ જેવા સ્થળોએ તેમ જ્યાં ઘણા પ્રકારની અગવડો પડે તેવા પ્રદેશમાં પણ તેઓથીએ સાસનની ઉન્નતિને માટે વિહારો કર્યા છે. તે પણ તેઓથીના ચારિત્ર્ય ઉપરથી રહેજ સમજાય તેમ છે. આ શું બતાવી આપે છે? તેઓથીની સાસનની વૃદ્ધિ કરવાની તીવ્ર અભિલાષા અને વિષય વિમુક્તતા. કારણ કે જ્યાં સુધી ઈંદ્રાવાદિ વિષયની પ્રખળતા હોય, માનની બેડીમાં જકડાયા હોય, અભિમાનના શિખરે ચિરાંજતા હોય, શિથિલાચારે ભળ્યા હોય ત્યાં સુધી આવી રીતના ઉચ્ચ વિહારો થઈ શકે નહિ તો પછી પરતી ઉન્નતિની તો વાતજ શી? જ્યાં સુધી વિષય કપાયાદિની વિમુક્તતા થઈ નથી ત્યાં સુધી પરના કલ્યાણની તો વાત દુર રહી પણ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકાતું નથી. જે પુરુષો પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકે છે તેજ પુરુષો પરતી ઉન્નતિ કરી શકે છે. ઇંગ્રેજમાં પણ કહેવત છે કે, "Charity begins at home."

"પહેલું ઘર ને પછી બહાર" આ પ્રસંગે જે આપણે એક નાનકડું દ્રષ્ટાંત લેઈશું તો તે પ્રસ્તુત વિષયને લેઈને અયોગ્ય નહિ ગણી શકાય. એક રોડને બે મુનિમ હતા. એક દિવસ પછી તે રોડ બે મુનિમની પરીક્ષા લેવા બનેને પૂછ્યું કે હે મુનિમો!

કદાચ એમ ધારો કે તમારાં ને અમારાં ઘર જોડે હોય અને તમારું ને મારું ઘર બંને સજગતાં હોય તો તમે પ્રથમ કોણું ઘર હોલવો. તે બે પૈકી એકે કણું કે રોડ તમારું ને મારું ઘર સાથે જળતાં હોય તો પહેલું તમારું હોલવું ને પછી મારું હોલવું. સારે ખીજાએ કણું કે રોડ, હું તો પહેલાં મારું હોલવું ને પછી તમારું હોલવું. આથી રોકે ખીજા મુનિમને ગુમાસ્તી રાખ્યો ને પ્રથમનાને રજા આપી. કારણ કે રોકે વિચાર્યું કે જે માણસો પોતાનું સુધારી શકતા નથી તે કંઈ પારકાનું એજ કરી શકતા નથી. તેવીજ રીતે જે પુરુષો પોતાના આત્માનુંજ બહુ નથી કરી શકતા તેઓ પારકાનું શું બહુ કરી શકવાના છે. શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને હૃદય નિર્મળ હોવા વિના બાહ્યાડંબર અને વાક્યાતુર્યથી કંઈ વળતું નથી તેથી તેની છાપ જોઈએ તેવા પ્રમાણમાં પડતી નથી. પછી તે કાવે તેટલી મોટી પદવી ધરાવે, કાવે તેટલું જ્ઞાન ધરાવે પણ જ્યાં સુધી હૃદયની નિર્મળતા નથી, માનનો મનમાંથી ધ્વંસ થયો નથી, કોઈ કપ્યાં આદિનું આશ્રાન્ય ટક્યું નથી ત્યાં સુધી કંઈ સ્વપરની શુદ્ધિ થાય નહિ. આત્માની ચિશુદ્ધતા-પવિત્રતા થવા સિવાય પરતી ઉન્નતિ કરવાની આશા રાખવી એ હવામાં ફિલ્લા બાંધવા સમાન છે. મનની પવિત્રતા હોય તો તે ઠાંકી રહેતી નથી કારણ કે તેનાં કિરણો સંબંધમાં આવનારાઓના અંતઃકરણમાં આતપ્રોત રૂપે કુદરતી રીતેજ છત્તાઈ રહે છે. આનો પ્રલભ દાખલો આપણા મહાત્મા રવિસાગરજીનો છે કે જેઓની પાસે ઘણા દિક્ષીત

થવા આવતા. સંધમાં પણ તેઓશ્રીનું ઘણું વજન પડતું. અન્ય ધર્મીઓ પણ જેમણે માનની લાગણીથી પ્રેક્ષતા હતા. તેમના શુદ્ધ ચારિત્ર્યના પ્રભાવે ત્રત નિયમાદિનું સારી રીતે પોષણ થતું. તેમનો અમૃતમય ઉપદેશ શ્રાવક, શ્રાવીશ્રવ્યો સાંતતાથી સાંભળતાં, તેમ તેઓશ્રીનાં વચ્ચેના તેઓ અધર ઝીલી લેતાં. તેમ તે મુજબ વર્તન પણ કરતા હતા, તે તેમના ચારિત્ર્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. ખીલું આ મહાત્માને સમયને અનુકૂળતા ધારી ક્રિયાનો ઉદ્ધાર કરવાની ધણી જરૂર લાગી તેથી તેમણે ક્રિયા ઉદ્ધાર કરવામાં પોતાના આત્માનો ધણોજ ભોગ આપ્યો અને પોતાનું પુરૂષાર્થ તેમાં ધણું જ રેડ્યું. એ તો ખુદખુદ છે કે જ્યારે જ્યારે મહાત્માઓનો આ વસ્તુધરા ઉપર જન્મ થાય છે ત્યારે ત્યારે સમયને અનુકૂળ કંઈ વસ્તુની જરૂર છે તે પોતાના જ્ઞાન લોચનથી જોઈ તે તે વસ્તુને અથાગ મહેનતે અને હૃદયગીના જેખમે પણ અમલમાં લાવવાને ચુકતા નથી એવું આપણે પુરાતન ઇતિહાસ અવલોકન કરીશું તો તેના આપણને સદૃશ દાખલા આપણી દૃષ્ટિ મર્યાદા આગળ મોજુદ થશે. તેવીજ રીતે આ મહાત્માને લાગ્યું કે હાલમાં ચારિત્ર્યને અંગે શિથિલતા બધું છે માટે પ્રથમ તેનો ઉદ્ધાર કરવાની જરૂર છે તેથી તેમણે ક્રિયા ઉદ્ધાર કરી જૈન સાસનમાં થયેલા મહાત્માઓની નામ માલના મણકામાં પોતાના નામનો મણકો પરાવી અમરનામ સંપાદન કર્યું. વળી આ મહાત્મા કામાક્ષીય પણ બહુ હતા. એક વખત વિભવપુરમાં પોતે રથડીય જવા ગયા હતા. તે મુસલમાનોની ઘેરોથી દુર ખેડા હતા છતાં કેટલાક બાળમંદુ આત્માની મુસલમાનોનાં છોકરાંએ કાંકરી આરો કરી સાધુ મહારાજને ધણોજ હેરાન કર્યા હતા. આ વાત મહારાજને જાણ થતાં તેમણે તે લોકોને શિક્ષા કરવાને પ્રવૃત્તિ કરવા માંડી પણ આ મહાત્માએ તે પ્રવૃત્તિ અટકાવી એટલું જ નહિ પણ તે બાળ છોકરા પર હયા ચિંતવણ લાગ્યા. ધન્ય છે આવા મહાત્માને. ખરેખર તેમના ચારિત્ર્યની ઉત્તમતા બતાવવાને આ એકજ દાખલો પુરતો છે. તેઓના એલા પૈકી મુનિ મહારાજ સુખસાગરજી જેઓ હમણાં ઘોડા વખત પર દેવકોટ પામ્યા છે તેમના વડા શિવ્ય બુદ્ધિનિધાન, બુદ્ધિસાગરજી સુરિજી મહારાજ છે જેઓ હાલ માણસામાં બિરાજે છે તેઓ બાળ બ્રહ્મચારી છે. તેમના જ્ઞાનની ગૌરવતા, બુદ્ધિ ચાતુર્યતા, વાક્યપટુતા ધણોજ પ્રશંસનીય છે. તેમજ તેઓશ્રીમાં સમયને જાણપણું ધણું દિસે છે. તેઓનું જેઓએ વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું હશે યા તેઓનો જેઓએ જાતે અનુભવ કર્યો હશે તેઓને તેમની વિદ્વાતાની ખાતરી થઈ હશે તથા તેમની જૈન કોમ પ્રત્યેની તીવ્ર લાગણી તેમજ સાક્ષનો-નતિનાં તીવ્રજ્ઞાનાં બિંદુઓ તેમના રોમેરોમ સ્પર્શ રહેલાં અનુભવના વગર રહ્યા નહિ હશે. વળી જેવા પોતે વિદ્વાન છે તેવા પોતે શીલતાથી કવીતો પણ બનાવી શકે છે તે તેમના કુંક મમયમાં જનાવંદા બજન પદ સંગ્રહ બાગ સાત ઉપરથી સ્હેજ સમજાશે. આ ઉપરથી તેઓ સાહેબની કવીતશક્તિ પણ કંઈ અમત્ય તરેહની છે એમ દલા સિવાય ચાલતું નથી. જેવા પોતે કવિત્વ બનાવી શકે છે તેવા ક્રેખક પણ છે તે તેઓના રચાપિત અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રકટ થએલ ૩૦ ગ્રંથો ઉપરથી વાંચક ટંદને તેનો સ્હેજ ખ્યાલ આવશે. વળી તેઓ જૈનોના સામાજિક સુધારણાના પણ ખરેખરો હિમાયતિ છે એટલું જ નહિ પણ તેના સાથી છે. આ મુનિશ્રીએ જૈન કોમની જે સેવા બજાવી છે તે બજાવે છે તે વિષે જે કે બોલવા બેસીએ તો ધણું બોલાય તેમ છે.”

છેવટ શ્રી વીર પરમાત્મા પ્રત્યે અર્જ કહે છું કે હે દયાળુ પ્રભો ! જૈન કોમમાં આવા હબ્બો વિર રત્નો પાકો, સાસનનો ઉદ્યાન થાઓ, જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાઓ. એવું ઇચ્છી વિરમું છું.

બોર્ડીંગ પ્રકરણ.

૨૫-૦-૦ ઝવેરી મોહનલાલ મગનલાલ બા. પટેલ જયાવતીનો વિવાહ શેઠ સાશલાઈ મગનભાઈ હડીમંગુનો પુત્ર શેઠ સુરેન્દ્ર સાથે કર્યો તેની ખુશાલીમાં આખ્યા.

૫-૦-૦ પટેલ ચંપા હીરાચંદ બા. કેરીઓ લાવવા માટે.

૭૫-૦-૦ ચતુરદાસ પુરશોત્તમદાસ બા. નવ વર્ષે મુધી આપવાના કહ્યા હતા તે પેટી ચોથા વરસના

૧૫-૦-૦ શેઠ ચુનીલાલ પાનાચંદ ઝવેરી. મુ. ખુવા.

૧૨૦-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે.

૪-૦-૦ શા. દેશવલાલ મગનલાલ બા. ચાર માસના.

૧૨-૦-૦ ઝવેરી ચંદુલાલ લલ્લુભાઈ બા. છ માસના.

૮-૦-૦ વકીલ વેવચંદભાઈ ઉમેદચંદ બા. ચાર માસના.

૨૦-૦-૦ ખાડીના મહાજન તરફથી હે માસ્તર ગટાભાઈ ઉમેદભાઈ બા. બે માસના.

૬-૦-૦ ઝવેરી બાપાલાલ નહાલચંદ બા. છ માસના.

૬-૦-૦ ઝવેરી પુરશોત્તમ અમીચંદ બા. છ માસના.

૨૦-૦-૦ ઝવેરી દેશવલાલ લલ્લુભાઈ રામચંદ બા. ચાર માસના.

૪-૦-૦ શા. ડાહ્યાભાઈ ઠાટાલાલ બા. ચાર માસના

૩૦-૦-૦ શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ લગુભાઈ બા. ત્રણ માસના.

૨-૦-૦ શેઠ કાળીદાસ ઉમાભાઈ બા. બે માસના.

૧૦૮-૦-૦

જમણુ.

અનેના ઝવેરીના મહાજન તરફથી વિદ્યાર્થીઓને જમણુ આપવામા આગ્યું હતું.

આમંત્રણ.

ચાલુ વર્ષમાં આ માસિકમા સર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો છે ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા મુલલિન મુખોપદ કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો અને લેખક લગીનીઓને આસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. મોટા પ્રમાણમા લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી અંદર લેખો મળે તેમ મોકલવા લવામણુ છે.

विषयानुक्रमसूचिका.

विषय.	पृष्ठ.	विषय.
१ नूतन वर्ष सुमारक १७७		७ आत्मा ! आत्मा ! ओ
२ नैक दृष्टिसे भारतवर्षसुप्रामाणिक ज्ञान १८८		८ पदनाही ... ..
३ (मैथुन त्यागप) अन्तर्यामि वत .. २००		८. दिव्य प्रेम अने ह्या धर्म
४ सुभ २०३		१०. स्त्रीमात्र अने नवशेख

~~કાઉં લખી મગાવી લેવી~~

ਅਮਰਜੀਤ ਕੁਮਾਰ

३ नागेश्वरराव—अमरावती

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પદુતરં શાન્તિગ્રહયોતકમ્ ।

સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥

મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્ધમપદમ્ ।

લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

૬૬.]

તા. ૧૫ ઓક્ટોબર, સને ૧૯૧૪.

[અંક ૭ મે.]

નૂતન વર્ષ સુવારક.

મંદાકાન્તા.

ભાતુ ઉગ્યો પૂરવમાં નભ રક્ત ભાસે,
આનંદ આજ પ્રીયવર ! સર્વે પ્રકાશે;
ગતવર્ષે આજથી સૌ વિસ્મૃત થાવે,
જાણે નવુંજ જન્મ્યું સૌ કોઈ આજે !
ગતવર્ષે આખું આજે નખતે તરે છે,
તે ચક્ર જેવી શુભાશુભ કરણી કરે છે !
જે શુભ કાર્યો ગતવર્ષે માંહી કર્યાંતાં,
સંભાળતા હૃદય આ હવે કર્યાંતાં ! !
તે છે હૃદય સૌ દુઃખથી દ્રવે આ,
જાણી અશુભ કર્મો ગતવર્ષમાંના !

(હરિગીત).

પ્રીયવર તમે સૌ પામજો તમ હૃદયમાં આનંદ આ,
જો અશુભ કર્મ થાય જોઈએ શુભ કર્મથી અહા !
હા ! એમ કરતાં ઉલટું નજરે પડેજો આપના,
કરજો પ્રીયવર તમે આજે પ્રસ્તાવ કેરી સ્થાપના !
એ સ્થાપનાથી શુદ્ધ જનીને હૃદય તમ તીહાજાળે,
આનંદ આનંદ જે રથજે જ્વેશો તમે ત્યાં ભાળશો.
સંકલ્પ કરી તમ હૃદયમાં ન્યાયો તથા પયે વજો,
તે શેષ તમ છંદગી અહા બહુ મુખને પ્રેમે વહો !
ધન અને સંતતિ તથા જરે છંદગી તમ વહો,
અનુકૂળતા સૌ રીતે આનંદથી હરનીશ લહો.
નવીન વર્ષ પ્રેમથી 'પ્રીયવર તમે આજે લહો,
કુમુમાંગલી આ કેશરીનો' સાલ સુવારક અહો !

વૈદિક દૃષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન.

(લેખક:-વૈવ વિદ્યાપુર.)

(૧)

આપણે એમ જાણીએ છીએ કે પાશ્ચાત સાયન્સના ભાવે-કુદરતનું જ્ઞાન મેળવીએ છીએ અને તેનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ તેમજ પાશ્ચાત દેશવાસીઓ પ્રાકૃતિક જ્ઞાનના ભાવે ઉચ્ચ શ્રેણીપર ચડેલા છે, પણ પાશ્ચાત સાયન્સથી પ્રકૃતિનાં મૂળતત્ત્વ પંચોતેર જાનેલ છે તો આપણા પ્રાજ્ઞપુરુષોએ પંચભૂત માનેલાં છે. પાશ્ચાત સાયન્સનાં પંચોતેર તત્ત્વ પદાર્થનાં પરમાણુઓ ભ્રમતાં રહે છે તથા તે પરમાણુ વા અણુઓના ઘેાઠીક વા રસાયનીક પરીવર્તન થઇ પદાર્થોનાં રૂપાન્તર થાય છે એટલે ઉદ્ભવ અને લય થતો ગણાય છે. સાયન્સમાં પદાર્થને અમર કહેલ છે. પદાર્થોનો કોઇ કાળે નાશ થતો નથી, પણ તેનું રૂપાન્તર થાય છે. જે રૂપાન્તર નજરે નેહીએ છીએ તેને ઉદ્ભવ રૂપાન્તર થયો એમ કહીએ છીએ અને જે નજરે નેવામાં નથી આવતું તેને લયનું રૂપાન્તર થયું એમ ગણીએ છીએ. સાયન્સની રીતીએ જ્યારે મૂળતત્ત્વીક પદાર્થો પરમાણુની દશામાં હોય ત્યારે નેહી શકાતા નથી. પંચોતેર તત્ત્વ સાયન્સે ગણેલ છે તે તત્ત્વોનાં જુદાં જુદાં પરમાણુ ભ્રમતાં રહે છે અને પોતાના જાતિચુંચનાં બીજાં પરમાણુઓ મળવાથી જે તે પદાર્થોનાં પરમાણુ અણુઓના રૂપમાં આવી તથા એવાં અનેકા અનેક અણુઓનાં સંમેલન થઈ મૂળતત્ત્વ ૭૫ થી ખગોળ ભૂગોળના સમગ્ર પદાર્થ બનેલા છે એમ જડ જ્ઞાનના ભાવે જાણીએ છીએ. કાર્બન, હાઇડ્રોજન, ઓક્સિજન, નાઇટ્રોજન, પોટાશીયમ, સોડીયમ, તામ્રરોમ્પ, લોહ, મગ્ન વિગેરે પંચોતેર તત્ત્વ નેચર-નાં સૂક્ષ્મ તથા સ્થૂલ અણુઓથી બનેલાં છે અને તે મૂળતત્ત્વીક પદાર્થોના ઝોઘા વત્તા ભાગોત-ખગોળ ભૂગોળના દરેક પદાર્થમાં રહેલા છે. કેટલાક પદાર્થમાં પોટાશીયમનો ભાગ હોય છે તો કેટલાકમાં કાર્બનનો ભાગ હોય છે. કોઇક પદાર્થ ઓક્સિજન અને હાઇડ્રોજનથી બનેલ હોય છે જેમ પાણી, તો કોઇકમાં ઓક્સિજન કાર્બન અને નાઇટ્રોજનનાદિ હોય છે. જેમ વાયુ તો કેટલાંકમાં લોહ-તામ્ર-ઓક્સિજન. ધણાં મૂળતત્ત્વીક પદાર્થથી બનેલ હોય છે. જેમ સૂર્ય-આ રસાયન-રીતી અનુસાર જેના બુદ્ધિથી પણ વિભાગ ન થઇ શકે તેને પરમાણુ કહે છે. આ પરમાણુઓના મળતા યુગ્મોના ગાઢા સંમેલનથી દરેક સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ પદાર્થ બનેલ છે. લોહ એક મૂળતત્ત્વ પદાર્થ છે. તેના ભાગ આપણા શરીરમાં રક્તના રાતા રંગકણમાં મળી આવે છે. પૃથ્વીમાં હીરાકચ્છી, સોવનમાકિસક, રોમ્પમાકિસક, તથા નનસ્પતિ અને આકાશમાં ત્રિચરતાં અણુઓમાં લોહનાં પણ અણુઓ છે; આવાંજ ખાટા યુગ્મનાં અણુઓ આંગલી, ચીત્રામાયાં, લીંબુ, યૃકકડી, વિગેરેમાં અમ્લ યુગ્મનાં અણુઓ ઝોઘાં વધતાં હોય તે પ્રમાણે તેનું વિશીષ્ટત્વ ગુરુત્વ પણ હોય. પોટાશીયમને માટે પણ તેમ જાણવું. આપણે દેશી જવખાર કાઢીએ છીએ તે પણ એક પોટાશીયમજ છે. આ ક્ષારરૂપ પોટાશ દરેક વનસ્પતિમાંથી નીકળે છે માટે દરેક વનસ્પતિના ક્ષાર પણ પોટાશીયમમાંજ ગણાય, તેમજ પોટાશીયમનો કેટલોક ભાગ પૃથ્વીમાંથી નીકળતા ક્ષારોમાં પણ મળી આવે છે તેવીજ રીતે સોડીયમનો ભાગ પણ પૃથ્વીમાંથી મળે, તેમજ વનસ્પતિમાંથી પણ મળી આવે છે. કાર્બનનો ભાગ સાકર, ધરતો

હું, વાયુ, હીરા વિગેરેમાં છે. આમ આધુનિક સાયન્સથી સિદ્ધ થતાં આપણાં પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં આવે શોધ નથી એમ જાણી આપણી વૃત્તિઓની તે તરફ રૂચી થતી નથી. આ ઉપરથી આપણા પ્રાચીન પ્રાણુશ્રેણીએ પ્રાકૃતિક જ્ઞાનનો કંઈ શોધ કર્યો નથી એમ માની પરવિધાના સિદ્ધાંતો ગ્રહણ કરીએ છીએ એમાં આપણી યુદ્ધિનીજ ઓછાશ છે. જે કે પાશ્ચાત શોધ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સિદ્ધિપાત્ર તેમજ શુદ્ધ અને સરળ ઉપયોગી થઈ પડે એવી છે એમ મનાય તોપણ તેમાં અંતીમ પરીણામ દુર્બલતા થઈ પડે છે. દાખલા તરીકે દંત-કથામાં એવી વાત પ્રચલીત છે કે, પૂર્વે હિંદુસ્તાનમાં ગળાનું વાવેતર વિશેષ થતું અને તેથી દેશી પરદેશી દરેક લોકને એના ઉપયોગની જરૂર હોવાથી હિંદના કૃષિકારો કેટલોક પેંસો ગળાના વાવેતરથી પેદા કરી પોતાનો નીર્વાહ ચલાવતા તથા તેમના ખેતરોમાં કેટલાક ગરીબ મજૂરો કામે જઈ પોતાનો નીર્વાહ કરતા. તેમાં સાયન્સથી ગળાના પરમાણુઓનું સ્વરૂપ સમજી એટલે ઉપર જણાવેલ તત્વો પૈકી કયા તત્વના અણુથી ગળા જેવો પદાર્થ બને છે તેનો નિર્ણય કરી ખનીજ દ્રવ્યોના મીશ્રણથી કૃત્રિમ ગળા થવા લાગી અને તેથી વાવેતર કરનાર કૃષિકાર તથા તેમના મજૂર વર્ગને ગળાથી થતા વાવેતરના ઉદોગથી થતા નીર્વાહમાં ખામી આવી અને લોકો જીખના દુર્બમાં પડવા લાગ્યા, તેમજ પદાર્થ વિદ્યાના બળે મોટાં મોટાં યંત્રોના સાધનથી લાંબે જથ્થે દરેક વસ્તુ તૈયાર થવા લાગી, તેથી શ્રીમતોના ઘરોમાં ચાક-ળક દ્રવ્ય ભેગુ થવા લાગ્યું. પણ ગરીબોની પોતાના દુનનર ઉદોગના નાશથી અત્યંત દુર્દશા દિનપ્રતિદિન થવા લાગી કારણ મોટાં અને યાંત્રિક કારખાનાં થવાથી મજૂરી કરનાર માણસોનો ખર્ચ ઓછો થવા લાગ્યો. દુનનર કારીગરી આદિ ઉદોગો જે જાતમહેનતના હતા તેનો નાશ થયો; મતલબ કે રસાયનશાસ્ત્ર કરતાં તો આપણા પ્રાચીન પ્રાણુશ્રેણીએ જગતના કદમાણુ નિમિત્તે જે પતન કરેલા છે તે સ્તુતીપાત્ર છે. ઉપર ખતાવ્યા પ્રમાણે સાયન્સથી અમુક જાતનાં તત્વજ્ઞ પ્રાધ્યાન છે તો આપણા પ્રાણુશ્રેણીએ કુદરતનું વીરણ કંઈ જુદું કરેલું છે; અને તે જ્ઞાનમાં સુધારો વધારો કરવો પણ આવશ્યક છે. તેમ કેટલીક વિશેષ શોધની પણ જરૂર છે. જે તે થતી રહે તો આપણી પ્રાકૃતિક વિદ્યા છર્ણુ છતાં ઉપયોગમાં આવે અને તેથી દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામતી જાય ત્યારે આપણે અન્ય આશયની જરૂર રહે નહિ. આ વાત અનુભવીઓએ લક્ષમાં લેવા જેવી છે. આપણે જેને પ્રકૃતિ કહીએ છીએ. વસ્તુતઃ અનાદી છે તેનું રૂપાન્તર થાય છે એટલે વિકૃત પરીણામને પામે છે અથવા અચીકૃત પરીણામ પામે છે. દુધનું દહીં થાય અને તેમાંથી કરી દુધ ન થાય તે વિકૃત પરીણામ કહેવાય. પાણીથી બરફ થાય અને તે બરફથી પાણું પાણી થાય તેને અવિકૃત પરીણામ કહે છે. જેને સાયન્સની રીતીથી પદાર્થોનું ભૌતિક અને રસાયનીક પરીવર્તન થતું ગણે છે. અણુ અને પરમાણુથી જગતના સઘળા પદાર્થ બનેલા છે અને સઘળા મૂળતત્ત્વિક પદાર્થોનું મૂળતત્ત્વ એક વાયુજ છે એમ સાયન્સથી જાણવામાં આવે છે, પણ તે વાયુને આકાશાદિ અવકાશ આપી સંધરે છે તથા આકાશાદિને પ્રકૃતિ અવકાશ આપી સંધરે છે તેથી સઘળા પદાર્થો ખીજરૂપ શક્તિથી પ્રકૃતિમાં રહે છે. પ્રકૃતિ સદા સ્વરૂપે બ્રહ્મની સત્તાને લેઈ સતરૂપ છે તેથી પ્રકૃતિને અમરત્વ ધટે છે. તેનાં રૂપાન્તર થાય છે એટલે વિસ્તૃત પરીણામને પામે છે તથા સંકોચને પામે છે એટલે સ્વલ્પ રૂપે પ્રતીત થાય છે અને સુકંભરૂપે રહે છે તેથી પ્રકૃતિ જુગોળ ખગોળના સઘળા પદાર્થોનું ઉપાદાન ગણાય છે.

(મૈથુન ત્યાગરૂપ) બ્રહ્મચર્ય વ્રત.)

(લેખક:—પાનાચંદ જેવંદ માણિકપુર.)

હરિગીત. (ચાલ).

- કુમારિકા વળી ભાડુતિ વેરયા વિગેરે જાણીએ,
વિધવા પરસ્ત્રી અંગના શું વિપય ચિત્ત ન આણીએ;
નવ નિરખીએ વિકાર નજરે શીમલ વ્રતને આદરે,
તે સુગત જન જગમાં અહોનિશ ધર્મધ્વજ ધારણ કરે. ૧
- બ્રહ્મચારી નર શુભવાન ત્યાગે સકળ નારી નેહરે,
સંતોષી શ્રાવક નિજ પ્રીયા નવ અન્યમાં ધ્યાન કરે;
નર જન્મ હવન જાણીએ શીવસંપત્તિ વેગે વરે,
તે સુગત જન જગમાં અહોનિશ ધર્મધ્વજ ધારણ કરે. ૨
- મન વચન કાયા યોગથી નવ સત્ત્વીએ શમા કહી,
વૈરાગ્યમાં મન વાળતાં થાએ હવેની સદગતી;
વ્રતમાંહિ સદુ શીરદાર એવું વ્રત અનુષ્ઠા જાણીએ,
સાધક બનો તેના ખરેખર મુક્તિદાયક માનીએ. ૩
- અલખ રક્તિ આત્મા કેરી પ્રેમથી પ્રગટાવિએ,
સમયકલ્પ ઉજવળ થાય રૂઢી ભક્તિ ચિત્તમાં લાવિએ;
કંઈકે કેરા દર્પને હણવા મુનિ ઉદયમ કરે,
મુકે નહિ નિજ ધ્યાન માંહિ અચળ મેરૂની પરે. ૪
- જે જે ઉપાયે કામ જાગે તે થણી દરે રહે,
નારીતણા નખરે ન મુકે બ્રહ્મમહિ સ્થીરતા ધરે;
નિજ નારીથી પણ સુગત જન વિવેકથી વરતે સદા,
ટાળે ધિરજથી સર્વથા જે કામ કેરી આપદા. ૫
- જે સ્નાન મગ્ગજન પરપુરપું સત્યવરતી નવ કરે,
પરપુરપને વળી તેલ મર્દન અંગ ભુપણ નવ ધરે;
પરપુરપ સાથે નવ નવા ખેલે કરી ખેલે નહી,
પરપુરપ કેરા બાળને નવ રૂઢ્યુકી ઝાળે સહી. ૬
- પરપુરપ કેરા પાવ ચંપન નવ કરે વ્રત ધારીણી,
પરપુરપ કેરા હાથનું તબોળ વરજે વલ્લભણી;
નિજ તાથ વિશુ પરપુરપ સાથે પંથમાં ચાલે નહી,
નિજ જેઠ સસરા અન્યથી નવ મશકરી કરીએ સહી. ૭
- એકાન્તમાં પરપુરપ સાથે વાત નવ કરીએ તિહાં,
દૃષ્ટિ તણો મેળાપ થાએ એમ નવ વરતે હજાં;

- સકેતમાં વાતો કરે નિર્લજ્જપણે ભટકે નહિ,
 બ્રહ્મચારીણી બ્રહ્મ પાળતાં મુરકેલીઓ મોટી કહી. ૮
- પરપુરુષ સુતો હોય ત્યાં નિજ અંગ વગ્ને દાંકવું,
 પર દેખતાં આગસ વિચરે અંગ ખુલું મુકવું (નહી);
 શુભ અવયવ શરીરના ખુલ્લા કદી કરવા નહી,
 અણુજાણુ ધરમાં એકલા નવકો દિવસ જતું મહી. ૯
- નવ પિયરમાં રહેલું અતિ રહેલું પતિના સંગમાં,
 પાળે શીયળવ્રત એમ આવિકા અતિ ઉમંગમાં;
 સતીઓ તણાં વ્રત સાચરીને આવિકાઓ જે હવિ,
 અપવાદને દૂરે કરી ઉઘોત કર થાએ સહિ. ૧૦
- નવવાડ પાળે નીરમલી ત્યાં કામ હામ નવિ ધરે,
 તે વીર માનવ પ્રાણી નીલેજ કામ સહેજે વશ કરે;
 ચિંતામણી સમ પામી નરભવ વ્યર્થ નવ જાપે અરે,
 તે સુજન જગમાં સદા શુભ અચળ કીરતીને વરે. ૧૧
- સતીઓ અને સતીઓ કસોટીમાં કરી કંચન પરે,
 અગ્નિ સંયોગે હેમવત નિજ જીવનને નિર્મલ ધરે;
 પોતે વર્ષા શીવ સંપદા જગમાં યશસ્વી થઈ અરે,
 તે સુજન જન જગમાં અહોનિશ ધર્મધ્વજ ધારણ કરે. ૧૨
- સ્ત્રી નપુંસક પશુ વિનાના સ્થાનકે બ્રહ્મ પાળવું,
 નારી કથાઓ કામ પ્રગટે તેમ ચિત્ત ન વાળવું;
 નારી તણા આસન મહિ બ્રહ્મચારી તો બેસે નહી,
 નવ નિરખે અગોપાંગ નારીનાં સરાએ તે સહી. ૧૩
- જ્યાં ભીંત અંતર દંપતી ત્યાં કામ ક્રીડામય થતાં,
 બ્રહ્મચારી નર તે સ્થાનથી વેગે કરી દૂરે જતાં;
 મૂર્ચ્છા કર્યા સંયોગ નારીના હૃદય હાવે નહી,
 નવ સરસ ભોજન ખાધ જેથી કામ નવ જાગે સહી. ૧૪
- જે મીત ભોજન આદરે નવ શરીરની શોભા ધરે,
 જે નિજ પરાયું પારખે આનંદ નિજમાંહી ધરે;
 જે ધ્યેય ધ્યાતા ધ્યાનમાંહિ મગ્નતા જે આદરે,
 તેવા નરો આગે બિચારો કામ તેતો શું કરે. ૧૫
- નિશ્ચય થકી ચેતન પુરુષને પરપરિણતી ત્યાગીએ,
 નિજપર તણું જે જ્ઞાન તેને ઘટ મહિ ઉતરાવીએ;
 પર પુરુષો હું ભોગલું જગ એકમાં લખતા અરે,
 વિદ્યામયી શું રાચવું વિચાર ચેતન શું કરે. ૧૬
- મૈથુન નિશ્ચય ભોગ પુરુષ તે છુને ઘટવું નથી,
 નિજ પરિણતીમાં નાથ રહેવું એમ કહ્યું હું સત્યથી;

પગમા પડી મુઝાય નર બ્રહ્માડમા ભુલ્યો પડ્યો,
 ક્યા સોસતુ જાણુ બ્યા મોહ દાનાનગ નડ્યો. ૧૭
 રે રે અનુષમ માનની ચીતામણી કરમા પડ્યો,
 ભુલ્યો ખરેખર જ્ઞાન ભોળા ચક્રિ ગતીમા રડવડ્યો,
 ગુભ ગરણુ ગુરુર આદરી શીખ દીતને મુશુની અરે,
 હા મધ તુ સમજશ ત્યારે દીન્ય અજનની ખરે ૧૮

(વ્યવહાર નિશ્ચય મૈથુન ત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્યવ્રત.)

ખટરસ તણા ભોજન કરીને દામ ડગર દાખીઓ,
 વારાગનાને હાન ભારે તેહ તપમી નન ચલ્યો,
 સ્યુળમદ્ર જય બાણુગાર તુઝ સમ અન્ય નીચુનને નવી,
 ધન્ય ધન્ય બ્રહ્મચારી મુનિશ્વર નમન કરીએ પ્રેમથી ૧૯
 શ્રેષ્ઠીના ઘેર ઉઠીઆ પા નદનો વસુનેના
 મુખ ભોગ સરવે પરહીને સેજ મથુન રોવના,
 યાવજીવ છંડ તપ આનંદે શીર મુદરીના ઝરણે,
 મૈથુન ત્યાગે પ્રાણીયા હુ જાઉં તેહના વારણે ૨૦
 દેવકીનો લલુનદન કૃષ્ણ બધન ધન્યરે,
 ગન્ધર્ભતિના નાથ પામે સગમી કાંઠમગ ધરે,
 હા મનદે અગાર દાન તુ બની અણુગારે,
 મથુન ત્યાગે પ્રાણીયા હુ જાઉં તેહને વારણે ૨૧
 સન્નત હમારે સમજતા નિજ દેહની મમતા તજી,
 વિકરાત વ્યાધિ ખામતા પણુ સગમ સુતવિરતા સજી,
 સમજનતા વળી દેવને તે ભાન રોગના કારણે,
 મૈથુન ત્યાગે પ્રાણીયા હુ જાઉં તેહને વારણે ૨૨
 વર્ષ દાદશ કહીણુ તપમ્યા ચરમ જીવર જગ જયો,
 અધકાર પડે દૂર થતા ઉગોત જ્ઞાન તણે થયો,
 મૂઝાવિયા મૈથુનથી ભવિ જીવે પ્રાણુને,
 મૈથુન ત્યાગે જે નસા હુ જાઉં તેહને વારણે ૨૩
 બ્રહ્મચર્ય મહિમા નિજ મતિ અનુસાર ત્રીવે પ્રેમથી,
 તમ મનન નાચન એક ચિત્તે ચાલજે જે મનેહવી,
 કરશે અમન નરનારી કડા સામીત પામશે,
 શીર મુદરી રસિયા બને બ્યા પ્રેમ અમિહંત જામશે. , ૨૪
 આચાર્ય શ્રીમદ્વેગધારક બુદ્ધિસાગરને નમુ,
 તસ શીખ્ય પાનાચદ આનંદ બ્રહ્મધારને સ્તનુ,
 અહનિશ સુખતા કારણે બ્રહ્મચારીનતને આદરે,
 જગ બધનો તોડી હરીલા મુક્તિપદ વેગે વરે. ૨૫

સુખ.

(લેખક:—નાગરદાસ નરોત્તમદાસ સંઘવી. સુ. આમોદ.)

હૃદયીનાં સુખ દુઃખનું સગતોલ્ય રાખવામાં મનુષ્યના પ્રયત્નો કેટલે અંશે ફતેહ પામ્યાં છે:—તેના ઇતિહાસનું દિગ્દર્શન કરતાં અંગ્રેજ કવી ગોલ્ડ સ્મીથ કહે છે.

Vain very vain, my weary search to find,
That bliss which only centres in the mind.
Still to ourselves in every place consigned;
Our own felicity we make or find.

“ જે સુખનું મધ્યબિંદુ આપણા મનમાં જ છે તેને માટે શોધ કરી ફાકટ છે, અરે તેનું ફાકટ છે.”

“ જે સ્થિતિમાં આપણે હોઈએ તે સ્થિતિમાં આપણે આપણાં સુખ પેદા કરી શકીએ છીએ; અને શોધી શકીએ છીએ.”

આત્મિયસત્તાનું જ્ઞાન આપવાને માટે અમૃત્ય ધર્માત્માઓનો અગાધ પ્રયત્ન હોવા છતાં મનુષ્યો આટલાં બધાં શંકાશીલ અને વહેળી શા માટે રહે છે ?

ખરી રીતે દુનિયા ચમત્કારને મદદન માને છે. સામાન્ય મનુષ્ય દૃષ્ટિથી વધારે બળ માણુમ પડતા હરેક કૃત્યમાં કાંઈક ચમત્કાર છે; એમ દરેક માણુમ માને છે.

એવા ચમત્કારોની કલ્પનાઓને અનુસરવાથી આપણને બેઠતાં સુખ મળશે એમ માનીને દુનિયામાં પોતાની ગાલ્લી જેમ તેમ ધકેલે જાય છે.

પૈસા પેદા કરવાની, માન મેળવવાની, સ્ત્રીપુત્રાદિક કુટુંબીયો મેળવવાની વગેરે સ્વાર્થિ આશાઓમાં બધું બુધી જવાય છે. આ આશાઓની છાયા તે વસ્તુઓ જવારે આપી મળે અને સુખ આપે છે તેના કરતાં વધારે મુખ્યદાયક માણુમ પડે છે. તે તે વસ્તુઓમાં પણ અનેક પ્રકારના ચમત્કાર દૃષ્ટિ પડે છે.

જેમની પાસે પૈસા ઓછા હોય છે, તેઓ એમ માને છે કે પૈસાવાળાઓને કેવાએ પ્રકારનાં સુખ હશે. છોકરાં વગરનાં, છોકરાં વાળાઓમાં પણ એમજ માને છે. માન મેળવવાની આશા વાળાઓ ત્યાં ત્યાં ઝંપઝાઝ પડતાં બીજકુલ ડર ખાતા નથી. આવાં બધાં માણુઓને એકજ રસ્તે ન્યાય મળે છે. “માગે ઉસલે માગે ત્યાગે ઉસલી આગે.”

વ્યવહારમાં હિંમાં ચતાં અને પ્રસન્નિ આવી પડતાં દુખોની જાળમાંથી દીક્ષાસો મેળવવા; ધાર્મિક ત્રતાચરણની માર્ગરે સુખ મેળવવા બધાં મનુષ્યો ચાહના રાખે છે. માનસીક સંસ્કૃતિ સીવાયનાં ત્રતાચરણથી, શરિર ઉપર બહુ માદી અસર પેદા થાય છે. આ રસ્તે સુખને બદલે દુઃખ વધુ પડે છે. અતે ચમત્કારને તાબે આંધ છે. ભારી ઉપર અંધી આશાઓની દોરી લંબાઈ છે.

પરોપકાર ઠાસ માનસીક અને શારીરિક સુખ મળે છે. કારણ કે “Mercy is double blessing, it blesseth him that giveth and him that receiveth.”

દયા, (પરોપકાર કરવાની લાગણી) કરનાર અને મેળવનાર જન્મે સરખી રીતે સુખદાયક છે.

ધન એ સહેલામાં સહેલું પરોપકાર કરવાનું છે. કારણ કે શારીરિક પરિશ્રમ કરવાને માટે હમેશાની ડેવની જરૂર છે અને માનસીક પરિશ્રમ ઉણવવાને જ્ઞાનની જરૂર છે.

“ To live and not to live is to live in debt. ”

‘ પ્રેમ વિનાનું’ હવતર, એ મૃત્યુ સમાન છે. ’ પ્રેમપૂર્વક હવતું એ ‘ સુખ ’ છે. પ્રેમ રહીત હવતું તેજ ‘ દુઃખ ’ છે. સ્ત્રી પુત્રાદિકમાં પ્રેમ સ્વાભાવિક હોય છે; પરંતુ ‘ ઘસુધેવ કુટુંબકમ્ ’ (આખી દુનિયાને કુટુંબ સમાન માનવી.) એવુંજ નામ પ્રેમ છે.

સારે રસ્તે રહીને વ્યવહારિક સુખાદિ મેળવવાને તૃપ્ત રહેવું. નહિ તો ‘ જગતની પાડી અને ઉધતાનો પાડો. ’ કારણ કે—

આસ્તે ભગઆસીનસ્યોર્ધ્વસ્તિષ્ઠતિ તિષ્ઠતઃ ।

શેતે નિવશ્ચમાનસ્યચરાતિ ચરતો ભગઃ ॥

(પેતરેય વ્રાહ્મણ-સમમ પંતિકા.)

એડેલાનું નસીખ એસી જાય છે, ઉભા થયેલાનું ઉતું થાય છે, મુતેલાનું મુઈ જાય છે અને ચાલનારનું નશીખ ચાલે છે.

કાર્ય વ્યવસ્થા અને નિયમિતપણું એ બે વ્યવહારિક સુખનાં મુખ્ય સાધનો છે.

સુખ દુઃખ વાસ્તવિક રૂપે માત્ર મનની કલ્પનાઓજ છે. કારણ કે ‘ One man's meat is another's poison ’ એક માણસનું સુખ બીજાને દુઃખરૂપ થઇ પડે છે. મનની કલ્પનાની દોરી હાથમાં રાખી રહેવું એમાંજ મનુષ્ય હાંધી સાર્થક થાય છે.

શાન્તિ હૃદયે રાખીને, જ્ઞાન્તિ હોણુ કરી મન;

દુનિયાની ઉતકાંતિમાં, અર્પણ કરવું તન.

સુખ દુઃખ માપ સમાન છે, મન કલ્પીત સૌ સાર્થ;

તરંગના અકળાટથી, ભરવી નહિ કંઈ બાથ. ૧

પ્રભુમાં શ્રદ્ધા રાખેવી, સૌ પ્રાણી પર પ્રીત;

વ્યવહારે વર્તો સદા, દીક્ષથી રાખી હીત. ૨

ધર્મ માત્ર છે નીતિમાં, ધર્મોધી સૌ ધર્મ;

મર્મ રહમજવાં જગતનાં, ત્યાગી આત્મિય ગર્વ.

કૃતિ જગતની જોધને, કરવાં કૃત્ય દરેક;

એજ નીતિની રીત છે, નાગરની રીત એક.

ક્રોધ કરનારની સામે ક્રોધ કરવો નહિ, ગાળ આપનારને પણ “ બહું ” શાઓ, એમ કહેવું, ચક્ષુ, કર્ણ, નાસિકા, જિહ્વા, ત્વચા, મન અને યુદ્ધિ એ સપ્તદ્વારોથી નીકળતી એવી વાણી વડે જૂઠું બોલવું નહિ.

(મનુસ્મૃતિ.)

પ્રસંગ પ્રમાણેજ વચન કહેવું. સદ્બાવ પ્રમાણેજ પ્રિય કાર્ય કરવું, અને પોતાની શક્તિ પ્રમાણેજ ક્રોધ કરવો, એટલાં વાનાં જે પુરૂષ જાણે છે તે પાંડિત છે. (હિતોપદેશ.)

કામ ક્રોધ તથા લોભ એ ત્રણ પ્રકારનાં નરકનાં દાર છે; અને તે દાર આત્માનો નાશ (ખરાખી) કરનાર છે, માટે એ ત્રણનો ત્યાગ કરવો, એ ત્રણ નર્ક દ્વારોથી છૂટો પડેલો માણસ પોતાના કલ્યાણનું સાધન કરી શકે છે, અને તેથી પરમ ગતિને પામે છે.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

મિથ્યા વચન બોલવાનું છોડી દેવું, વિના ભાગેજ બીજાનું બહું કરવું, અને કામને, ક્રોધને તથા દ્વેષને આધિન થઈને ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ.

(વનપર્વ.)

॥ સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિચોનમઃ

ધર્મવૃદ્ધિનું કારણ.

(લેખક મુનિ અજીતસાગર.)

જ્ઞાતા સુમ પાઠક જનો ! આ સાર સહત અનાદિ અનંત સંસાર સાગર મધ્યે પરિભ્રમણ કરનારા જીવાત્માઓને જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ વિગેરે નાના પ્રકારના કષ્ટોથી બચાવનાર ફક્ત એક ધર્મ સિવાય અન્ય કોઈ પણ અવલોકાતું નથી. એમ સર્વ દર્શનના સિદ્ધાન્તો સુક્ત કહે છે.

બાન્ધવો ! એ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે અવબોધાય છે કે ધર્મ એ શબ્દ તો દુનિયામાં મનુષ્ય માત્રને માન્ય છેજ પરંતુ માન્યતાની પૃથક્ પૃથક્તાના લીધે ધર્મની પૃથક્તા અવલોકાય છે. પ્રભુના પ્રેમી બનતો ધર્મ એ શબ્દ કેવો મજાનો છે કે જેના ઉચ્ચાર તથા શ્રવણ માત્રથીજ આનંદ આનંદ ઉદ્ભવે છે તો પશ્ચાત્ તેની શુદ્ધ શ્રદ્ધાપૂર્વક આરાધન કરનારને નિરંતર પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

પ્યારા આત્મ હિતેશુઓ ! ઉપરોક્ત પરમાનંદને અર્પણ કરનારો એવો જે ધર્મ તેનું મૂળ તો પરિપૂર્ણ દયાજ છે. સત્ત્વ અહિંસા પરમો ધર્મઃ પરમધર્મ તેનુંજ નામ કે જેમાં જીવદાત બીજકુલ નથી તેમજ દુનિયાના તમામ ધર્મો દયાનો આશ્રય કરીનેજ રહ્યા છે. જેમકે:-

કૃપાનદી મહા વીરે સર્વધર્મા સ્તુષાકુરાઃ

તસ્યાં શોપમુપેતાયાં કિવન્નન્દન્તિતે ચિરમ્ ॥ ૧ ॥

દયા રૂપી મહાન સરિતાના કિનારા પર સર્વે ધર્મરૂપી તુણાંકુરો લીલાલહેર ઉડાવી રહેલા છે તે કૃપાનદી શોપધ ગયે તેઓ લાંબો કાળ આનંદ ક્યાંથી ભોગવી શકે ? તરમાત કારણાત દયા સિવાય ધર્મ મેળવી શકતો નથી અને સર્વોશે ધર્મ મેળવ્યા સિવાય કોઈ પણ કાળે અક્ષય પદની પ્રાપ્તિ થતી નથી જેથી કરીને અક્ષરપદના ઇચ્છકજનોએ નિરંતર સર્વોત્કૃષ્ટ દયાનું પૂરણ પ્યારથી સેવન કરવું ખાસ જરૂરનું છે. આ અખિલ સંસારમાં આલતા સર્વ મતાવલંબીજનો ઉપરોક્ત દયાનો અમલ કરે છે ખરા, તત્રાપિ દયાના સ્વરૂપને યથાયોગ્ય નહિ જાણવાથી તેઓ પૂર્ણીશે દયા ખાળવાને બાઅસાળી બની શકતા નથી અને સર્વોશે દયાના આરાધન સિવાય તેઓને યથાતથ ધર્મનો લાભ મળી શકતો નથી !

ઉપરોક્ત ધર્મનું ખાસ મૂળ જે દયા તેના સર્વોશે સ્વિકારતો ફક્ત જૈન મતાવલંબી જનોએજ કર્યો છે એમ કહેતાં જરા માત્ર પણ અતિશયોક્તિ નહિજ ગણાય.

કારણ દયાની ખાતર નેમતાથ પ્રભુએ રાજ્યમતિનો ત્યાગ કર્યો, ધર્મ રૂપી અણુગારે પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો, ને મેઘરથ રાજ્યએ દેહનો ત્યાગ કર્યો, એ શું કોઈના જાણવા બહાર છે ? એવી અપૂર્વ દયાના સિદ્ધાન્તથી સર્વે દર્શનોમાં જૈન દર્શન મુખ્ય ગણાય છે. મારે દયાનો ઉપયોગ કરવાની ખાસ જરૂર છે.

યથા કોઈ ધર્મધર્મી જન ઘટ બનાવવાની ખાતર મૃતિકા, ચક્ર, દડ આદિ સમગ્ર સામગ્રીઓ એકત્ર કરે અને ઘટ બનાવે તત્રાપિ તેમાં એકાદ પણ ચિજ અપૂર્ણ રહે તો ઘટ બરોબર બની શકે નહિ, તેમજ સર્વોશે દયાને આરાધી શકાય તોજ અખંડાનંદને સમર્પનાર

અપૂર્વ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય. અન્યથા દયામં જેમ જેમ ન્યૂનતા તેમ તેમ ધર્મમાં પણ ન્યૂનતા આવશ્યકથી.

સર્વ મતાવલંબી જનોને દયા માન્ય છે સહિ, તત્રાપિ સર્વ જનોની માન્યતાના બિન્ન-પણાને લીધે શ્રેષ્ઠતાપૂર્વક દયાનો સર્વાંગે ખરો ઉપયોગ તેઓ કરી શકતા નથી. ઉદાહરણ તરીકે કેટલાક મતાવલંબી જનોની એવા પ્રકારની માન્યતા છે કે, પશુઓ નાના પ્રકારના દુઃખોથી પીડાય છે માટે તેઓનો વધ કરવો જોઈ તેઓ પશુ જન્મના દુઃખમાંથી મુક્ત થાય. એવા પ્રકારની માન્યતાને લીધે હર્ષપૂર્વક પશુવધ કરી તેઓ તેમાંજ દયા માને છે. અન્ય કેટલાક જનોની માન્યતા એવા પ્રકારની છે કે યાવત્ પર્યન્ત પશુઓ તન્દુસ્ત હોય તાવત્ પર્યન્ત તેમની દયા પાળવી પરંતુ જ્યારે તે વ્યાધિગ્રસ્ત બની જુદા જુદા પ્રકારની પીડાઓ અનુભવતા હોય ત્યારે તેમનો વધ કરી તેમને થતી પીડાઓમાંથી મુક્ત કરવા તેમાંજ દયા છે.

વળી કેટલાક મનુષ્યોની એવા પ્રકારની પણ માન્યતા છે કે મોટા તથા નાના જે જે પ્રાણીઓ મનુષ્યોને તકલીફ આપે છે જેમકે જુ, ચાંચડ, માંકડ, મચ્છર, ડાંસ એ નાનાં તથા ઉંદર, વીંછી, સર્પ, ઘો આદિ મોટા તેનો સંહાર કરવો એજ દયા. પુનઃ કેટલાક ધર્માધ જનો હસ્તિ, અશ્વ, મહિષ, અજ આદિ પશુઓનો યશનિમિત્તે નાશ કરી તેમાંજ ધર્મધુરંધરતા માને છે.

આગળ ચાલતાં કેટલાક જનોની એવા પ્રકારની પણ માન્યતા છે કે કેટલાક પ્રાણીઓ અતિ સૂક્ષ્મ છે જે આપણી દ્રષ્ટિએ અવલોકી પણ શકાતા નથી તેઓની જરા માત્ર પણ કાળજી કરવી આપણે જરૂરની નથી. રક્ત દ્રષ્ટિએ જણાતા મોટા મોટા જીવોની દયા પાળવી એજ ખરી દયા.

ઉપરોક્ત પ્રકારે ભિન્ન ભિન્નપણે અન્ય મતાવલંબીજનો દયાનો સ્વેચ્છાનુસારે 'ઉપયોગ' કરે છે તત્રાપિ તેઓ સર્વજ પ્રભુએ કથિત-સ્વદયા, પરદયા, દ્રવ્યદયા, ભાવદયા, નિશ્ચયદયા, વ્યવહારદયા, સ્વરૂપદયા, અનુગ્રહદયા આદિ અનેક પ્રકાર દયાના છે જે ધણીજ વિસ્તાર પૂર્વક જૈન સિદ્ધાન્તોમાં વર્ણવેલા છે તે પ્રમાણે વર્તી ખરી દયાના ખરા સ્વરૂપને નયશૌર્વીપૂર્વક સમજવા અધિકારી બની શકતા નથી. તેમજ દયાના સ્વરૂપને જાણવા સિવાય તેની આસ-ધના પણ તેઓથી બની શકતી નથી કારણ તેઓની મતિમાં અજ્ઞાન દશાએ પૂર્ણ જોર શોરથી વાસ કર્યો છે અને પૂર્વોક્ત કથિત અજ્ઞાન દશાના બાળથી ભ્રમિત થએલી છે મતિ જેની એવા મતાવલંબી જનોનો મત કદાપિ કાળે પણ શુદ્ધ ગણાયજ નહિ. પરંતુ પરિપૂર્ણ રીતે આત્મપદાર્થનું આત્મતત્ત્વવર્ણન જણાવવાપૂર્વક, સર્વાંગે દયાનું સ્વરૂપ કોઈ પણ દર્શને વર્ણવ્યું હોય તો તે જૈન દર્શનજ છે, કે જે બાએજ સાક્ષર જનોના જણવા બહાર હશે ! જેથી કરીને જૈન ધર્મ સર્વોદ્દૃષ્ટ ગણાય છે તે સર્વથા રીતે સત્ય છે.

પૂર્વકથિત સર્વથા પ્રકારે સત્ય એવો જે જૈનધર્મે તેના ચાર ભેદ છે, જેમકે આચાર ધર્મ, દયાધર્મ, ક્રિયાધર્મ, વસ્તુધર્માદિએ ઉપરોક્ત ધર્મના જે ચાર ભેદો કલા તેનાં દાન, શીલ, તપ, બ્રામ એ ચાર કારણો શાસ્ત્રકાર પ્રભુએ કથન કર્યો છે. તેમાં પણ દાન દેવાની ખાતર ધન બળની જરૂર ન પડે છે, અને શીલ પાળવા માટે મન બળની અપેક્ષા રહે છે. તેમજ તપના માટે શારીરિક તપની ખાસ અગત્ય છે. હવે આગળ ચાલતાં બાવને માટે તો ખાસ સમ્યક્ જ્ઞાનબળ જોઈએ, કારણ સમ્યક્ જ્ઞાનથીજ ભાવ ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે, અને એ જે ભાવધર્મ છે તે દાન, શીલ, તપ એ ત્રણે કરતાં અધિકાધિક છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં

જાણાય છે કે ભાવધર્મનું કારણ જ્ઞાનમય છે અને તે જ્ઞાનમયથી સકળ ચરાચર વસ્તુ ધર્મનો અવબોધ થઈ શકે છે. એવા પ્રકારના જ્ઞાન થકી જે આત્મોન્નતિ વા આત્મ સંરક્ષણ થાય છે, તે પહેલા ત્રણ એટલે દાન, શીલ, તપવડે ધર્મ શકતું નથી તેનું સંગળ કરણ એ છે જે તપ, નિષ્કેષ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સત્ત્વગંભી, પદ્ધત્ય વિચાર, ઇત્યાદિ પદાર્થોનું, અવબોધન જ્ઞાન મિત્રાય પામી શકતું નથી અને ઉપરોક્ત પદાર્થોના અવબોધ મિત્રાય આત્મપદાર્થ જાણખી શકાતો નથી, તેમજ આત્મપદાર્થને જાણખ્યા મિત્રાય દાન, શીલ, તપ એ આત્મ મુખ આપી શકતાં નથી માટે ભાવધર્મ જે જ્ઞાન થકી થાય છે તે ઉપરોક્ત ત્રણ કરતાં શ્રેષ્ઠ કહેવું છે. તેમજ શાસ્ત્રકાર મહારાજથી દર્શવૈદ્યાનિક સૂત્રમાં કહે છે કે, પદ્ધત્ત્વ નાણે તત્ત્વોદયા પ્રથમ જ્ઞાનને પશ્ચાત્ દયા અગ્રે પણ જ્ઞાનને એટલે ભાવધર્મને પ્રથમ પદ અર્પેલ છે. તેમજ પંચમીના સ્તવનમાં પણ કહ્યું છે કે, પહેલું જ્ઞાન ને પછી ક્રિયા, નહિ કોઈ જ્ઞાન સમાનરે, અહીંયાં પણ જ્ઞાન એટલે ભાવધર્મને મુખ્ય કહેલ છે. તેનું ખરું કારણ એજ છે કે જ્ઞાન વિનાની જે જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વે દુષ્ટ કહેવાય છે. કેમકે ક્રિયા જે છે તેતો જ્ઞાન મહારાજથીની દામી છે. જ્ઞાનવાન પુરુષની દરેલી અલ્પક્રિયા પણ મહાન્ ફલને અર્પણ કરનારી થાય છે તેટલા માટે ઉત્તરાધ્યન સૂત્રમાં પણ શાસ્ત્રકારે જણાવ્યું છે જે જ્ઞાનવાન હોય તેને મુનિ કહેવો. તેના ઉપરથી પણ જ્ઞાનનું અત્યુત્કૃષ્ટ મહાત્મ્ય જણાય છે. પુનઃ વળી શ્રીમહાનિશ્ચય સૂત્રમાં પણ જ્ઞાનને અપ્રતિપાની વર્ણવ્યું છે. આગળ આલતાં શ્રીમદ્દેવી માતાને હસ્તિ રક્ષે ખેડાં દેવજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તથા જ ખંડાધિપતિ ભરત મહારાજને આરિસા-ભુવનમાં ક્રોધોની વિમુક્તતા ધર્મ તેનું મળ કારણ પણ જ્ઞાનજ હતું. એવી રીતે જ્ઞાનરૂપી તેજ પ્રકટ થયાં છે જેને એવા મુનિ મહારાજઓને વંદન પુનઃ પુનઃ થાઓ એમ ઉપદેશ માળામાં પણ કહ્યું છે. જ્ઞાનના પૂર્ણ પ્રતાપથી દેવાચાર્ય શ્રીમાન્ મત્રવાદી પ્રમુખ મહાત્માઓએ બૌદ્ધાદિક અન્ય મનાવત્ત્વથી જનોને છતી જગતમાં વશોવાદ લઈ શક્યા છે. જે જે અંગે જ્ઞાનની તીક્ષ્ણતા તે તે અંશે ચારિત્રનું અખંધપણ જણાવું.

જે નિદાશિત ક્રોધોના કંરોડો વર્ષ પર્યન્ત પણ દાન, શીલ, તપથી કાય થઈ શકતો નથી તેનો જ્ઞાનથી એક શ્વાસોચ્ચાસમાં નાશ થઈ જાય છે તેટલા માટે ક્રિયા ગુરૂને પીપ-લાના પાન સદૃશ કલા છે અને જ્ઞાની ગુરૂને સમુદ્ર સમાન કલા છે. સમ્યક્તપણું જ્ઞાન વિના ટકી શકતું નથી તેમજ જ્ઞાન સિવાય દયાનો માર્ગ પણ સમજાતો નથી. શાસ્ત્રોક્ત સમસ્ત ક્રિયાઓનું મૂળ શ્રદ્ધા છે અને તે શ્રદ્ધાનું કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

હુનિયાના સમય પદાર્થને સમગ્રવનાર એવું જે જ્ઞાન તેના શાસ્ત્રકારે પાંચ બેદ વર્ણવ્યા છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનત્પર્યવ અને કેવલ-ઉપરાંત જ્ઞાનના પાંચ બેદમાંથી દ્વિતીય બેદ જે શ્રુત છે તે સર્વથી અધિકૌપયોગી છે. કારણ તે પદાર્થ માત્રનું પ્રકાશક છે. સ્વમન તથા પરમન જન્મેને પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારૂં પણ શ્રુત જ્ઞાનજ છે. અજ્ઞાનરૂપ અધિકારનો નાશ કરવાને માટે તો દિનકર સમાન તથા હુખમ કાળરૂપ રત્નનીને વિષે તો દીપક સમાન શ્રુતજ્ઞાન છે. બાકીનાં ચાર જ્ઞાનનું કારણ પણ તે પોતેજ છે. રિતસાગ પ્રભુએ શ્રુતજ્ઞાનને સંવ્યવ-હારક કહ્યું છે. હિંસ, સમુદેશ, આજ્ઞા ક્રિયાદિક વ્યવહારના લાભ શ્રુતજ્ઞાનથી થાય છે. વળી સ્વસ્વરૂપ તથા પરસ્વરૂપની સમજણ પણ શ્રુતજ્ઞાનથીજ થાય છે. બાકીના ચાર જ્ઞા-

નના પ્રભાવથી જાણેલું સ્વરૂપ તે પણ શ્રુતજ્ઞાનથીજ કથી શકાય છે. માટે અત્યાદિક ચાર જ્ઞાન સ્થાપવા યોગ છે પરંતુ તેનાથી અન્ય જીવોને ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી શકાતો નથી. ઉપદેશ-આપવાના માટે તો શ્રુતજ્ઞાન જે છે તેજ મહાન ઉપકારી છે એવા શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ યાય છે જેથી કરીને શ્રુતજ્ઞાન ખાસ મોટું નિમિત્ત કારણ છે. શ્રુતજ્ઞાનનું નિરંતર શ્રવણ કરવાથી જીવાત્માને શુદ્ધ સ્વરૂપ, વિશુદ્ધ, શ્રદ્ધાન હૃદય છે. જેનાથી શુદ્ધાત્માનું આચરણ, આસેવન તથા અનુભવ ઉત્પન્ન થાય છે તેજ પરમપદની પ્રાપ્તિ અવગોચરી. શ્રુતજ્ઞાન શ્રવણના પ્રભાવ થકી જીવાત્મા ધર્મ વિશેષે અવગોચરી શકે છે અને ધર્મના અવગોચ થકી વિવેક પ્રગટે છે તે જ્ઞાનગણથીજ અતિ મોક્ષ મેળવી શકાય છે માટે સર્વ આત્મહિતેન્નુ જનોએ નિરંતર શ્રુતજ્ઞાનને શુદ્ધ ભાવથી આદર કરવો. ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરતા જીવાત્માઓને શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ઘણીજ કઠિણ છે. શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી પૂર્વે શ્રીગૌતમ સ્વામી, સુધર્મા સ્વામી, જંમ્યુ સ્વામી, વિગેરે ઘણા મહાત્માઓ સંસાર સાગરને તરી ગયા છે. વર્તમાનકાલે મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિશે વિચરતા શ્રી મધરાદિક જનવરોના સહુપદેશને શ્રવણ કરીને ઘણા જીવો તરે છે. ભવિષ્યકાળે શ્રીપદ્માભ વિગેરે તિર્થંકરોની વાણીને શ્રવણ કરીને શ્રીધર્મસ્વામી વિગેરે ઘણા જીવાત્માઓ તરસે તેમજ આ ભરતક્ષેત્રમાં હાલ પણ જે જીવાત્માઓ શુદ્ધભાવથી શ્રુતજ્ઞાનને સાંભળશે, ભણશે, અન્તઃકરણથી તેના ઉપર શ્રદ્ધા કરશે તે સુલભગોચરી થશે, અને હજુ (હજી) કર્મી થઈ પરપરાએ મુક્તિ મેળવવા ભાગ્યશાળી બની શકશે. એવા શ્રુતજ્ઞાનનું મૂલ દાદશાંગી છે તેમજ તે શ્રુતજ્ઞાનના, વાંચના, ગૂંચળના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા આદિ ઘણા ભેદ છે તેમાં પણ ચર્મકથાના ચાર ભેદો શ્રી ઉવાર્ધ સૂત્રમાં કથન કર્યા છે તે આ પ્રમાણે છે:-આક્ષેપિણી, વિક્ષેપિણી, નિર્વેદિની અને સંવેદિની. હવે જે થકી એક તત્ત્વમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેને આક્ષેપિણી કહીએ, જેનાવડે મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ યાય તેને વિક્ષેપિણી કહીએ, જેના શ્રવણથી મોક્ષની અભિધાપા ઉત્પન્ન થાય તેને નિર્વેદિની કહીએ; અને જે થકી વૈરાગ્ય ભાવની ઉત્પત્તિ થાય તેને સંવેદિની કહીએ. એવું પરમ પરાપકારી શ્રુતજ્ઞાન ચાર પ્રકારની ધર્મકથા સંયુક્ત ત્રણ ગદના મધ્યભાગમાં દેવોએ રચેલા સિંહાસન ઉપર તથા અશોક વૃક્ષની હેઠળ બિરાજમાન થઈ એક યોગનના પ્રમાણવાળા સત્યોવસરણની મધ્યે ખાર જાતની પ્રખ્યાતા સન્મુખ દેવાધિદેવ શ્રી તિર્થંકર પ્રભુ સંસારી જીવાત્માઓના હિતના માટે કથન કરે છે અને તેના શ્રવણ માત્રથી શ્રીગણધર મહારાજાઓ દાદશાંગીની રચના કરે છે તે ખાસ સૂત્ર તરીકે ગણાય છે. ઉપરોક્ત રીતે દરેક જાનેશ્વર પ્રભુના સાસનમાં જાણવું. તેમજ વળી શ્રીજનરાજ પ્રભુના સાસનમાં પ્રત્યેક સુધ, શ્રાદ્ધ પૂર્વધર અને દશ પૂર્વધર સુધીના મહાન જ્ઞાનવાન પુરોહો જે જે નિજધોની રચના કરે છે તેને પણ સ્વ સંસાર હોવાથી દાદશાંગીના ખારમા દ્રષ્ટિવાદમાં તેનો અન્તરભાવ યાય છે. વર્તમાન, પરમકૃપાળુ, દિનઅધુ, દિનાનાથ શ્રીમાન મહાવીર પ્રભુના આલતા સાસનમાં જે પીસ્તાલીશ જનાગમો છે તે સર્વ શ્રીશ્રુતજ્ઞાનનાંજ ભેદ છે એમ અવગોચરું. અન્ય પણ અક્ષર-અનક્ષરાદિક શ્રાદ્ધ અને પર્યાય-પર્યાયસ-માસાદિક વીસભેદ પણ તેનાજ છે. વર્તમાન દુષ્કલ પંચમ કાળમાં રૂક્ત શ્રુતજ્ઞાનનું પ્રકટ-પંજે છે. કારણ મતીજ્ઞાન છે પરંતુ તેવો શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે કેમકે શ્રુતજ્ઞાનનું જે સમવાયી કારણ તે મતીજ્ઞાન છે, અને કારણથી કાર્યની તો અભિજ્ઞતા છે, કિન્તુ! બિન્નપણું નથી. અન્ય અવધિ, મનઃપર્વવ અને કેવળ એ ત્રણ જ્ઞાન તો વર્તમાન સમયમાં ક્ષેત્ર કાલાદિક ભેદને અનુ-

સરીને વીર પ્રભુના સાસનમાં તેનો વિચ્છેદ થયો છે. ફક્ત મતિશ્રુતરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રસાર હાથમાં અત્રે વિદ્યમાન છે. પૂર્વકથિત શ્રુતજ્ઞાનના ઉદ્દેશ-સમુદ્દેશ, અનુગ્રા અને અનુયોગ એ ચાર પ્રકાર સાક્ષકારે જાણુવ્યા છે તેમાં સામાન્યપણે જે કથન કરવું તેનું નામ ઉદ્દેશ, વિશેષપણે કથન, કરવું તેનું નામ સમુદ્દેશ, આગ્રા આપવી તથા અનુમોદન કરવું તેનું નામ અનુગ્રા; અને પ્રશ્ન, પૂછા, પ્રાર્થના પ્રમુખ કરવું તેનું નામ અનુયોગ મહાન પુરુષોએ કથ્યો છે. ઉપરોક્ત સકળ કારણોને લીધે વ્યાખ્યાન કથન કરવામાં પણ ફક્ત શ્રુતજ્ઞાનજ ઉપયોગી છે તત્રાપિ અન્ય નથી. તેથી કરીને વર્તમાનકાળમાં શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ કરવું ખાસ જરૂર છે. તેના માટે ઠેકાણે ઠેકાણે પાઠશાળાઓ, બોર્ડિંગો ને ગુરૂકુળો સ્થાપવાની ખાસ જરૂર છે. એ જ્ઞાન વૃદ્ધિને માટે અને જ્ઞાન સંરક્ષણના માટે ઠેકાણે ઠેકાણે જ્ઞાન ભંડારો તૈયાર થવા જોઈએ છે. ઉપરોક્ત પ્રમાણે જો ભવ્યાત્મા પોતાની મનોમજાણ વૃત્તિને તથા-ધન બળ શક્તિને તેમજ શારીરિક શક્તિને જ્ઞાનવૃદ્ધિ તથા જ્ઞાન સંરક્ષણમાં વાપરે છે તે હવાત્માજ ખરેખરી રીતે ધર્મનું સંરક્ષણ તથા વૃદ્ધિ કરવાપૂર્વક ધર્મનો આરાધક બની આત્મ કલ્યાણ કરવા ભાગ્યશાળી બની શકે છે. કારણ કે આ ઠેકાણે જ્ઞાન જે છે તે-કારણ છે અને ધર્મ કાર્યરૂપ છે અને કારણ કાર્યની અભિનતા છે, માટે જ્ઞાનના ઉપર વધારે લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. હવે દાખલા તરિકે જેમ વૃષ્ટિ તથા પ્રધાન ઉભય પ્રજાની વૃદ્ધિના માટે તેમજ સંરક્ષણની ખાતર તૈયાર રહે છે અને બન્ને પ્રજાને ખૂબ પ્રેમથી પાળે છે તેમજ અત્રે દાદશાંગીરૂપ શ્રુતજ્ઞાનમાં જે મૂળ સૂત્રો છે તે રાજ સમાન છે અને તેના અર્થરૂપ દીકા ભાગ્ય સુર્ણપ્રિમુખ પ્રધાન-તુલ્ય છે તેથી સત્ત અને દીકા એ સર્વ ધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણને માટેજ ખાસ છે અને તે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે તેથી શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણના માટે ભવ્યાત્માઓએ જરા માત્ર પણ વિશંબ કરવો જરૂરનો નથી. જેમ બને તેમ જલદી કટીબદ્ધ થઈ તનમન અને ધન્યવડે શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવી જરૂરની છે કારણ એના જેવું અન્ય કોઈ પણ ધર્મવૃદ્ધિ કરવાનું અશ્યુત્તમ સાધન નથી.

વાણી સામર્થ્ય.

(લેખક:—શંકરલાલ મનનલાલ વ્યાસ મુ. નાંદોલ.)

यथा चितं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रिया ।

चित्ते वाचि क्रियायां च साधुनामेक रुपता ॥

ભાવાર્થ:—જેવું ચિત્ત તેથી વાણી, ને જેવી વાણી તેવી ક્રિયા. ચિત્તમાં, વાચામાં ને ક્રિયામાં સાધુઓનું એકરૂપપણું છે, અર્થાત્ સજ્જનો દલ કપટાદિથી રહીત હોય છે.

ખાણુથી કે ફરસીથી કાપી નાખેલું વન પુનરપિ નવપશ્વર થાય છે; પણ નીંદારૂપ વાણીથી, હેઠપણું મન કદી પ્રસન્ન થતું નથી. અર્થાત્ વાણીનો પા રજાતો નથી. ચિદુર-નીતિ, કુદરતે આપણને જે અમૂલ્ય ચીજો વિના મૂલ્યે બક્ષીસ આપી છે તેમાં વાણી-વાચા પણ એક છે. આ સધળી ચીજોનો ઉપયોગ બરાબર કરતાં આવડે તે વિચારવાને મન આપ્યું છે કે જે વડે તેનો સદુપયોગ કરવાને જોઈતા વિચારો જડી આવે છે. વધીત કે બંધિત

જેમ કામદાના પુસ્તકના આધારે મહાન કાર્યોમાં શ્વેતદમ્બં નિવડી શકે છે; તેમજ કુદરતે બક્ષેલી ચીજોનો ખરાબર ઉપયોગ કરવાને શુદ્ધ મનની સજ્જા વડે વિજયી નિવડી શકાય છે. જે કામદાના પુસ્તકમાં જે વડે વિજયી નિવડાય તે લખાણ ન હોય ને તેને બદલે બીજુંજ તેથી ઉચ્છદ્ધ પુસ્તક હાથ ધર્યું હોય તો તેનો અભ્યાસી કદી વિજયી નિવડતો નથી પણ ઉચ્છદ્ધ પુસ્તક પસ્તાવાને કારણે થઈ પડે છે, તેમજ શુદ્ધ અંતઃકરણ કે જેને માટે નિર્વિઘ્નતા બાળક મગરૂરી ધરાવે છે તેની સજ્જા વડે બંધકર કાર્યો પણ નિર્વિઘ્ન પસાર કરી શકાય છે પણ નાદુરસ્ત તકતામાં બેસાથી જેમ શુદ્ધપણે બેઠાં શકાતું નથી તેમ હર્ષણુરૂપી મેઘનું પડ જેના પર ફરી વળેલું છે એવી મનરૂપી આરસીમાં બેસા કિંવા સજ્જાક પૂજવાથી કદી જોઈતી માહિતી સંપૂર્ણપણે મેળવી શકાતી નથી માટે પહેલાં તો આરસી પરનો મેઘ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો હિતકર છે. ત્યારે આ મેઘને જેમ જેમ ઓછો થયેલો ત્હમે જોશો તેમ તેમ ત્હમારા નિર્ભય અંતઃકરણરૂપી અમૃતદિર્ઘકાં દર્પણ વડે ત્હમારા ભવિષ્યના હેવાલો નજરે જોવા વા' સાંભળવા જેટલા નિર્વિઘ્નરી ત્હમે થશો ત્હારે ત્હને ઉપયોગ ત્હમારે પોતે કરવો એ તો વારજ નહિ લાગવાની !

જો એમજ છે તો કુદરતી બક્ષીશોનો ક્યે રહેતો સદુપયોગ કરી શકાય તે વિચારવાને ત્હમે બુદ્ધી જવાના નથી. સાથે એ પણ વિચારવાનું નહિ ભુલો કે કઈ વાણી આપણને શ્રેયસ્કર નિવડે છે, અને કઈ વાણી આપણને નુકશાનકર્તા હોય છે ! કારણ કે વાણી પણ એક કુદરતી બક્ષિષ છે ને તેનો પણ એ રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે પણ જે વિકાસો તેઓના આન્તરમનને પૂછી તે પ્રમાણે વર્તાવતા ને તેમાં ક્ષેત્રદમ્બં નિવડ્યા હતા તેમના શબ્દો ટાંકી ક્ષેપને આગળ મક્કાવીશું.

પ્રત્યેક મનુષ્યને જે પ્રકારની કેળવણી મળે છે, પડેલું બંધ જનો તેને બહારી ગણવાની કેળવે છે અને બીજી ઘણી અગત્યની એ છે કે મનુષ્ય પોતે-પોતાની જાતને મુધારે છે અને કેળવણી આપે છે તે.

સારા કાર્યો પર પ્રીતિ રાખવા કરતાં જલેજ સારા ઇચ્છના અંશરૂપ થયું એ વધારે સારું છે.

અરેખાઈ એ સર્વ વિકારમાં અત્યન્ત નીચ અને નિંદ્ય છે. એકન. આત્મસ્તુતિ કરવા માટે એકજ રીત છે ને તે એકે જે શુભ આપણામાં છે તેનેજ અન્યમાં બેઠાં તેનાં વખાણ કરવાં એટલે કર્યા પ્રમાણે પોતાની સ્તુતિ થશે અને ખરાબ દેખાશે નહિ. એકન.

એકજ ચીજનો એ રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે. એક રીત એવી હોય છે કે તે ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે છે ને તેજ ચીજનો બીજી રીતે ઉપયોગ કરતાં તે ઘણી નુકશાન કર્તા નીવડતી જણાય છે. તૈવીજ રીતે વાણીનું પણ સમજનું.

જે મનુષ્યોમાં સવજાને રાજ કરવાની અને જેની સાથે વાન કરે ત્હને પ્રેમ મેળવી લેવાની બારે મુક્તિ હોય છે તે માણસ તે વડે જગજાન થાય છે. લૉર્ડ ચેમ્બર્સ ક્રીકટ.

જો ત્હારાં કાર્યો નિર્વિઘ્ન પસાર કરવાને ત્હમે ચંદાના દોન તો જોવા વડે તે પૂર્ણ થવાનાં છે તેની સ્તુતિપાત્ર વાણીને ઉપયોગ કરો. તેમ કરવાથી ત્હમે ત્હમારા કાર્યમાં અવરયે ક્ષેત્રદમ્બં નિવડશો અને તેથી ઉચ્છદ્ધ નીંદ્ય મુક્ત વાણીથી બારે ક્ષેત્રમાં આવી પડશો. મહાત્મા ઈન્દરનાથ.

જે વાણી નિઃસ્વાર્થપણે દાંભીકતાના ડોળ સિવાય બોલાયલી હોય છે. તે શ્રોતાના-
હૃદયને પીગળાવી નાખવાને કદી સુચીત્ર નથી. સ્વાર્થ સાધવાને પણ કદી સમ્યક્તાની હદ
ઓળંગી જઈ અસુકની માત્ર નીંદાજ કરવા મંડી પડવું નહિ. તેમજ માત્ર વખાણ કરવા
પણ મંડી પડવું નહિ. કદી એમ પણ બને કે જેને માટે તમે વખાણ કરો છો તે ત્હમ્મરી
વાર્તા સાંભળનારને અપ્રિય હોવાને કારણે રૂપ પણ હોય ! ત્હને માટે પહેલાં ત્હમે જેને
વાર્તા કહેવા ધારો છો તે જે વિચારો દર્શાવવા ઇચ્છા રાખો છો તે બાબત ઉપર શ્રોતાના
વિચાર કિંવા અભિપ્રાય જાણી લીધા પછીજ તેના વિચારને મળવું તે ત્હની બાબતેજ મળતા
શબ્દોમાં ત્હમ્મરી હકીકત જણાવો.

વાર્તા શ્રવણ કરતી વખત ત્હને એમજ થવું જોઈએ કે આ બોલાના શબ્દો મ્હારા
પક્ષને મળતા છે, અથવા મ્હારા જેવાજ છે !!!

મારા બોલ બોલવાથી દરેક મનુષ્યો પ્રસન્ન થાય છે. માટે હમેશાં મનહર બોલવું
કેમકે મિષ્ટ વચન સરખો એકે ઉત્તમ વક્તીકરણ મંત્ર નથી. હિતોપદેશ.

અવસર ઉપર યોગ્ય શબ્દો વાપરી સ્હામાનું મન રંગન કરી લે તેજ સુચિત્રવંત. કબીર,
જે તું મહાજન મંડળની મહેરબાની મેળવવા સ્હાતો હોય તો સુંદર બોલતાં શીખ
શુક્રાચાર્ય.

એજ જીભથી બોલાયલા શબ્દો રડે ત્હમે સચુતાઈના ભાવવાળા જણાઓ છો ને એજ
જીભ વડે બોલાયલા શબ્દો વડે ત્હમે ખરેખરા પ્રેમીતી મરજ સારો છો, ને જેની સાથે ત્હમે
વાર્તામાપ કરો છો તે ત્હમને ખરા હિતૈષી ધારી તન, મન ને ધન વડે ઉપયોગી થઈ પડશે.

આ વિગે જે લખતા ધાડું છું તે પછી ઘણું આગળ લખાઈ ગયું છે તે તે આપના
સ્મરણમાં સૂચી કરેજ છે પણ તે વિચારને જાગૃત કરી પ્રત્યેક કાર્યારંભ અગાઉ બોધમાં
ઓછી પાંચ મીનીટ પણ ત્હમારા નિર્મળ અંતઃકરણની સલાહ પૂછવાને રોકી, પછી શબ્દો-
ચાર કરવાનો મંત્ર શિખવી આ લેખને પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. અસ્તુ.

દરેક માણસે પોતેજ પોતાની જાતને કેળવવા પ્રવાસમાં રહેવું જોઈએ. અથો કે શિક્ષકો
તો માત્ર આધારરૂપ છે. કામ તો એનું પોતાનુંજ હશે તો ફળ મળશે. અણીના સમય પર
ધારેલો હેતુ પાર પાડવાને માટે પૂર્ણ જોસમાં પોતાની મજનસકિત વાપરવાની શક્તિ બધાં
સુધી નથી ત્હાં સુધી માણસ કેળવાવું કહેવાયજ નહિ ! રુનિયલ વેલ્સટર.

આસ્થા ! આશા ! અને દાન !!

અરે આ સંસ્કારે, નદિ નદિ દયા, સદાનુભુતીના !

અહંકારે પુરા ! વીરજ જનસેવાની કૃતીના !!

અરે ! સ્વાર્થા સ્વાર્થા, જગન જન સૌ માનું કરતા !

નથી દેહાં કોઈ, અનપ, જન સેવાથી ભરતા !!

દયા તો સ્વર્ગની દેવી, દયા દેવ બનાવતી;

દયા તો સ્વર્ગની કુંચી, નવે નિધ અખાવતી ! પાદસાકર.

વરસાદ રહી ગયો, પૂજા મૂલ અડ અધારી હતી. નદીના પુલપર શનસો હતો, પણ
પુલની વચમાં ચાલતુ માણસ કાનસ નહોતે આવે ત્યારે દેખાતું. એ પુલપર એક મરીબ

અંગ ડોસો ધીમે ધીમે ચાલતો હતો. તેની બંગલમાં જેવી તેવી એક સારંગી હતી, અને અંગપર પુરાં પાધરાં વસ્ત્ર પણ ન હોવાથી તે ધુજતો હતો. પુલપરથી તે મોટાં સુંદર મકાનવાળી એક શેરીમાં આવ્યો. હંમે બારીઓમાંથી, શેશની અને મોજાશોખમાં પડેલાં પેસાદર માણસોના આનંદી સ્વર અને ગાયન સંભળાતાં હતાં. એ બારીઓ તરફ યોડીવાર જોઈ રહી, ડોસાએ પોતાનું દીન વદન નીચું નમાવ્યું, અને એક ખુણાના અંધારામાં જઈ બાંધેલી નીક આગળ ઉભો રહ્યો. પછી તેણે પોતાની બોખરી સારંગી વગાડવા માંડી. પેસાની તેને જરૂર હતી, અને ગાયન સિવાય કશાંથીનું તેની પાસે કંઈ સાધન નહતું. જુવાનીમાં તે એક નાટક મંડળમાં હતો. એટલે ગાઈ વગાડી સાફ જાણતો હતો, પણ હાલ તેની સારંગી સારી નહોતી, અને આજે તેનું મન છેક દુઃખી અને ઉદાસ હતું, એટલે ગાયનમાં તેનું મન બહુ વાર રહ્યું નહિ. તેની સારંગી ધીમી અને બેસર બોજવા લાગી, અને તેની આંખમાંથી રહી રહીને એક એક મોટું દીપ્ત ટપકવા માંડ્યું. એવામાં એક પાસથી ત્રણ ગુપ્તસુર અને જુવાન છોકરાઓ દોડતા, એક બીજાની સાથે ગમત કરતા, ને હસતા હસતા આવ્યા. એમાંના વચલાની અડકટમાં પેસો ડોસો આવી ગંખડી પડ્યો, અને તેની સારંગી નીકમાં પડી બાગી ગઈ, ડોસો ડસકાં ખાવા લાગ્યો, તે સાંભરી પેસે છોકરે તેને ઉઠાડ્યો ને માફ માંગી. ડોસો એકથી બીજા તરફ જોવા લાગ્યો ને ચીતબ્રમ થયેલા જેવો દેખાવા લાગ્યો, પણ કેટલીક વારે એના મુખમાંથી, મારી છોકરી, મારી સારંગી છોકરી એવા શબ્દો નિશ્વાસ માફક નીકળ્યા. ત્રણે છોકરાઓ એની આસપાસ વીટળાઈ વળ્યા, અને યોડીવારમાં નરમાશથી બધી હકીકત બહાર લીધી. એ ડોસાની એકની એક છોકરી ક્ષમના આગરે મરવા પડી હતી, અને તેની પાસે જવાને રસ્તા ખરૂં માટે પણ ડોસા પાસે એક પાછ પણ ન હતી. દીકરીની હાથમાં ડોસાએ ત્રણ ઉપવાસ કર્યા હતા, અને આજે છેક લાચાર બની, દીકરી પાસે જવાના પૈસા મેળવવા સાફ સારંગી વગાડી બીજા માંગવાનો, નીચ ઉત્તમ તેણે માંડ્યો, ત્યાં તો સારંગી ગઈ.

હવે યુદ્ધના મનની વેદના તથા શરીરની સ્થિતિ જોઈ ત્રણે ત્રિચારમાં પડ્યા. ધડીક વારમાં સૌથી મોટાએ પોતાની સારંગી છોડી સુર મેળવવા માંડ્યો. એટલે પેલાં બે જણા એનો મનસુબો સમજી ગયા. એકે પોતાના હાથમાં યુદ્ધની ટોપી લીધી, અને બીજાએ પોતાનો કેંક, સારંગી સાથે મેળવ્યો કે ગાયન શરૂ થયું. ત્રણે જુવાનોએ નાની ઉંમરમાં ગાયનનો અભ્યાસ કરી સારી કુશળતા મેળવી હતી. આ છોકરાઓ આમ શા માટે કરે છે, તેનો પેસો યુદ્ધે ન સમજ્યો પણ એમના મનોહર ગાયનથી એનું દુઃખ ધીમે ધીમે પાછું હક્યું, અને મન ગાયનમાં લીન થવા લાગ્યું. યોડી વારમાં તે ઠંકાણે લોકોની તથા ગાડી-જોની મોટી ઠંક બાઝી, અને યુદ્ધની ટોપી સોનાનાં અને રૂપાનાં નાણાથી ભરાઈ-છલકાઈ ગઈ. એ જુવાનોની ત્રણે ટોપીઓ પણ ભરાઈ ગઈ.

મોટા છોકરાએ સારંગી બંધ કરી. ત્રણે મળી યુદ્ધ પાસે ગયા અને એના ગજવામાં ટોપીઓ બોમે બોમે ખાલી કરવા મંડ્યા, એ જોઈ ડોસો-દીંગ થઈ ગયો. છોકરાઓએ પુક ફેરવી જવા માંડ્યું, એટલે મોટાને પાછળથી ઝાલી, ડોસો બોલી ઉઠ્યો. બાધ તમારું નામ ? જરાક ખંચાઈ તેણે ગંભીરતાથી જવાબ આપ્યો ‘આર્યા.’

ડોસાની આંખ બીજા તરફ વળી માર્ક તમારું ? ‘આર્યા.’

ડોસાએ ગભરાઈ ત્રીજા તરફ જોયું અને પૂછ્યું-તમારું ? ‘દાન !’

ડોસો પગે પડી બોલ્યો, મારી છોકરીનો જન આપનાર બાબતથીજો તમારાં ખર્સ નામ તો કહેતા જવ ! હું કેનો આબાર માનું ?

સાથી મોટા છોકરાના મોં પર રહેજ હસતું જણાયું ! આજાં થતાં વાદળાંવાળા આકાશ તરફ, તેનો જમણો હાથ ઉઘો થયો, અને પ્રસન્ન કંઠે તે બોલ્યો : “આબાર તે દયાળુ પ્રભુનો.”

તણે જુવાનો ઉજરાતા આનંદ સાથે વેગથી દોડી ગયા. કેવા ખુબસુરત છોકરાઓ ! શું સુંદર ગાયન ? પેટી ચીમતો તો નારંગવાગાઓ કરતાંએ અચ્છી થઇ ગઇ. વિગેરે વચનો બોલી શોખીન નરનારીઓ વીખરાયાં, ગાડીઓ ચાલી ગઇ, અને શેરી પાછી હતી તેવી થઇ ગઇ. ત્યાર પછી યોડી ચારે વાદળાંમાંથી નીકળતા ચન્દને અજવાળે પેસો છુટા નદીનો પુલ ઝાળાંગી ગયો !

આગ્રેજી વિદ્યાથી વિલુપિત થયલા, પોત્રીશન ને દેશનમાં દસાપકા કેટલાક અકલ્યાજ ભારતના વિવાર્ધાઓ, આ છોકરાઓની વિવેક વિનય કૃતજતા ને સદૃશમત્રાણી દયા આપણા આર્પાવર્તમાં બતાવવા બહાર પડશે ! ગાદના થાંભલારૂપ એવા કર્તવ્યનિષ્ઠ જુવાનો હમારી કોમમાં ને દેશમાં ધણા ને સત્વર પામે એવું દખ્ખા. ઈ શાંતિ ૩.

રસકુટિર.

“વેસખાલ.”

વચનામૃત.

(લેખક:—યોગનિષ્ઠ સુનિ જુદ્ધિસાગરજી સરિ.)

૧. સર્વ ધાર્મિક શાસ્ત્રોનું મનન સ્મરણ કરીને તેનો હેય-નેય અને ઉપાદેય જુદ્ધિથી વિવેક કરવાની જરૂર છે. અમુક એક શાસ્ત્રને સામાન્યપણે વાંચીને કોઈ જાતનો મન બાંધતાં પૂરું ઉપર લખેલી સ્વપનાને ધ્યાનમાં લેવી.
૨. કોઈ જાગતનો જ્યાં સુધી પોતાને પરિપૂર્ણ અનુભવ ન થાય ત્યાં સુધી તે જાગત સંજ્ઞાથી અમુક નિમય મત બાંધવો એ ગંભીર ભૂલ છે.
૩. કોઈ મતનો ત્યાગ વા આદર કરતાં પૂરું તે મતની આદેયના અને હેયતા સંજ્ઞાથી નયો અને પ્રમાણોથી પરિપૂર્ણ વિચાર કરવો કે જેથી વર્તમાનમાં તથા ભવિષ્યમાં મત ફેરવવાની જરૂર ન પડે.
૪. કોઈથી ધમધમાયમાન બનેલો કોઈ વસ્તુ સંજ્ઞાથી સત્ય વિચારી શકતો નથી અને બોલી શકતો નથી. માન-માયા અને લોભના આવેશમાં આવેલો મનુષ્ય સત્ય વિચારી શકતો નથી અને સત્ય પ્રાપ્ત બોલી શકતો નથી. પક્ષપાત, દક્ષિણ, અદ્ભુતમત્વ, ધર્મ્યા, દેવ, વૈર, સ્વાર્ધ, આશા, મૂઢતા, સંકુચિત દષ્ટિ, પરવશતા, બીતિ, પરતેજમાં અંજનું જતું અને આમદ દત્તિદિ ગોગે સ્ત્રવનો પરિપૂર્ણ વિચાર થઈ શકતો નથી અને પરિપૂર્ણ સત્ય બોલી શકતું નથી.
૫. રાગ, યુર, અધિકારી વગેરે મનુષ્યોને સમજણતાએ એવવા. તેમની સાથે પ્રસંગ પામીને સંભાળણું કરવું અને નજનાથી વર્તવું.
૬. કોઈની હલ્લકાર સ્તુતિ કરવી નહિ. તેમજ કોઈની નિન્દા કરવી નહિ. કોઈના સંજ્ઞાથી એવો અંબિપ્રાય ન બાંધવો ને ભવિષ્યમાં ફેરવવો પડે.

૭. જેના આચારો અને વિચારોમાં મન્દગતિ, મતિદોષ, સ્વાર્થ, કલ્પશ્રુતિદોષ, પરવિચારમાં અંગત ઈર્ષ્ય અને આનુષાંગિકતા મનુષ્ય વિચારોના પ્રવાહમાં પ્રવહિત ઇત્યાદિ વડે કષ્ટે કષ્ટે ફેરફાર થતો હોય તેના વચનનો અને આચારનો કદી વિશ્વાસ ન રાખવો. એવા મનુષ્યોની પ્રતિષ્ઠાના વિશ્વાસે જાધાવું નહિ કારણ કે કોઈ વખત તેના મનુષ્યો સર્પની પેઠે ભ્રમાવહ થાય છે.
૮. પોતાના પરિવ્રજમાં આવનાર મનુષ્યોની સ્થિતિ, રીતિ, નીતિ અને પ્રીતિનો અનુભવ પામીને તેઓને કંઈ કહેવું વા તેઓની સાથે વ્યવહાર રાખવો.
૯. આત્માનું હિત કરવાનાં સાધનો ક્યાં ક્યાં છે અને સામાં વિસ્ત્રો ક્યાં ક્યાં છે તેનો પરિપૂર્ણ વિચાર અને આત્મગતિનો નિશ્ચય કરીને સ્વહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરવી.
૧૦. પોતાની આમતાનો જેને વિશ્વાસ ન હોય તેને જે કંઈ કંઈવું તે અરણ્ય રૂઢન સમાન છે.
૧૧. જે મનુષ્ય મૂઠ્ઠા હોય અને જે જાણત તેને પ્રિય ન લાગતી હોય તેથી જાણતવું તેની આગળ વર્ણન કરવું એ અરણ્ય રૂઢન સમાન છે.
૧૨. જે મનુષ્ય જેટલું શુદ્ધિમાં આવ્યું કરી શકે તેના કરતાં અધિક દેવું એ તેનું નાશકારક અછર્ણુ છે.
૧૩. મનુષ્ય પોતાના અનુભવ પ્રમાણે સર્વને દેખે છે પણ સર્વના અનુભવોની સાથે સ્વાતંત્ર્ય ભવનો મુકાબલો કરીને સર્વને દેખે તો તે સ્વપ્નનું શ્રેયઃ કરવાને વિશેષ યોગ્ય થઈ શકે.
૧૪. પોતાની આનુષાંગિકતા દિત ચિન્તકો કોણ કોણ છે અને શત્રુઓ ક્યા છે. તેનો સમગ્ર વિચાર કરવો.
૧૫. ક્યા ક્યા પ્રમાણે કેવા સંયોગોમાં ક્યારે નડે છે અને તેનો ક્યારે ક્યાં કારણોએ નાશ થાય તેનો વિચાર કરીને અપ્રમત રહેવા પ્રવૃત્તિ કરવી.
૧૬. પોતાની સ્થિતિનો ખ્યાલ કરવો અને પશ્ચાત્ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. પોતાના આત્માની શુદ્ધતા અને ઉચ્ચતા તરફ સદા લક્ષ્ય રહેવું.
૧૭. ધર્મ વિના નીતિનો સિદ્ધાંત આકાશના હવાઈ કિલ્લાની પેઠે અવ્યોધવો, ત્યાં ધર્મ છે ત્યાં અવસ્થ નીતિ છે.
૧૮. સહેજે કોઈ વસ્તુ ગમે દુઃખ સમાન જાણવી. જે વસ્તુ માગીને લેવી તે પાણી ખરોબર છે અને જે ખેતીને લેવું તે રૂધિર ખરોબર છે.
૧૯. શકેને શકે હતાથી શકે છે. સજ્જનોએ શક મનુષ્યોથી ચેતતા રહેવું.
૨૦. કદી કોઈના પુરામાં ઉભા ન રહેવું પરંતુ કોઈના બસામાં ઉભા રહેવું, પુરામાં ઉભા રહેવું એ કંઈ મહત્ત્વ કાર્ય નથી પણ બસામાં ઉભા રહેવું એ કર્તવ્ય છે.
૨૧. અનેક પ્રકારના પરિપક્ષો અને દુઃખો સમભાવે સહન કરવાથી જ્ઞાનની પકવતા થાય છે. દુઃખમાં આત્માની શુદ્ધ દશા દર્શાવનાર જ્ઞાન એજ ખરું જ્ઞાન છે. શાતાવેદનીયમાં ટકી રહેનાર જ્ઞાન પુષ્પ સમાન છે. દુઃખ રૂપ તાપ પડતાં તે કરમાઈ જાય છે.
૨૨. આત્મજ્ઞાનની પરિપક્વતા થતાં સાંસારિક દુઃખોમાં આત્મા સમભાવે રહી શકે છે અને દુઃખને વેદવામાં પાછો પડતો નથી.
૨૩. અન્ય જીવો પર ત્યાં સુધી પોતાની ક્રીણા ન થાય ત્યાં સુધી પોતાના કરતાં ઉચ્ચ મહાત્માઓની ક્રીણાની અસર આકર્ષવાને પોતાનો આત્મા સમર્થ ન થાય તે બનવા યોગ્ય છે.

૨૪. કોઈની સાથે ગમે તે બાબતમાં સ્પર્ધા કરતાં ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, નિન્દા આદિ દોષોના દાસ ન બનવું પડે તેના ખાસ ઉપયોગ રાખવો. રક્તેશુણી અને તમોશુણી મનુષ્યો પરસ્પર સ્પર્ધામાં એક ખીજના શત્રુઓ બને છે.
૨૫. પોતાની ઉચ્ચતા અને અન્ય મનુષ્યોને નીચ માનવાની બુદ્ધિ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી પરમાત્મજ્ઞાન અને આત્મજ્ઞાન સેંકડો ગાઉ દૂર રહે છે. અન્ય મનુષ્યોને નીચ દેખવા એજ પોતાની નીચતા જણાવવાનું લક્ષણ છે.

દિવ્ય પ્રેમ અને દયા ધર્મ !

વર્ષાઋતુની સંધ્યાકાળ ! વનપ્રદેશ લીલા ગામિયાથી સુંદર બની રહ્યા છે. રંગબેરંગી પુષ્પો વળી તે સુંદરતામાં વધારો કરી રહ્યાં છે. હમણાંજ એક આપટું પડી વરસાદ બંધ પડ્યો છે. પવનથી હાલી ઉડતાં વૃક્ષો-મક્ષિગણથી સજવન બની ગયાં છે. નજીકમાંજ એક નાનકડું સરોવર જળથી ઉભરાઈ ગયું છે. પણ હવે પવન જરા બંધ પડ્યો, સૂર્ય પ્રકાશ-અજવાળું જરા જરા જણાવું હતું. તે સમયે એક લાક્ષિત્ય ભર-સુંદર હંસ યુગ્મ સરોવરના સામે તિરેથી હસ્તાબંધ ચાલ્યું આવતું જણાયું; ને લગભગ આ કિનારે આવી અટક્યું. શોભાપમાન વન પ્રદેશને આ હંસને હંસિના યુગ્મે હજારો ગણો વધુ શોભાપમાન કરી મૂક્યો. અહા ! કુદરત:—

યુગ્મતાં વૃક્ષોથી અમરસના બિંદુ ઝરશે,
અને દેવિ વાતો ચકલી મૃગસીંહ્યાં ક્ષી જશે;
કુમારી કન્યા એ કુદરત તને ત્યાં પરણશે,
અને બંને વચ્ચે રચિર કિરણો ફેંકે વહેશે.

(કલાપી).

આવા સુમધુર સમયે એક શિકારી સરસંધાન કંરેલા ધનુષ્ય સાથે આવુર નયને-ને ધડકતી છાતીએ તે સરોવરને કિનારે આવી ઉભો. શું શિકારીને આ વખતેજ શિકારનો શોખ થઈ આવ્યો !

આજે કેશરી સવારનો કંઈક ચિન્તામાં પડ્યો જણાય છે. નાનાં બાળકો કંકળતાં હતાં. તેમની દયા છાતીને તેની ખલિએ વાસી ચોટલાના હુકડા આપી જેમ તેમ હાનો રાખ્યાં, ને તે ધણીધણીઆણીને તો અગીઆરજન દરની પડી હતી. પોતાનું તો હીક પણ આ નાનાં નાનાં-ગભડ-બાળકોને સાંજે શું ખવરાવવું ! નથી ઘરમાં અનાજનો દાણો-કે નથી એક પે ખાવા પીવા. શું કરવું. ધણી તકેવિતકે ને અતે કેશરીએ પોતાનાં ધનુષ્ય બાણ હાથમાં લીધાં. બોલ ઉઠ્યા ચલાવીને કંચે માયો ને વનમાં જવા નીકળ્યો. શિકાર કરી લાવી બાળ બચ્ચાં, ને પોતાનું પેટ ભરવા તેણે મનસુધો કર્યો ! અને જંગલમાં નીકળી પડ્યો, શિકારની શોધમાં તે જંગલમાં ઘણો રખડ્યો પણ શીકાર મળ્યો નહિ. છેવટ રખડતાં રખડતાં દૂરથી તે હંસ યુગ્મને જોઈ તેમના શિકાર કરવાની લાકડ્યને થોભાવી રાક્યો નહિ.

હવે તેણે બાણ ચલાવ્યું જે જરાજર હંસ યુગ્મને અનુવક્ષીને તે ફેંક્યું ને તુલેજ કીનારાના બહાર પાણીમાં તે હંસકો-ડોક નાખી શોભ રુદી પડ્યો-ગત પ્રાણ થયો. આંસુ સારતી-તરકડતી હંસીને મુકીને દિવ્ય લોકમાં ચાલ્યો ગયો.

પોતાના સદૃશ શ્રમને સાર્યક માનના શિકારીએ હવે જતા મોં મત્રકાવ્યું.

પણ એટલામાં તો, હંસી તે શિકારીના પગ પાસે ખીલકુલ ધારતી વિના ધસી આવીને જાણે કંઈ અરજ દરતી હોય તેમ ઉચ્ચ મોં કરી આંસુ ભેરવવા લાગી. તેનું દયામણું મોં ને આંસુ ભરી આંખો શિકારીને જાણે એમ ન સુચવતી હોય કે—“ મારા સ્વામીને મારી નાંખ્યો ને મને શામાટે જીવતી રાખી ? માટે મને પણ મારી નાંખ ! ” ખીચારી વાચા વિનાની હંસી હવે તાર કોણ સાચી ! હવે કોણ તારી સાથે ઉચી ડાકે રાખી ફરશે ? આજ તારી જોડ છુટી ગઈ ! તું આજ નિરુપધાર થઈ ગઈ ! આ હૃદય દ્રાવક દ્રશ્ય જોઈ શિકારીના મનમાં દયાનો સંચાર થયો—અરે શિકારી તો તું ! પણ પરથરતી છતીવાળા માનવીને પણ દયા ઉપજાવે—અરે હૃદય પ્રીતિગળાવે તેવું એ કરણજનક દ્રશ્ય ! હતું.

મહે' ભુલ કરી—પાપી પેટને ખાતર એક કુદરતના બાલકનો—જીવતા પ્રાણીનો—નાશ કર્યો ! તેને મારી નાંખ્યું ! અરેરે ! આપણને એક કાંટા વાગનાં કેવું દરદ થાય છે ! તો આંસુ તિશ્ણુ બાણ—તે ખીચારા કોગળ હંસને વાગનાં તેને કેવી પીડા થઈ હશે ! ને આં વિચારે તેને એક કપારી છુટી—અરેરે ! ખીચારા નિરુપધારિને મહે' મારી નાંખ્યું ! મારા બાળકો માટે—વાચા વિનાનું—સુન્દર પક્ષી—આ હંસીના આધારને મહે' છુટવી લીધું ! હાય ! મહે' ખોટું કર્યું—મહે' પાપ કર્યું ! અરેરે ! ભુલ થઈ !

દયાગણા મહે'વાળા હંસીની નીડરતા સ્થિતિએ શિકારીના હૃદયમાં દયા ઉત્પન્ન કરી હતી, ને હવે તે પરતાતો હતો. તેની ભુજા ઉડી ગઈ, ને તેને ગદગે દુઃખ આવી બેઠું.

પણ એટલામાં ફરીને હંસીએ ઉચું જોઈ ફરીમાદ કરી. જે પોતાના સ્વામીના ખૂનને માટે ઈન્સાફ માગવા લાગી. પોતાના ગ્રેમપાત્ર—પ્રાણાધારનો વિના વાંકે નાશ કરવા માટે—પોતાને ગયલી—કદી ન પુરાય તેવી ખોટને માટે—ગુનેહગારની પાસેજ તે ન્યાય માગવા લાગી, ને તે ખીચારી વાચા વિનાની હંસી—નિરાશ—હુખી—મૃતપ્રાય હંસી ઉચું ‘ટાકું’ રાખી શિકારી સાથે જોધ રહી.

હવે શિકારીથી રહેવાયું નહિ. પોતાના ગ્રેમી પ્રીયતમ માટે તકષપતી, વ્યાકુળ થતી, આંસુ વરસાવતી હંસીની દયામણી મુઠાએ તેને વ્યાકુળ બનાવી મેલ્યો ને પોતે કરેલું પાપ તેને ફાલી ખાવા લાગ્યું, ને જો બનતું હોય તો હંસને આ દુનીયામાં પાછો લાંબી આવીને હંસીને સુખી કરવાના વિચારો કરવા લાગ્યો. પણ વ્યર્થ—તે હંસ ! હંસીનો પ્રીયતમ ! હવે પાછો કેમ આવે ! તે તો ગયો તે ગયોજ !

હવે હંસીથી પણ ધિરજ ધરાઈ નહિ. તે વધુ ને વધુ નિડર બનતી ગઈ. મનુષ્ય જાતિથી દરી બાગી જનાર આ પક્ષી—શિકારી જેવા ધાતકી—પોતાના પતિનાજ ખૂની પાસે નીડરતાથી ઉભી રહી અને વરસા વધુ નજીક આવી, પાસે પહેલા એક પરથરપર પોતાનું માથું પટપટી મરી ગઈ—પોતાનો પ્રાણ ત્યાગ કર્યો.

પૂર્ણ પશ્ચાતાપ વચ્ચે આંસુ વરસાવતા શિકારીએ જોયું કે તે દિવ્ય ગ્રેમવાળા—પતિ વિયોગી—હંસી પોતાના સ્વામીના અદૃશ્ય મિત્રન માટે સ્વારનીએ સ્વર્ગ સંચરી હતી.

અરેરે ! દિવ્ય ગ્રેમવાળા—દેવી ! તને કોણ પક્ષી કહેશે ! આવો ઉત્કટ પતિ ગ્રેમ ! માનવ ! જાતિનાથી પણ વધારે ઉંચા દરજ્જાનો પતિ ગ્રેમ તને ધન્ય છે !

પતિ પાછળ સતિ થયેલી આ હંસી જોઈ શિકારીના પગ બાંધી ગયા, તે મોટેથી રડી પડ્યો. હંસ ને હંસીનાં બેડ શય તેણે એકાં કર્યા, અને ધ્રુજતા હાથે ને ધડકતી છતીએ બેઠને અગ્નિ સંસ્કાર કર્યો અને પોતાનાં ધનુષ્ય ગાણ ફર ફેંકી દઈ બોલ્યો:—

“ હિંચ પ્રેમવાળા પક્ષીઓ ! ભૂત દયાનો પાક આ અધમને તમે આજ શિખવાડ્યો છે ! હિંચ પ્રેમનું જ્વાળામયમાન દર્શાત તમે આજ મને અને આખી આલમને પુર પાડ્યું છે, આજથી આ ધનુષ્ય બાણને ને આ ખાખી ધધાને છેલ્લા પ્રણામ છે. આ જીવનમાં હવે હું શિકાર કરીશ નહિ. ”

ખાલી હાથે શિકારી પોતાની કુપડી તરફ પાછો વળ્યો, તો પોતાનાં બાળકો અને પત્ની ધસધસાટ ઉઘ્રતાં હતાં. તે સત્રી તે બીવકુલ ઉઘી શક્યો નહિ. માત્ર પાછલી રાત્રે જરા નીંદા આવતાંજ તેણે સ્વપ્નામાં પોતાને સુખી થયેલો જોયો. તે તુર્તજ ઉઠ્યો તો સર્વ ઉઘે આબ્યો હતો. પોતે સ્વચ્છ થઈ પ્રાર્થના કરવા બેઠા ને પશ્ચાતાપથી પોતાનું પાપ ધોવા લાગ્યો—

હા ! પરતાવો વિપ્લવ ઝરણું, સ્વર્મથી ઉતર્યું છે !
ખાખી તેમાં હુબકી દબને, પૂણ્યશાળી બને છે !

કેશરીએ ઘણી રીતે પોતાની, પોતાના કર્મની, ને પોતાની કૃતીની નીન્દા કરી અને પોતાનું શું થશે તેની ચિન્તામાં તે પડ્યો. પોતાનાં બાળવચ્ચાં, પોતાનો ઉદર નિર્વાહનો વ્યવસાય, અને ગાંધ દાસે બનેલો કશ્ચાજનક બનાવ-હંસ અને હંસી એ બધું તેની દૃષ્ટિ મર્યાદામાં તરવરી ઉડ્યાં. કંઈક નિશ્ચયવાળો થઈ તે પુનઃ ધનુષ્ય બાણ પિના ખાલી હાથેજ નહિ કીનારે આવ્યો. હંસ અને હંસીની ચિતા ઉપરની સખ થોડી ઝોઢી થયેલી પણ ગત કાળની સ્મૃતી આપતી હતી. પણ તેણે પોતાની અજ્ઞપણી વચ્ચે શું જોયું ? કોઈ મહા તેજવાળી, સંસારથી વીરક્ત, સાધુ વ્યક્તિ ધ્યાનસ્થ દશામાં તે ચિતા નજરેજ નેવ મીચી હતી છે. તે મહાત્માના વિશાળ કપાળ ઉપરથીજ તેઓ યુદ્ધિના સમુદ્ર સરખા-શાન્ત, અને પરાંપકારી દયાળુ જણાઈ આવતા હતા. કેશરી તેમને પગે પડ્યો, ને મહાત્માએ ધ્યાનમુક્ત થઈ તેને “ ધર્મવાળ ” એવો આગીવાંદ આપ્યો ત્યારેજ તેણે તેમના ચરણ યુગ્મ સુધ્યાં,

કેશરીએ પોતાનું ક્યું કરેલું સર્વ જ્ઞાંત તેમને નિવેદન કર્યું. શરૂએ પણ તેને અગાસુ-પાત્ર જોઇ દયા ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. હિંચ પ્રેમ બાળકો હંસ હંસીએ દયાનો સંચાર કરાવી હિંસાથી વીરમવા નેટ્યો ઉપદેશ તો આપ્યો હતોજ. હવે યુદ્ધિના નિધાન એવા શરૂ મહા-રાજા તેને સ્વયંજ અને અદ્ભૂત રીતે દયા ધર્મ તેને સમજારી આવકનાં ઇત તેને આપ્યાં, ને શરૂ બીજો સ્થળે ચાલ્યા ગયા.

“ આ શું કેશરીજ ! ના ! ના ! ક્યાં શિકારી કેશરી અને ક્યાં આ સાધુતાવાળી સામ્ય મુદ્રાવાળો પરમ દયાળુ મહાત્મા ? વાચક ! સંકલ્પ વિકલ્પ ત્યાગી દે ! ” તે કેશરીજ છે. દયાના પ્રભાવથી તે અતુલ લક્ષ્મીનો ભોક્તા થયો છે. બારડન ધારી આવક થવાથી તે કેવો શોભે છે. સાંભળો તે કંઈક બોલે છે:—

પુષ્પ પાંખડિ જ્યાં ફુલાય,
ત્યાં જીવવરની નહિ આસાપ;
સર્વ જીવનું ઇન્છો સુખ;
શ્રી મહાવીરની શિશ્યા મુખ્ય !

દયા છે સ્વર્ગની દેવી !—દયા દેવ બનાવતી !

દયા નર્કથી ઉઠારી ! મુક્તિ સંન્ય અપાવતી !

ધન્ય છે. એ હિંચ પ્રેમવાળાં હંસ યુગલને, દયાળુ કેશરીને અને એવા યુદ્ધિન-ધાન શરૂ મહારાજાને !

સ્પકાટર.

રસબાહ.

સ્વીકાર અને અવલોકન.

જૈન વસોસીપ્સન ઑફ ઇન્ડીઆનો રીપોર્ટ (સં. ૧૯૬૯) ન્યારે મુંબઈમાં કાંઈ પણ સંસ્થા નૈનોતું હીત જાળવવાને હસ્તીમાં ન્હોતી તે સમયે મુંબઈ નદિ પણ સમગ્ર હોદના જૈનોના લાભાર્થે આ એસોસીએશને જુદી જુદી બાબતોમાં ઘણુંજ સાફ કામ કર્યા બાદ કેટલાક વર્ષો નિદ્રા પ્રાપ્ત કરી હતી. પણ બે વર્ષથી કેટલાક ગૃહસ્થોના પ્રયત્ને કરી જાગૃત થઈ છે—‘પંચાયત ફંડ’ ખાતે રૂ. ૨૫૦૦૦) જેવી સારી રકમ હયાત છે તેના વ્યાજમાંથી વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપો આપવામાં આવી છે, તેમજ કૌનફરન્સના અંગે નીરાશીત ખાતા મારફતે નીરાશીતોને મદદ આપવામાં આવી છે. પાલીતાણા અને જુનાગઢના સોલ્ય કર્તા-કુમારોના વિજ્ઞાપત ગમન પ્રસંગે, તથા બાર્ધ મકનજી જે. મહેતા, જારીટરની પરીક્ષા પસાર કરી આવ્યા તે પ્રસંગે સન્માનાર્થે જલ્પ મેળાવડા કરવામાં આવ્યા છે. મુખર્ધ જતાં મોટા રેલ્વે પુલો ઉપર મુનિ મહારાજનજીને ચાલવું પડે છે જે માટે પ્રથમથી પરવાના મેળવવા પડે છે તેમાં જોઈતી સગવડતા માટે પત્ર વ્યવહાર ચલાવી લગભગ ૭૦ સાધુઓને પુલો ઉપરથી જવા આવવાને છુટ બી. બી. એન્ડ સી. આઇ. રેલ્વેના એજન્ટ તરફથી મેળવવામાં આવી છે. રીપોર્ટવાળા વર્ષમાં મુખ્ય કામો આટલાં છે.

વિદ્યાબ્યાસ ખાતે રૂ. ૫૦૦) અને નીરાશીતને મદદ ખાતે રૂ. ૮૦૦) ખસ્યાયા છે તથા ઑરીસ ખર્ચ માટે રૂ. ૮૦૦) ખસ્યાયા છે ન્યારે પુસ્તકોદ્ધાર અને છર્ણોદ્ધાર ખાતે કંઈ પણ કામ થયું નથી. નવીન વર્ષમાં થયાની ઉમેદ જતાવવામાં આવી છે, પણ કંઈ ચોક્કસ હજી બહાર પડી જોવાઈ નથી. તો પણ ‘જગેસો પાવે’ અને ‘હવેસો ખુવે’ એ ન્યાયે એસોસીએશન જાગૃત થઈ તો એટલું પણ કાર્ય થયું છે. સભા-સતોની સંખ્યા ૩૦) જેટલી છે, જે એસોસીએશનના વિશાળ હેતુઓ અને તેમાં નહવા લગાજત તરફ જોતાં ઘણીજ નજી છે. રીપોર્ટમાં ઇચ્છવા મુજબ ૩૦૦ તો મું ૫૫ ૩૦૦૦ ની સંખ્યા થવી એ મુંબઈ અને દેશ પરદેશના જૈનો જોતાં અસંખ્ય નથી. ‘અસંખ્યમાં અસંખ્ય વસ્તુ પ્રેમથી રક્ષ્ય જને છે’ એ નિયમે માત્ર પ્રેમની પ્રથમ જરૂર છે. પ્રેમની ખામીએ કામ થયું નથી, પ્રેમથી અનંત ગણું થાય છે. અદી અસ્-રનો ચર્ચ ‘પ્રેમ’ ન્યાં જોડાયો ત્યાં બેટા પાર અને છુટ્યો એટલે થયેલી મહેનત જરૂરબાદ આ રીત જૈનો માટે તો અત્યારે સર્વ ક્ષેત્રો પોતાનું જોર જમાવી બેસી છે. કૌનફરન્સ દેવીને પણ પ્રેમ વિના સ્થિર થવું પડ્યું છે. પ્રેમથી મૈત્રી નખી રહે છે ને તેના વિના અસં-તોષ વધનાં લગાડ-ટંકા ઇત્યાદિ થાય છે. ગમે તે હો પણ પ્રેમપૂર્વક આ એસોસીએશનને નેચનવ કોમેસની મુખર્ધ ઇલામની “જામ્મે પ્રેસીડન્સી એસોસીએશન” જેવી બનાવવા પાને કૌનફરન્સની ઑરીસ તેનેજ બનાવવાની જરૂર છે. ઇક્તિનો વ્યવ જુદા જુદા નામે જુદી રીતે થતાં ગમે તેવો પણ બાદોય માણસ પણ કંટાળી જાય તેમાં પણ હાલના સમયમાં પરમાર્થ ટિનએ-પ્રેમપૂર્વક કામ કરનારાની તો ઘણીજ અબન જોવાય છે, જો કૌનફરન્સ મેળવવામાં આવે અને કૌનફરન્સનું ચાલુ કામ કરનાર એસોસીએશનને મુક્ત કરવામાં આવે તથા તેના ઑરીસ ખર્ચ માટે લગાજતના જે વર્ષો છે તેમાં દરેક ગામના ગૃહસ્થોને જોડવામાં આવે તો ઑરીસ ખર્ચ માટે જુદા ફંડની આવશ્યકતા રહે નહિ અને ચાર આના

૬૩ જેવું ઝાણી મહેનતે સારી આવક કરી શકે તેવી યોજનાવાળું કોઇ પણ ૬૩ હોય તો કોન્ફરન્સ કરવાનાં કેળવણી ઇલાદિ કામો ઘણી સરેલાઈથી પાર પડી શકે.

બોન્ડ અને નોટો જે ગૃહસ્થોના નામ ઉપર છે તેમાં ખાલી પડેલ નામો વગર હીએ ઉમેરવાની આવશ્યકતા છે તેમજ વ્યાજ વખતસર મેળવવામાં આવ્યું જણાવું નથી તે માટે કમીટીએ સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે. ઐસોસીએશનના અંગે ‘મુંબઈ સમાચાર’ નો અમ્ર લેખ જે ઐજ રીપોર્ટમાં પ્રકટ પણ થયો છે તે તરફ સમગ્ર જૈન સમાજનું ધ્યાન ખેંચવું વ્યાજબી જણાય છે.

*

*

*

*

શ્રી મુંબઈ માંગરોલ જૈનસમાજ—રીપોર્ટ (સં. ૧૯૬૯) મુંબાઇના જૈન માટે કેળવણી સંબંધી જનશ્રુતિ આણનાર અને તેને લગતાં કામો બજાવનાર આ સમાજનો ૨૨ મો રીપોર્ટ જેમાં તેના ઉત્તમ બંધારણને લઈ ધીમે ધીમે તે આગળ વધતી જાય છે એમ જણાય છે. નહતું ૬૩ છતાં સખી ગૃહસ્થોના પ્રેમે સભાસદોની સંખ્યા હીક હોવાથી લવા-જમની આવક તથા ખીછ મદદ સારી હોવાથી તેને ઉપારેલાં કાર્યો નબી રહ્યાં છે. જે કે કમીટીની ઉમેદ પ્રમાણે કરવાનાં કામો માટે વધારે ૬૩ની અને સભાસદોમાં વધારે થવાની જરૂર છે. નામમાં વિશાળતા થયા બાદ માંગરોળવાસી બંધુઓના પ્રમાણમાં અન્ય જામોના રહીશોનું પ્રમાણ મોટું છે ખરું પણ પેટન અને લાઇફ વર્ગ જેવા ઉપજા વર્ગમાં માંગરોળના વતનીઓનાંજ નામો જોવાય છે જે માટે અન્ય શ્રીમંત વર્ગ પોતાની ઉદારતા બતાવવાની આવશ્યકતા છે.

સભા—જી અને કન્યા શિક્ષણશાળા ચલાવે છે. મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજનો પણ વહીવટ ચલાવે છે અને બાપણુ ટ્રેણીવડે જૈનોનો ઉત્સાહ વધારવાનું ઉત્તમ કાર્ય બજાવે છે. વાર્ષિક ખર્ચ લગભગ રૂ. ૩૦૦૦ ઉપર થાય છે. જે ૬૩ વધારવાનો લોભ ન રાખતાં વિના શકોએ ઉદાર દીલતા સભાસદો ઉપર આધાર રાખી ખરચાય છે. રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે કે લવાજમ, ખાસ મદદ, સરકારી ગ્રાન્ટ એ બધી આવક ખરચાતાં વગર ખાતામાંથી રૂ. ૫૫૦. આ વર્ષ લેવા પડ્યા છે અર્થાત્ ૨૦૬૩-૮-૦ વગર ખાતે શીલક હતા તે ધરી ૧૫૦૮-૧૫-૧૧ રહ્યા છે. ખર્ચનું નસીબ મોટું છે. આ વર્ષે સખી ગૃહસ્થોની મદદે ખોટ પુરી પડશે એમ ઇચ્છીયું.

તથા પેટન સભાસદોની ઑછલ પેન્ટ છખીઓ ગત વર્ષમાં સભાએ ખુલ્લી મુકી છે તેવી રીતે અન્ય લાયક ગૃહસ્થોની દર કરવાનું કાર્ય સભા પ્રસંગ આવે ચુકથી નથી એમ રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે.

સભાની આગળ વધતી ઇચ્છાઓ અને મુંબાઇના જૈનો માટેની જરૂરીઆતો વિષે રીપોર્ટના ૫૯ ૧૪-૧૫ મે અસરકારક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે અને સભાની નજીક આવતી ૨૫) મા વર્ષની જુઓલી વખતે એક ખાસ મંજૂરની ખોટ પુરી પાડવાની વીનંતી કરવામાં આવી છે અને તે ધરીત જણાય છે.

*

*

*

*

*

સ્ત્રીઓ અને કન્યા શિક્ષણશાળા—(મુંબઈ) નો રીપોર્ટ આ વર્ષે ખાસ જુદો (સને ૧૯૧૩-૧૪ નો) પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. આ કાર્યની ૧૫૦ માટે મી. ઉ. દો. બરોડીયા જેઓ ઓ. સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ છે તેઓની સભા આભારી જણાય છે. ધીમે ધીમે તેને સરકારી ગ્રાન્ટ મેળવતી કરી છે. મ્યુનિસિપલ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મી. અંબરીઆ M. A. એ

પરીક્ષા લેઇ ધણી સારો અભીપ્રાય આપ્યો છે તેમ ઉત્તમ રીતે સૂચનાઓ પણ કરી છે. એન્સકેશન બોર્ડ તરફની પરીક્ષામાં શાળાની બાળાઓ તથા બાઇઓએ બાગ લઇ ઇનામો મેળવ્યાં છે. શાળામાં ધાર્મિક, વ્યવહારીક, અને શિવણ ભરતનું શિક્ષણ અપાય છે. ચાલુ વર્ષથી પાંચમું ધોરણ વધુ છે અને તેમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ પણ અપાય છે. સંગીતની પણ ગોઠવણ છે. નોઈન્ટ સ્ટુડન્ટ કમીટીના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે. ન્યારે ધાર્મિક માટે ખાસ અભ્યાસક્રમ ગોઠવી કાઢવામાં આવ્યો છે જે રીપોર્ટમાં પણ આપવામાં આવ્યો છે. ઘર કામ પણ શાળાના અભ્યાસ સાથે શીખે તે માટેની યોજના દાખલ કરવામાં આવી છે અને તે માટે મી. બરેડીયા જાણુએ છે કે, આતું શિક્ષણ અકાદમીમાં બે વખત અપાય છે. ખાસ બુક છપાવામાં આવી છે તેમાં તેઓ ઘેર સ્મોઈ વગેરે જે કામ કરે તે માટે આખાપ તરફથી અભીપ્રાય લખી મંગાવવામાં આવે છે અને તેમાં માર્ક્સ આપવામાં આવે છે. આથી વિદ્યાર્થીઓ સ્પર્ધામાં ઘરકામ સાફ કરતાં શીખશે. શ્રીમાસિક ઇનામો, રૅફરન્સીયો, ઉત્તેજનાથે ડા. ધો. ફંડના વ્યાજમાંથી અપાય છે. વાર્ષિક ઇનામની સમગ્ર માટે ફરીયાદ કરવામાં આવી છે પણ શ્રીમંતો પાસેથી તથા ધાર્મિક ખાતાઓના પડેલા પૈસામાંથી શરૂપે જ્યાં સુધી એક બિલ્ડીંગ ન બંધાવાય ત્યાં સુધી તે જૂમ ચાલુ રહેવાની ઇચ્છીશું કે સભાના આગેવાન સભાસભો એ માટે પ્રયાસ કરતા રહેશે. ઇનામના મેળાવણ પ્રસંગે બેન જમનાબેન સક્કબે પ્રમુખપદેથી કરેલું વિવેચન બહુ મનનીય છે. ઇચ્છીશું કે શિક્ષણથી તેમના જેવી અનેક બહેનો ઉત્તમ ગૃહણીઓ તરીકે બહાર આવે.

ખરૂં છે કે, “અજ્ઞાનતા મહા ભયંકર છે, અતિ ભયંકર છે; સર્વ રોગનું, સર્વ આપત્તિનું, સર્વ દુઃખનું એજ મૂળ છે.” માટે અજ્ઞાનતા દૂર કરો-તે માટેના યોગ્ય ઉપાયોને યથાશક્તિ સહાય આપો.

જે પોતાનો સ્વાર્થ છોડીને પરોપકાર કરે છે તે સત્યુપદ કહેવાય છે, જે સ્વાર્થને ધક્કો ન લાગે તેવી રીતે પરોપકાર કરે છે તે મધ્યમ પુરૂષ કહેવાય છે. જે સ્વાર્થને માટે ખીળના કત્યાણુનો નાશ કરે છે તે મનુષ્યોમાં રાક્ષસ સમાન કહેવાય છે. અર્થાત્ અધમ છે, અને જે વૃથા ખીળના કત્યાણુનો નાશ કરે છે તે કોણુ? એ અમ જાણુતા નથી, અર્થાત્ તે તો અતિશય નિંદન છે.

(નીતિશતક.)

‘જીવાનાં રક્ષણ’ એટલું એ દેખણે આઠ પુષ્પ કલાં છે, તેમાં પ્રથમ પુષ્પમાં હિંસા ન કરવી, દ્વિતિય પુષ્પમાં ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, તૃતિય પુષ્પમાં સર્વ જીવપર દયા કરવી, એ સુજળ અનુક્રમે આઠ પુષ્પ બનાવ્યાં છે, કે જેના પાળવાથી દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન થાય છે.

(માર્કડ પૂરાણ.)

જે મનુષ્ય પરત્વીને માતા સમાન, પરદગ્યતે દેહાં સમાન, અને સર્વ પ્રાણીને પોતા સમાન જુએ છે, તેજ ખરેખર જુએ છે.

(ચાણાક્ય નીતિ.)

નિરંતર ક્રોધથી દૂર રહીને તપની રક્ષા કરવી, ઈર્ષ્યાથી દૂર રહીને લક્ષ્મીની રક્ષા કરવી, માન અપમાનથી દૂર રહી વિદ્યાની રક્ષા કરવી, અને પ્રમાદથી દૂર રહીને આત્માની રક્ષા કરવી.

(શાન્તિપર્વ.)

જે પરત્વીને વિરક્તતાવાળો છે, પારતી વસ્તુની જેને સહા નથી, પાખંડ તથા દ્રેવથી જે રહિત છે, તેણે પણ લોકને જીત્યા છે. વળી જેને સત્ય એજ વ્રત છે, ગરીબો ઉપર મદા દયા છે, અને કામ તથા ક્રોધ વગર થયેલા છે. તેણે પણ ત્રણે લોકને જીત્યા છે એમ સમજવું.

(મહાનિર્વાણ.)

एक आर्य महिलानी जीवन कथा.

(કેશરી, શાસ્ત્રેધાન-અમદાવાદ.)

પ્રથમ અંક.

(લેખક-મી. હરિ. અમદાવાદ.)

“સ્વાં પ્રસૂતિં ચરિત્રં ચ કુલમાત્માનમેવ ચ ।

સ્વં ચ ધર્મ પ્રયત્નેન જાયાં રક્ષન્ હિ રક્ષતિ ॥”

(પોતાની સ્ત્રીનું મારી ગિતે રક્ષણ કરવાથી પોતાના જંતાનની, સન્ત્રિની, કુળની, પોતાની અને પોતાના ધર્મની ગ્યા ધાય છે.)

આકાશ અધિકાન્નમય થઈ ગયું છે. સત્રીનો વખત છે. નભમંડળમાં તારાઓ કે ચંદ્ર-માનો ખીલકુલ ભામ જણાતો નથી. ભાદરવા મામના શુકલપક્ષની પંચમી છે. આવારે રાત્રીના આઠ સાડાઆઠનો સુમાર થયો છે. અધારમય આકાશમાંથી મેઘરાજ પોતાની પ્રીય ભૂમિકાને આજ આજ વરમાદના છાંટથી સંતુષ્ટ કરે છે. પવનની લહેરો શીતળ અને મધુરી વાય છે. સર્વ જનમુલક પોતપોતાના ચૂક તરફ વળે છે, અને કેટલાંક તો ખીજાનામાં પડવાની તૈયારીમાં છે; કેટલાક પોતાની પાસે સધડી લઇ તોપવા લાગ્યા છે, અને ગામગણા હાકે છે. આ સમયે મનમરના એક નાના પુત્ર સારી રીતે ચણુગારેલા મકાનમાં એક લાવડમય સુંદરી અરાત્રીના કોશને અડેલીને ઉપરનું વાક્ય બોલતી હતી છે.

આ સુંદરીનું વય સત્તર અથવા વર્ષનું જણાતું હતું. તેણી શરીરે પાતળી અને ઉચી લાગતી હતી. રાત્રીનો રંગ ધડે વર્ણો પલ શીટા જણાતો હતો. તોપણ તેનો ચહેરો સુંદર અને આકર્ષક હતો. આ સમયે તેણીએ મનમરનો છાપેલો સાળુ પહેર્યો હતો અને ગરમ ફલાઈનનો કમખો કમીને પહેર્યો હતો. આજપણમાં મંગળચુક ઘડેણાં મિવાય છાંઈ જણાતું નહોતું. તેણીનું નામ મનોરમા હતું. ઉપરનો શ્લોક જ વખતે મનોરમા બોલી તે વખતે પરમાં તે એકલી હોય તેમ લાગતું હતું. તેણીએ ધીમે ધીમે નીચા માટે ખીજ શ્લોક બોલવા માંડ્યા:—

“યत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ।

यत्रैवास्तु न पूज्यन्ते स्वास्त्यं त्राकलाः क्रियाः ॥”

(જે કુળમાં સ્ત્રીઓનું મન્માન થાય છે તે કુળમાં દેવતાઓ પ્રચલ્ન રહે છે, અને જ્યાં તેઓનું મન્માન થતું નથી તે કુળમાં થતી બીજી સર્વ શુભ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ થાય છે.)

આ શ્લોક બોલતાં બોલતાં તેણીની આંખમાં આવજુ ભાદરવો આવવા લાગ્યો અને તેણીની અદેખાઈ કરવામાં મધગુલ હોય તેમ મેઘરાજ પલુ વધારે જોમથી પડવા લાગ્યા. તેનાથી વધારે બોલાયું નહિ અને એક ઉડા નિશ્વાસ નાંખી તે અગરીમાં નીચે બેસી અને ગજગણવા લાગી.—

“હે હર્ષ ! મેં હાહ શું બગાડ્યું છે ? અને શા માટે આ પ્રભાણે ચીતાડે છે ? અરેરે ! મેં પુર્વજન્મમાં શાં પાપ કર્યાં હશે ? કેનાં જાળજે ધાવનાં વડાંયાં હશે ? કેને વીયોગ

“આજે અહિંમાં કેમ આવી છું? તને ખબર નથી કે જ્યાં હું હોઉં ત્યાં તારે આવવાની મના છે. માટે અહીંથી જા અને તારું કામ કર.”

મનોરમા—બહાણ ! મને આમ શા માટે તરછોડો છો? મેં આપનું શું બગાડ્યું છે? તમે કહો તેમ વસંતલાલ હું બંધાઉં છું. મને ક્ષમા કરો. હું આપની મારી માગું છું.

વસંતલાલ—No, no, I do not want you. Go and do as you like; and I warn you hence forth not to meddle with my affairs.

મનોરમા—My dear, do not be angry with me. Show me my faults and I am willing to suffer the punishments you desire to inflict upon me. Now you are a worthy pleader and have a great influence every-where; if I am to defend myself against you, I am sure I shall be defeated.

વસંતલાલ—As.....for you faults I am not willing to show them to you at present, you will know them by and by, but do not show me your face until I desire it.

મનોરમા—હાય ! નશીળ ! જસ ત્યારે મને તમે ધિક્કારશેજા ! ફરી..મારો દિવસ મુશ્કરવાનો નહિજા ! બહાણ ! આમ છેક નિર્દય ના થાવ. મને ક્ષમા આપો ! હું તમારું શરણુ છું. હું તમારી ગાય છું. મને મારો યા ઉગારો. હવે હું અહીંયાથી આપની રજા સિવાય જાણ નહિ. આપને મારો સ્વીકાર ન કરવો હોય તો મને અહીંયાજા મારી નાંખો. અને પછી જાવ.

વસંતલાલ—હાં હાં. આ શું બોલે છે? હમણું જ પછી થઈ પેડશે. નહિ તો.....

શોભના આ વખતે બારણા પાછળ ઉભી ઉભી સાંભળતી હતી તે આવી બોલવા લાગી:-

“નહિ તો હમણું મારી નાખું છું” આ તે શું કહેવાય! પરમ્પરા તો બધાએ છે..તમારા ભાઈ શું મને પરણી નથી લાવ્યા? હવે મને કેમ તરછોડતાં નથી? ના, બા, ના ! આ વસંતભાઈ, તેમાં વળી વધીય સાહેબ થયા એટલે બાઈડીને તે બોલાવાય? બોલાવીએ. તો આખરું જતી રહે ! હોય ભાઈ હોય ! આજે આવેજા વખત છે, બેન મનોરમા ! તુંજા આવી છે. શું કરવા આવી ઓશીયાળી કરે છે? કહેવો હવાડો મળે છે કે નહિ? નહિ તો કરને ડોરમાં ફરિયાદ, જખમારીને વસંતભાઈ નમીને આવશે અને આખરુંએ એમની જશે. આવી નમાવી શું રહી છે? આ તો જુવો ! ભાઈને સમજાવીએ તો ભાઈ છાપરે ચડે છે. ‘મીયા પડે પંજુ તંગડી તો ઉંચી રહે ને.’”

એવામાં શોભનાનો પતિ સુંદરલાલ ગદારથી આવ્યો. ઘરમાં પોતાની સ્ત્રીને બોલતી, વસંતલાલને તેના સાંમું બેઠેલો અને મનોરમાને ઉસુકા બરતી બેઠી, તે બધો તાલ સમજી ગયો અને આ વખતે મારી અસર થશે એમ જાણી બોલ્યો:-

“ભાઈ વસંતલાલ ! આ શું કહેવાય ? જિયારાં મનોરમા આંખમાંથી આંસુ ટીકે છે. તમારાં બાંભી તેમની વધીલાત કરે છે, અને તમે જડજા છે. વધીલાતમાં કાંઈ ખામી દેખાય છે નહિ તો તમને અસર થયા સિવાય રહે નહિ. હવે આ આજતેના શો નિર્ણય કર્યો? હવે હવે આવી ગઈ માટે માનો અને આ અમારાં દુઃખી મનોરમા બેનને મુખી કરો.”

વસંતલાલ જાણે ઉંડા વીચારમાંથી જાગ્યો હોય તેમ આમ તેમ જોવા લાગ્યો અને થોડીવાર પછી સુંદરલાલ તરફ ફરી બોલ્યો:-મારું મન તો ધણું દુભાય છે પણ શું કરું કે

માતાજીની મને બહુ ખીંક લાગે છે. પણ...હું તમને વચન આપું છું કે તમારાં ભાભીને હું બોલાવીશ, પણ હાથ નહિ, હવે થયું.”

આ સાંભળી મનોરમા અને શોભના ઉઠી ચાલતાં થયાં અને સુંદરલાલ તથા વસંતલાલ એકલાં રહ્યાં. તે પણ પોતાની ગોઠી પુરી થએ વિષ્ણુટોં પડ્યાં.

દ્વીતીય ખંડ.

આજે વસંતલાલને વચન આપે એકદવરસ વાઢી ગયું છે. વસંતલાલ તેના ધધામાં પડ્યો અને વાત વિસારે પડી. સુંદરલાલ, ‘લાગ આવ્યા સિવાય બોલીશ નહિ’ એમ કહેવા લાગ્યો. શોભના અને મનોરમા એક ખીજને મળતાં પણ આ બાબતમાં તો કંઈ કરી શક્યાં નહિ, પણ શોભના મનોરમાને આશ્વાસન દેતી હતી. મનોરમા દિવસે દિવસે સુકાવા લાગી. તેણીનું શરીર હાડખીજરજર રહ્યું. ગાંસ કે લોહીનું એક ખીન્દુ પણ જણાતું નહોતું. તેમાં વળી ઉપવાસ, આદિ જત કરવા લાગી. શોભનાને લાગ્યું કે મનોરમા હવે આ સ્થિતિમાં થોડા દિવસની મહેમાન છે. માટે જેમ અને તેમ જાણતી તેણીનું નક્કી કર્યું બોધએ. પણ તેણીનાથી કંઈ બની શક્યું નહિ.

એક દિવસ મનોરમા પોતાના મકાનના જરખામાં ઉભી ઉભી હંડા વિચારમાં હોય તેમ જણાતું હતું. પડોશીનો એક છોકરો અબ્યાસ કરતો હતો અને ઉતાવળે વાંચતો હતો. અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, ગુજરાતી વિગેરે અબ્યાસ કરતાં કરતાં ગુજરાતી એક કાવ્ય મોરેથી લલ-હારવા લાગ્યો. જેમ જેમ તેના સ્વર મનોરમાને ધ્રને પડ્યા તેમ તેમ તેણીની આંખોમાંથી અશ્રુ વધારે ને વધારે બેસતી વહેવા લાગ્યાં અને તે જ્ઞાન સાંભળવામાં એટલી તો એ તક્લીન થઈ ગઈ હતી કે પોતાની પાછળ હાથમાં સાળુ ને પોલકાં લઇને દાણ ઉભું છે તેનું તેણીને ખીલકુલ ભાન નહતું.

વાંચનાર ! આત્રોં આપણે પણ તે જ્ઞાન શ્રવણ કરીએ. (તેના લેખક સ્વર્ગસ્થ ગોવર્ધનલાલ માધવલાલ ત્રીપાડી છે.)

(હરિગીત.).

“ મુજ જતમાં નથી કે નવાઇ, શીત્રાય પણ હું શું કહું ?
પૂછ્યું તથાપિ તમેજ તો હું નકાર પણ શી રીતે ભાણું ?
મુજ જેનું જત ઘણાંકનું ગુણુરો પુછ્યે આદેશમો,
પરદેશી સજ્જન હોઈએ ગાળેજ જીવન કમેશમાં ?
નરનત સુખી હશે અહીં કદી મહાલતી સ્વજંદથી,
પણ નારીને રોવા વિના નહિ કર્મમાં ખીજનું કંઈ.”

સંસાર માંહિ પ્રવાણ કાજળ ગાન્ય એતન સૂર્ય છે;

એ એકધીન જલાં પ્રવાશે વળી કહ્યું એવું મે.

એ મિત્રતાનો હેતુ, પણ રસ ઐક્ય પણ નહિ મિત્રતા,

નહિ મહે હર પારો વિષુલ્લ મિત્ર સ્થળી પર સ્થિરતા.

રસ ઐક્ય વિષુ મન ઐક્ય નહિ એ સૂત્ર શીખવ્યું તે દિને,

મન ઐક્ય વિષુ નહિ મિત્રતા પ્રભવે, ગુરુજી, કો રીતે ?

‘વિગેરે’ દડીયો જેમ જેમ ગવાતી ગાઇ તેમ તેમ સુંદરીનું હૃદય વધારે ને વધારે ભરાઇ ગયું. તેણીની આંખમાંથી ચોધાર અશ્રુપ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો. તેણી મનમાં જોલી:—“હાય ! હિન્દુતણા લક્ષાર, લખ્યા ન લેખો જાણતી.” અરેરે ! હે વિશ્વેશ્વર ! હે જગન્નિયંતા પ્રભુ ! મહારી અનાથથી વધારે ધાવ અને મને આ ખારા ઝેર જેના સમુદ્રપી સંસારમાંથી બચાવો ! હે પ્રભુ ! મેં પૂર્વે એવાં શાં પાપ કર્યાં હતાં જેથી મને તેવો બદલો આ ભવમાં મળે છે ? હે કશ્ણાસાગર દેવ ! મહારૂં રક્ષણ કરો. હું અનાથ રંક છું. મહારૂં આ જગતમાં આપના સિવાય કોઇ અન્ય સંબંધી નથી. હાય ! હાય ! હે વિભુ ! મહારૂં શું થશે ?... હવે તો જે થવાનું હશે તે થશે પણ ચાલ જીવ બે ઘડી વિશ્રાંતિ લઉં.”

ઉપરના શબ્દો જોલી જેથી તે પાછી ફરે છે કે તરતજ તેણીની નજર શોભના ઉપર પડી. તેણીને જ્ઞેતાંજ તે સરખાઈ ગઈ. તેણીના મહેરા આશીર્વાદો જેવો થઇ ગયો, અને વધારે વખત તેણીના સામું નહિ જોવાયાથી તેણીના ખબા ઉપર તેનું મસ્તક નાંખી કુસકે કુસકે રોવા લાગી. શોભનાએ તેને થોડી વખત તેવીજ સ્થિતિમાં રહેવા દઇ પછી તેણીનું મન શાંત કર્યું.

આવી રાત્રીઓ અને આવા દિવસો દિનપરદિન ચાલ્યા જવા લાગ્યા પણ મનોરમાનું કાંઈ પણ હીત સમવાયું નહિ. પાપાણુ હૃદયી વસંતલાલ કાંઈ કરી શકે નહિ, આખરે એમ બન્ધું કે સુંદરલાલના ઘણા સમજાયાથી વસંતલાલે તેણીને દર માસે દશ રૂપિયા આપવાનાં કરાવ્યા પણ તેણીનો ખીજ કાંઈ પ્રકારનો સંબંધ રાખવાની આખખી ના જણાવી.

* * * * *

આજે વસંતલાલ કાંઈ ખુશ મીનજમાં હોય તેમ જણાય છે. પોતાની ખુરશી ઉપર તે બેઠો છે. ટેબલ ઉપર શ્રીકૃષ્ણ ચોક્કસ પડ્યા છે. નીચે ગાદી ઉપર ચાર ગુમાસ્તા ધમધાકાર કામ કરે છે. અસીસેનો આજે રાઇડો ફાટયો હોય તેમ એક પછી એક આવે છે અને મનનું સમ્બાધન થયે જાય છે. આજ ઘણો વખત થયાં વસંતલાલને આવાજ તડાકા પડતા હતા. પ્રેક્ષીસ ઘણી વધી ગઈ હતી. રૂપિયાની છેજો હજીની હતી. આવા પાંચ સાત વરસના અરસામાં તેણે રૂપિયા દશ લાખ એકઠા કર્યા હતા પણ આનો ઉપયોગ કરનાર ફરજ નહિ હોવાથી તેને કાંઈ ખેદ થતો હતો.

હવે સુંદરલાલને પણ સારી કમાણી થઇ હતી. તે પણ બે પૈસે સુખી હતો અને મનોરમાને પોતાથી બનતી મદદ તે કરતો હતો. જ્યારે વસંતલાલ પોતાની આંશીસના કામથી પરવાર્યો ત્યારે તે સુંદરલાલને ઘેર ગયો અને અરસપરસ સુખી સમાચાર પૂછીને બેઠો કે તરતજ શોભનાએ વાત ઉઘાડી.

“વસંતભાઈ, હવે કાંઈ મનોરમાનું ધારો. ખીયારી આમને આમ મરી જશે. તમે આવા નિર્દય શું થયા હો ? માજી પણ જુદાવસ્થામાં કુખી ચાલ છે તો તેમને પણ સમજાવો. મનોરમા તમને ઘરમાં બહુ ઉપયોગી થશે.”

વસંતલાલ—હા ! પણ...શું કરું ? મહારૂં કંઈ ચાલતું નથી. હશે આજે હું ઘેર જઈ કે મારી સાથે સુંદરભાઈને મોકલજો. તે માજીને સમજાવશે અને આજેજ તેનો કંઈ ફાવડ કરીશું. પછી છે કંઈ ?

સુંદરલાલ—તમારી વાત તો સત્તરજાના પણ બોલ્યું પાગો ત્યારે, નહિ તો ધૂળ ઉપર લીપણ !

શોભના—જવ ત્યારે કરો કંકુના. આવો તમોને ચાંદો કરી ચોખા ચોડું.

વસંતલાલ—ભાભી ! જવા દો એ મશકરી.

સુંદરલાલ ને વસંતલાલ બન્ને ઘેર ગયા અને માછને સમજાવ્યાં અને કલાક માથા-કુંટ કરી ત્યારે માછ કંઈ પીંગળ્યાં અને બોલ્યાં.

“સુંદરભાઈ ! તમારી આટલી બધી ઇચ્છા છે તો બોલાવો તેને. પણ બેબે ! કંઈ કરે નહિ.”

સુંદરલાલ—કાકી ! એ શું બોલ્યાં ? એવું તે તે કરે ?

મનોરમા હાથમાં બાળક તેડીતે બારીએ ઉભી છે ! આજે તેણીને વસંતલાલ સાથે સમાગમ થયે એ વરસ થવા આવ્યાં છે. તે અરસામાં તેણીને ચાર માસનું બાળક છે. પોતાના ગયા દિનિ વિશે તેણી વિચાર કરે છે અને હાલ સ્થિતિ સરખાવતાંજ મનમાંજ હશે છે. બાળક તેણીને ગળીપચી કરી રહ્યા છે, અને મા નહિ બોલતાં રેવા માંડે છે. મનોરમા વિચારમાં એટલી બધી નિમગ્ન થયેલી છે કે બાળકને રોતી સાંભળતી નથી, તેમજ પોતાની પાછળ પોતાનો પ્રિયતમ ક્યારનો ઉભો છે અને બાળક તેણીની પાસેથી ખેંચી લે છે તેની જગ્યાએ ખખર પડતી નથી. આખરે વસંતલાલ બોલ્યાં—

“પ્રિયા શા વિચારમાં છો ?”

મનોરમા ચમકી પાછળ જોયું તો બાળક પોતાની પાસેથી પ્રિયતમે ખેંચી લીધું છે અને રોવું છાતું સાખ્યું છે. બોલતાં તેણીના કંઈ સુકચો પણ મુકેલીએ બોલી. “બહાલા ! મને ક્ષમા કરો. આપનું આગમન મેં જાણ્યું નથી. હું મ્હારા ગત દીવસો સંભારી વિચાર કરતી હતી કે આ દીવસો હજી નજરો કે કેમ ?”

“એવું તને શું કારણ મળ્યું કે આટલું બધું તને વિચાર કરવાનું સુઝ આવ્યું. હજી તું મ્હારામાં વિશ્વાસ લાવતી નથી જણ ખરેખર આજે કે હવે હું સદા હારોજ છું.”

“પ્રાણ સદા એવી પ્રીતિ નીભાવજો.”

આવા ધણીએ પ્રસંગે બનતા સાસુજી વડુને જોઈ ગાંડાં લેતાં બની જતાં પણ વડુની આ પ્રમાણે વીચાર કરવાની ટેવથી કંરાળતા વસંતલાલ મનોરમામાં લટુ બની ગયો હતો. હવે વડુનાં માન વધ્યાં હતાં. શોભનાને આશીષ દેતી મનોરમા હમેશાં પોતાના કામકાજમાં પ્રેર્યું ધ્યાન આપી મૃદ સંસાર ચલાવતી હતી. આ વખતે સઘળે આનંદ આનંદ અને ક્ષેત્ર ભાસતું હતું.

પણ આ સુખ મનોરમાને ઝળચું નહિ. તેણીની બીજી પ્રસૂતિ વેળા તેને ઘણું કષ્ટ વેઠવું પડ્યું અને તે ઉચ્છ્વાસમાંથી તે શરતે ઉઠીજ નહિ. દિવસે દિવસે તે ક્ષીણ થતી ચાલી. પોતાનામાં કોઈપણ જાતની શક્તિ રહી નહિ અને સઘ માંદીજ રહેવા લાગી. શોભના તથા મનોરમાની સાસુજી તેણીની પાસે ને પાસે રહેતાં હતાં જણ અકસોસ ! તે વધારે સુખ ભોગવવા રહી નહિ.

એક દિવસે વસંતલાલ, સુંદરલાલ, શોભના અને સાસુજી રૂઢમણી મનોરમાની પથારી પાસે બેઠાં હતાં. સર્વે શોકમાં હતાં. વસંત ધણેજ દીલગીર હતો. પાસે બાળક રમતો હતો. બાળકને જોઈ મનોરમાની આંખમાંથી આંસુ આવ્યાં. શોભનાને પાસે બોલાવી બાળકને સાચવવા વિનંતિ કરી. અને કહ્યું “બેન ! હું જાઉં છું, બાળક તારો છે, તેને સાચવજો. મને કરેલા ઉપકારમાં એક ઉપકારનો વધારો કરજો.” વસંતલાલના સાસુ જોયું. સૌ સમજી ગયાં. સૌ ઉઠ્યાં. વસંત એકસો રહ્યો. પ્રિયા પાસે ગયો. છાતી ઉપર હાથ મુક્યો. મનોરમા,

વિગેરે કડીયો જોમ જોમ ગવાતી ગઈ તેમ તેમ સુંદરીનું હૃદય વધારે ને વધારે ભરાઈ ગયું. તેણીની આંખમાંથી યોધાર અશ્રુપ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો. તેણી મનમાં જોલી:—“ હાય ! હિન્દુતણા લલાટ, લખ્યા ન લેખો જાણતી. ’ અરેરે ! હે વિશ્વેશ્વર ! હે જગન્નિયંતા પ્રભુ ! મહારી અનાથથી વધારે ધાવ અને મને આ ખારા ઝેર જેવા સમુદ્રરૂપી સંસારમાંથી બચાવો ! હે પ્રભુ ! મેં પૂર્વે એવાં શાં પાપ કર્યાં હતાં જેથી મને તેવો બદલો આ ભયમાં મળે છે ? હે કરુણાસાગર દેવ ! મહાર્ રક્ષણ કરો. હું અનાથ રંક છું. મહાર્ આ જગતમાં આપના સિવાય કોઈ અન્ય સંબંધી નથી. હામ ! હાવ ! હે વિભુ ! મહાર શું થશે ?... હવે તો જે થવાનું હશે તે થશે પણ ચાલ જીવ બે ઘડી વિશ્રાંતિ લઉં.”

ઉપરના શબ્દો બોલી જેવી તે પાછી ફરે છે કે તરતજ તેણીની નજર શોભના ઉપર પડી. તેણીને જ્ઞેતાંજ તે શરમાઈ ગઈ. તેણીનો ચહેરો આશીર્વાળા જેવો થઈ ગયો, અને વધારે વખત તેણીના સાથું નહિ જોવાવાથી તેણીના ખભા ઉપર તેનું મરતક નાંખી ઘુસકે ઘુસકે રોવા લાગી. શોભનાએ તેને થોડી વખત તેવીજ સ્થિતિમાં રહેવા દઈ પછી તેણીનું મન શાંત કર્યું.

આવી રાત્રીઓ અને આવા દિવસો દિનપરદિન ચાલ્યા જવા લાગ્યા પણ મનોરમાનું કાંઈ પણ હીત સચવાયું નહિ. પાપાણુ હૃદયી વસંતલાલ કાંઈ કરી શક્યો નહિ. આખરે એમ બન્ધું કે સુંદરલાલના ધણા સમજનવ્યાથી વસંતલાલે તેણીને દર માસે દશ રૂપિયા આપવાનાં કરાવ્યા પણ તેણીનો ખીજ કોઈ પ્રકારનો સંબંધ રાખવાની યોજના ના જણાવી.

* * * * *

આજે વસંતલાલ કંઈ ખુશ મીનજમાં હોય તેમ જણાય છે. પોતાની ખુરશી ઉપર તે બેઠો છે. કેબલ ઉપર શ્રીફના યોકડા પડ્યા છે. નીચે ગાદી ઉપર ચાર ગુમાસ્તા ધમધાકાર કામ કરે છે. અસીલોનો આજે રાફડો ફાટ્યો હોય તેમ એક પછી એક આવે છે અને મનનું સમાધાન થયે જાય છે. આજ ધણો વખત થયાં વસંતલાલને આવાજ તડાકા પડતા હતા. ગ્રેક્ટીસ ધણી વધી ગઈ હતી. રૂપિયાની હોળો ઉછળતી હતી. આવા પ્રાંચ સાત વરસના અરસામાં તેણે રૂપિયા દશ લાખ એકઠા કર્યા હતા પણ આજે ઉપયોગ કરનીર ફરજ નહિ હોવાથી તેને કાંઈ ખેદ થતો હતો.

હવે સુંદરલાલને પણ સારી કમાણી થઈ હતી. તે પણ બે પૈસે સુખી હતો અને મનોરમાને પોતાથી બનતી મદદ તે કરતો હતો. જ્યારે વસંતલાલ પોતાની ઓરીસના કામથી પરવાર્યો ત્યારે તે સુંદરલાલને ઘેર ગયો અને અરસપરસ સુખી સમાચાર પૂછીને બેઠો કે તરતજ શોભનાએ વાત ઉપાડી.

“ વસંતભાઈ, હવે કાંઈ મનોરમાનું ધારો. ખીચારી આમને આમ મરી જશે. તમે આવા નિર્દય શું થયા છો ? માજી પણ ટઢાવરથામાં ડુગી થાય છે તો તેમને પણ સમજવો. મનોરમા તમને ઘરમાં બહુ ઉપયોગી થશે.”

વસંતલાલ—હા ! પણ...શું કરું ? મહાર્ કંઈ ચાલતું નથી. હશે આજે હું ઘેર જઈ કે મારી સાથે સુંદરભાઈને મોકલજો. તે માજીને સમજવશે અને આજેજ તેનો કંઈ ફાવ કેરીશું. પછી છે કંઈ ?

સુંદરલાલ—તમારી વાત તો સત્તરઆના પણ બોલ્યું પાળો ત્યારે, નહિ તો ધૂન ઉપર લીંપણ !

શોભના—ગપ ત્યારે કરો કંકુના. આવો તમોને આંદો કરી ચોખા ચોડું.

વસંતલાલ—માલી ! જ્યાં દો એ મસ્કરી.

સુદરલાલ ને વસંતલાલ બન્ને ઘેર ગયા અને માછને સમજાવ્યાં અને કલાક માથાં કુદ કરી ત્યારે માછ કંઈ પીંગળ્યાં અને બોલ્યાં.

“સુદરલાલ ! તમારી આટલી બધી ધન્ય છે તો બોલાવો તેને. પણ જોજો ! કંઈ કરે નહિ.”

સુદરલાલ—મારી ! એ શું બોલ્યાં ? એવું તે તે કરે ?

મનોરમા હાથમાં બાળક તેડીતે ખારીએ ઉભી છે ! આજે તેણીને વસંતલાલ સાથે સમાંગમ થયે ભે વરસ થયા આવ્યાં છે. તે અરસામાં તેણીને ચાર માસનું બાળક છે. પોતાના ગયા દિને વિશે તેણી વિચાર કરે છે અને હાલ સ્થિતિ સરખાપતાંજ મનમાં હશે છે. બાળક તેણીને ગળીપચી કરી રહ્યા છે, અને મા નહિ બોલતાં રોવા માંડે છે. મનોરમા વિચારમાં એટલી બધી નિમગ્ન થયેલી છે કે બાળકને રોતી સાંભળતી નથી, તેમજ પોતાની પાછળ પોતાનો પ્રિયતમ ઉપારનો ઉભો છે અને બાળક તેણીની પાસેથી ખેંચી લે છે તેની જગ્યાએ ખર પડતી નથી. આખરે વસંતલાલ બોલ્યાં—

“પ્રિય શા વિચારમાં છો ?”

મનોરમા ચમકી પાછળ જોયું તો બાળક પોતાની પાસેથી પ્રિયતમે ખેંચી લીધું છે અને રોવું છાનું રાખ્યું છે. બોલતાં તેણીને કંઈ સુઝાયો પણ મુશ્કેલીએ બોલી. “હાલા ! મને કશા કરો. આપનું આગમન મેં જાણ્યું નથી. હું મ્હારા ગત દીવસો સંભારી વિચાર કરતી હતી કે આ દીવસો હજુ નજરો કે કેમ ?”

“એવું તને શું કારણ મળ્યું કે આટલું બધું તને વીચાર કરવાનું મુશ્કેલ આવ્યું. હજુ તું મ્હારામાં વિધાસ લાવતી નથી પણ ખરેખર માનજે કે હવે હું સદા ત્હારોજ છું.”

“પ્રાણ સદા એવી પ્રીતિ નીભાવજો.”

આવા ધણીએ પ્રસંગે બનતા સાસુજી વડુને જોઈ મોંમાં ઘેસાં બની જતાં પણ વડુની આ પ્રમાણે વીચાર કરવાની ટેવથી કંટાળતા વસંતલાલ મનોરમામાં લટું બની ગયો હતો. હવે વડુનાં માન વધ્યાં હતાં. શોભનાને આશીષ દેતી મનોરમા હમેશાં પોતાના કામકાજમાં પ્રેરણા ધ્યાન આપી શુદ્ધ સંસાર ચલાવતી હતી. આ વખતે સઘળે આનંદ આનંદ અને ક્ષોભ ભાસતું હતું.

પણ આ સુખ મનોરમાને જાણ્યું નહિ. તેણીની બીજી પ્રસૂતિ વેળા તેને ધણું કષ્ટ વેઠવું પડ્યું અને તે ઉઘલામાંથી તે શરીરે ઉઠીજ નહિ. દિવસે દિવસે તે ક્ષીણ થતી ચાલી. પોતાનામાં કોઈપણ જાતની શક્તિ રહી નહિ અને સદા માંદીજ રહેવા લાગી. શોભના તથા મનોરમાની સાસુજી તેણીની પાસે ને પાસે રહેતાં હતાં પણ અદસોસ ! તે વધારે સુખ ભોગવવા રહી નહિ.

એક દિવસે વસંતલાલ, સુદરલાલ, શોભના અને સાસુજી રૂઢમણી મનોરમાની પથારી પાસે બેઠાં હતાં. સર્વે શોકમાં હતાં. વસંત ધણીજ દીલગીર હતો. પાસે બાળક રમતો હતો. બાળકને જોઈ મનોરમાની આંખમાંથી આંસુ આવ્યાં. શોભનાને પાસે બોલાવી બાળકને સાચવવા વિનંતિ કરી અને કહ્યું “બેન ! હું જાઉં છું, બાળક ત્હારો છે, તેને સાચવજો. મને કરેલા ઉપકારમાં એક ઉપકારનો વધારો કરજો.” વસંતલાલના સામું જોયું. સૌ સમજી ગયાં. સૌ હાથો. વસંત એકસો રહ્યો. પ્રીયા પાસે ગયો. છાતી ઉપર હાથ મુક્યો. મનોરમા

બોલી:-ઠાલા ! હવે હું બે ઘડીની મેમાન છું. મારા શરીરમાં કંઈ છેજ નહિ. જોળકને શોભાનાને સોંપજો. મારા ગળાનો શોક કરશો નહિ. સૌ કોઈ જમાતું છે. કંદાય પરણે તો બાળકને હુંજ ના થાય તેમ કરજો. માતાજીને મારા પ્રણામ કહેશો. ઠાલા ! દીર્ઘાયુષ બોળવી સુખી થજો ! પ્રભુ આપતું કલ્યાણ કરે ! આશ્રે ! બેટા. મને છેલ્લી વખતનું આલિંગન લેવા દો. બંને એક ખીજના આલિંગનમાં દૃઢ થયાં. વસંતની આંખમાંથી ચોધાર અશ્રુ વહેવા લાગ્યાં, તેનાથી કંઈ બોલાયું નહિ. મનોરમાનો અમર આત્મા તેણીનું સ્થૂક શરીર વસંતકાલના હાથમાં રાખી ક્યારેએ આવ્યો ગયો હતો. વસંતકાલ બહુ યત્ને બોલ્યો. “ઠાલી ! છેક નિર્દય થા નહિ. બાળકની દયા ખા” પણ કોણ સાંભળે ! મનોરમા આવી ગઇ. વસંત રોતો રહ્યો.

નૈયાયક ! આશ્રે આપણે પણ તેના અશ્રુ સાથે ચોરાં કાઢી પ્રેમનો પ્રવાહ ચલાવીએ !!

આરોગ્ય.

(લેખક:-સ્વર્ગાધિ ડી. ૭૦ સાહ, માણેકપુર.)

આરોગ્ય એજ મનુષ્યનું સુખરૂપ જીવન, આરોગ્ય એજ સદ્ધર્મ અને આરોગ્ય એજ ખડું ધન સમજી પ્રથમ તે ત્રણેની ધ્વજી રાખનારે આરોગ્ય મેળવવા જરૂર પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પૃથ્વીનું જીવન પાણી, પાણીનું જીવન પવન અને મનુષ્યનું જીવન શુદ્ધ હવા છે.

વીર્ય એ મનુષ્ય ધમારતનો મુળ પાયો છે. માટે પ્રયત્નવડે પણ તેને સાચવવા કાળજી રાખવી.

મગજમાં અણુઓની વૃદ્ધિ થવાથી માનસિક શક્તિ વધે છે, અને તે માનસિક શક્તિનો આરોગ્યતા સાથે સંબંધ છે.

હંડા પાણીએ નહાવું એ ગરમ પાણીએ નહાવા કરતાં વધારે શુભકારી છે, પણ તે તંદુરસ્ત માણસને માટેજ સમજવું.

ફરેક મનુષ્યની નાડી એક મીનીટમાં ૭૦ વખત ધડકે છે, તેથી વધુ ઓછી ધડકે તો તેના શરીરની ખીમારી જાણવી.

ભાંગ આદિ ફેટલાક માદક પદાર્થો ખોરાકના ઉપયોગમાં લેવાથી શરીરમાં અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે.

ઝાડો, મૂત્ર, છીંક, બગાસુ વિગેરે કુદરતી હાજરોને રોકવાથી, મસ્તક પીડા, કબજીઆત, અજીણ, અરૂચી, શરીરનું બ્યારેપણું, સૂતી વિગેરે વ્યાધીઓ લાગુ પડે છે.

દાર, ગાંજ આદિ સેવનથી ગમે તેનો શાણો મનુષ્ય પણ પોતાની સ્વભાવિક વૃત્તિઓ અને ધર્મ કર્તવ્ય ભૂલી જઈ પશુવત્ આચરણ કરે છે.

મનુષ્ય છતાં પશુપણામાં ગણાવા ન માગતા હો તો મૈથુન સેવનમાં નિયમીત રહો.

વીર્ય એ આ શરીરનું અલીપ તત્ત્વ તથા મૂળવચન અને અપ્રાપ્તિય ઉભય પદાર્થ છે. છતાં તેને નજીવી બાબતમાં શુભાવી દો છે એજ તમારી આરોગ્યતાના નાશનો ઉપાય છે.

આપણને કોઈ પણ વ્યસન વળગી પડતું નથી પરંતુ તેનેજ આપણે જોર જુલમથી વળગી પડીએ છીએ.

વારંવાર સ્ત્રી સેવનથી મજબૂતત્વ તથા સ્નાયુઓને સમ્પત્તિ ધંકો લાગે છે, અને સ્ગરણ શક્તિ નાશ પામી યુવાનીમાં જહાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે.

દ્વિત્રિય નિઘ્રહ કરનારાઓજ ખડું આરોગ્ય મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય છે.

બજાતી લાસની ધૂમાડી લેવી નહિ અને સ્વચ્છાન જામિ ગામથી નેટલી અને તેટલી દૂર રાખવી.

નહાતી વખતે પ્રથમ માથું પકાળવું તે પણ હંડા પાણીએથીજ પલાળી પછી ગરમ પાણીથી શરીર નહાવું.

બોર્ડિંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

૨૫-૦-૦ બહેન રતન શેઠ હિમાબાઈ હરીસગના દીકરી હે પોતે નાગોરીશગઢ અમદાવાદ.

૧૦-૦-૦ મકાલી છગનલાલ નચુભાઈ તરફથી શેઠ સુનીલાલ દોનતરામ

અમદાવાદ. ડોશીવાણની પોળ

૩૫-૦-૦

મામિક મદદ ખાતે.

૨૦-૦-૦ ખાડીના મહાજન તરફથી હે શેઠ ગટાભાઈ હિમેશભાઈ આ મામ જુલાઈ અને અગષ્ટની મદદના

ગામ આકોલા (જલ્દે વરાડ) થી નીચે મુજબ આવેલા હે શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ.

૩૦-૦-૦ રા રા સાકરચંદ હકમચંદ એક વરસના

૨૪-૦-૦ રા રા હગોપિંદ વિક્રમદામ "

૨૪-૦-૦ રા રા સુનીલાલ ડોસચંદ "

૧૨-૦-૦ રા ગે. સુનીલાલ બવાબીદાસ "

૧૨-૦-૦ રા રા ચંદુલાલ વૃંદમલ "

૨૪-૦-૦ રા રા હરશનદામ આપશી "

૨૪-૦-૦ રા રા કાન્તીલાલ છોટાનાન "

૧૨-૦-૦ ગ રા મગજદામ હરીચંદ "

૨૪-૦-૦ રા રા સુનીલાલ પુનમન "

૨૦૬ •

જમણા—બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી હે માણેશ્વાન મગનલાલ સમ આ સર્જનની પરીક્ષામાં પાન થયા તેની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણા આપ્યું હતું

મિટિંગ—બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી હે માણેશ્વાન મગનલાલ સમ આ સર્જનની પરીક્ષામાં પાન થયા તે નિમિત્તે વિદ્યાર્થી નર્મની એક મીટિંગ મુળા હતી જેની અદર પરાપમરી દયાણુ જવેરી લ તુભાઈ રાયચંદે તથા વખીન વેનચંદમાઈ હિમેચંદે હાજરી આપી હતી મીટિંગનું પ્રમુખપદ જવેરી લક્ષુભાઈ ગવચંદને આપનામાં આપ્યું હતું શરૂઆતમાં ભાષણો થયા આ પ્રમુખના હક્કે હે માણેશ્વાનને વિદ્યાર્થી વર્ગ તરફથી માનપત્ર તથા ચાંદીનું દનાવર પોત તથા ડીલ (રંગીની) ઝેનાયત કરવામાં આવ્યા માદ મિટિંગ અરખાસ્ત થઈ હતી

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. શીવક	૨૨૯	ગ્રેમ	...
૨. બુદ્ધિમાગરાણક	૨૩૦	પ્રભુજીના પગલે	...
૩. ૨૪૪૧ માં વર્ષે શ્રીમહાવીરના ચરણે	૨૩૧	ગઝલ	...
૪. કોધ	૨૩૩	ગ્રેમ મુગ્ધ અમર	...
૫. ન્હાનાં મોટાં કર્તવ્યો	૨૩૬	૧૦. આદ્ય પ્રવચન માતા	૨૪૦
૬. માતા પિતાની બક્તિ	૨૩૯	૧૧. સમાચાર	૨૪૪
૭. અનૌકિક શુદ્ધિઓ	૨૪૪	૧૨. રણકરી	૨૪૫
૮. અમલદારી ક્ષત્રી	૨૪૫	૧૩. જાહેર અમરતુ ધર્મી	૨૪૬
૯. કાવ્યકુન્ડ	૨૪૬ થી ૨૫૦	૧૪. અણમલ-મોતી	૨૪૮
છવન સન્દેશ	.. ..	૧૫. આનંદી સ્વભાવ	૨૫૯

સુધારો.

(૧) સપ્ટેમ્બરના અંકમાં પૃષ્ઠ ૧૬૯ એ સમાચારનામાં.....સદગત બહેન મોધીના નિમિત્તે.....ના બદલે બહેન મોધીના લમના શુભ પ્રસંગ નિમિત્તે.....એમ વાંચવું. (બહેન મોધી હયાત છે.)

ભેટ આપવાની છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીવિત ચોવીશી બાળાવબોધ સહિતની બીજી આવૃત્તિની ૧૦૦ પુકો અત્રેના સુરદામ ચેકની યોગવાજા ચેક લખનીચંદ લલ્લુભાઈ તરફથી દરેક લેન પાઠશાળાઓ, લાયબ્રેરીઓ તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજોને ભેટ આપવાની છે. બહાર ગામથી મંગાવનારે રૂ. ૦-૦-૧-૦ ની ટીકીટ ટપાલ ખર્ચ અદા કરીને સદરજુ પુસ્તક રોયલ બત્રીસ પેલ પડપ પૃષ્ઠ પાકા વારવાર શ્રી ચેરતથી મળે ત નાશ પામી સુચનીમા વધારા નર કીમત ૦-૬-૦ છે.

હિન્દિય નિયંત્રક દરમાતઓના બ-
બમતી લાસની ધમાકી લેરી નહિ અદા
ન્હાતી વખતે પ્રથમ માયુ પરાણું
ગ્રીથી ગરીરે ન્હાતુ

લખો:-“બુદ્ધિપ્રભા” ઓફીસ.

૬. નાગેરી સરાહ-અમદાવાદ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

वर्ष ६ हुं.]

ता. १५ नवेम्बर, सने १९१४.

[अंक ८ नो.]

श्रावक.*

दक्ष क्लेश व्यवहारी, श्रावक दक्ष क्लेश व्यवहारी;	
समय भसिहारी, श्रावक दक्ष क्लेश व्यवहारी.	
व्यवहारे व्यवहारभारे, सर्व धर्म हुंशिवाही;	
भगव न भोवे वातभारे, मनने आजु भारी.	श्रावक. १
अकविशती शुष् क्लेशे, श्रावकना अधिहारी;	
सत्तरशुष् भावे धरेरे, पूर्णपक्षे ते विहारी.	श्रावक. २
नित्यनियम करणी करेरे, उषे नियमानुसारी;	
शरीर संरक्षा करेरे, भानधान कभवारी.	श्रावक. ३
अक्षयर्थने पाणतोरे, देश यश सुविहारी;	
शरीर संरक्ष वीर्यनीरे, रक्षा करे शुष्धारी.	श्रावक. ४
न्यायाल्लत धन संग्रहरे, प्रभाषिकता भारी;	
प्रत पम्पभाषुने आदरेरे, गम भावे मन भारी.	श्रावक. ५
देव गुरु भक्ति करेरे, अक्ष धर्म वधारी;	
यथाशक्ति व्यायामधारे, पोषे तनु आविहारी.	श्रावक. ६
एवा हवायी नमवेरे, देह धर्म धरनारी;	
मुष्धारी नियमो धलारे, आदरतो नवधारी.	श्रावक. ७
विरतिशुष्ने आदरेरे, यथाशक्ति निर्धारी;	
सर्वनम सापेक्षधारे, धातो धर्म विहारी.	श्रावक. ८
साधुनी संगति करेरे, सर्व शुष्धानी भारी;	
बुद्धिसागर धर्मभारे, श्रावक पूर्णधारी.	श्रावक. ९

* आ पत्र अमारा, मासिकना अमुक शुद्धिउपर परमपूज्य परमोपकारी शास्त्र विशारद लेनाचार्य, ध्यानिक बुद्धिसागर उरिछने लखेइ छतो ते तेओने अमारा उपर मोडलवायी ते अत्रे सदुपदेशस्यक होवायी प्रसिद्ध क्यो छ.

बुद्धिसागराष्टक.

संघवीः—केशवदास नागञ्ज-साधु'द.

आनन्दयि जनने नीतिभोध द्वारे,
संसार संसृति विविध भवि उद्वारे;
दैवस्य धाम पद साधक, मोहकारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

१

सिंधु समान जनरंजन देहशान्ति,
तारेश्वरपथम अंग सुरंग कान्ति;
आमोहपुरित अहोनिश आ महारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

२

हेला विद्यरित महाअरिवर्गपुंज,
नित्ये निवासी गतराग विवासकुंज;
योगासभाधि सिधिलीभूत कामसारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

३

विद्याविमोह विविधामुह मोहिलांगी,
नैनैश्वरा स्मरणा रंग विद्यास रंगी;
भाषा विमोह विभुता वनिता विसारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

४

भूर्ति भनोहरमयी अभूतानु वाष्पी,
छेदना समय रंजित लोक जलशुी;
तारिणी तारुणी कटाक्ष स्वाविहारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

५

त्रिगुणगुप्त गुणगुंजन जल धारी,
संसार सार प्रविसार विकारहारी;
त्यागी, विरागी, त्रिमलाभृति उप धारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

६

वीरेशवेशधृत, देश विहारहारी,
नेत्रायसोदन यतां सकलार्थहारी;
आनन्द रंग जन अंग हिये प्रसारी,
श्री बुद्धिसागर पदपञ्च नमुं भवारि.

७

आत्मान्तरे तप प्रप्रुरित संयमाधि,
लुभाष्ट भाद-भद-शोक, कथापवारी;
वंदे सभाज पदतां चिन्ति छत्राारी,
देजे दयाणु दरसाव प्रभापहारी.

८

૨૪૪૧ મા વર્ષે શ્રીમદાવીરના ચરણે.

(લેખક:—કેશવલાલ નાગજી-સાણંદ.)

ગયાં ચાલી વર્ષો બહુજ તુજ નિર્વાણ દિનથી,
અને એ બૂંસાણા રમરણપટથી સર્વ વિભવો;
સમુદ્ધોષો તારા ભરતભૂમિ આકાંત કરીને,
વિજેતા એકાંતે, વિરમી દૂર વ્યોમે લીન થયા. ૧

ઉગતા સૂર્યોની વિમલધુતિ આરોગ્ય ભરતી,
અશક્તા આજે તે થઈ સમય-શસ્ત્રાહત બની;
બધાં સૃષ્ટિતરવો, પ્રતિકૂલ ન અન્યોન્ય કદીએ,
બની, સર્વોત્કૃષ્ટોત્ક્રમણ કરનારા વિપથ લે. ૨

કરોડો જૈનોના પદ મહીતલાઘાત કરતા,
હજી આવે તેના ગંભીર ભણકારા હૃદયમાં;
હવે તો ધાન્યે મૃગજલસમ બૂ અદ્યપજ દિસે,
જમાનાના કાર્યો ધડી ધડી શ્વાંતરમય બને. ૩

ધનાડ્યોની ગઈ લક્ષ્મી,
બજાડ્યોનું ગયું બજ;
ખોદાઓનું ગયું શાન,
જાતાઓની ગઈ શ્રુતિ. ૪

હતા શાનીઓના સમૂહ અવનિમાં વિચરતા,
પ્રબોધી બીજને સુપથ તુજ સત્શાસનતણા;
બતાવેલું માની સરજહદ્યે ભદ્રિકજનો,
મૂકી આચારોમાં ઝટિતિ શિવગામી થઈ જતા. ૫

અધૂના અસાની કપટસ્વરૂપે કેવિદ બને,
ન લે શાસ્ત્રાર્યોના અમિત ઉદરે જેહ નિવસે;
સ્વયં અંધા દોરે જનસમૂહના અંગ સધળા,
સદંશોના ભાગી ભૂમિપર રહ્યા કોઈ વિરલા. ૬

ગૃહી ખોદાઓના શ્રુતિવિપયને આવક સદા,
બને દીકાકારો મદ્યી સદસન્નિર્ણયપરા;
ન જીએ પોતાનું હિતઅહિત, છોડે નહિ અર્થ;
કરે-ખોલે-ચિંતે નિજમતતણું પોષક બંધું. ૭

હતા સીધા માર્ગો સરજ તવ વકત્રોદ્ગત બધા,
સ્વીકારી સૌ હવે વ્યવહારાતિવિષે મિત્ર કરતા;
ક્રિયાઓની જાગો જીદી જીદી વધી પાછલ વધા,
નિમિત્તો ધારીને વિવિધ અપવાદી ચરિતના. ૮

વધ્યો તેથી, હાર્દો અણુસમજ, આડંબર અતિ,
મમત્વેથી ખડો વિવિધ રૂપના વ્યાપિત થયા;
ગુમાથી ધર્મેથી પરિણમિતતા રાષ્ટ્રરૂપની,
જુઓને આજે આ પરિસ્થિતિ બની શોક પ્રસૂતા. ૫
વધી ધીમે ધીમે સ્વમનગ્રહતા સાધક વિશે,
પ્રચારે યત્નોને સુદૃઢ કરવા પક્ષ નિજનો;
નિહાળી સર્વે આ પદ્ધિતજન ધર્મેન્નિમુખ બને,
અને કોઈ-બીજા ગુરૂગતિ, થઈ આહૂત, ઓળે. ૧૦

વ્યક્તિગત થવા માંડી,
વિશાલ ગુરૂભાવના;
ધર્મની ભાવના કેરા,
અકોણોએ પડે ઢીલા. ૧૧

ગળો ધમાધમે ધર્મ,
વિચારેમાં પુરાતની;
અર્વાચીનો રવીકારે છે
ધર્મ એ તો ધમાધમ. ૧૨

સ્વકીર્તિ કાર્યને પોષે,
ખડે અન્યોન્ય સાધકો;
પ્રવર્તે દ્રક્ષા એ રીતે,
બક્ત આગા વશીભૂત. ૧૩

અનુભાવ બની નષ્ટ,
થાય છે દ્રવ્ય લક્ષ્યાધા;
પ્રયોગે છે વિવાદોમાં,
વિદ્વાનો તર્ક શક્તિને. ૧૪

અશુભોત વહે જોઈ,
હિનમિત્ર થતી સ્થિતિ;
પૂર્વ કીર્તિતણા ઓષ,
નામ માત્ર રહ્યા ટકી. ૧૫

હેમચંદ્ર—હરિભદ્ર,—
યશોવિજય વાદિઓ;
પુનઃજન્મી થશે ક્યારે,
પુનરુદ્ધારકારક. ૧૬

ઉગે આજે સદસાંશુ,
ગતકાલતમાપહા;
વિકાસિત કરે ભવ્ય,—
પદ્મોને પ્રતિભા ધરી. ૧૭

મહાવીર મહાવીર !
વીરતા અક્ષતે મને;
યથાશક્તિ સ્વયં સેવા,
પ્રતિગ્રા-પ્રેમ ઉદ્ભવે.

૧૮

નવલા વર્ષના હલાણાં,
નવ સૂર્ય પ્રકાશમાં;
તન-પ્રાણુ અને લક્ષ્મી,
સમર્પુ તુજ પાદમાં.

૧૯

સત્સંસ્કાર વહે સદૈવ નીતિના જૈનીય જાતિવિષે,
માર્ગો કલ્પિત સર્વ ઉન્મૂલ થઇ ક્ષેષો બધાએ શમે;
હાઈ શાસન આ અપાર જગમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહે,
ધૃષ્ટા દેવલ ઉપજે હૃદય એ આ નવ્ય સંવત્સરે.

૨૦

સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિભ્યો નમઃ

ક્રોધ.

લેખક:—મુનિ અણ્ણતસાગર-વિજયપુર.

મહાન પુરુષોએ એમ કથન કર્યું છે કે ક્રોધ એ એક ચંડાળ છે. આ કથન સામાન્ય બુદ્ધિવાળા જીવાત્માઓના સમજવામાં એકદમ આવી શકે તેમ નથી તત્ત્રાપિ મૂળે પોતાને તો અનુભવ થયો છે કે એક સમયને વિષે હું મનોહર માળવ દેશમાં ગમન કરતો હતો ત્યારે તત્ત્ર નર્મદાજીના કાંઠા ઉપર આવેલા એક વિશાળ દેવાલયમાં એક મહાત્મા મહારાજેવામાં ગતવ્યા. ઉપરોક્ત દેવાલયમાં પૂર્વે કથન કરાએલા મહાન પુરુષની મુલાકાતે મહાર્ ગમન થયું તેજ અરસામાં અન્ય કેટલાક સાધુઓનું પણ તત્ત્રાગમન થયું હતું. તસ્મિન સમયે એક બ્રાહ્મણ સ્નાન કરી પિતાંબર ધારણ કરી હાથમાં દેવપૂજાર્થે કેટલોક સામાન લઈ એક સાંકડા રસ્તામાંથી પસાર થતો અમારા જોવામાં આવ્યો. દેવોએ ત્યાં એવું બન્યું કે સામી બાજુથી એક ચંડાલણી તે બ્રાહ્મણના સન્મુખ આવી. તેને જોઈ બ્રાહ્મણે કહ્યું કે અરે ઓ ચંડાલણી ! તું બાજુ થઈ જા ? કારણ હું બ્રાહ્મણ છું તેમજ વળી દેવપૂજાર્થે ગમન કરું છું માટે તારો પડછાયો લેવો તે મૂળે યોગ્ય નથી. હવે ચંડાલની જાત સામાન્યપણે પણ જરા ટિખળા તો હોય છેજ ! તેમાં વળી બટ મહારાજને એકદમ દુરમાલ્યો. તે સાંભળી ચંડાલણીએ જવાબ આપ્યો, હું આ આપો માર્ગ તમારો છે ? કે જેથી તમે આટલો બધો હુકમ ચલાવો છો ? જાનામાના બોલ્યા ચાલ્યા સિવાય જવું હોય તો ચાલ્યા જાઓ ? આ રસ્તો પડ્યો છે. હું તો કાંઈ બાજુ ખસવાની નથી કારણ રસ્તો સરકારી છે તેમાં તમારો તથા મહારાજ સરખોજ હક છે. તેમ તમે પણ માણસ છો ને હું પણ માણસ છું. તમે તમારા કાર્યના માટે ગમન કરો છો અને હું મહારાજ કામે જાઉં છું. હું ક્યાં તમને અડકી છું જેથી તમે આટલા બધા મીઠાજવણે બોલો છો. ઉપરોક્ત ચંડાલણીનું

પેદા કરનાર કોધનું સેવન કરવાથી ઉપરોક્ત સર્વે ગુણો નષ્ટ થઈ જાય છે. તેમજ સ્વહિતથી ચુકાવનારો એવો જે કોધ રિપુ તેને સદા સર્વદા દુરજ રાખવો એ જ્ઞાન પામ્યાનું ખાસ પહેલું લક્ષણ છે. ઉપર પ્રમાણે શાસ્ત્રકારોએ કોધને ઘણાજ તિરસ્કાર આદિ પદ્ધતિઓમાં ગણિ કાઢ્યો છે. છતાં પણ તેના જે બેદ પુનઃ જ્ઞાનીજનોએ પાક્યા છે. પ્રશસ્ત કોધ તથા અપ્ર-શસ્ત કોધ. એ બંને પ્રકારના કોધનું સ્વરૂપ સમજી અમુક પ્રકારની હદ સુધી જેની યોગ્યતા-પૂર્વક જરૂર જણાય છે તેવા પ્રકારના કોધને એકદમ ધિક્કારવો તે યોગ્યતામયું ન કહેવાય. કારણ કે અનુભવ પરથી એમ અવગોચાર્ય છે કે જ્યારે આપણે કોઈ પણ મનુષ્યને બાજબી તથા પ્રમાણિકપણે કોઈ પણ પ્રકારના કાર્યને કરતો અવલોકીએ છીએ ત્યારે શું સ્વાભાવિક રીતે આપણને આનન્દ પ્રાપ્ત થયા સિવાય રહે છે ખરો ? નહિજ. તેવીજ રીતે નાલાયક વિશ્વાસઘાતી અને દુષ્ટ જનોના તરફથી જુદું તેમજ જુલમભરેલું કોઈ પણ કાર્ય આપણે અવલોકીએ છીએ ત્યારે શું સ્વાભાવિક રીતે આપણી લાગણી તથા દીલ દુઃખાદિ ગુસ્સો નથી ઉપજતો ? ઉપજે છેજ. ઉપરોક્ત અનુભવ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે જે સકારણથી ઉત્પન્ન થતો કોધ અમુક હદ સુધી જરૂરનો છે, તેમજ કંઈકને કંઈક પણ ઉપયોગનો છે. આપણે વિચાર કરો કે એક નિર્દોષ અને અવાચક એવી ગાય કે જે છંદગી પર્યન્ત જગ-તના ઉપયોગમાં આવે છે અને મુલા ખાદ પણ જેનાં ચર્મ તથા અસ્થિ ઉપયોગમાં આવે છે તેને કોઈ અનાયં દુષ્ટ હથેલા તૈયાર થયો હોય તે અવલોકીશું તમારા હૃદયમાં તે ગાયને બચાવવા માટે વિચાર નહિ થાય ? અને જ્યારે તે દુષ્ટને તમે મનાઈ કરશો અને તે નહિ માને ત્યારે શું તમને કોધ નહિ થાય ? થશેજ. અને ગમે તે ઉપાયે બનતા સુધી તે નિરાપરાધિ ગાયને બચાવશોજ. આપણાં બાળ બચ્ચાં તથા આપણા હાથ નીચેનાં માણસો આપણા કુળનાં રીતરીવાજથી ઉલટાં ચાલતાં હોય અને તે ભલમનસાઈથી સમજતાં ન હોય તો શું તે પ્રત્યે તમે ગુસ્સો નહિ કરો ? અને એ કદાપિ તેમ કોધથી કરી ખામોશ રહેશો તો તેઓ વધારે ને વધારે નાલાયક બનશે તેના શું તમે કારણભૂત નહિ બનો ? વિચાર કરો કે આપણાં બચ્ચાં પોતાની અજ્ઞાનતાથી ઝેરનો પ્યાલો પીવા તૈયાર થયાં હોય તેને પ્રથમ શાન્તતાથી સમજાવવા છતાં તેઓ ન માને તો પશ્ચાત્ત શું કોધ કરી એર જુલમપૂર્વક તે પ્યાલો તેઓના હાથમાંથી તરો છીનારી હોય નહિ ? અને જે કદાચિત્ તે પ્યાલો છીનારી હોય નહિ એ તો અજ્ઞાન બચ્ચાં તમારા દેખતાં તેનું પાન કરે અને મરણ પામે તો કેનાં બચ્ચાં જાય ? તમારો પોતાનાંજ. તેમજ આપણાં નાનાં તથા મોટાં સખન્ધી જનો બિમાર હોય અને તેઓ દવાનો ઉપયોગ કરે નહિ ત્યારે શું આપણે જરા ભાર દઈને ધમકાવતા નથી ? તેમજ બજારમાં આપણે ચાલતા હોઇએ અને તેવા સમયમાં જ્ઞાનાદિક કરડવા તથા ગાય જેસાદિક મારવા આપણા ઉપર ધસી આવે ત્યારે શું તેમાંથી બચવાને માટે આપણે ઉપર ઉપરથી પણ ગુસ્સો દર્શાવતા નથી ? ત્યારે અત્રે આપણે કેવા પ્રકારના કોધને દૂર કરવો બોધ્યો ? એ સવાલ ઉદ્ભવે છે. તેના સમાધાનમાં જણાવવાનું જે કોધ માત્રનો ત્યાગ તો કરવાનો છે. પરન્તુ પ્રથમ જે બુદ્ધિને ખોટે માર્ગે યોજવાથી માહું પરિણામ પ્રાપ્ત થાય છે તે તથા હદ પાર અને મર્યાદા ઉપરા-ન્તના કોધના સેવન થકી આપણે ઘણુંજ ખમણું પડે છે. એવા પ્રકારના કોધને જ્ઞાનીજ-નોએ અતિ નિષેધ્યો છે તથા નરકનું દાર કહી સંબોધ્યો છે અને કહ્યું છે કે ક્રોધેન સત્કર્મ લયં પ્રિયાતિ એટલે કોધને ધારણ કરવાથી સારા કાર્યોના કાર્યનો પણ નાશ

યાય છે. તરખાત્ દારણાત્ જાની જનોએ આપણને એમ કરમાવ્યું છે કે કોઈ કુલ જનના કુલ કાર્યને અવરોધી તેના ઉપર ક્રોધ ન કરતાં ક્ષમાને ધારણ કરવી. અને તેમ કરવાથી કુલ જનનું કુલપણું આપણને કંઈ પણ હરહત કરવા બાગ્યશાળી બની શકેનું નથી. જેમકે:-

ક્ષમાઘનુઃ કરે વસ્ય દુર્જનઃ કિં કરિષ્યતિ ।

અઠુણે પતિવોવન્દિઃ સ્વયમેવ પ્રશામ્યતિ ॥ ૧ ॥

તુલ્યરહિત જમીનમાં પડેલો અગ્નિ સ્વયમેવ શાન્ત બની જાય છે, તથાપિ જેમ તેનાથી કંઈ પણ નુકસાન થતું નથી તેમ જો પુરોના દક્ષતામાં ક્ષમારૂપી ધનુષ શોભી રતું છે. તે પુરૂષને કુર્જનો તરફથી જતા માત્ર પણ નુકસાન થતું નથી. ઉપરોક્ત કથનથી એમ નહિ સમજાવું કે ખોટું, નીચ, અને નાલાયક કોઈ કરનારના ઉપર પણ ક્ષમાજ કરવી, અને સર્વથા ક્રોધ નહિજ કરવો. કારણ કે એમ કરવાથી તો કુલજનો ઉલ્લાસ સંગગન જનોને પીડા આપી દેશન કરે. માટે જરા માત્ર તો રૂચણ રાખવો જરૂરનો છે. કેમકે દાક્ષિણ્ય સ્વજનેદયાપર જને શાઠ્ય સદા દુર્જને તેમજ પુનઃ શઠં પ્રતિ શાઠ્યંકુર્યાત્-ઉપરોક્ત મુને અમત્રમાં મૂકી કુર્જનનોને મર્યાદા ઉત્પન્ન કરતા અદક્ષપત્ની ખાતર ઉપરથી દેખાડવા પુરતો ક્રોધ માને રૂચણ ધારણ કરવો તથાપિ હદ ઓળંગી મર્યાદા બહાર ક્રોધને કદાપિ કાંઈ પણ જરા દેવો નહિ, તેમજ તેનાથી કોઈ પણ પ્રકારનું પાપકર્મ કરતું નહિ. અને તેને પણા લાંબા વખત સુધી મનમાં રહેવા માટે જગ્યા આપવી નહિ ઉપરોક્ત પ્રકારના ક્રોધને લક્ષને શ્રમજી ભગવન્ત શ્રી મહાવીર-વર્દમાન સ્વામિના બે શિષ્યો ભગવન્તે મનાઈ દર્યા છતાં પણ ગૌરાલક્ષ્મી સામે વાદમાં ઉતર્યાં તેઓને ગૌરાલે તેજોલેસ્થાના બળથી ખાલી બરમ કરી નાખ્યા છતાં પણ આરાધિક્ત થયા છે. તેમજ વન્દસ્વામી તથા નમુચી પ્રશાન્તનો નિમિષ પણ જગજગદેર છે. તે ઉપરથી સાર સદબુદ્ધિ એજ કરવાનો છે કે પરમાર્થ બુદ્ધિથી કારણવશાત્ ક્રોધ રોગન યાપ છતાં તન્મય બની જવું નહિ. અને આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાની ખાતર જેમ બને તેમ ક્રોધને ત્યાગવા પ્રયત્ન કરવો. એવો સ્વાદુવાદ વાદનો મત છે તે સર્વથા જયવન્તો વર્તો.

મુશનાઃ-આ લેખ વ્યવહારદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ લખ્યો છે.

ન્હાનાં મોટાં કર્તવ્યા.

માણસ સાથે હસીને મીઠાશથી શાંતિપૂર્વક વાત કરવી. એવા યોગ નાના મોટા સર્વ મનુષ્યોને વારંવાર આવે છે. તેનો ઉપયોગ યથાયોગ્ય રીતે કરવો તેજ સદ્ગત છે. એવા પ્રસંગો અલ્પ આવે છે ને તેમાં કંઈ ઘણું મહત્ત્વ સમાયેલું હોતું નથી પરંતુ તેમાંની અડચણોને હીધે તેની યોગ્યતા વૃદ્ધિગત થાય છે. ખીજાએને માટે અડચણ વેઠી લેવી, કિંવા ખીજાએના સુખ માટે પોતાના સુખનો ગુપ્ત રીતે ભોગ આપવો એનું નામ મોટાપણું કહી શકાય. એકાદ હમાલને બોલે બચકામાં રહાયમ્મત થવું ને તેને હાથ આપવો. એકાદ રડતા બાળકને છાનો રાખવાની કોશીષ કરવી. એકાદ વખત આપણું નુકશાન થયું છતાં પણ ન ડગમગવું. કામ-કોષાદિકના સખ્ત આવેશ આવે તોપણ તેને ન ગાંડવું. ગમે તે થાય-આકાશ પાતાળ એક થાય તોપણ-સત્યનો ત્યાગ ન કરવો. પોતાનું માન-દ્રવ્ય અને શારીરિક કષ્ટના ભોગે પણ ફરજથી વિમુખ ન થવું એનું નામ મોટાપણું ! તેનું નામ પ્રજ્ઞતા !

અલગત તેમ કરવામાં શ્રમ પડે છે, કષ્ટ પડે છે, પોતાના સુખ સગર અને દ્રવ્યના સ્પૂલ ભોગ આપવા પડે છે પણ આ જગતમાં શ્રમ સિવાય સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ કદાપી પણ થતીજ નથી. અને કષ્ટ સિવાય મોટાઈ કદી પણ મળવાનીજ નથી. કારણ શ્રમ એ કાર્ય સિદ્ધિનું મૂળ છે. અને કષ્ટ એ મોટાઇનું મૂલ્ય છે. ને મૂલ્ય આપ્યા વિના માલ મળતોજ નથી. આ નિયમ અખિલ વિશ્વમાં અપ્રતિબદ્ધ ચાલી રહ્યો છે. એટલાજ માટે આપણાં નિત્ય કૃત્યોમાં પણ પગલે પગલે શ્રમ કરીને અને કષ્ટ સેવીને પણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએજ.

રાજા હરિશ્ચંદ્રે સત્યને ખાતર વિશ્વામિત્રને રાજ્ય ન આપ્યું હોત તે માત્ર જરા જુદું બોલ્યા હત તો કોઈ મારી નાખનાર નહતું. રામચંદ્રજીએ પિતૃ આજ્ઞા ખાતર વનવાસ ન સ્વિકારતાં રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું હોત તો તેમને કોઈ કાઢી મુકનાર નહતું. દેવતાઈ વિલાસ વૈભવનો ત્યાગ કરી દિક્ષા ન લેતાં મહાવીર સ્વામી જમવાન સંસારમાંજ રહ્યા હોત તે બચકર પરિસહ ન સહન કર્યા હોત તો તેમને કોઈ પુછનાર નહતું. સૂક્ષિભંદ્ર, ધન્ના, શક્ષિભંદ્ર ને ગજસુકમાલ જેવાં શ્રાવક સ્ત્રીઓ પરિસહ સહન ન કરતાં નિરાંતે દિવ્ય વિલાસો ભોગવ્યા કરત તો તેમને કંઈ દુઃખ નહતાં પણ ? ! ફરજ ને કષ્ટ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે તો તેઓને તે કરવાની ખાસ આવશ્યકતા હતીજ. શ્રમ ન લેવાય તો સિદ્ધિ ક્યાંથી ? માટેજ શ્રમ-કષ્ટ-આત્મબોધને સહન કરવું એ જેઓ રાજા અને સુર છે તેમની નજરમાં આપણે માટેનો સારો અભિપ્રાય મેળવવો એ કંઈ જનુ કહીશું નથી. કારણ તેઓને સારા-સાર વિચાર હોય છે, અને તેમનાં મન મોટાંજ રહે છે. ચોર કે હુંડારા હોય છે તેમનામાં પણ ખરા બોલાનું વજન વધારે હોય છે. માટે આપણે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં હોઈએ, ગમે ત્યાં હોઈએ, ગમે તેની સાથે હોઈએ પણ આપણે તો આપણા મનોદેવતાની અનુસા પ્રમાણે નીતિથીજ વર્તવું જોઈએ એનું પરિણામ શ્રેષ્ઠ આવ્યા સિવાય રહેવાનુંજ નથી. લલિમવાન કે બળવાન અગર પંડિત સાથે મુહૂર્તાથી માયાળુપણે ને સત્યતાથી વર્તવું અને ગંરીબ, હલકા, અમણ, કંગાલ કે નખગા સાથે તેથી વિરુદ્ધ વર્તવું એ કર્તવ્યથી વિમુખ થવા સરખું બદ્ધે કર્તવ્યનું ખુન કરવા સરખુંજ સમજવું. નાનામાં નાનું કુતરું કે બીસાડું, બાળક કે પંખી કહો તેની સાથે તેને પરિતાપ ઉપજાવે તેવી રીતે વર્તવાનો, તેને નુકશાન થાય તેવી રીતે વર્તવાનો ખાતો નીતિ નિયમથી ઉલટી રીતે વર્તવાનો તેમને શા હક છે વાર ? અમે તો એટલ સુધી વધીને કહીશું કે—

“ પુષ્પ પાંખડી જ્યાં દુભાય !
 જનવરની ત્યાં નહિ આગાય !
 સર્વ જીવનું દષ્ટિજો સુખ !
 મહા વીરની શીશા મુખ્ય ! ”

અહા ! કેવી વિશાળ દ્રષ્ટિવાળી નીતિનિયમથી ભરપુર શીખામણ ? જ્યારે પુષ્પ પાંખડીને દુભવનાનો નિષેધ કરવામાં આવે છે તો મનુષ્ય, પશુ, પંખીને દુઃખ દેવાનો નિષેધ આપોઆપજ થઈ જાય છે. પશુ કે પશુ જેવા મનુષ્ય આપણી સાથે નીતિથી ન વર્તે માટે આપણે પણ તેનાજ જેવું વર્તન તેના પ્રત્યે રાખવું એ અયોગ્ય છે, કારણ સારાસાર વિચાર કરવાની શક્તિ આપણામાં છે જે તેનામાં નથી તેથીજ મનુષ્યો પશુથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. માટે અન્ય પ્રત્યેની આપણી ફરજ યથાતથ્ય રીતે જાળવવી એજ સદ્વર્તન યાને કર્તવ્ય ગણાય. એ સિદ્ધાંતો સિવાય કદી પણ સિદ્ધિ છેજ નહિ. પોતાના પણને માટે, દેશને માટે કે પોતાના રાજ્યના ખચાવને ખાતર હજારો શ્વસનો શીર હસ્તાં હસ્તાં કપાવે છે ! શું તેઓને પોતાનાં જીવન વહાલાં નથી ? છેજ ! પણ યશ ને સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ તેમના જીવન કરતાં વધુ મોંઘી છે ને સિદ્ધિનું મૂલ્ય ! પ્રાણહન તથા પ્રાણસંશયવાળા શ્રમજ છે. એ મૂલ્યથી તેઓ યશ પ્રાપ્ત કરે છે-કહે કે ખરીદે છે. તેવીજ રીતે સદ્વર્તનશાળી થવા માટે ને ફરજ જાળવવા માટે પ્રત્યેકે નાનાં મોટાં કર્તવ્યો અવશ્ય કરવાંજ જોઈએ ને તે કર્તવ્યોના પરિપાલન માટે શ્રમ ને કષ્ટ વેઠવાંજ જોઈએ. કારણ કર્તવ્ય પરિપાલનનું મૂલ્ય શ્રમ ને કષ્ટજ છે.

આ સઘળાનો આરંભ ખીજ સદ્ગુણોની માફકજ નાનાથીજ થાય છે. માર્કિસસ ઓફ વર્સેસ્ટર નામના ઇંગ્લિશ સરદારે આરંભમાં સુલાપર ઉઠાવવા મુકેલા પાણીના વાસણ-પરનું ટાંકણ-અંદરના બાકથી ઉઠાવતું જોયું. તે પર પુષ્કળ મોટા માણસોએ પુષ્કળ વિચારો કર્યા અને પરિણામે હાલમાં અસ્તિત્વ ધરાવતાં પ્રજાજ રાક્ષસી વરાગ્યત્રો, ધ-જનો મોજુદ છે. આજ પ્રકારે માનસિક શક્તિની વૃદ્ધિને પણ છે.

આપણા ધરના નાના માણસે કિંવા ચાકરે આપણી અવગત કરી હોય તે સહન કરી જવાની ટેવ પાડવી એજ મોટાં મોટાં અપમાન સહન કરવાના સામર્થ્યનું ખીજ છે. તે ખીજ સંભાળવું જોઈએ. સહજ ક્રોધ આવવા મોડતાંજ દશગણી દરેક કામ કરવાની ટેવ પાડવી એ ભવિષ્યનાં અનેક ક્રોધનાં પરિણામથી ચનારા અનર્થ અટકાવવાનું ખીજ ગણી શકાય. આપણા દુર્ગુણો આપણાથી સ્તબ્ધ છે. તે ત્યાગ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો જોઈએ અને તે માટે આપણને જે મૂલ્ય ખર્ચવું પડે તે ખર્ચવુંજ જોઈએ-એકદમ ખર્ચવું જોઈએ. તેજ પ્રમાણે કર્તવ્યથી વીમૂખ કરનાર વિચારો-કાર્યો-ને સાધનોને ઠેકાણે કર્તવ્ય પ્રતિપાલન કરવામાં મદદ કરનાર વિચારો-કાર્યો-ને સાધનો સંમૂલ્યમાં એ કર્તવ્ય પ્રતિપાલનનાં સામર્થ્યનાં ખીજ સમજવાં ને તે ખીજ ગમે તે મૂલ્યે પણ તાબડોતોખ ખરીદવાંજ જોઈએ.

ખીજનાં કૃત્યો-જોઈને તે પરથી આપણે તેના વર્તન સંબંધી અભિપ્રાય બાંધીએ છીએ, તેજ પ્રમાણે આપણાં કૃત્યો ઉપરથી આપણા વર્તન સંબંધી લોકોને અભિપ્રાય બંધાવાનો છે. તે હમેશાં લક્ષ્યમાં રાખવુંજ જોઈએ. પછી બસે તે રાજનો અભિપ્રાય હોવા રહેતો હો. મોટા પડિતનો હો કે અક્ષર રાત્રનો હોય ! સારાને સાફ કહેવું ને ખોટાને ખોટું કહેવું એ ધણું કરીને સર્વ માન્ય નિયમ છે માટે આપણા માટેનો અભિપ્રાય સારો કરાવવા માટેજ આપણાં કૃત્યો શ્રેષ્ઠ રાખી ઉત્તમ વર્તન વર્તવા પગલે પગલે પ્રયત્નવાન થવું એજ કર્તવ્ય ગણાય.

માતા પિતાની ભક્તિ.

(લેખક:—શાહ દલસુખભાઈ ગિરધરલાલ માણેકપુર.)

॥ ન માતુઃ પરદેવતમ્ ॥

અવગુણ એકે નવ ગણ્યા, પ્રીતે પાળ્યાં લાડ;

માત પિતાને પાળવાં, પછી તેમાં શો પાડ.

* * * * *

ખરા દિલની ખાંતથી, પ્રીતે માત પિતાય;

કરે ચાકરી આકરી, ભવમાં કેમ જુલાય.

* * * * *

મામાપની સુશ્રુષા એ બ્રહ્મચારીના જીવનનો એક ભાગ હોવો જોઈએ, ધરમાં તે મા અને આપના આનંદ તથા રહાયતું કારણ હોવો જોઈએ; અને તેણે તેઓએ આપેલા શરીર થકી તેમની સેવા કરવી જોઈએ.

(હિન્દુ-આધિક્ષિકદસ.)

* * * * *

વિવેકી વાચકવૃંદ ! આપણને ઉત્પન્ન કરી, પોતે ધણા પ્રેમકારનાં કષ્ટો સહન કરીને સુખી જીંદગીમાં મૂકનાર આપણાં પૂજ્ય માતપિતાઓ જ છે. માતપિતાઓ પોતાની આસ્થા-વસ્થાથી તે વૃદ્ધાવસ્થા પર્યંત પોતાના પુત્રો પર જેવો નિર્ભર પ્રેમી રહેલ-ભાવ રાખે છે, તેવો ખીજા કોઈનો અંશ માત્ર પણ હોતો નથી; તેથી તેઓની સેવા-ભક્તિ કરી તેમને સુખી કરવાને આપણે ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરીએ તોપણ તેમના અમુલ્ય આભારનો બદલો કોઈ કાળે વળવાને સમર્થ હોઈ નહિ અને થશે પણ નહિ. માતાપિતાના જેવો હૃદયનો પ્રેમ અંકુર કુદરતે ખીજા કોઈને સમર્પ્યો નથી. આપણે જ્યારથી તેઓના ઉદરે જન્મ ધારણ કર્યો ત્યારથીજ, આપણા માટે તેઓ ધણી જાતનાં દુઃખો સહન કરતાં આવ્યાં છે, અને જીંદગી સુધી પોતાના બાળકોની લાગણી માટે સહન કર્યાંજ કરે છે. તેમાંથી તેઓ કોઈ કાળે મુક્ત થતાં નથી, તેથી તેઓનો બદલો વાળવાને માટે આપણે હમેશાં તન, મન અને ધનથી ખરા અતઃકરણથી તેઓની ભક્તિ કરી પૂજ્ય ભાવે માનની લાગણીથી વતેવું જોઈએ, આપણને જેઓએ ઉત્પન્ન કર્યાં; ઉત્પન્ન કર્યા પછી ઉછેરવામાં દુર્ગંધાદિકના દુઃખો પ્રેમની લાગણીને લઈ સહન કર્યાં, બીનેથી સુકે સુવાડી પોતે બીનામાં સુતાં, બાળકના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થયાં. ઉમ્મર વધતાં વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાને પુરતી મહેનત લઈ આગળ જતાં પોતે ધણાં કષ્ટો સહન કરીને પ્રાપ્ત કરેલી મિત્રકત આપણા સુખને માટે વગર આનાકાની-એ પ્રેમથી સોંપી તે માતાપિતાઓ પ્રત્યે આપણો સ્વાર્થ સંધારી ગયો એટલે તિરસ્કારની નજરે જોવું અને તેઓની લાગણી દુઃખાય તેવું વર્તન રાખવું તે કેટલું બધું ધિક્કારપાત્ર અને અજ્ઞાનતાનો નમુનો છે, તે સુર વાંચકો જ ખ્યાલ કરી શકશે ? તેઓએ આપણા પર કરેલા ઉપકારનો બદલો આ ભવમાં તો શું પરન્તુ ખીજા ભવોમાં પણ પૂર્ણ થઈ શકે તેમ નથી. આપણને સુખો આપવાને માટે જેણે પોતાનાં સવળાં સુખોનો ત્યાગ કર્યો છે તે જેવો તેવો પરીપક્ષર કહેવાયજ નહિ, આપણને ખરું સુખ આપનાર તેજ છે; તેને માટે આહરસ

બોસ્થએ કહ્યું છે કે “મનુષ્ય યા પશુ પક્ષીની જાતને મોટામાં મોટું સુખ જાણ્યાવસ્થાથીજ આપનાર પોતાનાં માતા અને પિતા છે” માટે હમેશાં યુએચએ રાખવી કે “માનો વધીઃ પિતરં મોક્ષ માતરમ્” હે ઈશ! અમારાં માતાપિતાને તું મારીશ નહિ.” કારણ કે “માતૃહીનાનાં ન કિં ચિત્સુખમસ્તિ”

અનુઓ ! આપણાં પૂજ્ય માઆપો એ સ્થિતિ દાતા, જન્મદાતા, અજ્ઞદાતા, આરોગ્યદાતા, અને મોક્ષદાતા હોવાથી તેઓ ખીજ સર્વની અનંતગણી ભક્તિને લાયક છે, કેમકે તેઓનો પ્રેમ આપણા પર અવર્ણનિય છે. દુનિયામાં સર્વ વંદન કરતાં પ્રથમ વંદન પણ સર્વ તેનેજ કરે છે. ત્યારથીજ વંદનની શરૂઆત થાય છે; એમ કહીએ તો વાસ્તવિક છે. દુનિયામાં આપણી હાજરી હોવી તે એ બંને પવિત્ર મૂર્તિઓનોજ પ્રતાપ છે. સઘળી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિજ માઆપથી છે. ઋષભદેવથી તે મહાવીર પર્યંત તીર્થંકરો, ભસ્ત જેવા ચક્રવર્તીઓ, વિક્રમ, ગોળ, શાલિવાહન વિગેરે પરદુઃખભંજન રાજાઓ માધ, કાલિદાસ વ્યાસ વિગેરે કવિરાજો, રામ, પરશુરામ વિગેરે દેવાંશી પુરુષો, ધન્વંતરી, વાગ્બદ્, ચરક વિગેરે વૈદ્યા, ન્યૂટન, ભાસ્કરાચાર્ય વિગેરે ગણિતશાસ્ત્રીઓ, વસિષ્ઠ, કપિલ અને ગૌતમ વિગેરે મહાત્માઓ યા ધર્માત્માઓ તથા જગતમાં આજે મહાન્ પદે ગણાતા ધર્મસ્થાપકો, વિજેતાઓ અને શોધકોની હયાતી એ નિર્મલ નામો (માતા-પિતા) નેજ આભારી છે, જગતમાંની બધી વિદ્યા, શોધો, કારીગરી, કળા, તત્ત્વો, સાધનો, કાવ્યદાઓ વિગેરેમાં માઆપજ પ્રથમ દરજ્જે છે. એ બંનેજ આપ્યા જગત્ માટે કહીએ તો જગત્ જનની છે, માઆપોએ સંતાન સુખવાળા થવું, એ પણ એમનાજ અનેક સતકર્મોનું ફળ છે, એ ફળને માટે તેઓએ આ ભવ અને પરભવમાં અનેક સતકર્મો કર્યા હશે. અનેક મુશ્કેલીઓ ઉઠાવી હશે, આ જન્મે કે પૂરવ જન્મે ઘણાં વૃત્ત, દાન, દયા, સંતોષ વિગેરેમાં મસ્ત રહ્યાં હશે, એ સર્વના ફળ તરીકે સંસાર સુખમાં સંતાન એ એક સુખપ્રાપ્તિષ્ઠ ગણાય છે. આથી તે પણ આપણે તેમનાજ આભારી છીએ; જે કે સંતાનની ઉત્પત્તિ સુખદાયક છે કે, દુઃખદાયક છે, તેનો નિશ્ચય નથી. ઘણાખરાઓ સંતાનોથી સુખને બદલે અત્યંત દુઃખને પ્રાપ્ત થાય છે. તે માઆપો જાણે છે, છતાં પણ તે નિઃસ્વાર્થ માતાપિતાઓ પોતાનો દરજ્જ, સંતતિની ખાતર અત્યંત દુઃખ વેદીને બળવે છે, અને પ્રજા પ્રાપ્તિને માટે પોતાનાં અહોભાગ્ય સમજે છે તે સંતાન પ્રાપ્તિની દરજ્જ માઆપોને ખીજ બધી દરજ્જ કરતાં ઘણીજ કિલ્લટ, જોખમ ભરેલી અને ગ્લાનિયથી ભરપૂર છે, માટે તે દરજ્જ બળવનાર બંને પ્રેમી મૂર્તિઓ સદા સર્વદા વંદનિય, અર્ચનિય અને પૂજનિય છે.

યં માતાપિતરૌ ક્લેશં સદેહે સંભવે જૃણાં ॥

ન તસ્ય નિષ્કૃત્તિઃ શક્યા કર્તું વર્ષશતૈરપિ ॥ ૧ ॥

બાળકના જન્મ સમયે માતાપિતા જે ક્લેશ સહન કરે છે તેનો બદલો પુત્રથી સો વર્ષે પણ વાળી શકાય તેમ નથી. માટે

માતરં પિતરં ચૈવ સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષદેવતામ્ ॥

મત્વા ગૃહી નિષેવેત સદા સર્વપ્રયત્નતઃ ॥ ૨ ॥

ગૃહસ્થ મનુષ્યે પિતા અને માતાને સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ દેવતા સ્વરૂપ માનીને સર્વ પ્રયત્નથી સર્વદા તેમની સેવા કરવી.

માતા અને પિતાએ આપણા માટે અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો સહન કર્યા છે તેથી તેમની ખરા જીવંતી સેવા-ભક્તિ કર્યાં સિવાય તે ઋણુમાંથી આપણે કદાપિ કાળે મુક્ત થવાના નથી. તેઓનો આપણાપર અપાર ઉપકાર ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થવા સાથે શરૂ થાય છે; ગર્ભાવસ્થામાં પણ માતાઓને આપણા સંરક્ષણ માટે અનેક જાતનાં પથ પાળવાં પડે છે, અનેક પ્રકારનાં સુખ તથા દેવાં પડે છે. સંતાન નિરોગી, નિર્મળ, નિષ્કલંક, સંપૂર્ણ બુદ્ધિશાળી અને ધર્મશાળી થાય; તે માટે તેને પોષણકારક અનેક જાતના ખોરાક દુઃખ વેડીને પણ ખાય છે. શુદ્ધ બાજતોમાં ધ્યાન રખાય છે, સત્કર્મો કરાય છે, તથા બધી વખત આનંદમાં, ધર્મધ્યાનમાં, સદાચરણ અને શુભ સંકલ્પોમાં ગળાય છે. એ દરેક કાર્યમાં માતાપિતા અનેક શ્રમ વેડી પળે પળે તનથી, મનથી અને ધનથી મદદ કરવામાં જરા પણ તક જવા દેતાં નથી. એ પ્રમાણે સંતાનોના સુખની ખાતર આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ સંતોષમાં રહી સહે છે. તેથી એ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમની ખરેખરી બલિદારીજ છે. તે પ્રેમનો બદલો આપણાથી કોઈ ઉપાયે પણ વાળી શકાશે નહિ. વળી જન્મની પહેલી પળે અનેક આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાં અનંતગણો વધારો થાય છે. અને આપણા પરના અપાર ઉપકારોમાં મોટામાં મોટો જયો ત્યાંથી જળે છે. બાળકની ખટખટ, મૂત્ર, વિષ્ટા, ઝોરી, અજબડા, ધવ-રાવવું, ખાવા પીવાની સખત પથ, સુવાડવાનાં દુઃખો, બાળકના વિચિત્ર રોગો અને સાચ-વવા સંભાળવાની પીડા વગેરે ઉપાધિનો થોડા રોજમાં પાર રહેતો નથી. આ ઉપાધિ જેણે અનુભવી છે, તેજ ખરેખર જાણી શકે છે. આ સમયે આ ઉપાધિથી કંટાળી માબાપ તેને જંગલમાં મૂકી આવે, અથવા અનેક ખાનાં નીચે બાળકને મારી નાંખવાતું કરે તો ખુશીથી કરી શકે તેમ છે, એ સમયે બાળક જીવે ચા ન જીવે તેનો તમામ આધાર એ માબાપ ઉપરજ છે. આ પ્રમાણે સંતાન ઉત્પત્તિ પહેલાં પોતે ધણુંજ ન શિકરો, સ્વતંત્ર, નિરૂપાધિ-મય તથા આનંદમસ્ત હતાં, અને હવે પૂર્ણ વ્યવસ્થામાં વધી ગયાં છતાં પણ માબાપ કોઈ પોતાનાં બાળક પ્રત્યે નાની વયમાં અસતોષ જાહેર કરી જરા પણ દુઃખી થયા દેતાં નથી. પરંતુ તેને જીવેરવાને માટે અનેક દુઃખોને સહન કરીને પોતાના બહોળા સુખનો ભોગ આપે છે. પોતે બંધનમાં રહ્યાં ને પાળી પોષી પોતાની જાત વેચીને મોટાં કરે છે તે કેટલો બધો સ્નેહભાવ કહેવાય? એક કવિએ કહ્યું છે કે—

જો આખા જગતમાં જજે જગ ફરે,
ન માબાપ સમ પ્યાર ક્યાં પણ જડે;
ખડું હેત આવે અને તે ટળે.
પરંતુ ન એ હેત ટાલું પડે;
ઓ માતા! ઓ માતા! બહાણ ઓ તાત!
ન તમ પ્યાર જેવો જગમાં જણાત!!!

* * * * *

માતાપિતાનું હેત તો અઘોરિકજ છે, પોતાના બાળકો પર જે અનહદ પ્રેમ રાખે છે, તેના જેટલો ખીજ કોઈપર રાખતાં નથી. ઘરમાં ગમે તેટલી લક્ષ્મી અને રાજ્યસુખ ભોગ-વવાનું હોય તોપણ પુત્ર સિવાય તે સદળાને તથા પોતાના જન્મને ટથા ગણે છે, અને જ્યારે બાળક અવતરે છે ત્યારેજ પોતાના જન્મનું સાર્થક થયેલું સમજી ધણા પ્રકારની

હાડમારી ખમવા છતાં તેની લાલનપાલન કરી બરદાસ હોય છે. તે વખતે માઆપ સમજે છે કે, ઘણાં સંતાનો મોટાં થયા પછી માઆપને દુઃખી કરે છે, ક્ષણે ક્ષણે માઆપને વઢી વડુનેજ દેખે છે, ભરણપોષણ કરતા નથી, તેમજ ઘડપણમાં ચાકરી કરવાને બદલે અનેક ઉપાધિમાં નાખી હેરાન હેરાન કરે છે. ઘણા પુત્રો એવા વ્યભિચારી-દુરાચારી થાય છે કે, પોતે કેદમાં જઈ વા બીજી રીતે માતાપિતાની આબરૂના, ધનના ને પ્રતિષ્ઠાના કાંકરા કરે છે, અને આ સંતાન વખતે તેમાંનું પણ એકાદ હોય, એ વિગેરે ઘણું સમજે છે. છતાં તે અવગણે તરફ નહિ જોતાં પૂર્ણ પ્રેમ, પૂર્ણ શ્રમ, અને પૂર્ણ ઉમંગથી લાલનપાલન કરી પોતાની ફરજ કેવળ નિઃસ્વાર્થે તથા કેવળ પરમાર્થે બજાવે છે. જન્મથી પાંચ વરસ સુધીની ઉપાધિ સર્વ કરતાં વધુ છે, અને તેટલી મુદતની ફરજ બજાવવાની માતાપિતાઓને ઘણી વિપમ અને કડીણ છે. આવા નિઃસ્વાર્થપિણાને લીધે તેમનો ઉપકાર અવલુંનિય, અનુપમ અને અમાપ છે. તેથી તેઓ સર્વ ઠેકણે, સર્વ કામમાં, સર્વ સંજોગમાં અને સર્વ સ્થિતિમાં પરમ પૂજ્ય છે. હવે આપણે છ સાત વરસની ઉંમર બાળકની થયા પછીની સ્થિતિ પર આવીએ તો તે વખતે માતાપિતા એજ આપણા ખરા મહેતાજી અથવા માસ્તર છે. જુઓ કે સ્કુલના મહેતાજી તો એક વરસમાં ત્રણ માસ બે વેકેશનના, પર દિવસ રવિવારના, ૨૬ દિવસ આઠઠા બુધવારના, ચાળીશથી પચાસ દિવસ તહેવારના એમ આઠ માસ જતાં માત્ર ચાર માસજ સ્કૂલ ચલાવે છે તેમાં પણ માંદગી, વિવાદ, કારજ વિગેરે અવસર, ગૃહ પ્રસંગ, પરગામ ગમન ઈત્યાદિના ઓછામાં ઓછા પંદર દિવસ બાદ ગણતાં સાઠત્રણ માસ નક્કી રહે છે. હવે આ સાઠત્રણ માસમાં રોજ માત્ર પાંચ કે છ કલાક ભણાવવું, તેથી આખા વર્ષમાં માત્ર વીશથી બારીશ દિવસ અખંડ (ચોવીશ કલાકનો દિવસ ગણતાં) મહેતાજીના સંસર્ગમાં બાળક રહે છે. તે વીશ બારીશ દિવસમાં કલાકે કલાકે વિચિત્ર વિચારોના ખારી-ખત શિક્ષક આવે તે પણ પગારદાર, સ્વાર્થી, ઉપરની ટાપડીપવાળો, ભય ત્રાસના જોરવાળો હોય તો તે બાળકના ભવિષ્યની, વ્યવહારની અને જીંદગીની તમામ ચિંતા માથે રાખનારો નજ હોય તો પછી બાળકનું વર્તન કેવું બધાય તે વિચારવા જેવું છે. જેની પાસે બાળકોનાં મન ક્યવાય, જેને બાળક ભણે યા ન ભણે, સુધરે યા ગગડે તેની સાથે કંઈ લેવા દેવા ન હોય, કદાચ હોય તો પરિક્ષામાં કેમ વધુ પાસ થાય તેને માટે યત્રની માફક અમુક પુસ્તકો ગોખાવવામાંજ સાર્થક માનતો હોય, જે પોતે પણ કોંઈ, વ્યસની, દુરાચારી હોય, ત્યાં સ્કૂલમાંની બાળકની હાજરી અને બહુતર એક કારસ રૂપ, એક વેક જેવું હોય તેમાં શું નવાઇ? માત્ર વીશ બારીશ દિવસ કામ કરીને એક વર્ષનો પગાર લેનાર વેહીઆ માસ્તરો ક્યાં? અને અખંડ પરિશ્રમથી ચોવીશ ચોવીશ કલાક કામ લેનાર ને દેનાર, અખંડ પ્રસંગમાંજ રહેનાર, પોતાના જીવતરથી અધિક ગણીને ખર્ચ તત્ત્વ સંપૂર્ણપણે આપનાર, પરમ પૂજ્ય સદ્વર્તનશાળી આપણાં માતાપિતાઓ ક્યાં? વળી માઆપ જુઓ સ્કૂલ ચાલે કે ન ચાલે, સ્કૂલમાં વેકેશન હો, તહેવાર હો કે ગમે તે છૂટી હો, તોપણ પોતાના બાળકને માટે બાંધેલી ધરણી નિશાળ સદા સર્વદા ખુલ્લીજ રાખે છે. તેવી આપણા પ્રત્યે ઉપકાર દૃષ્ટિ રાખીને વ્યવહારનું અને અન્ય શિક્ષણ યોગ્ય રીતે હમેશાં આપ્યાજ કરે છે, તે માતાપિતાનો ઉપકાર આપણથી બુલાવજ શી રીતે? તે વિચારવાનું છે.

વાંચકો ! બાળક માંદ હોય, વિવાદ, કારજાદિક અવસર હોય તોપણ માઆપે ખોલેલી ધરણી સ્કૂલમાં બાળક ગેરહાજર રહેતું નથી. તેમજ માઆપને પણ ખરા શિક્ષક-તરીકેની

હમેશાં નિયમિત નોકરી આપવી પડે છે. જો કે ત્યાં રીતસર હાજરી પૂરાતી નથી, દંડ થતો નથી, શી લેવાતી નથી, અસુક જાતનો સરસામાન કે પુસ્તકો જોઈતાં નથી. નિશાળમાં જેમ ભણતાં ભણતાં ક્યારે છૂટી મળે, ક્યારે રજાના દિવસો આવે કે. ઘેર જઈને ખેતી રહીએ. તેવી અનેક પ્રકારની લાગણી રહ્યાં કરે છે, તેવું આ માઆપરથી શિક્ષકની ધર નિશાળમાં જરા પણ હોતું નથી. પણ સદા ત્યાં રહેવાનું જ મન વધે છે. તેથી ધર તો ખરેખર આનંદના ખેંચીચાડપ નિશાળ છે. ત્યાં રહેવામાં ભય થતો નથી, મન ખિલકુલ ક્યવાતું નથી અને કોઈ પણ જાતની છૂટી જોઈતી નથી. પૃથ્વીની છેડોળ બાળકને ધર છે. આવી ધરરૂપ નિશાળમાં માઆપ માસ્તરરૂપ, પોતાના બાળકને ઉત્તમ સદ્ગુણી પુત્ર કરવા, અત્યંત વિદ્યાવાન, કવિ, શાહુકાર, પરોપકારી કે હુન્નરી કરવા હસાડી રમાડીને અહોનીશ પોતાની પાસેનો વિદ્યા, કળા, ધન અને અકલરૂપ તમામ ખજાનો જરા પણ સંકોચ વગર આપી દેવામાં લગારે ન્યૂનતા રાખતાં નથી. ધરની, વ્યવહારની તમામ ક્રિયા આખેહુણ રીતે દેખાડે છે. લગન, લૌકિક આચારશિક્ષના પ્રસંગોમાં તેમજ પોતાના આખા નિત્ય કર્મ-રૂપ ઉત્તમ આચરણથી એવું શિક્ષણ આપે છે કે, તેથી બાળક ઉત્તમ સુપુરૂષ થાય છે. ધરમાં અપાતા તમામ શિક્ષણ ઉપરાંત વળી માઆપરૂપ માસ્તર સ્કૂલમાં બાળક સુધરે છે કે નહિ, નખજો થંતો જાય છે કે સખજો થતો જાય છે. પાસ થશે કે નાપાસ થશે તેની પણ પૂરતી ચિંતા રાખે છે. અને તેના માટે પેલા સ્કૂલના કામ અલાઉ માસ્તર (શિક્ષકને) બલાંમણુ પણ કરે છે. પરંતુ માઆપરૂપ માસ્તરને બલામણુ કરવા કોઈ ગયા હોય એવું સાંભળ્યું કે જોઈતું નથી. આમ દરેક રીતે માઆપ બાળકને પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક ગણીને પોતાની બધી શક્તિ, આચરણ, વ્યવહાર, કળા, કારીગરી, આવડત, ચતુરાઈ અને સદ્ગુણો પ્રત્યક્ષ તથા પરોક્ષપણે અનુપમ શિક્ષણદ્વારા આપે છે. તેની બરોબરી કરવાને કોઈ પણ સ્કૂલ, કોલેજ, ગુરૂકુલ કે બોર્ડિંગ સમર્થ નથી. વર્ષમાં માત્ર વીસ બાળીસજ બાળક સ્કૂલમાં રહે છે ને તે પણ અસુક વર્ગોની વય થયા સુધીજ ! ત્યારે માઆપ કને તો જન્મથી તે છ'દગી પર્યંત જ્યાં સુધી તે હયાતી ધરાવતાં હોય ત્યાં સુધી પાસે રહે છે. અને પેલી સ્કૂલ કોલેજ છોડ્યા પછી પણ ધરરૂપ નિશાળનું શિક્ષણ તો ચાલુજ રાખે છે. કારણ કે માતાપિતા તે વખતે સમજે છે કે:-

માતા રિપુઃ પિતા શત્રુર્વાલો યાત્ર્યાં ન પાઠયતે ॥

સમા મધ્યે ન શોભત, હંસ મધ્યે વકો ચથા ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:-જે માતા અને પિતા બાળકને બચાવતાં નથી, તે બાળકને શત્રુરૂપ છે. કેમકે હંસના સમાજમાં બગલો ન શોભે, તેમ સજ્જનોની સભામાં તેવો બાળક શોભતો નથી. વળી માતાપિતાનું કર્તવ્ય છે કે:-

લાલયેત્વંચ વર્ષાણિ, દશ વર્ષાણિ તાઢયેત્ ॥

પ્રાપ્તે તુ પોહ્યે વર્ષે, પુત્રે મિત્રત્વમાચરેત્ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:-પુત્રને પાંચ વરસ સુધી લાડ લડાવવાં, દશ વરસનો થતાં સુધી તાડન કરવું, અને સોળ વરસનો થતાં તેની સાથે મિત્રભાવથી વર્તવું; કારણ કે જેમ માતાપિતા આપણા પ્રત્યે શુભેચ્છા રાખે છે તેની પેઠી તેમની સંઘળી આશા પૂર્ણ કરવી તેને માટે સાચામાં કશું છે કે:-

આશંસતે હિ પુત્રેષુ, પિતા માતા ચ ભારત ।

યશઃ કીર્તિર્ગૈશ્વર્યં, પ્રજા ધર્મ તથૈવ ચ ॥

તયોરાશાન્તુ સફલાંયઃ કરોતિ સ ધર્મવિત્ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—પિતા અને માતા પુત્રને વિશે યશ, કીર્તિ, શૈશ્વર્ય, પ્રજા, સંતાન અને ધર્મની આશા કરે છે, માટે જે મનુષ્ય પિતા માતાની તે આશા સફળ કરે છે તેજ ધર્મને જાણનારો છે. (અપૂર્ણ.)

અલૌકિક ગુફાઓ.

(૧)

અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં આવેલ કેટલી પ્રાંતમાં “મૅગ્માથ” નામની ધણી પ્રાચીન વખતની એક ચમત્કારી અલૌકિક ગુફા છે. તેના જેટલી મોટી વિસ્તારવાળી ગુફા આ જગતમાં બીજા કોઈ ઠેકાણે હજી સુધી કોઈના હેખવામાં આવી નથી. અત્યાર સુધીમાં તે ગુફા સંબંધી જે જે તપાસ કરવામાં આવી છે, તે ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે તે આશરે દશ ગાઉ ઉપરાંત લાંબી છે પરંતુ પૃથ્વીની માંહે નીચાણમાં કેટલી ઉંડી છે તે હજી સુધી કોઈના જાણવામાં આવ્યું નથી, તે ગુફામાં ઘણા અંધકાર હોવાના લીધે જોવા જવાની ઇચ્છા રાખનાર અંદર મોટી જતી પ્રગટાવીને સાથે લઈ જવાની જરૂર પડે છે. તે ગુફામાં માંહે થોડુંએક ગયા પછી એકે અદ્ભુત ચમત્કાર જોવામાં આવે છે, એક તરફ વિલક્ષણ આકારના ચક્રિત કરનારા ઉત્તમ પ્રકારના થાંભલાઓથી ભરપૂર મોટાં દીવાનખાના જેવા ઝોરડા માકુમ પડી આવે છે, અને બીજી બાજુએ રત્નજડિત દેવળોના ગભારા સરખા ઝોરડાઓથી તેના તેજના લીધે આંખો સ્થિર ખની જાય છે. આ ગુફાની બાંધણી ચક્રવ્યૂહ પ્રમાણે છે. અને તેના જુદા જુદા ભાગોનાં નામ જુદાં જુદાં પાકવામાં આવ્યાં છે. તેમાં એકનું નામ “રક્ષસી ધુમ્મટ” છે. તે જોતાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. કારણકે આ ધુમ્મટ આશરે ચારસોને ત્રીસ કુટની ઉંચાઈમાં હોવાના લીધે તેને જોવા સાડા ગમે તેટલી મોટી મશાલ સળગાવી હોય તો પણ તે ધુમ્મટની ટોચ સુધી ઉંચે નગર જઈ શકતી નથી, વળી આ ગુફામાં એક “સ્ટાઇકસ” નામની મોટી નદી વહ્યા કરે છે, તેને ક્રીક દંત કથાઓમાં ઇલ્ડોક અથવા નરકમાં કદપેલી એક નદીનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. તેજ નામ આ નદીને પણ આપવામાં આવેલ છે. તે નદી ઘણી જગ્યાએ આંડીઅવળી વહેતી હોવાના સળએ બચકર જણાઈ આવે છે. તેથી તેના પાણીમાં સધળે ઠેકાણે ચક્રચક્રદ થઈ જાય છે, ત્યાંથી આગળ જતાં એક “મૃત સમુદ્ર” નામનું ઘણું અને ચમત્કારી તળાવ રસ્તામાં આવે છે, આ આખી ગુફા કોઈનાથી પુરી જોઈ શકાતી નથી, પરંતુ તેનો થોડો ઘણો ભાગ જોતાં પણ ચાર પાંચ દિવસ લાગી જાય છે.

(૨)

ઇટાલી દેશમાં બાર્કેનો નામે શહેરથી ચાર ગાઉ પર આવેલા સાક્રા નામના ગામની નજીક ઘણા દરદોને નાશ કરનારી એક ચમત્કારી ગુફા છે. તે ગુફામાં ઘણી જગ્યાએ બાંધક નાનાં બાકાં છે તે બાકાંમાંથી માદા તથા કાગળ માસમાં કોઈ પણ માણસને ન કરડે તેવા

વગર એરના વિવિધ રંગના મોઢા સાથે બહાર નીકળે છે, તે વખતે એ ગુણની અદર વિસ્ફોટક, રક્તપિત્તવાળાં અર્ધાગવાયુથી જેના હાથપગ રહી ગયા હોય તે, ગરમીથી પીડાતાં, રાક્ષ અને સોજના દરદીઓ તથા બગદર વગેરે રોગોથી પીડાતા માણસો ત્યાં જઈને ખેસે કે સુધ જાય એટલે તરત ફેટલાક સાથે બાકાંમાંથી બહાર નીકળી દરદી માણસના સઘળા અંગપર લપેટાઈ જઈને પોતાની લાંબી જીભો બહાર કાઢી બધા રોગવાળા ભાગોપર ચાટવા લાગી જાય છે, તેથી તેના લીધે દરદીને ધણોજ પસીના વળે છે. એ મુજબ દરદી બે ત્રણ દિવસ કલાક બપે કલાક ગુણમાં જઈને ખેસે અને સર્પો તેને ચાટી લે, એટલે આખા જન્મતું તે દરદ મટી જાય છે. આ ગુણમાં જે જે બાકાં છે તેમાંથી હમેશાં ઝીણો અને કોઈ વખત બારે અવાજ બેરથી આવ્યા કરે છે: “દરદો નારશ કરવાને માટે કેવો કુદરતનો અમલકારી પ્રભાવ !” એવું કહેવાય છે કે, રોમનના એક સઘળા અંગે સડી ગયેલા રક્તપિત્તવાળા દરદીએ આપઘાત કરવા નિમિત્તે પ્રવેશ કરતાં સામે થઈ જવાને લીધે આ ગુણને પ્રસિદ્ધિમાં આણી હતી; અને તના પ્રતાપે હજારો દરદીઓ પોતાના અમાધ્ય દરદોથી મુક્ત, આજે પણ થાય છે.

ચમત્કારી ફકીર.

દશ મહિના જમીનમાં દટાઈ રહેનાર ફકીરની નજરે જોયેલી

એક ખેરી અને અદ્ભુત વાર્તા.

ઈસવી સન ૧૮૭૮ માં મી. નવરોજી ફરદુનજી બ્યારે પંજાબ તરફની યુસાફરીએ ગયા હતાં, ત્યારે તેમણે મહારાજ રણજીતસિંહની સમક્ષ લાહોરના દરબારમાં એક ચમત્કારી ફકીરને જોયો હતો. તેનો હેવાલ તેઓ નીચે પ્રમાણે આપે છે.

એ ફકીર એક મહિનાથી તે બે વરસની લાંબી સુદત સુધી જમીનમાં દટાઈ રહેતો હતો, અને તેમાંથી પાછો જીવતો બહાર નીકળતો. એ વાતની ત્રણ ચાર વખત લાહોરમાં અજમાએરા થઈ હતી. એ ફકીર એવો નવાઈ સરખો ખેલ દેખાડવા પહેલાં પોતાની સઘળી તૈયારી કર્યા પછી, એક દિવસે મહારાજ રણજીતસિંહ તથા તેમના દરબારના નાનીયા અમલદારો, એ અચરત સરખો તમાસો જોવાને આવ્યા હતા, તેઓની સામે એ ફકીર દટાએસો હતો. તેની ઉપજ-તીપજ આ પ્રમાણે થઈ હતી, કે તે ધણીએ છાટયાની પહેલાં પોતાના નાકનાં નસકોરાં તેમજ ઠાન અને સરીર પરના બીજાં છેદો કે જે રસ્તેથી હવા આવજવ કરી શકે તે સઘળામાં મીણુ દાખીને બંધ કર્યાં, પણ તેણે પોતાનું મોઢું ઉઘાડું રાખ્યું હતું, અને પોતાની જીભને વાંકી વાળીને પોતાનું ગળું પણ બંધ કર્યું. પછી તેને ઉંચકીને એક કોથળામાં નાંખીને તેનું મોઢું કીલી લઈ તે ઉપર મહારાજએ પોતાની મહોર દાખીને તે કોથળાને એક દેવઘરની પેટીમાં મૂકીને તેને તાણું મારી તે ઉપર પણ મહારાજએ પોતાની મહોર દાખી અને જમીનમાં ખાડો ખોદીને તેમાં તે પેટી મૂકી, તે ખાડાને મોઢું નાંખીને પૂરી નાંખ્યો. પછી તે ઉપર તરતજ સર્વના દેખતાં જવના દાણાની રોપણી કીધી, તથા આસપાસ ચોટી કરવા સાડ પહેરો મેલ્યો. એ રીતે આશરે દશ આસ સુધી એ ફકીરને બોંયમાં દાટી રાખ્યા પછી મહારાજ પોતે તે જગ્યા ઉપર તેને બહાર

કાઢવા માટે ગયા. તે વેળાએ તેમની સંગાથે ઈન્દારનો ફેસીડન્ટ સર સી૦ એમ૦ વેડ હતો; તેઓની નજરે પેલી જમીન ખોદીને તેમાંથી પેલા ફકીરની પેટી બહાર કાઢીને તેનું તાણું ઉઘાડ્યું, તો તેના પર મહારાજે જે મહોરો દાખી હતી તે અનામત જ્નેવામાં આવી. તે મહોરો મહારાજાએ પોતાને હાથે તોડીને તે ફકીરને દસ મહિને તેમાંથી બહાર કાઢ્યો, ત્યારે તેની નાડી સર વેડે પોતે બેઠો, તથા તેનું પેટ તપાસ્યું તે પરથી જ્નેવામાં આવ્યું કે તેનો દમ બંધાઈ ગયો હતો, તથા નાડી ચાલતી નહોતી; તેમજ તેનો પ્રાણ હોય એવું પણ માણસ પડ્યું નહિ. પછી એક જણે તેના મોંઘામાં આંગળી ધાલીને તેની જીભ બેવડ વાળીને વાંટી કરેલી હતી તે સીધી કરી, તે વેળાએ તેનું કપાળ અતિશય ગરમ થયેલું હતું, પણ તેના શરીરના ખીજા ભાગે શિતળ હતા. પછી તેના શરીર પર ગરમ પાણી રેડ્યું તથા તેના કપાળ ઉપર એક હતી રોટલી મૂકી, અને તેના નાક તથા કાંનમાંથી મીણ કાઢ્યું, ત્યારે આચરે બે કલાકની વચમાં તે ફકીર પાછો આગળની પેઠે હોશિયાર થઈને ઉભો થયો, તે બેઠે સર્વ લોક ભારે અચંબો પામ્યા; કારણકે કોઈને પણ આવી રીતે દશ મહિના સુધી ભોંયમાં દટાઈ રહેવા છતાં પાછો જીવતો નીકળશે એવી બિલકુલ આશા નહોતી. એ ફકીર આશરે ત્રીસ વરસની ઉંમરનો એક રૂપાળા અને સોહામણા ચહેરાનો હતો, અને તે કહેતો હતો કે ગમે તેટલી લાંબી મુદત સુધી તેની રીતે ભોંયમાં રહી શકું છું. જેટલી મુદત તે ભોંયમાં રહી શકે છે ત્યાંસુધી તેના વાળ તથા નખ વધતા નથી, અને એવી હાલતમાં જે વેળાએ પડી રહે છે, તે વેળાએ તે ધણીએક સારાં સ્વપ્નાં જુએ છે, તથા તેના વખતમાં કરો ખોરાક કે પાણી તેનાં ખાવા પીવામાં આવતું નથી. વળી એ પરીક્ષા થઈ તેની પહેલાં ઠાંકરે એકરી ગારેબીએ ફકીરને બેસેબસ તપાસ્યો હતો. તેથી તે ઘણો અચરજમાં પડ્યો હતો કે એ ફકીરે અજપાણી તથા શ્વાસ વિના શી રીતે એટલા બધા દિવસ જીવ્યા હશે; તેમાં પણ વળી અજ પાણી સિવાય તો યોડું ધણું નહી શકે, પરંતુ હજી સિવાય તો મનુષ્યથી એક ઘડી પણ જીવી શકાય નહિ; તો એ ફકીરનો જીવ શી રીતે કાયા સાથે હયાતી રહ્યો હશે તે ચમત્કારી મહાત્મ્ય કાઢીના પણ જાણવામાં આવી શક્યુંજ નહિ.

કાવ્યકુંજ.

જીવન-સન્દેશ.

[હરિગીત]

આવ્યા અહિં શા કામથી, શા પ્રેમથી, શા અર્થથી ?
આવ્યા અહિં શા સારથી, -શા નેમથી, શા કર્મથી ?
આવ્યાજ હા ! વિદારવા હુએ કહું દિન રંકનાં—
આવ્યા નહીં કર્તવ્યથી ! કરવા જનોની સેવના !
સહીર્તિ જાંખી સુમધવિષુ સુમનો સહ પ્રસરાવતાં,
માધુર્યવિષુ બ્રમરો કદિ મધુરવાદ એ ના ચાખતાં;
પ્રભુ પ્રેમીઓ પ્રભુમય બની આનન્દમાં સૌ નાચતા,
બ્રુ પ્રેમિઓ દીનમય બની જન સેવમાં સૌ અર્પતા.

આહ્યા નથી, સેવ્યા નથી, જાણ્યા નથી પોતાસમા,
 દીન રંકમાં દીધાં નથી—લીધાં નથી આશ્વાસનો;
 હંબ્યા ભલે, ખેલ્યા ભલે,—આરામને નીચ ઝેશમાં,
 પંથુ દુખીની સેવા વિના આયુષ્યની મીઠાશ ક્યાં ?
 જાણો કુરાન, સ્મૃતિભયે જોવા ચહો તે સૌ જીવો,
 ભૂ પ્રેમીઓ ને સેવકો પરમાર્થમાં સ્વાર્થજ જીવે;
 દીન પોષવા, દીન સેવવા, અધારને ઉગ્રસવા,
 કલ્યાણીઓ સૌ યુગમાં નીજ આત્મને હોમાવતા.
 પરમાર્થમાં આનન્દ સે, કર્તવ્યમાં મંડ્યા રહે,
 જન સેવમાં સત્સંગનો ઉત્સવ લહે સૌ પ્રીતિયે;
 દીન સેવના ખતે કરી તાર્યા કદિ કો દુખીને,
 દેશસેવા—દેવસેવા સૌ એજ છે ! હા એજ છે.
 જ્યારે રૂવે પામીવ્યથા, દુખીધણા ચોધારથી,
 જ્યારે ગરે રોગી ખતી, રકો ધણા ખાધાવિના;
 જ્યારે જુરે ગરિયો ભક્ત ગરિયાઈમાં પૈસાવિના,
 એ દીનની દીનતામહી સેવાતણી મીઠાશ છે.
 ચાહો ભક્ત સૌ દીનને, સૌ ભાઈને, સૌ કાઠને,
 પ્રેમે મહો સૌ સેવના—દીન સેવના ઉગંઘથી;
 ઉદ્ધારજો, સંસ્કારજો, જીવાડજો, લે આત્મમાં,
 પીડિતો ધણાં, રડતાં. દુખે, વિકાપમાં દીન ગાળતાં.
 આવ્યા અહિં ઉદ્ધારવા, વિકસાવવા સૌ રંકને,
 આવ્યા અહિં દેવાહૃદય, અતિપ્રેમથી સૌ કાઠને;
 આવ્યા અહિં દીપ જ્ઞાનનો દીનો વિષે પ્રકટાવવા,
 જન્મ્યા ઉઠાડીને કકળતા જાણુઓ આશ્વાસવા.
 આવ્યા નહીં ભુલાવવા સ્મરો કહુ દીન રંકનો,
 ચાહી અને સેવી હદે છાતી પરે સૌ રાખવા;
 નિવૃત્તિ કે પ્રવૃત્તિ હો, સકામ કે નિષ્કામ હો !
 હો દુખ કે સુખ હો ભલે સ્વર્ગમાં સૌ સુખ છે.
 આવાસ છે પ્રભુવ્યક્તિનો સૌ દીનજનના આત્મમાં,
 પૂજનય છે પ્રભુ શ્રુતિ સર્વે રંકના આરાધને;
 સૌ દેશસેવા—દેવ સેવા એજ છે ! હા ! એજ છે !
 કલ્યાણીઓ સૌ યુગમાં દીન આત્મને ઉદ્ધારવા.
 જીવન તણા કલ્યાણના સન્દેશ આ પ્રેરણ છે !
 દીનરંકની આશિષથી દીન હૃદય આ પૂજનય છે !
 સુખીરહો ! સંતોષ લ્યો ! પ્રભુ પ્રેમમાં પેર્યા રહો !
 સૌ આત્મમાં નીજને જીવો ને પ્રેમથી આહ્યા કરો.

પ્રેમ.

(લેખક:-શાહ માણેકલાલ વાડીલાલ મુ. સાબરમતી.)
 આપું જગત તે સ્વર્ગને, મૃત્યુ અને પાતાંલ સૌ;
 તે પ્રેમનાં ઝોલાં મહિં, ગુસ્તાન છે ઝુલવા સહ.
 સૌ રાગને સૌ રંક વળી સૌ, જોગીને જોગી - બધા;
 તે પ્રેમના ઝરણા મહિં, આંતર છે ન્હાવા સઘ.
 હા થી ઝો ના કુંભનું, અંકુશ તો અંકુશ છે;
 બહાંડ સર્વ તાણું ખરે, અંકુશ એકજ પ્રેમ છે.
 એ પ્રેમની ખાતર ખરે, દેતી સતી પ્રાણહુતિ;
 એ પ્રેમની ખાતર ખરે, બહુકો જતા બહેલા મરી,
 એ પ્રેમની ખાતર પતંગ, દીવા મહિં જોને બળે;
 એ પ્રેમ ખાતર હાથીઓ જો, જાળમાં જલ્દી ખડે.
 એ પ્રેમ ખાતર જો મુગોએ, તીરને વલ્લી ગણી;
 એ પ્રેમની ખાતર અલિ, અરવિંદમાં જતા મરી.
 એ પ્રેમની ખાતર ઘણાં, કદની ધરી નીકળી ગયાં;
 એ પ્રેમની આગળ નહિં, માણિયવને મોતી વધ્યાં.

પ્રભુજીના પગલે !

(લેખક:-મી. હરી અમરનાવાદ.)

ચાલો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

હોડો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

ખેલો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

ખેલો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

હસો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

રડો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

હોડો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

ખેલો, બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

સુવો, -બહાવાં ! પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

હોડો સંસાર પ્રભુ પગલે,

લીઝો સંન્યસ્ત પ્રભુ પગલે,

કરો આત્મોદાર પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

ગદ્યલ.

(લેખક:—આત્મન. મુ. સાશુંદ.)

કહું તું માન માનીતું,	અરે ઓ ? આત્મના સંગી;	
કહું તું માન સંતોતું,	અરે ઓ ! આત્મના રંગી.	૧
અમે તો સંતના શરણે,	રહીને આત્મ તારીશું;	
હૃદય ધ્વજા વશી એવી,	ધુપાનું પશુ છુપે નહિ તે.	૨
નમું બહાલા ગુરૂ પ્રેમે,	મહા સદ્ગુણથી ભરિયા;	
ખતું સવક તમારો હું,	નથી તાર્યા વિના આરો.	૩
હૃદયની વાત સહુ જાણે,	ગુરૂ સર્વ મહારી તે;	
દયા દ્રષ્ટિ ગુરૂ આણી,	ક્ષમા અપરાધ સહુ કરજો.	૪
અરે ઓ તત્ત્વના સંગી,	અમોને તત્ત્વ આપીને;	
ઉગારો દુઃખ અગ્નિથી,	ગુરૂ જ્ઞાનથી મેહારા.	૫
તમે તો જ્ઞાનમાં રમતા,	અમે અજ્ઞાનમાં ભમતા;	
ઉધારો જ્ઞાન ચક્ષુને,	બુદ્ધિ જ્ઞાનથી મહારા.	૬

પ્રેમ મુગ્ધ અમર.

લેખક:—મહેતા મગનલાલ માધવજી જૈનભોડીંગ-અમદાવાદ.

જ્ઞાનુ તણી ધવલ જ્યોત થકી વિકાસી,	
ખેડો હતો કમલીની-અલિ રાહ જોતી;	
આવ્યો મધુપ તહિં એક નીચા ભરેલ,	
ખેડો જઈ કમલ ઉદરમાં છકેલ.	૧
ભેટે રમે ગમત ગોઠી કરીજ ભૂંગે,	
ચુંબી લઈ નીરખતો વીકસીત નયને;	
ધીમે ધીમે સફર પૂર્ણ કીધી રવિએ,	
અતે છુપ્યો સરકી અસ્ત ગીરિની પુકે.	૨
સંકોચી લીધી નીજ પાંખડીઓ ત્વરાથી,	
જાણે નલિની અલિને નીજ હુંફ દેતી;	
ભૂં-ભૂં તણું મધુર ગાન અલિ ચલાવે,	
ને તાળ દઈ નલિની-હર્ષ થકી સુણે તે.	૩
રાત્રિ વીતી થઈ જશે ખીલતું પ્રભાત,	
ને સૂર્ય પૂર્ણ નભમાં કરશે પ્રકાશ;	
માર્તંડના કિરણથી ખીલશેજ બહાલી,	
ત્યારે વિમુક્ત ખની જઈશ પ્રિયા કનેથી.	૪
આવા વિચાર રચતો નીજ આત્મ સાથે,	
બોગી રમે અમીત હર્ષથી પ્રેમ પાત્રે;	

આવી ગયો કમળ તે કુર એક હસ્તી,
હા ! હા !! થયો જમર તે પરલોક વાસી. ૫
આશા રૂપી કમળ વિશ્વસરે વસે છે,
ને માનવી મધુકરે કમળે ફરે છે;
છુટવા વિચાર કરતા શુભ કાર્ય સર્વ,
માતંગ કાળ હતો બધી આશ તેવે. ૬
બોળા ! કરી ક્ષણિક વૈભવને દૂરે તું,
સતકાર્ય માળ મણકા ગણી રાત દી તું;
હીરતાર કિર્તન મહિં પ્રભુતા ગણી તું,
આરોહ જે ઉદય પર્વત શૃંગ ઉચ્ચ. ૭

સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્યાનમઃ

અષ્ટ પ્રવચન માતા.

(લેખક:—મુનિશ્રી અણ્ણતસાગરજી—વિગપુર.)

ચરમજનરાજ શ્રીમજી ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુજીએ ભવ્યાત્માઓના કલ્યાણાર્થે શ્રી ઉત્તરાર્ધ્યન સૂત્રના ચક્રવીસમા અધ્યયન મધ્યે અષ્ટ પ્રવચનમાતા (સંયમનીજનેતા) તું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે તેનું અત્રે મહા કિરિચિત મમમત્યાનુસારે કથન કરવા આ લેખ લખવા પ્રવૃત્તિ કરી છું અને શરૂઆતમાં સર્વે પાદક જનોને જણાવું છું કે હંસવત્ શુભ આહુત બની શુભનેજ ગ્રહણ કરશો.

હવે લેખ શરૂ કરતાં પ્રથમ શાસ્ત્રકાર મહારાજ અષ્ટ પ્રવચન માતાનાં નામ કથન કરે છે. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિએ અષ્ટ ભેદનાં પ્રથમ સમિતિ તું નામ તથા વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે.

૧ ધર્મસમિતિ તેના ચાર ભેદ વિર પરમાત્માએ જણાવ્યા છે ૧ અવલંબન થકી ધર્મી. ૨ કાળથકી ધર્મી. ૩ માર્ગથકી ધર્મી, ૪ યત્ન થકી ધર્મી એવં ચતુર્ધા. તરિમજપિ અવલંબન ધર્મીના ત્રણ ભેદ શાસ્ત્રકારે કથન કર્યા છે. જ્ઞાનાવલંબન. ૧ દર્શનાવલંબન. ૨ ચારિત્રાવલંબન ૩ ધૃતિ. કાલથકી ધર્મી તે જે સમયે જે કાલ વર્તેતો હોય તે. માર્ગ થકી ધર્મી તે કુપંચનો ત્યાગ કરવો. યત્નાથકી ધર્મી તેના ચાર ભેદ વર્ણવ્યા છે. તથ્યા, દ્રવ્ય. ૧ ક્ષેત્ર. ૨ કાલ ૩ અને ભાવ ૪ એવં. હવે દ્રવ્યથકી યત્ના તે વસ તથા સ્થાવર સર્વ પ્રકારના માટે દ્રષ્ટિનો સદુપયોગ કરીને ગમના ગમન કરવું. ક્ષેત્ર થકી યત્ના તે સાંકડા ત્રણ હાથ જમીન પ્રમાણે દૃષ્ટિ નાંખી ચાલવું, પરંતુ આહુતવળુ જોતાં જોતાં ગમનાગમન કરવું નહિ. કદાપી કોઇ પદાર્થ જોવાની જરૂર પડે તો ઉભા રહીને જોવું, પણ ચાલતાં ચાલતાં નહિ, કાલ થકી યત્નાતે દિવસે ગમનાગમન કરવું તેપણ ઉપરોક્તારીત્યા. પરંતુ રાત્ર ગમન કરવું નહિ. કદાપિ રાત્રે ગમના ગમન કરવાની જરૂર પડે તો જમીન પૂંજ્યા સિવાય પગ મૂકવો નહિ. રાત્રિમાં-વડીનીત, લઘુનિત તથા વાયણા. પડિચચણા વિનય વૈવાચવ્યાદિક કારણોના લીધે ગમના ગમન કરવું પડે તો ખાસ પગ તથા જમીન પૂંજ્યા સિવાય ગમના ગમન કરવું

નહિ. બાવથકી યત્નાંતે શબ્દ. ૧ રૂપ, ૨ રસ, ૩ ગંધ, ૪ સ્પર્શ. ૫ વાયુશ્ચ, ૬ પુષ્પશ્ચ, ૭ પરિવટશ્ચ, ૮ અણુપેકા, ૯ ધર્મકથા, ૧૦ એ દશ યોગત્વું સેવન કરતાં થકાં ગમતા ગમન કરવું. ઉપરોક્ત પ્રમાણે પ્રથમ ધર્મા સમિતિને જે બાવ્યાત્માઓ પરિપૂર્ણ પ્યારથી, આદરે છે તે જીવાત્માઓ સંસાર સમુદ્રનો પારપામી પરમ પદના અધિકારી બને છે. એમ શાસનપતિ દેવ શ્રી વર્ધમાન સ્વામીનું કરમાન છે.

તેમજ પુનઃ શ્રી દશવૈકલીક સૂત્રમાં ગ્રન્થબવ સ્ત્રી મહારાજ કથન કરે છે કે, જયંચરે જયંચીદે, જયંમાસેજયંસય, જયંમુંજંતો માસંતો, પાવકમ્મં નવંચદ્ ॥ ૧ ॥ યત્ના પૂર્વક ગમતા ગમન કરતાં થકાં તથા બેસતાં ઉઠતાં અને સૂતાં થકાં તેમજ યત્ના સહિત ખાતાં પીતાં અને બોલતાં થકાં પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી. માટે, સર્વે સુખાર્થી નંતોંએ સદા ધર્માસમિતિનો આદર કરવો. યત્ના સંયુક્ત કાર્ય કરતાં કદાપિ જીવનઘાત થાય તોપણ તેને શાસ્ત્રાકાર આરાધક કહે છે, અને યત્ના રહિતપણે વર્તતાં કર્મિત્રપિ સમયે જીવનઘાત ન થાય તોપણ તે વિરોધકજ્ઞ છે. એમ ખાસ બાર દહને માનીજતોંએ કથન કર્યું છે. ઉદાહરણઃ જેમકે પરમ પવિત્ર મુનિમહારાજજી સચિત્ત જળધી ભરેલી નદી ઉતરે છે ત્યારે શું અપકાયણી વિરાધના નહિ થતી હોય ? થાય છેજ; છતાં પણ આરાધક છે એમ કહેવાનું પ્રયોજન શું ? તો એજ કે યત્ના સંયુક્ત. અને યત્ના રહિત એવા અંગારમદંકા ચાર્ય પોતાના પગતળે અંગારા કંચાર્યા છતાં પણ તેવજુને વિરોધક કહ્યા છે. માટે વીર પ્રભુના વીર બાળકોએ પ્રાણાન્ત કંછે પણ ધર્મા સમિતિનો ત્યાગ કરવો નહિ.

હવે આગળ ચાલતાં દ્વિતીય ભાષા સમિતિ અને તેના ચાર ભેદનું આખ્યાન શાસ્ત્રકારે આ પ્રમાણે કથ્યું છે. દ્રવ્યકી ભાષા સમિતિ ૧ ક્ષેત્રકી ભાષા સમિતિ, ૨ કાલકી ભાષાસમિતિ, ૩ અને બાવકી ભાષાસમિતિ, એવં ચતુર્ધા. પુનઃ દ્રવ્યકી ભાષાસમિતિમાં અષ્ટપ્રકારની ભાષા સર્વથા બોલવી નહિ, તથા. કંઠકારી, ૧ કરકસદકારી, ૨ છેદકારી, ૩ ભેદકારી, ૪ મર્મકારી, ૫ મોસાકારી, ૬ સાવકારી, ૭ નિશ્ચયકારી, ૮ ઇતિ. હવે ભાષા સમિતિનો ધારક જીવાત્મા ભાષા બોલે તે કેવી રીતે બોલે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં જણાવ્યું છે જે અષ્ટપ્રકારની ભાષાનો ત્યાગ કરીને બોલે તથા. ક્રોધકારી ૧ માનકારી, ૨ માયાકારી. ૩ લોભકારી. ૪ રાગકારી, ૫ દ્વેષકારી, ૬ હાસ્યકારી, અને ભયકારી, ૮ એવું સર્વે મળી કુલ સોળે પ્રકારની સાવકભાષાનો ત્યાગ કરી, નિર્વંધ અને શત્રુભાષા નિરંતર જે જીવાત્મા બોલે છે તેને ભાષાસમિતિનો આરાધક કહ્યો છે. ક્ષેત્રકી ભાષાસમિતિનો ધારણ કરનાર જીવાત્મા રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં કંઈ પંચ બોલે નહિ. કાલકી ભાષાસમિતિમાં પ્રવંતનાર બવ્યાત્મા એક પહોરરાત્રી ગયાં પશ્ચાત્ત મોટા અવાજથી બોલે નહિ. બાવ થકી ભાષા સમિતિને સેવનાર પ્રાણી સદોદિત ઉપયોગપૂર્વક નિરવધ ભાષા પરિપૂર્ણ વિચાર કરીને બોલે. ઉપરોક્ત રીત્યા જે જીવાત્મા પોતાની ભાષાનો સદુપયોગ કરે છે તે ચતુર્ગતિરૂપ સંસારનો અંત કરવા ભાગ્યશાળી બને છે. અને વળી શાસ્ત્રકાર કથન કરે છે કે ભાષા સમિતિ સહિત ભાષણ કરનાર અહર્નિશ બોલે તો પણ મુનીશ્વર છે અને ભાષા સમિતિ વિના નિરંતર મૌનપણું ધારી રહે તોપણ તે મુનિ-ગુણરહીત છે. માટે અપૂર્વ મનુષ્યાવતાર પ્રાપ્ત થયે છતે પોતે પોતાની ભાષાનો હુરપયોગ ન કરતાં સદા સર્વદા સત્ય અને નિર્વંધ તે પણ જેમ અને તેમ સ્વસ્થ બોલાય તેમ વર્તવું. પરંતુ પ્રાણાન્ત કંછે પણ અસત્ય

બાપા બોલી પોતાના પવિત્ર મુખને દોષિત કરવું એ સજ્જન પુરુષોને શોભાપાત્ર નથી. એમ જ્ઞાની પ્રભુએ મુક્ત કંઠે કહ્યું છે. ઉદાહરણ તરીકે સૂર્ય બાપા પણ વિના-વિચારે બોલવાથી મહાન આપત્તિ આપનારી બને છે તો પશ્ચાત્ અસત્યની તો વાતજ શું ? જેમ કે સર્વ સંપત્તિઓએ કરી સંયુક્ત મોહનપુર નામનું પ્રાચીન કાળમાં એક અતિ મનોહર નગર હતું. તત્ત્વ મણિસેન નામે એક લક્ષ્મીપતી ધન્ય ધાન્યવડે કરી સંયુક્તવાસ કરતો હતો. એક દીવસ રાત્રીના સમયમાં તે પોતે સ્વપત્નિ સાથે સુખશય્યામાં સંસાર સુષોતે અનુભવતો હતો.

તેવા સમયમાં અકસ્માત્ કેટલાક નિશાયરો એકઠા થઈ તે મણિસેનનું ઘર હાંટવા માટે આવી ચડ્યા. ખબર મળતાંની સાથે પતિ પત્નિ એકદમ ચમકી ઉઠ્યાં અને જીવતા બચીશું તો લક્ષ્મી પુનઃ મેળવીશું એમ ધારી ખાનગી જગ્યામાં બંને અલગ અલગ છુપાઈ બેઠાં. પશ્ચાત્ નિશાયરો નિહરણે તેના ઘરમાં ભરાઈ ગયા અને તેનું સર્વસ્વ હરણ કરી જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. તે સમયે મણિસેન ખાનગી રીતે જોઈ રહ્યો હતો તેથી તેના મનમાં વિચારો ઉદ્ભવવા લાગ્યા કે અરે ! આ ચંડાળો મારી સંધળી લક્ષ્મી હરણ કરી ચાલ્યા જવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે, તેઓ ચાલ્યા જશે. પશ્ચાત્ સવારે હું ખાઈશું શું, માટે થોડું પણ તેઓ મુકી જાય તો ઠીક. પરંતુ ચોર લોકોના હૃદયમાં દયા ક્યાંથી હોય કે તેની ધારણા પ્રમાણે વર્તે. તેઓ તો ચાલવા લાગ્યા ત્યારે મણિસેનથી બોલ્યા સિવાય રહેવાયું નહિ તેથી બોલ્યો કે અરે ચોરી જતો ! તમે મહાઈ સર્વસ્વ હરણ કરી ચાલ્યા જાઓ છો, પણ હું સવારે ખાઈશું શું. માટે થોડું પણ દ્રવ્ય અત્રે રાખતાં જાઓ તો તમારો મોટો ઉપકાર. તેનાં વાક્યો શ્રવણ કરતાની સાથેજ નિર્દય ચોર જતોએ વિચાર કર્યો જે આ ધરનો માલીક જંગતો છે અને આપણુ સર્વેને તેણે જોયા છે માટે સવારના પ્રહરમાં તે આપણને પકડાવશે. માટે આપણે અત્યારેજ તેને પકડી મારી નાખો એમ બોલતાંની સાથેજ એક ચોરે મણિસેનને પોતાની સમશેરને સ્વાધીન કર્યો. અંત સમયમાં મણિસેન પશ્ચાત્તપ્ત કરવા લાગ્યો કે હું બોલ્યો ન હોત તો મહારી આ દશ થાત નહિ. અને જો હું જીવતો હોત તો ગમે તેમ કરીને પણ હું મહારો સંસાર ચલાવત. પરંતુ બોલવાથી આ દશ થઈ માટે ખરેખર બોલવામાં ક્ષયદોષ નથી; એમ વિચાર કરતાં કરતાં તેના બાણોએ અન્યગતિમાં ગમન કર્યું. તે પોતાના પુન્યોદયના બળથી મદનશેન નામના બૃષતિને ઘેર મદને-કુમારપણે ઉત્પન્ન થયો. પરંતુ પૂર્વસંસ્કારના લીધે તેણે જન્મતાની સાથેજ જ્ઞાન અવસ્થાનો સ્વીકાર કર્યો, નૃપતિ તરફથી નાના પ્રકારના ઉપાયો કરવામાં આવ્યા, છતાં કુંવર જરા માત્ર પણ બોલે નહિ. કારણ બોલવાનાં ફળ પૂર્વભવમાં અનુભવ્યાં છે, માટે-પશ્ચાત્ ના ઇલાજ બની રાજાએ તે કુંવરને મુંગો છે એમ જાણી પોતાના બંગીયામાં એક આરામલુવન બનાવી તેની અંદર રાખ્યો. પાસમાં કેટલાક પહેરાગીરો સંભાળના માટે યા જે દિવસે કુંવર કંઈક પણ બોલતો થાય તે દીવસે મને જલદી ખબર આપવી એવી જલામણુ કરી રાખવામાં આવ્યા હતા. પશ્ચાત્ એક દીવસ કુંવર મહેલના ગોખમાં બેઠો હતો, તે અરસામાં ગોખ પાસમાં આવેલ એક પીંખળના વૃક્ષમાં એક પોપટ આવી ભરાઈ બેઠો. તેના પાછળ એક પારથી હતો તે પોપટને હુલવા લાગ્યો, પરંતુ પોપટનો તથા પીંખળના પત્રોનો એક રંગ હોવાથી તેને તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ તે સમયમાં પોપટ જરા બોલ્યો તેના શબ્દ સાંભળતાની સાથેજ પારથીએ ગતોલં મારી પોપટને નીચે પાડ્યો. તે પડતા પોપટને દેખી રાજકુંવર જરા માત્ર બોલ્યો-કે હાં ચોર બોલ ! ! ઉપરોક્ત રાંજકુંવરનું બોલવું સાંભળી

એક સીપાઈએ વિચાર કર્યો કે કુંવરજીને ને બોલતાં આવડેયું; માટે રાજાજીને વધામણી સંવેની પહેલાં હું આપું, જેથી મહને મોડું ધનામ મળે. એમ ધારી વૃપતિ પાસે આવી હકીકત જણાવી, તેથી વૃપતિ એકદમ કુંવરની મુલાકાતે આવ્યો. નાના પ્રકારે કુંવરને બોલાવવા માંડ્યો તથાપિ કુંવર જરા માત્ર પણ શબ્દ ઉચ્ચારતો નથી ત્યારે રાજાએ વિચાર કર્યો જે મહારો કુંવર મૂંઝો છે તેથી આ સિપાઈએ મહારી મસ્કરી કરી અને મહને નાહક અન્ન દોડાવ્યો. તેના બદલામાં તેને શિક્ષા કરી જોઈએ એમ વિચારી સિપાઈને સત્તર નેતર મારવાનો હુકમ કર્યો. તે શિક્ષા પેલા સિપાઈને કુંવરની સન્મુખ ખડો કરી રાજાના અન્ન નોકરોએ શરૂ કરી; જેથી સીપાઈ રૂદન કરવા લાગ્યો. કારણકે પ્રાણી માત્રને સુખ પ્રિય છે; કિન્તુ હુખથી દુનિયાના પ્રાણી માત્ર ત્રાસ પામે છે. ઉપરોક્ત રીતે રૂદન કરતા સીપાઈને જોઈ પુનઃ રાજકુંવર જરા માત્ર બોલ્યો કે હાં જોર બોલ !! તેના શબ્દને શ્રવણ કરી પાસમાં બેઠેલા વૃપતિએ કહ્યું, બહાલા પુત્ર ! તને બોલતાં ઘણું સરસ આવડે છે, છતાં તું કેમ મૌનાવરથાનું સેવન કરે છે અને તારા મધુર શબ્દોદ્ધારા અંગેને આનંદ કેમ આપતો નથી, તેનું શું કારણ છે ! બહુ ! અમારા ઉપર પ્રેમદ્રષ્ટી કરી જલદી તે જણાવ અને અમારી સાથે બોલ. પૂર્વકથીત વૃપ વાચ્યોને શ્રવણ કરી સ્મિત હાસ્યપૂર્વક કુંવર કથન કરવા લાગ્યો:-હે પીતામહી ! જે માણસો બોલે છે તેની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની થાય છે તે આ પાસમાં બેઠેલા સીપાઈદારા જણી શકશે. કારણકે તે મહારી સેવામાં હાજર રહેતાં મજા ઉઠાવતો હોતો, પણ તમારી પાસે વધામણી આપવા આવ્યો ને બોલ્યો-તો શિક્ષાને પાત્ર બન્યો. તેમજ આ નજીકના પીપળા ઉપર એક પોપટનું પણ બન્યું છે; જે તે પોપટ બોલ્યો ન હોત તો તેનું મરણ થાત નહિ. તેમજ પોતે પોતાની પૂર્વ વાત પણ કથન કરી કે હું વૃપતિ ! જે હું પણ બોલ્યો ન હોત તો ચોર દોડોના હાથે મારો પણ દેહાન્ત થાત નહિ. ઉપરોક્ત સર્વ કારણો હું મહારા હૃદયમાં પુનઃ પુનઃ વિચારું છું અને બોલવામાં ઇર્ષા પણ સાર નથી એમ સંમતું મેં મૌનાવરથાનેજ એટ માની અંગીકાર કરી છે. ઉપરોક્ત દ્રષ્ટાન્ત ઉપરથી સર્વ જનોના સમજવામાં આવ્યું હશે-કે સાચું બોલવામાં પણ નાના પ્રકારની આપતિયો સમાજેલી છે. તો પશ્ચાત્ અસત્ય બાપણમાં તો આ બવ અને પરભવમાં દુઃખોનાંજ વાદળો ઘવાપ તેમાં આશ્ચર્ય શું ? તસ્માત્ દુઃખોમાંથી મુક્ત થવા ઇચ્છનારા જીવાત્માઓએ શુદ્ધ બાવથી વીર કથીત બાપા સમિતિનું સેવન કરવું ખાસ જરૂરનું છે—

વૃત્તિમં એપણા સમિતિ તેના ચાર ભેદ છે. તે દ્રવ્ય એપણા ૧, ક્ષેત્રએપણા ૨ કાલ એપણા ૩, બાવ એપણા ૪, એ પ્રમાણે શાસ્ત્રકારે કથન કર્યા છે. તસ્મિન્નપિ દ્રવ્ય એપણા તે બેતાલીસ દોષને દૂર કરી આહાર પાણીનો સ્વીકાર કરવો. પુનઃ પાંચ દોષ ટાળી તેનું સેવન કરવું. ક્ષેત્ર એપણા તે છે. કોશથી દૂર વિરોધ દૂર આહાર પાણી માટે ગમન કરવું નહિ, તેમજ લાઇ જવો પણ નહિ. કાલ એપણા તે પહેલા પહોરનો લાવી રાખેલાં આહાર પાણી ચતુર્થ પહોરે વાપરવાં નહિ. ક્ષેત્રચક્રી ગામ નગરમાં ઉતરવું તો રસ્તામાં પરકવવું નહિ. અને જંગલમાં ઉતરવું તો રસ્તામાં પરકવવું નહિ. કાલચક્રી દિવસે ઉપયોગપૂર્વક જોઈને પરકવવું. અને રાત્રે, દિવસે જોઈ રાખેલી જમીન પર પૂંજીને પરકવવું. બાવચક્રી બાહર જતાં ત્રણવાર આવરસહિ તથા આવતાં નિસ્સહિ તેમજ પરકવતાં અણગણહ જરસુગહો, અને પરકવ્યા બાદ ત્રણ વખત વોસિરે, વોસિરે, કહી ઉપયોગપૂર્વક પરકવવું. ઉપરોક્ત પંચ સામ-

તિને આદરવાથી સંયમ ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમજ ત્રણ ગુણિને પાળવાથી મોક્ષ મેળવી શકાય છે. તદ્વધા. પ્રથમ મનોગુણિ તે સારંભ ૧ સમારંભ ૨ આરંભ થકી મનને ગોપવી રાખવું. ગુણથકી નીર્જરા ગુણને અર્થે તેમજ વચન ગુણિ તથા કાર્ય ગુણિ પણ સમજવી. એમ અષ્ટ પ્રવચન માતાને જાણીને તેમજ પાળીને અનંત પ્રાણી સંસાર સાગરનો પાર પામ્યા છે. સંખ્યાતા પાર પામે છે. અને અનંતા પાર પામશે. એમ જાણી આ અષ્ટ પ્રવચન માતા ધારશે, પાળશે, તે જીવાત્માઓ પોતપોતાના આત્માનું તથા અન્ય જીવાત્માઓનું ભણું કરવા ભાગ્યશાળી બનશે. ઇતિ.

સમાચાર.

કાડિયાવાડમાં જૈનશાળાની સ્થાપના.

રાજકોટવાળા બારદત્તધારી શા. જેયંદભાઈ જોપાળજીના પ્રયાસથી ઉમરાળાવાળા શા. સોમચંદ ગીલાભાઈએ અગીયાર સહેરોમાં જૈનશાળા સ્થાપી છે. તે પૈકીના “ખસ” ગામે તારીખ ૨૩-૬-૧૪ ના રોજ સ્થાપેલી જૈનશાળાની ત્રીમાસિક પરીક્ષાનો મેલાવડો તા. ૨૩-૬-૧૪ ના રોજ એકત્ર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ટુંક મુદતમાં ઘણો સારો અભ્યાસ વધેલો જોઈ મજકુર ગામના આગેવાનોએ મોટી ઉમરના પુરોધોને અભ્યાસ કરવાને એક ધાર્મિક મીતમંડળ સ્થાપ્યું છે. અને મજકુર ‘ખસ’ ગામની શ્રાવીકાઓએ શ. ૨૦) મુંબઈના સ્વધર્મીએ શ. ૧૦) ને બોટાદના ગ્રાંધી ચત્રજીજી રતનજીએ શ. ૧૦) આ જૈનશાળાને મદદ મોકલેલ છે. તેમજ આ જૈનશાળાના પ્રમુખ શા. મોહનલાલ મોતીચંદ અને મેમ્બરો શા. જગજીવન ઘેલા, શેઠ મુળચંદ ઝવેરચંદ, શા. શીવલાલ નાનચંદ તથા વસાણી પુરોધોત્તમ નાનચંદ વગેરેએ આગેવાની બરો લાગ લીધાથી ઘણું ઉત્તેજન મળ્યું છે. તેથી તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ઉક્ત બારદત્ત ધારી જેયંદભાઈએ મહુવામાં પણ તા. ૧૦-૬-૧૪ ના રોજ જૈનશાળા સ્થાપી છે. તેની પરીક્ષાનો મેલાવડો તા. ૧૯-૧૦-૧૪ ના રોજ એકત્ર થયો હતો. તેનું પ્રમુખસ્થાન મહુવા મ્યુનીસીપાલ ખાતાના સેક્રેટરી લાલજી હીરજીને આપવામાં આવ્યું હતું. પરીક્ષાનું કાર્ય શરૂ થતાં ટુંક મુદતમાં ઘણો સારો અભ્યાસ વધેલો તથા ધર્મનો ઉદય થયેલો જોઈ આગેવાન શ્રાવકોને ઘણોજ હર્ષ થતાં એકષ્ણરૂડો કરી દઈ આ શાળાને મદદ કરી હતી. ત્યારબાદ અત્રેના મોટી વજીરજી ધારશી તરફથી જરમન સીલવરના વાસણો તથા આ જૈનશાળાના સેક્રેટરી ઓધવજી રામજી તરફથી પુસ્તકો અને ઉરણવાળા ચત્રજીજી ગલા તરફથી શા. હગન કક્લ મારફતે આવેલા શ. ૧૦) નાં પુસ્તકોનાં ઇનામ તથા શ. ૫ ના પતાસાં પ્રમુખના સ્વહસ્તે વહેંચવામાં આવ્યાં હતાં. મોસુક સેક્રેટરી ઓધવજી રામજીની ખંત ને આગેવાની તથા મારતર ઉજમસી નાનચંદની લાગણીવાળી મહેનતનું આવું ઉત્તમ પરીણામ જેવામાં આવ્યાથી સતોષ જાહેર કરી મોસુક જેયંદભાઈ તથા સોમચંદભાઈ આવા ધર્મનાં ઉદ્યોત અર્થે નિઃસ્વાર્થ સહાયો કરવા દીર્ઘાયુ અને નિરાગી જીવગી ભોગવે એમકૃષ્ણી પ્રમુખનો ઉપકાર માની મેલાવડો વીસરજન થયો હતો. આવી રીતે દરેક સ્વધર્મી એ મદદ કરી પોતાથી બનતું કરશે તોજ ધર્મનો ઉદય થશે.

રણકારો.

(લેખક:—રતનલાલ નાગરદાસ વક્તા. બોરસદ.)

રણકારો નહીં એકનો, ભક્તિ, જ્ઞાન, ગણાય;
સત્ય પ્રેમ ને ટેકથી, વિવિધ પ્રકાર મનાય.

વક્તા

એક વખત આચાર્યસરી બુદ્ધિસાગરજીએ કહ્યું હતું કે:—રણકારો એવો બળવતાં શીખો કે જેનો અવાજ યુગના યુગો પાછળની પ્રજાને દ્રક્ષાંતરૂપ થવાને વારસામાં મલે.

આત્મબંધુઓ ! એમ ન સમજશો કે આ રણકારો તે થાળીનો ખડખડાટ, એમ ના ધારણો કે આ રણકારો તે તપેલા કે તાંબાકુંડીનો અવાજ, પણ આ રણકારો તો કોઈ જુદોજ છે, તેની મળને બહાર તો કોઈ ઝોરજ છે અને તેની ખુખીનો ખ્યાલ તેથી અલૌકિક છે. રણકારો એક પ્રકારનો હોતોજ નથી; તેના વિવિધ પ્રકાર મનાય છે. જેમાં જેની પ્રવીણતા કે સંપૂર્ણતા અને તેમાં તેને અજળ ખુખીની લહેજત પડે છે. જેમાં જેઓ કુશળ હોય છે તેનું દીવ્ય અને અજકતું અજકતું તેજ હજારો વસ્તો પાછળની પ્રજાને દાખલા કે દ્રક્ષાંતરૂપ થવા વારસામાં આવતું જાય છે.

સાચો રણકારો તો સત્યનો કે એક ઉત્તમ રાજવંશી છતાં વનવગડાનાં અસહ્ય દુઃખો ભોગવતાં અને પોતાની સતી સાધ્વી દમયંતીથી વિયોગ પામતાં પણ સત્યવાદી હરીશ્વરે તેને છોડ્યું નહોતું. ખરો રણકારો તો જ્ઞાનનો કે જેને લીધે મહારાજ હેમચંદ્ર આચાર્ય કુમારપાળ જેવા રાજાને પ્રતિભોધી જૈન સાહિત્ય અને સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં વધારો કરી અમરત્વ પામી ગયા.

રણકારો તો તેનું નામ કે જે દરેકના જીવનમાં નવીન જુસ્સો રેડે અને તેવાજ ટેકના રણકારાને આંખે ટેકીલા ને પ્રતાપી પ્રતાપનાં ગીતો આજે પણ ગુર્જરીપ્રજામાં ઘેર ઘેર ગવાય છે.

જ્ઞાનમંદિરમાં ભક્તિરસના ધંટનો રણકારો નરસિંહ મહેતા અને મીરાંબાઈને પ્રભુપદ પાત્ર બનાવી ગયો છે. ખંત અને આત્મશક્તિના રણકારાથી નેપોલીયન અને શીવાજી મહાનપુરુષોના ઇતીહાસમાં છપાઈ ગયા. એવો દિવ્ય રણકારો બળવતાં શી રીતે શીખાય, તે તરફ આપનું લક્ષ ક્યારે દોરાય, આપણને તેમાં સંપૂર્ણ રસ ક્યારે જામે? તો પ્રથમ તો એટલુંજ બસ છે કે બાળપણમાં માતાપિતાની સુસંસ્કારીક કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. અમુક વખતે અને અમુક સ્થિતિમાં તેના વીચારો સદૃઢ બનવા જોઈએ.

એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે મહાન થવાનો રણકારો બળવવાને સારૂ ત્રિચારો પણ મહાન અને મક્કમ કરવાની ખાસ જરૂર છે. અને તેવાજ વીચારો પરિપક્વ થયા પછી આપણને ગમે તે દીશામાં દોડવાને અને અડગ રણકારો બળવાને સાહસ થઈ પડે છે. રણકારાના એ હૃદયમાં કોઈ જુદા રૂપે રણગા કુટે છે.

માત્ર સેવા અને સ્વદેશ પ્રીતિનો ફણગો પણ આજો પ્રશંસનીય નથી. તેને બરાબર પોષવામાં આવે તો આપણે માયે આવેલી જવાબદારીઓમાંની એક મહાન જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતાં વાર લાગે નહિ.

સાથે સાથે કતવ્યપરાયણતાનો રણુકારો તેની બનિષ્ઠતા પ્રગતે માટે હજારો વરસો મુધીના વખતને ગળવી મુકે એ નિઃસંશય છે. પરમાત્મા પ્રત્યેના પ્રેમનો રણુકારો પણ સર્વાંસે માનનિય છે. જેનાવડે જન્મોજન્મનાં અભેદ બાંધનો સહેજમાં તૂટે છે તેજ પ્રેમના નાવમાં ખેડેલા મહા વીરો ભવસાગર તરી કિતરવાને સમર્થ છે. જેના હૃદયમાં એક દીવ્ય શક્તિ સમાઈ છે તે તેવી હજારો પ્રતિભાઓને ખેંચી લાવવાને શક્તિમાન છે. તેજ પ્રભુપદ પાત્ર છે, તેજ વંદનિય અને સર્વ જગતને પુણ્યનીય છે. તેને મારા પૂત્ર: પૂત્ર: નમસ્કાર હો.

જાહેર સ્વચ્છં. ધર્તીંગ.

(લખનાર:—વડોદરા વેલવંદ ઉમેદવાદ. અમદાવાદ.)

કલ્યાણમય શેઠ નવાનવા શહેર જેવા અમદાવાદમાં પોતાના વતન જોધપુરથી આવેલા છે. તેઓ અમદાવાદ શહેરનાં વખાણ કરવા લાગ્યા “અમદાવાદ શહેર કેવું મજાતું છે ! લોકો શું માયાણ ! હું તો માણેકચોકમાં ગયો કે ‘શેઠ, પધારો ! આપને શું જોઈએ છે ? રેશમી ધોતીઓ જોઈએ છે ? ખેસ જોઈએ છે ? રેશમી કાપડ જોઈએ છે ? કીનખાપ જોઈએ છે ? આપને જે જોઈએ તે આલો આપને સાથે આવી અપાવું ” એવું કહેતા કેટલાક લોક વગર બોલાવે મારી પાસે આવવા લામ્યા. કેવા પરગણુ ! હું તદનાં અનુસર્યો; છતાં પરદેશી માણસ ખીચારો શંકાં મારશે તેમ ધારી વણુ. માગ્યે પોતાની મેજે, મદદ આપવા તૈયાર થઈ ગયા. કેવા પરમાર્થ ! ” આમ તેઓ કહે છે તેટલામાં ટપાંચવાળો પેપર ફેંકી ગયો. લે બોલ્યું. તેમાં મુખ્ય ભાગે મોટા અક્ષરે “ જાતિ ભાષાઓને અતૈકિક બક્ષીશ ” તેવા મથાળા હેજળ લેખ માણુમ પડ્યો. શેઠનું ધ્યાન ખેંચાયું, અને અને તે વાંચવા વિનંતી કરી. મેં તે નીચે પ્રમાણે વાંચ્યો:—

“ વીસમી સદીમાં માનસીક વધારે જોખન લીધે, બેસી રહેવાની ટેવને લીધે, કેટલાક લોકોનાં શરીર નમળાં પડી જાય છે. ધાતુ ક્ષિણ થાય છે, યાદશક્તિ ઘટે છે. કામ કરવા ઉપર નિરક્ષાર પેદા થાય છે, ઝાડાની કળાશય થાય છે. કમરમાં દુખાવો થાય છે. આંખોમાં પાણી નીતરે છે—આમ થાય છે, ત્યારે દરદીઓ દાકતરો પાસે જાય છે. અને દારૂથી મીઠીત બાટલાનાં પાણી પી શરીરને ખરાબ કરે છે, અથવા લે બાથ વેંદા પાસે જઈ પારા કે હડતાલની ભસ્મ લઈ શરીરને ખીલકલ નિરમાલ્ય કરી નાંખે છે. આથી ઉદેપુર, વિકાનેર, ઇંદોર, જેપુર વગેરેના પ્રખ્યાત ચાલ્યવૈદ પ્રજાકુમાર મીત્ર આવા દરદની અક્ષરો દવાની શોધમાં ફરતા હતા. આશુગિરિરાજ વનરપતિ માટે પ્રખ્યાત હોવાથી પોતે ત્યાં પધાર્યા અને ત્યાં સંશોધન કરતા હતા, તેવામાં ત્યાં ફરતો ફરતો દૂર જંગલમાં નીકળી ગયા. આગળ ચાલતાં એક શુદ્ધ આવી. તેમાં પોતે દાખલ થયા અને જુએ છે તો મહાન યોગીરાજ સમાધિમાં ખેડેલા છે. વૈદરાજ પણ ત્યાં ખેડા. થોડો સમય વ્યતિત થયા બાદ સમાધિ પૂર્ણ થતાં યોગીરાજ જગૃત થયા. વૈદરાજે સાદાં નમસ્કાર કર્યા અને યોગીરાજની સેવા કરી તેમને સંપ્રુટ કર્યા. અને આવવાનું પ્રયોજન પુછતાં વૈદરાજે પોતાની હકીકત નિવેદન કરી. યોગીરાજ તેમના ઉપર પ્રસન્ન થઈ અમરકારિક અંદ્રિકા નામની વનરપતિ તેમને બતાવીને કહ્યું કે આ ચીજ તેવા દરદ માટે અમુલ્ય છે. વૈદરાજે તે વનરપતિ ઝાળપી લીધી.

અને અમને જણાવ્યું કે સદરહુ સ્ત્રીજ યોગીરાજ પાસેથી પ્રસાદ તરીકે અમને મળેલી હોવાથી મનુષ્ય જાતિના કલ્યાણાર્થે મદત આપવા ધારીએ છીએ. આ પ્રમાણે આ વનસ્પતિ અમને મળી છે. અને તેની સાથે બીજી દવાઓ મીશ્રિત કર્યાથી દવા અપૂર્વે થાય છે તેવી અમોએ ખાત્રી કરી છે. અને રાજ, મહારાજ, જડજો, વકીલો, દાકતરો વિગેરેનાં પ્રમાણ પત્રકો અમને મળેલાં છે. અમોએ પણ સદરહુ દવા મનુષ્ય ભાઈઓના કલ્યાણાર્થે મદત આપવા યોજેલું છે. અને એક માણસ માટે એક તોલો બસ થાય છે; માટે જમને જરૂર હોય તેમણે પોતાનું ઠેકાણું સારા હસ્તે અમને લખી જણાવવું. ભરતસેન મહાન આપવા-લય, કાલબાદેવી રોડની ૫૦૦૩૬૯ મુંબઈ. કલ્યાણમંડલ આ સાંભળી હકજ થઈ ગયા. જાતના વાણીયા અને તે પણ મારવાડી એટલે મદત મળે છે તેમ જાણી તેમનું મન લલચાયું. આવી બાળકોમાં ઘણા લોકોનું બને છે તેમ તેઓ પણ કહેવા લાગ્યા કે મને પણ કમ-તાકાત માણસ પડે છે, કોઈ કોઈ વખત ચકરી આવે છે, અને જૂખ બંધાવવા લાગતી નથી (જમ્યા પછી રેલવેની ડરપથી બોજનને ઇન્સાફ મળે છે. તેથી આ દવા મોકલવા મારા માટે તમો લખો. મારા અતિથિ એટલે મારાથી ના કહેવાઈ નહીં, તેથી તે દવા મોકલવા મેં તરતજ કાર્ડ લખ્યું. ત્રીજે દીવસે પાકીટ મળ્યું; ખોલતાં, કેટલાંક છાપેલાં સર્ટિફિકેટો, દવાની યાદી અને એક કાગળ મળ્યો. કાગળ નીચે પ્રમાણે હતો.

સાહેબ,-

આપનો પત્ર મળ્યો. તે સુખ દવાની યાદી આ સાથે મોકલી છે. તે પ્રમાણે દવા બજારમાંથી લાવજો. તેમાં ચમકારિક ચંદ્રિકા મીશ્ર કરવાની છે. તેનો જથ્થો અમને મળ્યો હતો ને તેની માગણી ઉપરા ઉપરી આવવાથી ખુદી ગયો છે. તેની અસરથી સમગ્ર પ્રજા એકી અવાજે વખાણુ કરે છે. કમનસીબે તેનો જીજ્ઞાસુ અમારી પાસે રહ્યો છે અને માગણીઓ ઘણીજ આવે છે, તેથી અમોએ એમ ધાર્યું છે કે જે માણસ શ. ૫) ખર્ચા શકે તેને તેનો લાભ આપવો. સાચેનાં સર્ટિફિકેટોથી માણસ પડશે કે તે દવા અલૌકિક છે."

આ પત્ર વાંચી અમારા મારવાડી ભાઈજી જરા નિરાસ તો થયા, પણ સર્ટિફિકેટ, તથા નહેરખબર તથા પત્રમાં તેનાં વખાણુ વાંચી તેઓ તેના ઉપર એટલા તો શીદા થઈ ગયા હતા કે પાંચ રૂપિયા ખર્ચવા તેઓ તૈયાર થઈ ગયા. પણ હું તો બહુ ધતીંગ સગળતો હતો એટલે તેમને ચોલાવ્યા અને કહ્યું હું કાગળ લખું છું તેનો જવાબ આવવા દો. પછી મેં નીચે પ્રમાણે કાગળ લખ્યો.

"ધારા સાહેબ,"

આપનો પત્ર આવ્યો; દવાની યાદી આવી અને જો કે માગણી નહોતી છતાં સર્ટિ-ફિકેટ પણ આવ્યાં. આપે જણાવેલ પ્રખ્યાત પ્રશ્નકુમાર વૈદ અમારા જણવામાં નથી. મારા બેઠપુરના મીત્ર મારે ત્યાં ફાલ છે. તેમના જણવામાં પણ તે નથી. પણ તેમાં કંઈ નહીં. અમારા જણવામાં ન પણ આવે. કારણ વિદ્વાન માણસોથી ઘણા લોકો માહીતગાર હોતા નથી તેણું ઘણી વખત બને છે. અને અમારા બેઠપુરના મીત્ર તેમને ન જાણપતા હોય તેમાં પણ આશ્ચર્ય કંઈ નથી. કારણ વિદ્વાનની કીમત પોતાના દેશમાં થતી નથી એટલે મારા મીત્ર તેમને ન જાણખે તેમ બનવા બેઠ છે. આધુરાજ ઉપર ઘણીજ આશ્ચર્યકારક વનસ્પતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે; એટલે આવી દવા ત્યાં થાય તેમાં પણ નવાઈ નથી.

આપ પરમાર્થ કરો છે તે ઘણીજ ખુશીની વાત છે. અમારા મીત્રનો પણ આવા પરમાર્થને મદદ કરવાનો ધરાદો છે. આપની પાસે ચમત્કારિક ચંદ્રિકાનો જથ્થો ખુદીગયાના સમાચાર સાંભળી ઘણાજ દીલગીર થયા છીએ. આવું અમારા મીત્રના દેશની નજીક છે; તેથી તેમનો વિચાર આ દવાની શોધ કરાવી આપને મોકલવાનો છે, પરંતુ એક દવા ઘણા નામથી ઓળખાય છે; તેથી તે નામથી વખતે ત્યાં મરદુર હશે નહીં. માટે આપ જરા નમુના તરીકે મોકલશે તો તે નમુનાથી મારા મીત્ર તેનું સંશોધન કરાવી પરમાર્થમાં ભાગ લેશે”

* * * * *

આ પત્ર પહોંચ્યાને છ સાત દીવસ થઇ ગયા, પણ હજી જવાબ આવ્યો નહીં. મારા મીત્ર દરેક ટપાકે રાહ બેતા પણ આશા રખાયેલ જવાબ આવ્યો નહીં. છેવટે ગઈ કાલે નાનું પાકીટ બુક પોસ્ટથી આવ્યું. તે ભારત ક્ષેત્ર મહાન ઔપધાલય તરફથી આવેલું માલુમ પડ્યું. તે ઉધાડ્યું તો તેમાં સફેદ ભૂકી માલુમ પડી. સારા સારા વેદો પાસે તેની તપાસ કરાવવા મોકલી અને તેના પરિણામે એમ સિદ્ધ થયું કે તે કંઈજ નહીં પણ ધોળાં મુસળી હતી!

અળમૂલ-મોતી.

(લેખક:-શા. નાથાલાલ ચક્રભાઈ-અમદાવાદ.)

(૧) સોખત-ન્યાં મુધી બને, ત્યાં મુધી તમારા પોતાના કરતાં વધારે સારા આદ-મીની (સોખત) સંગત કરવી. જે તમને નશારા આદમીના સદવાસમાં આવવું પડે; તો યાદ રાખજે કે તમે પોતે, ઉદ્યોગ અને જાતી મહેનત કરી તેના ઉપરી બનવા આહો, તે કરતાં તમે તેને મુધારવાની તજવીજ કરશો, અને આપા મહેરબાની રાખશો તો તમને, તે પોતાના કરતાં વધારે માનની નબત્તી બેશે.

(૨) દુનિયામાં ખાંચ વસ્તુ સારી છે.

(૧) (ખાદશાહી) જે તેમાં ઈન્સાફ ના હોય તો પાણી વગરનાં ચાદળાં બરાબર છે. (૨) ફકીરી-જે મજે તે પર સંતોષ ન કરે તો પાણી વગરના કુત્રા બરાબર છે. (૩) જુવાની-જેમાં વિદ્યા ના હોય તો દીવ્યા વગરના ધર સમાન છે. (૪) ખુબમુરત સ્ત્રી-તેમાં શરમ ન હોય તો મીઠા વગરની ચોટલી પેડે છે. (૫) શ્રીમંતાઈ-જેમાં સખાવત ન હોય તો, તે ફળ વગરના ઝાડ જેવી છે.

(૩) ચાર વસ્તુ જીંદગીનો હિતમ રસ્તો છે.

(૧) બહી વાતચીત. (૨) સારાં કામકાજ. (૩) સારો મનમુખો. (૪) સારી સંગત.

(૪) જે મનુષ્ય દુરાચરણથી બેખબર છે તે અવસ્થા દુરાચરણમાં સપડાઈ જશે.

(૫) જે સ્ત્રી પાછી ફરી, તે આગળ આવશે નહિ. એટલે આખર ગયા પછી મળશે નહિ.

(૬) મનુષ્યોને બે કાન અને એક જીભ એટલા માટે છે કે થોડું બોલી વધારે સાંભળવું.

(૭) બે માહોતગાર આદમી ઘટીના પડ સમાન છે.

(૮) જે મનુષ્ય પોતાનું બહું ચહાતો હોય તેને પોતાના અખત્યારને પોતાના પ્રધુર્માં રાખવા.

- (૯) જે વસ્તુ તમને કંટાળા રૂપ છે તેનાથી હમેશાં દૂર રહો.
- (૧૦) તેજ મનુષ્ય વધારે ખુદિમાન છે, કે જે પોતાની નહારી ટેવને હમેશાં સુધારતો રહે છે.
- (૧૧) મનુષ્યોને નહારાં કામથી રોકી સારાં કામોની શિખામણુ દેવી એ માણસાઇ છે.
- (૧૨) દુઃખો અને સંકટોને હમેશાં સંતોષથી ઝિલ્લતા રહેવું.
- (૧૩) ગુન્હેગારોની દોસ્તીથી, નહારાં કર્મ કરનારાઓના પક્ષથી, જીવનભગારોને સહાય કરવાથી હમેશાં ખચતા રહેવું.
- (૧૪) અભિમાનીનું માર્ગ હમેશાં નીચું રહે છે.
- (૧૫) દુનિયા અને સ્વર્ગની સર્વ ભલામણ કલ્પ વિધાયી છે; સર્વ ખરાબીયો મુખાંધીયો છે.
- (૧૬) જીવનભગારોની પાસે ખેસવા કરતાં મુઠાં પાસે ખેસવું વધારે સાફ છે.

“આનંદી સ્વભાવ.”

(લેખક. જમનાદાસ વીઠ્ઠલ. સુ. માણસા.)

“મોટા વિશાળ કુળ વડે શું! સ્વભાવ જેનો, સારો હોય તેજ સારો. સુગંધી-વાળાં પુષ્પોમાં શું કીડા હોય ન થતા નથી? અર્થાત્ સારા કુળમાં પણ દુષ્ટ સ્વભાવવાળા દુર્બંધનીઓ પણ પેદા થાય છે.”
વિવેક સાગર.

મનુષ્યો ખુદિ બળથી જેટલી ક્ષેત્ર મેળવે છે તેટલી ક્ષેત્ર આનંદી સ્વભાવથી પણ મેળવી શકે છે. આ વાત સત્ય હોય વા નહોય પણ મનુષ્યની જીંદગીનું સુખ,—સુખ અને દુઃખ વખતના રહેતા સ્વભાવ ઉપર-ધીરજ અને તેની આસપાસનાઓ તરફના વિચારો ઉપર રહે છે—આધાર રાખે છે. મહાન નર ખોટા કહે છે કે: “ખીજાઓનું સુખ શોધતાં આપણને પોતાનું સુખ મળે છે.” દરેક વ્યક્તિમાં સ્વભાવનું અધારણ હોય છે. અને તેમાં કોઈ મોટા મનના પુરોગામી એવું અદ્ય અધારણ હોય છે કે ગમે તેવી ખરાબમાં ખરાબ ખીજામાં તેઓ સાફ શોધી કાઢે છે. આકાશ વાદલાંઓથી ઘેરાઈ ગમે તેવું કાળું હોય તોપણ તેઓ ગમે ત્યાંથી પ્રકાશ શોધી કાઢે છે. તેમનું કૃત્ય ને ખુશ થાય તોપણ તેઓ સારાને માટે ખરાબ થયું હશે એમ વિચાર કરી પોતાના દિલમાં સંતોષવાળી આનંદી રહે છે.

મનુષ્ય વ્યક્તિમાં કંઈ પણ ગુણ હોય તો તે સ્વમેળેજ પ્રગટે છે. અન્યની ખટપટ કરવાથી કદી પણ પ્રકાશમાન થતો નથી. કસ્તૂરીની વાસ અને સાકરની મીઠાસ કોઈના કહેવાથી સમજાતી નથી. આનંદી સ્વભાવ પણ એક ગુણ છે. અને તે પણ હોંઘની વાસ છુપી ન રહેતાં જેમ ઉઘાડી પડી જાય છે તેમ આનંદી વા હસમુખો સ્વભાવ છુપે રહેતો નથી.

બો કંઈ નખળા તેમજ વગર વિચારના હોતા નથી. કોઈ પણ વાત સંદેશાધી સમજ નામ એવો સ્વભાવ ધણું કરીને હસસુખો, ખાર વધારનારો, આશાવંતો અને ભરંસાને પાત્ર હોય છે. સ્વામ અગ્નિમાં પણ નીતિની રાજનીને શોધી કાઢે છે તે હોય તેમજ લાંબી નજરવાળો મનુષ્ય કહેવાય છે; વળી તે સ્વભાવવાળો મનુષ્ય ચાલુ દુઃખમાં આવતા દુખને જુવે છે તેમજ સુખમાં સુખને જુવે છે. મહાન જાનકોમાં પણ પોતાનું સુધરવાનું જુવે છે. શોક અને વિષત્તિમાં, હિમ્મત અને જ્ઞાનથી સૌથી શ્રેષ્ઠ વ્યવહારીક હક્કાપણ મેળવે છે.

સ્વભાવે આનંદી રહેલું એ જન્મથીજ મળેલી ટેવ હોય છે અને તે પણ ખીજા ગુણોની મારફત કેળવીને ખીલાની શકાય છે. જીવન શ્રેષ્ઠ કરેલું અથવા ખરાબ કરેલું એ સ્વહસ્તમાં છે તો તેમાંથી ખુશાલી કે કંગાલીયાતપણું મેળવવું એપણે આપણી સ્વજાત ઉપર આધાર છે. જીવન સંપદા બંને બાજુએ દોરાયેલું રહે છે. ‘સારું’ અને ‘નરસુ’ આ બંને બાજુએ (sides) સ્પર્ધાથી ઝીકતો ઉપયોગ થાય છે. તેને પસંદ કરતાં આપણે આપણી સમજશક્તિ અનુભવીએ છીએ. તેમાં સારી બાજુએ દોરાતાં સુખ મળે છે, અને ખરાબ બાજુએ દોરાતાં દુઃખના ભોક્તા થઈ પડીએ છીએ. ત્યારે આ ઉપરથી ચોખ્ખું વિદિત થશે કે આપણે આપણી મેળે ખુશાલી અથવા કંગાલીયાતપણું મેળવીએ છીએ. ખરાબ બાજુએ દોર્યા કરતાં સારી વલણ તરફ દોરીએ તો મનને ખુશાલીમાં મગ્ન થવાની ટેવ પાડી શકીએ છીએ. વાદળોએને જોઈને તેની પછાડે છુપાઈ રહેતો સૂર્ય-પ્રકાશ જેમ આપણે ભૂલવો જોઈતો નથી તેમ દુઃખ જોઈને દિલગીર નહિ થતાં તેની પાછળ રહેલા કુખનો વિચાર કરવો. તે પડતા દુઃખમાં કંઈ પણ હક્કાપણવાળો અર્થ સમાવશે હશે એમ ધારી આનંદી સ્વભાવે રહેલું-વર્તેલું જોઈએ.

આનંદી સ્વભાવ આપણે જીવન પસાર કરવાનું એક મોટું મૂલ્ય છે તેમજ આપણી ચાલસચલગત રૂપી દિવાલનો એક ગચ્ચાવરૂપી કોટ છે. ઉદાર વૃત્તિ, બલાઈ અને સદગુણો ખીલવવાને પણ તે સરસ છે. સખાવતનો સાથી છે. ધીરજનો ધરનાર છે. દયાનો સાગર છે. નીતિથી મનને કૌવત આપનાર દયા છે. દાક્તર મારસલે કહ્યું છે કે:—‘સૌથી સરસ, આનંદી સ્વભાવ એજ કોરડીચાલ (દાર) દવા છે.’ તેમજ મોસોમન પણ કહે છે કે: “ખુશાલી ભરેલું દિલ દવાના જેવો ગુણ કરે છે.”

જાવા હસસુખા સ્વભાવના કેટલાક દાખલા લઈશું.

મહાન પુરોનાં જીવન ચરિત્રો ઉપરથી પણ આપણને જણાય છે કે સૌથી વિશેષ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો હસસુખા અને સંતોષી હોય છે. નામ, લક્ષ્મી કે સત્તાનો તેઓ લોભ કરતાં નથી. મહાન ‘કવિ’ ‘શેક્સપીયર’ તેમજ અન્ય કવિઓના પુસ્તકોમાં પણ નિર્મલ હસસુખાપણાની દામ દામ ગવાઈ આપણને બાસ થાય છે. ‘મીલ્ટન’ પણ એક પાશ્ચાત્ય કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ પદ ભોગવે છે. હિનિયાની ધણી જાનકો અને વેદનાઓમાંથી તેને પસાર પડેલ છે. અંધાપો તેની ઉપર અચાનક આવો પડેલ હતો. તેના મિત્રો તેને ત્યજી (૧) તેના દિલનો ઘણા ખરાબ આલ્ચા હતા; છતાં પણ તેણે પોતાના દિલને તોડી (૭) એ માહીતગસમુખો સ્વભાવ ન હોડતાં પોતાના કામમાં આનંદીપણે રહી આગળ (૮) જે મનુષ્ય ધૂર સ્કોટ નો સ્વભાવ એવો માયાળુ અને આનંદી હતો કે તેને કાણમાં રાખવા.

‘આઈરેકેન્ડ’ નો એક વધુ દાખલો બોધ લેવા લાયક છે.

(અપૂર્ણ.)

બોડીંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

- ૪-૧-૦ ઝવેરી ચીમનલાલ બાપાલાલ નહાલચંદ. અમદાવાદ-હોરીયા પોળ.
- ૫-૦-૦ રા. રા. સાંકળચંદ મહાસુખરામના સ્મરણચંદ. શેઠ પ્રેમચંદ કેવળદાસ.
અમદાવાદ-ધાંચીની પોળ.
- ૧-૦-૦ મી. મુંડા તરફથી દોરી મણીલાલ માધવજી. વિજયપુર.
- ૬૦૦-૦-૦ રા. રા. મુંબઈના મોતીના કાંઠાના દુસરી સાહેબો તરફથી હ. શેઠ હીરાચંદ નેમચંદ.
આ. સંવત ૧૯૭૧ ના માહ વદી ૧ થી તે વૈશાખ વદી ૦))
સુધી માસ આરની મદદના હ. ઝવેરી ચીમનલાલ સારાભાઈ.
મુંબાઈ.
- ૫૧-૦-૦ રા. રા. જમનાદાસ વંજલાલની વીધવા આરત બાઈ પાર્વતી તરફથી હ. વકીલ
હાલાભાઈ રવજીભાઈ. અમદાવાદ-કુલુસાવાડા.
- ૨૫-૦-૦ રા. રા. મગનલાલ સવચંદ હ. જગાભાઈ. અમદાવાદ-ઝવેરીવાડો.

માસિક મદદ આતે.

- ૧-૦-૦ રા. રા. વકીલ મણીલાલ મોહનલાલ અમદાવાદ-રાજ મહેતાની પોળમાં લક્ષ્મી
નારાયણની પોળ.
- ૧૪-૦-૦ રા. રા. જમનાદાસ સવચંદ આ. માસ માચથી તે ઑગષ્ટ સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-રાધણ પોળ.
- ૩૦-૦-૦ રા. રા. શ્રીયુત શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ ભંચુભાઈ બી. એ. આ. માસ
જુલાઈથી સપ્ટેમ્બર સુધીની મદદના માસિક રૂ. ૧૦) લેખે. અમદાવાદ.
- ૫-૦-૦ રા. રા. પ્રેમચંદ કેવળદાસ માસ એપ્રિલથી તે ઑગષ્ટ સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-ગુસ્તપારેખની પોળ.
- ૮-૦-૦ રા. રા. ચીમનલાલ પોપટલાલ આ. માસ જાનેવારીથી ઑગષ્ટ સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-રતાસાની પોળ.
- ૧-૦-૦ રા. રા. વાડીલાલ પ્રેમચંદ આ. માસ ઓક્ટોબરની મદદના.
અમદાવાદ-પાંજરાપોળ.
- ૧૨-૦-૦ રા. રા. સોમાભાઈ બહેચરદાસ આ. જાનેવારીથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-મીરજાપુર.

જમણ.

- રા. રા. ગંભીર ચુનીલાલને ત્યાંથી વિધાર્થીઓને જમણ આપવામ્હે આન્યું હતું.
તેમના તરફથી જમણ પેટ રૂ. ૨૪-૭-૬ મોકલવામાં આવ્યા હતા.
- તા. ૬. —આ મદદ સિવાય ગુસ્તકો સામાન વિગેરે જે મદદ આવી છે તે હવે
પછીના અંકમાં દાખલ કરીશું.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય:	પૃષ્ઠ.
૧. સંયમરૂપી તંબુ. ...	૨૬૧	૮. કાવ્યકુંજ ...	૨૭૫થી૨૮૪
૨. વૈદિક દ્રષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન. ...	૨૬૨	૯. કળાને! ...	...
૩. નિરોગી અને સુદૃઢ કેમ થવું?... ૨૬૭		૧૦. કુલ જગત કાલ કુલ છે. ...	...
૪. શ્રી અંતરીક્ષ પ્રાર્થનાય તીર્થ ... ૨૬૮		૧૧. જીવન-ગીત. ...	...
૫. દાન ...	૨૬૯	૧૨. અકાર્ય પ્રેમ માટે કાર્કાં. ...	...
૬. આત્મસ્વરૂપ શી રીતે પ્રગટ થાય? ૨૭૧		૧૩. પમટને કાંઈ નવ માને. ...	...
૭. સુચિત્તાર નિર્ઝર ...	૨૭૫	૧૪. સમાચાર. ...	૨૮૫
		૧૫. શ્રી મહાવીરજીન વિદ્યાલય. ...	૨૮૬

ખેદજનક મૃત્યુ.

અત્રેના ઝોરાવાળા શાંતિના વાડીવાળા શેઠ પુરુષોત્તમભાઈ મગનભાઈ હરીસંગ તા. ૨૧-૧૨-૧૨ ના રોજ રાત્રિના ઝેક વાગે ઝેકઝેક છાતીના દર્દથી ૬૭ વર્ષની વયે પંચત્ય પામ્યા છે જે ધણુંજ માફ થયું છે.

મહુમ સ્વભાવે શાંત અને મીલનસાર હતા. તેઓ દરરોજ પૂજા સામાયિક વિગેરે ધર્મ કાર્યો કરતા હતા. તેઓની વેપારમાં કુશળતા ધણી સારી હતી. પોતાનું ખીઝનેસ (વેપાર) ખીલવવા પોતે વિચારત ગયા હતા અર્થાત્ વેપારમાં તેઓ ધણા કુશળ હતા. તેઓ સ્થોરનું મોટું ખીઝનેસ કરતા હતા, તેમ તેઓ કાયર ઈન્સ્યુરન્સ કંપનીના એજન્ટ પણ હતા.

તેમનાં છેવટનાં લગ્ન આપણા મહુમ સરદાર શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈની દીકરી ડાહી ઉર્ફે લીલાં ખેન વેરે થયાં હતાં. તેઓને આ ૩૨ વર્ષની જુવાન વયે વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયેલું, જેમ્મ અમેા ધણા દીલગીર છીએ. તેમને ચાર દીકરા તથા બે પુત્રીઓ છે. શેઠ પુરુષોત્તમભાઈને સંગીત કળાનો પણ સારો શોખ હતો. અમદાવાદની જૈન કોન્સરન્સ વખતે તેઓએ પોતાની જાત મહેનતનો તેમજ દ્રવ્ય સંબંધી સારો ભોગ આપ્યો હતો. તેમના જેટ જાતા શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ કે જેઓએ ધાર્મિક તેમજ સંસ્કૃત વિષય માટે પાઠશાળા ખોલી છે તેમજ જેઓ ધર્મનિષ્ઠ હતા. તેમજ સ્થોરનું તેમજ વિમા કંપનીનું મોટા પાયાપર ખીઝનેસ કરતા તેમનો તા. ૧૩-૧૧-૧૪ ના રોજ દેહોત્સર્ગ થયો હતો, જેથી તેમના કુટુંબની દીલગીરીનો પાર રહ્યો નહોતો, તેટલામાં શેઠ પુરુષોત્તમભાઈના આ ઝેકઝેક મરણથી તેમના કુટુંબને ઝેક અસહકારી જખમ લાગ્યો છે. તેમના અમર આત્માઓને શાંતિ મળે અને તેમના કુટુંબને દિલાસો મળે એવું પ્રભુ પ્રાપ્તે પ્રાર્થાએ છીએ.

સચિત્ત, અચિત્ત; એ છ. છહું સત્રીભોજન તેના તણાવાં ચાર:-અન્ન, પાણી, સુખડી, મુખ-વાસ; એ ચાર. એ રીતે સર્વ મળીને સત્તાવીસ થયા. તેમાં પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ એ છ મેળવતાં તેત્રીસ થયા. તેને દિવસ, રાત્રિ, એકસો સભા મધ્યે, સુતો; તેમજ જાગતો એ છએ ગુણુતાં એકસો અઠાણું થયા. તેમાં દિવસ, રાત્રિ, એકસો, સભામધ્યે, સુતો, અને જાગતો એ છ બોધને ત્રણ યોગથી મન વચન અને કાયાવડે ગુણુતાં અઠાર થાય, તેને ત્રણ કરણુ કર-કરાણું ને અનુમોદ એ વડે ગુણુતાં ચોપન થાય. તે ઉપરાંત એકસોને અઠાણુમાં ચોપન મેળવતાં જસોને બાવન થયા. એ સંયમરૂપ તંબુની ખૂટિયો જાણવી. તેમજ ઉપરાંત ચોપનને પૂર્વકથિત તેત્રીસવડે ગુણુતાં સતરસે ને બ્યારી થાય. એ સંયમરૂપ તંબુના તણાવા જાણવા. એ તણાવાની અંદરનો કોઇ પણ તણાવો ટૂટે તો સંયમરૂપ તંબુ ખંડિત થાય અને તેમ થવાથી સંયમ માર્ગમાં નાના પ્રકારનાં વિધો આવી નહે, જેથી મુખે કરી મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કરી શકાય નહિ. માટે સર્વ સુખાર્થિ જનોએ એટલું જરૂર માદ સખવું કે પૂર્વકથિત સંયમ તંબુની કાળજીપૂર્વક સંભાળ રાખ્યા સિવાય આત્મકલ્યાણ થનાર નથી.

*વૈદક દ્રષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન.

(લેખક:-વૈદ્ય. વિદ્યાકર.)

(અનુસંધાન અંક સાતમાના પાને ૧૮૯ થી.)

પ્રકૃતિસંક્ષેપ—પ્રકૃતિને કદરત, શક્તિ, સ્વભાવ, સત્યા, તુચ્છ, અજ્ઞ, દ્રવ, ગુણ, ચોની વિગેરે નામથી ગણે છે. અવ્યક્ત એટલે શૂન્યબિંદુરૂપે રહેનારી અને વ્યક્તરૂપે પરિણામ પામનારી. વ્યાપ સક્રિય અને વિસ્તૃતપણે કાર્ય કરણુ બાવે રહેનાર આણું પર-માણુઓના સમુદય સાત્વિક, રાજસ અને તામસ તેઓની સમ વા વિષમ અવસ્થા જાતિ ક્રિયા અને ગુણ જેમાં પતીત થાય. તેની બ્રહ્માદિ જેનાં પરિણામ છે અને તેથી ખગોળ, જૂગોળ, પૃથ્વી, મહાદિ સુક્ષ્મ અને સૂક્ષ્મ જે કંઈદ્રષ્ટિગોચર થાય વા મનશુદ્ધિથી અનુભવાય.

* જૈન દ્રષ્ટિ આ સંબંધમાં શું કહે છે તે યત્નિચિત વિચારીએ. તત્ત્વજ્ઞાનના અ-બ્યાપીઓને આ ઉપરથી સત્યનું તોષન કરવાની ધણી અનુકુળતા પડશે.

૧. વૈદક દ્રષ્ટિ કહે છે કે “શબ્દ એ આકાશનો ગુણ છે.” હવે આમાં કેટલે અંશે સત્યતા છે તે આપણે વિચારીએ.

આકાશના ગુણો:—૧ અરૂપી, (૨) અચેતન, (૩) આકૃય. (૪) અવગાહના દાન છે. અને—

પુદ્ગલના ગુણો:—(૧) રૂપી, (૨) અચેતન, (૩) સક્રિય, (૪) મિશ્રણ વિખરણ રૂપ પુરણુ ગલન.

વળી આકાશના પચાસિ (એટલે જે પ્રકૃતિનાં રૂપાંતરો-વિકૃત અવિકૃત પરિણામ પામે છે તે) (૧) અંધ, (૨) દેશ, (૩) પ્રદેશ, (૪) અગુરુ લઘુ.

પુદ્ગલના પચાસિ:—(૧) વર્ણ, (૨) મધ, (૩) રસ, અને (૪) સ્પર્શ.

તે સ્થાવર જંગમરૂપ. જે જાણીયું તથા જાણવામાં આવે છે અને હવે પછી જાણશે તે જે અહરૂપ નહિ તે. જે ચીતનથી, અહ્યાથી, દ્રવ્ય, જેય, ભોગ્ય, પરિણામી, પરીક્ષિત, દેશકાળ વિનાની, દેશકાળ જેનાં કાર્ય તમપ્રકાશ, જળ વિગેરે તમામ દ્રવ્યવર્તુ ઉપાદાન. પંચ-જુત, પંચ તત્ત્વાત્રા, પંચવિષયનો સમુદ્ધ, દ્રવ્યગુણ અને ગતિનો સમુદ્ધ. જીવોની દ્રષ્ટિથી વ્યાપક અને અહ્યાની અપેક્ષાથી મધ્યમ. નિત્ય પરીક્ષિત, જાતિત, સ્વપ્ન, સંધિત, ઉપાદાન, ક્રીરણ, વિદ્યુત, ગુરુત્વ, લઘુત્વ, નામ, રૂપ વિગેરે જેનાં કાર્ય પરિણામ છે. જીવદૃષ્ટિની વિષય જ્યાં જ્યાં મન, બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય પહોંચે ત્યાં ત્યાં સુધી તેજ સત્તાહીન પણ અહ્યાની સમસત્તાથી સંત્તાવાળી, સાવચવતું ઉપાદાન, નીરાવચવ જેવી પ્રકાશ, શબ્દ, સ્પર્શરૂપ રસ, ગંધાદિ જેનો પરીણામ છે. જેનાં કાર્યરૂપ પદાર્થ પરસ્પરની અસરને ત્યાગ, ગ્રહણ કરનાર. લથા. (જેમ પ્રકાશમાં તમ અર્થ થત્યુ જેવું જાણાય છે તેમ અહ્યાન્તર્ગત રહેનારી.) જેય, અચીન્ત, દ્રવ્યગુણ કર્મ; એ ત્રણેના ભેદ અને સંબંધ એ તમામ જેનાં કાર્ય પરિણામ છે. વિકાર ગુણની જનની કાર્ય કારણ કૃતત્વનો હેતુ, અનીણ્ય એ અહ્યાથી વિલક્ષણ છે તે.

મૂળ પ્રકૃતિ, જેનાં નામ ઉપર આપવામાં આવ્યાં છે તે અવ્યક્ત. ત્રણ ગુણોની સમાવૃત્તિ.

ઉપર મુજબ આકાશ અને પુદ્ગલ તદન બિન્ન દ્રવ્યો છે. તેમ જાનેના ગુણ પદાર્થો પણ બિન્ન છે. આકાશ અરૂપી છે. પુદ્ગલ રૂપી છે અને જે શબ્દ છે તે પુદ્ગલિક છે. કારણ કે:-

સંધ્યાર ઉજ્જોમ, પમા છાયા તવે દિઆ ।

વણગંધ રસા ફાસા, પુગ્ગલાળં તુ લલ્લખં ॥

અર્થ:-શબ્દ, અંધકાર, રત્નાદિકનો પ્રકાશ, ચંદ્ર વિગેરેની કાંતિ, છાયા, તકડો, અંધવા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ પુદ્ગલાતું લક્ષણ છે.

આવી રીતે બિન્ન બિન્ન દ્રવ્યો હોવા છતાં અને ફરકના બિન્ન બિન્ન ગુણો પદાર્થો હોવા છતાં “શબ્દ” ને આકાશનો ગુણ માનવો એ ધોળે દિવસે દિવો લેધ કુવામાં પડવા જેવું છે. એવું જૈન દ્રષ્ટિ શી રીતે સ્વીકારી શકે? સામાન્ય બુદ્ધિમાં પણ ઉતરી શકતું નથી.

(૨) વળી પ્રકૃતિને સવળાં દ્રવ્યોનું બીજરૂપ ગણી સવળાં દ્રવ્યોને આધેય અને પ્રકૃતિને આધારભુત માને છે. તેનો પણ જૈન દ્રષ્ટિ અસ્વિકાર કરે છે.

કારણ કે જૈન દ્રષ્ટિ આકાશને ક્ષેત્રી માને છે અર્થાત્ સર્વે દ્રવ્યોનો સમાવેશ આકાશ દ્રવ્યમાં થાય છે અને સર્વે દ્રવ્યો આધેય છે અને આકાશ સર્વનો આધાર છે. કારણ કે સર્વે દ્રવ્યો આકાશમાં, સમાય છે.

(૩) “આકાશ સિવાય સ્થૂલ યતાં અણુઓને અવકાશ અથવા ગતિ મળે નહિ તથા તેની પહેલી જરૂર પડી વાયુ ઉત્પન્ન થતાં તેનો ગુણ પણ સ્પર્શ સાથે ઉત્પન્ન થયો વિગેરે વિગેરે.....” જે માને છે અર્થાત્ અમુક દ્રવ્ય પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું અને અમુકને અમુકની જરૂર પડી. એટલે, પછી અમુક દ્રવ્ય ઉત્પન્ન થયું જે સ્વીકારે છે તે પણ જૈન દ્રષ્ટિએ અમાન્ય છે. કારણ કે જે દ્રવ્ય છે તે સત્ છે અને સત્ છે તે નિત્ય છે, અનાદિ છે. લેખમાં પણ તે પ્રમાણે સ્વીકારેલ છે. હવે વિચારો કે અમુક પછી અમુક થયું હોય તો તેમાં પ્રથમનીજ અનાદિ ગણાય અને ત્યાર બાદ અન્યની આદિ ગણાય. પરંતુ દ્રવ્ય માત્ર અનાદિ છે, તો પછી અમુક પ્રથમ થયું અને અમુક પછી થયું. એ કેમ માની શકાય? અન્યથા જેવી વાત! એ, છે કે પ્રકૃતિનાં પરમાણુને સત્ કહી એવી રીતની શી રીતે પ્રકૃતિ કરી છે?

તેથી ત્રણ ગુણોનાં સુક્ષ્મ સ્વભાવવાળી જે વિષભાવરથા અર્થ તેને શાસ્ત્રીય સંગ્રાએ મહત્ત્વ પેદાં થયું-ગણ્યું, અને તેથી કંપ્રદ ત્રિગુણાત્મક વિશેષ થતી અવસ્થા એનેજ અહંકાર સંજ્ઞા આપી. તે અહંકારથી તેવાજ ગુણોના સ્વભાવવાળું આકાશ પ્રકૃતિના સુક્ષ્મરૂપે ઉત્પન્ન થયું અને તેથી શબ્દની ઉત્પત્તિ થઈ. શબ્દ તેનો ગુણ છે. આકાશથી કંઈક સ્થૂણરૂપનાળો વાયુ ઉત્પન્ન થયો. (જગતના સ્થાવર જંગમ પદાર્થોનાં અણુ, અતીવ સુક્ષ્મભાવસ્થામાં હોય અને જેની ગતિ વિગેરે કંઈ પણ જ્વહાર ન થાય, તેવા અણુઓની સમ અવસ્થાને મૂળ-પ્રકૃતિ કહે છે, અને તે જ્યારે સ્થૂણ રૂપમાં આવતું જાય, અને દ્રષ્ટિમ્મ ચાલુ થાય, ત્યારેજ સ્થૂણ પ્રકૃતિ આપણી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.) આકાશ સિવાય સ્થૂણ થતાં અણુઓને અવકાશ અથવા ગતિ મળે નહિ, તેથી તેની પહેલી જરૂર પડી હશે. વાયુ ઉત્પન્ન થતાં

(૪) વળી અંક સાતમાના પાને ૧૯૯ માં ૩૩મી લીટીમાં લખ્યું છે કે “પ્રકૃતિ સદા સ્વરૂપે બ્રહ્મની સત્તાને લેઈ સત્ત્વરૂપ છે તેથી પ્રકૃતિને અમરત્વ ધટે છે” આ પછુ જૈન દ્રષ્ટિ પ્રમાણે સમીચીન નથી. કારણ કે, પ્રકૃતિ-પા તો કર્મોનો સમૂહગો નાશ કર્યા પછી આત્મા પરબ્રહ્મ રૂપે થાય છે તો પછી બ્રહ્મ પ્રકૃતિ સાથે કઈ રીતની સત્તા રાખે છે તે બુદ્ધિમાં પણ બેસતી વાત નથી.

પ્રકૃતિમાં આત્મા હતો અર્થાત્ આત્મા જ્યારે દેહી એટલે આ સંસારમાં હતો ત્યારે તો પ્રકૃતિ ઉપર તેની સત્તા હતી એ માનવું વાસ્તવિક મથારો પરંતુ જ્યારે પ્રકૃતિને ત્યજીને પરબ્રહ્મ રૂપે થયો ત્યાર પછી તે પ્રકૃતિ સાથે કેવી રીતની, શા માટે, શા આશયથી સત્તાનો સંબંધ રાખે છે એ સમજાતું નથી. વગેરે કોઈ પાછું જમતો ફિનિયામાં પણ જોવામાં આવતો નથી તો પછી પ્રકૃતિને ત્યજી પ્રકૃતિ સાથે સત્તાનો સંબંધ રાખનાર બ્રહ્મ કેવો તે પણ એક અજ્ઞાન જોવી વાત છે !

(૫) વળી “વાયુનો ગુણ સ્પર્શ મળે છે” આ પણ એક હસવાજોવી વાત છે કારણ કે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ અને વનસ્પતિ એ એકદ્રિય સંસારી દેહી જોએ છે અને તેને સાયન્સ પણ હાથ સ્વીકારવા લાગ્યું છે. જે ચેતન્ય લક્ષણવાન છે તે જીવ કહેવાય છે. અને જીવનો ગુણ-અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર અને અનંતવીર્ય છે તેમ જીવ દ્રવ્યના પર્માણના ગુણ—

અવ્યાપાદ-અનવગાહ, અમુતિક, અને અચર લધુ છે અને પુદ્ગલ દ્રવ્યના ગુણ તથા પર્માણ આગળ કલા છે. તેમાં સ્પર્શ ગુણ છે તે પુદ્ગલનો છે છતાં પુદ્ગલના ગુણો પેશાના એક ગુણને વાયુ જીવ દ્રવ્યનો મુખ્ય ગુણ તરીકે મળ્યો છે તે પણ અપુત્ર છે અને ન્યાય પુરઃસર નથી.

આ સિવાય બીજી કેટલીક બાબતમાં પણ જૈન દ્રષ્ટિથી વિરૂદ્ધતા આવે છે. તત્ત્વભિ-લાપીએને સલાસલતનું તોલન કરવા અને અમુક દ્રષ્ટિ અમુકમો થી રીતે માને છે અને તેમાં આપણી દ્રષ્ટિએ શો તફાવત છે તેનું તોલન કરવાના આશયથી અને તાત્પર્યની સિદ્ધિને માટે આ શ્રેષ્ઠને અત્રે સ્થાન આપ્યું છે. જૈન બધુઓએ હંસવત્ તેમાંથી સાર બદલ્યું કરવો એ પ્રગટકર્તાનો આશય છે. જૈન ધર્મમાં પ્રાકૃતિક જ્ઞાનને માટે ધણુંજ ઉત્તમ પ્રકારનું દ્રવ્યાનું-યોગના વિષયમાં વર્ણન આપ્યું છે. અમેને આશા છે કે જૈન વિદ્વાન બધુઓ તથા પૂજ્ય વિદ્વાન મુનિરાજો તે બાબતનો શોધ કરી લેખ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરશે અને આધુનિક વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર ઉપર એજવાળું પાડશે.

તેનો ગુણ પણ સ્પર્શ સાથે ઉત્પન્ન થયો અને આકાશ તથા તેના ગુણનો અનુપ્રવેશ થઇ વાયુ શબ્દ તથા સ્પર્શ ગુણવાળો થયો. આના અંદર સૃષ્ટિના ઉદ્ભવનાં પરમાણુ વિશેષ સ્પૃશ્ય અવસ્થામાં આવ્યાં. વાયુથી અગ્નિ એટલે તેની ઉત્પત્તિ વાયુના વિકૃત પરીણામથી થઇ, તેનો પોતાનો રૂપ ગુણ પણ તેના સાથે ઉત્પન્ન થયો અને પૃથ્વીના અણુઓમાં પણ આના અંદર વિશેષ સ્પૃશ્ય રૂપમાં આવ્યાં. તેમજ આ જૂતમાં ઉપજા જૂતોનો પણ અનુપ્રવેશ થયો એટલે આકાશ અને વાયુ મજાવાથી શબ્દ સ્પર્શરૂપ આ ત્રણ ગુણ આમાં મળ્યા. જેમ સૂર્ય અગ્નિનો ગોળો છે પણ પૃથ્વીના અણુઓ તેના અંદર ગાદા જુથમાં રહેલાં છે. તેજનું વિકૃત પરીણામ અર્ધ જળ ઉત્પન્ન થયું અને તેના અંદર રેસ ગુણ પોતાનો અને ઉપજા જૂતોના અનુપ્રવેશીક ગુણ શબ્દ સ્પર્શરૂપ મળી ચાર ગુણ જળમાં આવ્યા. જળનું વિકૃત પરીણામ અર્ધ પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ સાથે પોતાનો ગંધ ગુણ અને ઉપજા જૂતોના અનુપ્રવેશીક ચાર ગુણ મળી પાંચ ગુણ પૃથ્વીમાં આવ્યા, તેમજ સંકાયરૂપે જે અણુઓ સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિરૂપ, તે સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિરૂપે પ્રતીત થયા. પંચ જૂતોની ઉત્પત્તિ સાથે તેનાં રૂપ અને રસનો પોતાના સ્વભાવની શક્તિ પ્રમાણે જે તે જૂતના અંદર ઉદ્ભવ યુગ્મેત. ઉપજાં ચાર જૂતોના કાર્યરૂપ પૃથ્વીમાં પદ્ રસ પણ ઉદ્ભવ પામ્યા; તેમજ સ્થાવર જંગમ વિગેરે સર્વ પદાર્થ આ પંચ જૂતથી બન્યા છે એમ શાસ્ત્રથી જાણીએ છીએ. સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, પૃથ્વી, ચાર પ્રકારનાં પ્રાણી વિગેરે સ્થાવર જંગમ જે કાંઈ પ્રતીત થાય છે તે પ્રકૃતિ અને જુતોનું વિકૃત પરિણામ છે. આપણા પ્રાચીન પુરોહિતો દરેક પદાર્થના ગુણદોષને શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે. જેમ આકાશ પોતે નિરવય અને પરમાણુઓને ગતિ તથા અવકાશ આપનાર શબ્દનું જ્ઞાન કરાવનાર, દીશાઓનું ઉત્પત્તિ સ્થાન, સ્થાવર, જંગમ, દરેક દ્રવ્યો સ્થિતિ અને ગતિનું સહાયક. દેહસાં, મગજ, હૃદય, ઉદર, લોહી, રસવાની ધમનીઓ વિગેરેમાં અવકાશ આપી, પ્રાણોની સ્પૃશ્ય ઓક્સિજનની લોહીના રસવાની ધમનીઓ જાનેદ્રિયો (જ્ઞાનતંતુઓ), કર્મેન્દ્રિયો (ગતિતંતુઓ)ના વ્યવહારની ક્રિયાને આકાશ આપનાર એક ઉપયોગી નકર તત્વ છે. તેથીજ રીતે અન્ય જૂતો પણ એવા અનેક ગુણોથી યુક્ત હોવાથી ઉપયોગમાં આવી પ્રાણીઓનું જીવન સચવાય છે. આપણા આધુનિક પુસ્તકોમાં દ્રવમાત્રના ગુણદોષનું વર્ણન છે છતાં પણ આ લેખમાં કહેવાનો હેતુ એ છે કે પાશ્ચાત્ય વિદ્યા જેમ, પંચ તત્વથી દ્રવ માત્રની ઉત્પત્તિ માને છે તો આપણામાં પંચજૂત દરેક પદાર્થનું ઉત્પત્તિ સ્થાન માનવામાં આવે છે; તેમજ પંચ જૂતોના પદ્ રસ દરેક પદાર્થમાં રહેલા હોય છે. આધુનિક વિદ્યા અમુક પદાર્થમાં એકેકે અમુક ટકા કાર્બન તથા નાઇટ્રોજન વિગેરે છે એમ સિદ્ધ કરે છે તો આપણા પૂર્વાચાર્ય પણ રસ અને તેનો અનુરસ અમુક પ્રમાણથી ગણતા. જેમ સુંઠ તીખી લાગે છે અને પાછળથી ગળી લાગે છે; ત્યાં તીખાશ મૂળ રસ, ગળપણ અનુરસ. એટલે તેના અંદર મીઠા ચએલે રસ. આ બંને રસોના મીઠાચરૂપ સુંઠ છે. આ ગળપણ તથા તીખાશનું પચકરણ કરતાં આપણે શીખવું જોઈએ.

આપણા જ્ઞેષ્ઠો પદ્મસ જેવા કે મધુર, અમ્લ, કટુ, કષાય, તીક્ષ્ણ, લવણ, એમ પદ્મસ જે માનેલા તે પૈકી જે મનુષ્યના સરીર ઉપર વિચાર કરીશું તો લોહી, પિત્ત, કફ, વીર્ય, વિગેરે કટુ, મીઠું, ખાર, લાગે છે; તેમજ વનસ્પતિઓમાં સાકર મીઠું, મરી તીખું, લીંબુ ખારું, સેંધવ ખારું, આમળાં તુરો (કષાય), ચરીઆત કટુ હોય છે. એ આપણે જાણી શકીએ છીએ. વળી હોઝરીમાં-હાઇડ્રોએમીક-એસીડ જેને કાસ્ટીકન્યુસ કહે છે

૩. ફરવામાં, અંગમુદેનત કરવામાં, અગર છોકરાં સાથે ખાગખગીયામાં, ખુલ્લી હવામાં ફરવામાં એક કલાક ખાળવો.

૪. સ્વચ્છ હવામાંજે તેની ખોળીમાં સાત કલાક ખરાબર નિદ્રા લેવી.

૫. પીવું હોય તેટલું પાણી જમતાં જમતાં વચ્ચે પીવું.

૬. શત્રુ વિષે અગર ખીન્ન કોઈ વિષે પણ મનમાં દ્વેશ મત્સર વિગેરે વિકારોથી મગજને નકામો ત્રાસ ન આપવો અને તેમને ક્ષમા કરી અપરાધ વિસરી જવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૭. હમેશાં કોઈ પણ કામમાં મેકાયલા રહેવું. ખરેખર જુવો તો આ જગત ધણુંજ આનંદદાયક ને રમણીય છે તેથી પણ તે અધિક રમાણીય આપણે તેને બનાવવું જોઈએ, અને તેમ કરવાની આપણામાં શક્તિ છે એવો દ્રઢ વિશ્વાસ આપણામાં હોવો જોઈએ.

‘ઉપરના નિયમોનું’ યથાર્થ પરિપાલન અવશ્ય આપણને નિરોગી ને સુદૃઢ બનાવશેજો. નિરોગી શરીર હોય તો જનમેષા, પરોપકાર, ધર્મસાધના અને આત્મસાધના થઈ શકે છે માટે પ્રત્યેક બંધુઓએ તે તરફ લક્ષ આપવું ઉચિત છે.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ.

(લેખક:—શા. બહેચરદાસ હલવદાસ. વડોદરા.)

આ તીર્થ ખાનદેશ જિલ્લામાં છે. સુરતથી તાપતીવેલી રેલવે લાઈન જાય છે. તેમાં થઈને જવાય છે અને મુંબાઈથી બુથાવળ લાઈન જાય છે તેમાં પણ જવાય છે. સુરતથી સવારના ૮ વાગે એક ટ્રેન ઉપડે છે અને બીજી બેગરના ૪ વાગે ઉપડે છે. સુરતથી અઢોલા સ્ટેશનની દીકીટ લેવી, તેનું નુર ૧. ૩-૫-૦ પડે છે. ટ્રેન અડધી આસે છે, સ્ટેશનો ઉપર પણ ધણો વખત ઉભી રહે છે. વચમાં અમલનેરનું મોટું સ્ટેશન આવે છે. પંછી આગળ જતાં જળગામ નજરન આવે છે. મુંબાઈથી આવતી ટ્રેન આ સ્થળે મળે છે. ત્યાર પછી બુથાવળનું નજરન આવે છે. ત્યાં ઉતરવું પડે છે અને ત્યાંથી નાગપુરની લાઈનમાં બેસી અઢોલા સ્ટેશને ઉતરવા છે. સુરતથી ૪ ની ટ્રેનમાં એઢોલા પેસેન્જર બીજે દિવસે સાંજના ૫ વાગે પડેય છે. અઢોલા મોટું સ્ટેશન છે. ત્યાં ધણું જીનો તથા મીથો છે. આ દેશમાં કપાસનો પાક ધણો થાય છે તેથી વેપારનું મથક છે. ગામમાં નૈની ધર્મશાળા તથા ઉપાશ્રય પણ છે. ધર્મશાળામાં આદેશ્વર બગવાનનું દેહેરાસર તથા કુવો છે. ધર્મશાળા ને દેહેરાસર નવું બંધાયલું છે. ઉતરવાની સવડ આરી છે. વાસણ, ગોદડાં ને હના પાણીની સવડ છે. ગામ સ્ટેશનથી ૧ માઈલ દુર છે. અઢોથી શ્રી અંતરિક્ષજી ૪૦ માઈલ દુર છે. અને ગાડા રસ્તે પાંચી સડક છે. બાડાનાં ગાડાં જોઈએ તે વખતે મળે છે. ગાડાનું બાડુ ૩. ૬ અગર ૭ લે છે. અને ૪ માણસ બેસાડે છે. ગાડાં બીજાની મારફતે કરે તો તેની દલાલી ૩. ૦-૪-૦ થયે છે. ગાડાં રાતનાં આવે છે. દિવસે કોઈ જોડતા નથી. સાંજના દીવા વખતે ગાડાં જોડે છે તે સવારમાં ૬ વાગે વચમાં ૨૦ માઈલ ઉપર પાયુર ગામ છે ત્યાં છોડે છે. સડક ઉપર નૈની ધર્મશાળા છે તેમાં કુવો છે. ધર્મશાળામાં એક પરદેશી લેયો રહે છે. તે વાસણ ગોદડાં વિગેરે આપે છે તથા ગ્રીધુ સામાન પણ રાખે છે. ગામ

બહુ મોટું નથી પણ પોરટ ઝોશીસ અને ટેલીઆફ ઝોશીસ છે. નજીકના ખેતરોમાં શેરડી, કેળાં, શાક, બાજી વિગેરે થાય છે તે બોધ્ય તેને મળે છે. ત્યાં આખો દિવસ રહેવું પડે છે અને ત્યાંથી સાંજના દીવા વખતે પાછાં ગાડાં બેઠે છે તે સવારમાં ૬ વાગે ગામ શિરપુર (અંતરિક્ષ) પહોંચાય છે.

ગામ શિરપુરમાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથનું દેહરાસર છે. બેઠે ધર્મશાળા છે અને કુવે છે. ફરતી ખુબી જગ્યા અને ચારે બાજુ કોટ છે. આગળ એક મોટો દરવાજો છે. દેહરાસર ઘણું જીનું, મજબુત ને ઓર ફેશનનું છે. ત્રણ બાજુ રવેશ, પથ્થરના થાંભલા અને ઉપર અગાશી છે. તે એક ઉપરનો મજલો ને તેની નીચે બે માળ જમીન અંદર ભોંયરા તરીકે ઉપર છે તેટલાજ છે. ત્રણ બાજુ મક્કન ને આગળ કોટ છે. તેમાં દરવાજો તે નાની બારી જવડો છે. ચોક્કમાંથી દેહરાસરમાં જવાય છે. ચઢવાને ત્રણ પગથીયાં છે. તે પગથીયાં ઉપર અસલી જીનના સિકાના રૂપીઆ જડેલા છે. ત્યાંથી ઉપરના માળામાં દિગમ્બરની પ્રતિમાઓ છે તેમાં બાજુની ભીંતમાં નાનું બારણું છે. તેમાં પગથીયાં ઉતરીને નીચે ભોંયરામાં જવાય છે. તે ભોંયરાનો માળ પણ ઉંચો છે. તે ભોંયરામાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા ઘણીજ પ્રાચીન અને ચમત્કારી અલૌકિક ભોંયરાના દિવાલના ગોખલામાં ખીરાજમાન છે. આ પ્રતિમાજી શામ રંગની માથે નવમુખીની નાગની ફણાનું છત્ર છે અને બેઠકથી અરધો આંગળ ઉંચી અંદર છે. પંછડી દીવાલથી પણ અલગ છે તેથી અંગસોહણ નીચે તથા પુઠે થાય છે. આ ભોંયરાની નીચે બીજો એક માળ પણ તેવડોજ છે. તેમાં માની ભદ્રજીની મૂર્તિ છે. આ મૂર્તિને તેજ સિંદુર ચડે છે. મૂર્તિપર સિંદુર ચઢતાં ચઢતાં ઘણે વરસે સિંદુરનો બડો થર થઈ મૂર્તિથી અલગ પડી બોમળા નીકળીને આંગીની પેઠે મૂર્તિના અંગોના આકારના નીકળેલા બોમળાનો એક ઢગલો સંઘડ કરી રાખેલો. પાસે જોવામાં આવે છે તે ઉપરથી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે આ કેટલા વરસે થઈને આટલું સિંદુર ચઢ્યું હશે. સારાંશ કે તીર્થની પ્રાચીનતાની સામીતી થાય છે. (અપૂર્ણ.)

દાન.

જે ઘરમાં દાન થતું નથી તે ઘર નથી. પછી તેમાં નિત્ય સેવાનું ગમે તેટલું ડોળ જોવામાં આવતું હોય, અને પ્રાર્થનાઓનો ઘોંઘાટ ગમે એટલો ગાજતો હોય.

દાન વિનાની શ્રદ્ધાને પોકળ પવિત્રતા સમજતી. તે એક કુલ વગરના વાંઝીયા વક્ષ જોવી છે.

જે મનુષ્ય પ્રભુ પ્રતિ પ્રેમ દર્શાવે છે-પણ જોને પોતાના ભાઈ-બીજા મનુષ્ય પ્રતિ ખીલકુલ પ્રેમ નથી તે દાંભીક ધુતારો છે.

શુદ્ધ સ્વર્ણવૃત્તિને પાપ તથા દુષ્ટતાનું લક્ષણ ગણીને પરહરવી, અને પોતાના ધરને દાન તથા પ્રેમનું ભવન બનાવવું.

ગરીબોને તું જે કંઈ આપ ! તે અહંકાર ને ગર્વથી ના આપ ! તેઓ જાણે નીચ, ભતિશ્રદ્ધ ને કેવળ ધિક્કાર કે દયાપાત્ર હોય એમ આનીને તેમનો તિરસ્કાર ન કર.

ગરીબ ને ગરબવાન મનુષ્યને માન આપવું, અને તેની સેવા પુરવઠાથી છે. તે તારો અધિકાર વધારે છે એમ સમજવું.

કેમકે દાન-સેનારનું કલ્યાણ કરે છે, તે સાથે દાન દેનારનું સોગણું કલ્યાણ કર્યા પના રહેતું નથી. સેનારના હાથમાં રૂપું આવે છે પણ દાતાને તો તેના હાથમાં સોનું કે હીરાજ મળે છે.

જ્યારે જ્યારે ગરીબ મનુષ્યો તમારી ખાસે આવીને આશ્રય માગે, અન્નની આશા કરે ત્યારે તેમને સંતોષવા. તમારાં દાર બંધ દેખી અગર તમારો અભાવ જોઇ તેઓ ખીન્ન થઇ પાછા ફરે તેમ ન થવું જોઇએ.

યાત્રક ગમે તેટલો નીચ ને કંગાલ હોય, પણ તમારે તેને આવકાર આપવો, તે જે કંઈ કહેવા માંગતો હોય તે સઘળું સાંભળવું અને પછી શાંત તથા દયાળુ વૃત્તિથી તેની હકીકતના ગુણદોષનો વિચાર કરવો.

જો તે દાનને પાત્ર હોય તો તે હર્ષપૂર્વક ને પૂજ્યભાવથી અન્ન વસ્ત્રાદિ આપવાં.

જ્યારે તમે તમારા કુટુંબ માટે મહિનાનું અનાજ ખરીદો ત્યારે બીજાકો માટે પણ દાણ ચોખા આદિ ખરીદી તેમને માટે એલાયદાં રાખવાં.

તમારાં જીનાં વસ્ત્ર ને જીર્ણ વસ્તુઓ જુદી રાખવી અને તે ગરીબોને આપવી કે નકામી ગણી કારેલી વસ્તુઓના સંકુપયોગ યાપ.

તમારી શક્તિ અનુસાર દર માસે ગરીબોને કંઈક આપો. ઓછી બને તો ઓછી પણ ગરીબોના હક્ક હીનવી સેવાનો તમોને અધિકાર નથી.

આ પાત્ર લક્ષમાં રાખો કે તમારું દ્રવ્ય તે તમારી મીલકત નથી કે તમો તમારી મરજી માફક વાપરો. એ તો વિધિએ પોતાના હેતુઓ બર લાવવા તમોને સેવિકો માત્ર પવિત્ર જીવો છે.

દાનદારા ધણાક લોકોપયોગી કરવાના પ્રસંગો છે.

જીખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી, નવસ્થાને વસ્ત્ર, માંદાની સારવાર, ધર વગરનાને રહેવા ધર, મૃત્યુએ વિયોગી નિરાશીત કરેલાને દલાસો, વિધવા ને નિરાધાર બાળકનું દુઃખ નિવારણ, સાધનહિન વિદ્યાર્થીને પુસ્તકાદિ મદદ, આપધરાગાઓ, વિદ્યાલયો, દેવાલયો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં અને ચાલુ રાખવાં એ સર્વ ધર્મકર્મો એ તે જનજીવના જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે તત્પર રહેવું.

જ્યારે દેશમાં દુકાળ પડે અથવા મરડી કે એથી રોગ પ્રસારે અગર આગ લાગે, અગર તમારા કે અન્ય દેશના લોકો પર આફત આવી પડે અને તેનાથી વિનાશ, જીખમરો ને સંકટ નીપજે તે વેળા તમારે સત્વર મદદ આપવી અને દુઃખનિવારણ માટે દોડી જવું એ કર્તવ્ય છે.

ઉન્દાગામાં સૂર્ય ધણો તપે છે ત્યારે તરસ્યા માટે શિતળ જળની જોગવાઈ કરવી ને માકેસો મુસાદર તથા કટાવસો મચ્છર તમારા દારે આવે ત્યારે તેને વિસાગો, આરામ અને દયાના ક્રામાંથી વહેતું સ્વચ્છ પાણી સદા મળે તેવું કરવું.

શીયાળાની કઠકતી દંડીથી હેરાન થતા રંક ને ચીથરેલા લોકને ગરમાવો આપવો.

વિચાર શન્ય દાન કરીને આળસ અને દારિદ્ર્યને ઉત્તેજન આપવું નહીં. માત્ર સુખાત્રનેજ આશ્રય આપવો.

લોકો તમારી વાહ વાહ બોલે ને પ્રશંસા કરે એમ ઢોલ વગાડીને દાન કરવું તે ખોટું. જે અંધ આપો તે ગુસ્સપણે અને નમ્રભાવે આપવું ને તેમાં કીર્તિની આશા રાખવી નહીં.

ખરૂં દાન હાથથી નહીં પણ હૈયાથીજ થાય છે. તેનો મહિમા આપવાના કૃત્યથી નહિ પણ મનના સંકલ્પથી છે. વગર હૈયાની મોટી મોટી સખાવતો કરતાં, રંક વિધવાની સુઠી ચપટી વધારે ઉત્તમ છે.

જાત અને જીવન, રેહ અને આત્મા પરહિતાર્યે અર્પણ કરી દેનાર, અને જનમંડળની અખંડ સેવા કરવાનું મત સ્વીકારનાર વિરલ પુરુષોને ધન્ય છે. તેઓનું આ લોક ને પરલોકમાં કલ્યાણ થશે.

તમારા હૃદયને કિન્નર, ઉત્તમ, નીતિવાળા, ને ધાર્મિક વિચારોનું દાન તમો કરી શકો તો કેવું સારું ?

આત્મ સ્વરૂપ શી રીતે પ્રગટ થાય ?

(વકીલ. નંદલાલ લક્ષુભાઈ-વડોદરા.)

પાતક પંચ પત્રાલતાં, મગદે આત્મ સ્વરૂપ.

શ્રી દેવવિનયજીત અષ્ટપ્રકારી પૂજ.

આત્મ સ્વરૂપ રમણે રમે, મન મોહનમેરે.

મ કરે જુઠ ઢફાણ, મન મોહનમેરે.

શ્રી વિરવિનયજીત નવાણું પ્રકાશની પૂજ.

આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની જગ્યાસા ધરાવનારે પ્રથમ આત્માની ઝોળખાણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આત્મા છે કે નહિ અને છે તો તેનું લક્ષણ શાઆકારે કેવું બતાવ્યું છે તે જાણવું જોઈએ. આત્મા એક છે કે અનેક છે, નિત્ય છે કે અનિત્ય છે તે પણ સમજવું જોઈએ ઇત્યાદિ. આત્માના ઝોળખાણ સંબંધી વાતો આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કરતા પહેલાં સમ્યક્રીતે જાણવાથી અને તેની શ્રદ્ધા કરવાથી આગળનો પ્રયાસ સરળ થશે.

જૈન દર્શનમાં આ જગતમાં નવ તત્વ છે એમ બતાવ્યું છે. ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ ધુણ, ૪ પાપ, ૫ આત્મવ, ૬ સંચર, ૭ નીર્જરા, ૮ અંધ અને ૯ મોક્ષ. તેમાં પણ સુખ્ય બે તત્વ જીવ અને અજીવ છે. આકીના સાત ગોણ છે, અને તે એ એમાં તેનો સમાવેશ શાય છે.

નવતત્વ પ્રકરણમાં જીવનું લક્ષણ એવું બતાવ્યું છે કે, જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે. આ જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય, એ આત્માની શક્તિ છે. આત્મા કહો મા જીવ કહો એ બે પર્યાયવાચક છે. એ નામથી આપણે જે તત્વને ઝોળખીએ છીએ તે એકજ છે.

આત્મા-શ્રવણ-અનંત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર યુક્ત છે. તેની અતુલ શક્તિ છે, અને અણાહારી તેનો સ્વભાવ છે. તે કર્મરૂપી મળથી મલીન થઇ ગયો છે, તે મળને દૂર કરી મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કરવાની આપણી મુખ્ય દરજ્જા છે.

આપણુ દરેકનો આત્મા પૃથક્ પૃથક્ એટલે જુદો જુદો છે, જગતના તમામ જીવોનો આત્મા એક છે. એવી માન્યતા હૈન દર્શનની નથી. દરેક આત્માનું મૂળ સામાન્ય સ્વરૂપ-જાતી-એક છે, એ અપેક્ષાએ આત્મા એક છે પણ દરેક વ્યક્તિ જુદો જુદો છે, અને તે દરેકનો આત્મા જુદો જુદો છે, એજ વાત ન્યાય તથા યુક્તિથી પ્રતીપાદિત થાય છે. અને તે સત્ય છે એમ શ્રદ્ધા થાય છે. એમ જો માનવામાં ન આવે તો તેમાં કેટલો વ્યાધાત લાગે છે. દરેક વ્યક્તિનો આત્મા જુદો જુદો છે એ વાત-જો સત્ય ન હોય તો પછી એક જીવે કરેલા શુભાશુભ કર્મના ફળની પ્રાપ્તિનો લાભ સામાન્ય રીતે સર્વને સરખો મળવો જોઈએ પણ તેમ થતું નથી. જો દરેકનો આત્મા એક હોય, તો પછી એક માણસ બદ-માથી કરે, પાપ કરે, સ્વચ્છંદે ગમે તે રીતે વર્તે, તો પણ તેને પોતાનાં નહારાં આચરણથી ખોટાં કર્મ બંધાશે, અને તેનાં વિપાક પોતાને ભોગવવાં પડશે, એવી ખીંકી રાખવાનું કારણ રહેશે નહિ, કેમકે દરેકનો આત્મા એક માનવામાં આવે તો એકે કરેલા નહારાં આચરણના પાપ ફળના ભોક્તા જગતના તમામ જીવો થાય એટલે મૂળ પાપાચરણ કરનારના ભાગમાં બહુ થોડું પાપ સીલીક રહે, અથવા એક માણસ સારી રીતે ખાય પીયે અને પુણ્યકીર્તિ સુખમાં લયલીન રહે અને ખીજો માણસ ધર્મસાધનમાં તત્પર રહી અનેક પ્રકારે ધર્મ સાધન કરે, તેના ફળનો ભાગીદાર ધર્મ સાધન કરતો નથી અને દુનિયાના વ્યવહારિક સુખમાં આનંદ માને છે, તે થાય એટલે તેને ધર્મ સાધન કરવાની જરૂર રહેશે નહિ. ન્યાય બુદ્ધિથી અને શાંત રીતે વિચાર કરતાં આ વાતના વાસ્તવિકપણા સંબંધે આપણને અનેક તર્કવિતર્ક કરવાને જગ્યા મળે છે, અને આખરે એજ શ્રદ્ધા થાય છે કે 'દરેકના જીવ જુદો જુદો છે, અનેક છે.

આત્મા-શ્રવણ-નિત્ય છે કે અનિત્ય છે, એ વાત પણ વિચાર કરવા અને સમજવા જેવી છે. જીવને કોઈએ નવીન જનાવ્યો છે, અથવા રસાયન ક્રિયાથી જન્મ નવીન પદાર્થ બને છે, તેમ કંઈ વસ્તુના સંયોગથી નવીન ઉત્પન્ન થયો છે, અથવા તે પ્રથમથી અનાદિથી છે, એ પ્રશ્નો સહજક ઉત્પન્ન થવા જેવા છે, અને થાય છે. આના ખુલાસાને માટે મન-કલ્પીત કલ્પનાઓ કરતાં વ્યગ્રાહ આ વિષયના અભ્યાસને માટે જેમણે આખી 'જીદગી' અર્પણ કરેલી હતી એવા મહાત્મા પુરુષો શું કહી ગયા છે, તેમણે એ વિષયના પ્રતીપાદ-નાર્થે સાધક, બાધક શું શું કારણો જતાવ્યાં છે, તે વાંચવા અને તેનો અભ્યાસ કરવાની અને તેના વાસ્તવિકપણા સંબંધે નિષ્પક્ષપાત વિચાર કરવાની પ્રથમ જરૂર છે. તેમ કરવાથી આપણો કેટલોક વખત બચવાની સાથે એ વિષે વિચાર કરવાની લાઘવ હાથમાં આવશે.

આત્મા નિત્ય-અનાદિ-છે કે એ તેને કોઈએ જનાવેલો નથી. એ સ્વારથી છે એની કલ્પના થઈ શકતી નથી, દેવ, મનુષ્ય, તીર્થંચ, અને નરક ગતી એ એના પર્યાય છે, જગતમાં જીવો જન્મે છે, તે કંઈ નવીન ઉત્પન્ન થઈને જન્મતા નથી. પૂર્વભવમાં તે જ્યાં ઉત્પન્ન થયેલો હશે તે કેહાણે તેમણે પોતાનું આયુષ્ય પુરૂં કર્યું એટલે તેમણે તે ભવમાં જે જાવિ આયુષ્ય બાંધેલું તે આધારે તે આ ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ ભવમાં જન્મતાની સાથે

તેને પોતાની માતાને સ્તનપાન-ધાવવા-ની વાસના ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેના પૂર્વભવના અભ્યાસથી જ થાય છે, એ કળા અહીં કોઈએ તેને શીખવી નથી, પણ સ્વભાવથી જ તેને તે ક્રિયા આવડે છે. દ્રવ્ય થકી આત્મા નિત્ય છે, અને પર્યાય થકી તે અનિત્ય છે. માણસ, જનાવર વગેરે મરણ પામે છે, ત્યારે તે આ ભવ આશ્રી પ્રાપ્ત કરેલું શરીર તેનો જ ત્યાગ કરે છે, તેના પોતાનો નાશ થતો નથી. આ ભવમાં તે આવતા ભવની ગતિ અને આયુષ્ય બાંધે છે-મુકરર કરે છે તેથી આ ભવનું આયુષ્ય પુર કરી આ ભવમાં પ્રાપ્ત કરેલું શરીર છોડે છે કે તુરત આવતા ભવમાં ઉત્પન્ન થવાની મુકરર કરેલી જગ્યાએ તે ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વભવ અને પુનરભવ માનવાથી એ વાતનો જલદી નિદાન થાય છે. પૂર્વભવ હતો એ વાતની પ્રતીતિ એટલા ઉપરથી થાય છે કે દરેક જીવ જન્મે છે, તે વખતેથી કોઈ સુખી તો કોઈ દુઃખી, કોઈ ઠાળા રંગથી તો કોઈ સફેદ રંગથી, કોઈનું શરીર સર્વાંગ સુંદર હોય છે તો કોઈને કોઈ અંગની ખોડ હોય છે. જેમ આંધળું-જીલું કોઈ નિરોગી હોય છે તો કોઈ રોગી હોય છે, કોઈ અકપાયુષી હોય છે તો જન્મતાની સાથે મરણ પામે છે, કોઈ થોડા દિવસ જીવી મરણ પામે છે અને દીર્ઘ આયુષવાળા વધુ જીવે છે. એમ દરેક જીવ ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિવાળા હોય છે. જો જીવ નવીનજન ઉત્પન્ન થયો હોય તો પછી દરેક જીવ ઉત્પન્ન થતી વખતે એકસરખા હોવા જોઈએ, તેમાં કોઈ જાતનો તફાવત હોવો નહિ જોઈએ. પણ તફાવત તો આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ, એ જ તફાવત માણસ પડે છે, તે તફાવતનું મૂળ કારણ દરેક જીવે પૂર્વભવે બાંધેલાં શુભાશુભ કર્મ છે, અને તે કર્મની ફળ પ્રાપ્તિ અનુસારે આ ભવમાં તેવા તેવા નિમિત્તોને પામી સુખ દુઃખ ભોગવે છે, એ કર્મ તેણે કંઈ જન્મતાની સાથે જ કરેલાં હોતાં નથી, તે પૂર્વભવનાં જ કરેલાં હોવાં જોઈએ, અને તે ઉપરથી પૂર્વભવ હતો એમ આપણને શ્રદ્ધા થાય છે. તેવી જ રીતે જો પુનરભવ જો માનવામાં ન આવે તો પછી આ ભવમાં જીવે શુભાશુભ કર્મ કરે છે, તે નિષ્ફળ જાય; કેમકે તેના ફળ વિવાદ ભોગવવા પડે નહિ; અને કરેલાં કર્મના ફળવિવાદ જો ભોગવવા ન હોય તો પછી ઈશ્વર ભક્તિ, આત્મસંયમ, તપશ્ચર્યાદિ કરવામાં જે કંઈ શ્રમ પડે છે, તેથી શો ફાયદો? કંઈ જ નહિ. તેમજ હિંસા, જીલ્ડ, ચોરી, પરદારાગમન, સાત વ્યસન સેવનાર ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં અનાચરણ સેવનારને શીક્ષા ક્યાં થવાની હતી, જો તેમને શીક્ષા જ થવાની ન હોય તો પછી સદ્ અસદ્ આચરણના ભેદ પ્રાપ્ત થઈ કંઈ ફાયદો નથી, અને તેના કારણમાં પડવાનું કંઈ કારણ રહે નહિ. એક જ માણસથી જન્મેલી પ્રજામાં એક ગરીબ થાય છે એક પૈસાદાર થાય છે. એક રોગી હોય છે એક નિરોગી હોય છે. એક રાજા થાય છે બીજા સેવક બને છે. એક સદ્ગુણી નીવડે છે બીજો દુર્ગુણી નીકળે છે. એક નીરવ્યસની થાય છે બીજો વ્યસની થાય છે. ઇત્યાદિ જે ભેદ જોવામાં આવે છે, તેના કારણનો અભ્યાસ કરવાથી પૂર્વભવ અને શુભાશુભ કર્મસંયમ સિવાય બીજું કંઈ જ માલમ પડશે નહિ. આત્મા એક દ્રવ્ય છે, તે નિત્ય છે, અને જીલ્ડો જીલ્ડી ગતિમાં જીલ્ડા જીલ્ડા પ્રકારનાં શરીર ધારણ કરવાને પ્રેરાય છે, તે અનિત્ય છે, જેમ સોનું એક દ્રવ્ય છે, અને તેના જે દાગીના વાંટી, કંઠી, દોરો, વેડ, અછોડો, કાડાં-સાંકળાં, ઇત્યાદિ જનાવવામાં આવે છે, તે પર્યાય છે, તે દાગીનાનો નાશ કરી તેને ગાળી નાખવામાં આવે છે, ત્યારે દ્રવ્ય રૂપે સોનું કાચંમ રહે છે, તેના નાશ થતો નથી. વળી તે સોનાના ફરી દાગીના જનાવવામાં આવે છે, તો તે સોના

નામથી નહિ ઝોળખાતાં પર્યાય રૂપે જે દાગીના બન્યા છે તે દાગીનાના નામથી ઝોળખાય છે. તેમ પર્યાય રૂપે ધારણ કરેલું શરીર આયુષ્ય પૂર્ણ થયે તે છોડીને જીવ આલ્મો જાય છે, અને શરીર સડી જાય છે, કે તેને દાટી કે આગાદેવામાં આવે છે, તેના નાશ થાય છે, પણ તેથી જીવદ્રવ્યનો નાશ થતો નથી. તે જીવ ફરી પાછો જ્યાં જે ગતિમાં નવીન ભવ ધારણ કરે છે ત્યાં તે ગતિ આપી તેનું જે નામ પાડવામાં આવે છે, તે નામે ને તે રૂપે તે ઝોળખાય છે, જીવદ્રવ્ય તો તેનું તેજ કાયમ રહે છે. એમ અપેક્ષાપૂર્વક જીવ આત્મા-નિત્યાનિત્ય છે.

મૂળ દ્રવ્ય થકી આત્મા અનાદિ અને નિત્ય છે, એમ થકા થયા પછી આત્મા મૂળથી કર્મ મળસહીત હતો કે નિર્મળ હતો, અને પાછળથી કર્મ લાગ્યાં? આ પ્રશ્ન તત્વજ્ઞાનુ-ઓને સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થાય તેમ છે. જેવી રીતે આત્મા-જીવ અનાદિ છે, તેવીજ રીતે કર્મ પણ અનાદિ છે. પ્રથમ જીવ હતો અને પાછળથી કર્મ ઉત્પન્ન થયાં ને તે જીવને વળગ્યાં એમ જો કલ્પના કરીએ તો તેમાં ઘણા ઘણા તર્કવિતર્ક ઉત્પન્ન થાય છે. જો જગતમાં પ્રથમ જીવ-નિર્મળ આત્મા એકલોજ હતો અને કર્મ પાછળથી ઉત્પન્ન થયાં એમ માનીએ તો તે કર્મને કોણે બનાવ્યાં, બનાવવાનું પ્રયોજન શું? અને નિર્મળ-અરૂપી એવા આત્માને તે લાગ્યાં શી રીતે? આત્મા એકલો નિર્મળ હતો, તો આત્મા તો અરૂપી છે, તે શરીરના આશ્રય સિવાય એકલો ક્યાં રહેતો હતો અને તે શી રીતે રહી શકે? આ વાતો એટલી બધી મુશ્કેલી બરેલી છે કે તેનો સહજ રીતે નિરાકર આપણે પોતાની મેળે પોતાની સ્વઅકલ્પથી કરી શકીએ તેમ નથી. માટે દરેક દર્શનવાળાઓએ મહુ બહુ પ્રયત્નો કરેલા છે, અને યુક્તિ પ્રયુક્તિથી કેઈ વાત માનવા જેવી છે તેને માટે પોતાથી થાય તેટલો નિર્ભય કરવાની મહેનત કરેલી હોય છે. જેનું દર્શનમાં પણ એ સંબંધે સિદ્ધાંતોમાં તથા બીજા ઘણા ગ્રંથોમાં ઉદ્ઘોષાદ કરેલો છે. તે વાંચવાની અને તેનો અભ્યાસ કરવાનીજ બલામણુ કરી કારણાતું બહુ લંબાણુ નહિ કરતાં તેમણે છેવટે શું ખોતેલું છે તેટલુંજ આપણે અહીં જાણવાને પ્રયત્ન કરીશું. જેનું શાસ્ત્રાકારોની એવી માન્યતા છે કે જીવ અને કર્મ એ જાને અનાદિ છે. જીવ ને કર્મ ક્યારે લાગ્યું તેનો કાગ નિશ્ચીત થઈ શકે તેમ નથી. જેમ સોનાની ખાણમાંથી સોનું કાઢવામાં આવે છે, તે સોનું ચોખું સોનું હોતું નથી, પણ માટીથી તે મિશ્રીત હોય છે, એ માટી અને સોનાનો સંયોગ ક્યારે થયો એ રસાયન શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓથી મુકરર થઈ શકે તેમ નથી, તે તો ફક્ત એવા માટી મિશ્રીત કાઢેલા સોનાને રસાયન પ્રયોગથી શુદ્ધ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, અને તે પ્રયત્નને અંતે સોનાને લાગેલો કચરો કાઢી નાખીને સોનાને શુદ્ધ બનાવે છે. તેવી રીતે અનાદિ કાળનો આત્મા કર્મમિશ્રીત છે. સમયે સમયે જુના કર્મ ખપાવે છે અને મિથ્યાત્વ અવિરતી કપાય અને યોગથી નવીન કર્મ ગ્રહણ કરે છે. એમ અનંત સંસારમાં તે બવભ્રમણુ કરે છે. જેમ રસાયણ વિદ્યા જાણનારાઓ રસાયણ પ્રયોગથી સોનાને શુદ્ધ કરે છે, તેમ ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ અનાદિ કર્મ મળથી મલીન થયેલા આત્માને શુદ્ધ કરવા સારૂ પૂર્વસંચીત કર્મોને ૧૨ પ્રકારની નિર્જરાથી ખપાવવા અને સંવર તત્વના આશ્રયથી અને સંવર ભાવથી નવીન કર્મ આવતાં રોકવાનો પ્રયાસ કરે છે. પરીણામે આત્માને નિર્મળ બનાવે છે, પોતાનું સ્વસ્વરૂપ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે. સંપૂર્ણ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય તો ભવભ્રમણુતા મટી જઈ આત્મા મોક્ષ-સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાના ઉપાયની શોધ કરવાનો ઉપાય શોધતી વખતે બીજી કેટલીક વાતોનો તે પહેલાં વિચાર કરવો પડશે. જીવને જે કર્મ વળગેલાં છે, તે કર્મનો કર્તા કોણ ? અને તેનો ભોક્તા કોણ ? એ બે વાતોનો સાથે સાથે વિચાર કરવાથી આપણને કેટલીક મદદ મળશે.

કેટલાક દર્શનમાં એમ માનવામાં આવેલું છે કે, દરેક જીવ પોતાની મરજીથી-પોતાની સત્તાથી જગતમાં કંઈ પણ કરી શકતો નથી. તે જે જે શુભાશુભ કર્મ કરે છે, તે ઈશ્વરની મરજી તેની પ્રેરણા પ્રમાણે કરે છે. ઈશ્વરની મરજી તેની પ્રેરણા કે છાંછા સિવાય માણસ કંઈ પણ કરવા અસક્ત છે. આ વાતનો આપ અને સુક્રિતપુરઃસર વિચાર કરતાં તે અસત્ય ઠરે છે. (અપૂર્ણ.)

સુવિચાર નિર્દેશ.

(લેખક:-સદ્ગત ડી. જી. શાહ-માણેકપુર.)

(૧) સુવાંસ્થાથીજ ધર્મપરાયણ થવું જોઈએ, કેમકે એ ખરેખર અનિત્યજ છે, વળી કોઈપણ જાણતું નથી કે આજે કોતું થતું થશે. * * * જેનાં મન અને વાણી સર્વદા સારી રીતે વશ હોય છે, અને જે સત્ય, ધન તથા તપનું પાલન કરે છે, તેવા સર્વ મનુષ્યો પરમ પદને પ્રાપ્ત થાય છે. (મહાભારત.)

(૨) અપમાન ખમનારો માણસ સુખથી સુવે છે. સુખથી ભજે છે. અને. સોદામાં સુખથી ફરે છે, ત્યારે અપમાન આપનારો મનુષ્ય પોતે સર્વ વાતે દુઃખી થઈ વિનાશને પામે છે. (મનુસ્મૃતિ.)

(૩) વાઘણની પેઠે તિરસ્કાર કરતું ઘડપણ પાસેજ રહે છે, શત્રુઓની પેઠે રોગો સર્વદા દેહને પ્રકાર કરે છે અને કુટેલા ઘડામાંથી ઝરી જતા જળની પેઠે આયુષ્ય નષ્ટથાય છે, તો પણ ભોક્તે વિરૂદ્ધ મનુષ્યો કાર્યો કરે છે, એ આશ્ચર્ય છે ? (વૈરાગ્યશતક.)

(૪) હે પુરુષોમાં ઉત્તમ ? સુખને તથા દુઃખને સમાન ગણનારા જે ધીર પુરુષને ઇન્દ્રિયોથી થતા વિષય સંબંધી આદિ અનર્થો આત્મ નિષ્ઠામાંથી ચલિત કરી શકતા નથી, તે પુરુષો મોક્ષને માટે યોગ્ય થાય છે. (શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

(૫) જેમ મલયાચલના સંગથી વાંસ ચંદનરૂપ થતો નથી, તેમ અન્તરમાં હ્રુદિ વિનાના મનુષ્યોને ઉપદેશ લાગતો નથી. જેમ દુધ અને ધીનું મૂળમાં સિંચન કરવા છતાં પણ સીમકાના ઝાડમાં મધુરતા આવતી નથી, તેમ બહુ પ્રકારથી ઉપદેશ આપ્યા છતાં પણ દુર્લભ પુરુષમાં સાધુતા આવતી નથી. (આણક્ય નીતિ.)

(૬) વીસ ઓંગળ પહેાળું અને ત્રીસ ઓંગળ લાંબુ વસ્ત્ર લઈ તેને બેવડું કરી તેનાથી પાણી ઝાળીને પીવું, ને તે વસ્ત્રમાં રહેલા જીવને ફૂવા વિગેરેમાં નાંખવા. આવી રીતે કરીને જે માણસ પાણી પીએ તે ઉત્તમ ગતિને પામે છે. (વિષ્ણુ પુરાણ.)

(૭) ઘણા ધનનો લાભ થવા છતાં પણ જે હર્ષ પામતો નથી, અને દુઃખના સમયમાં મુંઝાતો નથી, તેમજ સુખ તથા દુઃખની મિશ્ર અવસ્થામાં પણ તેવીજ રિયરતા રાખે છે, તેજ સર્વોત્તમ પુરુષ છે. (શાન્તિપર્વ.)

(૮) આદ્યત્વ મનુષ્યોના શરીરમાં રહેલો મોટો અનુ છે; ઉદ્યોગ જેવો બીજો કોઈ પણ અનુ નથી. માટે ઉદ્યોગ કરનાર પુરુષ કુખી થતો નથી. પુરુષને રજા મળતું તે કામને વચ છે અને બુદ્ધિ કામનુસારી છે તથાપિ વિદ્વાન માણસે વિચારીને કામ કરતું જોઈએ.

(ભનુંદરિ.)

(૯) જે વાચ્ય અપ્રિય હતાં પણ દિતકારી હોય તે પરિણામે સુખને આપનાર થાય. * * * વિદ્વાન સાથે ગુપ્ત વાત કરવી, સક્રિયતાન પાસે કાર્ય કરાવવું, સ્નેહિત સાથે નીતિ અતીતિનો વિચાર કરવો, અને મૂર્ખ મનુષ્યનો સર્વદા ત્યાગ કરવો. (હિતોપદેશ.)

(૧૦) પોતાનો વચ, પરાક્રમ, ગુપ્ત રાખવાને કહેલી વાત, ઉપકાર માટે કરેલું કામ, એટલાં વાનાં ધર્મને જાણનાર મનુષ્યે બીજાની આમળ જાણવાનું નહિ. (મહાનિર્વાણ.)

(૧૧) પ્રત્યક્ષ કારણથી કંઈ કળની પ્રાપ્તિ થતી નથી, કિંતુ પૂર્વ જન્મમાં કરેલાં કર્મથી કળની પ્રાપ્તિ થાય છે. કર્મ સિવાય બીજી કોઈ પણ વસ્તુ રજા આપવાને સક્તિમાન નથી થતી, આગે વિદ્વાનોએ નિશ્ચય કર્યો છે. x x x મનુષ્યો પૂર્વ જન્મમાં જેવાં કર્મ કરે છે, તેવાં કર્મ ફોનો ઉપભોગ કરવા યોગ્ય તેની બુદ્ધિ થાય છે. (શુક્તીતિ.)

(૧૨) જે મનુષ્ય ધર્મનો તથા અર્થનો પરિત્યાગ કરીને કન્યાને આશીન થાય છે. તે વૃદ્ધાથી શોભા, પ્રાણ, ધન અને સ્ત્રીથી રહિત થાય છે, લોભ બુદ્ધિને દબે છે, બુદ્ધિ દણ્ડાવાથી લગભગ દાખાય છે, અને લગભગ દણ્ડાવાથી ધર્મનો નાશ થાય છે. (ઉદ્યોગપર્ય.)

(૧૩) બોલતાબોલતે કહ્યું કે “મારી પાસે ચિત્તને દરે તેની સ્ત્રી, અનુદાન મિત્ર, સાથ સંબંધી, નમ્રતા તથા વિનયયુક્ત વાણીવાણી પરિણમે અને મર્જના કરતા દરિન તથા અવ્યય યોગ્યો છે.” ત્યારે કાલિદાસ કહ્યું કે “આજ મીઠાવા પછી તેમાંનું કંઈ પણ નથી.” (સોન પ્રશ્ન.)

(૧૪) જે અનિચ્છા નિત્ય, તથા ચેતનનો ચેતન છે, અને સર્વ પ્રાણીઓને તેમના જન્મને રજા આપે છે. તેનો જે ધીર મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં અનુભવ કરે છે તેને નિરંતર જાણવો છે. (યતુર્વેદ-કોષપનિષદ.)

અનાદિ છે. જન્મમાં કલ્પ પુરો નિંદા કરો, સ્તુતિ કરો, લક્ષ્મી બંધે આવો વા જન્મો, સોનાની આણમાંથી યુગાન્તરે થાઓ પરંતુ ધીર પુરો ન્યાય માર્ગથી એક પગલું પણ ખાટીથી તે મિશ્રીત હોય. (નીતિશાનક.)

શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓથી સુકરેર થ. સોનાને રક્ષાવન પ્રયોગથી શુદ્ધ કરવાને પ્રયત્ન કરો, તેમ બીજાને ધનિ થાય. સાચો કમરો દારી નાખીને સોનાને શુદ્ધ બનાવે છે. તે દલકારથી ન બોલાવશે, તેમજ કંઈમિશ્રીત છે. સમયે સમયે જુના કર્મ ખપાવે છે અને કારણનાર વાણી દલી ન બનાવે. (દુઃસીતા.)

યોગથી નીતિ કર્મ મદબ કરે છે. એમ અનંત સંસારમાં તે જન્મમાં કરે છે, નિર્ભય હતાં પણ વિદ્યા જાણનારને રક્ષાપણ પ્રયોગથી મોનાને શુદ્ધ કરે છે, વિના પહે રાત કરે છે, આસીઓ અનાદિ કર્મ મળથી મળીન ધરેલા આત્માને શુદ્ધ કરે છે. (વિદુરનીતિ.)

૧૨ પ્રકારની નિર્ભયથી અપારથ અને સંવર તત્ત્વ આચરણી આપનાં ચેતનનો પ્રયામ કરે છે. પરિણામે આત્માને નિર્ભય બનાવે છે. આત્મ શાંતિ પ્રમદ કરે છે. સંપૂર્ણ આત્મ શાંતિ પ્રમદ થાય આત્મ મોક્ષ-શિવ ૫૬ પ્રાપ્ત કરે છે. (સિદ્ધિ ઉપન.)

... (૧૬) પોતાનું બહુ થવાથી અતિશય સજી થવું નહિ, અર્થાત્ કુલાઈ નવું નહિ, તથા જીવું થવાથી તપી જવું નહિ. પૈસા ધરી જવાથી મોહવશ થવું નહિ. તથા ધર્મને તજી દેવો નહિ. (વનપર્વ.)

... (૨૦) મન, વચન અને શરીરથી સર્વ ક્રિયા વડે સર્વ પ્રાણીઓને કલેશ ઉત્પન્ન ન કરવા એનું નામજ યોગીઓએ અહિંસા કહેલ છે. (યાજ્ઞવલ્ક્ય સંહિતા.)

... (૨૧) ધીરજ, ક્ષમા, દમ, ચોરી ન કરવી, વિના માગ્યેજ ખીજાનું બહુ કરવું, પવિત્રતા; ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, પુદ્ગિ, સત્ય, અને અક્રોધપણ એ દશ ધર્મનાં લક્ષણ છે. * * * આપાના વાંજ ધોળા થવાથી વૃદ્ધ થવાતું નથી, પરંતુ યુવાન હોવા છતાં પણ જે ધણો વિદ્વાન ગુણી હોય તે મનુષ્યને દેવતાઓ વૃદ્ધ કહે છે. (મનુસ્મૃતિ.)

... (૨૨) જે ધન ધર્મપૂર્વક મેળવેલું હોય તેજ ખર્ચ ધન છે, અને અધર્મથી મેળવ્યું હોય તે ધનને ધિષ્ઠાર છે; કારણ કે ધર્મ એજ આ લોકમાં સાચું ધન હોવાથી ધનના હોભને લીધે ઉત્તમ ધર્મનો નાશ કરવો નહિ. (મહાભારત.)

... (૨૩) જે પુરૂષ સાત્ત્વવિધિને છોડી ઈર્ષ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે. તે પુરૂષ સિદ્ધિને પ્રાપ્તો નથી, સુખને પ્રાપ્તો નથી અને પરમગતિને પણ પ્રાપ્તો નથી.

... (શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

... (૨૪) જંગલમાં પારથીઓ, તણુ ખાઈ જીવનાર, મૃગના વિના કારણે વૈરી થાય છે; રાગરો, જળથી જીવનારાં માછલાંના વિના કારણે વૈરી થાય છે અને દુર્જનો, સતોષી સુજનોના વિના કારણે વૈરી થાય છે. (નીતિશતક.)

... (૨૫) પ્રાણીઓને જેમ દુઃખો અણધારી આવે છે, તેમજ સુખો પણ અણધારી આવે છે; કારણ દૈવજ તેમાં મુખ્ય કારણ છે. x x x કોઈ કોઈનો શત્રુ નથી અને કોઈ કોઈનો મિત્ર પણ નથી. વ્યવહાર કરીને સૌ સાર કિંવા મિત્ર થાય છે. (હિતોપદેશ.)

... (૨૬) ખીજાની કાર્તિરૂપી અગ્નિથી જળી જતા દુર્જનો તેના જેવી પદ્ધતિ પામવાને તો અચકાઈ હોય છે. એટલે નિંદા કરીને સતોષ પામે છે. x x x સુખની ઇચ્છાવાળાંએ વિદ્યોપચારે છોડી દેવો, અને વિદ્યાનાં ઇચ્છાવાળાંએ સુખનો ત્યાગ કરવો; સુખની ઇચ્છાવાળાંને વિદ્યા ક્યાંથી, અને વિદ્યાવાળાંને સુખ ક્યાંથી ? (ચાણક્યનીતિ.)

... (૨૭) જેઓ સુદિવાન, ધૈર્યવાન, પ્રાણીઓ પર દયાળુ તથા ઇચ્છા અને દ્વેષરહિત છે, તેઓજ સંતુરૂપ અને લોકના સાક્ષી છે. વિદ્યાની સમાન ચક્ષુ નથી, સત્યના સમાન તર્ક નથી, વિષયાસક્તિ જેવું દુઃખ નથી, અને દાન તથા પરાપકાર જેવું ખીજું પુન્ય નથી. (વનપર્વ.)

... (૨૮) ભોગ તો ભોગવાયા નહિ, પણ અમે કાળથી ભોગવાઈ ગયા; તપ તેપણું નહિ; પંથ અમેજ દુઃખથી તવાઈ ગયા, કાળ તો ન ગયો પણ અમેજ ધરડા થઈ ગયા, અને તૃષ્ણાતો જીવું ન થઈ પણ અમેજ જીવું (વૃદ્ધ) થઈ ગયા. (વૈરાગ્યશતક.)

... (૨૯) ધીર પુરૂષે સત્ય, ક્રોધ તથા પ્રિય લાગે એવું વચન બોલવું, અને પોતાની મહાદાઈ તથા પારકી નિંદાનો પરિત્યાગ કરવો. (મહાનિર્વાણ.)

(૩૦) વિપતિમાં ધૈર્ય, ચઢતીમાં ક્ષમા, સભામાં વાક્યાતુર્ય, સુદમાં પરાક્રમ, યશમાં પ્રીતિ, અને સાચમાં વ્યસન એ ઘણું કરીને મહાજનોમાં સ્વાભાવિક ગુણ હોય છે. x x x

મનુષ્યે વિજ્ઞાન, શૌર્ય, વૈભવ, તથા શ્રેષ્ઠ ગુણ સહિત ક્ષણ માત્ર પણ જે પ્રસિદ્ધિપણે જીવાય તેનેજ સુસ પુરુષો આ લોકમાં જીવવું કહે છે. (વિષ્ણુશર્મા.)

(૩૧) કોઈ પ્રાણીની હિંસા ન કરતાં મિત્રતાથી વર્તવું, આ અસ્થિર જીવનને માટે કોઈની સાથે વૈર ન કરવું, પારકાં દુર્વ્યયન સહન કરવાં, પરન્તુ કોઈનું અપમાન કરવું નહિ, આપણા પર ક્રોધ કરે તેનું ભણું કરવું, અને વૈરીનું પણ રહું બોલવું. * * * જે કાર્ય કલ્યાણકારી હોય તે આજેજ શરૂ કરો, સમયની વાટ જોશો નહિ; કેમકે ધારણું કાર્ય થઈ રહ્યું ન હોય એટલામાંજ મનુષ્યનું મૃત્યુ આવે છે. (શાન્તિપર્વ.)

(૩૨) પરાપવાદી, ખાદ્યસ્વાદિય પુરુષો જેમ અન્યમાં દોષદષ્ટિનું નિર્દેશન કરતા તત્પર જેવામાં આવે છે, તેમ તે પુરુષમાં આવાસ કરતા શુભ સદ્ગુણોની વાત કહાડવા સરખી પણ ધન્યા રાખતા નથી. (હંસગીતા.)

(૩૩) ભોગ વિલાસની ઈચ્છા નિવૃત્ત થઈ, પુરુષત્વનું અભિમાન ગળા ગયું, સમોવ-ડિયા તો ક્યારનાય દેવલોક પહોંચ્યા, સંજમથી પણ પોતાની દશાને પારખ્યા, લોકડીને ટકે પરાણે ધામે રહીને ઉકાય બેસાય છે; અને આંખે અધારાં આવે છે, એવી દયા પ્રાપ્ત થઈ તો પણ અહો ? આ નીચ દેહ તો હજી પણ મરણના ભયથી ધરધરી નય છે. (ભર્તૃહરિ.)

(૩૪) મનુષ્યે પૂર્વજન્મમાં જેવાં કર્મ કર્યા હોય તે કર્મના પાર પાકાદય પ્રમાણે તેની બુદ્ધિ થાય છે. અને તેના ભાગ્ય પ્રમાણેજ તેને સહાય કરનારાઓ પણ મળી આવે છે. * * * આ વિશ્વમાં પરાક્રમના બળથી, નીતિના બળથી અને સંપત્તિથી પણ પક્ષીઓ પણ વશ થાય છે, ત્યારે મનુષ્યને વશ કરવાં તેમાં તે આશ્ચર્ય શું છે ? (શુક નીતિ.)

(૩૫) સંસારમાં ક્ષમાજી અર્થે વસીકરણ છે, કેવળ એકલો ધર્મજી સર્વ મંગળનો દાતા છે, એકલી ક્ષમાજી સર્વ શાન્તિ કરવાવાળી છે, એકલી વિદ્યાજી સર્વ તપ્તિને કરવાવાળી છે, અને એકલી અદ્વિતિજી અનેક સુખોનું મુળ છે. (વિદુર નીતિ.)

(૩૬) જેના પર કરેલો ઉપકાર વૃથા જતો નથી, તેમજ પૂર્વે કરેલા ઉપકારથી વિશેષ ઉપકાર જે કરે છે, તેજ ખરો પુરુષ છે. (આદિપર્વ.)

(૩૭) સજ્જનોએ હસતાં હસતાં બોલેલું વચન પણ પાંચરપર કોતરેલા અક્ષર સમાન છે અને દુર્જનોએ સોગત ખાધેલું કહેલું વચન પણ જળમાં લખેલા અક્ષર સરખું છે. આપવું, અપાવવું તથા મધુર વાણી બોલવી, એ ત્રણે ગુણ કોઈ વિરલા સજ્જનમાંજ હોય છે. (સભા તરંગ.)

(૩૮) જેમ આત સુંદર શરીરમાં માખીઓનો સમુદાય આજો (વૃણ) ગોતે છે, તેમ દુર્જનો રમણીય ધર્મપ્રાર્થોમાં રોયજી ગોતે છે. જેમ રમણીય રાજ્યભુવનમાં ડાહી દર રોધે છે, તેવીજ દુર્જનોની પ્રકૃતિ હોય છે. તેઓ કદોં ગુણને શોધતાજ નથી. (કદપતર.)

(૩૯) કોઈના અમૃત રસ પીને ગર્વ કરતી નથી, પરન્તુ દેહમાં ગારવાણું પાણી પીને વધારે ઠંડું થાય છે. (રતનાવળી.)

(૪૦) પ્રમાણિક માણસ ગમે તેવો ગર્જીય હોય તો પણ તેની ગર્જામાં છતાં મનુષ્યોમાં તે રાજા જેવો છે. (માધકવિ.)

કાવ્યકુંજ.

કલીને !

(લેખક-કલ્યાણ-વડોદરા.)

ડોલી રહી તો, મધુર કુંળાઓ ! પૂર્ણ ડોલીજ રહેજે !
 મીઠી મીઠી, કુસુમ કળા તું ! ખૂબ ખીલીજ લે'જે !
 તારો દૈવિ-વિરલ રસ તે, વ્યર્થ જવા ન દેજે !
 સિંચેલી તે મધુર સુરભિ, માળાને અર્પિ દેજે !!
 એ સુગન્ધો, રસ, મધુ, કળા, પૂર્ણ છેના હજીએ !
 ખીણએલી રસીક તુજમાં, સૌ ખીણઈ રહ્યાં છે !
 યોગ કાળે જગત વનર્માં—પૂર્ણ વિકસીત થાતાં !
 ઉભરાતાં કંઈ અજગ રસધી, વિશ્વ આકર્ષાં લેશે !
 x x x x x x
 માળા આવ્યો લલિત કલીકા-ચુટવાને ત્હને તો !
 નિર્માયું એ સકળ જગતે-કાણુ વારી શકે એ !
 ના નિશ્ચિંતે, ઝુલી સદીય તું-એકલો આંહી ખીલી !
 ચું-ચું-કરતા રસીક ભગરા-હુંટશે. રજ નવેલી !
 એથી તો છે સુખદ તુજને, માળા પાસે જવાતું !
 ખીલ્યું-ઝુલ્યું-સકળ તુજ સૌ ત્યાં જવામાં થવાતું !
 અંશુમાળા પ્રખર કીરણો-બાળશે કે નહી તો-
 ભૂમિ શીરે જરૂર પડવું-એજ નિર્માયું વિશ્વે !
 કાંતો જાળે પ્રભુ શિર-દર્ધ વિશ્વને બોધ આર !
 હોજો ત્હાર-મધુર કુંળાઓ-વિશ્વ "કલ્યાણ" વાર !

ફુલ જગત કાલ ફરાલ છે.

(લેખક-મુનિ અજીતસાગરજી. મુ. વિદ્યાપુર)

હરિગીત-છંદ.

જે રાયની દશ દીશમાં આજા બરોખર ચાલતી,
 ચતુરંગી સેના સજ્જ થઈ અરિ સૈન્ય જીતવા મહાલતી;
 એ રાયના સેના સહિત અવજી સુષ્પા બેહાલ છે,
 ઉર માંહી જીવડા જાણીલે કલ જગત કાલ ફરાલ છે.
 નિત્ય ધારતા મણિ યુક્ત શિરપર મુશ્વવાળા તાગને,
 કંઈ છોક્ર યાતાં બોલતા ખમ્મા ઘણી મહારાજને;
 છડીદાર-તાજ-સહિત એવા મરિ ગયા શૂંપાલ છે,
 ઉર જાણીલે મન માનીલે કલ જગત કાલ ફરાલ છે.

વિણ વાંક—ચાવી—પુરુષ પર બહુ જીલમને વરતાવતા,
 અન્યાય ન્યાય ન જાણતા વિજયી ધ્વજ ફરકાવતા;
 એ વીજયધ્વજ ત્યાગી કરી મરી ચાલીઆ નરપાલ છે,
 ઉર જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૩
 જરીઆતી વેસ્રો ઝગઝગે કુંડળ કરણમાં તગતો,
 ઉર હાર કિમત કરોડના તેની ઘુતી અતિ અગયગે;
 એ હાર વેસ્રો કુંડળો તથા ચાલિઆ પરલાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૪
 ઘોડાલમાં—ખલવાન કીંમતવાન અસ્થો હણહણે,
 ઉમદા રથો પર ધૂધરાના શબ્દ સુંદર ધણધણે,
 તેજ ચાલીઆ રથ અથ નર અહીં રહી મઈ ઘોડાલ છે.
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૫
 મખમલ તણી રાખ્યા વિને જઈ પ્રેમદા સહ પોદતા,
 ઉત્તમ મનોરથ ભોગવી શાલો દુશાલો ઝોદતા;
 એ પ્રમદા રહી આંહી રાખ્યા સાથ રહી દુશાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૬
 કેં સુદરી મન્મથભરી—મુખકાન્તિએ વિધુ લગવતી,
 મારી નયન પર પુરપને રસે જતાં રસ જગવતી;
 ગજગામતી યૌવન ભરી થઈ ભસ્મ તેની ન બાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૭
 હસતાં શુભાખી ગાલ પર ખાણ ઉભય પડતા હતા,
 અત્તર ભરેલે ચોટલે જન ભ્રમર લોભાતા હતા;
 બન્ને નૂપુર ઝણકાર રવ જાણે વદંત મરાલ છે,
 એવી ત્રીયા ચાલી મઈ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૮
 કુલ કંઠ તે કોટીલ સખા જેના મનોહર લાગતા,
 કટિ મધ્ય સિંહ સમાન ફૂલ જેના સ્મરદ દીપતા હતા;
 સમશાન મૃત થઈ ચાલી તે જેને ઉરે મણિમાળ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૯
 કોપેયની સાંકી લિંગા—ખીળા શુભાખી રંગની,
 પ્હેરી મહીયર મલકતી આશા ભરેલ અનંગની;
 ચતુરા જળી મઈ ગ્હે કિરો બારિ લટક ચટક રતિ ચાલ છે,
 જીવ જાણી એ મન માની એ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૦
 નિજ દેખતાં ચાલ્યા ગયા સરખી ઉમરના રમેલીઓ,
 મૃત્યુ રૂની દાવાનસે દાઝી મુવા કેં રેલીઓ;
 ચાલ્યા ગયા પૂર્વજ પણા મ્યાં નામ દામ જ હાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૧
 પર નારીઓ પર પ્રેમ વાળા કુટિલજન વ્યભિચારીઓ,
 અથવા વિપય આધિન થઈ વરનાર અતિથય નારીઓ;

- આયુષ્ય એનાં ક્ષિણ થયાં જ્યમ તેલ દહતિ મથાલ છે, .
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૨
- કાને બરાવી કલમ બની અધિકારી જે કોરટ જતાં,
 નિર્દોષીને દોષી કરી મનમાં મર્મન થાતા હતા;
 દોષી કરણ નિર્દોષીને અંતે થયા કંગાલ છે;
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૩
- જન કેક કરા શેર-કાઢે એક મોટી મીલ જે,
 પૈસા પૂરણ બેળા કરી કરતા ત્રીયાનાં વીલ તે;
 બળા ખાખ સાદ થઈ ગયા કહેતા હવે ક્યાં માલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૪
- મુનિરાજ બની કઈ મુનિપેર દીલમાં અદેખાં આણુતા,
 વીતરાગે પંથે ચાલીને વીતરાગતા નહી જાણુતા;
 એવા મુનિની થઈ સ્થિતિ અમિ વિષે જેમ રાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૫
- નદીપુર જેવું તેવું આ યૌવન તણું પણ પુર છે,
 અંતે જવું છે ઉડી જેવાં આકાશનાં પૂર છે;
 તન ધન તથા સગાં તણાં નહ વાદળોં સમ તાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૬
- વૉદળાં વીપેતી વીજલી કણવાર થઈ વણ સાય છે,
 તેમ માનવીનો દેહ પણ ઉપજી અને કરમાય છે;
 સમજ્યા વિના એ વાત જન કરતા કરમ વિકાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૭
- દીકરો કદી મરી જાય પાછળ તાત પોક પુકારતો,
 અથવા વધુ મરી જાય તો કરી રૂદન પછીયા વિસારતો;
 જાણે નહી પણ આપણે ગાજી રહ્યા શીર કાગ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૮
- સરવર તણી પાળે ઉગ્યાં જે જાડ તેની પાસ જઈ,
 સંધ્યા સમે આવલોકશે તો પંખીડાં જોશે તહાં;
 એ પંખીડાં ઉડી જશે સુની ખડે ત્યાં પાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૯
- મુલા પછી મળવું નથી કોટી ઉપાયે કાઢને,
 તો કાણુ કોતું સંબંધી છે ? જનગણુ જરા લે જોધને;
 આ કાળ રૂપી સીંહ છે બહુ દુર જામડી લાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૦
- કે નારીનાં-કે નરતણાં-કે પંખીનાં કે પણ તણાં,
 સંહારી-પેટવિદારી-ચૂસ્યાં રૂધીર બહુજ બીહામણાં;
 એ અથે એની જામડી છે લાલ જાત કરાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે.

નદી નાવમાં બેઠા જઈ કે નારી નર આવી મહ્યાં,
 સામા તટે પોઆ પછી નિજ આંત્રમે સરવે વહ્યાં :
 સંસાર રૂપ નદી નાવમાં રહેવા તણે ક્યાં સ્વાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૨
 હળાએ તથા મળાએ વળા કરીએ બધાથી વાતડી,
 કંકાસ-પણ કરીએ નદી રાખે ઘરે કોઇ રાતડી;
 જીવ મંદિરે જાવું-જર-જવાથી ભાગ્ય વિશાળ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૩
 સુત દાર યાર અપાર ધન તથા જય જીવડો એકલો,
 યમ યાતનામાં ભાગવે દારણ દુઃખ નહીં બેઠલો !
 પશ્ચાત્ કર્મ વિચારતો નિશ્વાસ તો કુલવાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૪
 સૌ પ્રાણીપર ધરો દયા-નિબુરતા-અલગી કરો,
 પર ભવ તણું ભાધું સજી સાચે પધે જીવ સંચરો;
 દીનને કરો કંઈ દાન-પ્રભુ બજાને સુનંદ માલ છે,
 કહે અજીતસાગર મોતીડાં લે વીણી જીવ મરાલ છે ! ૨૫

જીવન ગીત.

લેખક:-મહેતા મગનલાલ માધવજી. જૈન બેડોંગા અમદાવાદ.

તું મળાગળા સ્વર થકી, નવ એમ કહેતો,
 કે જીવગી જીવન આ, સૌ સ્વપ્ન માયા;
 માલીક આ શરીરનો, તજી જાય સાલી,
 તે વસ્તુ સ્થિતિ દરેજ રહે ન તેવી. ૧
 છે જીવગી જરૂર આ વળી સત્ય વસ્તુ,
 તે કષ્ટસ્થાન નથી અંત કથીત તહેનો;
 “રે માટીના મનુજ ! માટી મહિં જવાનું,”
 એ વાક્ય છે શરીરનું નથી આતમાનું. ૨
 નહિં જ્ઞાની કે વિવિધ ભોગ વિલાસ વસ્તુ,
 છે આપણો જીવન માર્ગ કે અંત નકી;
 પ્હેરી મહીયર મલકતાં આંખે ભરેલ અનંગની;
 ચતુરા બળી ગઈ રહે વિરે ભરિ લટક ચટક રતિ. ૩
 જીવ જાણી લે મન માની લે કુલ જગત કાલ ફરાલ
 નિજ દેખતાં ચાલ્યા ગયા સરખા ઉભરના રનેહીએ
 મૃત્યુ રૂપી દયાનલે દાઝી મુગા કે દેહીએ;
 ચાલ્યા ગયા પૂર્વજ ઘણા ક્યાં નામ દામ જ હા ૪
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ
 પર નારીએ પર પ્રેમ વાળા કુટિલજન અભિર
 અથવા વિષય આધિન થઈ વસ્તાર અતિશય “શરીર” એ “વજ”નું કર્મ છે.

જેજે વિહાર કરતો, બની શુષ્ક બીર,
 પણ ધુમજે રણ મહિં બની યુર પુરો.
 આધાર તું બિવિધનો કરતો કદી ના,
 ને ભુતને કદીય ચીન્તીય તું જરીના;
 આણુ સમય સમજીને અતિ લાભકારી,
 કરજે મહાન યત્નો પ્રભુ હેય બેઝી.
 સુયવે મહાન નરનાં સુચરિત્ર સુધર્મા;
 કે જીંદગી સફલ-સાર્થ, બની શકે છે;
 જ્યારે મહાન વીચરે, પરલોક માર્ગે,
 તે મુક્તા પદવી કાઢની વાલુકાએ.
 સંસાર સાગર તણી સપરે ચડેલ,
 નીર્ભાગી કેા પુરપતું, નૌકા સહેલ;
 અવળા ખરાબ પથમાં ચઢીને ખરાબે,
 તે ભાગતું અટકશે, પગલાં પ્રભાવે.
 ચાલો ઉઠી કડી કરી, કરીએ પ્રયાસ,
 હા ! ખંતને ધીરજને, મજાશે કંવામ;
 યા હોમથી પડવું આત્મ વિકાસ મારે,
 રે ! ધારીને, વિજય કિંચિત કાલ અતે.

અકાર્ય પ્રેમ માટે ફાંફાં.

(લેખક:—મયૂર. અમદાવાદ.)

મર્થે શુભાવે, વ્યર્થે શુભાવે વખત વળી પોતાનો,
 સતોમાં સૌ મુખ સમજીને અનેક આશા રચતો—

માનવ કેવી ભુલ ખાતો. (૨)

ચક્રોરું શશીની સામેરે તવસી તવસી જોતું
 શશીને મનતો વિસાત નહિ પણ ચક્રોરું ઢરખાતું—

માનવ કેવી ભુલ કરતું (૨).

અસત્ય ને કદી પ્રેમ હોય પણ, તોય તે અપ્રતીત કરતો,
 રવચંદ્રે વર્તીને માણસ પર શીક્ષા નવ સુણતો—

માણસ તે કેવો મુખોં (૨).

અયુક્તમાં હોલુપ બનીને પર નિંદા મેળવતો,
 નહિ અર્થે સરે પોતાનો પરનો, પાછળથી પરતાતો—

આહા ! તે હોલ કાલો (૨).

સત્ત્વ વિનાનું વજણ હોય પણ તેને નવ પરિહરતો,
 આસપાસનું ભાન ભુલીને મગજલ માટે મરતો—

કેવો ! અક્લનો અધો (૨).

તુચ્છ નજવી વસ્તુઓની લાલચમાં લપટાતો,
લાલચમાં લપટાઇ પોતે, અયોગ્ય કાર્યો કરતો—

કેવો ! લાલચનો લડકો (૨).

લપટાતા હુશુભમાં જોડા, ખીલતે લપટાવે
મુસાખતનો સ્વાદ લહે તો ખળમાં સૌ સમજાયે—

સોળત તેવાં ફળ પામે (૨).

શાશ્વાતે શીખામણુ જોઇએ પણ સસમને સોડાં,
જરાક બોધિ વિચાર કરાને, શાશ્વા તો સુધરતા,—

છે બુદ્ધિના તે બળીઆ (૨).

પ્રગટને કોઈ નવ માને.*

(પંડિતે ખેલ બગાડ્યો આ જીવનો તો પંડિતે ખેલ બગાડ્યો એ શબ્દ.)

પ્રગટને કોઈ નવ માને, હો બાધ રે મારા પ્રગટને કોઈ નવ માને;
સો પાછળથી ગુણ ગાઇ વખાણે, ઝો બાધરે મારા પ્રગટને કોઈ નવ માને. ॥૨૬॥

પ્રગટ મીરાંની પ્રભુતા ન માના, ઝેર પાશું તો કુંભેરાણે;

પ્રગટ નરસૈયાને ન્યાતબહાર મુક્યો, હવે સ્વાદ મોસાણુ ગાઇને વખાણે. બા. ૫૧૫

સોળ કળાએ ન્યારે કૃશ કહેવાતા, ત્યારે ઝોધવજી અકરૂર રસ માણે;

મોટા તે રૂપીઓએ મર્મ ન જાણ્યો, હવે ગોપીયોને વેદમાં વખાણે. બાધરે મારા. ॥૨૭॥

સોળનદે સ્વામી પ્રગટ છતાં, લોક ધુળ નાખી મારતા પાણે;

પ્રગટ હતા ત્યારે પતીત ન આવી, હવે કીરતી ગાઇને વખાણે. બાધરે મારા. ॥૨૮॥

પ્રગટ રામે જુલો પથર તાર્યા, એવી વાત સૌ કોઇ જાણે;

દાસ મોહન કહે પ્રગટ સમજ્યાવિના, મોક્ષ ન મળે કોઈ ટાણે. બાધરે મારા. ॥૨૯॥

* આ પદ મોહનદાસ નામના એક અન્ય દર્સની ભગતે બનાવેલું છે, જે એક મીઠ તરફથી પ્રાપ્ત થયું છે. મોહનદાસ અધ્યાત્મ દષ્ટિવાળા હતા. તેઓએ તથાપ્રકારે ઘણાં પદ બનાવ્યાં છે. આ પદ પોતાને જે અમુક મહાત્મામાં પોતાને ગુણોનો સમુદ જણાતો હોય અને અન્ય-કેટલાક જનોને અવળી દષ્ટિવડે—અજ્ઞાન યોગે—તેઓની હયાતીમાં દોષો જણાતા હોય, પણ તે પુરૂષની હયાતી બાદ તેના ગુણો જાણી પ્રાર્થના, પ્રસંશો, ઇત્યાદિ કરતા હોય, તેવા લોકો પોતાની સમક્ષ જોઇ તેઓને સુખ ઇત્યાદિ શબ્દોવડે નિંદવા કરતાં, કરુણાભાવ લાવી જગતની વીચીત્રતા એવીજ છે એમ જણાવવાને આ પદમય ઉદ્દગાર કહાડ્યા જણાય છે.

આ પદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રામ-કૃશ્ન-નરસિંહ મહેતા, મીરાંજી, ઇત્યાદિના પ્રગટ સમય કરતાં પાછળના સમયમાં પ્રશંસકો વધારે જણાયા છે. એ સુજળ મોહનદાસને પણ કોઇ મહાત્માના અંગે પોતાને અનુભવ થયો હોય અને તેથી જન-સ્વભાવની વીચીત્રતા જોઈ આ રીતે પદમય ઉદ્દગાર કહાડ્યા હોય એમ જણાય છે. જનદર્શનમાં પણ તેવો પ્રકાર અનુભવાય છે. જામણા તરીકે શ્રીમદ્ આનંદજી આદિ ઘણા મહાત્માઓનું સત્ત્વ સ્વરૂપ પાછળની દુનીઆ વધારે જોઈ શકી છે. વર્તમાનમાં પણ તેવો પ્રકાર કેટલાકોના અંગે બનતો હશે એમ કહીએ તો તેમાં ખોટું શું છે? કારણ જનસ્વભાવનું તેવો વીચીત્ર છે.

૧. નરસિંહ મહેતા. ૨. મોસાણાનું પદ.

સમાચાર.

કપડવણુજ શહેરના મહુમ નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઈની મીલકતનો કુલ વહીવટ તેમના સુપુત્ર શેઠ જેશીંગભાઈ ઉમ્મર લાયક થવાથી તા. ૪-૧૨-૧૪ ના રોજ જે નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓને હાથ હતો તે તેમને સોંપવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રસંગે શેઠશ્રીના સગાસ્નેહી વિગેરે તરફથી આનંદની ઉર્મી પ્રગટ કરવાના હેતુ-હુત ગાર્ડનપાર્ટી તથા ડીનરપાર્ટી કરવામાં આવી હતી. તા. ૬-૧૨-૧૪ ના રોજ શેઠના પીતાશ્રીના મહુમમાં મા. શેઠ જમનાદાસ કરમચંદ કે જેઓ તેમના ટ્રસ્ટના વાલી હતા તેમ શેઠના કુટુંબ પ્રત્યે સદા તેઓ અપ્રતિમ સ્નેહની લાગણી દર્શાવતા અને શેઠને તેમજ તેમના પીતાશ્રીને પુત્રવત્ ગણી દરેક પ્રકારે તેમના કામમાં મદદ કરતા. તેમના તરફથી આંતીસરીઆ દરવાજે શેઠાણી જણાવના ખંગલામાં એક ગાર્ડનપાર્ટી આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે આંબલીઆરાના દરબાર સાહેબ તથા શહેરના તમામ શરીફ, અમજનો, સરકારી અમલદારો, તેમના નાતના ગૃહસ્થો તથા બહાર ગામથી પધારેલા ગૃહસ્થો વિગેરે મળી ઘણા સદ્ગૃહસ્થોએ હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં રા. રા. શંકરલાલ દ્વારકાંદસે શેઠશ્રીની મુબારકબાદીને માટે એક પેન્ડેલેટ અમુક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી વાંચી ખતાવ્યું હતું જે નીચે મુજબ હતું.

“તા. ૪-૧૨-૧૪ ના રોજ મરહુમ શેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઈની મીલકતનો વહીવટ જે આજ સુધી નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓ પાસે હતો તે મીલકતનો કુલ વહીવટ તેમના સુપુત્ર શેઠ જેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈ લાયક ઉમરના થવાથી તેમને નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી હસ્તગત કરવામાં આવ્યો તે શુભ પ્રસંગે શેઠ શ્રીચુતને ઇચ્છેલી મુબારકબાદી.”

મુઝા-મહાશયો, આજે આનંદીત અને માંગલીક પ્રસંગે આપ સર્વેને અત્રે એકત્ર મળેલા જોઈ મને ઘણો જ હર્ષ થાય છે. આપણે સઘળા કપડવણુજના નગરશેઠના કુટુંબથી જાણીતા છીએ, તેમજ નગરશેઠના કુટુંબીઓ આપણી જે નગર સેવા આજ સુધી બજાવતા આવ્યા છે, અને જાળવે છે, તે પધારેલા કોઈ સદ્ગૃહસ્થોથી અગ્નણ નહિ હશે.

આજે તેજ કુટુંબના નખીરા, શેઠ જેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈની લાયક ઉમર થવાથી તેમની મીલકતનો કુલ વહીવટ, તેમને નામદાર બ્રીટીશ સરકાર તરફથી તેમજ તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી મળવાનો શુભ પ્રસંગ છે જે શુભ પ્રસંગ ઉજવવાને આપણે સર્વે અત્રે એકત્ર મળ્યા છીએ તે જોઈ કોને આનંદ નહિ થતો હોય ?

આપણા નગરશેઠના કુટુંબનાં મહુમ શેઠાણી મણેકજીભાઈના નામથી ચાલતું સદામત તેમજ તેમણે કોમના તથા જનસમૂહના બલા અર્થે બંધાવેલ ધર્મશાળાઓ, દેરાશરો, ઉપાશ્રયો આદિ બાંધેલ કોઈથી અગ્નણ હશે.

શેઠ જેશીંગભાઈ સ્વભાવે ઉદાર અને ઉમદા અંતઃકરણના છે. તેમજ પોતે લક્ષ્મીવંત હતાં તેમનામાં જે સાદાધનતા, તેમજ નિરભિમાનીપણનો શુણ્ય પ્રત્યક્ષ જણાઈ આવે છે તે

ખરેખર' પ્રસંશનીય છે અને તે ગુણો ભવિષ્યમાં તેમનામાં કાયમ રહેશે એવી આશા રાખું છું.

તેઓએ ઈંગ્લીશમાં સારું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે તેમજ તેઓ જે પોતાની કલમને કસે તો ભવિષ્યમાં એક સારા લેખક નિવડી શકે તેમ છે. તેમને “સાહિત્ય” નો ધણો શોખ છે અને પ્રસંગવશાત્ તેમાં પોતે પોતાથી બનતી શક્તિનો દાગો પણુ આપે છે.

આવા એક આપણા નગરશેઠના કુટુંબના આબુખલુરુપ શેઠ જેશીંગભાઈ પોતાને મળેલી મીલકતનું સાર્થક કરી પોતાની લક્ષ્મીનો, બુદ્ધિનો અને જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરી દિનપ્રતિદિન તેનો વધારો કરી તેમના કુટુંબને દીપાવો એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થું છું.

શેઠ જેશીંગભાઈ આપણી અત્રેની મ્યુનીસીપાલિટીના મેમ્બર છે તેમજ મરહુમ શેઠાણી માણેકજીભાઈના ટ્રસ્ટના વહીવટમાં પણ હાલ નીભાયા છે. આથી તેમની લોકપ્રીયતા અને કામ પ્રીયતા આપણને આદર્શની પેઠે જણાઈ આવે છે.

શેઠશ્રીની મીલકતનો વહીવટ જ્યારે નામદાર સરકારને સોંપવામાં આવ્યો ત્યારે નામદાર સરકાર તરફથી તેમની મીલકતનો વહીવટ કરવાને ટ્રસ્ટી તરીકે શેઠશ્રીનાં માતૃશ્રી શેઠાણી બાઈ જુરી તથા તેમના પિતાશ્રીના મામા શેઠ જમનાદાસ કરમચંદ તથા તેમના સસરા શંકરલાલ છોટલાલ અમીન અને સરકાર તરફથી ડેપુટી નાજર તરીકે પ્રથમ રા. રા. ત્રિજલાલભાઈ નયુભાઈ, ત્યારબાદ નંદલાલ તારાચંદ અને ત્યારબાદ રા. રા. લક્ષુભાઈ ચંદુલાલ ઠાકોર જે હાલ છે તેમને નીમવામાં આવ્યાં હતા.

શેઠની સગીર અવસ્થામાં તેમની મીલકતના ટ્રસ્ટીઓએ તથા નામદાર સરકારે તેમની મીલકતનું સંરક્ષણ કરવા જે વખત અને મહેનતનો ભોગ આપ્યો છે તેના માટે શેઠ તેઓના હમેશને માટે આભારી છે, આ પ્રસંગે હું શેઠ શ્રીયુત પ્રત્યે એ શબ્દ બોલવાની રજા લઉં છું તે એ કે, જેવી રીતે આપના ખર્ચિતેજી ટ્રસ્ટીઓએ જે જાત મહેનતનો ભોગ આપી આપની મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કર્યું છે તેવી રીતે આપ આપને મળેલી મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરી તેમાં વધારો કરી ઉપરના વહીવટને શોભાવી આપના કુળની મોટપમાં અને યશમાં વૃદ્ધિ કરશો.

શેઠના ઇષ્ટ મીત્ર શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસે શેઠના આ ઉત્સાહના પ્રસંગે જે આનંદની ઉર્મી પ્રગટ કરી “મીજલસ” તથા “ડીનર પાર્ટી” આપવા દર્શાવી પોતાની મીત્ર તરીકેની ઉમદા દ્રવ્ય બજાવી છે તેમજ અત્રે સર્વે સુત. સદ્ગૃહસ્થોએ પધારી શેઠશ્રીના આનંદમાં ભાગ લીધો છે તેના માટે સર્વનો અંતઃકરણથી આભાર માનું છું.

છેવટ પ્રભુ કૃપાએ શેઠશ્રી દીર્ઘાયુષી યાઓ અને તેમના યશકીર્તિ અને વૈભવમાં સદોદિત વૃદ્ધિ યાઓ અને સદા દેશ સેવા અને ધર્મ સેવામાં ઉત્સુક રહેવાને તેમનામાં ઉત્સાહ બળ પેરાઓ એવું ઇચ્છી તેમને દરેક પ્રકારે મુખારકબાદી આપી વિરમુ છું.

પેન્શન યોગ્ય રહ્યા બાદ શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસે શેઠને મુખારકબાદ ઇચ્છી હતી અને આ તેમના આનંદદાયક પ્રસંગની યાદગીરીભુત અને મિત્ર તરીકેની લાગણીદર્શક એક સીત્ત્વર ક્ષેત્રમાં મહેસો ફોટો અર્પણ કર્યો હતો. ત્યાર બાદ શેઠ જેશીંગભાઈએ દરબાર સાહેબનો તથા પધારેલા સર્વે સદ્ગૃહસ્થોનો આભાર માન્યો હતો અને જે જે રનેલી સંબંધીઓએ તેમના માટે જે લાગણી પ્રદર્શિત કરી ગાર્ડનપાર્ટી અને ડીનરપાર્ટી આપી હતી

તેમનો ઉપકાર માન્યો હતો. તેમણે જણાવ્યું જે નામદાર સરકારે તથા ટ્રસ્ટીઓએ આજ સુધી મારી મીલકતનો જે સંતોષકારક રીતે વહીવટ કર્યો છે તથા મને વખતો વખત જે અમૂલ્ય સલાહો-સુચનાઓ આપી છે તેમનો તથા નામદાર ડીસ્ટ્રીક્ટ જજ કેનેડી સાહેબે તથા જોઈન્ટ જજ સાહેબ સી. એન. મહેતાએ તથા મારા વિદ્વાન રેનેડીઓએ જે જે આ પ્રસંગે મને અમૂલ્ય સુચનાઓ કરી છે અને મારી ભવિષ્યમાં ફતેહ ધૃષ્ટી છે તે સર્વે સાહેબોનો આ સ્થળે હું પૂર્ણ ઉપકાર માનું છું અને જણાવવાની રજા લઉં છું કે મારા પિતાશ્રીના મહુમ માંમા શેઠ જમનાદાસ કરમચંદના ઘર તરફથી મારે માટે જે આ પ્રસંગે લાગણી દર્શાવવામાં આવી છે તેને માટે તેમના જેટ પુત્ર શેઠ વાડીલાલનો તથા કેશવલાલનો આ સ્થળે આભાર માનવાની તક હાથ ધરું છું અને આજ રાખું છું કે જેની રીતે તેમના પિતાશ્રી મારા ઘર પ્રત્યે પ્રેમની લાગણી દર્શાવતા હતા તેવી રીતે તેઓ દર્શાવી મને આભારી કરશે એવી આશા રાખું છું.

વળી મારે આ સ્થળે જણાવવું જોઈએ કે મારા વડીલોએ જે કંઈ શહેરની, કોમની, નાતની યત્નિચિત સેવા બજાવી છે તેવી રીતે હું બજાવવાને બાગ્યશાળી થાઉં એમી શ્રી પરમાત્મા પ્રત્યે અભ્યર્થના કરું છું.

ત્યાર બાદ શેઠ વાડીલાલ જમનાદાસે જણાવ્યું જે મારા પિતાશ્રી શેઠશ્રીના ઘર પરત્વે જે લાગણી દર્શાવતા તે તેમના ઘરનો અને અમારા ઘરનો પરસ્પરનો નિકટનો સંબંધ જોતાં તેમની ધરજ હતી અને હું પણ આશા રાખું છું કે તેમના કુટુંબના હિતમાં મારી બનતી શક્તિ અનુસાર સંદોદિત ફાળો આપવાને બાગ્યશાળી થાઉં.

આ પ્રસંગે હું શેઠ જોશીગમાધને જે બોલ બોલવાની રજા લઉં છું અને તે એ કે જેવી રીતે તમારી મીલકતનું ટ્રસ્ટીઓએ સારી રીતે સંરક્ષણ કર્યું છે તેવી રીતે તમને મળેલી મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરી તેમાં વૃદ્ધિ કરશો તથા તમારા કુટુંબે જે નાત સેવા, કોમ સેવા, શહેર સેવા બજાવી કાર્તિ સંપાદન કરી છે તેમની મેળવેલી કાર્તિમાં સદા વધારો કરશો એવી આશા રાખું છું. ત્યાર બાદ સર્વે પધારેલ સદ્ગૃહસ્થોનો તેમણે આભાર માન્યો હતો. ત્યાર બાદ મીજલસનું કામ શરૂ થયું હતું. પશ્ચાત મેળાવડો બરખાસ્ત થયો હતો.

પ્રેક્ષક.

* * * * *

પાદરામાં લગ્ન પ્રસંગે આનંદોત્સવ:—પાદરાના સુપ્રસિદ્ધ વકીલ મી. મોહનભાઈ હેમચંદની પુત્રી તથા અમારા માસિકના સંપાદક રા. રા. મણીલાલ મોહનલાલ વકીલનાં બહેન માણેકનાં લગ્ન તા. ૧૧-૧૨-૧૪ ના રોજ નિર્વિધ અને માંગલીક રીતે પસાર થયાં હતાં. તે પ્રસંગે તા. ૧૨-૧૨-૧૪ ના રોજ લગ્ન મંડપમાં રાતના આઠ વાગે આનંદોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ પ્રસંગે પાદરાના રા. રા. વહીવટદાર મી. ધાડંગે તથા રા. રા. મુનશય સાહેબ તથા નાપાડથી તથા બોરસદથી બહેન માણેકના સાસરા પક્ષ તરફથી પધારેલ કેટલાક સંભાવિત સદ્ગૃહસ્થો તથા પાદરાના આગેવાન સદ્ગૃહસ્થો વિગેરે આ આનંદોત્સવમાં હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં મી. લલીત કે જે હાલ વડોદરા રાજ્યની ડીસ્ટ્રીક્ટ લાયબ્રેરીના નીતિ-

કીર્તનકાર તરીકે અહીં પ્રતા હોવાથી તેમણે જીવનને સૌંદર્યમય કેમ બનાવવું તેમજ આત્મોત્કર્ષ કરવા માટે સર્વે પ્રત્યે સમાનતા તથા અભેદ બુદ્ધિ રાખી સર્વે જીવોનું ભક્તું કરવું, સર્વેની સાથે ગ્રેમભાવથી રહી સહિષ્ણુતાનું બળ સંપાદન કરવું વિગેરે બાબતોનું અસરકારક મનન કરવા યોગ્ય નૈતિક સંકીર્તન ધર્મ હતું. ત્યારબાદ નામદાર ગાયકવાડ સરકારે દેશનો ધંધો ખીલવવા તેમજ ધંધામાં યોજનાઈ, સાદાઈ, ધૈર્ય, કુશલતા, કામના વિભાગ (Division of labour) - વિગેરે આદર્શની પેઠે દેખાડવા અને પ્રજાજનોને તેની માહિતી સીનેમેટાગ્રાફની શીલ્પમોઢાસા આપવા હમણાં યોજના કરી છે એટલુંજ નહિ બલકે તેને અમલમાં પણ મુખી છે જેના પ્રભાવે સીનેમેટાગ્રાફના એક નાના કોંકમરીનદારા હુબર, ઉદ્યોગ વિગેરેની શીલ્પો મી. લલીતે દેખાડી હતી. શીલ્પો બતાવતી વખતે તેઓએ શીલ્પો અનુસાર કેટલુંક વિવેચન પણ કરી બતાવ્યું હતું. ત્યારબાદ મી. ભાષ્યેકર કે જેઓના નામથી કોઈ ભાગ્યેજ અજાણ્ય હશે અને જેઓ અત્યારના જમાનામાં Born Caricaturist એટલે “જન્મથી નકલ કરનાર” તરીકે ગણાય છે. તેમણે જુદી જુદી બાબાઓ બોલી, પંખીઓની બાબાઓ બોલી તેમજ નસતરંગ એટલે કે ગળે ભુંગળીઓ મુઠ્ઠી રાગ ગાઈ બતાવી અવર્ણનીય આનંદ આપ્યો હતો. ત્યારબાદ વકીલ મી. નંદલાલ લલ્લુભાઈએ મે. વકીવટદાર સાહેબનો તથા મુનશાય સાહેબનો તથા જે જે સદ્ગુહર્યો પધાર્યા હતા તેમનો આભાર માન્યો હતો અને જણાવ્યું હતું જે જે કે આ સ્થળે મારા સ્નેહી, સખાંધી મી. મોહનભાઈને માટે બોલવું એ “મુસા-ળમાં મા પીરસનાર” બરોબર છે છતાં મારે બોલવાની જરૂર પડે છે કે મી. મોહનભાઈએ લગન પ્રસંગે આવી રીતે જે આનંદોત્સવ કરવા પ્રયાસ સેવ્યો છે તે સ્તુત્ય છે. ધણા શ્રીમંતો લગ્ન પ્રસંગે વેસ્યાઓ બોલાવી નાચ નાટ્યરંગ કરાવે છે જેને જૈન શાસ્ત્ર તંત્ર રીતે વખોડે છે અને જે જૈન દષ્ટિએ ધિક્કારને પામે છે તેના કરતાં આવી રીતે જે આનંદોત્સવ કરવાની પહેલ કરવામાં આવી છે તે હજારો દરજ્જે ઉત્તમ છે એવું મારું માનવું છે.

વળી પ્રસંગનો લાભ લેઈ તેઓએ જણાવ્યું હતું કે ગામના લોકો અને શહેરના લોકોનું અરસપરસ મીલન થવાથી એક જીવનના રીત રીવાજોમાં મોટા ફેર-થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ અરસપરસ જ્ઞાનભાવ અને ગ્રેમ ભાવની લાગણીઓ પણ વિસ્તૃત થાય છે. આ સવાલ નાત સંબંધનો છે એટલે તે સંબંધમાં હું કાંઈ વધુ બોલવા માગતો નથી પણ એટલું તો બોલવાની રજા લઉં છું કે જેમ જેમ નાતનાં ક્ષેત્રો વિશાળ હોય તેમ મોટા ફાયદા થાય છે અને અરસપરસ સ્નેહનાં બીજાંકુરો રોપાયાં હોય છે તેમ સ્નેહની લાગણી વૃદ્ધિગત યષ્ઠ સંપત્તિ વૃદ્ધિ થાય છે એ નિર્વિવાદ છે.

આ સ્થળે મારે જણાવવું નોંધ્યું કે આપણા નામદાર ગાયકવાડ સરકાર પ્રજાજનોના હિતાર્થે જે જે ભગીરથ પ્રયત્નો સેવે છે અને દેશનો વેપાર, ધંધો, કેળવણી ખીલવવાને અર્થે જે જે સ્તુત્ય પ્રયાસોનું આવાહન કરે છે તેઓ સાહેબને આપણે જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેમજ તેઓ સાહેબનો આપણે જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે. હું આ સ્થળે બોલવાની રજા લઉં છું કે તેઓ સાહેબે જે જે યોજનાઓ યોજેલી છે તે સ્તુત્ય છે એટલું કહી બેસી ન રહેતાં તેને અમલમાં મુકવા દરેક પ્રજાજનો પોતપોતાથી બનવું કરશે એવી આશા રાખું છું. મી. લલીતે પધારેલ ગૃહસ્થોને મજનો દારૂ-ભાવણો દારૂ જે નિર્દોષ

આનંદની સાથે બોધ આપ્યો છે તેમજ મી. ભાષકેકર જે પોતાની કુદરતી બક્ષીશ (Divinely grace) થી જે અવર્ણનીય આનંદ આપ્યો છે તે માટે તેઓ સાહેબનો આ સ્થળે આભાર માનું છું. હવે પધારેલ સર્વે સદ્ગુહર્યોનો આભાર માની બેસી જવાની રજા લેઈ છું. ત્યાર બાદ મી. લક્ષ્મી તે ઉમા ચર્મ મી. ભાષકેકરનાં વખાણ કર્યા હતાં અને જણાવ્યું હતું કે આવાં રત્નો આપણા ઇન્ડીઆમાં હોવાને માટે આપણે મગર થવું જોઈએ અને પરમ પ્રભુનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. શ્રીમત ગાયકવાડ સરકાર કે જેઓ પ્રજાના કલ્યાણાર્થે જે વખત, મહેનત અને ધનનો ભોગ આપે છે તેઓનો ઉદ્દેશ-ધારણા પાર પાડવા પ્રજાજનના તરફ થશે એવું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું. ત્યાર બાદ ભજનો ગાવાં હતાં અને જેવી રીતે રામ અને સીતાજી પોતાનાં જીવનો આ સંસારમાં પસાર કરતાં હતાં તેવી રીતે જગતના જીવો સંસાર વ્યવહારમાં અને ધર્મમાં મસ્તુક રહી આનંદમાં મગ્ન રહો અને જીવનો પસાર કરો એવું ઇચ્છી બેસી જવાની રજા લેઈ છું. વામીન ૩. ત્રેલોક.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય.

(લેખક-સાકરચંદ માણેકચંદ ઘડીઆળા-મુંબઈ.)

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય વિષે બોલતાં એક લેખકે એક પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે “કાગળ ઉપર આ યોજના ઘણીજ સારી લાગે છે અને તે સર્વોચ્ચ પાર પડે. એની અમે આશા રાખીએ છીએ પણ તે માટે અમારે કેટલોક ચેતવણીનો અવાજ ઉઠાવવાની જરૂર છે. કેમકે જૈનોનાં ઘણાંજ ખાતાંઓ પહેલાં બહુ મોટી આશાથી જન્મ પામીને પાછળથી ઘણીક કડવી લાગણીને જન્મ આપનાર થઈ પડ્યાં છે, એમ જેઓ જૈનોના ખાતાંઓના કારભારથી અને સંસ્થાઓના વહીવટથી વાકેફાર છે તેઓ બહુ સારી રીતે જાણે છે. શ્રી બનારસ જૈન પાઠશાળા, જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા, જૈન કોન્ફરેન્સ ખાતું, વગેરેનાં નામો માત્ર જ એ સંબંધમાં વિચાર કરવાને અમે રજુ કરીએ છીએ.” જે વિચાર લગભગ છ મહીના ઉપર એ લેખકે રજુ કર્યો હતો તે કમનસીબે ખરો પડ્યો જણાય છે. જે ખાતાં માટે રૂ. ૧૨,૦૦૦ ની વારસીક આવકની આશા રાખવામાં આવી હતી તે આશા પરિપૂર્ણ થવાનાં ચિન્હ જણાતાં નથી અને માત્ર ૬૦૦૦ ની આવકમાં એ ખાતાની શરૂઆત મુંબઈમાં કરવાનો વિચાર ચાલી રહ્યો છે. વધુ કમનસીબીની ખીના તો એ છે કે મહા પ્રતાપી મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજીના અખંડ પ્રયાસ છતાં આવું પરિણામ આવ્યું છે અને ગઈ તા. ૪ થી ઓક્ટોબરે એ સંબંધમાં નાણાં ભરનારાઓની એક સભા બોલાવવામાં આવી હતી. તે વખતે બહુ થોડા જૈનોએ હાજરી આપી હતી અને તેથી તે સભા મુલતવી રાખવી પડી હતી. “પારોરામાં આ તો પહેલી પુની” હતી. હજી તો આગળ ઘણું કામ લેવાનું છે, અને લાંબાં આવું પરિણામ આવે તે બહુ બેદની વાત છે. અમે જૈન આગેવાનોને તે માટે આમંત્ર કરીશું કે તેઓએ હવે પછી “મહાવીર જૈન વિદ્યાલય” ની યોજના પાર પાડવા માટે પૂર ઉત્સાહથી મંડવું અને “તેની શરૂઆત આ

વખતે કરવામાં લાભ છે કે કેમ ” તે ઉપર પોતાના વિચારો ખુલા દીધે રજુ કરવા, લઘુ-
ધના સખળે જ્યારે આખી ફનીઆનો તેમજ હિંદુસ્તાનનો વેપાર વીખરાઇ ગયો છે,
નાણાની ધીરધાર બંધ પડી ગઈ છે, મરીઓને કેવી રીતે કમાવું અને ખાવું તે સંબંધમાં
મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ છે, અને જે વખતે સર્વત્ર કાળાં વાદળાં દેખાય છે તે વખતે
સઘળા પ્રતિકુળ સંજોગોને નહિ ગણકારતાં પુરુષાર્થ કરી રીતે વાપરવો એ બાબત ઉપર સઘળા
આગેવાનોએ ખાસ વિચાર ચલાવવો જોઈશે. તે સાથે “વિદ્યાલય ” નું મકાન ક્યાં
રાખવું, કે જ્યાં તે તંદુરસ્તી, અભ્યાસ, અને ખીજા વ્યવહારિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોને
માટે અનુકૂળ થઇ પડે તે ઉપર પણ ખાસ વિચાર કરવો પડશે. તે સાથે જે વખતે મહિને
રૂ. ૧૦૦) ના પગારે સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ તરીકે જે માણસની નીમણૂક કરવામાં આવે તે
વખતે વિદ્યાલયની યોજનામાં જે નીચલો હેતુ રાખવામાં આવ્યો છે તે જૂલી જવામાં
નહિ આવશે એવી સર્વ કાંઈ આશા રાખે છે. તે એ છે કે “શ્રી મુંબઈ નગરીના શ્રાવક
સમુદાયને માલમ પડે છે કે જ્યારે વિદ્યાર્થી ૧૬ વર્ષની ઉમરે કે ત્યાર પછી, મેટ્રીક અથવા
એન્ટ્રન્સ પરીક્ષા પસાર કરી યોગ્ય સાધનોના અભાવે આગળ અભ્યાસ કરતાં અટકી
પડે છે અને ધર્મનું શિક્ષણ નહિ મળવાથી સાચા રસ્તાને છોડી દઇ બાડો અવળો માર્ગ
પકડે છે. જેને લઈને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકતો નથી, પરંતુ હાંસી પાત્ર થાય
છે. મેટ્રીક અથવા તેની ઝરોઝરની એન્ટ્રન્સ કે ખીજી પરીક્ષા પસાર કરી જે વિદ્યાર્થી
ત્યાર પછીનો અભ્યાસ પોતાના ખર્ચે ન કરી શકતો હોય તથા જે વિદ્યાર્થીઓ ખર્ચ
આપી આ સંસ્થાનો લાભ લેવા માગતા હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓને આ સંસ્થામાં રાખી
તેની ચાલચલગત, ખાણું, પીણું, વ્યવહારિક, ધાર્મિક તથા શારીરિક શીક્ષણ
ઉપર પુરેપુરું ધ્યાન આપી તેને વ્યવહારિક તથા ધાર્મિક બાબતમાં હુશીઆર
કરી સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ અને લાયક બનાવવા.”

શું એ હેતુ પાર પડશે ?

“વડિલો, મહાત્માઓ અને આગેવાનો જે કાર્ય હાથમાં લે તે ઉત્તમજ હોવાં જોઈએ ”
એવું મનાવવાની પ્રથા આપણામાં લાંબા વખતથી—અને ઝરોઝર કહીએ તો વંશપરંપરાથી—
છે. આગલા જમાનામાં તે પ્રથા હીક હશે એમ માની શકાય, પણ હાલનો જમાનો તદ્દનજ
ફેરવાયો છે, એમ જે સર્વત્ર કહેવાય છે તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. જ્યાં
ત્યાં કહેવામાં આવે છે કે “જમાનો બદલાઈ ગયો છે: ધર્મ ઉપર કોઈને શ્રદ્ધા રહી
નથી: અંગ્રેજી શીખીને સર્વે ટોપીવાળા બની જાય છે: સારાં કપડાં, નેકટાઇ, કોલર
પહેરવા, એમાંજ ગૃહસ્થાઇનાં લક્ષણ આવી જાય છે.” આવાં કહેનારાઓ ખોટું નથી
કહેતાં અને ધણે દરજ્જે તેઓના કહેવામાં તત્ત્વ છે એમ કહ્યા વગર આશ્વે એમ નથી.
પણ તેથી કાયદો શું થયો ? તે માટેના વાસ્તવિક ઉપાયો યોજાયા વગર માત્ર બોલવાથી
શું કાયદો ? અને તેના ધણા મથાર્થ ઉપાયોમાં એક ઉપાય એ છે કે નાનપણથીજ
બાળકોને ઉત્તમ ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણી આપવી. એ માટે શરૂકુળ જેવી
કાંઈ સંસ્થા ઉપયોગી થઈ પડે, તોપણ તે આ જમાના માટે સંપૂર્ણ યોગ્ય થઇ પડશે કે
કેમ તે એક સવાલ છે. આ જમાનો “પૈસાનો ” “બજારનો ” અને “હુન્નર ઉદ્યોગ”નો છે.
જેઓ પાસે પૈસા છે તેઓને ખીજાઓની તેમજ પૈસા કમાવાની શીકર નથી. તેથી તેઓ

ધાર્મિક કેળવણી તેમજ વ્યવહારિક કેળવણી લેવા માટે પુરસદ તેમજ વખત મેળવી શકે છે. જેઓ પાસે “ બળ ” અને “ હુનર ” છે તેઓ પણ પોતાનો નિર્વાહ કરવા માટે બહુ ચિંતા રાખવાની જરૂર નથી, પણ જેઓ મધ્યમ વર્ગના છે, જેઓને કાલે શું ખાવું, શું પહેરવું, સંસાર વહેવારમાં કેમ રહેવું, પોતાના ગરીબ કુટુંબીઓને કેમ પાળવા એવી અનેક ચિંતા કોટે વળગી છે તેઓ કેળવણી લેવા માટે વખત પણ ફાળવ પાડી શકતા નથી તેમજ તેઓ પાસે પૈસા પણ તે માટે પુરતા નથી. તેમ વર્ગ-કામને ખરે-ખરો ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. તેઓનેજ ખરેખરી કેળવણી આપવી જોઈએ અને તેની શરૂઆત બાળપણથી થવી જોઈએ. “ કુમળુ જાડ વાળીએ તેમ વળે ” એમ કહેવામાં આવે છે તે અનુભવ સિદ્ધ ખરું છે. મેટ્રીક થયેલાઓને ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણી આપી શકાણુ અને લાયક બનાવવા એ ઠીક છે, પણ તે હેતુ શું આ યોજનાથી પાર પડશે ? જે વખતે તેઓના ઉપર દુનિયાના સારા નરસા અનેક સંસ્કારો પડી ચુક્યા હોય છે, જે વખતે તેઓનાં મગજ કુમળાં નથી પણ કાંઈક પાકટ થયેલા હોય છે, અને જે વખતે તેઓને કોલેજના અભ્યાસ માટે બહુ વખત ફાળવ પાડવાની જરૂર છે, તે વખતે તેઓ ઉપર એક નવો બોળે નાખવાથી તે શું અસલ થઈ નહિ પડે ? અને જે હેતુ પાર પાડવાની આશા રાખવામાં આવી છે તે પાર પડશે કે ? અમે તેવી આશા પાર પાડવામાં મુશ્કેલીઓ જોઈએ છીએ ! પછી તે ખોટી હોય તો અમે વધુ પ્રશ્ન થઈશું પણ એક કામતી શરૂઆત કરવા અગાઉ તેને લગતી ખીજ-કાળા બાથુ-જોવા માટે વિચાર રાખવામાં આવતો નથી તો ભવિષ્યમાં તેથી નુકશાન થવા સંભવ રહેતો હોવાથી અમે આટલું પ્રશ્ન રાખ્યામાં લખવા હિમત કરી છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જે શરૂઆત મેટ્રીક અથવા તેથી આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં કરવા વિચાર રાખવામાં આવ્યો છે, તેને બદલે નાના કુમળા મગજવાળા વિદ્યાર્થીઓ સંબંધમાં કરવામાં આવે તો વધુ લાભ થાય. તે માટે જે અનેક એવાં ખીજાં ખાતાંએ હસ્તિમાં છે તેઓને એકત્ર કરી મોટા પ્રકારે શરૂઆત થાય તોજ કાંઈક સારા ભવિષ્યની આશા રાખી શકાય. કામના પુરાન અને વિદ્યાન વર્ગને શરૂઆત બનાવવા માટે તથા લાયક કરવા માટે જે ઉપાય યોજાય છે, તે કેટલો લાયક છે અને ખર્ચના પ્રમાણમાં તે કેટલો લાભ આપશે તે ઉપર જૈન આગેવાનોએ પ્રથમ વિચાર કરવાનો છે. ધર્મની અને વ્યવહારિક કેળવણી લેવા માટે સોળ વરસની ઉંમર લાયક છે કે કેમ ! અને મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ યોગ્ય છે કે કેમ તે ઉપર તેઓએ વિચાર કરવાનો છે, અને તેનું પરિણામ તેઓ બહાર પાડશે તો એક ઉપયોગી ખાતાને સારી મદદ આપવાના કામમાં તેઓ સહાયક થઈ પડશે.

આપણી કેળવણી અને સુધરેલી દુનીયાની કેળવણી સાથે તેની સરખામણી.

“ મહાવીર જૈન વિદ્યાલય સંબંધમાં અમેએ ઉપર પ્રમાણે લખ્યા પછી કોઈ પુછશે કે ત્યારે તમે શું કરવા માગો છો અને કેળવણીનું તમારું ધોરણ શું છે ? કોઈને પણ અવિનય કરવાની જરા પણ છાછ રાખ્યા વગર અમે કહીશું કે તે બાબતમાં ખીજા ધણા વિદ્યાનોની સલાહ લેવી જોઈએ. વ્યાખ્યાન સમયે જેઓ ભેગા થતા હોય, અથવા જેઓએ ફક્તમાં નાણાં ભરી હોય તેઓની સભા મેળવી અમુક ઠરાવો પસાર

કર્મથી આપણે જે કામ કરીશું તે કદી પણ ઉત્તમ થનાર નથી, એ માટે તો જેઓ કેળવણીની બાબતના ખાસ અભ્યાસી હોય તેઓને પૈસા આપી તે માટે સારી જેવી રકમ ખર્ચી તેઓના મત લેવા બેઠાએ અને તે ઉપરથી કેટલા સત્તાવાર યોજના તૈયાર કરવી બેઠાએ. જરૂરની અને અમેરીકા, તેમજ ઇંગ્લંડનાં એવાં ખાતાંઓ-વિદ્યાલયો કેવી રીતે ચાલે છે તેને લગતાં પુસ્તકો મંગાવી અને તેના અનુભવીઓની સલાહ લઈ કાંઈક કરવું બેઠાએ, તે સિવાય શરૂઆત કરવી તે પૈસા બરબાદ કર્યા બરાબર, તેમજ આપણને જ્યાંસ વરસ પાછળ સમયનારજ જણાશે. જ્યારે ખીજા દેશે દરરોજ કાંઈક નવું નવું શીખીને કેળવણીના માર્ગોની એવી ખીજવણી કરે છે કે જેનો આપણને ખ્યાલ સરખો પણ નથી ત્યારે આપણે ચાલુ રીતીએ આગળ વધવા માગીએ તો તે કેમ ચાલશે. તેનું પરિણામ એજ આવે કે જ્યારે ખીજાઓ આગળ વધી ગયેલા હશે ત્યારે આપણે જ્યાંને ત્યાંજ ઉભેલા-રખડતા હોઈશું. એ કારણથી જ આ લેખ લખવાની પ્રવૃત્તિ થઈ છે, તે કદાચ કોઈને અરૂચીકર હોય તો તેઓની અમે ક્ષમા માગીએ છીએ. તે સાથે સુધરેલા દેશોમાં કેટલાક કેવા સુધારા થયા છે તેની કાંઈક રૂપ રેખા અને આખીએ છીએ:

“ (૧) સુધરેલા દેશોમાં વિદ્યાર્થીમાં દાખલ થતા દરેક વિદ્યાર્થીની શારીરિક તપાસ લઈ તેની તંદુરસ્તી ઉત્તમ રીતે કેમ રહે તે માટે યોગ્ય મુદ્દાનની તેમજ તખીનની ગોઠવણ કરવામાં આવે છે, જે માટે તખીમોને સારો દરમયો અપાય છે. (૨) તેઓની આંખોની ખાસ તપાસ લેવામાં આવે છે અને તેમાં કોઈ ખામી હોય તો તે માટે ઉપાય યોજાય છે. (૩) તેઓની તંદુરસ્તીને માફક આવે એવો પુષ્ટિકારક ખોરાક, દુધ વગેરે સારા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે. (૪) તેઓની શારીરિક અને માનસિક ખીજવણી માટે કસરતો અને રમત ગમતોની સારા પ્રમાણમાં ગોઠવણ કરવામાં આવે છે. (૫) તેઓને શરીર રચનાની, શરીર તંદુરસ્ત રાખવાની, મંસાર વહેવારને લંઘતી, અને લગ્ન કરવાની લાયકાતની અને મીતાદારપણાની વિદ્યાનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. (૬) જે બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાલયો કે ખોડીંગમાં નહિ રહેતાં, પોતાને ઘેર રહી વિદ્યા લેવા માટે વિદ્યાર્થીમાં આવતા હોય તેઓને પોતાના ઘરે અને આસપાસના વાતાવરણને તંદુરસ્ત રાખવા માટે, તેઓના માળાપો અને વાડીઓને સલાહ આપનારી કમીટીઓ હોય છે, જે જરૂર પડે તો નાણાંની પણ મદદ આપે છે. (૭) જુના શિક્ષકોને આ જગ્યાના અનુસરણું એનેટોમી, શીઝીઓ-લોજી, સાઈકોલોજી વગેરેનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે, જેથી તેઓ પોતાની ધરને બરાબર બંનવી શકે. (૮) ઉત્તરતી મુગજચક્તિવાળા વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ યોજનાઓ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે.” આ રૂપ રેખા માત્ર છે, અને તે પર મોટું વિવેચન થઈ શકે. એ બાબતો સાથે આપણા વિદ્યાર્થીઓ, તેમના સુપીન્ટેન્ડેન્સ અને શિક્ષકોનું જ્ઞાન સરખાવતે, તેમની લાયકાતનો વિચાર કરતે અને આપણાં નાણાં બરબાદ નાથ છે કે હમી નીકળશે તેનો ખ્યાલ કરતે-પછી આગળ પગલું ભરતે. વધુ સારું તો એ છે કે આવાં અનેક છુટાં છુટાં ખાતાંઓનો જીર્ણોદ્ધાર કરી, સર્વે જુદાં જુદાં ક્ષેત્રો એકત્ર કરી, મોટા ક્ષેત્ર મારફતે ઉત્તમ શરૂઆત કરો. તેમ થતાં એક એવું ખાતું જમું થશે કે જે હમેશ સુધી નબી, પાશ્વર્ય વિદ્યાલયો જેવી નામના કાઢશે.

બોર્ડિંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

- ૧૦૦-૦-૦ સદ્ગત ઝવેરી કેશવલાલ મહોદ્દાલભાઈ મગનભાઈના સ્મરાર્થે આ. દરવરસે મહોદ્દાલભાઈ ખાતે અપિવા કલા છે તે મુજબ આણ વરસના. હ. ઝવેરી અમૃતલાલ મોદલાલભાઈ.
- ૫૦-૦-૦ સદ્ગત આ. સૌ. બહેન ચંપા, ઝવેરી અમૃતલાલ મહોદ્દાલભાઈનાં પત્નીની તીર્થીના સ્મરાર્થે વિદ્યાર્થીઓને ધનામ ખાતે. હ. ઝવેરી અમૃતલાલ મહોદ્દાલભાઈ. અમદાવાદ-ડોશીવાડાની પોળ.
- ૫૦-૦-૦ મહેમ વાડીલાલ દોલતચંદના સ્મરાર્થે. ૬૦ શા. ગટાભાઈ ઉમેદચંદ. અમદાવાદ-નીશાપોળ.
- ૧૫-૦-૦ ડૉ. માણિકલાલ મગનલાલ પેથાપુરના. આ. બોર્ડિંગમાં રહી. સખ. આ. સરજનની ખરીદા પસાર કરી તેની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.
- ૧૫-૦-૦ રા. રા. બાપુલાલ ભુલજી બોરમદ પાસે જામ નાપાક ના. આ. તેમના ચિ. કુદિરચંદના લક્ષ્મી ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.
- ૫-૦-૦ રા. રા. વડીલ મોહનલાલ હેમચંદ. પાદરા આ. બહેન માણિકના લક્ષ પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.
- ૨૩૫-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે.

- ૬-૦-૦ રા. રા. વડીલ વેદચંદભાઈ ઉમેદચંદ. અમદાવાદ-નાગજી ભુધરની પોળ આ. માસ જુલાઈથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.
- ૬-૦-૦ રા. રા. ડાલાભાઈ છોટાલાલ. અમદાવાદ-કાપુદીની પોળ આ. જુલાઈથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.
- ૬-૦-૦ રા. રા. કેશવલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ-નાગજી પોળ આ. માસ જુલાઈથી તે ડીસેમ્બર સુધી મદદના.

જમણુ.

રા. રા. મોહનલાલ નગીનદાસના ચિ. બાઈ. હીરાલાલના લક્ષ પ્રસંગની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓના જમણુ નિમિત્તે ૮૦ કનસબના લાડુ મોકલાવવામાં આવ્યા હતા. અમદાવાદ-ઝવેરીવાડો-સોદાગરની પોળ.

ભેટ આપવાની છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત ચોવીરી બાળાવબોધ સહિતની બીજી આવૃત્તિની ૧૦૦ છોકા અત્રેના સુરદાસ શેઠની પોળવાળા શેઠ લખમીચંદ લટલુભાઈ તરફથી તથા ૨૫ છોકા કપડવણુજનિવાસી રા. રા. છગનલાલ મહોદ્દાજી તરફથી દરેક જૈન પાઠશાળાઓ, લાયબ્રેરીઓ તથા પૂજ્ય સુનિ મહારાજેને ભેટ આપવાની છે. બહાર ગામથી મંગાવનારે રૂ. ૦-૧-૦ ની ટીકીટ ટપાલ ખર્ચ બદલ ખીડી આપવી. સદરહુ પુસ્તક રોયલ બન્નીસ પેલ પડપ પૃષ્ઠનું પાકા પુઠાનું છે વેચાણ મંગાવનાર પાસેથી તેની રાખેલી ખડતર કીમત ૦-૬-૦ તથા ટપાલ ખર્ચ લેઈ મોકલાવી આપવામાં આવશે.

લખો:-“બુદ્ધિપ્રભા” ઓફીસ.

દે. નાગોરીસરાહ-અમદાવાદ.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળાનાન્વગટ થયેલ અન્થો.

અન્થાંક.	પૃષ્ઠ.	દો. ર આ. પા.
૦. બજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો ...	... ૨૦૮ ...	... ૦-૮-૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા ...	... ૨૦૬ ...	... ૦-૪-૦
૨. બજન સંગ્રહ ભાગ ૨ લો ...	... ૩૩૬ ...	... ૦-૮-૦
૩. બજન સંગ્રહ ભાગ ૩ લો ...	... ૨૧૫ ...	... ૦-૮-૦
૪. સમાધિ સતકમુ* ...	... ૩૪૦ ...	... ૦-૮-૦
૫. અનુભવ પત્રિકા ...	... ૨૪૮ ...	... ૦-૮-૦
૬. આત્મ પ્રદીપ ...	... ૩૧૫ ...	... ૦-૮-૦
૭. બજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો ...	... ૩૦૪ ...	... ૦-૦-૦
૮. પરમાત્મદર્શન ...	... ૪૩૨ ...	... ૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મવ્યોતિ ...	... ૫૦૦ ...	... ૦-૧૨-૦
૧૦. તત્ત્વગિદ્ધ ...	... ૨૩૦ ...	... ૦-૪-૦
૧૧. શુભાનુરાગ (આવૃત્તિ ખીણ) ..	... ૨૪ ...	... ૦-૧-૦
૧૨. ૧૩ બજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા સાનકિપ્રીકા ...	... ૧૮૦ ...	... ૦-૬-૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું નિમાન (આવૃત્તિ ખીણ) ...	... ૬૪ ...	... ૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ બજન સંગ્રહ ...	... ૧૮૦ ...	... ૦-૬-૦
૧૬. શુદ્ધોદય ...	... ૧૭૨ ...	... ૦-૪-૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનપિપ્પિકા* ...	... ૧૨૪ ...	... ૦-૬-૦
૧૮. ગુહ્ય સંગ્રહ ...	... ૧૧૨ ...	... ૦-૩-૦
૧૯. આવક ધર્મ અવૃત્તિ ભાગ ૧ લો (આવૃત્તિ ત્રીણ) ...	... ૪૦ ...	... ૦-૧-૦
૨૦. ,, ,, ભાગ ૨ લો (આવૃત્તિ ત્રીણ) ...	... ૪૦ ...	... ૦-૧-૦
૨૧. બજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ મો ..	... ૨૦૮ ...	... ૦-૧૨-૦
૨૨. વચનમૃત ...	... ૩૮૮ ...	... ૦-૧૪-૦
૨૩. યોગદીપક ...	... ૨૬૮ ...	... ૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસીક રાસમાળા ...	... ૪૦૮ ...	... ૧-૦-૦
૨૫. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ ખીણ) ...	... ૧૩૨ ...	... ૦-૩-૦
૨૬. આનન્દધન પદસંગ્રહ આવર્ધ ...	... ૮૦૮ ...	... ૨-૦-૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો ...	... ૧૪૨ ...	... ૦-૮-૦
૨૮. જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્ધપ્રાચીન સ્થિતિ ૬૬ ...	... ...	... ૦-૨-૦

* આ નોંધની વાળા અન્થો શીતક નથી.

અન્થો નીચલા રચયોદી વેચાણ મળશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડીંગ—ડૉ. નાગોરીરાવ.
૨. મુંબાઈ—મેસર્સ મેથુન હીરજીની કું.—ડૉ. પાંચણી
,, શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રગટક મંડળ—ડૉ. ચ પાગલી.
૩. પુના—શા. વીરચંદ કૃષ્ણજી—ડૉ. વૈતાંતપેક.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થતું

મુલ્યના:—પત વહેવાર સપ્તલો
વ્યવસ્થાપકના શરનામે કરેલો.

વુદ્ધિપ્રભા.

સ પાદક—મણીલાલ મોહનલાલ.
પાટણ.

LIGHT OF REASON.

કવિ:

દિવ્ય પથ તતિ સચરમને, જન્. ૯૦-૧, કરવાને,
સાન મુધારસ રતવવાને, શાસ્ત્ર રહાપ પમાને

પુસ્તક ૬ છે. જાન્યુઆરી ૧૯૧૫. વોલ્યુમ ૧, ૨, ૩ અંક ૧૦ મો.

પ્રસિદ્ધકર્તા—શ્રી જાત્યજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

વ્યવસ્થાપક—શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગ-

તરફથી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, સ કરલાલ અહ્યાલાલ કાપડીયા.

મુદ્રિતમંદાવાદ.

વાર્ષિક લનાજમ—પોષ્ટેજ સાથે રૂ ૧-૪-૦ સ્થાનિક ૧-૦-૦

અમદાવાદ

પા "કાયમંદે સ્થાનિકી" પ્રીન્સિપલ પ્રેસમાં

પરીપ દેવીસસ અને તારે હાથે

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય:	પૃષ્ઠ.
૧. ગાન તરંગ	૨૯૩	૬. આરોગ્ય અને મન અથવા મનની	
૨. અહિંસા	૨૯૫	શરીર પર થતી અમર ...	૩૬૨
૩. મુખ્ય શહેરમાં જૈનો સાર સસ્તાં		૭. આનંદી સ્વભાવ... ..	૩૬૬
અને મુખ્યધારી બધી મકાનોની		૮. સમાચાર	૩૭૮
આવસ્થા... ..	૩૦૩	૯. સ્ત્રીકાર	૩૨૨
૪. મરણ પધારીએ પહેલી પ્રજા	૩૦૮	૧૦. શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તક	
૫. ડૉ. કાલીદાસ ગોસ્વામીના હાથ- નની કુંક નોંધ	૩૧૧	કોલાર કુંક	૩૨૩

અત્રેની બોર્ડિંગના મેમ્બર સર ન્યાયાધીશ.

અમેને આ સ્થળે જણાવતાં આતંત હર્ષ થાય છે કે પાલજીપુર નિવાસી રા. રા. વડીલ વેલચંદ્રભાઈ હોદ્દાચંદ મહેતા. વડવાણ સ્ટેશનના મર ન્યાયાધીશ રૂ. ૨૦૦)ના પગા-
રથી નિભાયા છે. તેઓના વિદ્વાન મિત્રોના આશ્રયથી તેમજ ભવિષ્યમાં સારી આગાહીને
લેધને તેઓને આ હોદ્દા સ્વીકારવાની કમ્પ પડી છે તેઓ હાઈકોર્ટની પરીક્ષામાં પહેલે
નંબરે પાસ થયા હતા. તેઓ આ વર્ષથી યજ્ઞશાલના ધધાની પ્રેક્ટીસ કરતા હતા, તેઓની
પ્રેક્ટીસ ઘણી સારી હતી તેમજ નેમની પ્રમાણિકતાને માટે કોર્ટના મોટામોટા અધિકારી-
ઓના તેમના ઉપર માને ચાલુ હતો. “કનક ને કુંદન”ની જગ વડવાણ સ્ટેશન તેમના
જેવા વિદ્વાનને લાયક, ને ગાળેજી મણસને સર ન્યાયાધીશ જેવા ન્યાયના પવિત્રાશનની
જગ્યા ઉપર પમદગી કીધી છે તે ધણુંજ શુદ્ધિગમ્ય અને ન્યાયપુરસ્કાર પગલુ ભર્યું છે
તેમ કહેવાને અમે હિંમત ધરાવે છીએ. જેવી રીતે તેઓ ધધામાં કુશળ છે તેમ તેઓ
પરોપકારથી પણ ચોતાનું ઇવન ગાળીત કરે છે. તેઓ અત્રે પ્રભાવક મંડળના પ્રેમીન્ટ
હના તેમ આ બોર્ડિંગના પણ મેમ્બર હતા. તેમજ પ્રસંગવચાત ન્યુમ્પેરો દારા, માસિક
દારા, જનસમુદના બવાને અર્થે લેખો મોકલાવે છે. આ માસિકના પણ તેઓ પરગ શુભે-
ચક્ર હતા, તેમ બોર્ડિંગને મદદ કરવાના હેતુરુત બોર્ડિંગ સ્થાપક મંડળની પણ તેઓએ
ચોજના કરી હતી. તેઓને ગાન આપવાને અર્થે બોર્ડિંગ વિદ્યાર્થી વર્ગની તેમજ પ્રભાવક
મંડળ તરફથી મીટિંગો મળી હતી અને તેમને તે સરચાઓ તરફથી માનપત્રો આપવામાં આવ્યાં
હતાં. આ તેમના પારમાર્થિક હવનની આપણને જાણી કરાવે છે. તેમનું કુંડુજ પામણુપુ-
રમાં ઘણું પ્રતિષ્ઠિત છે “સોલુ” ને સુગધ”ની પેઠે આપા એક કુવીન કુંડુજના અને
વિદ્વાન ગ્લને લાયક જગો મળેલી નેઈ અમે ઘણા મગર છીએ. તેઓ પોતાના ધધારું
સાચક કરે, અને તેઓની દિન પર દિન શુદ્ધિ થાય તેના માટે અમે શ્રી અરિહંત પ્રભુ
પ્રત્યે અભ્યર્થના કરીએ છીએ અને કહેવાની રજા લઈએ છીએ કે જેવી રીતે અત્રે રહી
આ બોર્ડિંગની અમુક મેવા બર્જવતા હતા તેવી રીતે બોર્ડિંગને સ્મરણમાં રાખી તેની
અભિવૃદ્ધિ અર્થ મદા પોતાનો પ્રવલ આવુ ગળી બોર્ડિંગને આભારી કરએ. હવન-અમે
તેઓની સર્વ પ્રકારે સુમારકાદી ધ્વજીએ છીએ.

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પટુતરં શાન્તિગ્રહયોતકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્ધમદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હું.]

તા. ૧૫ જાન્યુઆરી, સને ૧૯૧૫.

[અંક ૧૦ આ.]

જ્ઞાન તરંગ.

ગઝલ.

“ નથી સંગત સન્તોની, નથી મેળાપ રાનિનો;	
મળે તે ગાય પોતાનું, મહેલા પક્ષને તાણે. ”	૧
સહુની વૃત્તિઓ ન્યારી, મથાવૃત્તિ રસો તેવા;	
શુભામો વૃત્તિયોના તે, મલામાં ભાગ શું લેશે ?	૨
“ હવે છે વૃત્તિના પોખ્યા, ખરા નહિ છવનારાઓ;	
પડે નહિ ચેન વૃત્તિમાં, કહું શું ને કહાવું શું. ”	૩
ધણા શિખો ધણા ભડો, મથાવૃત્તિ તથા મોછ,	
અનન્તા વૃત્તિના મેદો, મળે વૃત્તિનો મેળાખી. ”	૪
ખરે એ મેળ ક્યાં સૂધી, ક્ષણિકતા વૃત્તિની નેતાં;	
ખધા બ્રહ્માંડમાં નેતાં, મનોવૃત્તિ તણા દાસો. ”	૫
વિકલ્પો વૃત્તિના ચેલા, નચાવે છે જગતને તે;	
કહે છે ને કુદાવે છે, હવે છે ને છવાડે છે. ”	૬
જગત રમશાનમાં ચિત્તા, રચે છે ને રચાવે છે;	
કરે છે સાખ દેહોની, ખચે છે તે યોગીનો ચેલા. ”	૭
અરે ઓ પંડિતો સધળા, અરે ઓ વૃત્તિ-સાધુઓ;	
અરે ઓ સર્વ વક્તાઓ, મનોવૃત્તિ થકી ખચશો. ”	૮
નથી ચારી નથી લજ્જા, કરે છે સર્વ ધૂળધાણી,	
મનોવૃત્તિ વિકલ્પોના, ખન્યા ને દામ મરવાના. ”	૯
સરોવરમાં તૃપાતૃરો, અહો ઉધે તેમા અધા;	
તમારી પાસ છે શાન્તિ, નથી નેતા હૃદય શન્યો. ”	૧૦
પગ્મ ધન પામ પોતાની નથી ત્યાં વૃત્તિનો દાવો;	
બુદ્ધયજ્ઞિય બ્રહ્મ છે પોતે, સદા ધ્યાવો સુખી થાવો. ”	૧૨

(લ. લા. ૫ મો. ૫૪ ૫૪)

વિવેચન:—ઉપરની મઝલમાં કર્તા જણાવે છે જે યાનીઓનો—સન્તોનો સંબંધ જ જગતમાં બહુજ દુર્લભ છે. સંત વિના કોઈ પ્રકૃતિનો—માયાનો અંત લાવી શકતું નથી અત્યારના જમાનામાં અલ્પમની ખુમારી જણાવે, આત્મજ્ઞાનનો તાદ્રશ્ય અનુભવ કરાવે, અર્ધ-જાનંદ શાંતિની ઝાંખી કરાવે તેવા સન્તોનો વિરહ છે. આ માટે શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે પણ અસંતોષ જણાવ્યો છે. તે તેમની બનાવેલ આનંદધન ચોવીશીમાંથી સ્પષ્ટ સમજાવે છે.

આગમ વાદેદો ગુહજન કો નહિ ય સઘલો વિલ્લવાદ વિગરે શબ્દો સન્તોના સંબંધમાં ઉચાર્યા છે. કદાચ કોઈ મળી આવે છે તો સૌ પોતાપોતાનું રજુશીશું કુકે છે. પોતાના પક્ષનું જ મંડાણ કરવા મથે છે. જગતમાં સૌ સૌની વૃત્તિઓ Inclination of mind બિલ્લ બિલ્લ પ્રકારની અવશેષાય છે અને જેની જેની વૃત્તિ જેઓની હોય છે તેના જેવોજ સ્વાદ તેઓ અનુભવે છે તેમ તેવું જ આસ્વાદન અન્યને—સયોગીજનને કરાવે છે. જેઓ વૃત્તિઓના દાસ છે, વાસના ઉપર જેઓએ જ્ય મેળવ્યો નથી, હમણે પ્રકારની માનસિક ઇચ્છાઓની—લલુપ્તાઓની તૃપ્તિ અર્થેજ રાચતા હોય તેઓ અન્યનું શું બહું કરી શકે ? જેઓ પોતાનું ન સુધારી શકે તેઓ પારકાનું તો શી રીતજ સુધારી શકે ? કેટલાકનાં તો જીવનજ વાસના તૃપ્તિ અર્થે ધણમલાં હોય છે. હવે કહો કે તેઓ જીવનનું સાર્થક શી રીતે કરી શકે ? શિષ્ય હો, ભક્ત હો, કે જગતના કોઈ પણ જન હો પરંતુ જ્યાં સુધી જેઓ વાસનાના અર્થો છે ત્યાં સુધી તે ક્ષણિક વાસના અર્થોએ આત્માના શાશ્વતા ગુણમાં કદિ બળી શકવાના નથી. કદાચ ભળે તો પણ તે ક્ષણિક વખતને માટેજ. ક્ષણિક તે ક્ષણિક અને શાશ્વતું તે શાશ્વતું. “મીઝાંને મહાદેવ”ને જેમ જેમ ખાવ નહિ ત્યાં સુધી વૃત્તિના ધારકને અને આત્માર્થોને મેળાય થઈ શકે નહિ. વૃત્તિઓનાં સિંધો—ચેલાઓ વિકલ્પો છે અને આ દુનિઆમાં સર્વે મનુષ્યોને તે અકલંક વૃત્તિ સ્વેચ્છ પ્રભાવેજ ચલાવે છે—નચાવે છે. પોતે અસ્તિત્વ ભોગવે છે અને અન્યોને ભોગવાવે છે. “જગત શમશાનમાં ચિત્ત રમે છે અને રચાવે છે” અને આ ક્ષણિક દેહની રાખ કરવામાં પણ શમશાનમાં ચિત્ત રમે છે અને રચાવે છે” અને આ ક્ષણિક દેહની રાખ કરવામાં પણ તેજ કારણભુત છે. જે મહાત્માઓ છે, ત્યાગી પુરુષો છે તેજ તેનાથી બચી શકે છે. જેમ સિંહની ગંજના સાંભળી શિયાળવાં નાશી જાય છે તેમ મહાન્ યોગીના સમાધિના પ્રભાવે વૃત્તિઓ પલાયન કરી જાય છે. તેમનાથી સૌ ડગલાં દુર ભાગી જાય છે. માટે મુમુક્ષુઓ, પડિતો, સાધુઓ તમો વૃત્તિઓ ઉપર જ્ય મેળવો. વિકલ્પોના સરોવરમાં જેઓ સ્નાન કરી રહ્યા છે તે દેખતે દિવસે અધપ્રાયઃ જન્યા છે. માટે વૃત્તિ ને તેના વિકલ્પોને દુર કરી આત્મધ્યાનમાં મગ્ન રહો. જે સઘળું છે તે તમારી પોતાની પાસે જ છે. અપ્વાસો પરમપ્પા આત્મા તેજ પરમાત્મા છે. તમારું ધન તમારી પાસે છે. આત્મજ્ઞાનના અભાવે કસ્તુરીઆ મૃગની માદક પરમ શાંતિ માટે—પરમજ્ઞાન માટે કાંઈ મારવાં પડે છે. “તરણા પાછળ મેર મેર કોઈ દેખે નહિ” ફક્ત વૃત્તિના પડદા પાછળજ તમારું આત્મજ્ઞાન—દીવ્યજ્ઞાન રહેલું છે માટે વૃત્તિનો પડદો તમો દુર કરો તો આપોઆપ જ્ઞાન પ્રગટ થશે અને જ્યાં આત્મ ધન પ્રાપ્ત થયું એટલે વૃત્તિ—અહ વૃત્તિનો કરો દાવો ચાલવાનો નથી માટે પરમ પૂજ્ય શાસ્ત્રવિશારદ જ્ઞાનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગર સુરેશ કહે છે કે દુનિયાના સર્વે જીવો તમો તમારું આત્મ ધન પ્રાપ્ત કરો. સૂર્ય પ્રકાશ થનાં આગીઆનું તેજ ઝાંખું થશે તેમ આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ થતો સર્વે માધીક વસ્તુઓ પલાયન કરી જશે માટે વૃત્તિમાં ચિત્ત ન રાખતાં આત્મ ધર્મમાં મસ્ત રહો અને તેથીજ અતે સુખનો માર્ગ સિદ્ધ છે.

શં. ડા.

અહિંસા.

પુખ્ત પાંખડિ દુબાવશે ના !
પરદિલ બાપુ દુબાવશે ના !
જીવન હજો ના કોતું કદાપી !
એજ અહિંસા-ધર્મ શિર સ્થાપી !

પાદરાકર.

અખિલવિશ્વમાં પ્રાણી માત્ર પોતપોતાના હિત માટે અનેક પ્રકારના ઉદ્દેશ કરી રહ્યાં છે. ધર્મ, નીતિ, શાસ્ત્ર, કાયદો, કાનુન એ સર્વ મનુષ્ય પ્રાણી માટેજ નિયત થયાં છે. જે જે રીતે મનુષ્યને સુખ પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ રહે છે, તે તે બાબત મનુષ્ય અમલમાં આણવાને કદી પણ ચુકતોજ નથી. રાજકીય, ધાર્મિક, સામાજિક, રાષ્ટ્રિય કોઈ પણ બાબત હોય, ત્યાં માનવી-સ્વાર્થ સિવાય બીજું શું છે ? એક માણસ બીજા માણસનું ખુન કરે છે તો, કોર્ટમાં હજારો માણસો ભેગા મળે છે. કાગળોનાં રીમનાં રીમ બગાડી, મહીનાઓ તે મહીનાઓ ગાળી, હજારો રૂપીઆ ખરચી તેનો ન્યાય થાય છે, અને મનુષ્યવધનું પ્રાયશ્ચિત મનુષ્યના પોતાના જીવનથી વાળી શે છે; પણ તેજ માણસ જ્યારે હજારો જીવોનો, મુગા પ્રાણીઓનો, અનાથ જીવાત્માનો, ખરા બપોરે કોળીઓ કરે છે, પોતાના પાપી પેટમાં, જીલ્લાધિક્ષના સ્વાદને ખાતર સ્વાદા કરે છે ત્યારે મનુષ્યનો ઘણીજ ચોક્કસીથી ન્યાય કરનાર ખુદ ન્યાયાધીશનું હૃદય દ્રવતું નથી એ કેવું અન્યથા જેવું છે ? અરે નજરે હિંસા કરતાં-માંસભક્ષણ કરતાં જેનાર પ્રેક્ષક અગર પંચ-તેમને કંઈ લાગતુંજ નથી. અરે એટલેથી સરતું હોય તો ઠીક પણ ઉપરથી કહે છે કે, ભાઈ, માણસની શ્રેષ્ઠતા જુદીજ છે, અને પશુ તે પશુજ. એક મનુષ્યનું મરણ તે સો પશુનાં મરણ સરખાંજ. એટલા માટે અમે મનુષ્યનો ન્યાય આટલો કસોટીથી કરીએ છીએ તે બરાબર છે. પણ મને તો લાગે છે કે મનુષ્યને જ્ઞાન છે, અને તે પશુને નથી માટેજ આપણે તેને શુદ્ધ સમજીએ છીએ; પરંતુ જ્યાં સુધી માનવી જ્ઞાનનો વ્યય કેવળ સ્વાર્થ ખાતરજ થાય છે, ત્યાં સુધી મનુષ્ય અને પશુમાં શો અંતર છે વા ? કારણ મનુષ્ય પ્રાણી પ્રમાણેજ ધૃતર સર્વ પ્રાણીઓને પોતાનો સ્વાર્થ સારી પેઢે સમજાય છે. “આહાર, નિદ્રા, ભય, મૃત્યુ,” એ મંજાતો મનુષ્ય તેમજ પશુ પક્ષિને પણ છેજ અરે એવા સ્વાર્થ મનુષ્યો કરતાં તો પશુને પુછડું ને પક્ષિને પાંખો વધારા ખાતેજ ગણવાં જોઈએ. જે પોતાને મળેલા જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરતાં મનુષ્યને ન આવડે તો મનુષ્યને પણ પુછડાં વગરનાં ઢોર કેમ ન કહેવાં, કારણ, પશુ અરે વાઘ કે સિંહ જેવા કૂર ને હિંસક પ્રાણીઓ પણ પોતાના બાલકને-પોતાના આપ્તને ખાતાં કે મારતાં નથી તો “આત્મવદ્ સર્વભૂતાનિ” એ સૂત્રને સમજનાર-માનનાર-સંસારવાળા મનુષ્યો પોતાના આત્મા સરખા માની સેવાતાં-કુદરતનાં બાલકોને પોતાની જરૂર-ભુખ-તૃષ્ણ કરવા “આહિંસા” કરી જાય. તો તેમને “શીગડાં અગર પુછડાં વગરનાં પશુ” કહેવામાં શો વાંધો છે ?

ગરીબ બિચારાં મુર્ગાં પ્રાણી ! હજારો લાખો વર્ષો થયાં-નહી નહી-યુગોનાં 'યુગો થયાં માનવી પ્રાણીના બક્ષસ્થાને શાંત રીતે તમે પડો છો ! તેમના કોળીઆ-આહાર બનો છો ! પણ આ પ્રાણુધાતક સંકટમાંથી છુટકો કરવા સાર તમારાથી કંઈ સભા ભરાય અગર

વ્યાખ્યાનો દેહ શક્ય છે ? અરે ખીચારાં જનસેવાના ઉદ્ધાત પાઠ શીખવનાર પરમાર્થી-
નીમકહલાલ-પ્રાણીઓ તમેને બચાવવા-કોઈ વીરલા બહાર આવે છે ! ઓ કુદરતમાં લક્ષા-
વધિ ઘણો વધારો કરનાર, આજસુ મનુષ્યોને ઉલ્લેખોના પાઠ શીખવનાર-નિયમિતપણું જન-
વનાર-ભવિષ્યકાળ સુચવનાર સુન્દર કુદરત જાલદો-પક્ષિઓ તમારાં પીછાંને આહાર માટે
તમારા બલિદાનના પ્રબંધ માટે કોઈ વીર કમર કરે છે ? કોણ કરે ? તમેને કોણ બચાવે ?
અગર જૈન કોમ-દયા ધર્મ સિદ્ધાંતને સર્વ ધર્મમાં શ્રેષ્ઠસ્થાન આપનારી દયાળુ જૈન કોમ
જે આ સૃષ્ટિ પર હયાતી ન ધરાવતી હોત તો કોણ જાણે તમારી દોટડીયો પણ અહીં
હયાત હોત કે નહિ તેની શંકા છે.

આ સુધારાનો મુગ છે, આ સહિનો તારણકાળ છે. પ્રત્યેક બાબતમાં સૃષ્ટિ એક પગલું
આગળ ધસતી જાય છે. તે જનસમાજને પોતાની પાછળ ધસડતી જાય છે, પણ દીલ-
ગીરીની વાત ઝોટલીજ છે કે હિંસાની બાબતમાં અનંતકાળથી અવાપિ સુધી તેને તેજ
રિયતિ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. અન્ય રાષ્ટ્રો સંબંધી વાત કોરે મુકીએ, કારણ તે તો મૂલ-
થીજ માંસાહારી-અત એવ-હિંસકજ છે. પરંતુ અમારું આ હિંદીરાષ્ટ્ર ! કે જે સાત્વિક
વૃત્તિનું છે, એમ કહેવાય છે-ને તે સત્યજ છે નહિ તો મહાવીર-સાંતિનાથ આદિ કેવળ
દયાનીજ મૂર્તિઓ આ દેશમાં જન્મ લેતજ નહિ-એવા હિંદી રાષ્ટ્રમાં હિંસા-અરર ! આવા
દયાળુ સાત્વિક-ધાર્મિક દેશમાં હિંસા ! પ્રાણીવાત ! હાય ! જીવતા જીવનું ચામડું ઉતારી
તેનું શોહી અને માંસ ! કે જેને જોતાંજ તમ્મર આવે એવી દુર્ગંધવાળી ચીજ ! આહારના
ઉપયોગમાં ! હાય દયાની દેવી ! સ્વર્ગમાંથી આ હિંસાથી પતિત-ધમલા હિંદમાં પધાર ! ને
તાહરે વરદ હરત ફેલાવ !

ખંધુઓ ! હિંદુઓ લાગણીવાળા કહેવાય છે. પારસીઓ ધણા ગરીબોની દાઝેથી શુભદાન
દેતા સંભળ્યા છે, જૈનો છેક નાનેથી તે મોટા જીવોની અને અનાથ, અખંડને ભુખ્યા તરસ્યાની
દયાથી વિભૂષિત ગણાય છે, તેમને હું પુછું છું કે, એક કોરો તમારાં પગમાં બોકાતાં તમેને
કેવું થાય છે ? કેવી ધૂનરી વણુટે છે ! કેવા બેચેન થાય છે ! તે કાદવા કેવા મથો છે ! ને
જ્યાં સુધી તે ન નીકળે ત્યાં સુધી કેવા માર્યા માર્યા કરો છે ! હાય ! જરા તો વિચારે ! કોમજ
લાગણીવાળા હિંદુ ભાઈઓ ! લક્ષમાં લ્યો ! દરિયાક કૂરો ! જ્યારે કોમજ પ્રાણીના ગળાપર
છરી ફેરવાય-તે પ્રાણુ જવાની બીકે તરફડે-ચીસો પાડે-મદદ માટે ગરીબડું મુખ ફેરવે !
અરે ! ઓ અનાથના નાથ જોણવ ! એવો આર્ત નાદ તે કરે ! છતાં દયાનો અંકુર પણ
જેના હૃદયમાં ન ફુટે એવા રાક્ષસ-નરાધમો તે ઝેરી છુરી તેના ગળામાં હડીને હડી ખોસી
દે ! અરે ! શોહીની જોળો હો ! કપડાં શોહીથી રંગાઈ જાય ! ખીચારું, ગરીબ મુગ પ્રાણી
અંશકિતથી આરડતું બંધ પડી જાય ! તેના પ્રાણ વાયુગત થઈ જાય ! અરે દયાના અંકુરો
જેના બળી ગયા છે એવા કુર રાક્ષસના જટબાગાં જવાં તે પુરેપુરું મરી જાય ! હાય !
આ ચિત્ર ! જરા કોટો વાગવાથી થતી વેદના ! અને આ પ્રાણુવાતક વેદનાનો તોલ કરો !
ને તજી ખાઈ કર્યા કરનાર પ્રાણીનો પ્રાણુ હરવાની તમને કેટલી સત્તા છે તેનો વિચાર કરો !
હિંસક દેશમાં તો જવા દો પણ આવાં સેંકડો સ્થાનો, આ આર્યાવર્તમાં-જ્યાં દેવતાઓ
અને દેવિઓ સ્વર્ગમાંથી આવે છે, તેવા હિંદમાં ! જ્યાં પવિત્ર ધર્મોચ્ચાર પ્રજાના નામના
ઉચ્ચાર થાય છે તેવી આર્યભૂમિમાં આ શોહીની નદીઓ ! ખંધુઓ વિચારો ! ભારતનું ગૌરવ.
અહિંસાથી વધે છે કે ઘટે છે તેનો તોલ કરો !

સનાતન ધર્મના મૂળ તરફ જુઓ ! વેદને એક માનવામાં આવે છે તે તેને વેદ નામ લખ્યું તે બદલ ! આમે કહીશું કે હિંસાની બાબતમાં તો તેનું હિન્તવજ જણાઇ આવે છે. મંત્ર બણીને પશુને મારવાં અને હોમહવાનથી અગ્નિને શાંત કરવો, તે તેથી કરીને ઇન્દ્રાદિ દેવો સંતુષ્ટ થાય ને તે મેઘવૃષ્ટિ વિગેરે કરે ! આ શી ઘેલણ ! કેવું ધર્માંધપણું ? જીવ-સ્વાદને ખાતર કેવું અધર્મિત કર્તવ્ય કરવું ! હિંસાનાં બીજ વાવીને અહિંસાનાં ફળ લેવાય કે ? અરે આશાજ રખાય કે ? ઋગ્વેદ તો ધણોખરો તેનાથીજ ભરેલો છે. પણ ખેર ! વૈદિક કાળ એટલે સુદિની બાહ્યાવસ્થા સમજો ! કે જે વખતે નરમાંસમજક માણસો સુદર્શત અસ્તિત્વમાં હતાં તેવા સમયમાં મંત્ર તંત્રનું જોડું દઇ પશુવધ થતો હશે ! પણ તે વખતે પણ મોટા પુરુષો સમાજના અગ્રગણ્યો બીજા મનુષ્યોના હિત માટે મહેનત કરતા હતા. પણ આજ તો સુધારાનો કાળ છે. જે વખતે સામાની લાગણી દુખવની એ અસંખ્ય-પણ-ખરાળ-વર્ચ્ય મનાય છે, જે સુધારણાની પાયરીઓ પર ચડતાજ રહીએ છીએ તેવા સમયમાં પણ તેનો આવિર્ભાવ ખરેખર શોચનીયજ લાગે છે.

સમજતુ નથી કે તે કાળ સુધારાનો હતો કે હાલનો ? કારણ પૂર્વકાલીન ઋષિમુનીઓ કાયદા સમજતાજ નહતા. નિંદા કે વર્ચ્ય કર્મ કરનારને માત્ર “મા” (નહિ) એટલીજ શિક્ષા હતી. છતાં પણ તે કરનારને “ધીક્”નો દંડ કરવામાં આવતો. જે તે સમયે અસહ્ય મનાતો, જ્યારે આજ “ધીક્કાર સબ્દ” નાના મોટી ડીકરનેરીઓ અને કોશોમાં અનેક અર્થ ખતાવે છે. ને કેદ-કાલુપાણી-દેશનીકલ-ને કાંસી જેવી કડક, અરે ધાતકી શિક્ષા પણ કરવાની ફરજ પડે છે. કહો વાંચક બધું ? તે કાળ સુધારાનો કે આજનો ? છતાં માની લ્યો કે હાલનોજ કાળ સુધારાનો છે.

જેનો કે જેઓ પારકા માણસનું મન દુખવવામાં પણ હિંસા માને છે, જેમને જન્મતાંજ એવું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે કે—

પુખ્ત પાંખડિ જ્યાં દુભાય !

ત્યાં જીવવરની નહિ આરાય !

સર્વ જીવનું ઇચ્છો સુખ !

મહાવીરની શિક્ષા મુખ્ય !!

આવા વિચારોના સંસ્કારો સાથેજ જન્મનાર જેનો સિવાય અને તેમના ધર્મ સંસ્થાપક ધર્માચાર્યો સિવાય-મહાત્મા ગૌતમ બુદ્ધ કે જેમનું નામ હિંદુઓ પરમ આદરથી સ્મરે છે તેવા એક મહાત્માની સર્વ ભૂત વિષે એક સરખીજ દ્યાર્દ્રદષ્ટિ હતી. નહિ તો ‘વાત્સવત્ત સર્વં ભૂતાનિ’ એવું મોઢેથી બોલનાર તો ધણાય છે, પણ તેમના “સર્વભૂત” એટલે માત્ર મનુષ્યો જ !

બૌદ્ધકાલના પૂર્વના પૌરાણીક રાજ્યો કે જેમને પૂરપૂરેજ ગણવામાં આવે છે એવાં નળ, સુધિષ્ટિર વિગેરે સર્વસદ્ગુણ સંપન્ન, સાત્ત્વિક વૃત્તિવાળા, ઇન્દ્રિય પરાયણ હોવા છતાં પણ તેઓ માંસાહારી કેવી રીતે હશે એ અજ્ઞયજ જેવીજ બાબત જણાય છે. જે “અન્નત શત્રુ” ધર્મરાય-તેમને કામ્યક વનમાં નિરપદવી એવી હરિણીનો શીકાર કરતાં દયા નહિ આવી હોય ? દમયંતી સરખા સ્ત્રી રત્નને માટે જોણે દેવોની બાજુએ મધ્યસ્થી કરી. એવા નિઃસ્વાર્થ નળરાય, કેવળ ક્ષુધા સાત્ત્વનાર્થ એક માછલુ પકડે ને તે અતિ દામળ

હૃદયવાળા દયમંતી ધોધને સ્વચ્છ કરે ! એ વાંચીને તો એમજ લાગે છે કે તેમનું પૂણ્ય-શ્લોકત્વ શું ફક્ત મનુષ્યો માટેજ હતું કે શું ?

આત્માવસ્થામાં-દિવ્ય પિતૃબક્ત રામચંદ્રનું જ્ઞાતાં વાંચી તેમના પર અતિશય શ્રદ્ધા ને માનની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્યારે વાઙ્મીકી રામાયણમાં, ચિત્રકૂટપર રામ હતા તે સમયે હમેશાં ઉપહાર અર્થે એક બે નિર્દોષ હરિણ તેઓ મારી લાવતા એ જાણી પૂર્વની શ્રદ્ધા અને માનની લાગણી બહુજ કમી થઈ જાય છે.

બુદ્ધિમતી સીતા સતી, જેનું પૂણ્ય અરિત આજ સ્ત્રી જાતિના આદર્શ નમુના રૂપેખાયા છે, તેણે એકાદ છુદ્ધ સ્ત્રી પ્રમાણેજ 'કાંચન મૃગ મારી લાવી તેની આમડીની યોગી મને શીવરાવો' એવી હક લીધી એ શું તેના ઉદ્ધત ચારિત્રને કલંક લગાડતું નથી ? બધે રાવણે મૃગની ગોઠવણુ-યા-ધન્દ્રબલ રચી પણ-અરે ! નિર્દોષ પ્રાણીના વિના કારણુ પ્રાણુ કેમ હણાય ! એવી દયા-બુદ્ધિ જે તે સતિ સાધ્વીના હૃદયમાં વસી હોત તો શું લક્ષાવધી મનુષ્યોના નાશના કારણુરૂપ રામ-રાવણનું યુદ્ધ થવાનો પ્રસંગજ આવત કે ? કુદરતની શોભામાં વધારો કરનાર એ મૃગ નિરાંતે ર્યા કરત ! ને સીતા તેનાથી ન લોભાતાં તેને જોયા કરત. રામ તથા લક્ષ્મણને દૂર જવાનો પ્રસંગજ ન આવત ! અને એક મહાન્ યુદ્ધનો પ્રસંગજ ટળી જત ! પણ હિંસા-મૃગને મારવાની લાલસાભરી ઇચ્છાએજ આ બધો પ્રસંગ આપ્યો. તો શું રામ અને પવિત્ર સાધ્વી સીતા-માહત્-મારીશ નહિ-એ મહાન્ ધર્મ શાસ્ત્રની આજ્ઞાનું વાક્ય જાણતાં નહોતાં ? જો આ દૈવી ઘટના ગણો તો એક માત્ર પારેવા જેવા તુચ્છ પ્રાણી બચાવવા લાખો માણસોનો પાલનહાર "શીખી" રાજ પોતાનું માંસ શા માટે કાપી બાળને આપત ? પણ ના ! દયા-દયાનેજ ખાતર તે ધર્માત્માએ આ કર્મ કરેલું ! ઘટનાને ઘટના દૈવી અમરત્વલિની હો કે સામાન્ય, પણ પોતાની દરેજ સાથેજ શીખી રાજએ તો જોયું. એક પ્રાણુ-બચાવવા પોતાના પ્રાણુની પરવા તેણે ન કરી ?

આટલા બધા પ્રાણુનો વીના કારણુ વધ કરવો અનુચીત જણાયથીજ-અર્જુને કુર-ક્ષેત્રના યુદ્ધના પ્રથમ દિવસેજ પોતાનાં ધનુષ્ય બાણુ ફેંકી દીધાં કે જેને માટે ગીતામી રચના કરવા શ્રી કૃષ્ણને દરજ પડી. દયા ! અરે તેતો દરેક મનુષ્યના હૃદયમાં વસી રહેલીજ છે, પણ આત્માધારક પત્નીના સદુપદેશ ન ગણુગારતાં દુષ્ટપતિ પોતાનું ઇન્દ્રિયીત, પત્નીને ધમકાવી દબાવી કરે છે, તેમ સદ્બુદ્ધિને દબાવીનેજ આહિંસાનાં કામ પ્રત્યેક કરે છે.

જ્યાં કેટલીક કોમોને જેનો ખૂદ એ સિવાયની બધીજ પ્રજાઓ માંસાહારી, ત્યાં એક બે માણસોના આહિંસા પરના લેખ કેટલી અસર કરી શકશે ? માત્ર એ આશા આકાશ કુસુમવતજ જણાય છે, એ ખર ! પણ મુગા પ્રાણીઓના મૃત્યુ સમયે જે તડફાટ અતુલ-વધામાં આવે છે, અરે પ્રત્યક્ષ આંખોએ જોવામાં આવતાંજ હૃદયમાં જે ચિરા પડે છે, તે તરફ જોતાં ખેસી રહીને જોયા કરવું એ ઠીક લાગતું નથી ને તેથીજ હલમ પોતાની દર-જના મેદાનમાં પ્રવાસ કરવા નીકળી પડે છે. આપણી એક આંગળીને જરા ઇન્દ્ર યતાંજ આપણને તે કષ્ટદાયક થઈ પડે છે તો, જેના શરીરમાં તાણુ હોહી દોડે છે, જેને આપણા જેવીજ આહાર, નિદ્રા, બય, ઐયુન આદિ સંસારો છે, તેવા જીવતા જાગતાં પ્રાણીના શરી-રના ટુકડા કરતાં તેને કેટલી વેદના થતી હશે તેનો ખ્યાલ કરો ! અને એ વિચારોનો વાયુ-દયા રૂપી અગ્નિનું ધુધવાઈ રહેલું સ્વરૂપ એકદમ મોટા બડકાના રૂપમાં બદલાવી નાંખે

છે. તે હરીને ખેસવા પણ દેતું નથી. અરે ! જે રાષ્ટ્ર સુધરેલું—ધાર્મિક—ગણાવાતો ફાંકો રાખે છે, જે રાષ્ટ્રમાં હમેશાં, દયા, દાન, પરોપકાર, પ્રભુ પ્રાર્થના, જે આત્મ જ્ઞાનનાં દર્શન હમેશાં થાય છે; તેજ જગ્યાએ—તેજ ભારતવર્ષના—પ્રત્યેક મોટા ગામોમાં—અસંખ્ય કસાઈ ખાનાઓ કે જ્યાં હમેશાં રાત્રિ દિવસ સાંચાઓની મદદથી લક્ષ્યાવધી નીરપરાધી મુંગાં જન-વરો એક ખે નહિ—કંઠન નહિ પણ એકી વખતે સેંકડોની સંખ્યામાં કુસ્તા ભરી રીતે કતલ કરી નાંખવામાં આવે ! જ્યાં ખાસ એવા નિરપરાધી પશુઓનાં લોહી માંસ—આર્ય દેશ નિવાસીઓના હૃદયમાં પેદાશવવા—તેમને પુરાં પાડવા ખાસ ટ્રેનો દોડાવવી પડે, અરે ! આર્યાવર્તમાં આ બધું ? શી આ સુવર્ણ દેશની અધમાવસ્થા ? આવીજ હૃદયદ્રાવક ચીસો સાંભળી હિંદુઓના ગૌરવરૂપ ગણાતા મહાત્મા ગૌતમ બુદ્ધ—દયા ધર્મ—માટે રાજપાટ ત્યાગી પ્રસાર કરવું માંડપો. ખરૂં કહીએ તો જૈનોથી જીજ્ઞ નજરે અહિંસાનો ઘોષ કરી—હિંસા ઓછી કરાવનાર મહાત્મા ગૌતમ બુદ્ધજી છે.

આજ બ્રાહ્મણોના હૃદયમાં અહિંસાનાં તત્ત્વો એટલાં બધાં ઠસી ગયાં છે કે તેમના પૂર્વજો ઋષિ મુનીઓ માંસાહારી હતા એ માનવા પણ તેમનાં દયાળુ હૃદયો સાફ ના પાડે ખે. ઓહો ! પુર્વ કાળે જે માંસ મનુષ્યો અરે બ્રાહ્મણોના ખાધ પદાર્થ ગણાતો તેજ માંસ જોઇ આજ સખ્ય બ્રાહ્મણોને હબક આવે છે એ શું દર્શાવે છે ? એ આનુવંશિક સંસ્કાર નહિ કે ? આજ સંસ્કાર બ્રાહ્મણો પોતે પાળતા હોય અને અન્ય જાતિઓને પળાવતા હોય તો કેવું રૂઢું, પણ આજકાલ તો અમારા બ્રાહ્મણ બંધુઓ સુધારાના અન્ય તત્ત્વો અંગીકાર કરે છે પણ તેની સાથેજ અહિંસાના મૂળતત્ત્વોપર હરતાળ લગાવે છે. ધણીક પરદેશગમનમાં સવડ થવા માટે—શરીર બેજ વધારવા માટે, અને કેટલાક તો ‘ક્લબ’ જેવા પવિત્ર (૧) ઠેકાણે ચાર મિત્ર મંડળ ભેગા બેઠા તો લેવુંજ પડે એ પ્રમાણે કાંઈનાં કાંઈ બ્રાહ્મ—બહાના હેઠળ—ડૉક્ટર, બારિસ્ટર, સરકારી અમલદારો—ને સીવીલ્યનો વિગેરે મોટા મોટા લોકો માંસાહારી જનતા જાય છે, એ જોઈ ખેદ થાય છે. કઈ કોમને પોતાના ધર્મ શાસ્ત્રોથી હિંસા કરવાની અગર માંસ ખાવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે ? હલાલ કરી માંસાહાર કરનાર મુસલમાન કોમને પણ કુરાનમાં હિંસા કરવાની સાફ મનાઈ કરવામાં આવી છે. ક્રિશ્ચીયનો ને ઇસ્તેઓને પણ “બાઈબલ” માં સ્પષ્ટ આજ્ઞા છે કે—Don't kill મારશો નહિ. પારસીઓને પણ મોખ્ખા હિંસા કરવાની ધર્મ શાસ્ત્રોથી મનાઈ છે. હિંદુઓને તો વેદ અને પુરાણમાં માહુજી ! મારશો નહિ. એમ આજ્ઞા છે. જૈનો તો પોતાનો ધાર્મિક મુદ્રાલેખજ ‘અહિંસા’ને માને છે. ત્યારે વાંચકો ! કહો કે વિશ્વમાંની કોઇ પણ કોમ હિંસા ક્યા કરમા-નથી કરી શકે ? માત્ર પોતાના મનસ્વી વર્તનને મનસ્વી ટેકા આપીનેજ તે હિંસા કરવા કે માંસ ખાવા ઉદ્યુક્ત થાય છે ને નહિ કે ધર્મશાસ્ત્રી.

બધી રીતે સારાસાર વિચાર કરી શકનાર સુવ-હિદાર મતવાદી અને દયાળુ બન્ધુવર્ગ અહિંસા જેવા મહત્વના વિષય તરફ આંખ આડા કાન કેમ કરતા હશે ? સામાજિક ઉન્નતિ અર્થે ચર્ચાતા હજારો સુદાના સવાલો ભેગા અહિંસાનો સવાલ કેમ નહિ ઉદ્ભવતો હોય ?

અમારા ધર્મોધ અને અત્યંત હિંદુલોક કોઈ ખડોખાતો, કોઈ કાલીખાતો, કોઈ ભદ્ર-કાળીને સુપ્રસન્ન કરવાને તેમને ધણીજ ભક્તિ બાવથી બલિ આપે છે. કોઈ પોતાના ખેત-રમાં અનાજ પાકે તે માટે કોઈ આજીવીને આશ્રમ કરવા, ફાઈ છોકરાં માટે, કોઈ ફુધાળ

મટાડવા, તો કોઈ કુળદેવીને રીઝવવા માટે નીરપરાધી બોલકાંતો લોગ આવે છે.

આ અજ્ઞાનીઓની વાત તો બાળુએ રહી પણ ચાંદુ જમાનાનાં સુધવેલા ને ખીતા-ખોના કુમખા લટકાવનાર, ધર્મીય રાજા રાણાઓ અને રાજ્યાધિકારીઓ તથા મહાવિદ્વાન મનાતા બ્રાહ્મણો દશેરા જેવાં માંગલિક પર્વને દિવસે ઘોળે દિવસે નીરપરાધી બકરાતું ખૂત હળંગે મનુષ્યોના દેખતાં કરે છે. આ શું ઝાઝી દીલગીરીની વાત છે? શું કોલેજમાં-શાળામાં ને રાજનીતિમાં દયા! એ શબ્દની વ્યાખ્યાને તેનાં ગુણ દોષ તેમને શીખવવામાં આવ્યાજ નહિ હોય! પણ હાય સુવર્ણમય મનાતી જારતશ્ચુભિ! તારા જીવંતોલુપી બાળકોજ પોતાના હાથેજ આ નીરપરાધી પશુઓને વધેરે છે, તેમને રાક્ષસોની મારક આંધ જાય છે.

અમદાવાદમાંથી નીકળતાં 'વૈદ્યકલ્પતરુ' માસિકના વંચી રા. જટારાંકર ક્ષીત્રાધર પોતાના માસિકમાં લખે છે કે—“હું અંબાજીમાં ત્રણ દિવસ રહ્યો, પણ કમનસીબે એ ત્રણ દિવસો ત્યાં નીરપરાધી પશુઓની કલ્તને માટે નીર્માણ થયા હતા. અંબાજીની વેદી નીરપરાધી પશુઓના સોહીધી બરાધ-રંગાઈ ગઈ હતી; ને સરીરમાં ધુળરી વધુટે તેવા દેખાવ ત્યાં થયા હતા. શું સર્વ જગતની માતા કહેવરાવનાર માતા-અંબાજી પોતે આવા ધાતકી હિંસાના કામ માટે આજી આવતાં હશે? ! !”

યય, યાગ ને હોમ-હવનના માટે કાપવામાં આવતાં ને હોમવામાં આવતાં અસ્ત્ર-પશુઓ કે જેમને સ્વર્ગ લોકમાં ગયલા માનવામાં આવે છે, એ શું ધર્મશાસ્ત્રના મુજબ કરવામાં આવે છે કે? સ્વાર્થ ત્યાગ-યત્તિઓનો નીરોધ-આદિ સત્ય યજ્ઞને બદલે-ધર્મોચાનાના કપોલ કલ્પિત-ખોટા અર્થ કરી પોતાની જીવંત સંતોષવા ખાતર પારકા પ્રાણ સેનાર હિંસકો શું ધર્મ કહે છે? ના! ના! કદી નહીં! હિંસા કરી પૂણ્ય ઉપાર્જન કરવાની વાંચળ-કોવચ વાવી આત્મકલ્પની વાંચળ જેવોજ હાસ્યજનક વિચાર કરે છે. પણ આપણા ભારત-વર્ષમાં એવી ધર્મશ્રદ્ધા ચોંટી બેઠેલી છે કે ધર્મ ગુરુ બોલ્યા તે સાક્ષાત્ પરમાત્મા બોલ્યા—પણ સારાસાર વિચાર કરવાની બાધાજ! આવી તામસી ભક્તિ અને રાક્ષસી દેવપણું જોઈ રહેવા ખડાં યથ જાય છે, ને કોણ એવો પાપાણ હૃદયવાળો દશે કે જેનાં હૃદય આ રાક્ષસી ધાત થતો જોઈ આફ્ર ન બને!

આ ગરીબ પશુઓની દયા માટેની અપીલ હું મહારા બન્ધુ વર્ગ કરતાં ઝો દયાની મૂર્તિ સ્વરૂપ આવે બગીનીઓ અને માતાઓ! તમોનેજ હું તો કરવી વધારે અગત્યની સમજુ છું, ને તેથી તમોનેજ પ્રાર્થના કર છું કે, હે જાહેનો! તમેજ તમારા નિઃસ્વર્ગ-દુષ્ટ કામળ હૃદયમાં પ્રત્યેક પ્રાણીમાત્ર વિષે દયા દ્રષ્ટિ રાખીને, તમારા ન્હાનાં ન્હાનાં આર્ભક-ગભર બાલકોના હૃદયમાં પણ અહિંસાનાં બીજ રોપો, તેમને પારણ્યામાંજ જૂત દયાતું અમૃત પાઓ, તમારા બાળકોને શીખવો કે સુવર્ણ આભૂષણોથી શરીર શોભાવવા કરતાં દયા રૂપી આભૂષણોથી શરીર ને હૃદય બેઠે વધુ શોભાયમાન બની જશે! આ પૂણ્ય કાર્ય હે દયાની દેવીઓ! તમોને જેટલું સુઝબ યથ પડશે તેટલુંજ પુરોગોને નહિ થાય. કારણ ઘણા ભાગે પુરોગોના હૃદયો-ઝીઓના વિચારોયા અંકીત હોય છે (કેમકે બાલ્યાવસ્થામાં માતાના કોમલ કે કહણ વિચારોથી બાલકના વિચારો પોક્ષાય છે.) તો માતાના હૃદયમાં જે જૂત માત્ર માટે પૂર્ણ દયા હોય, તો તેનાં બાળક સંઘાંતકરણ-દયાળુ કેમ ન બને? સગાં સ્ત્રીયુ-બાવી

બાળક યરવીર બનાવવા તે જીને યરવીર પુરોની કથાઓ સંભળાવવામાં આવે છે અને તે યરવના સરકાર બાળક લઇને જન્મે છે. તેમજ હે બહેનો ને માતાઓ ! તમારાં બાળકોનું દયાળુ બને તેવો પ્રયાસ કરવાથી તમે ઉત્કૃષ્ટ દયાનાં કામ કરી શકશો.

કુદરતીજ ને માંસાહારી છે, એવાં પ્રાણીઓનાં બચ્ચાં માતાના ગુણ ધર્મ જન્મતાંજ લેઈ આવે છે. તેને કંઈ શીખવવા જરૂં પડતું નથી. ખીલાડીનું બચ્ચું નાનપણથીજ એકાદ દોરી હાલતાંજ તેને પંઝે મારવા લાગે છે. છવજનું જોતાંજ તેના પર ઝડપ મારે છે. આવા ખેલ તે પોતાના હિંસક સ્વભાવને લીધેજ ખેલે છે. પણ એક મનુષ્યનું બાળક, એકાદ ઉદરનું બચ્ચું જોતાંજ ગભરાઈને ભાગી જાય છે, આ તેનો જાતિસ્વભાવ નહિ કે? પછી આવા બીકણુ અને નિરપદવી બાળકને માંસાહારનો ચટકો લગાડી તેને હિંસક અને કુર કોણુ બનાવે છે? માતાજ કે ખીજુ કોણ?

એક નજરે જોયેશો બનાવ જણાવવો પડે છે કે મુબાઇ જેવા શહેરમાં એક હિંદુ પણ માંસાહારી કુટુંબમાં-નોકર શાકતરકારી લઈ આવ્યો. ધરની સુશિક્ષિત, ટાપરીપવાળી, કળાકોશલપુકત શારીરિક બાબતમાં વધારે સ્વચ્છતા પાળનાર મૂઠીણી તે “મટન-માંસ” ખાનાર તથા સુધારનાર નોકર પાસે આવી ઉભી. પૂર્તજ એક કુદા જેવું ગમડું બાળક ત્યાં આવી ઉભું અને માતાની સોડમાં બસતું બસતું ખોલ્યું: માતા ! આ શું છે? શાકને લોહી કેમ નીકળે છે? નિર્દોષ-કામળ મનના બાળકને સુશિક્ષિત માતા શો જવાબ દે કે તે બાળકને સંતોષ આપી શકે! બાળકે પૂછ્યું: બા ! આ શું છે? માતાએ કહ્યું: “શાક !” ના ! ખોડું, શાકને લોહી કેમ નીકળે? બાદ માતાએ ખરી હકીકત સમજાવતાં બાળક રોષ પડ્યો, અને કંપારી ખાઈ પોતે તે ચીજ કદી નહિ ખાય એમ જણાવવા લાગ્યો. આ વખતે માતાથી રોષા સિવાય રહેવાયું નહિ. અને મ્હેં યથાશક્તિ માંસના ગુણરોષ સમજાવ્યા, આ મુદ્દલદમ બાળકના હૃદય પર અહિંસાની એવી તો સરસ સચોટ છાપ પડી કે મરણાંતે -તે માંસ ખાવા કે હિંસા કરવા કોઈ દિવસ દોરાય કે લગ્નચાય નહિ. વાંચક બહેનો ! ઉપરું દર્શાવે જોઈ તમારી ફરજ બજાવો !

મહારા જૈન, બ્રાહ્મણ અને ઇતર શાંતિની ભગીનીઓને મારી “અપીક” છે કે જેઓ પોતાના બાળકને પરદેશ મોકલવા માંગતી હોય અગર જે ભાગ્યવાન-વિદ્વાન પુત્રને પરદેશ સાહસ ખેડવા મોકલવા ધારતી હોય, તેઓ પણ પરદેશમાં પોતાનું અહિંસાનું શીલ અખાલ્હિત રાખે તે માટે તેમના હૃદયમાં નહાનપણથીજ દયાનો ખોધ કરવો. “બૂત દયાનું અમૃત જ્યાં સુધી હૃદયમાં ભરેલું હશે ત્યાં સુધી માંસ વિષ વૃક્ષજ લાગવાનું !”

જેનો જન્મ ક્ષાત્રિ કુળમાં થયો છે, અને જેને બરીબમાં સિકારનો નાદ લાગવાનો સંભવ છે, એવા પુત્રોની માતાઓએ પોતાના પુત્રોને જે શરીરને મનથી કેવળ રેશમથી પણ મૂકે છે, કેવળ તુલુ પર છવનાર એવાં જગતમાં ખરાં તપસ્વી, સસલા, હરિણ ઇલાદિ સાત્વિક પ્રાણી કે જેઓ આત્મ સંરક્ષણમાં કેવળ અસમર્થ એવાં પ્રાણીઓને દુખવવાં નહિ એ બાધ્યાવસ્થાથી શીખવો. અહિંસા એ સખ્દની વ્યાપ્તિ જો જોઈશું તો તે ઘણીજ વિશાળ થંવા જશે. કોઈનું મન દુખવતું એ પણ હિંસા જ છે. એવાં કેટલાંક માણસો જેનેતર કામમાં છે કે જેમનાં મન, ઝાડના ફળ કુદ તોડતાં પણ દુખાય છે. એવાં “મૃદુત્તિ કુસુમાદપિ” એવા દયાળુ હૃદયના મહાત્માઓને કોટી કોટી વંદન.

કોમળ પુષ્પપંખડી દુભવવી એ ન્યાં હિંસા, તો ખજી-ધાતંકીપણે, મરદમ્ય, હરણુ કરી, પર પ્રાણુ હરવાં, ગરીબ પ્રાણીઓની કતલ કરવી, એ હિંસા ત્યાગવા-લાયકજ છે તે સહજ સમજાશેજ.

પુના નજીકના એક ગામડામાં રહેનાર “શ્રીમતી સૌ. સિધુસુતા” સોતાતો જાતિ અનુભવ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

“એક દિવસે અમે અમારા ગામમાં દશરા જેવો ઉત્તમ તહેવાર ઉજવવામાં શુભાચંદો હતો. અમારા ઘર નજીક ગામ દેવી માતાનું મંદિર હોવાથી તે મંદિર નજીક દશરા નિમિત્તે ત્યાં મૂર્ખ-લોકોએ પચાસેક ગરીબ મુંગા બોકડાં ખુશીથી કાપી નાંખ્યાં. ફક્ત તે બિચારાં પ્રાણીઓની હૃદયભેદક ચીસો અમારે કાને સંભળવા છતાં પણ અમે તે બિચારાંઓને તે રાક્ષસોના હાથથી છોડાવી રાક્ષાં નહિ ધીક્ષાર છે અમારાં મનુષ્યત્વને ! તે દિવસ તે સૌકાને સુદીન હતો, પણ અમેને તો તે દિવસ-ભયંકર અને ઉદાસીનજ લાગ્યો. ખાતું પીતું કાઢીને ગમ્યું નહિ. અમે ધણીએ જુઓ પાડી કે ખાધું ! હિંસા ન કરશો ? હથિરના પ્રાણીને મારશો ના ? પણ નગારખાનામાં તલુકીતો અવાજ કોણ સંભળે ? ઘર પી મરત થયેલા કુર પ્રાણીઓ પોતેજ સાક્ષાત્ મમરાજ બની હાથમાં છરા લઈ ગરીબ બોકડાં મારવા ઉત્સુક થયેલા બોચા : આ પ્રાણજીવ કે આર્યત્વ તે સમજાયું નહિ. આવા અધમો ક્રૅમ જીવતા હશે તે સમજતું નથી. કલ્યાદિ.”

આજ દશા અમદાવાદ, વડોદરા, સુબાઈ, પુના આદિ સર્વ નાના મોટા સ્થળે છે. દશરા નિમિત્તે હજારો નિરપરાધી પશુઓ કતલ થાય છે ને હોમાય છે કે. હિંદુજનોના આસ-કોળીયા થાય છે. રજુસંગ્રામમાં શત્રુઓને મારી વિજય મેળવનાર ક્ષત્રિઓનું અનુકરણ દશરાને દિવસે અમારા આર્યબુદ્ધિઓ કેવળ બકરાં ઘેટાં મારીનેજ સંતોષ પામે છે. હાય ! શી અધમાવસ્થા ?

હમણાં રા. રા. લાભસંકરભાઈ તથા બીજાં જીવદશા પ્રસારક મંડળના સભ્યોના પ્રયત્નથી કંઈક રાજરાણાઓ ને ગામેએ દશરાતો પરુવધ બંધ કર્યો છે પણ હજી આજ દીને હજારો મુંગા પ્રાણીઓ કતલ થાય છેજ. માટે સર્વ કોમોના બુદ્ધિઓને નમ્ર વિનંતી છે કે તેમણે હિંસા અટકાવવા બનતો પ્રયાસ કરવો. કારણ એ કર્તવ્ય માત્ર જૈનોતુંજ નથી પણ વિશ્વમાં વસ્તા પ્રત્યેક વ્યક્તિતું છે.

અંતમાં ભગીનીઓ ! મનુષ્યના પહેલા ગુરુ જે તમે માતાઓ ! તે તમેજ તમારા કોમળ છાત્ર વંર્ગને અહિંસાનો પવિત્ર પાઠ તમારા બેળામાંજ ભણાવો. જે તેમને ધણીજ સારો દર્શી જશે.

ઓ એમ. એ. બી. એ. થયેલા વિદ્વાનો ! વિશાળત જેવાં દુર દેશમાં જઈ શિક્ષણ લેંધ આવનાર બેરીસ્ટરો, ડોક્ટરો, રાજાઓ, શ્રીમંતો, મહાજનો અને સામાન્ય જનો ! અખિલ વિશ્વમાં સર્વોપરિ ધર્મનુદયા ધર્મ પાળો, તમારાં બાળકોને શીખવો; અને તેનો પ્રસાર અખિલ વિશ્વમાં થાય તેવો પ્રયાસ કરવા કટિબંધ થાઓ અને તેમ કરવા માટે અખિલ વિશ્વનિવાસી બન્ધુ ભગિનીઓના હૃદયમાં જૂત દયાનો અંબડ ઝરો વૃદ્ધિગત થાઓ એમ ધૃઢી વીરમીસ !

મુંબઈ શહેરમાં જૈનો સારૂ સસ્તાં અને સુખાકારીભર્યા મકાનોની આવશ્યકતા.

મુંબઈ શહેરમાં સુખાકારી અને સસ્તા ભાડાનાં મકાનોની સામાન્ય અને મધ્યમ વર્ગની સ્થિતિવાળા જૈનો માટે આવશ્યકતા દર્શાવનારા લેખો અવારનવાર જાહેરમાં ચર્ચાયા છે, છતાં તે સંબંધી હજી કોઈપણ જાતની હિલચાલ થયેલી જોવામાં નહિ આવતાં મુંબઈ શહેરમાં તેમજ તેની આસપાસના પરાંમાં વસતીના પ્રમાણમાં થતાં મરણનું પ્રમાણ કેવું આવે છે તેને લગતા આંકડાઓ જાતાવી જૈન કોમની, શ્રીમતો તરીકે ગણાતી જૈન પ્રજાનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂરીઆત છે. મુંબઈમાં વસતા આપણા જાતભાઈઓની તંદુરસ્તી સંબંધી કોઈપણ ખ્યાલ લાવી જો કોઈ પેલું લક્ષ્યાધીપતી, સભા અથવા એસોસીએશન જેવી બંધા-રજુવાળા મંડળો, જૈન કોમના મધ્યમ વર્ગના માણસો કે જેઓ પોતાના હુંફ પગાર અથવા બંધા-રોજગારને લીધે પોતાની સક્તિ ઉપરાંતનાં ભાડાં ભરવા છતાં પણ જોઈતાં સુખાકારી મકાનોમાં નહિ-રહી શકતા હોવાથી કેવી જાતની હાડમારી ભાગવે છે તે તરફ લક્ષ આપી, પોતાના શાંતિબંધુઓનાં હુંખ નિવારણાર્થે કોઈપણ ઉપાય લેશે તો ખરેખર તે ધણુંજ ખુશી થવા જોઈએ છે. નીચે દર્શાવેલા કોષ્ટકોમાં જણાવવામાં આવતા આંકડાઓમાં સને ૧૯૧૧ ની વસ્તીની કરવામાં આવેલી ગણતરી પ્રમાણે મુંબઈની મ્યુનીસીપાલીટીના જાહેર તંદુરસ્તી ખાતાનાં વાર્ષિક રીપોર્ટ ઉપરથી મેળવવામાં આવ્યા છે કે જેમાં નીચેની હકીકતો સમાવેશ થાય છે:—(૧) મુંબઈ શહેરમાં વસતા જૈનોના દરેક વૉર્ડમાં રહેતી જૈન વસ્તીનો કોષ્ટક, (૨) મુંબઈ શહેરમાં છેલ્લાં ત્રણ વર્સમાં દરમ્યાન અન્ય કોમની સાથે સરખાવતાં જૈન કોમની અંદર થતાં મરણોની કુલ સંખ્યા, (૩) મુંબઈ શહેરમાં વસતા જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં ખીજી કોમોની સાથે સરખાવતાં છેલ્લાં ત્રણ વર્સમાં દર વર્સે દર હજારે આવતું મરણનું પ્રમાણ, (૪) મુંબઈ શહેરમાં વસતા જૈનોની વસ્તીમાં પ્રમાણમાં ખીજી કોમોની સાથે સરખાવતાં દર હજારે છેલ્લા ત્રણ વર્સની અંદર મરણોના રોગથી આવતું મરણનું પ્રમાણ, (૫) મુંબઈ શહેરમાં-વસતા જૈનોની વસ્તીના-પ્રમાણમાં જન્મના પ્રમાણે સરખાવતાં દર હજારે અન્ય કોમની સાથે સરખાવતાં છેલ્લાં ત્રણ વર્સની અંદર જાળકોની અંદર થતાં મરણોનું પ્રમાણ.

સને ૧૯૧૧ ની વસ્તી પ્રમાણે મુંબઈ શહેરમાં તેમજ પરાંમાં વસતી જૈન કોમની દરેક વૉર્ડની વસ્તીની કુલ સંખ્યા નીચે મુજબ:—

વૉર્ડ.	વસ્તી.
એ.	૪૬૫
બી.	૪૮૩૬
સી.	૮૭૦૧
ડી.	૧૦૪૫
ઇ.	૨૦૧૭
એફ.	૧૨૫૨
જી.	૧૩૨૫

ફેલેવે, ખંદર અને ધરખાર વીનાના ૩૧૦

ઉપરના કોઠા તપાસતાં માલુમ પડશે કે મુંબઈમાં વસ્તી જૈન કોમની કે વસ્તી ફક્ત બી. અને સી. વોર્ડમાં રહે છે કે જે લતાઓ ગીચ વસ્તીને લીધે મુંબઈમાં થતાં મરણોનું વધુ પ્રમાણ ધરાવતા લતાઓમાં ગણાય છે.

મુંબઈ શહેરમાં છેલ્લાં ત્રણ વર્ષના અન્ય કોમો સાથે સરખાવતાં જૈન કોમની વસ્તીના પ્રમાણમાં થતાં મરણોનો કુલ સરવાળો:—

ગાતી.	વસ્તી.	સાલવાર મરણોની સંખ્યા.		
		૧૯૧૧	૧૯૧૨	૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૧૪૩૮	૧૪૧૪	૧૩૪૯
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૧૨૬૫	૧૩૯૧	૧૧૫૯
પારસી.	૫૦૯૩૧	૧૨૪૨	૧૩૧૪	૧૧૪૫
મુસલમાન.	૧૭૯૩૪૬	૮૩૨૧	૯૦૯૭	૬૯૯૬

મુંબઈ શહેરમાં છેલ્લાં ત્રણ વરસમાં અન્ય કોમ સાથે સરખાવતાં જૈન કોમની વસ્તીના પ્રમાણ પ્રમાણે જૈનોની અંદર દર હજાર માણસે કેટલા ટકા માણસના મરણોનું પ્રમાણ આવે છે તેનો કોઠો:—

ગાતી.	વસ્તી.	સાલવાર દર હજારે આવતું મરણોના ટકાનું પ્રમાણ.		
		૧૯૧૧	૧૯૧૨	૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૭૦.૨૮	૬૯.૧૧	૬૫.૯૩
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૨૩.૫૭	૨૫.૯૨	૨૧.૬૦
પારસી.	૫૦૯૩૧	૨૪.૩૮	૨૫.૭૯	૨૨.૪૮
મુસલમાન.	૧૭૯૩૪૬	૪૬.૩૯	૫૦.૭૨	૩૯.૦૦

ઉપરના બંને કોઠા ઉપર જે પુરતી ખતથી જોવામાં આવે તો માલુમ પડશે કે જૈન ગાતીમાં મરણોનો કુલ સરવાળો તેમજ દર હજારે કેટલા ટકા મરણોનું પ્રમાણ આવે છે તે બંને વસ્તીની ગણતરી પ્રમાણે ખરેખર ધીજી કોમોની સાથે સરખામણી કરતાં સૌથી વધારે મરણો ધરાવનારી આપણી કોમ છે. મુંબઈમાં વસતા જૈનોની અંદર કેવી રીતે આટલું મોટું મરણોનું પ્રમાણ આવે છે તે દર્શાવવા સારૂ ઉપરના આંકડાઓ કરતાં વધારે સારી માહિતી હોઈ શકે નહિ. ત્રણ વરસના સામઠા આંકડાઓની ગણતરી મુજબ જૈનો કે જોની વસ્તી ફક્ત ૨૦,૪૬૦ માણસોની છે તેની અંદર દર હજારે મરણોનું પ્રમાણ ૬૮.૪૪ ટકા આવે છે અને બ્રાહ્મણ કે જોની વસ્તી આસરે ૫૪,૦૦૦ છે તેનું મરણોનું પ્રમાણ ૨૩.૬૯ ટકા આવે છે અને પારસી કોમ કે જોની વસ્તી લગભગ ૫૦,૦૦૦ છે તેનું મરણોનું પ્રમાણ ૨૪.૨૧ ટકા આવે છે. જ્યારે મુસલમાન કે જોની વસ્તી ૧,૭૯,૩૪૬ ની છે તેનું મરણોનું પ્રમાણ ૪૫.૩૭ ટકા આવે છે.

મુંબઈ શહેરમાં અન્ય કોમની સાથે સરખાવતાં છેલ્લાં ત્રણ વરસની અંદર દર હજારે જૈનોનું મરણોનાં મરણોનું આવતું ટકાનું પ્રમાણ:—

ગાતી.	વસ્તી	સાલવાર દર હજારે આવતું મરકીના
		મરણનું ટકાનું પ્રમાણ.
		૧૯૧૧ ૧૯૧૨ ૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૧૨૦૭ ૫૦૮૧ ૮૫૩
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૨૦૮૭ ૧૦૩૬ ૨૦૧૪
પારસી.	૫૦૮૩૧	૧૦૬૬ ૦૦૬૬ ૦૦૬૫
મુસલમાન	૧૭૮૩૪૬	૨૦૮૦ ૧૦૫૧ ૧૦૫૫

ઉપરનો કોડો જોવાથી આપણને માલુમ પડે છે કે બીજી કોમોની સાથે સરખાવતાં આપણી કોમની અંદર મરકીના દરદી નીચજતાં મરણોની સંખ્યા સૌથી વધારે છે, અને તેના કારણમાં ફક્ત આવાં મરણો નીચજવાના સંબંધી આપણી કાળજી રાખવાની બેદકારી. અથવા તો કેવા સંજોગો વચ્ચે આપણા ગાતી બંધુઓ મરકીના સપાટામાં આવે છે તે સંબંધી રાખવામાં આવતી સંભાળની ખામી હોય તેમ માલુમ પડે છે.

મુંબઈ શહેરમાં બીજી કોમની સાથે આપણી ગાતીની અંદર જન્મ નોંધ સરખાવતાં બાળકોનું મરણનું પ્રમાણ દર હજારે કેટલા ટકા આવે છે તેને લગતો કોડો:—

દર હજારે આવતું બાળકનું પ્રમાણ:—

ગાતી.	વસ્તી.	જન્મની નોંધ પ્રમાણ.
		૧૯૧૧ ૧૯૧૨ ૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૮૫૩૦૨ ૧૨૦૧૦૪ ૭૮૩૦૫
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૬૩૮૦૨ ૬૩૨૦૮ ૬૦૦૦૪
પારસી.	૫૦૩૧	૬૮૬૦૨ ૨૦૬૦૨ ૧૮૮૦૧
મુસલમાન.	૧૭૮૩૪૬	૩૮૮૦૦ ૪૨૬૦૬ ૩૬૮૦૫

ઉપરનું બાળકોનું મરણનું પ્રમાણ જોતાં બેદ ઉત્પન્ન થાય છે કે બાળકોનાં મરણો આપણી કોમમાં રજીસ્ટર થતાં જન્મની સાથે સરખાવવામાં આવતાં બધા ઉપજાવે તેવાં છે. જો કે આ બાબત જણાવવાની જરૂર છે કે બાળકોનાં મરણને લગતા ખરા આંકડાઓ મેળવવા સાર કેટલી જાતની મુશ્કેલીને લીધે ભુલ થવા સંભવ છે, કારણ કે કેટલાંક માખાપો જન્મની નોંધ કરાવવામાં અજ્ઞાનતા દર્શાવે છે, તેમજ કેટલીક સ્ત્રીઓ સુવાવડ આવવાના પ્રસંગે પોતાના દેશમાં જાય છે અને પાછા ફરતાં નોંધ ન કરાવતાં અને તેને લીધે શહેરમાં થયેલા ખરા જન્મની નોંધમાં વધારો થાય છે તેમજ બહાર ગામમાં જન્મેલ હોય અને મુંબઈ શહેરમાં આવીને થતાં બાળકોનાં મરણને લીધે ખાસ મુંબઈ શહેરમાં થતાં બાળકોનાં મરણનું પ્રમાણ અતીશ્ચિત છે, છતાં પણ કોમના ખાસ આગેવાનોની ફરજ છે કે બાળકોની આટલી મોટી સંખ્યામાં મરણનું પ્રમાણ ક્યા કારણોને લીધે થાય છે તે શોધી કઢાડવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ છે.

છેવટે ટુંકમાં જણાવવાનું કે સને ૧૯૧૧ ની સાલ અગાઉ આપણી ગાતીના આંકડાઓ જુદા જણાવવામાં આવતા નહોતા કારણ કે હાંડુઓની એકત્ર ગણતરીની અંદર સમાવેશ કરવામાં આવતો હતો. હાલમાં છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ થયાં ઉપર પ્રમાણે આપણી ગાતીના ખાસ જુદા આંકડાઓ બહાર પડતા હોવાથી આપણી કોમની તંદુરસ્તી સંબંધી કેવા પ્રકારની

સ્થિતી છે અને મુંબઈ જેવા શહેરમાં જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં મરણનું પ્રમાણ કેવી રીતે છે તે જાણવા સાર તે ધણાજ ઉપયોગી છે. આપણી કોમના આગેવાનોને પોતાના જાતી-ખંધુઓની શારીરિક સ્થિતી અને મરણનું પ્રમાણ સૌથી મોટા પ્રમાણમાં કેમ આવે છે તે સંબંધી માહિતી આપી જાવું જરૂર છે. આપણા જાતી ખંધુઓ વરસોનાં વરસો સુધી જોઈએ તેવાં સુધારાધવાળાં મકાનોની અંદર નહિ રહેવાને લીધે જે હાડમારી ભોગવ્યા કરે છે તે તરફ જેમ અને તેમ જલંદરીથી પુરતું લક્ષ્ય આપણા આગેવાનોએ આપવું જોઈએ. મારી ખાતરી છે કે હવે છેલ્લાં દસ વર્ષમાં સરકારી વસ્તી પત્રકમાં જણાવવા મુજબ આપણી કોમને કેળવણીમાં, આગળ વધી છે તે કોમની દરેક વ્યક્તિ પોતાનાં જાતીખંધુઓ સાથે સુખાકારી મકાનોમાં રહેવાની આવશ્યકતા તથા લાભો, પોતા માટે કોમી હોસ્પિટલની જરૂરિયાત તેમજ મસ્જીદ, ક્ષેત્ર અને કોલેજ જેવાં જીવલેણ અને હાડલાં દરદાને લીધે તેવા વખતમાં ખુલી હવાવાળાં સેનીટરીયમોથી ચતા કાપડા, વધારે પ્રમાણમાં સમજવા લાગી છે, તેને લીધે પણ આ અગત્યતા ધસવાનો થઈ પડ્યો છે તે નીશ્ચય વાત છે; ધણીજ સંતોષની વાત છે કે જૈન એસોસિએશને આ સવાલની આવશ્યકતા અને લાભો સ્વીકારેલ છે અને જાણીને ધણી પ્રયાસો ઉપજે છે કે પોતાથી ખતરી મદદ લવિષમાં અતુકળ આપતા વખતે આપવાની અગત્યતા હવે તેને માલમ પડી છે. એન. બી. શાહ.

ઉપરના લેખનું અનુમોદન.

મુંબઈ શહેરમાં ધસતા જૈનો માટે સસ્તા ભાડાનાં સુખાકારી બરેલાં મકાનોની આવશ્યકતા દર્શાવનારા લેખો અમારી યાદ મુંબઈ એક દશકા અંગાડે સારા પ્રમાણમાં લખાયા હતા પણ હમણાં મી. નરેન્દ્ર પી. શાહે એક લખાણ લેખ જે અમે તરફ પ્રેર્યું કરવાને મોકલી આપ્યો છે તે એટલાં તે અર્થસંચક છે કે સમજાવવા દરેક દરેક જૈન તેની કદર કર્યા વિના રહી શકશે નહિ. મજકુર લેખ દૈનિક અને અંગ્રાડીક પત્રોમાં પ્રકટ થયો છે. જૈનતર પત્રોમાં માત્ર પ્રગટ કરીને ખેસી રહ્યા નથી પણ તે વિશે એકીટોરીયલ લેખો પણ લખ્યા છે. ટાઇમ્સ આદિ ઈંગ્લીશ પત્રોએ પણ જૈનોનાં સુખાકારીવાળાં સંવાલો તથા સંતાવાર આંકડાને લઈ પ્રકટ કરી જૈનોનું તે સવાલ તરફ અગત્યનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. ખેદ માત્ર એટલોજ છે કે તે કામ વિશે જેઓ અગત્યનો હિસ્સો આપી શકે તેમ છે તેવા જૈન ધર્માદ્યોએ તે ઉપર સંભાળબુદ્ધિ ધ્યાને આપ્યું હોય તેમ આનવાને કંઈ કારણ બહાર આપ્યું નથી.

અંગાડે પણ આ પ્રશ્ન ચર્ચા પામ્યો હતો કે જે વખતે મંરણ પુરસ્કારમાં હતી અને જૈનોની કચડાણ વધારે નીકળતો હતો; પણ રા. બા. માલોજીયંદ કપુરચંદની દેખરેખ નીચે લાલબાગમાં કામ ચલાવે હોસ્પિટલ શરૂ કરવા સિવાય કંઈ વધુ કરવામાં આવ્યું નહોતું; પણ હવે અનુભવે સુખાકારીવાળાં મકાનોની જરૂરિયાત વધારે સાબીત કરી આપી હોવાથી તેમ કેટલાક સંજોગો, તે કામ માટે તાકીદે યોગ્ય બધારણ સાથે એક સોસાયટી ઉભી કરવા અને કામ શરૂ કરવાની તરફેણમાં જતા હોવાથી અને રહેવાની જરૂર ધારીએ છીએ કે, મુંબઈનાં શ્રીમાન અને વહીવટદાર જૈનોએ પોતાનાં પ્રમાદને ત્યાગ કરી સુખાકારી સવાલ ઉપર પ્રથમ ધ્યાન આપવું.

મી. શાહે આ સંબંધીનો લેખ જેમ બુદ્ધિ બુદ્ધિ માસિકો અને પ્રગતિ પુરો માસિકો

છે તેમ એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયાને પણ પુરો પાડી પત્ર વ્યવહાર કરી તેને વ્યવહાર રૂપ આપવાને એસોસીએશન પ્રયત્ન કરે એમ પ્રેર્યો છે તે ચોગ્ગજ કંઈ છે; કેમકે મજકુર કાર્ય માટે મુંબઈમાં તે સંસ્થાની જવાબદારી પ્રથમ દરજ્જે હોવી જોઈએ એમ તેની હાલની જાગૃતીથી કહી શકીએ છીએ. પણ તેની કારોબારી કમીટીએ જે જવાબ મી. શાહને આપ્યો છે તે વર્તમાન જમાનામાં ઉત્સાહભર્યા અથવા સંભાળભર્યા બાંધેજ કહી શકારો. 'સમય અનુકૂળ નથી' એ શબ્દ કેટલાક વર્ષોથી જૈનોના અને ખાસ કરી આપણી સંસ્થાઓના કાર્ય વાહકોના હૃદયમાં કેમ પેસી ગયો તે સમજી શકાતું નથી. કાંઈ કાર્ય સંબંધી વ્યાજબી હિલચાલ કે પ્રયાસ કર્યા વીના સમય પ્રતિકૂળ છે એમ માનવું તે આપણી નબળાઈ છે અને તે માટે અમે આગ્રહ કરીશું કે એસોસીએશને જેમ અને તેમ નહિંદી મુંબઈના દેરાસરો અને આપણી સંસ્થાઓના દૂરીઓ તથા કાર્યવાહકોને એકત્ર કરી આ સંવાલનું વ્યાજબીપણું પુરવાર કરી આપી પ્રથમ તેઓની સહાય મળે તેવી દીલસોજ મેળવવી, તેમજ તે કાર્યની શરૂવાત કરવા માટે તેવી સંસ્થાઓના ખડી રહેલા અને માત્ર ત્રણ ટકા જેવા ઓછા વ્યાજે બેંકમાં દેરવાતા પૈસા 'જૈન બીલ્ડીંગ સોસાયટી' જેવી સંસ્થામાં રોકે તેમ કરવું. અમને વિચાર કરતાં જણાય છે કે તેમ થવાથી તે તે સંસ્થાઓ ખર્ચ કાઢતાં ડાં ટકા ચોખ્ખા મેળવવા ઉપરાંત જૈનોની સુખાકારી વિષે અગત્યનો ફિરસો આપાનું વ્યાજબી માન પ્રાપ્ત કરશે અને જૈન શ્રીમતોને પણ તે માર્ગ લાવી શકશે.

દૂરીઓની જવાબદારી એ છે કે પોતાના હસ્તકનાં ખાતાઓની રકમો સધર જમીનગીરીમાં રોકવી અને તે ચોગ્ગજ છે પણ સાંભળવા સુગમ તેથી જુદી રીતે પણ વ્યાજ નાણાં દેરવવામાં આવે છે અને ગયા વર્ષની બેંકની ગરબડમાં કેટલાંક જૈન ખાતાઓ પણ સપડાયાં છે. ખીજી રીતે તેનાં ખાતાઓ મકાનો પણ ધરાવે છે પણ તે એવી જગ્યાએ હોય છે કે તે મકાનોના લાભ જૈનો ભાગ્યેજ લઈ શકે છે. તે પછી એક સોસાયટી મારફતે દરેક દેરાસરો અને સંસ્થાઓના એક એક દૂરી કે વહીવટદારોની અનેલી બોર્ડ જે જગ્યાએ જૈનો વધારે બંધે પુરેપુરો લાભ લઈ શકે ત્યાં સસ્તાં અને સુખાકારી મકાનો બાંધવાં અને ઉપર જણાવ્યું તેવું વ્યાજ છુટે તેવા બાંડાએ જૈનોને રહેવાને સ્થલાવવા એ શું ધરીત નથી ?

આથી ખીજી રીતે જૈનો શ્રીમતો મળ્યા હોવા છતાં પોતાંથી ન્યૂન એવા પોતાના જ બાંધવોના સુખાદ્ય અરચી અને તેના પગલે ચાલવા લાગેલાં ખીજી કોમોના ધનાઢ્યોત્તરી માફક કાળજી ધરાવતા નથી એમ કહેવાય તે સાચું નથી કેમકે પારસી અને કપોળ આદિ કોમ સસ્તા બાડાની સાલ્હીઓ હસ્તી ધરાવે છે અને જૈન કોમ માટે કંઈજ નહિ, તે સ્વું જૈન કોમની પૂર્વની પ્રયાતિને ખામી લગાડનાર છે ?

અમે મી. શાહને સૂચવીશું કે તમે ઉપાડેલા કાર્યમાં મંડવા, રહેશો અને જૈન શ્રીમતો અને વહીવટદારો ઉપર તમારા સલાહને જોડાએ ટેકા આપો; હોય તેઓના અભિપ્રાય સાધેની એક એક નકલ મોકલી મજકુર સવાલનું છેવટનું વ્યવહાર પરિણામ લાવવાને તમારાથી અને તે ભાગ આપવામાં પાછા હકશે નહિ અને તેમ કરશે તો જરૂર તમે વિજય પામશોજ. જૈનોની હયાતીમાં જૈન ખાતાઓની હયાતી છે એ વાત સુખ્ય યાદ રાખવાની હોવાથી આટલી લંબાણ નોંધ લીધી છે.

મરણ પથારીએ પહેલી પ્રજા.

(લેખક:—શ. રા. વજીસ-વેલચંદ ઉમેદચંદ મહેતા. સરન્યાયાધીશ, વડનાથ સ્ટેપ્ટ.)

“વેદિક મેગેઝીન અને ગુરુકુળ” પત્રના કાર્તિક માસના અંકમાં ઉપરના મથાળાનો લેખ પ્રેક્ષકર જાલસાને આપ્યો છે.

તેમણે વસ્તિ ગણતરી પત્રકો ઉપરથી સારી રીતે સાબીત કરી આપ્યું છે કે:—

“મરતખંડમાં ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો દરેક રીતે આગળ વધે છે, અને હિંદુઓ તેમના સરખાવામાં, સંખ્યામાં અને સંસ્કૃતિમાં ઘટે છે. કેટલાક પ્રાંતોમાં તેઓ ધણા ઘટે છે. પંજાબના શુદ્ધ આર્ય હિંદુઓ ધણા ઘટે છે.”

નીચેના આંકડાથી કોઈ પણ હિંદુની ખાતરી થશે કે વખતસર ઉપાય લેવામાં નહિ આવે તો ચોક્કસ વખતમાં હુનિયામાંથી હિંદુ પ્રજા નાશુદ થશે.

સને ૧૮૮૧ થી ૧૮૯૨ સુધીમાં મુખ્ય ધર્મવાળાઓની સંખ્યા.

	૧૮૮૧	૧૮૯૧	દશ વરસમાં વધારો (સેંકડે ટકા)
હિંદુ.	૧૭૭૯૩૭૪૫૦	૨૦૭૭૩૧૭૨૭	૧૦૫.
મુસલમાન.	૫૦૭૨૧૫૮૫	૫૭૩૨૧૧૬૪	૧૪.૪
ખ્રિસ્તીઓ.	૧૮૬૨૬૩૪	૨૨૮૪૩૮૦	૨૨.૪
સને ૧૮૯૧	૧૯૦૧	વધારો.	
હિંદુઓ.	૨૦૭૧૩૧૭૨૭	૨૦૭૧૪૭૦૨૬	કંઈ નહિ.
મુસલમાનો.	૫૭૩૨૧૧૬૪	૬૨૪૫૮૦૭૭	૮.૫
ખ્રિસ્તીઓ.	૨૨૮૪૩૮૦	૨૯૨૩૨૪૧	૨૭.૯
સને ૧૯૦૧	સને ૧૯૧૧	વધારો.	
હિંદુઓ.	૨૦૭૧૪૭૦૨૬	૨૧૭૫૮૬૯૨૦	૫
મુસલમાન.	૬૨૪૫૮૦૭૭	૬૬૬૨૩૪૧૨	૬.૬
ખ્રિસ્તીઓ.	૨૯૨૩૨૪૧	૩૮૭૨૯૨૩	૩૨.૬

સને ૧૮૮૧ થી પ્રાંતવાર હિંદુ અને મુસલમાનોમાં વધારાનું પ્રમાણ:—

પ્રાંત.	હિંદુઓ.	મુસલમાનો.
આસામ.	૧૮.૭	૪૩.૨
બંગાળા.	૧૫.૯	૩૧.૮
બીહાર અને ઓરીસા.	૧૩.૩	૧૧.૨
મધ્ય પ્રાંત અને વરાહ.	૨૨.૦	૨૪.૪
મદ્રાસ.	૩૦.૬	૪૩.૦
પંજાબ અને નૈરત્ય પ્રાંત.	૫.૦	૨૨.૫
સંયુક્ત પ્રાંત.	૫.૬	૧૨.૦

આપણે હલકી ભાતના હિંદુઓ સાથે સાફ વર્તન કરતા નથી, તેથી તેમાંના ધણા હિંદુ ખ્રિસ્તિ અને મુસલમાન થાય છે, એટલે તેમની સંખ્યામાં આપણે વધારો કરીએ

છીએ અને આપણી સંખ્યામાં ઘટાડો કરીએ છીએ. આ ઉપરાંત બાળલગ્ન, વિચેરેની ગેરહાજરી, અને આવા બીજા હાનીકારક રીવાજો હોંદુઓની વસ્તીને વધવામાં વિઘ્નરૂપ છે. તે સિવાય ખેત્ર, કાંલેરા વગેરે રોગો તથા દુષ્કાળ સંખ્યામાં ઘટાડો કરે છે.

હોંદુઓનું મરણ પત્રક.

પ્રાંત	આખી વસ્તીમાં દર હજાર માણસમાં હોંદુઓનું પ્રમાણ	કેટલા વરસ પછી હોંદુઓનો પ્રલય થશે.
૧૮૮૧	૧૯૧૧	
નૈઋત્ય પ્રાંત	૭૦૮	૫૪૬ ૧૦૧
પંજાબ	૪૧૩૦	૩૨૯૭ ૧૧૯
આસામ	૬૨૭૩	૫૪૧૮ ૧૯૦
કુર્ગ	૯૧૧૫	૭૯૩૯ ૨૦૩
બંગાળ	૪૮૫૫	૪૪૮૦ ૩૩૨
અજમેર અને મારવાડ	૮૧૬૨	૭૭૫૦ ૫૬૪
મદ્રાસ	૯૧૪૧	૮૮૮૯ ૧૦૫૮
સંયુક્તપ્રાંત	૮૬૨૭	૮૫૦૪ ૧૧૯૧
હોંદુસ્તાન	૭૪૩૨	૬૯૩૧ ૫૬૪

પણ આપણે તો બધા ડાહ્યા માણસો છીએ ! મોત આપણી સાથે ડોકીયાં કરે છે, અને આપણે શાન્તીથી બેસી રહીએ છીએ અને અભિમાનથી એમ ધારીએ છીએ કે હજારો વરસ ઉપર જે આપણા ધરડાઓએ લખ્યું છે તે ઉત્તમ છે અને આપણા રીવાજોમાં કંઈ ખામી નેવું નથી. ઉપર મુજબનું લખાણ ડિસેમ્બરના "મોડરન રીવ્યુ"માં છે. તે આપણા જૈનોને પણ લાગુ પડે છે. હોંદુઓમાં વધારો થોડો થોડો પણ થાય છે-પણ જૈનોમાં તો ઘટાડોજ થાય છે-હોંદુઓમાં વધારો થાય છે તેનું કારણ કે, ડાળી, બીજ, દેડ, વાઘરી વગેરે જાતો તેમાં સમાજેલી છે; જેમાં વસ્તિ વધે છે-પરંતુ જૈનોમાં તો વધારાના બદલે ઘટાડો થાય છે.

સને ૧૯૧૧ ની ગણતરી મુજબ ત્રણે શીરકા મળી જૈનની વસ્તી ૧૨૪૮૧૮૨ ની છે જે ૧૯૦૧ કરતાં બે લાખ ઘટી છે અને તે પ્રમાણે ઘટતી આવે છે. સાડાપાસ-લાખમાં દીગમ્બરીભ્રામ્ણોના પણ સમાસ થાય છે, તેમની વસ્તી લગભગ સાતલાખની હું ગણું છું. તે બાદ કરતાં શ્વેતાંબરી સાડાપાંચ લાખ છે. તેમાં સ્થાનકવાસી (હુંદીયા)નો પણ સમાસ થાય છે. તે સ્થાનકવાસી જૈનો આસરે ક્રમમાં ક્રમ અઢીલાખ ગણીએ તો, બાકી ત્રણલાખ મૂર્તિપૂજક જૈનો છે, તેમાંથી ત્રીસ ટકા વીધવાઓ છે. એટલે એલાખ રહ્યા. તેમાંથી જૂદ પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓ વગેરે બાદ કરતાં દોઢલાખથી પણ ઓછા મૂર્તિપૂજક જૈનો (છોકરાં સહિત) રહે છે, કે જેના ઉપર છત્રીસહજાર દેરાસરોનો, પાલીતાણા જેવાં મોટાં તીર્થનો, પાંજરાપોળો, અપાસરા, પાદશાળાઓ, પુસ્તકોદ્ધાર તથા બીજા અનેક સંસ્થાઓનો આધાર છે અને આમાં ખર્ચતાં પણ જાણે કે પૈસો ઉભરાઈ જતો હોય તેવી રીતે કેટલાક મુનિસાને તેમની પાસે મોટા વરલોચ ચલવરાવે છે, નોકારસીઓ કરાવરાવે છે, સંધ કરાવે છે, અને ઉજમણાં (રોશનીતાં) કરાવે છે. જે સ્થળે ઓમાસુ થાય એટલે, આવુંજ કરાવવા યોજના શરૂ કરવામાં આવે છે પરંતુ જૈનો વસ્તિમાં દીન પ્રતિદીન ઘટતા જાય છે.

અને આ પ્રમાણે ધટતા જશે તો, પચાસ વર્ષમાં ફનીયામાંથી નાણુદ જેવા થશે તેવો વિચાર કેટલા મુનિરાજોને આવ્યો હતો ? આ સુવાણ ઘણાજ અગત્યનો છે અને તે દરેક દેને અને ખાસ કરીને મુનિરાજોએ મનન કરવો જોઈએ, અને તે માટે ધટતા ઉપાયો કરવા જોઈએ. તે ધટવામાં ધણું કારણ છે. તેમાં મુખ્ય બાળકન છે. દેનોમાં લગ્ન થયા પછી છોકરીને સાસરે તરત મોકલવાનો રીવાજ છે, જોડે છેકરી સાસરે જાય તે વખતે તેણીની ઉંમર સાધારણ રીતે બાર તેર વરસની હોય છે, અને છોકરાની ઉંમર ચૌદ પંદર વરસની હોય છે. આથી ઘણુંજ માનું પરિણામ થાય છે, વર અથવા વધુને ક્ષય રોગ લાગુ પડે છે, અથવા બેરી પહેલી અથવા બીજી સુવાવડે મરે છે. વંશની વૃદ્ધિ થતી નથી અને થાય છે તો પ્રજા નિર્માસ થાય છે, સ્ત્રી નાની ઉંમરમાં વિધવા થાય છે, અથવા પુરુષ ત્રણ ચાર વખત લગ્ન કરે છે. આપણી આવી સ્થિતિ હોવાથી વસ્તિનો ઘણો ઘટાડો થાય છે; શ્રી જનદત્તમુરી માહારાજને લખ્યું છે કે પુરુષ પચોસ વરસ પહેલાં, અને સ્ત્રીએ સોળ વરસ પહેલાં લગ્ન કરવું જોઈએ નહીં, અને તેટલી ઉંમર સુધી બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું જોઈએ. મુનિરાજોને લીલવણુ આવતી, ઉપવાસ કરવાની બાધાઓ આપે છે અને વ્યાખ્યાનો આપે છે, તે સાથે આવી બાધાઓ તથા આ સંજોગથી વ્યાખ્યાનો આપનાં જોઈએ, અને ન્યાતોએ ધારા કરવા જોઈએ કે અમુક ઉંમર સુધી લગ્ન થઈ શકેજ નહીં.

જેનો વહેવારી છે તેમને બેસી રહેવાની ટેવ છે, શરિરને કસરત આપવાનો તેમનો ધંધો ન હોવાથી ક્ષય રોગ, મસા, વાયુ, પેશું વધી જવું, મેદ, કબજિયત વીગેરે ઘણી જાતના રોગ થાય છે. સ્ત્રીઓને હીરડીરીયા થાય છે તેથી પણ ઉંમર દુઝી થાય છે. જેનના છોકરા થોડાકજ કસરત કરે છે કારણ મુગધીજ પેસો તેમનો લક્ષ ખીંડુ છે. જોડે શરિર માટે થોડીજ કાળજી રાખવામાં આવે છે આથી કરીને મારી મુચના એવી છે કે જૈન બાળકોમાં કસરત કરવા ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. વરચોડા અઢીથી શીર્ષ રહીત ખીગચડાં છોકરાંને સામેલાં કરવામાં પેસા ખરચો છે તેના કરતાં તન્દુરસ્ત છોકરાં કરવામાં પેસા ખરચો, ઘેર છોકરાંને પૂરુ ફુધ પણ આપતા નથી અને સામેલા કરવામાં તેમજ દેશનેજવડે કેસ કરાવવામાં પેસા ખરચાય છે અને જાણે કે મોટી બહાદુરી કરી હોય તેમ જાહેર પેપરોમાં વરથોડાની ખજર અપાય છે કે અમુક જગ્યાએ કાંઈથી વરથોડો અઢાવવામાં આવ્યો હતો. આને બદલે જૈન બાળકોનાં શારીરિક કસરત માટે ધનિય કાદવાં, તેમજ મોટે મોટે રથલે અખાણ (જમનાસીયમ) બનાવવામાં, અને ગોરા મોરા રોડીઆઓ એ દર વરસે છોકરાઓ પાસે કસરત કરાવી ઉત્તેજન આપવું જોઈએ.

સને ૧૯૧૧ ના વસ્તીપત્રકના મેન્સસ કમીશનર લખે છે કે—છોકરીઓને ઘણી નાની ઉંમરમાં પરણાવવામાં આવે છે, અને સંજોગ માટે લેમનું શરીર લાયક થાય તે પહેલાં તો તેમની સાથે સંજોગ થાય છે. ઘણીજ નાની ઉંમરમાં પ્રસુતી થાય છે, અને તેની સાથે પ્રસુતી માટે કામચોરો હોંધીવાર હોતી નથી, તેનું એકજ પરિણામ એ આવે છે કે સ્ત્રીઓમાં મોટા પ્રમાણમાં મૃત્યુ થાય છે. દરેક દીંદુ સ્ત્રીને ઘણું કરી આ બધમાં આવવું પડે છે.

કાય બહાદુર બેનનાથ લખે છે કે—ચૌદ પંદર વરસની અંદર છોકરા છોકરીનાં લગ્ન કરવામાં આવે તો તેમની પ્રજા નિર્માસ થાય તેમાં શી નવાહ ! પુરોપજોડમાં ૨૧૪૭ પુરુષોમાં ૬૩૫ એક પુરુષ અને ૧૪૯ સ્ત્રીમાં ૬૩૫ એક સ્ત્રીનું લગ્ન વીસ વરસની અંદરની ઉંમર

રમાં જોવામાં આવે છે. હીંદુઓમાં દસ વરસની ઉંમરની અંદર પરણેલી પત્નીસલાખ છોકરીઓ છે, અને પંદર વરસની અંદર પરણેલી નેવુ લાખ છોકરીઓ છે. હીંદુઓમાં ૧૫ વરસની ઉંમર ઉપર ન પરણેલી છોકરી ૧૮ માં ૧ મળી આવશે. મુસલમાનોમાં ૧૫ વરસની અંદર પરણનારી ફક્ત ૩૪ ટકા છે અને ખ્રીસ્તીઓમાં ફક્ત એક ટકા છે. પરિણામ એ આવ્યું છે કે હીંદુઓ દીવસે દીવસે નમળા પડતા જાય છે. આપણી ઘણી છોકરીઓ કુમારીકાઓ તો થતીજ નથી. બાળીકા વધુ થાય છે, પછી તરતજ માતા થાય છે, પછી તરતજ થોડા વખતમાં વૃદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે, અને ખીજ દેશોમાં જે અવસ્થાએ જીવવાનીમાં હોય છે, તે અવસ્થાએ મરણને શરણ થાય છે.

વડોદરાના સેન્સસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ લખે છે કે—ઘણી સ્ત્રીઓ ચોરીમાંથી રમશાનમાં થોડા વખતમાં જાય છે. શરિરની નમળાઈ, ક્ષય, અને પેસાળનાં દરદો સ્ત્રીઓમાં ઘણા ત્રાસ વર્તાવે છે.

ડૉ. કાલીદાસ ગોકળભાઈના જીવનની ટુંક નોંધ.

(લેખક. સત્યબ્રાહ્મી. અમદાવાદ.)

અમેને લખતાં દીવગીરી ઉપર છે કે આ ધર્મશીલ બાળુનો દેહોત્સર્ગ તેમની જન્મ તિથીનેજ દિવસે એટલે સર્વત ૧૯૭૧ ના પોસ મુદી ૧૫ ને દિવસે ૩૯ વર્ષની વયે થયો છે. તેમનો જન્મ સર્વત ૧૯૩૨ ના પોસ મુદી ૧૫ ના દિવસે થયો હતો, તેમના પિતા પોતાની પાછળ ત્રણ દીકરા તથા એક દીકરી મુકી દેવલોક પામ્યા હતા. તેમના એક બ્રાતા રા. રા. મોહનભાઈ ગોકળદાસ જેઓ બી. એ. એલ. એલ. બી. વકીલ છે અને જેઓ આપણી અત્રેની શ્રી જૈનસ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડિંગના ઓનરરી સેક્રેટરી છે. જેમની જોડિંગ પ્રત્યે અમુલ્ય સેવાથી આપણી જૈન કામ ભાગ્યેજ અજણ હશે. તેમના દ્વિતીય બ્રાતા રા. રા. ચીમનલાલ ગોકળદાસ બી. એ. છે કે જેઓ મુંબાઈમાં શેઠ ગોકળભાઈ મુલચંદ જૈન હોસ્ટલના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ છે.

મહુમ ડોક્ટર કાળીદાસે પોતાની મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા સને ૧૮૯૩ની સાલમાં પસાર કરી હતી અને એચ. એ. ડોક્ટરની પરીક્ષા સને ૧૮૯૬માં પસાર કરી હતી. ડોક્ટરની પરીક્ષા પાસ કર્યા બાદ તેઓ થોડો વખત ગવર્નમેન્ટ સરવીસમાં જોડાયા હતા. ત્યાર બાદ કાઠીઆવાડ એજન્સીમાં, અને પછી પ્રાંત્રધ્રા સ્ટેટમાં અને છેવટે દાનવીર શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈના દવાખાનામાં સરવીસ કરતા હતા. આ બધું મૂળ વયથીજ ધર્મપરાયણ હતા. તેઓએ પોતાની લઘુ વયથીજ એટલે અગીયાર બાર વર્ષની વયે પોતાના ધાર્મિક જીવનની શરૂઆત કરી હતી, કેટલોક વખત તેમના વેવિશાળ માટે તેમને પુજ્યામાં આવવું યા તેમને સમજાવવામાં આવવું ત્યારે તે સામે તે સખ્ત અણુગમે બતાવતા હતા.

વસ્તુ ખરી છે કે જેને પરમાત્માનો રંગ લાગ્યો છે. પ્રભુ પ્રત્યે દૃઢ પ્રિતીનું જોડાણ થયું હોય છે તેઓ સંસારને હાથે કરીને ગમે કોંઈ કેમ નાખે ? દિવસે દિવસે વૃત્ત પચ્ચ-ખાણાદિનું સેવન કરતાં કરતાં જ્યારે તેમને એમ લાગ્યું કે હું હવે બરાબર રીતે બારવૃત પાળી શકીશ અને તેમાં તટસ્થ રહી શકીશ ત્યારે તેઓએ સને ૧૯૦૫ ની સાલમાં વૃત

લીધાં. કોઈ મોટી હવેલી પાંધનાર જેમ પાયો ઘણો મજબુત ચણે છે તેમજ આપણા ખંધુ કાળીદાસે સંયમ વૃત્તિને પ્રથમથીજ ખીણવી હતી જેથી ભવિષ્યમાં તેઓ પોતાના વૃત્તમાં અડગ રહી શક્યા હતા. છેવટની ઘડી સુધી તેઓએ નોકારશીતું પચ્યખાણુ, દરરોજના નિયમ ધારંવા, રાત્રીઓવિહાર અને જીનેશ્વર પ્રભુનું પૂજન કર્યા વિના રહ્યા નથી. તેઓ ડૉક્ટરનો ધંધો કરતા હતા પરંતુ અભ્યયન જેવી વાત એ છે કે પોતે પાકોર સિવાય કોઈપણ જાતની માંદગીના કે કોઈપણ અન્ય પ્રસંગે દવા પોતાના માટે વાપરી નથી. મરણ વખતે અસહ્ય વેદના થયા છતાં પાણીનો શોષ પકડ્યા છતાં કોઈ દિવસ રાત્રીએ પાણી જીભે અડકાર્યું નથી અને પોતાના વૃત્તમાંથી ચલ્યા નથી—અડકાર્યું નથી એટલુંજ નહિ પણ કોઈ રીતની તે તરફ ઇચ્છા—વૃત્તિને પણ અવગ્રહ આપ્યો નથી. પથારીવશ છતાં જ્યાં સુધી તેમનામાં ખેશવાની શક્તિ હતી ત્યાં સુધી પ્રતિક્રમણ કરવા સુક્યા નથી.

મહુમ ડૉ. કાળીદાસે પોતાના દેહ ઉપરનો મમત્વભાવ પોતાની શક્તિ અનુસાર ત્યાગ કર્યો હતો. તેમ તેમના ચારિત્ર્ય ઉપરથી આપણને ખ્યાલ આવે છે. તેઓએ પોતાને કેમ વર્તવું તેના માટે પોતાના હસ્તે એક જુકમાં લખ્યું હતું જે જોવાને મને ચાન્સ (લાભ) મળ્યો હતો આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે જેમ શિષ્યકાર મહાન બનાવવાની પ્લેન રાહ-આ-તથી નક્કી કરી રાખે છે તેવીજ રીતે પોતાના જીવનનો સિદ્ધાંત પ્રથમથીજ તેમણે ઘડ્યો હતો અને તત્ અનુસાર તેઓ છેક છેવટની ઘડી સુધી પાળવા સુક્યા નથી.

અમારા જે ખંધુઓ કેળવણીઓને-ઈંગ્લેન્ડ બાણેશાઓને નાસ્તિક પ્રાપ્ત ગણે છે તેઓને ખંધુ કાળીદાસભાઈનું જીવન ઘણું અધુરવ બોધ આપે તેમ છે. કાળીદાસભાઈ ઈંગ્લીશ બાણેશા હતા તેમ ડૉક્ટર પણ હતા અને તેમના આ ધાર્મિક જીવનમાં સુખ્યત્વે પ્રભાવ કેળવણીને લેકેનેજ હતો.

તેઓ બાળ બ્રહ્મચારી હતા. તેઓને સંયમ લેવાની ઉત્કટ ઇચ્છા હતી પરંતુ તેમના વિદ્યાન ખંધુઓની ઇચ્છાને લઈને તેમને શ્વેદસ્થ વેશમાં મુનિ જીવન ગ્રાળવાની ફરજ પડી હતી. તેઓ ઘણી વખત યાત્રાએ જતા તેમ તેઓએ અંતરિક્ષિજી, સમેતશિખર, ગીરનાર પાલીતાણા બોમણી વિગેરે ઘણી જગ્યાએ ફરી હતી. અર્થાત્ પોતાની જીંદગીનો અમુક ભાગ પ્રવૃત્તિને બાદ કરતાં તેઓએ જાકીનું પોતાનું સંયમ જીવન નિવૃત્તિ માર્ગે વ્યતિત કર્યું હતું. છેવટ તેમના કુટુંબમાં તેમના વિરહથી પડેલી ખોટને માટે હું ઘણો દીક્ષગીર છું. તેમના કુટુંબને દિલાસો મળે અને મહેમના અમર આત્માને આખંડ શાંતિ મળે એવું ઇચ્છી વીરમું છું. ઈ.

આરોગ્ય અને મન અથવા મનની શરીર પર થતી અસર.

(લેખક—એક જૈન શ્રેણ્યુએટ—અમદાવાદ.)

શરીરની મન પર અસર થાય છે, એ વાત તો સર્વને સુવિદિત છે. જ્યારે શ્વેદ અસ્વસ્થ હોય અથવા કોઈ પણ પ્રકારના રોગથી પીડા પામતું હોય ત્યારે મન પણ ત બેચેન અને શાંતિ વગરનું બન્યાય છે. કોઈ પણ પ્રકારની શારીરિક વ્યથાનો જન્મ કે માનસિક વ્યથા પણ સાથેજ ઉત્પન્ન થવા લાગે છે. પણ આજના લેખમાં આપણે સિદ્ધાંતથી તદ્દન જુદાજ સિદ્ધાંત પર વિચાર કરવાનો છે.

ધણા મનુષ્યો આપણને એમ કહેતા માલૂમ પડે છે કે અમે આરોગ્યતાના બધા નિયમોનું સેવન કર્યું, છતાં અમારી તંદુરસ્તી તો તેવી ને તેવીજ રહી; આ અમારું શરીર તો દુર્બળજ રહે છે; તેના કાંઈ ઉપાય સૂચવશો ?

આનો ઉપાય શોધવાને આપણે દૂર જવું પડે તેમ નથી. ઉપાય દરેક મનુષ્યની પાસે છે, ફક્ત તેની મનુષ્યોને ખબર નથી; અને તે કારણથીજ રોગ દૂર કરવાના અનેક બાહ્ય ઉપચારોનું સેવન કર્યા કરે છે અને રોગમય સ્થિતિમાં સક્રિય કરે છે.

આરોગ્યતાને ઇચ્છતા દરેક પુરૂષે આ નિયમ સ્મરણમાં રાખવો ધટે છે કે, મનની સહાનુભૂતિ સિવાય સંપૂર્ણ આરોગ્ય અશક્ય છે. કારણ કે આપણા વિચારો તથા આપણી લાગણીઓની આપણા શરીરના અવયવો ઉપર તેમજ જ્ઞાનતંત્રો ઉપર તમે કદાપિ કદપી પણ નહિ હોય એવી ભારે અસર થાય છે. મનની શરીરના અંદરના ભાગો ઉપર કેવી અને કેટલી પ્રબળ અસર થાય છે, તેના સંબંધી ભાગ્યેજ કોઈ વિચાર કરે છે. આ લેખમાં તે બતાવવા પ્રયત્ન કરવા ઇચ્છા છે.

એક મનુષ્યને સોઠરીની ટિકિટમાં ૧૦૦ રૂપિયાનું ધનામ મળે છે, આ સમાચાર મળતાંજ તેના મુખ પર સોહી કુદતું માલૂમ પડે છે, અને તેના આનંદની અસર આખા શરીર પર થાય છે. એક છોકરાને ખીનચો મેઘા મળી ચીકવે છે, તરતજ તેના મુખ પર સ્થામતા ઢળી જાય છે. કોઇથી મનુષ્યની આંખો લાલચોળ થતી જોવામાં આવે છે, અથવા તો કોઈ પણ પ્રકારના બપથી કે ચિંતાથી શીકા પડી જતા ધણા દેખાય છે. કાંઈક ખરાબ સમાચાર સાંભળતાં મનુષ્યની ખાવાની રૂચિ મરી જાય છે. આપણી લાગણીઓના પ્રમાણમાં આપણા પ્રાણની ગતિ પેંચ બદલાય છે, અને અતિ ભયંકર આપત્તિ વખતે તો માત્ર એકજ રાત્રિમાં કોઇના કાળ થઇ જતા જોવામાં આવે છે.

ઉપરની બાબતો ધણાના જોવામાં આવી હશે, અને જોએજ ન જોઇ હોય તેઓ જરા તપાસ કરશે તો ઉપરના કથનની સત્યતા તેમના અનુભવમાં આવ્યા વગર રહેશે નહિ. જો મનુષ્યો ખરાબર ધ્યાન પૂર્વક તપાસ કરે તો જણાશે કે માણસના વિચારો-વિકારો-વૃત્તિઓ-લાગણીઓ જે પ્રમાણમાં બદલાય છે, તે પ્રમાણમાં તેના પરસેવાની ગંધમાં પણ ફેર માલૂમ પડે છે. પ્રોફેસર એલ્મર ગેટ્સે (Professor-Elmer Gates) આ બાબતના પ્રયોગો કરી, સિદ્ધ કર્યું હતું કે કોષ, ભય, ઉદાસીનતા, અને ચિંતાથી પરસેવામાં, થુંકમાં આસમાં, અને સોહીમાં ઝેરી તત્વો મળી જાય છે; અને તેને બદલે પ્રેમ, આનંદ, સંતોષ અને ખુશ મિનજથી પોષકતત્વો ઉત્પન્ન થાય છે; જો ધવસાવનારી આવા કોષે ભરાય તો તેનું દુધ વિકારી બને છે અને આ કારણથી તે બાળક માંડું પડે છે, એવા ધણા દાખલા અનુભવીઓની નોંધમાં નોંધાયા છે. આ બાબતનો હજુ જરા વિશેષ અભ્યાસ કરવામાં આવશે તો લાગશે કે, કેટલાક શારીરિક રોગો અને સામાન્ય શારીરિક અસ્વસ્થતાનું મુખ્ય કારણ આપણા અનિયમિત અને અશુદ્ધ વિચારો અને લાગણીઓ છે.

આરોગ્યને ઇચ્છતા પુરૂષો જો આ બાબત પર દુર્લક્ષ આપશે તો તેઓની શોધમાં તેઓ જરૂર નિષ્ફળ નીવડશે. ત્યારે હવે એ પ્રશ્ન ખડો થાય છે કે, મનની કેવા પ્રકારની સ્થિતિ રાખવી કે જેથી આરોગ્ય વધે ? આ સંબંધીના નિયમો બહુજ દુર્લભ પરંતુ બહુજ ઉપયોગી છે અને તે સ્વ તેમજ પર ઉભયને એક સરખા લાભકારી છે.

૧ આનંદ.

આનંદી બને તમારા હૃદયમાંથી આનંદને ચારે બાજુએ ફેલાવો દો, કે જેથી તમારા સંબંધમાં આવનારા પુરૂષો પણ આનંદી બને. ઉદાસ થવાથી અથવા કટાણું મેં રાખવાથી શો લાભ છે ? ઉદાસ અને કટાણા મુખવાળાનો સ્વભાવ ગમડી બન્યો છે, તેને અણર્થુ થાય છે, અને તેના સંબંધમાં આવતાં મનુષ્યોને પણ તે ઉદાસ બનાવે છે. બનાવો ગમે તેવા પ્રતિકૂળ હોય, તો પણ હસો ! હાસ્યમાં એક પ્રકારનું જીવ રહેલું છે. ! Laughing lengthens life. ' હાસ્યથી જીવ લંબાય છે. ' એ સૂત્રનું રહસ્ય સમજો, પ્રથમ તમને આ કામ જરા કઠણ લાગશે, પણ થોડા વખત પછી એ કામ સરલ થશે, આથી હાસ્ય કરવાથી—આનંદી સ્વભાવ રાખવાથી—તમે તમારી જાતને વાસ્તે તેમજ તમારા સંબંધમાં આવતાં મનુષ્યોને વાસ્તે આશીર્વાદ રૂપ થશો; કારણ કે તમે આનંદનું મધ્ય બિન્દુ થશો.

૨ શુભદર્શન.

શુભદર્શી થાઓ. દરેકમાંથી શુભ જોતાં શીખો. આપણને જેનો ખ્યાલ ન આવે તેના જ્ઞાનપૂર્વક આ વિશ્વની વ્યવસ્થા ચાલે છે.

આ જગતમાં કોઈ પણ બનાવ અચાનક બનતો નથી. સઘળું કાર્ય—કારણના અચળ તિયમ પ્રમાણે ચાલે છે. માટે જે કાંઈ બનાવ બને છે તેમાં જરા પણ અન્યાયનું તત્ત્વ નથી. આપણે પૂર્વ ભવમાં અથવા પૂર્વ વર્ષોમાં વાવેલાં બીજનાં ફળ અત્યારે લાગીએ છીએ, માટે જરા પણ ગમરાવાનું કારણ નથી. દરેક વસ્તુની શુભ બાજુ જોતાં શીખો. દુઃખને પણ આશીર્વાદ ગણી દુઃખ રૂપ શુભ જે બોધ આપે તે શીખો. ચિંતા કરવી એ માણસાઈનું લક્ષણ નથી.

જો ચિંતાની લાગણી તમારા પર પોતાનું બળ અજમાવવા પ્રયત્ન કરે તો તેને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરો. એ તમારાથી બનતું ક્યું છે, પરિણામ તો જે આવવાનું હોય તેજ આવશે. ચિંતા એ માનસિક તથા શારીરિક શક્તિનો મિથ્યા વ્યય છે. ચિંતા કરવાથી તમારી સ્થિતિમાં જરા માત્ર પણ ફેર પડતો નથી. પણ તેથી પાત્રન શક્તિ નિર્બળ બને છે, જ્ઞાન તંત્રુઓ શિથિલ બને છે, ઉંઘ બરાબર આવતી નથી. એટલુંજ નહિ પણ તમારી આસ-વાસના દરેક મનુષ્યને તમે શ્રાવ્ય સમાન બનેા છો. તે ટેવ 'ધોમે ધોમે શરીરના બંધારણરૂપ યજ્ઞ પડે છે. માટે આજથી તે ચિંતા રૂપી સક્ષસને—તે લોહી ચૂસી મનુષ્યોને નિઃસત્ત્વ બનાવનારી બલ્લાને તમારા હૃદયમાંથી દેશવડો આપો. “ જે બનાવ બને છે તે સારાને વાસ્તે બને છે. ” એ નિયમમાં પ્રતિતિ રાખો. સૌ સારાં વાનાં થશે એવી પ્રબળ શ્રદ્ધામાં રહો.

૩ આત્મશ્રદ્ધા.

આત્મશ્રદ્ધા રાખો. કેવળ તમારી આસપાસ વસતાં મનુષ્યોના વિચારો બ્રહ્મણ કરતા નહિ; પણ તમે ઉત્પન્ન કરેલી ઉચ્ચ ભાવનાઓ અને લાગણીઓ પર વિચાર કરવાનું બીજાને શીખવો, બીજાઓ પોતાની ભાવના તેમને રૂચે તેવી ભક્તે રાખે. પણ તમારે તો તમારી મેજેજ ઉચ્ચ ભાવના રાખવી. કેવળ તમારી માનસિક શક્તિ તમારા મગજ ઉપર અસર કરે એટલુંજ નહિ પણ આધ્યાત્મિક શક્તિ તમારા મગજ પર, શરીર પર, અને તે દ્વારા

બીજાઓ પર અસર કરે એવી રીતે ઉચ્ચ આત્મ તત્ત્વનું ધ્યાન ધરો. દરેક મનુષ્યમાં ઇશ્વરી શક્તિ તિરોહિત છૂપી પડેલી છે. જે આપણે તેને જાગૃત કરી શકીએ તો આપણામાં તે પ્રસરી રહે છે અને આપણે તેના તેજથી ઝગકવા લાગીએ છીએ, પોતાની પાસે રહેલી દીવ્યવસ્તુની મનુષ્યોને ખબર નથી, તેથીજ તેઓ અસાધ્ય બાળકની પેઠે નજીવી વસ્તુઓમાં આસ્વાદ લેતા માદ્યમ પડે છે. પણ જે એક વાર તેઓ પોતાની દ્રષ્ટિ ઉઘી કરે અને તે આત્મ સૂર્યનું એકાદ કિરણ પણ શ્રદ્ધાથી કરે તો જરૂર તેઓને પોતાના બળમાં વિશ્વાસ આવશે, અને પોતે સૂર્યરશ્મિ ન થાય ત્યાં સુધી પ્રયત્ન કર્યાજ કરશે. માટે બીજા પર આધાર ન રાખતાં તમારા દૈવી સ્વભાવ પર આધાર રાખો.

૪ શાન્તિ.

શાન્તિ થાઓ:—શાંતિ એ મહાન પુરુષોત્ત્વ ઉમદા લક્ષણ છે. કંઈપણ સંજોગોમાં ઉશ્કેરાઈ જતા નહિ, પણ તમારા વિચારોને સ્થિર કરો, તમારી લાગણીઓ પર કાબુ મેળવો, અને તમે કયા સંજોગોમાં મૂકાયા છો, તે સવાલ પર વિચાર કરવાને તમારું સંધર્મ મનાવજો અજમાવો. જે કોઈ મનુષ્ય ઉશ્કેરાઈ જાય તો તેની વિચાર કરવાની શક્તિ યુક્ટી થઈ જાય છે. સ્થિર થાઓ, અને (માર્કસ ઓરેલીઅના શબ્દોમાં કહીએ તો) પર્વત જેવા દ્રવ રહો, કે જેથી જીવનનાં મોજાંઓ તે પર્વતને અસર કરી શકે નહિ. જ્યાં બીજા મનુષ્યોના નાણુક પગો સરખી જવાનો સંભવ હોય તેવે સ્થળે પણ મનનું સમાધાનપણું જાળવતાં રાખો. જે કોઈ મનુષ્ય શાન્ત અને એકાગ્ર ચિત્તથી દરોજનાં બધાં કાર્યો કરે, અને જે જે કામ કરવાનું આવી પડે તે પોતાના સધળા બળથી કરે તો યોગ્ય શ્રમથી અને યોગ્ય મહેનતે ધણું કામ બહુ સારી રીતે કરી શકે. ઉશ્કેરાઈ જવાથી, અને નાની નાની બાબતોમાં મનનું સમતોલપણું ખોઈ બેસવાની ટેવથી શરીરને બારે ધસારો પડેલો છે અને નાની વયમાં ધણું માણસો મરણને શરણ થાય છે.

૫ પ્રેમ.

પ્રેમાણ બનો. તમારા જાતિ બંધુઓ તરફ પ્રેમનો પૂર્ણ પ્રવાહ તમારા હૃદયમાંથી વહેવા દો, કારણ કે દરેક મનુષ્યમાં-અધમમાં અધમ દેખાતા શરીરમાં પણ-ઇશ્વરી નત્વ વ્યાપી રહેલું છે. તે તત્ત્વ પર શ્રદ્ધા રાખો. તમારા નિસ્વાર્થ પ્રેમથી તે મનુષ્યોમાં પણ તમારા તરફ આભારની લાગણી ઉત્પન્ન થશે; કારણ કે પ્રેમ પ્રેમને પોષે છે. અને વિશ્વાસ વિશ્વાસનો જનક છે. તેમની સેવા કરો, કારણ કે 'સેવા' કરતાં વધારે ઉત્તમ સુખ પ્રાપ્તિનું સાધન હેજ નહિ. તેમને મદદ કરો, કારણ કે તે તમારા બાઈઓ છે.

શું આવી મનની સ્થિતિ રાખવાથી સંપૂર્ણ આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાશે ? જવાબમાં એટલુંજ જણાવવાનું કે અવશ્ય આ નિયમોને પાળનારની તંદુરસ્તી ધણીજ સારી થશે. કારણ કે, કુદરતને આ એક મોટો કાવત્ર છે કે શરીર એ મનની સ્થિતિનું પ્રતિબિમ્બ છે. જે તમારા મનમાં પ્રેમ, પવિત્રતા, શાન્તિ, આનંદ અને આત્મશ્રદ્ધા હશે તો જરૂર આ માનસિક સ્થિતિને અનુકૂળ શરીરના પરમાણુઓ થવા માંડશે. તમારી આગળની બૂલોના માઠાં પરિણામ અદ્રશ્ય થવા માંડશે, અને તમે પૂર્ણ આરોગ્ય અનુભવવા યોગ્ય થશો,

“ આનંદી સ્વભાવ ”

(લેખક, જામનાદાસ વીરલલિત. સંપાદક, માણસા)

જે હૃદયોને જોડવાથી મિત્રતા થાય છે. અને મિત્રતા જેવા અમુક સદગુણમાં પણ સ્વભાવ એ પ્રથમ પગથીયું છે. સ્વભાવે કરીને એકને તો શું ! પણ અનેકનાં હૃદયો જોડી શકાય છે. આનંદી સ્વભાવની વૃદ્ધિ એવી રીતે બીજાઓ પ્રત્યે જે વિવેક પૂર્વક કરાય તો ભવિષ્યમાં લાભની આશા રાખી શકાય. દરેક મંડળમાં (Club) આનંદી સ્વભાવનો મનુષ્ય તુરંતજ પ્રકાશી નીકળે છે. સર્વનાં દિલ સ્વભાવરૂપી લોહચૂંબકથી આકર્ષણ કરી પોતા તરફ મેળવી લે છે. માયાળુ સ્વભાવ સાથે વિનયપૂર્વક વર્તવાથી પ્રત્યેક મનુષ્ય આપણી તરફ માનની લાગણીએ જીવે એ વાત નિઃસંશ છે.

સ્વભાવને કાણુમાં રાખવો એ નાનો સુતો વિષય નથી. એના આરંભે આપણને અતિ વિકટતા આવે છે, પણ મધ્યે તે આનંદદાયક લાગે છે અને પરિણામે મોક્ષ છે. પોતાની રસનાએ કરી મનુષ્ય અમૃત સરીખાં વચનો વદી અન્ય મનુષ્યોને સુખ આપી શકે છે; તેટલુંજ નહિ પણ સર્વને સાંત્વન કરી શકે છે. અને તેજ રસના અન્ય મનુષ્યને દુઃખિ તો શું ! પણ પાસે ઉભા રહેતા મનુષ્યના કર્ણને-દુષિત શબ્દોના આર કરી અપવિત્ર કરે છે. મનને ઉદ્વેગ પમાડે છે; તેમજ ચિત્તને સંતાપ દરાવે છે. આવા પ્રસંગે કરીને વળી નહિ ધારેલાં નુકશાન પણ વેઠાવે છે. સ્વભાવનું પણ આવીજ રીતે છે.

મનુષ્યોને ઇન્દ્રિયોમાં જેવી રીતની શક્તિ મળેલી છે. તેવી સ્વભાવને પણ એક શક્તિ છે. શક્તિ માત્રને એટલે કોઈપણ જાતની હોય તોપણ તેનો “ સદુપયોગ ” વા “ દુરુપયોગ ” બંને થઈ શકે છે. સ્વભાવશક્તિ એ ઉચ્ચારથો સાધનારી શક્તિ છે. મનુષ્યનું જીવન અથવા મરણ ક્યારે થશે તેનો કાંઈ નિશ્ચય નથી. તેમજ તેની ઇન્દ્રિયશક્તિઓ ક્યાં સુધી ટકી રહેશે તેનો પણ ભરસો નથી. કાલે જાહેરા કે બોમ્બો થઈ જાય, તો વ્યક્તિક શક્તિઓ પર શો ભરસો રાખી શકાય ? કદાચ એમ સમજે કે એ ઇન્દ્રિયશક્તિઓ સારી રીતે ટકી પણ પોતાના વૈભવે કરીને અનેક દીન જનોને વા સારા મનુષ્યોને દુઃખમાં દીધાં તો શું !! પણ તેમ નહિ કરતાં સુસ્વભાવે રહીને પોતાના જાતિ બંધુઓનાં અને દેશ બંધુઓનાં કંઈ પણ દુઃખમાં જોઈને કીધાં તોજ જીવનનો લહાવો છે. એકલા સ્વભાવે કરીને નહિ પણ મનુષ્યે તેની સાથે, શાંતતા, નમ્રતા, વિવેક અને વિનયદિ સદગુણો ધરાવવા જોઈએ. સ્વભાવને સાધવાથી જોકે આ સદગુણો મળી આવે છે પણ એટલું તો નક્કીજ છે કે પોતાના સ્વભાવ ઉપર અંકુશ નહિ રાખનાર મનુષ્ય કંઈ પણ જનસેવા કરવાને સાર ના લાયક છે. †

મોટા વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુરુષો પણ, મોટા અમલદારની કે ઝાડાદારની અગર તો ઉંચી પદવી પર આવતાં ધણજ ઉદ્ધત અને અભિમાની થઈ જાય છે. તેમજ જોઈ પેટના અને નીચ મનુષ્યો પણ ઉપર કહેલી લાપમાત ભોગવતાં અંકુશ વગરના થાય છે. તેઓ તેમનાથી ઉતરતા કે નાના દરજ્જાના માણસો સાથે બેઠવામાં કે બોલવામાં પોતાને હલકા પડ્યા જેવું ગણે છે, અને ધીરે ધીરે દરેક અવગુણોને નીજ પ્રત્યે ખેંચી

લાવે છે. સ્વભાવે કેળવાયેલા મનુષ્યોને આવી ખોટી અહતા હોતી નથી તેમજ રાખતા નથી, અને સર્વદા નિરાશિમાની રહે છે, અને દીન મનુષ્યો સાથે ખટરાગ નહિ કરતાં તેમના પ્રત્યે માયાળુ સ્વભાવે રહીને પોતાથી બને તેટલું બહુ કરી લે છે. સ્વાર્થને ત્યાગી પરમાર્થ પર પ્રીતી રાખે છે.

દુષ્ટ સ્વભાવાળા મનુષ્યો “વિશ્વાસઘાત” જેવો મહાન અપરાધ કરવામાં પણ ડરતા નથી. તેઓની દ્રષ્ટિ સદા તેમના પોતાનાજ આત્મહિત તરફ દોરાયેલી રહે છે. તેમના દિલમાં દ્વેષ, ઈર્ષ્યા વિગેરે અનેક અવશુભો વાસો વસી રહે છે. દયા જેવો અમુલ્ય સદ્ગુણ— કે જે આપણા જીવનનું એક મહોદું રહસ્ય છે અને વળી વધારામાં ગમે તેવા કડોર હૃદયને ખીગળાવી શકે છે—તે શું છે ! એટલું પણ તેઓ જાણતા નથી. અહા ! દયા એ મનુષ્ય સ્વભાવનાં સારાં લક્ષણોનું પોષણ કરે છે, શુભ વિષયોને બળ આપી દૃઢ કરે છે, અને વિરોધને નબળો પાડે છે; પણ ઉપરોક્ત દયાનો ગુણ સ્વાર્થ ત્યાગી સુસ્વભાવના મનુષ્યોમાંજ હોય છે. છેલ્લે હસમુખા તેમજ માયાળુ સ્વભાવનું એક ઉદાહરણ આપીશું.

સર આદ્યકેક ન્યુટન પણ એક પાશ્ચાત્ય પુરોનોનાં જીવન ચરિત્રોમાં સારા અનુવાણું આપે છે. અને તેનો દાખલો બોધ લેવાં લાયક છે.

ન્યુટન પાસે એક “ડાયમંડ” નામનો માનીતો કુતરો હતો. એક દિવસે કંઈ અગત્યનું કામ આવતાં તે બહાર ગયો. અને જુલથી કુતરો તેના ઓરડા (Room) માં રહી ગયો. ઓરડામાંથી બહાર ગયો તે વખતે તેના સુંદર રેખા ઉપર કેટલાક અગત્યના કાગળો પડ્યા હતા અને પાસે બતી બળતી હતી. કુતરાએ બહાર નીકળવાને સારૂ રેખા પર કુદકે મારતાં સળગતી બતી કાગળો ઉપર પડી અને તરતજ ફીટીને નહીં મળી શકે એવા તેના ઉપયોગી કાગળો બળીને બરમ થઈ ગયા ! ! “ન્યુટન” આ વખતે જરા—વસ્થાએ પહોંચેલો હતો. અને બજેલાં કાગળોની ખોટ તેનાથી પૂરી કરી શકાય એમ નહોતું છતાં પણ બ્યારે તે ઓરડામાં દાખલો થયો ત્યારે પોતાના બચપણથી “કેળવાયેલા સ્વભાવ”ને કાણમાં રાખી ગયેલી ખોટને સહન કરી. ફક્ત એટલાજ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કે “ડાયમંડ” ડાયમંડ તને થોડીજ ખબર છે કે તે મહાર્થ શું નુકશાન કર્યું છે ! ” અહા ! કેટલી ધીરજ કેટલી ખામોશી ! હમેશાં ખુશ મીઠાજનને સુખ દુઃખમાં સમજાવવાને લીધે સારા મનુષ્યોને સહન કરવાની ટેવ પડેલી હોય છે પોતાની તરફ અસંખ્ય વર્તણૂકથી પણ ચીડાતા નથી અને ગમે તેવા ગેરવાજબીમાં ગેરવાજબી તેમજ સખ્તમાં સખ્ત શબ્દો વડે શરમો બતાવ્યા સિવાય સાંભળી રહે છે. અને આથી કરીને તેઓ ગમે તેવી અગવડોમાં પણ પોતાનું કામ સરલતાથી કરી શકે છે. હિંદના મહાન દેશમંત્રો પણ આ અમુલ્ય ગુણને પાત્ર છે. અને તેવા અન્ય થાઓ એવી પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી આટલે—થીજ વિરમીશું. અરુઃ—

(૪૧) સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરનાર માણસ સર્વ જીવોનો વિશ્વાસ પાત્ર થાય છે જે સર્વદા કોઈને ઉદ્દેગ કરતો નથી. તે પોતે પણ ઉદ્દેગ પામતો નથી, * * * સદાચારથી આયુષ્ય વધે છે, સદાચારથી લક્ષ્મી વધે છે, અને સદાચારથી પુરુષની આ લોક તથા પરલોકમાં ઈર્તિ વધે છે. * * * શ્રદાવાળા, દયાવાળા, પવિત્ર, કિતમ મનુષ્યો પર પ્રીતિ રાખનારા અને ધર્મ તથા અધર્મને જાણનારા પુરો સ્વર્ગમાં જનારા છે. (મહાભારત)

સમાચાર.

વકીલ મી. વેલચંદ્રભાઈ ઉમેદચંદ મહેતા વડવાણી રોડના સર ન્યાયાધિશ નીમાયા તેમના માનમાં બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી વર્ગ તરફથી એક મિટીંગ બરવામાં આવી હતી અને તેઓને માનપત્ર એનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.

આ પ્રસંગે ગ્રા. રા. જવેરી લક્ષ્મીભાઈ રાયચંદ તથા વેલચંદ્રભાઈના કેટલાક ભત્રીએ હાજરી આપી હતી. શરૂઆતમાં બોર્ડિંગના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મી. શંકરલાલ કાલાભાઈએ શેક લક્ષ્મીભાઈ રાયચંદને પ્રમુખ નીમવાની દરખાસ્ત કરી હતી અને તેને મી. ધરમચંદ દીપચંદે ટેકા આપ્યાથી ગ્રા. રા. લક્ષ્મીભાઈએ મીટીંગનું અધ્યક્ષપદ સ્વીકાર્યું હતું.

ત્યારબાદ સોમચંદ પી. સંઘવીએ વિદ્યાર્થી મગનલાલ માધવજી કૃત નીચે મુજબ એક કવિતા પ્રસંગેને લગતી ગાઈ બતાવી હતી.

આશિર્વાન.

આનંદની ધારા વહે અમ હૃદયમાં ખળખળ કરી,
કે આપણને ચોખ્ખા ન્યાયાધીશની પદવી મળી;
અથથે મળે તમને અહો ખ્યાતિ અને તપ્તિ બધે,
ને દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌ પેરે. ૧
શુભ ભાવનાઓને બતાવી રહાય તન મનથી કરી,
ને બોગ આપ્યો વખતનો પરમાર્થ દ્રષ્ટિથી ગળી;
મુચના હરેક કરી અને મત્તો છાયા હિતને ચઢી,
તે દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌ બણી. ૨
દીર્ઘાયુ થાઓ ને વળી સંપત્તિ સમળી સાંપડો,
ને પામને સુખ કુસુમની વેલી અમોલી પરિમળો;
સદ્બર્તને સુતીતિની કરને કૃતિઓ ઉજળી,
ને દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌ બણી. ૩
રનેહની સુગંધને ધીતગ અમીતે મેળવો,
વળી શિદ્ધિ સિદ્ધિ મેળવી ધર્મોક્તિ મનતા રહેો;
એ યાગીએ જગદીશ પ્રત્યે નમ્ર ધનુષા અમતણી,
તે દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌ બણી. ૪

“મયૂર”

ત્યાર બાદ મી. મગનલાલ એમ. મહેતાએ તેઓથીની પરોપકાર થતિ વિષે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે તેમણે બોર્ડિંગને મદદ અપાવવા માટે તનવોડ મહેનત કરી છે. તેઓએ બોર્ડિંગ રહાયત મંડળના સભ્ય તરીકે બોર્ડિંગને સારી મદદ આપી છે. આવી રીતે તેઓએ બોર્ડિંગની જે અપૂર્વ સેવા બજાવી છે તેને માટે બોર્ડિંગ તેમની હમેશની આભારી છે. વળી વિદ્યાર્થી વર્ગની મીટીંગમાં પણ અવાર નવાર હાજર રહી વિદ્યાર્થીઓને પોતાનો અત્યુત્તમ બોધ આપવાને પણ તેઓ તુલ્યા નથી. વળી આ માસિકમાં તેમજ અન્ય

ન્યુસપેપરોમાં લેખ આપી જનસમાજની અમુલ્ય સેવા બજાવે છે. છેવટમાં મી. વેલચંદ્રભાઈ ન્યાયાધીશ થયા તે માટે અમે સર્વે વિદ્યાર્થીઓ આનંદ માનીએ છીએ. ભવિષ્યમાં તેઓ વિજયશાળી થાઓ એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થાએ છીએ.

ત્યાર પછી બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી મી. અમૃતલાલ જીવરાજ શાહે જણાવ્યું હતું કે ઉંચી પદવી મેળવનાર પુરુષને અસંખ્ય ગુણોની આવશ્યકતા હોય છે. જેથી કરીને માન્યવર વેલચંદ્રભાઈના સદ્ગુણ તરફ દ્રષ્ટિ દે'કથી ઠીક પડશે કારણકે તેથી આપણે પણ તેમના ગુણોનું અનુકરણ કરી શકીએ. ઘણી વખતે વકીલોને અસત્યના ભોગ થવું પડે છે તે છતાં તેઓએ પોતાના ધંધામાં પ્રમાણીક રહી જે નામના મેળવી છે તે ખરેખર અભિનંદનીય છે.

બાદ પ્રમુખ સાહેબના શ્રી હસ્તે માનપત્ર તથા હારતોરા મી. વેલચંદ્રભાઈને એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા. માનપત્ર એનાયત કરતી વખતે પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું હતું કે મી. વેલચંદ્રભાઈને આ પદવી મળેલી જોઈ હું ઘણાજ ખુશી થાઉં છું. બોર્ડિંગને વેલચંદ્રભાઈએ ઘણી મદદ કરી છે તેને માટે તેમને ધન્યવાદ ધરે છે. ભવિષ્યમાં તેઓ સારી પાથરી પર ચડે અને પોતાના જાતિભાઈઓના કદમાણુ માટે નીરંતર પ્રયત્ન કરે એવું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું.

માનપત્ર સ્વીકારતાં વેલચંદ્રભાઈએ જણાવ્યું કે જે જે ગુણો મારા માટે બોલવામાં આવ્યા છે તે ગુણોને હું લેશ પણ લાચક નથી. મેં શું કર્યું છે ! બોર્ડિંગને કોઈ પણ રીતે સહાય કરતી તે દરેક જનનો ધર્મ છે. તેથી મેં કંઈ પણ મારી ફરજ કરતાં વિશેષ કર્યું નથી. ધન્યવાદ તો તેમનેજ ધરે છે કે જે ધર્મી બહુઓએ આ સંસ્થાને મદદ કરી છે. મહાન નરો જે જે પરમાર્થે સેવા બજાવે છે તે સેવા આગળ મારી સેવા શી વીસાતમાં છે ! ત્યાર પછી તેઓએ જણાવ્યું કે હાલ હું બોર્ડિંગથી દૂર જાઉં છું તોપણ મારો બોર્ડિંગ પ્રત્યેનો પ્રેમ નીરંતર તેવોને તેવોજ રહેશે.

બ્યારે બ્યારે હું અત્રે આવીશ ત્યારે ત્યારે જરૂર બોર્ડિંગની મુલાકાત લઈશ અને ચોખ્ખું સુચનાઓ કરીશ. આ પ્રમાણે તેમણે બોર્ડિંગ પ્રત્યેની સહાનુભૂતિ દર્શાવી હતી. પરંતુ તેઓના ઉદાર ચરિત્રનો નમુનો તો એજ છે કે તેમણે બાર મહિને બોર્ડિંગને અમુક મદદ ગમે તે રીતે મોકલવાવા વચન આપ્યું છે. અને પોતાની તરફથી પણ છ મહિનામાં અમુક વસ્તુ મોકલવાનું કહ્યું છે.

વળા તેમણે વિદ્યાર્થીઓને અત્યુત્તમ બોધ આપતાં જણાવ્યું કે દરેક વિદ્યાર્થી બ્યારે બોર્ડિંગ છોડે ત્યારે તેના એવો સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ કે જે બોર્ડિંગનો પોતે લાભ લીધો તે બોર્ડિંગને પોતાના તન, મન અને જની શકે તો ધનથી મદદ કરવીજ. જે બોર્ડિંગમાં રહી પોતાના ઉચ્ચ જીવનનો પાથો શોધો. જે બોર્ડિંગ પોતાના વિદ્યાર્થી જીવનને પોષ્યું અને જે બોર્ડિંગ પોતાના મગજ ઉપર ઉચ્ચ સંસ્કાર પાડ્યા તેને કદિ જીલવી નહિ. આવો અસુલ્ય બોધ આપી પોતાની જગા લીધી હતી. ત્યાર બાદ સુધી. મી. શંકરલાલે નીચે પ્રમાણે માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું.

જો,

Velchand Umedchand Mehta Esq.**Ahmedabad.**

DEAR SIR,

I, the superintendent of the Jain Svetamber Boarding of Ahmedabad, on behalf of the students and myself, take this opportunity of expressing our joy and satisfaction on the occasion of your appointment to the post of chief Justice of the Wadhwan State in Kathiawar.

EVER since you came to Ahmedabad, you have been taking keen and sympathetic interest in all movements calculated to the progress of Jainism and amelioration of the social condition of our Jain brothers. It was you, sir, who inspired by love of education started a Boarding Sahayak Mandal with a view to help the Boarding when it was badly in need of pecuniary help and tried your best to get money for the boarding for which we are grateful to you.

WE are confident that wherever you will go, you will not forget the chain of love that ties you to this Boarding, and in the place where your duty calls you at present, you will, by the valuable qualities of your head and heart, do useful service to the public and thus win their sympathy and love.

IN conclusion we wish with the innermost feelings of our heart that you may have a long and useful career and that all your efforts be crowned with success.

We are,

Ahmedabad.

15-1-15

}

S. D. Kapadia.

The Superintendent and the Boarders of

The Jain Svetamber Boarding House.

ઉપરના માનપત્રનો ભાવાર્થ શુભશક્તિમાં નીચે પ્રમાણે છે.

રા. રા. વેલચંદભાઈ ઉમેદચંદ મહેતા.

મુ. અમદાવાદ.

મહેરખાન સાહેબ,

અમે બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓ અને સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ, આપ વડવાણ સ્ટેટના સર ન્યાયાધીશ નીમાયા તે બાબત અમારો સંતોષ અને આનંદ પ્રદર્શિત કરવાની આ તક હાથ ધરીએ છીએ. જ્યારથી આપ અમદાવાદ આવ્યા ત્યારથી જૈન બાઈઓની સામાજિક સ્થિતિ સુધરે અને જૈન ધર્મની ચડતી થાય તેવી હિલચાલમાં અત્મંત ઉત્સાહ અને સહાનુભૂતિ દર્શાવતા આવ્યા છો. બોર્ડિંગની આર્થિક સ્થિતિ નજીવી પડી ગઈ ત્યારે આપે બોર્ડિંગ સહાયક મંડળની સ્થાપના કરી હતી. અને બોર્ડિંગને મદદ અપાવવામાં આપે આપનું બનતું કર્યું છે કે જેને માટે અમે સદગણ આપના આત આભારી છીએ.

અમને ખાતરી છે કે જ્યાં જ્યાં તમે જશો ત્યાં ત્યાં આપ આ બોર્ડિંગ પ્રત્યેનો પ્રેમ ખીલકુલ વીસારશો નહીં અને ધંધીએ છીએ કે જે સ્થળે હાલ આપ જાઓ છો તે સ્થળે પણ આપ આપના ઉત્તમ ગુણો વડે લોકોની શુભેચ્છાઓ અને પ્રીતિ સંપાદન કરો.

છેવટે અમે અમારા અંતઃકરણપૂર્વક એવું ઇચ્છીએ છીએ કે આપ દીર્ઘાયુ થાઓ અને આપ આપના દરેક પ્રયત્નોમાં સફલ નીવડો અને આપનું હૃવન લોકોપયોગી બનો. ઈતિ.

અમદાવાદ.

લી. શુભેચ્છક,

એસ. ડી. કાપડીઆ

અને બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓ.

તા. ૧૫-૧-૧૫.

ત્યાર બાદ મી. ચીમનલાલ. કે. શાહે પ્રસંગને અનુસરતું એક મધુર કાવ્ય હારમોની-યમના સંગીત સાથે સુંદર સ્વરથી ગાઈ બતાવ્યું હતું.

ત્યાર બાદ પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન કરવામાં આવી હતી. અને વિદ્યાર્થીઓની “ચીઅર્સ” વચ્ચે મી. વેલચંદભાઈ પોતાના ઘર તરફ પધાર્યા હતા. હતિ.

ૐ શાન્તિ. શાન્તિ. શાન્તિ.

ઉપર મુજબ અત્રેના પ્રબાવક મંડળ તરફથી પણ રા. રા. વેલચંદભાઈ વડવાણ સ્ટેટના સર-ન્યાયાધીશ થયા તેમના માનમાં એક મિટીંગ ભરવામાં આવી હતી તેમાં મંડળના આશરે પંદરેક મેમ્બરોએ તેમજ બોર્ડિંગના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓએ હાજરી આપી હતી. મીટીંગમાં પ્રમુખપદ રા. રા. વેલચંદભાઈના એક વચોટદ અને કુળવાચેલ સમાને આપવામાં આવ્યું હતું. શરૂઆતમાં રા. રા. મણીલાલ નયુભાઈ દોશી. બી. એ. એ જણાવ્યું કે રા. રા. વેલચંદભાઈએ આપણા મંડળની જે સેવા બજાવી છે તે કોઈથી અબજ નહીં હશે. તેઓનામાં પોતાની કોમનું બંધું કરવાની તેમજ જનસમાજનું બંધું કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા છે અને પોતાથી બનતું તદ્દયે કરે પણ છે. તેઓ આપણા મંડળના પ્રેસીડેન્ટ થયા પછી તેમની જૈન સમાજનું કંઈ પણ હિત કરવાની ઘણી ઇચ્છા હતી પરંતુ અત્યારના અત્રેના સંકુચિત વિચારના વાતાવરણને લેધને તેઓની ઇચ્છા બર આવી શકી નથી. સુકૃત બંડારની યોજના માટે તેમણે બજાવેલી સેવા અભિવંદનીય છે. આપણી અત્રે બોર્ડિંગને પણ પૈસા સંબંધી મુશ્કેલીના વખતે તેઓએ બોર્ડિંગ સહાયક મંડળ બોલી બોર્ડિંગને પણ પોતાથી બનતી મદદ કરી હતી. તેઓએ જણાવ્યું હતું કે માણસ ન્યાયનિતિથી ચાલે છે તેને કોઈ પણ સ્થળે કોઈ પણ દિવસે અવિગ્નય થતો નથી

વેલચંદ્રભાઈ રોઈડમાં જાય છે. રોઈડોના કામમાં કેટલીક વખત કેટલીક જાતની ખટપટ થાય છે પરંતુ જે ન્યાયનિપુણ અને નીતિષ્ઠ છે તેઓ હમેશાં દિવસે દિવસે વૃદ્ધિનેજ પામે છે. અમો આશા રાખીએ છીએ કે વેલચંદ્રભાઈએ જેવી રીતે પ્રમાણિકપણાથી આજ સુધી વક્રીલાતનો ધંધો કર્યો છે તેવી રીતે હમેશાં પોતાના વિચારમાં દ્રઢ રહેશે એવું ઇચ્છું છું. છેવટ તેમને દરેક પ્રકારે વિજય મળે અને તેમની ધારેલી મુસો પાર પડે એવું ઇચ્છી વિરમું છું. ત્યાર બાદ મી. મણીલાલ મોહનલાલ પાદરાકરે વેલચંદ્રભાઈની બળવેલી પાંચ માર્થિક સેવાનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું હતું અને તેમની દરેક પ્રકારે ફત્તેહ ઇચ્છી હતી. ત્યાર બાદ મી. શંકરલાલ ડાલાભાઈએ વેલચંદ્રભાઈની બોર્ડીંગ પ્રત્યે બળવેલી સેવા માટે તેમનો ઉપકાર માની તેમને દરેક પ્રકારે ફત્તેહ ઇચ્છી હતી. ત્યાર પછી મુલચંદ્રભાઈ આશારામ વૈરાટીએ વેલચંદ્રભાઈને માનપત્ર આપવાની નક્કી વાંચી જતાવી હતી અને પ્રભાવક મંડળના અંગે સમયોચિત કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું અને વેલચંદ્રભાઈની દરેક પ્રકારે ફત્તેહ ઇચ્છી હતી. ત્યાર બાદ પ્રમુખના હસ્તે માનપત્ર તથા કુલના હાર આપવામાં આવ્યા હતા. રા. રા. વેલચંદ્રભાઈએ માનપત્ર સ્વીકારતાં જણાવ્યું જે મારા સંબંધમાં આજે જે બોલવામાં આવેલું છે તે ગુણોને હું લાયક નથી. લાયક તો તે કે જેમણે દેશ સેવા અર્થે ધર્મ સેવા અર્થે હજારો રૂપિયાનું અને જાત મહેનતનું બળીદાન આપ્યું છે. મેં શું કર્યું છે ? હું જાડ છું તેથી કરી કોઈએ એમ સમજવું નહીં કે હું મંડળની સાથેથી મારો સંબંધ તોડી નાંખ્યું. મંડળ અને હમેશાં પ્રિય છે અને તેનો મેમ્બર રહેવાને સદા હું ચઢાઉં છું. અને જે મંડળે પોતાની લાગણી પ્રદર્શિત કરી છે તેને માટે હું મંડળનો ધણો આભારી છું હું મંડળને રૂ. ૨૫) તથા એક કપાટ મોકલાવી આપીશ અને આશા છે કે તે મંડળ સ્વીકારશે. બંધુઓ અત્યારે તમારે જે જે સલાહો કોમના બજાને માટે લાઇ ધરવાના છે તે સામાજિક સુધારણાના છે. ધાર્મિક સલાહો તો આપણા મુનિ મહારાજને ચર્ચનારા છે એટલે તેમને શિર રહેવા દો, પરંતુ સામાજિક સુધારણાના સલાહો લાઇના આપણા આગતા વાતાવરણને લઇને સાધુ મુનિ મહારાજનો ચર્ચ શકે તેમ નથી. માટે તમારે મંડળના ઉત્સાહી અને કોમના હિતચિંતકોએ અત્યારે તે સલાહો લાઇ ધરવાની જરૂર છે. આપણી વસ્તી દિવસે દિવસે ઘટતી છે. આર્થિક તેમજ શારીરિક સ્થિતિમાં પણ મંદતા આવેલી જણાય છે તો મારી દરેક મેમ્બરને બલામણ છે કે તેઓ સામાજિક સુધારણાના સલાહો લાઇ પર ધરશે. તેમને જૈન કોમની સ્થિતિ વિશે ઘણું સાદું વિવેચન કર્યું હતું અને તે અંગે શું કરવું જોઈએ તે પણ જતાવ્યું હતું. અને પોતાની જગ્યા લીધી હતી. ત્યાર બાદ ત્રિશીંગનું કામ બરબાસ્ત થયું હતું.

સ્વીકાર.

કાવ્ય ચંદ્રોદય:—તેના કર્તા અને પ્રકાશક શંકરલાલ મગનલાલ વ્યાસ નાંદોલના તરફથી અભિપ્રાય અર્થે બેટ મર્યું છે.

અકલ્પ બાચોઆરી:—તેના ઉલ્લીચમાં લેખક રા. રા. હમેશ્વર દોશતચંદ બરોડીઆ બી. એ. છે તે પ્રકાશક પેયાપુર રુડકન્ટસ એસોસીએશનના સેક્રેટરી તરફથી અભિપ્રાય અર્થે બેટ મર્યું છે.

અ. સૌ. મહુમ બાઇ સમસ્થ સમારકમાળા મણુકો ૫ માં:—

લખાદિ શુભ પ્રસંગે ગવાતાં માંગલિક ગીતો:—સંપ્રદ કર્તા બહેન જસકોર કુંવરજી આણુંદજી અને પ્રકાશક તે ખાતાના ચરણ કિંકરો તરફથી અભિપ્રાય અર્થે બેટ મણુ' છે. હા. રા. રા. મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆ. બી. એલ. એલ. બી. સોલીસીટર.

મુ'બાઈ—હાઇકોર્ટ. ભાવનગર—કાઠિયાવાડ.

મુચના:—ઉપરના નામની સમારકમાળાના સર્વ મણુકા ટપાલ ખર્ચના ૦-૩-૦ મોકલવાથી પ્રસિદ્ધ કર્તા તરફથી મળી શકશે. તેનો ઉપરોક્ત મણુકો ૦-૧-૦ ટપાલ ખર્ચના મોકલવાથી મળી શકશે માટે તેનો લાભ લેવા દરેક બંધુ ચુકશે નહિ એવી આશા છે.

*શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ.

આ ફંડનો સંવત ૧૯૭૦ ની સાલનો રીપોર્ટ અગોત્રે અમારા માસિકમાં પ્રગટ કરવાને મળ્યો છે. સ્થળ સંક્રમને લીધે તેનો ટુંક સાર આ નીચે આપ્યો છે.

આ ફંડ શ્રીમાન આનંદસાગરજી પંચાસના ઉપદેશથી શા. શુભાનંદ દેવચંદની સંમતિથી અને શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જવેરીએ ધર્માર્થ કાઢેલી રકમમાંથી તેઓના દૂરરીઓએ

* આ ઉપરથી અમારા જૈન બંધુઓ જોઈ શક્યા હશે કે આ ખાતાની આપણામાં ફેટલી બધી આવસ્થકતા છે. દરેકે દરેક વિદ્વાન મુનિરાજે તથા વિદ્વાન શ્રાવકોને અમે આ ખાતાને છગરની લાગણીથી મદદ કરવા વિનંતીએ છીએ. આપણા ધર્મની જાહેરલાલીનો મુખ્ય આધાર આપણાં પુસ્તકોને અવલંબીને રહ્યો છે. પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર કરવાની હાલ ફેટલી બધી આવસ્થકતા છે તે બાબત અમે નીચલી બીના ઉપર વાચકનું લક્ષ બેંચીએ છીએ. એક વખત રા. રા. સાક્ષર દેવવક્ત્રાલ હર્યદરાય મુવ સાહેબની સાથે જૈન ધર્મના અમુલ્ય ગ્રંથો તેમજ આગમે સંબંધમાં અમારે વાતચીત થઈ હતી. તે વખતે તેમણે જણાવ્યું કે જો કોઈ પણ કામ તમારો સમાજે અત્યારે પહેલું કરવાનું હોય તો જો છે કે તમારા ગ્રંથોને બરોબર વિદ્વાનો પાસે સુધરાવી છપાવો. હું તમારું ઉપાસક દરારંગ વાંચું છું તે ઘણીજ અશુદ્ધ લખાયેલી પ્રત છે. તેમાં ઘણીજ ભૂલો રહેલી માલુમ પડે છે. વખતે લઘીઆઓ પણ પોતાનું હાથપણ ડાળતા જોવામાં આવે છે. “અધ્યાયને બદલે અધ્યાયક” આવી આવી રીતની તેમાં લઘીઆની કસુરથી ગણો, ચાતો અશુદ્ધ પ્રત ઉપરથી ઉતારા કરવાથી ફેટલીક વખત ઘણી ભૂલો દ્રષ્ટિ ગમ્ય થાય છે, ને દિવસે દિવસે આમ ને આમ ચાલશે તો ગર્થનો અનર્થ થઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે માટે જેમ બને તેમ જલ્દીથી વિદ્વાનો અને તેના અનુભવીઓ પાસે પુસ્તકો સુધરાવી છપાવવાં જોઈએ. ” આ મુજબ તેઓશ્રીનું આપણા આગમ ધિગેરે અમુલ્ય ગ્રંથોના સંબંધમાં કહેવું થયું હતું. માટે અમારો વિદ્વાન વર્ગ આ બાબતમાં પોતાનું લક્ષ બેંચશે એવું ઇચ્છીએ છીએ. મુનીરાજે અને લાયબ્રેરીઓ તથા જ્ઞાનભંડારના વ્યવસ્થાપકો, વિદ્વાન શ્રાવકો, ધર્મના દિતચિંતકો આ ખાતાને પોતાથી બનતી મદદ કરશે એવું ઇચ્છીએ છીએ. આ ખાતું જે પુસ્તકોદ્ધાર કરવાના નિમિત્તભૂત પગભર થંચેલું છે તેને હાલમાં જે જે વિદ્વાન મુનિરાજે, વિદ્વાન શુદ્ધચો, અને લાયબ્રેરીના જ્ઞાનભંડારના વ્યવસ્થાપકો જે મદદ આપે છે તે અભિવંદનીય છે, અને આશા રાખીએ છીએ કે તે મુજબ તેઓ હંમેશા આ સંસ્થાને મદદ આપશે.

સને ૧૯૦૯ માં સ્થાપ્યું. બાઈ વીજકોર તે સ્ત્રી. મુલ્ય ૬ નગીનદાસની વીધવાની મોહનતી વધીને આજે તેનું બકોળ રૂ. ૧૦૦૦૦૦) અંક એક લાખના આશયનું થયેલું છે.

સંવત ૧૯૭૦ ની સાલમાં આખાતે શ્રી બ્યાજ ખાતે રૂ. ૪૯૪૬-૧૦-૧૦ આવેલા છે અને પુસ્તકોના વેચાણના ખર્ચ ખાતે રૂ. ૧૮૪૦-૧૦-૯ જામે યોજા છે. તેમ અન્ય મુદ્દરો તથા કેટલીક સંસ્થાઓના નામે રૂ. ૫૨૪-૮-૧ જામે થયેલા છે. તે સને ૧૯૭૦ના જાનેવારીની તા. ૧ લીની તપખીચ રૂ. ૧૦૪૪૦૯-૫-૧ સાથે ઉમેરનાં કુલ રૂ. ૧૧૧૭૨૧-૨-૯ રીપોર્ટવાળા વર્ષમાં જામે થયેલા છે. ઉધાર બાબતે રૂ. ૧૦૧-૧૪-૩ શ્રી બ્યાજ ખાતે ગવર્નમેન્ટ પ્રોપીયરીટીઓના ઇન્કમટેક્સ તરીકે ઉધાર્યા છે. રૂ. ૨૬૮૮-૧૧-૯ જુદા જુદા ખાતે ઉધાર્યા છે. અને રૂ. ૧૦૫૦૬૬-૧૪-૦ શ્રી ગવર્નમેન્ટ પ્રોપીયરી નોટ (સાકામણ રકાની) ખાતે ઉધાર્યા છે. તથા રૂ. ૩૮૦૯-૨-૬ ખર્ચ ખાતે પુસ્તકોના ઉપામણ, કાગળ વિગેરેના ઉધારો છે. અને પોતે જાણી રૂ. ૫૪-૮-૩ મળી કુલ ઉધાર બાબત રૂ. ૧૧૧૭૨૧-૨-૯ ઉધાર્યા છે. આ ખાતાના ટ્રસ્ટીઓ સ. સ. નગીનભાઈ ઘેડજાભાઈ, ગ્ર. સ. શ્રવણચંદ સાંકરચંદ ઝવેરી, ગ્ર. ગ્ર. સુજામચંદ દેવચંદ, સ. સ. કુલચંદ હસ્તુચંદ, સ. સ. કેસરીચંદ રૂપચંદ, તથા ગ્ર. સ. મધુભાઈ સાંકરચંદ છે. આ ખાતા તરફથી આજ મુખીમાં લગભગ ૨૩ મંથો બકોર પડ્યા છે જેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

૧ શ્રી વીતરાગ એવન.	૧૩ શ્રી હર્મ શીશોસોરી.
૨ અમણ પ્રતિકમણ રતિ.	૧૪ આનંદ કાન્થ મહોદધિ બા. ૧ જી.
૩ સ્વાહાદ માયા.	૧૫ ધર્મ પરીક્ષા.
૪ શ્રી પાશિક સુવ.	૧૬ શ્રી શાસ્ત્રચાર્તા સમુચ્ચ બા. ૧ કો.
૫ શ્રી અપ્પાત્મ ગન પરીક્ષા.	૧૭ હમ્મખમડી.
૬ શ્રી પોરુચક પ્રકરણ.	૧૮ હમ્મ સુવ બારસો.
૭ હમ્મ સુવ સુષોધિકા.	૧૯ પંચપ્રતિકમણ સુવ.
૮ વંદારરતિ નામની શાસ્ત્રપ્રતિકમણરતિ.	૨૦ આનંદ કાન્થ મહોદધિ બા. ૨ જી.
૯ દાન હમ્મપુમ વાધના ચરિત.	૨૧ ઉપદેશ રત્નાકર.
૧૦ શ્રી યોગ શીશોસોરી.	૨૨ આનંદ કાન્થ મહોદધિ બા. ૩ જી.
૧૧ શ્રી જલ્મ હમ્મખતા.	૨૩ ચતુર્વિંશતિ છનાનંદ રત્નિ.
૧૨ શ્રી યોગ રતિ સમુચ્ચ.	

(૪૨) ધર્માચરણ કરતું, પળ ધર્મની ખજાનાના એટલે ધર્મનો દેખાવ રાખવાવાળા દંત્રી થતું નહિ, જેઓ કીર્તિ દલાદિ યજ મેળવના આરે ધર્માચરણ કરે છે. તેઓ તે ધર્મનાગ વેપારી છે. x x x સર્વ પ્રાણીઓ પ્રલે મન, વાણી તથા હર્મથી વૈર રૂઢિન થતું. અને ત્યાવાન તથા દાન પચાણ થતું એ સનાતન ધર્મ છે. (મહાભારત.)

(૪૩) અધર્મ કરવાથી પ્રથમ રહિ પ્રાપ્ત થાય છે, પછી નાના પ્રકારનાં મુખ જુએ છે, પછી ચતુષ્કોને છતે છે. પરંતુ અન્તે સમજો વિનાશ પામે છે. આરે ધર્મના રત્નાયં રહેનાં પીડા થાય તો પણ અધર્મ કરનારા પાણીઓને જાતી મુખો પ્રાપ્ત થતાં જોઈને અધર્મમાં જોડાતું નહિ. (મનુસ્મૃતિ.)

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળાના-અગટ થયેલ અન્થો.

અન્થાંક.	પૃષ્ઠ.	કો. રૂ. આ. પા.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ હો ...	... ૨૦૮ ...	... ૦—૮—૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા ...	... ૨૦૬ ...	... ૦—૪—૦
૨. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૨ જો ...	... ૩૩૬ ...	... ૦—૮—૦
૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૩ જો ...	... ૨૧૫ ...	... ૦—૮—૦
૪. સમાધિ મતકર્મ ...	... ૩૪૦ ...	... ૦—૮—૦
૫. અનુભવ પચિચશીઃ ...	... ૨૪૮ ...	... ૦—૮—૦
૬. આત્મ પ્રદીપ ...	... ૩૧૫ ...	... ૦—૮—૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો ...	... ૩૦૪ ...	... ૦—૦—૦
૮. પરમાત્મદર્શન ...	... ૪૩૨ ...	... ૦—૧૨—૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ ...	... ૫૦૦ ...	... ૦—૧૨—૦
૧૦. તરવમિદ્ ...	... ૨૩૦ ...	... ૦—૪—૦
૧૧. શુણાનુરાગ (આવૃત્તિ ખીજી) ...	... ૨૪ ...	... ૦—૧—૦
૧૨. ૧૩ ભજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા ગાનદિપિકા ...	... ૧૯૦ ...	... ૦—૬—૦
૧૮ તીર્થયાત્રાનુ વિમાન (આવૃત્તિ ખીજી) ...	... ૬૪ ...	... ૦—૧—૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ ...	... ૧૯૦ ...	... ૦—૬—૦
૧૬. શુદ્ધોદય ...	... ૧૭૨ ...	... ૦—૪—૦
૧૭ તરવગાનદિપિકા* ...	... ૧૨૪ ...	... ૦—૬—૦
૧૮. ગાંધી મંથન ...	... ૧૧૨ ...	... ૦—૩—૦
૧૯. આનંદ ધર્મ સ્વરૂપ ભાગ ૧ હો (આવૃત્તિ ત્રીજી) ...	... ૪૦ ...	... ૦—૧—૦
૨૦. „ „ ભાગ ૨જો (આવૃત્તિ ત્રીજી) ...	... ૪૦ ...	... ૦—૧—૦
૨૧. ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ હો ...	... ૨૦૮ ...	... ૦—૧૨—૦
૨૨. વચ્ચામત ...	... ૩૮૮ ...	... ૦—૧૪—૦
૨૩. યોગદીપક ...	... ૨૬૮ ...	... ૦—૧૪—૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા ...	... ૪૦૮ ...	... ૧—૦—૦
૨૫ અધ્યાત્મ ગાનિત (આવૃત્તિ ખીજી) ...	... ૧૩૨ ...	... ૦—૩—૦
૨૬ આનંદધન પદસંગ્રહ ભાવાર્થ ...	... ૮૦૮ ...	... ૨—૦—૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો ...	... ૧૪૨ ...	... ૦—૮—૦
૨૮. જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને આધુનિક સ્થિતિ ...	... ૮૬ ...	... ૦—૨—૦

* આ નીચાની વાળા અન્થો શીવજી નથી

અન્થો નીચલા સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડિંગ—ડે નાગરીશમજી
- ૨ મુખ્યાલય—મેમ્બર મેમ્બર હીરજીની ડે. પાથપુણી
- „ શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ—ડે. ચૈ પાથપુણી
- ૩ પુના—સા. રીગ્યદ કૃષ્ણજી—ડે. વૈતાવપેદ.

બાઈંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં બક્ષિશખાતે આવેલી રકમ.

૫૦-૦-૦ શા. જેસીગભાઈ સાંકળચંદ તરફથી દા. જગજીભાઈ, અમલવાદ દોરીવારોની પોતા.

માસિક મદદ ખાતે આવેલી રકમ.

૨૪-૦-૦ રા. રા. વાડીલાલ મગનલાલ જા. માસ જાનેવારીથી તે ડીસેમ્બર સુધીના.

૧૪-૦-૦ ગ. રા. પ્રેમચંદ કેવળદાસ જા. સપ્ટેમ્બરથી તે ડીસેમ્બર માસ સુધીની મદદના.

૧૨-૦-૦ રા. રા. શેઠ ચંદુલાલ લલિતજીભાઈ જા. માસ જુલાઈથી તે ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.

૭-૦-૦ જાઈ માણેક શા. કીલાસાઈ નગીનદામની વીધવા દા. ગા. વાડીલાલ માંકળચંદ જા. ડીસેમ્બર સુધી મદદના.

૧૨-૦-૦ રા. રા. વાડીલાલ મગનલાલ જા. માસ જાનેવારીથી તે ડીસેમ્બર સુધીની મદદના સને ૧૯૧૪ના.

૨૪-૦-૦ રા. રા. મગનલાલ જગનલાલ દંડાકર જા. જાનેવારીથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના અને ૧૯૧૪ ના માટે કહેલા તે.

શ્રી ધાર્મિક જ્ઞાનોત્તેજઃ ખાતે આવેલી રકમ.

૨૫-૦-૦ ખડેન પ્રભાવતી રા. રા. ઝેરી અમૃતલાલ મોહનલાલની દીકરીના સ્મૃત્તિ ધાર્મિક જ્ઞાનોત્તેજઃ ખાતે ભેટ.

૧૯૮-૦-૦

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર નવમી ફાન્ડરન્સ.

સુજાનગઢ. (ગિદાનેર,)

અમોને લખતાં અત્યંત પ્રસાદી હપતે છે કે આપણી કોમના આલુપત્રુ ૩૫ આપણી ફાન્ડરન્સ આ નવમા વર્ષમાં તેનું અધિવેશન કરે છે. તેની ખેડ માલતા મામની લા. ૨૭-૨૮-૨૯ માં છે. અમોને આજ છે કે દરેક બધું તે પ્રમંગલો લાભ વેગે. ફાન્ડરન્સની દેવતા નામ છે તથા તેની કંટલી બધી આવરવદતા છે તે અલગે પ્રાદ્યી-અન્ત્ય નથી. તેને અનુગોદન આપવું, તેના કાર્યોમાં યથાશક્તિ જાગ લેવો, તેના દર્શનો જનતા પ્રકારે અમલમાં મુકવાની દોરીય કરવી એ જ મહાસરના ખસ પુન તરીકે કહેવા દાવો કરતા દોષ એ તો દરેક દરેકની દરજા છે. દરેક જાણુઓ ત્યાં જે જે કરાવો ખગાર થાય તથા જે જે મનના જાવાને માટે મનાવો ગર્વાય ને હાથ વડા આપી પોત પોતાથી જનતા મદદ કરવો એવી હાથથી આજા ગ્રામીએ હોવો. જાણવાનાં પ્રમાણ હપતે છે કે ને આપણા પૂન્ય મુનિ મદાનજી શીમદ વિજયપાનંદ સુનિતા ગિધ્ય મુનિ લખિમવિજયના મદપેગથી ફાન્ડરન્સ પોતાની

श्री जैनश्र्वेतांबर भूर्तिपूजक णोर्डी गंगा हितार्थे प्रगटं यत्

मूर्तिपूजा—पत्र चो गार मर्या
व्यवस्थापना गोरनामे करणे.

बुद्धिप्रभा.

स पादक—भर्षीलाल मोहनलाल.
पाटणाकर.

LIGHT OF REASON.

कवित

विषय पय प्रति सखरवाने, जन छवन उगत करवाने,
मान सुधागम देखरवाने, शारद रढाय दे "बुद्धिप्रभाने"

पुस्तक ६ कुं. फेब्रुआरी-मार्च १९१५ वीर संमत २४४० अंक ११-१२.

प्रसिद्धकर्ता—श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ.

व्यवस्थापक—श्री जैनश्र्वेतांबर भूर्तिपूजक णोर्डी ग-

तकशी सुप्रीन्टेन्डन्ट, रा करलाळ राह्यालार्थ हापरीया.

मु. अमदावाड.

ॐ

वार्षिक खराजस—पोष्टेज साथे रु. १—४—० स्थानिक १—०—०

अमदावाड

या "रायमंदन्युजिणी" श्री-टीन प्रेसगा

परीज दे गिहस अमदावाडे हापु

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. અપરાધ ક્ષમા સ્તોત્ર ...	૩૨૫	ગુરુદેવ પાસે મોઢી માગણી	
૨. નવપદનું આરાધન ...	૩૨૭	જીવેલા મુસાફરને માર્ગ-સૂચન.	
૩. અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ ...	૩૪૫	૯. આત્મકર્તવ્ય	૩૬૧
૪. ગુણશીલ ચૈત્ય તીર્થ ...	૩૪૮	૧૦. પરમાત્મ સ્વરૂપ ...	૩૬૨
૫. ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા.	૩૫૦	૧૧. વચનામૃત ...	૩૬૬
૬. સ્વાર્થ-ભાગ ...	૩૫૨	૧૨. જ્ઞાનચાર નિર્મલ ...	૩૬૭
૭. પતિવ્રતા સીપીલા અને રૌબર્ટ. ૩૫૪		૧૩. જનશ્રેષ્ઠાચાર કોન્ટ્રી-સન નવમું	
૮. કાવ્યકુંજ... ૩૫૬ થી ૩૫૯		સમ્બોધન...	૩૭૩
હવે તો આંખ ઉઘાડો.		૧૪. સમાચાર...	૩૭૮
બંજનની ધૂન.		૧૫. આર્તદમય છવન ...	૩૮૧
દિવનાં દર્દ.		૧૬. આરોગ્ય ...	૩૮૫

યોગનિષ્ઠ મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીવૃત.

કાવ્ય સંગ્રહ.

ભાગ ૭ મો.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ રચેલો આ સાતમો ભાગ ધર્મો ગુરુ, રમિક અને અધ્યાત્મ બાવનાઓથી ભરપૂર છે. નૈતિક તેમજ વ્યવહારિક ઉચ્ચ બાવનાઓ અતિ સ્ફુટ રૂપે તેમાં પ્રકટ થયેલી છે અને પરમાર્થ, મનુષ્ય દેહનું સાક્ષ્ય, વગેરે ઉપર નો કાબો રચેલાં છે, તે એકેકથી ચઢીઆતાં હોઈ મનને પ્રમત કરે છે, અને અપૂર્વ બોધ આપે છે. -

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના સંબંધમાં વિશેષ નહિ લખતાં ગુજરાતી પ્રાચીન અને અર્વાચીન ભાષાના અર્થગ અભ્યાસી પ્રસિદ્ધ સાક્ષરરત્ન શ્રી કેમવલાલ હર્ષદરાય દ્રવનો અભિપ્રાય અને ટંકીએ છીએ; ને ઉપરથી વાચકને સદન ખ્યાલ આપી શકે. તેઓથી લખે છે કે:—

“ ત્યાગી છતાં દેશ કાળનું સ્વરૂપ ને કાંઈએ લક્ષણ લીધું હોય, મુક્ત છતાં મંતારી જીવના શ્રેયની ચિંતા ધરાવી હોય, સ્વધર્મમાં આરાધ્ય છતાં પરધર્મ પ્રત્યે મમ્માશુ દષ્ટિ દર્શાવી હોય, અમંગ છતાં મૈત્રી બાવનાને છાજતી વિશ્વકુંજબુદ્ધિ વિચારમાં અને વાણીમાં પ્રગટાવી હોય, તો તે બુદ્ધિસાગરજી છે. એમના કાવ્ય સંગ્રહનો સાતમો ભાગ પૂર્વ પ્રસિદ્ધ થયેલા ૭ ભાગ જેવોજ બોધદાયક છે. સરળ બાળા, અકૃત્રિમ-સૈદ્ધી અને ક્રિસ્માદર્શન વાણીની સાથે વિચારની સ્વતંત્રતા, આદર્શની શુદ્ધતા અને અંતરની એકરમતા એ આ સંગ્રહમાં પણ સદન દષ્ટિસાત કરતાં પ્રતીત થાય છે. આ મહાત્માના જીવનમાં આ જગાનાના નવ સાદિત્વની નીનતા સ્ફુરે છે, અને તેમના નિર્મલ જીવનમાં પર્તમાન કાળની મહેજાઓ જાણે પ્રતિબિંબ પામી હોય તેમ એમની વાણી દાસની પ્રગતિની રૂપરેખાને અવકાશ આપતી જણાય છે. આજ કદાર આશ્ચર્યા, વિશાળ દષ્ટિના, શુભા-કાંક્ષી લેખકને હાથે સુંદર સર્ગ સંદર્ભ બધાં જ એ રુચિયા જોગ છે. ”

તા. ૧૬-૪-૧૩.

અમદાવાદ.

}

કેશવલાલ હર્ષદરાય મુબ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।

सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥

मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्ममदम् ।

लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

वर्ष १ हु.]

ता. १५ द्वेष्टुवारी, सने १८२५.

[अंक १२ भा.]

अपराध क्षमा स्तोत्र.

(शेषः—मुनि अष्टतसागर—सुरत.)

वसंततिलका छंद.

दीक्षां न कोर्छि भवभां जन आन दान,
लूथ्यो अनंत भव आतम तत्त्व ज्ञान;
आन्यो हवे सरसु हे प्रभुछ तहभारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हभारा. १
कोर्छि भवे छभवडे शुद्ध वद्युं,
विश्रामधात वनभांही पणो जभायुं;
इत्या प्रपय करी दीन छवो भियारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हभारा. २
नष्टी नही पारसी या स्वनारी,
क्षमां धरु थर्छि इत्य क्षीधां निहारी;
सेव्या नही सहयुर सुर भानी सारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हभारा. ३
आत्मा समान छव सर्व नहीन नष्ट्या,
भोला भरेभर छरे अभिमान आप्या;
नष्ट्यां न स्वभ सरभां सुत आत दारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हभारा. ४
भवादि पान पणु कोर्छि नष्ट क्षीधां,
सहय्य दान नही कोर्छि नष्ट दीधां;
इर्भस भस करी दाय ध्या नहारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हभारा. ५

સેવ્યા ન સન્નગન તણા સુખદા પ્રસંગ,
 સેવ્યા અસન્નગન જનો ઉર લાવી રંગ;
 કીધો કપાય અવગાન વડેથી ખ્યારો,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૬
 મોહ સ્વરૂપ મધુમાં મદમાંખી થૈને,
 ધાર્યું મલીન રૂપ વારમવાર જૈને;
 દેખ્યા જરૂર દુખના અતિ ભ્રષ્ટ કપારો,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૭
 અકર્મ પાશ મુજને દહ રીત લાગ્યો,
 એથી અયોગ પથ ને નથી નાથ ત્યાગ્યો;
 પાશ પ્રહાર સહુના દુઃખ આપનારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૮
 સંસાર જાળ તણ સાલ લીધી તમારી,
 એ આપદ બધી પરી કરી દોઝ મારી;
 છો આપ નિર્ભય શીરે કર આપનારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૯
 આ છવરૂપ મીન જાન સ્વરૂપ બારી,
 વીના બહુ તણવતું પશુ તે તમારી;
 હૈને થયું અજીત જાનની પામી ધારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૧૦

ધર્મની આબતમાં બીજાની સહાયતા પર ન રહેતાં પોતે એકબ્રાહ્મણ ધર્મનું આચરણ કરવું, બળતા અગ્નિની પેઠે પ્રકાશવાળો ધર્મ જે લાંબા કાળ સુધી રક્ષણ કરાયેલો હોય તો તેને વિસ્તાર પામેલો અધર્મ સ્પર્શ કરવાને પણ સમર્થ થતો નથી. (મહાભારત.)

સ્વપ્ન બોલવું, તે પ્રિય લાગે તેવું બોલવું; પ્રિય ન લાગે તેવું સ્વપ્ન બોલવું નહિ, તેમ પ્રિય લાગે તેવું અમ્ભલ પણ બોલવું નહિ, એવો સનાતન ધર્મ છે. (મનુસ્મૃતિ.)

પ્રસાસમાં વિદ્યા મિત્ર રૂપ છે. ધરમાં સ્ત્રી મિત્ર રૂપ છે. વ્યાધિ હોયે તેને ઔષધ મિત્ર રૂપ છે, અને મરી ગયેલાને ધર્મ મિત્ર રૂપ છે. (ચાણાક્યનીતિ.)

પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયના વિષયમાં રાગ અને દ્વેષ જેઓ રહેલાજ હોય છે, તેઓને વસ્તુ ન થવું. કેમકે એઓજ પુરૂષના શત્રુ છે. (શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

પારકો હોવા છતાં પણ જે હિત કરનારો હોય તો તે બન્ધુ છે, અને બન્ધુ છતાં પણ અહિન કરતો હોય તો તે પરાયો છે. રોગ એ પોતાના દેહથી ઉપજે છે, છતાં અહિત કરે છે, અને ઔષધ અરણ્યમાં થતું હોવા છતાં પણ તે હિતકારક છે. (હિતોપદેશ.)

જે કોઈની નિંદા કરે નહિ અને કરાવે પણ નહિ, કોઈએ પોતાને માર્યા છતાં મારે નહિ અને મરાવે પણ નહિ, અને પાપીને પણ મારવા ઈચ્છે નહિ, તેવા પુરુષોના આગમનની દેવતાઓ ઈચ્છા રાખે છે. (ઉદ્યોગપર્વ.)

નવ પદનું આરાધન.

(લેખક-નંદલાલ લક્ષ્મીભાઈ, વડોદરા.)

૧. નવ પદ-સિદ્ધચક્રનો મહીમા ધણો છે, અને તેના આરાધનથી મહાન ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, એવી જૈનોમાં મહાન શ્રદ્ધા છે. દરસાવના આસો અને ચૈત્ર માસના અઠવાળીયા પખવાડીયામાં સુદ ૧૫ સુધીના ૯ દિવસો તેના આરાધનને માટે મુકરર થએલા છે, અને તે ઝોળીના નામથી ઝોળખાય છે. આ ઝોળી સાથેતી કહેવાય છે, એટલે અનાદિ કાળથી એ નવ નવ દિવસો મહાન પવિત્ર તરીકે ગણાયલા છે. એ તીથીઓમાં સામાન્ય રીતે ગૃહઆરંભનાં કેટલાંક કામ બંધ કરવામાં આવે છે, અને એવા પૂજ્યવંદ્ય દિવસોમાં જેમ અને તેમ આરંભ-પાપનાં કામ ન થાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવામાં આવે છે.

૨. એ દિવસોમાં આંખીકતપ સાથે સિદ્ધચક્રનું આરાધન કરે છે તેને ઝોળી કહે છે એમ કહેવામાં આવે છે. ઝોળીમાં જે તપશ્રયા કરવામાં આવે છે તેને આંખીક કહેવામાં આવે છે. આંખીકની તપશ્રયા કરનારને એક વખતજ જમવાનું હોય છે, અને ભોજનમાં તેલ, ખટાસ, ગળપણુ, મરચાં, હળદર ઇત્યાદિ જે સ્ત્રીને ભોજનને સ્વાદીષ્ટ બનાવે છે, તે સિવાય તૈયાર કરેલા પદાર્થ વાપરવામાં આવે છે; તેમજ કુધ, દહીં, ધી, તેલ, ખીલકુમ વાપરવામાં લેવાય નહિ. શાક સુકવણી અથવા લીલવણી વપરાય નહિ. એક વખત ભોજન કરવાનું અને કાશુક જળ-ઉઝાળીને કુંડું કરેલું પાણી વાપરવાનું હોય છે. એ તપ કરવાની સાથે સિદ્ધચક્રનું દ્રવ્ય અને ભાવથી પૂજન અને આરાધન કરવાનું હોય છે. દ્રવ્ય આરાધનમાં વિધિ સહીત નવ પદની દરરોજ અલ્પકારી પૂજા કરવાની હોય છે. ભાવપૂજનમાં નવ પદ મહીમા ગર્ભિત ચૈત્યવંદન, સ્તવન, ઘાય, અને સ્તોત્ર કહેવાનાં હોય છે. તે ઉપરાંત દર-રોજ બે વખત દેવશી અને રાઈ પ્રતિકમણુ કરવાનું હોય છે. અનુક્રમે દરેક પદના બેટલા શુભોંની સંખ્યા બતાવેલી હોય છે, તેટલા લોગસનો કાઉસગ્ગ-કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોય છે, તે તેટલાજ ખમાસણા દેવા ઉપરાંત તે તે પદનો બેહળાર જાપ કરવાનો હોય છે. ભોંય સંધારો કરવાનો અને બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું હોય છે. એ સિવાય એ નવ દિવસોમાં નવપદ મહીમા ગર્ભિત શ્રીપાલ ચરિત્ર વાંચવાનું કે સાંભળવાનું હોય છે. મતમજ એ છે કે એ નવ દિવસોમાં શાસ્ત્ર વિધિ મુજબ બાવસહીત શુદ્ધ ક્રિયા કરી આરાધન કરનારને સંસારીક કાર્ય કરવાને ધણા ભાગે વખત મળવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે. એવી ઝોળીએ નવ કરવાની હોય છે, અને તે સતત તુટ પડ્યા સિવાય કરવામાં આવે તો સાડાચાર વર્ષે એ તપ પુરો થાય છે. એવી ખાસ ઝોળીનું આરાધન કરનાર ઉપરાંત છુટક છુટક આંખીક તપશ્રયા કરનાર ધણી વ્યક્તિઓ સંખ્યાબંધ હોય છે. આ નવ દિવસોમાં એ તપનું આરાધન કરનારની ખાસ સવડને ખાતર અને તેમના એ વ્રતના આરાધનમાં સારી રીતે વ્રત થઇ શકવાના હેતુથી ધણા સ્થળોએ નવ દિવસોમાં આંખીકની રસોઈ તૈયાર કરવાને માટે ખાસ ગોઠવણ કરવામાં આવે છે. ઝોળી નવની રસોઈમાં મીઠાને ઉપયોગ કરવાના સંબંધમાં મતભેદ છે. કેટલાકનું કહેવું અને માનવું એવું છે કે એ રસોઈ મીઠા વગરનીજ હોવી જોઈએ, પણ ધણા ભાગે એમાં મીઠું, મરી, સુંક, તે હોંગનો ઉપયોગ થતો જોવામાં આવે છે.

૩. એ નવ પદ સિદ્ધ્યક્યન્ત્રમાં નવ પદ હોય છે તેમાં દેવ, ગુરુ, અને ધર્મ તત્વનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે. સિદ્ધ્યક્યન્ત્રની રચના ગોળાકાર આઠ પાંખડીના કમળ રૂપે કરવામાં આવેલી છે. આઠ પાંખડીમાં આઠ પદ અને મધ્યમાં એક પદ એમ નવ પદની તેમાં સ્થાપના કરવામાં આવે એવી રીતે એ કમળની રચના છે. મધ્યમાં શ્રી અરિહંત પદ, તેના ઉપર શ્રી સિદ્ધપદ, તેમની ડાબી બાજુએ શ્રી આચાર્ય, નીચે શ્રી ઉપાધ્યાય અને જમણી બાજુએ શ્રી મુનીપદની સ્થાપના કરેલી છે. બાહ્યના ચાર ખુણાની ચાર પાંખડીઓમાં શ્રી સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર, અને નવ પદની સ્થાપના કરવામાં આવેલી છે.

૪. દેવ તત્વમાં શ્રી અરિહંત અને સિદ્ધપદનો ગુરુત્વમાં શ્રી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને મુનિ (સાધુ) પદનો અને ધર્મતત્વમાં શ્રી દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર અને નવ પદનો સમાવેશ થાય છે.

૫. જૈનધર્મમાં ધર્મ આરાધનનો મુખ્ય હેતુ આત્માની ઉન્નતિ અને તેના પરિણામે પરમાત્મપદ, મોક્ષ, સીદ્ધ, એવા પર્યાયથી ઓળખાતી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનો છે.

૬. વ્યવહારિક અથવા ધાર્મિક ગમે તે ક્રિયા કરવામાં ક્રિયા કરનારે પોતે શા ઉદ્દેશથી ક્રિયા કરે છે, એ વાત પોતાના મનથી નિર્ણય કરી નેષ્ટજો, પછી દ્યૌષ્ઠોક્ત રીતિએ તે ક્રિયાનું આરાધન કરવું નેષ્ટજો, અને પોતે જે હેતુ મુકરર કરેલો હોય તે પ્રાપ્ત થતાં મુખી તે ક્રિયા કરવા મન્યા રહેવું નેષ્ટજો. બીજી રીતિએ બોલીએ તો સાધ્ય, સાધન અને સાધક આ ત્રણ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. સાધક જે પોતાની આત્મિક ઉન્નતિના હિતજ, એજો પોતે સાધ્ય શું પ્રાપ્ત કરવાનું છે, તેનો જડુ વિચાર કરી તે મુકરર કરવું નેષ્ટજો. તે મુકરર કર્યા બાદ તે હાર્થની પ્રાપ્તિના માટે સાધન કરવું નેષ્ટજો. જો સાધક વીર્યવાન દૃઢસાહી હશે, અને સાધન શુદ્ધ હશે તો પછી સાધ્ય પ્રાપ્ત થવા સિવાય રહેવાનું નથી. આ સાધ્ય કંઈ તાદ્ગત્તિક પ્રાપ્ત થતું નથી, તે પ્રાપ્ત થવામાં કેટલો કાળ લાગે છે. એ વાત ખરી છે, પણ સાધકે પોતાની શુદ્ધ સાધનામાં થકા રાખવી નેષ્ટજો કે પોતાની શુદ્ધ સાધનાના પરિણામે સાધ્ય પ્રાપ્ત થવા સિવાય રહેવાનું નથી. આવી શુદ્ધ ભાવનામાંથી કદી પણ તેજો બાજા હકતું નહિ નેષ્ટજો, ઉચ્ચ ભાવનામાં ઉત્તરોત્તર આગંગ વધતું નેષ્ટજો.

૭. આપણે વ્યવહારિક-સંસારિક બાજતોનો તપાસ કરીએ છીએ તો આ સિદ્ધાંતની સત્યતા આપણને માલુમ પડે છે. હાલના જમાનામાં વિદેહીઓએ જે નવીન નવીન ભતની શોધો કરેલી છે, એ શોધોમાં શોધકે કેટલો કેટલો પ્રવાસ કરેલો હોય છે તે શોધકોનાં ચરિત્ર આપણે વાંચીએ છીએ તો આપણને માલુમ પડે છે કે તેમની તે શોધોમાં વિશ્વો-અંતરાય આવવામાં કંઈ બાકી રહેલી નથી હોતી, પણ દ્રઢ નિશ્ચયવાળા શોધક પોતાની ધારણી મુસદ્દામાં પાર પડતા મુંઝી પોતાનું હાર્ય પડતું ખૂંટતા નથી પણ તેઓ જુ અથવા જળોની માફક તેને યગળી રહે છે, અને પરિણામે હાર્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. અને તે શોધનું પરિણામ નેષ્ટ આપણે આશ્ચર્ય ખામીએ છીએ.

૮. મોટા પદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે અસંખ્ય યોગ સાધન જ્ઞાનીઓએ શાસ્ત્રમાં બતાવેલા છે. તેમાં મુખ્ય યોગ નવપદ આરાધનનો બતાવેલો છે. જ્ઞાનીઓએ બતાવેલા આ મુખ્ય યોગના સંબંધી અશ્રદ્ધા કરવાનું કંઈ જલુ કારણ નથી. અશ્રદ્ધા થતી હોય તો અશ્રદ્ધા કરતા પહેલાં વાસ્તવિક ચીજ શું છે, તેનો તપાસ કરવો નેષ્ટજો. શાસ્ત્રપ્રકાશે શા માટે

તેની આટલી બધી પ્રદાંસા કરેલી છે, અને અનાદિ કાળથી એ યોગ ચાલતો આવેલો છે, અને તેનું આરાધન લોકો કરે છે, તે એક આકરીઓ પ્રવાહ છે કે તેની અંદર કંઈ ગૂઢ રહસ્ય સમાઈ રહેલું છે, તેનો પુરો તપાસ શોધકે અભ્યાસ કર્યા સિવાય અમદ્વા ઉત્પન્ન કરવી એ આત્મહિતૈષીઓનું કર્તવ્ય નથી.

૮. કેટલાક દર્શન-ધર્મમાં જે અમુક જ્ઞાત કે માણસોજ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી શકે, બીજાઓ તે પ્રાપ્ત કરવાના અધીકારી ગણેલા નથી, તેમ જૈન દર્શનમાં નથી. જૈન દર્શનમાં પરમાત્મપદ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી સર્વ જીવો છે, એમ માનેલું છે. ગમે તે જ્ઞાતીનો કે ગમે તે દર્શનનો માણસ હોય તેનામાં પ્રથમ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની જગાસા ઉત્પન્ન થાય અને પછી જૈન શાસ્ત્રકારોઓએ સિદ્ધાંતો-શાસ્ત્રમાં વર્ણન કરેલાં છે, એવા શુદ્ધ અધ્યવસાય વિચારો કે ભાવના થાય અને શુદ્ધ જ્ઞાન મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરે, અને પોતાનું વર્તન, ચારિત્ર તે શુદ્ધ નિર્મળ રાખે, અને સમ્યક્ ક્રિયા કરે તો પરિણામે તે ઉચ્ચ સ્થિતિ-અતીત મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે એમ માનેલું છે.

૧૦. આત્મોન્નતિનો ધ્વજક ગમે તે હોય તોપણ તેણે તેમાં આગળ વધવાની ચરવાત કરતા પહેલાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ; આ ત્રણ તત્વો જરોજર જોળખવાં જોઈએ. એ ત્રણ તત્વ શુદ્ધ હોય તેમાં કોઈપણ જ્ઞાતનું દુષણ ન હોય, તોજ તેમનો કહેલો રસ્તો શુદ્ધ હોઈ શકે, નહિ તો હોઈ શકે નહિ, એમ આપણને સામાન્ય દ્રષ્ટિથી વિચાર કરતાં જણાઈ આવે છે. જૈન શાસ્ત્રકારોએ એનેજ ઘણું મહત્ત્વ આપેલું છે. અને આત્મોન્નતિના સાધક ઉપર પહેલી ફરજ એજ રાખેલી છે કે જે તે પોતાના આત્માની ઉન્નતિ ધ્વજીતો હોય, તો જેઓ એ આત્મોન્નતિનો રસ્તો બતાવેલો છે, તેઓ કેવા હતા. તેઓનું ચારિત્ર કેવું હતું, તેનો પ્રથમ અભ્યાસ કરવો જોઈએ, નિદાન જાણવું જોઈએ. જેઓનું જ્ઞાન અને ચારિત્ર શુદ્ધ નથી, અને જેઓ હાથીના ચાવવાના અને દેખાડવાના દાંત જુદા, એવા પ્રકારની વર્તણૂક-વાળા હોય તેઓ જે રસ્તે ઉન્નતિ બતાવે તે સર્વદા નિર્ભય છે, એમ માનતા પહેલાં બહુ વિચાર કરવા જોઈએ.

૧૧. આપણે નવ પદની યોજનાનું અને તેના ગુણોનું યથાર્થ જાણવું પડેલું છે, અને પંક્તિ-તેનું ચિંતવન-મનન કરીએ તો તેમાં શું ચીજ રહેલી છે, અને તેના ચિંતવન અને મનનદ્વારા આપણે પોતાની ઉન્નતિ શી રીતે કરી શકીએ, તેનો કંઈ બાસ આપણને બાલમ પડશે.

૧૨. જે સ્વભાવ સારા અથવા નરસાનું ધણા ભાગે અનુકરણ કરનાર હોય છે, હિન્દીમાં જે મહાન વ્યક્તિઓ થઈ ગઈ છે, તેઓ પણ તેના પુર્વે જે કોઈ મહાન થઈ ગયેલા હશે, તેનું નામ સાંભળીને પોતે જે સ્થિતિમાં મુકાયેલો છે, તેના કરતાં ઉચ્ચ સ્થિતિ કોઈ જુદી છે, અને તે પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ એવી તેનામાં ભાવના સ્વભાવિક ઉત્પન્ન થવી જોઈએ. જે એવી ભાવના તેનામાં ઉત્પન્ન ન થાય તો તેને કદી પણ પોતાને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં અસંતોષ અને ઉન્નત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જગાસા થઈ શકે નહિ, અને તેવી જગાસા ઉત્પન્ન થયા સિવાય તે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન પણ કરે નહિ. નવપદ ધર્મમાં જે જે દેવ, અને ગુરુતત્વની યોજના છે, તે આપણને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંથી ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જગાસા ઉત્પન્ન કરવાને સાધનશ્રુત છે.

૧૩. નવપદ્યંત્રમાં જે ઉચ્ચ સ્થિતિ-પરમાત્મપદ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનું છે એ પદને ઉચ્ચ પ્રદેશમાં સ્થાપન કરેલ છે અને તે સાધ્ય છે. તેના સાધક મુનિ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય અને કંઈક અંશે અરિહંત છે. જૈનશાસ્ત્રકારોએ ઉન્નતિના આર્થના શુદ્ધ સાધક સર્વ વિરતી પદ ધારણ કરનાર સાધુ-મુનિને ગણેલા છે. શ્રાવક-ગૃહસ્થને દેશ વિરતીના એટલે અંશે મોક્ષના ત્યાગી માનેલા છે, તેથી તે જો કે સાધકપણાના દરજ્જામાંથી ખાતલ નથી, પણ શુદ્ધ ચારિત્રધારક મુનિ જેટલે અંશે પોતાની ઉન્નતિ જલદી પ્રાપ્ત કરશે તેટલે અંશે ગૃહસ્થધર્મનો આરાધક ન કરી શકે એ સ્વભાવિક છે, અને તેથીજ સાધક પદમાં મુનિની મુખ્યતા છે. શ્રાવક-ગૃહસ્થ ગોણુ હોવાથી એમાં તેની યોજના કરેલી નથી તેથી મોક્ષ પદ પ્રાપ્તિના પોતે અનઅધિન કારી છે, એવું જાનવાનું ગૃહસ્થને કારણ નથી.

૧૪. નવપદના સાધનદ્વારા આત્માની પ્રગતિ કરવાની ઇચ્છા ધરાવનાર સાધકે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ શાસ્ત્ર અને શુદ્ધ ગુરુદ્વારા જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, તેના સ્વરૂપનાં જાણપણાની સાથે જો તેનું શાસ્ત્રીય રીતે આરાધન કરવામાં આવે તો તેને વિશેષ ફળદાયી થાય એ સ્વભાવિક છે. અંતરે તેનું જે કંઈ વર્ણન કરવામાં આવેલું છે તે ચત્કિચિત માત્ર મુચન રહે છે.

૧૫. નવપદ યંત્રની અંદર અરિહંત પદ મુખ્ય પદે સ્થાપન કરેલ છે. અરિહંત પદનીના ધારક પણ મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્નવાન હોય છે, અને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદ મોક્ષપદ છે, છતાં અરિહંત પદની મુખ્ય પદમાં સ્થાપના કેમ કરવામાં આવેલી છે, એ પ્રશ્ન સ્વભાવિક ઉદ્ભવે છે, તેને માટે શાસ્ત્રકારોએ એવો ખુલાસો કરેલો છે કે, આ જીવનમાં મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવાનો દરેક જીવે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, કેમકે મોક્ષપદમાં જે આત્મિક આનંદ-સુખ રહેલું છે, તે દેવતાના ભવમાં પ્રાપ્ત થતા સુખ કરતાં અનંતગણું છે. વર્તમાનમાં ધનાદય પ્રદેશના વસનારાઓમાં જોએ પુષ્કળ ધનવાન હોય છે, અને પ્રાપ્ત થએલા ધનથી સુખ સાદીથી ભોગવવાની ઇચ્છાવાળા ક્રાન્સ રાજ્યના પારીસ સહેરમાં જઈને વસે છે, તેવી રીતે જોએએ આત્મિક ઉન્નતિ સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરી નથી અને પુણ્ય સંગ્રહ વધુ થયો છે, તે પુણ્ય ફળ ભોગવવાને માટે દેવતાની ગતી પ્રાપ્ત થાય છે. મનુષ્યના ભવ કરતાં દેવતાના ભવમાં પૌદ્ગલીક સુખ વિશેષ હોય છે તે દેવોમાં પણ ઈદ્રિય સુખ અધિક માનેલું છે. તેમનું સુખ મર્યાદિત છે, તેની જેટલી સ્થિતિ હોય તે સ્થિતિ પૂર્ણ થાય એટલે તેમને દેવતાની ગતિમાંથી મનુષ્ય યા બીજી ગતિમાં જવું પડે છે, ને તે વખતે તેમને ઘણું દુઃખ થાય છે, તેથી તે સુખને જાનીઓએ સુખ તરીકે માનેલું નથી; કેમકે જે સુખને આંતરે પાણું દુઃખ થવાનું છે તે સુખને ખરા સુખ તરીકે કેમ સ્વીકારી શકાય? મોક્ષનું સુખ દેવતા અને ઈદ્રિયા સુખ કરતાં અનંતગણું વધારે છે, અને તે સદા શાશ્વત છે, તે સુખ એક વખતે પ્રાપ્ત થયા પછી તે નષ્ટ થવાનું નથી. જે પ્રદેશમાં આત્મા સદા આનંદમાં જ રહે છે અને

જેટલા કાળમાં તે જરૂર એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરશે, આવો ઉપદેશ કરનાર આપણામાં એવી ભાવના ઉત્પન્ન કરવાને પોતાના જ્ઞાનથી શુદ્ધ સ્વરૂપ જતાવનાર અને દરેક ભૂખ્ય જીવ પોતાની ઉન્નતિનો સાધક પોતેજ છે, એવી શુદ્ધ પરિપક્ષા કરનાર, આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરવાનો રસ્તો જતાવનાર, અને આત્મિક ધનનો ખજાનો જતાવનાર શ્રી અરિહંત મહારાજ તેઓએ સ્વકલ્પિત કરી છે અને સિદ્ધ પરમાત્મામાં જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તીર્થ વગેરે ગુણો પ્રાપ્ત થએલા છે, તે ગુણો પોતે પ્રગટ કરેલા છે. સિદ્ધ ભગવંતમાં જે અનંત જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રાદિ ગુણો છે તેટલાજ ગુણો અરિહંત ભગવંતમાં છે. ધાતીકર્મ અપાત્રિને પોતે પોતાની આત્મિક ઋદ્ધિ પ્રગટ કરી છે, ફક્ત ભવોપમાહી કર્મની કૃતલીક પ્રકૃતિઓ જ જાણી રહેલી છે તે આયુષ્ય કર્મ પૂર્ણ થયે ૧૪ મુગલ સ્થાનક પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ ગતિમાં જ પોતે ખીરાજનાર છે. તેમણે શુદ્ધ સાધન કરી સાધ્ય પ્રાપ્ત કરેલું છે, અને સર્વ જગતના જીવો પોતાના જેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરો એવી જેના હૃદયની અંદર ભાવના વરતી રહેલી છે, પોતે આત્મિક ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છતાં પરાપકારાર્થે અનેક દેશમાં પ્રયાણ કરીને જગે જગે નિઃસ્વાર્થ એજ ઉપદેશ આપવાનું જેમણે કાર્ય કરેલું છે, સાધક વર્ગમાં જેઓ મુખ્ય છે, સાધક વર્ગમાં એમની યોગ્યતા કરવાને ખીજા જીવો સક્તિવાન નથી; કેમકે સામાન્ય કેવળી કરતાં એમની બાહ્ય ઋદ્ધિ પણ વધારે હોય છે. અરિહંતનું ખીજું પર્યાયવાચક નામ તીર્થંકર છે. તીર્થંકર નામ કર્મની પ્રકૃતિનો જેમને હૃદય થએલો છે. તીર્થંકરના કર્મની પ્રકૃતિ એ ધણા પુણ્ય સંયોગે જ પ્રાપ્ત થાય છે. સામાન્ય કેવળી અને તીર્થંકર કેવળીની આત્મિક ઋદ્ધિમાં કંઈ તફાવત હોતો નથી, પણ સામાન્ય કેવળી કરતાં તીર્થંકરની પુણ્યાપી વિશેષ હોય છે, તેથી તેમને નવ પદ પંચની અંદર મુખ્ય પદ આપેલું છે. અરિહંતના બાર શુભ, ચૈત્રીય અતીશય અને વાણીના પાંચીસ શુભનું સ્વરૂપ સમજવા જેવું છે. તેમને મહા ગોપ અને નિર્ધામકનું વિશેષણ શાસ્ત્રકારોએ આપેલું છે. જૈન ધર્મમાં બ્યવકારિક દ્રષ્ટિએ તેમનેજ શુદ્ધ દેવ માનેલા છે.

સિદ્ધ મોક્ષપદ અરિહંત પદ ઉપર મોક્ષપદની સ્થાપના કરેલી છે. સિદ્ધ પદના મુખ્ય આંક મુણ્ડ જતાવેલા છે. સિદ્ધ સ્થાન ચૈદ્રંગલોકના ઉપર છે. જેને સિદ્ધ સીલા કહેવામાં આવે છે. ચૈદ્રંગલોકની અંદર મનુષ્ય ક્ષેત્ર પીક્ષતાળીય લાખ યોજનનું છે, અને તેટલોજ પ્રદેશ સિદ્ધ ક્ષેત્રનો છે, સિદ્ધ સીલા જગત આગરે છે. તેનું વચકું દળ આંક યોજન જેટલું નહું છે અને ઉપરનો ભાગ માખીની પાંખ જેટલો પાંતળો છે. તેનો રંગ શ્વેત અર્જ, સોના-રૂદ્ધીક રતનના જેવો ઉજ્જવળ છે. તે સિદ્ધ સીલા અને આંકોકનો પ્રદેશ એ બેની વચમાં એક યોજન જેટલો પ્રદેશ છે. સિદ્ધના જીવો લોકના અંતને સ્પર્શ કરી રહેલા છે. ત્યાંથી સિદ્ધના જીવને ફરી જન્મવાનું કે મરવાનું નથી.

કેટલાક ધર્મવાળાઓનું એવું માનવું છે કે મોક્ષ થએલો આત્મા જીવ, પાછો ધારણ પરત્વે અવતાર ધારણ કરે છે અને પાછો મનુષ્ય લોકમાં જન્મ લે છે. જૈન શાસ્ત્રકારો આ માન્યતા સ્વીકારતા નથી. દરેક જીવ જ્યાં સુધી કર્મસહીત છે ત્યાં સુધીજ તેને જન્મવાનું અને મરવાનું છે, જન્મમરણને મહાન દુઃખ માનેલું છે, કર્મસહીત જીવ મોક્ષપદનો અધીકારી નથી, અને મોક્ષમાં જઈ શકતો નથી. જીવ અરપી છે, કર્મને લીધેજ તેને નવાં નવાં રૂપ ધારણ કરી અવતાર ધારણ કરવા પડે છે, એક વખત કર્મમળથી રહીત થઈ

પોતાની આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી શીધી અને પોતે શુદ્ધ ચીદાનંદ સ્વરૂપ થયો, અને તમામ કર્મ ખપાવી મોક્ષ પદ પ્રાપ્ત કર્યું તો પછી તેને જન્મવાનું-મરવાનું છે નહિ. જીવમાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય રહેલું છે. તેના ઉપર કર્મબળ લાગેલું હોવાથી દરેક વ્યક્તિમાં જુદી જુદી અવસ્થાનો ભાસ થાય છે, દરેક જીવે પોતાની જે આત્મિકરિદ્ધિ પ્રગટ કરવાને માટે પ્રયત્ન કરવાનો છે, અને એક વખત બે શુદ્ધ આત્મિક રિદ્ધિ કેવળ જ્ઞાન; દર્શન, અને ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયું તો પછી તે સંક્ષિત પાછી કોષ કાળે પાછી જવાની નથી. એવાં મનુષ્યોનેજ જીવનચક્રાની પક્ષી આપી રાક્ષસ, અને તેઓજ મનુષ્યનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેથી તેની પણ ગણના દેવ પદમાંજ કરેલી છે. એજ દેવ છે, અને તેજ દરેક જીવનું સાધ્ય છે.

ગુરુ તત્ત્વમાં મુનિ ઉપાધ્યાય અને આચાર્યનો સમાવેશ કરેલો છે. પાંચ મહાવ્રત-અહિંસા, સત્ય, અયૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અને પરિગૃહ ત્યાગ એ મુખ્ય છે. કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, અને કરે તે સારી જાણી તેની અનુમોદના કરવી નહિ, એ પહેલું વ્રત છે. શાસ્ત્રમાં સત્યનું જે સ્વરૂપ જતાવેલું છે તે રીતે હંમેશ સત્ય બોલવું, જુઠું બોલવું નહિ, ખીજ પાસે બોલાવવું નહિ, અને જુઠું બોલે તેને સારો માનવો નહિ. આ તેમનું ખીજું વ્રત છે. કોઈની કંઈ પણ ચીજ-વસ્તુ તેની પરવાનગી સિવાય લેવી નહિ. લે તો તે અદત-ચોરી કરે, તેથી ચોરી કરવી નહિ; કરાવવી નહિ, અને કરે તેને સારો માનવો નહિ, આ તેમનું ત્રીજું વ્રત છે. અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવું, મૈથુન સેવવું નહિ, કોષને સેવવાનો ઉપદેશ આપેલો નહિ, અને મૈથુન સેવનારની અનુમોદના કરવી નહિ, આ ચોથું વ્રત છે. કંઈ પણ દ્રવ્ય-પરિગૃહ શાસ્ત્રકારોએ ચારિત્રના નિર્વાહ સારજ કપડાં અથવા કાષ્ટપાત્ર, કે ઉપકરણ રાખવાની આજ્ઞા આપેલી છે તે સિવાય રાખવું નહિ, રખાવવું નહિ; અને રાખે તેને સારો કરી જાણવો નહિ, આ તેઓનું મુખ્ય પાંચ મહાવ્રત છે. એવા શુદ્ધ કંથન કામનીના ત્યાગી, શુદ્ધ ધર્મના ઉપદેશ મુનિમહારાજ છે, અને તે સદાવંદનીય છે. મુનિના એ ગુણો ઉપરાંત પણ ખીજા ગુણો શાસ્ત્રકારોએ જતાવેલા છે, એવા ગુણોના ધારક-ભાવ મુનિને આત્મિક ઉન્નતિના આરાધક-અધીકારી ગણેલા છે. ગમે તે જીવ, બાવસાધુના જે બાવશાસ્ત્રકારોએ જતાવેલા છે તેવા બાવવાળો થાય નહિ ત્યાં સુધી તે આગળ પ્રયાણ કરવાને માટે શુદ્ધધર્મ ધ્યાન તથા શુદ્ધ ધ્યાન કરવાનો અધીકારી નથી, તેનાથી તેવા પ્રકારનું ધ્યાન થઈ શકે નહિ. શુદ્ધચીત્તને એ પદ પહેલું પગથીવા રૂપ છે. ઉપાધ્યાય અને આચાર્ય મિનપદ્ધી અધીક અધીક, ગુણવાન છે. તેઓને શાસ્ત્ર અભ્યાસ અધીક અધીક હોય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેઓનો અનુભવ પણ અધીક અધીક હોય છે. મુનિગણ તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર હોય છે. મુનિઓને શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતનું મુળથી તથા અર્થથી તેઓ જ્ઞાન આપે છે. આચાર્ય મહારાજ પાંચ પ્રકારના આચાર, જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, અને વીર્યાચાર; એ પાંચના શુદ્ધ રીતે પાળનાર અને સાચો શુદ્ધ રસ્તો જતાવનાર હોય છે. આચાર્ય છત્રીય ગુણના ધારક હોય, જગતના જીવોને સત્ય ઉપદેશ આપવાને સમર્થ હોય, અને કશું માત્ર પણ કોષને ધારણ કરે નહિ, એટલે સદા ચાંત-ક્ષમા ગુણ ધારણ કરે, હમેશ અપ્રમત ધર્મનો ઉપદેશ આપે, ક્રમકે જીવોને પ્રમાદ છે, એ આત્મોન્નતિને અટકાવનાર, સંસાર ચક્રમાં ગોચું બવશાવનાર છે. મંદ, વિપથ, કપાય, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિકટ્યા અને નિદ્રાઓમાં કાળ ગુમાવનારને જ્ઞાનીઓએ

પ્રમાદી દહેલા છે. પ્રમાદની વ્યાખ્યા બહુ વિશાળ છે, અને તેનું સ્વરૂપ ખાસ સમજવા જેવું છે. એવા પ્રમાદનું સ્વરૂપ સમજી અને સમજાવે, પોતે પ્રમાદમાં ફસાય નહિ અને જીવોને પ્રમાદમાં ન ફસવાને માટે ઉપદેશ આપે, પોતે અકલુષ અને અભાવી હોય, જગતના જે પદાર્થો છે, તેનું સત્ય સ્વરૂપ શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલું છે તેનું પ્રગટ કરે ઇલાદિ ઘણા ગુણના ધારણ કરનાર આચાર્ય હોય છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજ મુનિના જે ગુણો શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલા છે તે ઉપરાંત જૈન સિદ્ધાંત માર અંગતું નિરંતર સત્ક્રમ ધ્યાન કરે, મૂળ સૂત્ર તથા તેના અર્થના જાણકાર રસિક હોય, ખીન્ન અધિકારી વર્ગને તે બહાવે, બહુવચની એટલી બધી શક્તિ-પાવર તે પોતાનામાં ઉત્પન્ન કરે કે ગમે તેવો મૂર્ખ સિધ્ધ હોય તેને પણ પંડિત કરવાને સમર્થ થાય. શીતલ વચનોએ કરી, શિષ્ય અને પોતાના સમાગમમાં આવનારને શાંતિ ઉપજાવે, થી અરિહંત ભગવંત તથા કેવળી ભગવંતના અભાવે જૈન શાસનમાં આચાર્યને રાજ સરખા, અને ઉપાધ્યાયને રાજકુંવર સરખા ગણેલા છે, એવા ગુણના ધારક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ, સદા વંદનીય છે. શુદ્ધ ગુરુ છે, અને તેથીજ તેમની યોજના ગુરૂત્તરમાં શાસ્ત્રકારોએ કરેલી છે.

આત્માની અનંત શક્તિ છે, અને તેમાં અનંત ગુણ રહેલા છે, તેમાં પણ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર ગુણોને મુખ્યતા આપેલી છે, આત્માના એ ગુણો સંપૂર્ણપણે વિકાસ પામે તો ખીન્ન ગુણો તો એવા છે કે સ્વભાવેજ તે ગુણો વિકાસ પામેજ. તેથી એ ગુણોનો વિકાસ કરવાને ખાસ ઉદ્યમવાન થવાને માટે અને હંમેશા આપણી દ્રષ્ટિ તે ઉપર રહે તે સાર નવપદ યંત્રમાં તેની યોજના થયેલી લાગે છે,

સર્વ જીવો પોતાપોતાના કર્મોનુસાર સુખ દુઃખ ભોગવે છે, અને આ સંસારચક્રમાં ભમે છે, જન્મ મરણ કરે છે, અને હવે અથવા નીચ અતિ પ્રાપ્ત કરે છે, આત્માની અનંતિ-શક્તિ જે કર્મભળથી ઢંકાઈ ગઈ છે, તે કંઈ એકદમ ખુલ્લી થઈ શકતી નથી. તે ક્રમસર થાય છે, આત્મોન્નતિના ઇચ્છે તે ક્રમ જાણવા સાર નવતત્વ, કર્મચંથ અને ગુણસ્થાન કર્મશિદ્ધન ઇત્યાદિ ગ્રંથોના ખાસ અભ્યાસ કરવો જોઈએ, જ્યારે તેનું ચર્ચાર્થ સ્વરૂપ સમજવામાં આવશે ત્યારે આત્મોન્નતિ કેવા ક્રમસર કરવી તેનું સ્વરૂપ સમજાશે, અને પોતે કેવી રીતે પ્રગતિ કરવી તેની લાઘન મુકરર કરવા ધારશે તો તે કરી શકશે.

ચાલ પ્રકારના ગુણોનાં સ્થાન અને આઠ પ્રકારનાં કર્મ, અને તેના ઉત્તર ભેદ ૧૫૮ નું સ્વરૂપ ખાસ સમજવા જેવું છે. ગુણોનાં ૧૪ સ્થાનનાં અવિરતી સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાન એ નામનું ચોથું ગુણસ્થાન માનેલું છે, જ્યાં સુધી એ ગુણસ્થાનનો જીવ અધિકારી થએલો ન હોય, તેમનું જ્ઞાન એ સમ્યક્-ચર્ચાર્થ-જ્ઞાન ગણાતું નથી, અને આત્મોન્નતિની ચર્યાંત એ ગુણસ્થાનકથી થાય છે. આઠ પ્રકારના કર્મમાં મોહનીકર્મ નામનું કર્મ છે, મોહ જીવને મુકાવે છે, અને તેના ૨૮ ભેદ-કારણ છે. એ મોહનીકર્મ સર્વથા ક્ષય થાય ત્યારેજ જીવ મોક્ષપદનો અધિકારી બને છે. મોહનીકર્મના મુખ્ય બે ભેદ છે:-એક ચારિત્રમોહની અને ખીન્ને દર્શનમોહની. જીવોને શુદ્ધ ચારિત્રવાન થવાને ૨૫ પ્રકારના ચારિત્ર મોહનીકર્મ, અને ત્રણ પ્રકારના દર્શન મોહનીકર્મ ક્ષય કરવા જોઈએ, ને દશમા ગુણસ્થાનકે ક્ષય થાય છે, અને ક્ષય કરવાને મજબુત મનોબળની જરૂર છે, તે બધું એકદમ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી.

ચોથું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરવાને માટે ૨૮ પૈકી સાત ગુણ પ્રાપ્ત કરવાની શાસ્ત્રકારોએ આપ-
સ્થકતા દર્શાવી છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ; આ ચારને કપાયનું નામ આપેલું છે,
અને જીવેને પ્રગતિ આત્મોન્નતિ કરતાં અટકાવનાર અને સંસારમાં બંધાવનાર તેજ છે.
એ દરેકના ચાર ચાર ભેદ છે:-સર્વથા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ત્યાગ શુદ્ધસ્થિતિમાંથી
થઈ શકે નહિ. તેના અધિકારી મુનિઓને ગણેલા છે, અને તે યોગ્ય છે, એમ શાંત ચિત્તથી
વિચાર કરતાં લાગ્યા સિવાય રહેશે નહિ. એ ચાર ચાર ભેદમાં મુખ્ય ભેદને અનંતાનુબંધી
નામ આપેલું છે. એ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનું સ્વરૂપ સમજી તેનો
ક્ષય, ઉપસમ અથવા ક્ષયઉપસમ કરવાથી તેમજ દર્શન મોહનીતીને જે ત્રણ પ્રકૃતિ છે, તેનો
પણ ક્ષય, ઉપસમ અથવા ક્ષયઉપસમ કરવાથી ચોથું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે. અહીં
તેને શુદ્ધ દેવ ગુરૂ અને ધર્મની પણ ચદા થાય છે. આ ગુણને સમ્યક્દર્શન એવું નામ
આપેલું છે, અને તેથી નવપદ્યત્રમાં ધર્મતત્ત્વમાં તેને અગ્રેસર પદ આપેલું સંભવે છે. આ
સમ્યક્ત્વ ગુણ એ આત્માનો ગુણ છે, અને તે આત્માના શુદ્ધ શુદ્ધતર ચક્ષુતા પ્રજ્ઞામ,
અધ્યવસાય અને વૈરાગ્યભાવથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. એ સમ્યક્ત્વના બે ભેદ છે:-એક વ્ય-
વહાર સમ્યક્ત્વ અને બીજું નિઃશ્વસમ્યક્ત્વ. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ એ નિઃશ્વસમ્યક્ત્વ પામવાનું
કારણ છે. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત: સમ્યક્ત્વાન જીવની ખાલ કૃતિઓથી માલમ પડવાનો
સંભવ છે, અને તેને માટે ૬૭ ગુણ વર્ણવેલા છે. સમ્યક્ત્વવાન જીવની કરેલ શુભ ક્રિયા
મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવાનું નિમિત્ત છે. દાન, શીલ, તપ અને બાવ વગેરે સમકિત ગુણ સિવાય
મોક્ષ પ્રાપ્તિનું કારણ થતું નથી. આ સમ્યક્ત્વનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજાવવાને માટે સિદ્ધાંત-
જનનાશ્વમાં ધણે કેદાણે વર્ણન આપેલું છે. સમ્યક્ત્વાન જીવ મુખ્યત્વે પાંચ લક્ષણથી
ઓળખી શકાય છે.

૧. ઉપશમ—પહેલું લક્ષણ ઉપશમ—ક્ષમા ગુણ છે અને તે ક્રોધના ત્યાગથી ઉત્પન્ન
થાય છે. આ ક્ષમા ગુણ એટલે દરજ્જે ઉત્પન્ન થવો નેહએ કે ક્રોધ માણસે આપણો
અપરાધ—ગુનો ક્યો હોય તેનું મનથી પણ માફ—અહિત થીતવું નહિ, તેના ઉપર મધ્ય-
સ્થભાવ રાખે.

૨. સંવેગ—ઉત્તમ પ્રકારે સંવેગ ભાવનો ધારણ કરનાર એટલે મોક્ષપદ—મોક્ષના
સુખની જાણ કરનાર હોય. મનુષ્ય અને દેવતાના ભવમાં જે સુખ છે, તે સર્વ પૌદ્ગ-
લિક સુખ છે, તે આત્મિક સુખ નથી. પૌદ્ગલિક સુખ પ્રાપ્ત: દુઃખ ચર્મિત હોય છે, તેથી
સમ્યક્ત્વવાન જીવ તેને દુઃખરૂપ માને છે. મનુષ્ય અને દેવતાના ભવમાં જેને સુખની ઉપમા
આપવામાં આવે છે, તે સુખ પણ સદા શાશ્વત હોતું નથી. ક્ષણિક મર્યાદિત હોય છે, તે
પૂર્વની પુણ્યતાના ફળરૂપે ભોગવવાનું હોય છે. મોક્ષનું સુખ એ શાશ્વત સુખ છે, એ
આત્મિક સુખ એક વખત પ્રાપ્ત થઈ તો પછી તેનો નાશ થતો નથી તેથીજ સમ્યક્ત્વવાન
જીવ હમેશા મોક્ષ સુખનો ઇચ્છક હોય છે.

૩. નિર્વેદ—આ ગુણનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રકારોએ એવું જતાવેલું છે કે જેમ બંધીખાના-
નેલમાં પડેલા જીવો, તેમાંથી છુટવાને માટે હમેશા ઈચ્છાવાન હોય છે. જેલમાં સરકાર
તરફથી કેદીઓને સુખ આપવાની ઈચ્છા હોતી નથી, જે સુખ—સ્વતંત્ર જીવો સ્વતંત્રતાથી
ભોગવી શકે છે, તેનો જેલમાં અભાવ હોય છે. અહિં તેને જેલ ભોગવવાની મુદત મુધી

પરતંત્રપણે રહેવું પડે છે. સખ્ત મનુરીવાળા કેદીઓને ઇચ્છા સિવાય પોતાથી ન થઈ શકે એવી મનુરી કરવી પડે છે છતાંદિ-ધણી ઘણી વીટળનારો જ્વલનિવાસી જીવને ભોગવવી પડે છે, તેથી તે જ્વલમાંથી છુટવાને હમેશ જીજ્ઞાસાવાન હોય છે, તેમ સંસારી જીવને સંસારમાં રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભાદિ, પરવિભાવ જનિત જન્મે, જરા, મરણ, રોગ, શોક, વિયોગ, બંધનું છેદન, તાડન, તર્જનાદિ, મોહ, વિકળતા, ભવ બ્રમણે કરીને ગહન એવા સંસાર દુઃખને બંધીખાનારૂપ માની, તેનાથી ત્રાસ પામી અને ધર્મ એજ તારનાર છે, એમ જાણી ધર્મવડે ભવ બ્રમણથી છુટવાની ઇચ્છા થવી એને નિવેદ એવું નામ આપેલું છે.

૪. અનુકંપા—દયા નામે લક્ષણ છે. તે દયાના બે ભેદ છે.—એક દ્રવ્ય દયા અને બીજી ભાવદયા. દ્રવ્ય દયા દીન, હીન, રોગી, શોગી, શોકવાળા-ગ્તાની વિગેરે વિવિધ પ્રકારે દુઃખ ભોગવતા જીવોની દયા કરી તેને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મદદ તથા સહાય આપી તેમને દુઃખમાંથી છોડાવવાની તજનીજ કરવી તે. બીજી ભાવદયા—ધર્મરહિત પ્રાણીઓ ધર્મનું ધર્મ નહિ સમજવાથી તથા તે નહિ આદરવાથી બીજી ગતિમાં માફી ગતિના ભાજન થશે, અને નરક તીર્થથ ગતિનાં દુઃખ પામશે, માટે તેને ગુણ મેળવે, ગુણી થાય, ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી યથાશક્તિ ધર્મ આરાધન કરવાવાળા થાય એવી ભાવના ઉત્પન્ન કરવી, અને તેમ કરવાને પોતે યથાશક્તિ પ્રવર્તિ ઉદ્યમ કરે એને યોગ્ય અનુકંપા લક્ષણ કહ્યું છે.

૫. આસ્તિકતા—રાગ દ્વેષથી રહિત, અને કેવળજ્ઞાન ભાસ્કર એવા ચિતરાગ જીને-શ્વર દેવે કહેલો ધર્મ, જે વ્યવહાર અને નિઃશય ધર્મ કહેલો છે, તે સત્ય છે, એવી દ્રઢ ભાવના તેને આસ્તિકતા નામે પાંચમું લક્ષણ કહેલું છે.

આ પાંચ લક્ષણથી સમ્યક્ત્વવાન જીવનું સ્વરૂપ સમજાય છે અને તેથી સમ્યક્ત્વનું લક્ષણ સમજવાને સરળતા થાય છે. જેનામાં સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થાય તેજ જીવ શાસ્ત્રનું રહસ્ય સમજી શકે, તેના સિવાયના જ્ઞાનને અજ્ઞાન માનવામાં આવે છે, અને સમક્તિ સહિત જ્ઞાનવાન જીવજી પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે, એમ શાસ્ત્રકારોનું માનવું છે.

કાળદોષના કારણથી સાધારણ ધર્મશાસ્ત્રનો અભ્યાસી અને સહજ માર્ગાનુસારીના ગુણો ધારણ કરનાર હોય છે, તેઓને પોતાના જે ગુણોનું અર્જુણ થાય છે, અને સકળ-ગુણ સંપન્ન પોતેજ છે એમ અબીમાન થાય છે પણ શાસ્ત્રકારોએ સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન કરતા પહેલાં પણ કેટલાક સારા ગુણો ઉત્પન્ન કરવા પડે છે. મોક્ષના ઇચ્છક અને ગુણો ઉત્પન્ન કરનાર જીવોમાં દયા દરજ્જે છે, એનું આત્મનિરિક્ષણ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ યોગની આઠ પ્રકારની દ્રષ્ટિ ખતાવેલી છે. એ સંબંધી યોગશાસ્ત્ર, યોગબિંદુ, યોગદ્રશિસમુચ્ચય વિગેરે ગ્રંથો છે. બાળજીવોના ઉપકારાર્થે ઉપાધ્યાયજી યશોવિજયજી મહારાજે યોગની આઠ દ્રષ્ટિની સંખ્યા બતાવેલી છે. તે ખાસ વિચારવા અને મનન કરવા જેવી છે. સમ્યક્ત્વવાન જીવને પાંચમી દ્રષ્ટિ ઉત્પન્ન થવી જોઈએ, એ જીવ કેવો હોવો જોઈએ, તેનું સ્વરૂપ પાંચમી સંખ્યામાં ખતાવેલું છે તે સમજવાથી પોતાનામાં એ ગુણ ઉત્પન્ન થશે છે કે નહિ તે સમજાશે. એટલુંજ નહિ પણ પોતે એ ગુણનો અધીકારી છે કે કેમ તે પ્રથમની ચાર સંખ્યા સામે આ પાંચમીના અર્થનું ચિંતન કરવાથી પોતે નક્કી કરી શકશે. સર્વે પ્રભુએ જે ધર્મ કહેલો છે તેજ સત્ય છે, તેમાં તેને બ્રાંતિ હોય નહિ અને જીનોક્ત તત્વોનો સક્ષમબોધ તે.

નામાં હોય; બાળકો રમતમાં ધુળનાં કિંવા રમકડાંનાં ધરો બનાવે છે, અને તેમાં આનંદ માને છે, તે પછી બાગી નાખે છે, તેના જેવી આ બન્નેયેટા તેને લાગે છે. અદ્વિતિ અને નવે નિધિ પોતાના આત્મામાં રહેલી છે, એવી દ્રઢ ભાવના તેનામાં હોય છે. પાંચ ઇન્દ્રિયના જે વિકારો છે, તેમાં તેની રમણતા ન હોય, જગતના પુદ્ગલિક વિકારામાંથી યથા-શક્તિ પોતાનું મન પાછું હાવી તેને છોડનારો હોય, સ્થિર ચિત્તવાન હોય, ચપળ તેમજ નિહુર ન હોય, સંતોષવાન હોવાની સાથે દોષોનો નાશ કરનાર અને નવિન નવિન ઉત્તમ ગુણો પ્રગટ કરનાર હોય, ઇલાદિ ગુણો સમ્યક્ત્વવાન જીવમાં સ્વભાવે હોય છે. સંસાર ચક્રમાં ભ્રમતાં-જન્મમરણ કરતાં અનંતકાળ ગયો અને જશે. હજુ કેટલો કાળ ભ્રમવાનું છે, એની યાત્રી મહારાજ સિવાય કોઈને ખગર નથી. જૈનશાસ્ત્રકારોએ તે સમજની એક કુંચી બતાવી છે એને તે એ છે કે જે જીવને એક વખત સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થયો તો પછી તેને બાવી અનંતકાળ સુધી ભ્રમવું પડવાનું નથી, પણ થોડા ભ્રમમાં તે જીવ પોતાની યથાર્થ આત્મોન્નતિ કરી મોક્ષસ્થાન મેળવી શકશે. તે જીવ બહુસકર્મિ હોય તોપણ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં નિશ્ચય મોક્ષ પદ પ્રાપ્ત કરશે. જીવોના ભ્રમોની ગણતરી સમ્યક્ત્વગુણ ઉત્પન્ન થાય ત્યારથીજ ગણાય છે. સમ્યક્ત્વ-ઉત્પન્ન થતા પહેલાં જે પરભવના આયુષ્યનો બંધ પાડ્યો ન હોય તથા સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હોય પણ પાછો તે ગુણ વખી નાખ્યો ન હોય તે બે સિવાયના સમ્યક્ત્વવાન જીવ પરભવમાં દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે, અને આ દેહ છોડી દેવપણામાં ઉત્પન્ન થાય. તિર્થંકર મહારાજના ભરોની ગણતરી પણ સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હોય તે બવથીજ ગણાય છે. એ ઉપરથી સમ્યક્ત્વ ગુણ કેટલો મહત્વનો છે, તેનું મહત્વ આપણે સમજી શકીએ છીએ, અને તે શુભ પ્રગટ કરવાની આપણી દર-જનું આપણને બાન થાય છે.

સમ્યક્જ્ઞાન—ત્યાર પછી ધર્મ તત્ત્વમાં જ્ઞાનપદની યોજના છે. જૈનદર્શનમાં સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્ર, એ ત્રણ ગુણોને રત્નની ઉપમા આપી છે. વ્યવહારમાં-દ્રવ્યમાં ઝવેરા-તની ઉત્તમ પ્રકારના દ્રવ્યમાં ગણતરી કરેલી છે, તે ઝવેરાતમાં પણ રત્નની ગણના ઉત્તમમાં આવે છે તેથી આ આત્મિક ગુણને રત્નની ઉપમા સિવાય બીજી કંઈ ઉપમા આપી શકાય. એ ઉપરથી શાસ્ત્રકારોએ આત્માના બીજા અનંત ગુણોમાં આ ત્રણ ગુણની અધિકતા બતાવી છે અને શાંત ચિત્ત અને સરળ હૃદયથી વિચાર કરવાથી તેની સસતાની પ્રતીતિ થાય છે. સમ્યક્ દર્શન સંબંધમાં યત્કિંચિત્ ઉપર દિગ્દર્શન કરવામાં આવ્યું છે. હવે આપણે સમ્યક્-જ્ઞાન સંબંધી ઉદાપોદ કરીએ. સમ્યક્જ્ઞાનની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રકારોએ એવી રીતની કરેલી જણાય છે કે જે જ્ઞાનથી વસ્તુનો યથાર્થ ધર્મ જાણવામાં આવે તો જગતની અંદર જે જે પદાર્થ છે, તે તે પદાર્થનો યથાર્થ બોધ જેનાથી થાય, એવું જ્ઞાનજ્ઞાનની દ્રોષીમાં આવી શકે. જેનાથી વસ્તુનો યથાર્થ ધર્મ ન સમજાય, તેને સમ્યક્જ્ઞાનની ઉપમા શી રીતે આપી શકાય ? ધર્મના સ્વરૂપનું જોળખાણ, આત્માના સ્વરૂપનું જોળખાણ, નડ અને ચેતન્યનું જોળખાણ, સ્વ અને પરનું જોળખાણ, બક્ષ અબક્ષ અને પેય અપેયનો વિચાર, સદૃશ્ય-દ્વેષ બેદ અને પવિત્ર તથા દુરાચારનો બેદ અને દર્તવ્ય અકર્તવ્યનું સ્વરૂપ સમજાવનાર જ્ઞાન છે. એ જ્ઞાન એ આત્માની શક્તિ વિભૂતી છે. એ કંઈ નવિન વસ્તુ નથી, પણ તેના ઉપર આવર્ણ્ય લાગેલાં છે. તેને ખપાવીને તે શક્તિને ખીણવની એજ આપણું કર્તવ્ય છે. ઝવેરાત, પથ્થર અને કોયડાની ખાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે વખતનું તેનું સ્વરૂપ જોયું

હોય તો સાધારણ પર્યટ કરતાં ચઢીપાતું જણાતું નથી. પણ જ્યારે સાધારણ પર્યટ અથવા કામલાની ખાણમાંથી તેને જુદુ પાડવામાં આવે છે, અને તેના ઉપર જાણેલી છારી દાઢી નાખવા તેને સરાણ ઉપર ચઢાવવામાં આવે છે, અને પછી તેને ઝોપવામાં આવે છે, તે વખતે તેનું અસહ્ય નર-તેજ માલમ પડી આવે છે. ખાણની અંદરથી બહાર કાઢવામાં આવ્યો તે વખતે તેની જે કીમત થતી હતી તેના કરતાં તેની હબારગણી કીમત વધી જાય છે. એ જે પ્રભાનો પ્રકાશ તેની અંદર માલમ પડે છે; તે કંઈ બહારથી તેમાં દાખલ થઈ શકતો નથી પણ તે તો કુદરતી છે. તેજ પ્રમાણે આત્માની અંદર રહેલું જ્ઞાન એ કંઈ બહારથી આવતું નથી, પણ સદૃશ સમાગમ અને સત્સાત્માવ્યાસ ઇલાહિ નિમિત્તોથી જ્ઞાનના ઉપરતું આવરણ ખરી જવાથીજ એ શક્તિ પ્રગટ થાય છે. જેટલા જેટલા અંશે વિશેષ પ્રગટ થાય તેટલા તેટલા અંશે જ્ઞાનશક્તિ વધે છે, અને તમામ આવરણ ખરી જઈ સંપૂર્ણ શક્તિ પ્રગટ થાય છે ત્યારે જીવને કેવળજ્ઞાન થાય છે. તેનો મહીમા અદ્ભુત છે, કેવળજ્ઞાનીનો જે આનંદ છે તે આનંદ કેવળજ્ઞાન સિવાયના કશો જાણી કે અનુભવી શકે નહિ. તે અવાચ્ય છે. તેનો આનંદ જણાવવાને માટે જ્ઞાનીઓએ બહુ બહુ પ્રકારે ચત્ન કરેલા છે, પણ જે વસ્તુ એવી છે કે જેનું વચનથી વર્ણન થઈ શકે નહિ ત્યાં શો ઇલાજ ? શાસ્ત્રકારોએ દ્રષ્ટાંતથી સમજાવવા ચત્ન કર્યો છે કે જે માણસ મુંગો હોય તેને ઉત્તમ પ્રકારની સ્પર્શિત સ્પ્રોઈ જમાડી હોય તેથી તેને ઘણો આનંદ થાય અને તેથી તેના હર્ષનો પાર રહે નહિ. તે ઘણો ખુશી થાય પણ તે પોતાનો આનંદ બીજાને સમજાવી શકે નહિ તેવીજ રીતે કેવળજ્ઞાનના આનંદનું સ્વરૂપ છે. પાણી અને ધીના સ્વાદનો અનુભવ દરેકને હોય છે, પણ તેનું સ્વરૂપ બીજાને સમજાવવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ગોળ ખાંડ અને સાકર એ ત્રણમાં ગળપણ છે અને તે જુદા જુદા પ્રકારનું છે. તે આપણે સમજી શકીએ છીએ, છતાં તેનો તદ્દાવત આપણે બીજાને સમજાવવા અશક્ત છીએ. તેવી રીતે કેવળ જ્ઞાનનો આનંદ સમજાવવો જ્ઞાનીઓને અશક્ય લાગે છે. મેટ્રીકના અભ્યાસી કરતાં ખી. એ. તથા એમ. એ. થયેલાની જ્ઞાનશક્તિ વધારે વધારે ખીણેલી હોય એ નિરવિવાદ વાત છે, અને તેથી પહેલાના કરતાં તેનો આનંદ વધારે હોય એ સાદુજી છે; છતાં તે આનંદનું સ્વરૂપ તે બીજાને શી રીતે સમજાવી શકે ? ફનીયાના પૌદ્ગલિક માયાવી સુખ કરતાં કેવળ જ્ઞાનીનું સુખ, આત્મિક આનંદ અનંતગણો છે. તેથી સમ્યક્ જ્ઞાન એ પરમતત્ત્વ છે. એ જ્ઞાન કેટલાક પ્રકારનું છે, અને તે દરેકનું સ્વરૂપ શું છે તે સમજવા માટે જૈનોમાં નંદીચત્ર નામનો ચાત્રીય ગ્રંથ છે, અને તે ઘણો ગહન છે. તેના ઉપર મહાન્ આચાર્યોએ ટીકાઓ રચેલી છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા જેવો ગ્રંથ છે પણ તે દરેક જગાસુથી તેમ જની શકે નહિ તેને માટે સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ જુદે જુદે પ્રસંગે શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલું છે. વિશેષાવસ્થક નામનો જૈન શીલમુશીનો મહાન્ ગ્રંથ છે, તેમાં પણ તેનું 'પણું વર્ણન છે. તેને સમજવાનો ખપ કરનાર અને સમજીને બીજાને સમજાવવાની વૃત્તિ કરનાર મહાન્ વ્યક્તિઓ જુજ માલમ પડે છે. જૈન શાસ્ત્રકારોએ જ્ઞાનના મુખ્ય પાંચ ભેદ પાડેલા છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન. કેવળજ્ઞાનમાં તે બીજા ચારે જ્ઞાનોનો સદ્ભાવ છે. મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ ઇન્દ્રિય અને મનજનીત છે, બાકીના ત્રણ જ્ઞાન અતિન્દ્રિય છે. મતિજ્ઞાનના જુદા જુદા ભેદ-પર્યાય ૨૮ અને ૩૪૦ છે, તે ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. હાલના જમાનાની શોધ-બોગ કર-

વામાં પણ તે અચંબામાં નાંખે છે, તે બધો વિષય મતિજ્ઞાનનો છે. વિશેષ પ્રકારના મતિ જ્ઞાનવાનનેજ કેટલાકો તો સાક્ષાત્ ઈશ્વર દ્રશ્ય માને છે. શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ અથવા ૨૦ બેદ છે. તેની રાશિવાત અક્ષરના અનંતમાં ભાગથી થાય છે; ત્યાંથી માંડીને વિધિમાં જે જે લખાયેલું છે, તે તમામનો તેમાં સમાવેશ થાય છે, અવધિજ્ઞાનના મુખ્ય છ બેદ છે, બાકી તો તેના પણ ઘણા બેદને ધારણ કરનાર આશ્રીત પડી શકે છે. મનઃ પર્યવજ્ઞાનના બે બેદ છે, અને કેવળજ્ઞાનમાં કંઈ બેદજ નથી તે તો સ્વતઃ કેવળજ્ઞાનજ છે તેથી તે એકજ છે, સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હોય તેનું જ્ઞાનજ સમ્યક્જ્ઞાનની ગણતરીમાં આવે છે, નહિ તો મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિજંજ જ્ઞાનની ગણતરીમાં આવે છે. સમ્યક્જ્ઞાનનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજવાને ખાટે યથારાક્તિ ઉદય કરવો, એ પ્રથમ કર્તવ્ય માનેલું છે કેમકે તમામ વસ્તુ-ક્રિયાને સમજાવનાર જ્ઞાન છે, જે તેથી નવપદ યંત્રમાં તેની યોજનાનું મહત્ત્વ આપણને સમજાય છે.

સમ્યક્ આરિત્ર જ્ઞાનનું રૂપ વિરતી-ત્યાગ છે. જીવને વસ્તુ સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય, અને તેના ગુણ અવગુણ જાણે. પછી ગુણવાળી વસ્તુનો સ્વીકાર અને અવગુણવાળી-નુકસાનકારક વસ્તુનો ત્યાગ જે તે ન કરે તો તેનું જાણપણું તેને શું રજા આપે? ક્રોધ, માન, માયા અને સોભ; આ ચાર કષાયના સોળ બેદ જે થાય છે, તેમાં મુખ્ય ભાગોવાળા ૪ નો ક્ષય, ઉપસમ અથવા ક્ષય ઉપસમ થાય ત્યારે ચોથું ગુણ-સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે, એવું આપણે સમ્યક્ દર્શન ગુણના વર્ણન વખતે જોઈ ગયા છીએ. આઠ પ્રકારના કર્મોમાં મોહનીકર્મ નામનું કર્મ છે, તેના બે બેદમાં આરિત્રમોહની નામનું કર્મ આવે છે, અને તેના ઉત્તર બેદ પચીસ છે, તે કર્મ જેટલે અંશે કર્મી થાય તેટલે અંશે આત્માનો આરિત્ર ગુણ પ્રગટ થાય છે. આરિત્ર ધર્મને અટકાવનાર જે કષાય તેના ૧૨ બેદનો ક્ષય-ઉપસમ અથવા ક્ષય ઉપસમ થાય તોજ આ ગુણ પ્રગટ થાય છે. એના ધારક મુનિ છે, અને તે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકના અધિકારી છે. દાઈ પણ જીવ એ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત ન કરે તો તે મોહપદનો અધિકારી થઈ શકે નહિ. એ ગુણ સ્થાનકને "સર્વવિરતી" એવું નામ આપેલું છે. સર્વસાવધ યોગનો ત્યાગ કરનાર મુનિને પાંચ મહાવ્રત ધારણ કરવાં જોઈએ, તેનું સ્વરૂપ મુનિપદની સમજુતમાં આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ. મુનિને તે ઉપરાંત સર્વેશ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ હોય. આઠ પ્રકારના કર્મોના નાશ કરવાને આરિત્રજ શક્તિવાન છે. સર્વસાવધ યોગના ત્યાગ કરનાર મુનિનું છઠું ગુણસ્થાનક છે તેને દેશવિરતી એવું નામ આપેલું છે, તે પદ ધારણ કરવાની શક્તિ સર્વ જીવને એકદમ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ, એ સ્વભાવિક છે. યત્કિંચિત-યોડી વિરતી ત્યાગ કરનાર ગૃહસ્થ જીવન ગાળવાની ઇચ્છાવાન કષાયના આઠ ભાગોનો ક્ષય-ઉપસમ કે ક્ષયઉપસમ કરે અને યથારાક્તિ વ્રત ધારણ કરે તે જીવ દેશવિરતી નામનું પાંચમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકારી થાય છે. ગૃહસ્થ-આવકના બાર વ્રતમાંથી પાંચજી કરવાની શક્તિ પ્રમાણે એકથી માંડીને બાર સુધી ગમે તે વ્રત સમ્યક્ સહિત પાળવાનો તેણે નિયમ લેવો જોઈએ, અને તે લે તો પછી તેને દેશવિરતી આરિત્રવાન એવું નામ શાસ્ત્રકારોએ આપેલું છે. આ પાંચમા ગુણસ્થાનક ધારણ કરનાર કરતાં છઠું ગુણસ્થાનક ધારણ કરનાર આરિત્રવાન મુનિની શુદ્ધતા અનંતગણી વધારે શાસ્ત્રકારોએ માનેલી છે. સમ્યક્ આરિત્રવાનને સામાન્ય જીવ તો શું પણ રાગઝો, દેવતાઝો અને ઇંદ્ર નમે છે. ઈંદ્ર પોતાની સમામાં બેસતી વખતે હમેશા વિરતીગુણ ધારણ કરનારને

નમન કરીતે બેસે છે. દેવો અને ઇશ્વરમાં અગ્રાધ શક્તિ તથા રિદ્ધિ છે, પણ વિરતીગુણ પ્રાપ્ત કરવાની તેમનામાં શક્તિ નથી. સમ્યક્ આરિત્યને મોક્ષ પ્રાપ્તિનું અનંત કારણ માનીએ મળે છે. ચોથું મનઃપર્યવગ્ધાન અને પાંચમું કેવળજ્ઞાન આરિત્યવાનનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે. નિશ્ચય તે ભવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરનાર તીર્થંકર મહાગુરુ પણ યોગ્ય અવસરે આરિત્યધર્મ અંગીકાર કરે છે. આઠ પ્રકારના કર્મને અપાવવાનાર આરિત્ય છે, તેના વિના આત્મધર્મ વિકાસ પામી શકતો નથી તેથી નવપદ મંત્રમાં ધર્મતત્ત્વમાં તેની ગણના કરેલી લાગે છે.

તપ—નવતત્ત્વમાં જીવના લક્ષણની વ્યાખ્યા આપી છે. તેમાં જ્ઞાનદર્શન, આરિત્ય, તપ અને વીર્યનો ઉપયોગ. એ જીવનું લક્ષણ બતાવ્યું છે. જીવને અનાદિ કાળથી જે કર્મ લાગેલાં હોય તે કર્મને તપાવીને તેને નિરજરાવવા-કાલી નાંખવાની શક્તિ તપમાં છે. મુક્તિપદ મેળવવાની ધન્યાવાળાએ આત્માની નિર્મળતા થવા સારૂ જીવને નવાં કર્મ ન લાગે એને માટે જેટલી સાવચેતી રાખવાની છે, તેટલીજ કાળજી જીવના પુરાણમાં જે કર્મ લાગેલાં હોય તે અપાવવાની છે. નવાં કર્મ આવતાં અટકાવવાને સંવરભાવ ધારણ કરવાનો છે, જ્યારે જીવનાં કર્મ અપાવવાને તપનો આશ્રય કરવાનો છે. જે તપનો આશ્રય કરવામાં ન આવે તો પછી જીવનાં કર્મ ક્યારે ખપી રહે અને જીવ કર્મરહિત ક્યારે થાય તે ચોક્કસ નહિ. કપડાં વિગેરે ચીજોને જે ચીકણ વળગી હોય તો તેને સાબુ આદિ ક્ષારવાળા પદાર્થથી ધોવાની તજવીજ કરવામાં આવે તો તે ચીકણ જતી રહે છે, અને કપડાં સાફ થાય છે, તેમજ જીવને જે ચીકણાં કર્મ લાગેલાં હોય છે, તેને કાઢી નિર્મળ કરવાની શક્તિ તપમાં છે. આમ શૈવિધિ પ્રમુખ જે લખ્ધિએ છે, તે તપ ગુણના પ્રભાવથીજ પ્રગટ થાય છે. જીવમાં રહેલી અષ્ટ મહાસિદ્ધિ અને નવનિધિ પણ તપના લીધેજ પ્રાપ્ત થાય છે. નિઃકલિંક કર્મ પણ તપના પ્રભાવથી ક્ષય થઈ જાય છે. તેને ભાવમંગલની ઉપમા આપવામાં આવી છે. તેમાં સરત એટલીજ છે કે, તપ જે કરવાનો છે તે ક્ષમા સહિત કરવાનો છે. તપનું અજીર્ણ ક્રોધ છે. ક્ષમાતાપૂર્વક તપ કરનારજ તેનું અપૂર્વ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એમ શાસ્ત્રકારોએ દર્શાવેલું છે, તેથી તપનું સેવન કરનાર પોતાનામાં તપની સાથે ક્રોધનો ઉદ્ભવ ન થાય તેને માટે જાત કાળજી રાખવાની છે. તેમજ તપ પદ્મનું સેવન કરનારે કપટ અને દંભનો પણ ત્યાગ કરવાનો છે. તે તપના બાજુ અને અબખંતર એવા મુખ્ય બે ભેદ છે, અને તે દરેકના છ છ ભેદ મળી કુલ ૧૨ ભેદ તપના છે. એક-લો ઉપવાસ કરવો તેજ તપ છે, એમ જૈન શાસ્ત્રકારોનું માનવું નથી. ઉપવાસની સાથે ખીજ પણ ભેદ છે, તે જે સમજવામાં આવે તો સડજ સ્વભાવે દરરોજ ખાવા પીવાની સાથે પણ તપ ગુણનું સેવન થઈ શકે છે. આત્માનો મૃગ સ્વભાવ અણાહારી છે. સિદ્ધ ભગવંત અણાહારી પદ્મના ભોક્તા છે. તેથી તે ગુણ પ્રાપ્ત કરવાનો અભ્યાસ હમેશા કરવો જોઈએ. સવારમાં ઉડતાંની સાથે જો એવો સંકેષ કરવામાં આવે કે મારે આજે સૂર્યોદય થયા પછી ૪૮ મીનીટ, બે ઘડી અથવા પહોર દિવસ અથવા દોઢમહોર દિવસ અથવા બપોર સુધી કંઈ પણ ખાવું પીવું નહિ તથા મોંમાં કંઈ પણ ચીજ ઘાસવી નહિ. તો તે પણ તપની ગણનીમાં આવે છે. દિવસમાં એક વખતજ જમવું અથવા બે વખતજ જમવું, જમવાના ટાઇમ સિવાય ખીજ વખતે મોંમાં ખાવા લાપક કંઈ પણ વસ્તુ નાખવી યા ખાવી નહિ તે પણ તપજ છે. શક્તિ હોય તો એક ઉપવાસ, બે ઉપવાસ, ત્રણ, ચાર, પાંચ યાવત પોતાનું હમેશનું ધર્મ ધ્યાન અને ક્રિયા કરવામાં બાધા પીડી ન પહોંચે અથવા મન ગ્લાન ન થાય એટલે સુધી પોતાની

શક્તિ પ્રમાણે તપ કરે તે તપ છે. હમેશની ખાત્રની ચીજોમાંથી કંઈ ને કંઈ ચીજ દરરોજ ઓછી કરવી તે પણ તપ છે. જમતી વખતે પોતાના હાર કરતાં ઘુજ હાર કમતી કરવો એટલે જમવામાં ઉણાશ રાખવી એ પણ તપ છે. ૭ પ્રકારના રસમાંથી કોઈ રસનો ત્યાગ કરવો તે પણ તપનો ભેદ છે. આ બધાં બાજુ તપ છે, તેનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવે અને ધારે તો દરરોજ કંઈ ને કંઈ તપ થઈ શકે. આ રીત આત્મસંયમ કરવાની મહાન કૃત્તી રૂપ છે. અભ્યંતર તપમાં પોતાના આદિર અથવા વ્રતને દુષણ લાગે એવું કૃત્ય ભુક્તથી-અનભુપણથી થઈ ગયું હોય તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત શુદ્ધ ગુરૂ પાસે લેવું જોઈએ. ગુરૂ જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કરીને ફરી તે પ્રમાણે ભુવ ન કરવાનો ઉદ્યમ રાખવો જોઈએ. આપણાથી અધિક ગુણવાનનો વિનય અને વૈયાવય કરવો, સત્યાગ જ્ઞાનાભ્યાસ કરવાનો ઉદ્યમ કરવો તથા જાણેલું જ્ઞાન ભુક્તી ન જવાય તેને માટે તેનું રીતી-જન કરવું એ પણ એક પ્રકારનું અભ્યંતર તપ છે. ધ્યાન અને કાર્યોત્સર્ગ કરવો તે પણ અભ્યંતર તપમાં આવે છે. આ અભ્યંતર તપ પણ આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાને કારણરૂપ છે, ને તેથી નવપદ્યત્ર ધર્મતત્ત્વમાં તેની યોજના થયેલી જણાય છે.

ઉપર પ્રમાણે નવપદમાં રહેલા દેવ-ગુરૂ અને ધર્મતત્ત્વનું વ્યવહારથી સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ જોયા બાદ તેના નિમિત્તથી આશ્વજન અને ધ્યાનથી આત્મિક ઉન્નતિ કેવી રીતે કરવી એ જાણવાનો આપણો ખાસ ઉદ્દેશ છે. એ જાણતમાં ન્યાય શિરોમણી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ જયવિજયજી મહારાજે થી શ્રીપાળ ચરિત્રના ચોથા ખંડની પાંચમી ઢાળમાં જે વર્ણન કરેલું છે, તે વાંચી મનન કરવા ખાસ બહામણ કરવામાં આવે છે. તેમાં તેઓશ્રી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

આરાધનનું મૂલ જસ, આતમભાવ અઠેદ ॥

તિજે નવપદ છે આત્મા, નવપદ મોઢે તેહ ॥ ૧૨ ॥

ધ્યેય ક્ષમાપતિ હુયે, ધ્યાતા ધ્યાન પ્રમાણ ॥

તિજે નવ છે આત્મા, જાણે કોઇ સુભણ ॥ ૧૩ ॥

લહી અસંગ દિવાળજે, જરા ધ્યાને નિજે સિદ્ધિ ॥

તિજે તેવું પદ અનુભવ્યું, ઘટમોહિ સદગ સમૃદ્ધિ ॥ ૧૪ ॥

નવ પદનું મૂળ આરાધન તો નિઃશય આત્મભાવ છે, એટલે નવ પદનું આરાધન કરવું તે આત્મભાવ જાણવો, તે માટે નવ પદ તે આત્માજ છે, અને નવપદ મોઢે એજ આત્મા છે. જે વસ્તુ ધ્યાવા યોગ્ય છે, તેને ધ્યેય કહીયે, તે ધ્યેયની સમાધિની સંપૂર્ણતા સમ્યક પ્રકારે થાય તો ધ્યાતા જે ધ્યાન કરનારો જય તેનું ધ્યેય વસ્તુનું જે ધ્યાન તે પ્રમાણ થાય. ધ્યેયની પૂર્ણતા વિના ધ્યાનની પૂર્ણતા થાય નહિ. ધ્યાતાના ધ્યાનનું જે પ્રમાણ તે ધ્યેય સમાપ્તેજ હોય, માટે એ નવપદ છે એજ આત્મા છે.

એ નવ પદનું ધ્યાન કરવા મુખ્યત્વે એ દરેક તત્ત્વોમાં તે તત્ત્વનું સ્વરૂપ, અને તેના ગુણ બતાવેલા છે. તેવા ગુણ પોતાનામાં છે કે નહિ તેનો મુદ્દામલો-કપેરીઝન કરવાનું છે. અરિહંત ભગવંત એ પણ મૂળ તો આપણા જેવા સામાન્ય આત્મા હતા, તેમજે જે અશ્વ-ધારણ શક્તિ ફેરવી તે વિશેષ પદને લાયકના જે ગુણ આત્મામાં ગ્રામપણે રહેલા હતા તે ગુણ પ્રગટ કર્યા તો તે તે પદને લાયક થયા. તેમના તેવા ગુણોનું ધ્યાન કરી તેવા જે ગુણ આપણા આત્મામાં રહેલા છે તે જો આપણે પ્રગટ કરીશું તો આપણે પણ તેમના જેવા

થઈ શકીશું. તેમનામાં અને આપણામાં જે ભેદ છે તેનો છેદ કરવો એ આપણું પોતાનું ખાસ કર્તવ્ય છે. તે જે આપણે નહિ કરીએ તો કદી પણ તેમના જેવા થઈ શકવાના નથી. ભેદભાવ દુર કરવાનો ઉદ્ધમ કર્યો સિવાય ને અંશે અંશે પણ તેવા ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય આપણો આત્માજી અરિહંત છે, એમ માનવાની ભુલ ન થાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. એ ભેદપણાનું સ્વરૂપ સમજીને ભેદપણાના કારણનો નાશ કરવાને પ્રયત્ન કરવો એજ આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાની કુંઝી છે. એજ પ્રમાણે સિદ્ધના છવોએ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરેલું છે, તે છવો પણ પ્રથમ આપણા જેવાજ સામાન્ય હતા. તેમણે એજ રસ્તે પોતાની આત્મિક ઉન્નતિ કરેલી છે, અને સાદી અનંતભાગે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. બંધી જગ્યોએ પદ્મીજ ઉપાસના કરવાવાળા છે, અને એ પદ પ્રાપ્ત થયા સિવાય સંપૂર્ણ આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થવાનો દાવો કોઈ પણ કરી શક્યા નથી. તેના સ્વરૂપની રમણતા અને તેમનામાં જે અસાધારણ ગુણો રહેલા છે તેનું ચિંતન તે આપણામાં રહેલો ભેદભાવ દુર કરવાને માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન-ઉદ્ધમ-સમ્યક્ ક્રિયા કરવી એ આપણી ફરજ છે. એ પદના ઉપાસક આચાર્ય મહારાજ ઉપાધ્યાય, અને મુનિમહારાજ પણ સામાન્ય આત્મામાંથી એ દરજ્જે પ્રાપ્ત થયા છે. એ પણ આત્મા છે, એમના આત્મા આપણા કરતાં પોતાની આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાને મોક્ષમાર્ગ સન્નુષ્ઠ થયા છે, અને તે તે પદને લાયકના ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા છે, તોજ એ પદને શોભાવે છે. દ્રવ્યથી અને ભાવથી એ પદને ધારણ કરનાર આત્મા આપણા કરતાં મહાન્ પવિત્ર છે. આપણા કરતાં અનેકગણા શુદ્ધ છે, અને તેવો નિયમ છે, માટે આપણો આત્મા પણ જે તે પદ પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્નશીલ થાય તો તે પ્રાપ્ત કરી શકે. તેમના આત્મામાં ને આપણા આત્મામાં મૂળ સ્વભાવે કંઈ તફાવત નથી પણ જેટલે અંશે આપણા કરતાં તેમણે પોતાનાં કર્મ ખપાવી ઉપશે દરજ્જે પ્રાપ્ત કર્યો છે તેટલે અંશે તેમના ગુણો વંદનીય છે. તેમના તે દરજ્જે પ્રાપ્ત કરવાને માટે શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ તે તે પદને લાયકના ગુણો આપણે આપણા આત્મામાંથી પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરીશું તો એકાં કોઈ કાળે પણ આપણે તે પદને લાયક થઈ શકીશું. એમ જાનીઓનું ફરમાન છે. માટે આત્મિક ઉન્નતિ કરવાને માટે એ પદનું સ્વરૂપ સમજી તેમનામાં આપણામાં રહેલો ભેદ સમજવો જોઈએ. ત્યાર પછી તે ભેદ જેટલે અંશે આપણે દુર કરીશું તેટલે અંશે તે પદના નિકટ આપણે જઈ શકીશું.

સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ આત્માના ગુણો છે. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રહેલું છે, તે કંઈ નવું પેદા કરવાનું નથી. તેનું મહત્ત્વ કેટલું છે તે આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ. એ શક્તિ આત્મામાં દબાઈ ગઈ છે, તે દબાવનાર આપણાં શુભાશુભ કર્મો છે, એ શુભાશુભ કર્મ ભોગવી-ખપાવી-નીરજવાવીને આપણો આત્મા નિર્ભંગ કરવો, એજ આપણું મુખ્ય નિયાન છે. સાધકની સાધના ત્યારેજ પૂર્ણ થશે, કે જ્યારે આપણો આત્મા નિર્ભંગ-સદ્વિત્ત અને આનંદમય થશે-નિર્ભંગ આત્મા અનંત સુખનો ભોગી થાય છે, હજારની પરીક્ષા કરવાની જેમનામાં પાવર-શક્તિ નથી તે કેસરની કીમત કેવી રીતે કરી શકશે. અનાજની ગુણોમાં બરેલું અનાજ કેવું છે, તે તેની અંદર ખરવી મારીને તેની વાનગી દાઢી બેવામાં આવે છે, તે ઉપરથી થઈ શકે છે. તેવીજ રીતે સદ્ગુણોથી ઉત્પન્ન થતું સુખ એ વાનગી રૂપ છે ને આત્મિક ઉન્નતિનો સાધક તેનું અવલોકન કરશે તો તેને સહજ મલ્લિચિત સુખના અનુભવ થશે. પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષય ભોગથી

જે સુખ થાય છે તે સુખાભાસ છે, એમ માની લીધેલું છે, તેનું સુખ સર્વને એકસરખું હાગતું નથી. વાસ્તવિક તે સુખજ નથી. એ માની લીધેલું સુખ પણ દુઃખગર્ભિત હોય છે. જેમ અમલ્ક ખાનપાન ખાનારા જીવો તે ખાવામાં આનંદ માને છે, પણ તે નહિ ખાનારા જીવોને તેથી કદી પણ આનંદ થાયજ નહિ. તે તો ઉચ્ચે તેને ધિક્કારે છે. વ્યવહારની અંદર અપ્રમાણિકપણાથી જીંદગી ગુજરનાર આનંદ ને પ્રમાણિક જીંદગી ગુજરનાર કદી પસંદ કરે નહિ. દરેકના આનંદનાં કારણો જુદાં જુદાં છે. વિષયી જીવ પરદારાગમન કરવામાં જ્યારે જીંદગીનું સાક્ષ્ય માને છે, ત્યારે સ્વદારા તે વર્તનને ધિક્કારે છે. ધન સંગ્રહ કરવાનો અતિ લોભ જીવને પ્રાપ્ત કરવાને કેટલું દુઃખ ભોગવે છે, ત્યારે સંતોષી જીવ પોતાને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ચોક્કસ પણ મળે છે તો તેથી આનંદ મેળવે છે. આમ પુદ્ગલિક વિષયમાં સુખની માન્યતામાં તફાવત છે, પણ આત્મિક ગુણો પ્રગટ કરનારનો આનંદ પ્રાયઃ સરખો હોય છે. વ્યવહારમાં સોનું, રૂપ, ચાંદી ઇત્યાદિને ધન માનવામાં આવે છે, ત્યારે તત્ત્વ જ્ઞાસુ ગુણોને ધન માને છે. વ્યવહારમાં માનવામાં આવતું ધન પ્રસંગવશાત્ નાશ થઈ જાય છે, જ્યારે ગુણોરૂપી ધન નાશ થવાનો સંભવ ઓછો છે, અને ગુણોનો નાશ થતો નથી પણ તેની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે ત્યારે તે ઢંકાય જાય છે. ધન-દોષત એ જીવને પરમ-વમાં સાથે આવતાં નથી. ધનવાનનું ધન, જમીનદારની જમીન અને રાજાઓનાં રાજ્ય અદિજ રહી જવાનાં છે, સાથે જવાનાં નથી. ત્યારે આત્મિક વિકાસ પામેલી શક્તિ-આત્મિક ગુણો જેટલે દરજ્જે પ્રગટ થયેલા હોય, મરણ અવસરે જેવો આત્મા-જીવ નિર્મળ હોય છે તેવોજ આત્મા આ ભવની મુસાફરી પુરી કરી પરમવમાં જાય છે.

ત્યારે હવે પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે મનુષ્ય જીવનમાં વાસ્તવિક કર્તવ્ય શું? આ જીવનની અંદર પુદ્ગલિક સુખ મેળવવાને અને તે મેળવવાનું નિમિત્તભૂત એવું દ્રવ્ય તે સંયમ કરવાનેજ જીંદગી ગુજરવી, અને આપણા આત્મામાં રહેલી ગુપ્ત શક્તિ જે આપણને પરિણામે હિતકારક છે તે પ્રગટ કરવાને કંઈ પણ પ્રયત્ન ન કરવો, એ એક જાતની ભૂલ જેનું નથી? આ બાબતમાં ખીનજો આપણને ઉપદેશ આપે છે, તેની અસર આપણને વાસ્તવિક જોઈએ તેવી થતી નથી પણ શાંત ચિત્તથી વિચાર કરવાથી આપણે પોતેજ તેનો જવાબ શોધી કાઢી શકીશું. એ શોધી કાઢવામાં નવપદ યંત્રની રચના આપણને ઘણી મદદગારરૂપ થઈ પડે છે. સિદ્ધાંત શાસ્ત્રમાંથી શોધ કરી તે પ્રગટ કરવામાં માનીઓએ આપણા ઉપર મહદ્ ઉપકાર કરેલો છે. સંસારિક-વ્યવહારિક કાર્યમાં મગ્ની રહેલા જીવ નવ-પદ યંત્રની દ્રવ્યથી પૂર્ણ કરવાને પ્રથમ ઉત્સુકવાન થાય છે. તે વખતે તેને આ શું છે એમ સહજ વિચાર ઉદ્ભવે છે. પ્રથમ જીવ પુદ્ગલિક સુખ મેળવવાને માટે તેની પૂર્ણ કરે છે, હમેશા તેની પૂર્ણ અને મનન કરનારની દ્રષ્ટિમાં કાળોતરે દેરકાર થાય છે. અને પુદ્ગલિક સુખનો ઇચ્છક જીવ આત્મિક ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને જ્ઞાસુ થાય છે. અને શાસ્ત્રોક્ત રીતે તેના આશયન અને ધ્યાનથી તેને પોતાના કર્તવ્યનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાની ઇચ્છાને દક્ષ વર્ણમાં બે વખતજ નવ નવ દિવસ તેનું આશયન કરીનેજ સંતોષ પાગવાનો નથી તેથી આગળ વધવાનું છે. હમેશા નવપદ નિમિત્તે આંખીલ તપશ્ચર્યા ન થઈ શકે એ ખરું પણ દ્રવ્યથી પૂર્ણ કરવામાં અને ભાવથી તેની રતવના કરવામાં અને ગુણોનું ચિંતવન કરવામાં આવે તો પોતાના આત્મામાં ગુપ્તગુણો રહેલા ગુણો

જલદી પ્રગટ થાય અને પોતાની આત્મિક શક્તિ-પાવર વધે એમાં કંઈ શંકા લેવા જેવું લાગતું નથી.

હુનિયાદારીના સાધારણ અનુભવથી આપણને એટલું તો માલમ પડે છે કે ધનવાન કરતાં ગુણવાનની કિંમત ઓછી થતી નથી. જલકે કેટલેક અંશે વધારે થાય છે. સાગી મહાત્માઓ પાસે કંઈ દ્રવ્ય હોતું નથી ફક્ત મોક્ષ સાધનના સાધકતા કે તે મહાત્માઓ સંસારિક જીવો કરતાં ગુણોમાં આગળ વધેલા છે, તો તેને ગમે તેવા ધનવાન હશે તે પણ માન આપે છે—નમે છે એ શેનો મહિમા છે? ફક્ત આત્મિક વિકાસ વધારે થયેલો, વધુ ગુણો પ્રગટ કરેલા તેનોજ.

કાંઈ પણ ધંધો કરવાને સાર મુડીની જરૂર પડે છે. કેટલાક ધંધા એવા છે કે મુડી વિના થઈ શકે નહિ. મુડી ભેગી કરી ધંધો શરૂ કરનારની અસાધારણ ફરજ એ છે કે તે મુડીમાં વધારો થાય તેવા પ્રકારે ધંધાની શરૂઆત કરવી અને ધંધો વધારવો. પણ મુડીમાં ખોટ જવાનો પ્રસંગ આવે તેવો ધંધો કરવો નહિ અને ધંધો આગળ કરતાં અટકવું. તેવું ધોરણ નહિ સ્વીકારનાર પોતાનો નાશ કરવા ઉપરાંત તેના સહવાસમાં આવનારને વધુ અથવા ઓછે અંશે નુકશાન કરે છે. હિંદુસ્તાનમાં માનનિય ગણાતી રથેસી બેંક યાને બીજી નાની બેંકો કેડીટ, પીપલ્સ વિગેરેના બેંકોના દાખલા આપણી નજર આગળ તાજ છે. તેમના બેંકોમાં બેંકોના વહિવટ મુકરર કરેલા ધોરણ પ્રમાણે નહિ ચલાવતાં નુકશાન-કારક ધંધાઓમાં એકાબ્ધ તેથી તેમનો પોતાનો નાશ કરી લીધા ઉપરાંત કેટલા લોકોના જીવનનો નાશ કર્યો છે! ધનવાન ગણાતી વ્યક્તિઓને પણ ગરીબાઈમાં નાખી દીધા છે.

સંસારિક-ગૃહસ્થપણની જીંદગી ગુજરનાર જીવો પોતાના જીવનમાં જે આગળ વધવા માગતા હોય તો તેના માટે શાસ્ત્રકારોએ એક મહાન આવી બતાવી છે, ને તે એ છે કે તેણે ન્યાયી થવું. સંસાર વ્યવહારના દરેક કાર્યમાં ન્યાય ભુક્ષિતી ચાલવું. ન્યાયથી વૈભવ-ધન મેળવવાનેજ પ્રયત્ન કરવો, ન્યાયી જીવન ગુજરનારની કદી આત્મિક ઉન્નતિ ન થાય, તોપણ અધોગતિ તો નહિજ થાય. નવપદ આરાધન દ્વારા આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાં જીવે આ નિયમ ખાસ ધ્યાનમાંજ રાખવાનો છે. જનદર્શન ન્યાયવાન જીવનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. મોક્ષ છાછનાર સાધક જીવની સાધના ત્યારેજ ફળીજીત થાય છે, અને તેટલાજ માટે શાસ્ત્રકારોએ માર્ગાનુસારીના પહેલાજ ગુણ તરીકે તેને વર્ણવેલો છે. મનુષ્ય ભવરૂપી મુડી પૂર્વપુરુષથી આપણે પ્રાપ્ત કરી છે, તો આ ભવરૂપી દુકાનનો વ્યવહાર એવા પ્રકારનો ચલાવવો જોઈએ કે મુડીમાં વધારો થાય એટલે મનુષ્ય જીવન ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ પદવી પામે. નવપદમાં બતાવેલું મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે, પણ ઉપરના દ્રષ્ટાંતમાં જણાવ્યા મુજબ મુડી-ગુમાવાય એટલે મનુષ્ય જીંદગીમાં ઉતરી તિર્યચ અથવા નરક ગતિ પ્રાપ્ત ન કરે એવી વર્તણૂક તો નજ રાખવી જોઈએ. તે પ્રમાણે ન અને તેને માટે અકાર પ્રકારના પાપસ્થાનકોનું સેવન ન થાય એવી કાળજી રાખવા શાસ્ત્રકારોએ આજ્ઞા કરેલી છે.

કેટલાકોની એવી માન્યતા છે કે ઉર્ધ્વાતિના નિયમ મુજબ જીવ ઉપલે પગથિયે ચઢે, તે પછી ગમે તેવાં કામ કરે તો પણ પાછો ન પડે. જેમકે એકંદ્રિમાં બેરેંદ્રિમાં ઉત્તરોત્તર પંચેંદ્રિ સેવી ચઢે, પંચેંદ્રિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી ત્યાં ગમે તેવાં હલકાં કર્મ કરે તો પણ તે પંચેંદ્રિથી પતિત થઈ નીચલી યોનીમાં નજ નહિ.

આ સિદ્ધાંત જૈન શાસ્ત્રકારોને માન્ય નથી, જેવી રીતે શુદ્ધ વિચારથી આત્મિક ઉત્ક્રાંતિ થાય છે, તેવીજ રીતે અશુદ્ધ વિચાર-આચરણથી અધોગતિ પણ થાય છે. તેના પ્રત્યક્ષ દાખલા વ્યવહારમાં આપણને માલુમ પડે છે. શ્રીમંત ગરીબ થાય છે. મોટા દર-જમનો અધિકાર ધરાવનાર અધમ કુલોથી અધિકારથી બ્રહ્મ થાય છે. મન્યજીત સરીસવાળા પહેલવાન પણ નિર્માલ્ય થઇ જાય છે. તો પછી અધમાચરણ છવ જે રહેજે પોતે આવેલો છે, તેથી અધોગતિએ નહિ પહોંચવાનો દાવો કેવી રીતે કરી શકે ને તેમ શી રીતે થઇ શકે? પછી તો મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત કરેલા પ્રાણીને પાપાચરણ કરવાનો એક જાતનો પટો પ્રાપ્ત થયો કહેવાય કેમકે તે ગમે તેવાં પાપ કરશે તોપણ મનુષ્ય ભવથી હલકી સ્થિતિના ભવને તે પ્રાપ્ત થશેજ નહિ. આ માન્યતાના વારતવિક્ષણ સંબંધી ઘણો વિચાર કરવાનો છે, અને જૈન શાસ્ત્રકારોએ પોતાની જ્ઞાનદ્રષ્ટિ-પાવરથી એ સિદ્ધાંત સ્વીકારવાને ના પાડેલી છે. આ જૂલ આત્મિક ગુણો વિકાસ કરવાની ઇચ્છાવાળાથી ન થાય એના માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે.

વ્યવહારિક ઉન્નતિ કરવાની ઇચ્છાસાવાળા આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકે કે કેમ? એ એક પ્રશ્ન છે. પણ આત્મિક ઉન્નતિના ઇચ્છક આત્મિક ઉન્નતિ કરવા ઉપરાંત વ્યવહારમાં પણ તેના તે ગુણથી ઘણા પ્રકારની અનુકૂળતા થાય છે, એમ અનુભવથી જણાય છે.

મનુષ્ય સ્વભાવ પ્રાથે ભુલણીઓ છે. વ્યવહારીઓ પરચુરણ કામો કરવામાં તે કામો મહત્વનાં કરવાને ત ભુલી જાય છે, અથવા મુલતવી રાખે છે, તેથી તે કેટલીક વખત આર્થિક નુકશાન પણ ભોગવે છે. પૈદ્મગ્નિક સુખની અંદર મઝા માનનાર છવને પ્રથમ તો આત્મિક વિકાસની વાતજ નિરસ લાગે છે તો પછી તે તરફ પ્રગતિ કરવાની તો વાતજ શી, પણ હમેસા એને એજ વાત તેમના ધ્યાન ઉપર લાવવામાં આવે તો તે તરફ તેમનું લક્ષ ખેંચાયા સિવાય રહેતું નથી, અને કંઈ અંશે તે નિમિત્તથી તેના વિચારમાં પ્રાથે ફેરફાર થયા સિવાય રહેતો નથી. નવપદ દ્વારા છવો પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે તે માટે તેની દ્રવ્ય પૂજનમાં પણ યોજના થયેલી લાગે છે. દરેક દહેરાસરમાં નિદાન એક પણ ધાતુના સિદ્ધ ચક્રની આવરત્યકતા છે ને તે હોય છે. દ્રવ્યપૂજનના અધિકારી શ્રાવક દ્રવ્યપૂજન કરતી વખતે તેનું પૂજન કરે છે. ત્યાં દહેરાસરની ગોડવણ નથી હોતી. ત્યાંના અઢાણ શ્રાવકો સિદ્ધચક્રના છાપેલા ગુટકાઓ રાખે છે, અને વાસકેષ-કેસર ચંદનના સુગંધી પાઉકરથી તેની પૂજા કરે છે. છવો આ નિમિત્તથી પોતાની આત્મિક શક્તિનો વિકાસ કરી શકશે એમ જાનીઓએ જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી જોયાથી આ યોજના થઇ હશે એમ માનવામાં કંઈ જૂલ થતી નથી. આવી સરસ અને ઉત્તમ યોજના કરી જાનીઓએ આપણા ઉપર કેટલો બધો ઉપકાર કર્યો છે? ઉપકારી પુરોહોએ જ્યારે આવા નિમિત્તની યોજના આપણે માટે સિદ્ધાંતમાંથી શોધી કાઢેલી છે, તો તેનો આપણે લાભ લેવાને બેનસીબ શા માટે રહેવું જોઈએ?

નવપદ યત્ર આરાધનથી ઘણા છવોએ લાભ મેળવેલો હશે, તેમાં મુખ્યત્વે શ્રીપાળ રાજા અને તેમની પટરાણી મયણાસુદરીની કથા જૈન દર્શનમાં ઘણી પ્રસિદ્ધ છે. તેમનાં ચરિત્રા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત અને ગુજરાતી વિગેરે ભાષામાં ઘણાં રસિક છે, અને જ્યાં જ્યાં જૈનોની વસ્તી છે, ત્યાં લાંબોળા ભાગે વરસમાં નિદાન એક બે વખત વંચાવવાનો રિવાજ છે. સંવત ૧૭૩૮ ના ચોમાસામાં સંદેરમાં મહાન ગીતાર્થ શ્રી વિનયવિજય ઉપાધ્યાય તથા જશવિજય ઉપાધ્યાય ચોમાસુ રહેલા હતા. તેમણે ગુજરાતી ભાષામાં શ્રીપાળ રાજાનો રાસ બનાવેલો છે, તે એટલો બધો તો રસિક અને સરળ છે કે એક વખત તે

વાંચવાને શરૂ કર્યા પછી તે સંપૂર્ણ કર્યા સિવાય એન પડતું નથી. શ્રીપાળ રાજા અને નાચીકા મયણાસુદરીનું ચારિત્ર એટલું બધું અનુકરણીય છે કે તેના દરેક મુણતું વિવેચન એક ખીન્ને અંથ બનાવવા જેવું થાય. પ્રાચ્ય ગૃહસ્થનાં ચરિત્રો-કથાઓ-સાધુ મહાત્માઓ વાંચે નહિ છતાં તેમનું ચરિત્ર એટલું બધું અદ્ભૂત અને આદરણીય છે કે તેમનું ચરિત્ર સિદ્ધાંતમાં ગુંથાયેલું છે. સાહિત્યના શોખીન અને અભ્યાસીઓ જૈન કે જૈનેતર હો તેમને શ્રીપાળના રાસતું વાંચન સંતોષ અને આનંદ આપ્યા સિવાય શ્લેશે નહિ. એ શ્રીપાળ રાજાનો રાસ વાંચવાની બક્ષામણુ કર્યા સિવાય રહી શકતું નથી. એથી ખંડ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની વાનગી રૂપ છે. તે ખાસ મનન કરવા લાયક છે. શ્રીપાળ રાસના વાંચનારાઓ પૈકી કેટલાક તે ભાગ નિરસ અને સમજણ પડે તેવો નથી એમ ધારીને પુરો વાંચતા નથી. પણ એમ કંટાળી મુકી દેવાથી જ્ઞાનાવર્ણ્ય કર્મ ખપશે નહિ. વાંચીને વિચાર કરવો અને તેની ચર્ચા કરવી, ન સમજણ પડે તેવા ભાગની નોટ રાખી સદ્ગુરૂની અથવા તેના અભ્યાસની જોગવાઈ મળે ન સમજાયલા ભાગનો ખુલાસો મેળવી લેવો, એથી આત્મિક ઉન્નતિનો રસ્તો શોધવાનું સુગમ થઈ પડશે.

શ્રીપાળ રાજાના રાસ ઉપરથી લેવાનો સાર એવા મતજ્ઞને એક લેખ જૈનધર્મ પ્રકાશ નામના માસિક પત્રમાં ઘણા લાંબા વખત સુધી આવેલો છે તે લેખ ઘણો સરળ અને સમજણ પડે તેવો છે, તે બુકના રૂપમાં બહાર પાડવાની સુચના સાથે જૈન સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ જો કંઈ વિચાર આવ્યો પડે તો તે બજાવવાની સાથે ક્ષમાની યાચના કરવાની રજા લેઈ લું.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ.

(લેખક-શા. બહેચરદાસ હલવદાસ-વડોદરા.)

(અનુમંધાન અંક નવમાના ૨૧૯ પૃષ્ઠી)

આ તીર્થનો શ્વેતાંબર તથા દિગંબર બન્ને સંપ્રદાય, જાત્રા

પૂજા ને લક્ષિતો લાલ સરખો લે છે.

બન્નેની પૂજાની વિધિ નીચે મુજબ છે. સવારમાં ૬ વાગેથી ૯ નવ વાગતા સુધી ત્રણ કલાક શ્વેતાંબરને પૂજવાનો ટાઇમ છે. તે ટાઇમમાં શ્વેતાંબરના રીવાજ મુજબ પંખાળ પૂજા કરી પ્રભુને ચક્ષુ ચઢાવી આંગી ચઢવામાં આવે છે. દરવાજા ઉપર પહેરેગીર ઘડીઆળ દર કલાકે વગાડે છે. અને નવનો ટકોરો વાગ્યો એટલે તરતજ દિગંબર ભાઈઓ નાહી ધોઈ તૈયાર થઈ રહેલા તરતજ હાજર થાય છે અને શ્વેતાંબર ત્યાં પૂજા કરતા હોય તેમને નીકળો નીકળો કરી ધોંધાટ કરી મૂકે છે. પૂજા અધૂરી હોય તોપણ નીકળવું પડે છે. દીગંબર ભાઈઓ ચીપીઆ લેખને ઉભા હોય છે જે તરતજ ચક્ષુ ઉખાડી નાંખે છે. દાગીના ઉતારીને નવેસરથી પંખાળ પૂજા કરે છે. હવે જ્યાં બારનો ટકોરો વાગ્યો કે શ્વેતાંબર ભાઈઓ હાજર થાય છે અને દીગંબર ભાઈઓને હાંપી કાઢવામાં આવે છે. તેઓ તરતજ રાખ ઉતી ખદખદતી કરી ચક્ષુમાં આંખી દે છે. પાછા ત્રણનો ટકોરો વાગ્યો કે દીગંબર ભાઈઓ આવી હાજર થાય છે અને ચક્ષુ ઉખાડી નાંખે છે. આવી રીતે ત્રણ ત્રણ

હાલકે પ્રભુની પૂજા પાખાળ એમ દિવસમાં ચાર વખત થાય છે. તેમાં બે વખત સ્વેતાંબર ને બે વખત દિગંબર પૂજા કરે છે.

દેહેરાસરના ગોહી લોકોના કુટુંબનું માણસ ૧૨૫ છે તેઓ જાતના મરાઠા છે. તેઓ પ્રભુ પાસે અગર તેમના ખોળામાં જે ચઢવામાં આવે તે તેઓ લેઈ લેતા હતા તેને માટે સંવત ૧૯૬૫ની સાલથી દેહેરાસરનું કામકાજ કરવા ચાર માણસ નીમેલાં છે અને પૂજારી એક બ્રાહ્મણ છે. હવે પ્રભુને જે ચઢવામાં આવે તે સઘળું બંડારમાં નાંખવામાં આવે છે અને ગોહી લોકોને બાર મહીને રૂ. ૨૬૧ ઉચક આપવાનો ફરાવ કર્યો છે. વળી જાત્રાળુને જે જે પૈસા આપવાના હોય તેની છાપેલી પાવતી આપવામાં આવે છે અને તે પાવતીમાં લખ્યા મુજબ પૈસા મેહેતાને ખતાવી પોતાને હાથે નાંખી દે છે. તીજરીને તાણુ વાસીને સીલ કરેલી હોય છે તેની કુંચી મુખ્ય આગેવાન પાસે રહે છે. જ્યારે તીજરી બચાય ત્યારે સઘળા આગેવાનો એકઠા મળી ઉઘાડે છે. આ બંદોબસ્ત ધણો સારો થએલો છે. હવે આ તીર્થનું વર્ણન ખતમ થાય છે પણ મારો લખવા સંબંધી શો આશય હતો તે વાંચકવર્ગને જણાવું છું.

જૈન ધર્મનો મુખ્ય સિદ્ધાંત એવો છે કે રાગદ્વેષના બંધનથી ચાર ગતિમાં-સંસારમાં રખડવું પડે છે. અને રાગદ્વેષ તજવાથી સંસારથી મુક્ત થઈ ચિતરાગ સિદ્ધ ભગવાન બને છે. આ બંને મતવાળા સ્વેતાંબર અને દિગંબરને માન્ય છે. માટે જે જે ધર્મ કૃત્યો કરવાં તે સમભાવથી કરવાં તથા જેમ રાગદ્વેષ કમી થાય એવું વર્તન રાખવું જોઈએ તે તેવું વર્તન થાય તોજ તે ધર્મકરણી ધર્મમાં ગણાય. સામાયક, પ્રતિક્રમણ, પ્રભુ પૂજા વિગેરે આવશ્યક ક્રિયા કરતી વખત સમભાવ રાખવો જોઈએ તથા જેટલો વખત સમભાવ રહે તેટલોજ વખત લેખામાં છે.

તીર્થે જવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એવો છે કે સંસારી કાર્યોમાં રાગદ્વેષ થવાનાં નિમિત્તો ધણાં છે તેથી રાગદ્વેષ થાય છે એ નિર્વિવાદ છે. માટે ધરની ઉપાધિ છોડી તીર્થે જવાથી સંસાર ઉપાધિ ટળે છે વળી ચિત્તની રમણતા પ્રભુના ગુણરાગની ભક્તિમાં, પ્રભુ જેટવામાં, પ્રભુ પૂજામાં ને આવશ્યક ક્રિયામાં મન રમે છે. અને તેથી ચિત્ત ધણા વખત સમભાવમાં રહે ને તેથી ધણી કર્મની નિર્જરા થાય પણ જ્યારે તીર્થે જવાથી રાગદ્વેષ થાય તો પછી લાભ શું?

શ્રી અંતરિક્ષ પ્રાશ્નવાચીની જગા ને પૂજા કરતાં દ્વેષ-હિંસન થવાનાં કારણો બને છે અને તે એવા મોટા ઝથડાઓ કોટોમાં ચઢી હજારો રૂપીઆ આવકોના ખોટે માર્ગે ખર-ચાય છે એવો બનાવ થોડા વર્ષે પર બનેલો સર્વને વિદિત હશે.

આવા મોટા ઝથડાઓ તો મોટા મોટા ભેગા થાય ત્યારે બનેછે પણ નાના ઝથડાઓ તો હંમશાં બનવાનાં કારણો ધણાં છે તે હું વાંચકજીને જણાવું છું.

શ્રી અંતરિક્ષ પ્રભુની પૂજા દિવસમાં ચાર વખત થાય છે. તેમાં બે વખત સ્વેતાંબર પૂજા કરે છે અને બે વખત દિગંબર પૂજા કરે છે. જ્યારે દિગંબર પૂજા કરે છે ત્યારે સ્ત્રી-પ્રાણી અણીઓના ગોદા મારી ચમ્પુ કાઢી નાંખે છે અને જ્યારે સ્વેતાંબર પૂજા કરે ત્યારે રાજા ઉની ખદખદતી કરી ચમ્પુમાં ચાંપી દે, તેથી કરીને દિગંબરને ખેદ થાય એ નિર્વિવાદ છે. તેમજ સુર સ્વેતાંબરને પણ પ્રભુના ચમ્પુમાં દિવસમાં બે વખત ઉની ખદખદતી રાજા ચોંપવાથી શું ખેદ ન થાય? અલખત થાયજ.

જ્યારે દિગંબર બાધઓ દિવસમાં બે વખત પૂજા કરવા આવે ત્યારે સ્વેતાંબરને પૂજા કરતાં અટકાવી તરતજ સ્ત્રીમટાના ગોદા મારી ચમ્પુ ઉપાડી નાંખે છે તેથી સ્વેતાંબર બાધ

આને ખેદ થાય છે. આ પ્રમાણે ચવાથી બન્ને મતવાળાને ખેદ થાય છે ને કેટલીક વખત લઘાઈઓ પણ થાય છે. તે માટે શ્વેતાંબર અને દિગંબર બન્ને સંધના આગેવાનોને વિનંતી કરે છું કે બન્ને પક્ષવાળા એકત્ર મળી સાચે પૂજા કરે ને કોઈ કોઈને ખેદ ન થાય તેમ વર્તવા મારી અલ્પશુદ્ધિ પ્રમાણે માયના છે તે ધ્યાનમાં લેશો !

શ્વેતાંબર પ્રભુની પૂજા કરતાં ચાર અવસ્થાની ભાવના આવે છે. (૧) દાગીના ઉતારતાં પ્રભુએ રાજપાટની રિદ્ધિ ઉપરથી મોહ ઉતારી સર્વ આભૂષણ ઉતારી દિક્ષા અંગીકાર કરી સર્વ વૈભવનો ત્યાગ કર્યો તો તેથી અત્યંતિક અને અનંતકાળની ક્ષાપીક લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી તેમ હું પણ પુદ્ગલિક રિદ્ધિ ને ક્ષણીક છે તે ઉપરથી મોહ ઉતારીશ ત્યારેજ મારે કાર્ય થશે. (૨) પ્રભુની પક્ષાળ કરતી વખત જન્મ સમયે ઈદ્રોએ મેર શીખર ઉપર પ્રભુને લેઈ જઈ જેવી ભક્તિ કરી તેવી ભાવના આવે છે. (૩) ચંદન વિશેષન, પુષ્પ, ધૂપ, દિપ વિગેરે પૂજા કરતાં પ્રભુની રાજ અવસ્થાની ભાવના આવે છે. અને (૪) પ્રભુની આંગીઆભૂષણની રચના કરી પ્રભુની સમોસરણી ભાવના આવે છે. અને આ સ્તવનાદિકથી સિદ્ધ અવસ્થા આવે છે.

દિગંબર બાઈઓ પ્રભુની સિદ્ધ અવસ્થા એકત્રેજ માને છે. એટલે આ બન્ને પક્ષવાળાનું માનવું અપેક્ષાએ સત્ય છે. એમ જો વિચાર કરે તો મત કદાચદ ન થાય પણ તે પ્રમાણે સંધના જીવોનું માનવું ન બને માટે દરેક જીવની કર્મની પ્રકૃતિએ જુદી જુદી છે. માટે બન્ને પક્ષમાંથી એક પક્ષવાળાએ પોતાનો કદાચદ છોડવો એજ સાર છે અને કાશ્ય છોડે તે વિષે એક દર્શાંત આપું છું.

એક છોકરાને માટે બે બાઈઓને તકરાર થઈ. એક કહે કે આ મારો છોકરો ને ખીજ કહે કે એ મારો છોકરો; તેમાટે બન્નેએ માછરૂટ પાસે ફરીયાદ કરી. માછરૂટે બન્નેની તકરાર સાંભળી લીધી પણ બંનેમાંથી કોનો છોકરો છે તે સાખીત થઈ શક્યું નહીં તેથી માછરૂટે સીપાઈને હુકમ કર્યો કે આ છોકરાને કાપીને બે સરખા ભાગ કરી બંનેને વેચી આપ ? આ ઉપરથી એક બાઈએ તે વાત કબુલ કરી અને ખીજ બાઈએ કહ્યું કે મારા છોકરાને કાપશે નહીં. બન્ને એને જીવતો સોંપી દેા, મારે જોઈતો નથી, તેની પાસે જીવતો રહેશે તેને જોઈને આનંદ પામીશ આથી માછરૂટેની ખાત્રી થઈ કે એ છોકરાની ખરી માછ છે તેથી તે છોકરો તેને સોંપી દીધો અને ખીજ બાઈ ખોટી ગળે પડી હતી તેને શિક્ષા કરી.

આ ઉપરથી સાર એ લેવાનો છે કે જે પ્રાર્થવપ્રભુના ખરા ભક્ત હશે તે પ્રભુની જોને લાગણી હશે તે કદાચદ છોડશે.

હું શ્રી જૈનશ્વેતાંબર કૌનકરંસને વિનંતી કરું છું કે શ્રીપ્રભુને દિવસમાં બે વખત જુની ખદખદતી રાજ ચોંપવાથી પ્રભુની ભક્તિ થાય છે કે આશાતના ? જો એક વખત ચઢવાથી હમેશાં ચક્ષુ કાયમ રહે તો તે વાત હીક છે પણ વારંવાર કરવાથી તે રીવાજ ખેદકારક છે માટે ચક્ષુ ચઢવાનો રીવાજ તે પ્રમાણે બંધ થાય તો સારું. જેમ શ્રીકેશરીઆ પ્રભુને ચક્ષુ ચઢાવવામાં નથી આવતાં અને ખીજ દાગીના આંગી ચઢે છે તો ત્યાં બંને પક્ષવાળા સુખેથી સાચે મળી સંગાયે હજી મળી જતા કરે છે અને દેવ યજ્ઞનું કારણ રહેતું નથી તેમજ આ તીર્થે પણ ચક્ષુ ચઢાવવાનું બંધ કરવાથી કોઈ પણ જાતની તકરાર રહે એમ સંભવતું નથી, ચક્ષુ ચઢાવવાથી મુક્તિ છે અને નહીં ચઢાવવાથી મુક્તિ નથી ? તે વિષે નીચેના શ્લોક લક્ષ્યમાં લેશો !

સેયં વરોવા આસયંરોવા દુદ્ધોવા અદ્વઅન્નોયા ।

સમભાવ માવિ અપ્પા હદ્દૈ મુલ્લં ન સંદેહો ॥

અર્થ—શ્વેતાંબર હોય, દિગંબર હોય, અથવા બુદ્ધ હોય અને કોઈ વેદાન્તી હોય. પણ જ્યારે આત્મા સમભાવથી આત્માને બાંધીત કરે ત્યારે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે તેમાં સંદેહ નથી. આ મહાત્માનું વચન બહુ મનન કરવા જેવું છે. મારે સમભાવ ધરાવો રસ્તો આજ છે.

ગુણશીલ ચૈત્યતીર્થ.

આ તીર્થ બંગાળમાં આવેલું છે. ચોવીસે તીર્થકર ભગવાનની કલ્યાણક ભૂમિ આ દેશમાં આવેલી છે. દરેક ભગવાનનાં પાંચ કલ્યાણક ગણાય છે. (ચવન, જન્મ, દિક્ષા, કેવળ ને મોક્ષ; એ પાંચ કલ્યાણક ચોવીસે જીનનાં મળી ૧૨૦ કલ્યાણક; તેમાંથી નેમનાથ પ્રભુનાં ત્રણ કલ્યાણક (દિક્ષા, કેવળ ને મોક્ષ) એ ગીરનાર ઉપર ને શ્રી આદિથર ભગવાનનું મોક્ષ કલ્યાણક શ્રી અષ્ટપદજી ઉપર મળી ચાર કલ્યાણક જતાં બાકીનાં ૧૧૬ કલ્યાણક બંગાળમાં છે ને તે શ્રી સમેતશોખરજીની નજા કરનાર એ કલ્યાણક ભૂમિઓના દર્શનનો લાભ લે છે. આ કલ્યાણક ભૂમિઓમાં ગુણીઆજી (શાસ્ત્રમાં ગુણશીલ ચૈત્ય) છે. આ જગ્યાએ શ્રી વીર પરમાત્માનાં ચૈત્ય ચોમાસાં થએલાં છે. અને શ્રી ગૌતમસ્વામી આદિ ૧૧ ગણ ધરતે આ જગ્યાએ દિક્ષા આપેલી એમ મારા સાંભળવામાં આવેલું છે. અહીંથી આસરે ૨૫ કોસ ઉપર કુંડળપુરનું તીર્થ છે તેને ગોખર ગામ કહે છે. ત્યાં શ્રી ગૌતમસ્વામી મહારાજની જન્મ ભૂમિ છે ત્યાં પણ મોટી ધર્મશાળા ને મહાવીર સ્વામીનું દહેરાસર છે તેમાં શ્રી ગૌતમ પ્રભુની મૂર્તિ તથા દહેરાની સામે ચોક્કમાં ગૌતમ સ્વામીનો અગ્નિ હોત્રનો કુંડ છે.

કવીજ્ઞ જન્કશનથી જનારસ જતાં વચમાં નવાદા રોશન આવે છે; ત્યાંથી ઉતરી ૧૧ માઇલ ગુણીઆજી (ગુણશીલ ચૈત્ય) તીર્થ જવાય છે. આ તીર્થ જંગલમાં છે એટલે ત્યાંથી અર્ધા અર્ધા જૈવને છેડે એ નાનાં ગામડાં છે અને ખુસ્તા મેદાનમાં એક મોટું તળાવ છે. તળાવની મધ્યમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનનું દહેરાસર છે તથા તળાવને કીનારે એક મોટી ધર્મશાળા છે, ત્યાંથી પુલ બાંધેલો છે. ધર્મશાળામાંથી પુલ ઉપર ધરતે દહેરાસરમાં જવાય છે. ધર્મશાળાની વચમાં ખુસ્તો ચોક છે ને તેમાં કુવો તથા બાગ છે. ઉતરવાની સવડ સારી છે. વાસણુ ગોદડાં વિગેરે મળે છે. ત્યાં પૂજારી ખાસણુ રહે છે તે વહીવટ કરે છે. ધર્મશાળાને ફરતાં તથા તળાવની પાળ ઉપર લીમણ, વડ વિગેરેનાં ઝાડ છે અને ફરતું મેદાન છે તેથી ખુસ્તી હવા આવવાથી તે જગ્યા બહુ રમણીક લાગે છે. આ તળાવની વચમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીનું દહેરાસર સાડ મણુ વીમાનના ઘાટનું ચોરસ મુંદર આકૃતિ અને ચારે તરફ ફરવા એટલે ને બેઠક છે તથા ફરતુ તળાવનું પાણી છે. દહેરાસરની વચમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીનું દહેરાસર છે તેમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની નાની પ્રતિમાજી છે. જેડે નેમનાથ ભગવાનની વેણીની પ્રતિમાજી છે. તે દહેરાસરની ચારે તરફ ફરાય તેમ છે. તેમાં પાછલા ભાગમાં એક બાગુ ૧૧ ગણધરનાં પગલાં છે. દહેરાસરની ચારે ખુણે ચાર ગોળ દેરીઓ છે. તેમાં જમણી બાજુની ખુણાની દેરીમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીના મોક્ષ કલ્યાણકનાં પગલાં છે ને ડાબી બાજુના ખુણાની દેરીમાં ૨૪ ભગવાનનાં પગલાં છે. બાકીના બે ખુણાની દેરીઓમાં પણ પગલાં છે. જગ્યા મુંદર ને રમણીક છે.

તીર્થમાં થતી દિ'સા.

આ દહેરાસરને ફરતું તળાવ છે તેમાં આબુખાબુના ગામેનાં છોકરાંઓ આવીને માછલાં પકડે છે. આપણે બગવાનની પૂજા કરતા હોઈએ તે વખતે દહેરાસરની ચારે બાજુએ છોકરાં પાણીમાં પેસી માછલાં પકડે છે. આ કેટલી ખેદની વાત છે? આ જોઈ કોની લાગણી ન ડુખાય? એ વખતે તે લોકોને ધમકાવીએ તો બહાર નીકળી જાય છે. આપણે ત્યાંથી પાછા ધર્મશાળામાં આવ્યા કે પાછા તળાવમાં પડે છે. આ જનાવ હું ત્યાં આઠ દિવસ રહ્યો ત્યાં મુંધી દરરોજ એ પ્રમાણે જોયો છે. આ બાબત ત્યાંના પૂજારીને કહ્યું કે માછલાં ન પકડે તેનો બંદોબસ્ત કેમ કરતા નથી? ત્યારે પૂજારીએ કહ્યું કે એનો બંદોબસ્ત અંભારાથી થઈ શકે તેમ નથી. આ દહેરાસરનો વડીવટ કરનાર ખીદારના બાપુ સાહેબને કહ્યો તો તે કરી શકશે.

અમે ખીદાર ગયા ત્યારે બાપુ સાહેબને ઘેર ગયા અને તેમને કહ્યું કે ગુણીઆજના તીર્થમાં બગવાનના મ્હેં આગળ દરરોજ હજારો જીવની દિ'સા થાય છે. તે અટકાવવા વિધેની વિનંતિ કરી ત્યારે તેઓ સાહેબે કહ્યું કે આ દહેરાસર આપણું છે અને તળાવનો હક ત્યાંના જાગીરદારનો છે. માટે બંદોબસ્ત થતો નથી. એ તળાવ જો આપણે ખીરીદી લઈએ તો એ બંદોબસ્ત થઈ શકે.

તે તીર્થનો લાભ શ્વેતાંબર તથા દિગંબર બંને સરખો લે છે એટલે બંનેનું તીર્થ છે. તે તીર્થ ઘણું પવિત્ર છે.

જેન શ્વેતાંબર તથા દિગંબર બંને કોનફરન્સના આગેવાનો અને સદ્ગૃહસ્થોને મારી નાશ વિનંતિ છે કે તે તીર્થમાં થતી દિ'સા અટકાવવા માટે જાગીરદાર પાસેથી તળાવ ખરીદી લેઈ અગર જાગીરદારનું મન મનાવી પ્રભુ પાસે થતી અસંખ્ય જીવોની દિ'સા અટકાવવા પગલું ભરશે. સંધને આ કામ ભારે નથી તેમ એકજ થીમાન્ ગૃહસ્થ ધારે તો થઈ શકે તેમ છે માટે કોઈ પણ સખી ગૃહસ્થ આ કામ કરશે તો આવો અનંતો લાભ મેળવવાને બાગ્યશાળી થશે.

તે તળાવ વચમાં આપણા પ્રભુજીનું મંદિર છે તો તળાવ પણ આપણું હોવું જોઈએ એમ અનુમાન થઈ શકે છે. પણ ત્યાં શ્રાવકની વસ્તી નહિ હોવાથી એ માનસિક થવા હોય એમ લાગે છે છતાં માનસિક થઈને એ તળાવની કેંઈ પણ ઉત્પન્ન કે આવક થાય તેમ નથી પણ ફક્ત દોરોને પાણી પીવા ને ન્હાવા-ધોવાનો ઉપયોગ થાય તેમ છે. તે ઉપયોગ તેઓ કરે તેમાં આપને કંઈ હરકત નથી છતાં ફક્ત માછલાં ના પકડે તે બાબતનો ઠરાવ કરાવી લઈને તે કરારનો અમલ ચાલુ રહે તેને માટે સંધના આગેવાનો પગલું ભરશે તો પ્રભુ-બક્તિનો લાભ, તીર્થની આશાતના ટાળવાનો લાભ અને અનંતા જીવોને અમરદાન, એવો અનંતો લાભ મેળવી મોક્ષના અધિકારે યશે. તથાસ્તુ.

ન્યાયથી આજીવિકા ચલાવવી જેમને પ્રિય છે, તેમજ પ્રાણુના નાશની વખતે પણ નિર્દિત કાર્ય ન કરવું, ઈર્જનની આગળ ચામના કરવી નહિ, જેનું ધન દીણુ થયું હોય તેવા મિત્ર પાસે પણ માગવું નહિ. વિપત્તિમાં પણ મેઘાછમાં રહેવું, અને મદાત્માઓના માર્ગને અનુસરવું, એજ પ્રમાણે અતિ દંડણ એવું આ અસિધાનવત સત્યજ્ઞોને કોણે બતાવ્યું! અર્થાત્ કોઈએ બતાવેલું નથી પણ સ્વભાવ સિદ્ધ છે.

(નીતિશાતક.)

ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા.

(લેખક:—દક્ષમુખભાઈ ગિરધરજાલ શાહ—ભાણેકપુર.)

॥ ધર્મેણ દિ સહાયેન, તમસ્તરતિ દુસ્તરમ્ ॥

ધાર્મિક શિક્ષણથીજ આત્મસંચય, મોટા સદ્ગુણો, અને પ્રેરક વિચાર કરવાનો સ્વભાવ આવે છે, એ શિક્ષણ છેક અંતઃકરણમાં જ્યારે પ્રવેશ કરે છે ત્યારે મનુષ્યનું દુઃખી જીવન સુખમય અને શાન્તિદાયક થાય છે.

—Gizot—

બહાલા બન્ધુઓ ! ધાર્મિક શિક્ષણની દરેક માણસને આવશ્યકતા છે. તે શિક્ષણ સિવાય દરેક મનુષ્ય પશુવત્ જોવો જાણવો, બુદ્ધિના શિક્ષણથી સહ અસહ્ય વસ્તુનું ભાન થાય છે. સહાયતાના શિક્ષણથી સરસું નરસું જાણવાનું મળે છે. જાતિના શિક્ષણથી ખરા ખોટાનો વિચાર થાય છે તેમજ ધાર્મિક શિક્ષણથી ક્યું પુણ્ય અને ક્યું પાપ તે સ્વયંભેવ જાણી શકાય છે. નીતિનું આચરણ જ્યાં સુધી દરજ્જા અથવા કર્તવ્ય સમજીને કરવામાં આવે, ત્યાં સુધી તે નીતિશાસ્ત્રનો વિષય રહે છે. પરંતુ જ્યારે તે ધર્મીનું દરમાન સમજીને એટલે પવિત્ર ગણીને જે કંઈ કરવામાં આવે ત્યારે તે ધાર્મિક કાર્યના વિષયભૂત ગણાય છે. આવા અર્થમાં નીતિ એ ધર્મનો ભાગ થાય છે તેથી તેનું ગૌરવ વધે છે. બુદ્ધિ વિગેરે વિષયોનું શિક્ષણ જાડું કરીને જગતના વિચાર ચકાવે છે ત્યારે ધર્મનું શિક્ષણ અંતવાન, ક્ષણિક અને અસ્થાયી જગતને છોડી દઈને તેના દયાલુથી કે તેની પીડાથી મનુષ્યને મુક્ત કરી અત્યંત સુખના ભોક્તા બનાવે છે, તે અનાયાસે ચૈતન્યનો વિચાર કરાવે છે અને સર્વેનું આદિકારણ, મહાતત્ત્વ, અને મોટું ચૈતન્ય જે ધર્મ તેની તરફ મનને વાળે છે. તેથી હરકોઈ મનુષ્યના આત્માને ઉન્નતિ અને મુક્તિ કરાવનાર ધર્મજ છે એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. માટેજ શાસ્ત્રકારો તેના આરાધન માટે દરમાની ગયા છે કે:—

कार्यावेतौ हि धर्मेण धर्मो हि विजयावहः ॥

प्रयाणामपि लोकानामालोकः कारणं भवेत् ॥ ૧ ॥ महामारत ॥

ભાવાર્થ:—અર્થ, કામ પણ ધર્મ વડેજ કરવાં જોઈએ, ધર્મજ વિજય આપનારો છે. જો લોકમાં ધર્મજ કારણ (મુખ્ય) છે.

આ પ્રમાણે ધર્મ સૌથી વધારે અગત્યનો હોવા છતાં તેના પ્રત્યે આપણા બન્ધુઓ ધણુંજ દુર્લક્ષ આપે છે. તે આપણી અધોગતિની નીસાની છે. રક્ષોમાં અપાતું શિક્ષણ વ્યવહારિક તથા નીતિ અને બુદ્ધિના વિષયને લગતું હોય છે. પરંતુ ધર્મની જાણતમાં ધણું થોડું પણ લક્ષ અપાતું નથી તે કેટલું આપણને સવિધ્યમાં હાનિકર્તા છે તેનો ખ્યાલ સંમગ્ન માણસે કરવો જોઈએ. આપણી ના. સરકાર ધાર્મિક શિક્ષણના કાર્યમાં વચ્ચે પડતી નથી. તેથી સરકાર હરતે આગતી રક્ષોમાં ધર્મશિક્ષણને દાખલ કરવામાં ધણા ભાગે યોગીજ વિષય આવે છે. ના. સરકારનું એ પગલું હઠાવણીનું ને સકારણ છે. રાજા પ્રજાનો અથવા પ્રજાજનનો એકજ ધર્મ હોય તો રક્ષોમાં તેનું શિક્ષણ આપી શકાય, પરંતુ પ્રજામાં જ્યારે એ તેક ધર્મને પંથે આલસા હોય ત્યારે ક્યા ધર્મનું કે પંથનું શિક્ષણ રક્ષોમાં દાખલ થઈ શકે ! આ કારણથી રક્ષોમાં તે ધર્મનું જ્ઞાન આપણા અનેક ધર્મો-

પ'ચેને મળી શકે નહિ, ત્યારે બાળકોને તે જ્ઞાન મળી શકે ક્યાંથી ? બીજાં શિક્ષણો જેમ નાનપણમાં બાળકોને આપી શકાય છે, તેવી રીતે આ ધાર્મિક જ્ઞાન પણ બાળપણમાં જ બાળકોને આપી શકાય તો તેથી તેઓના પર સારી અસર થવા સાથે ધર્મપર શ્રદ્ધા દૃઢ થાય. માટે તેના સારૂં પોતાના ઘેર અથવા સમસ્ત જ્ઞાતિમંડળ તરફથી સ્વપાત્રે સરેરાશમાં તે બાળકોના માતાપિતાઓએ તેઓને તે જ્ઞાન આપવા-અપાવવા બરાબર ધ્યાન આપવું જોઈએ. સ્કૂલોમાં જો તે અપાતું હોય તો તેનાં માઆપ તે પર ધ્યાન ભરે ન. આપે તો ચાલી શકે, પરંતુ જ્યારે સ્કૂલોમાં ધાર્મિક શિક્ષણ નથી જ અપાતું તે બાળકના છતાં પણ પોતાની પ્રજા ઉપર બેદરકાર રહે તે તેઓની જ મૂર્ખતા છે. ઘણાં માઆપ ધર્મથી અજાણ હોય છે, તેથી તેઓ સમજણશક્તિની ખામીને લીધે પોતાનાં બાળકો પ્રત્યે બેદરકાર રહે તેમાં કંઈ તેમનો વધારે વાંક ગણાતો નથી, પણ જેઓ પોતે સંપૂર્ણ જ્ઞાન ધરાવવાનો અભિમાન રાખતા હોય છતાં પોતાનાં બાળકોને ધર્મશિક્ષણ આપવાની બિલકુલ કાળજી ન રાખતાં હોય તે છોકરાં પ્રત્યે પોતાની બજાવવાની ફરજનો ભંગ કરે છે.

વાંચકો ! બાળકો અને બાળકોએ દરેકને ધાર્મિક કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. એકલા પુરૂષ વર્ગને જ ધર્મ શિક્ષણની જરૂર છે તેમ માઆપોએ બાળકોનું નથી જ. સ્ત્રીઓ પણ ધર્મ શિક્ષણથી જ પોતાના કર્તવ્યનું જ્ઞાન સમજી નીતિના રસ્તે તથા ઉચિત રીતે આજીવન સુખ આલવા પ્રયત્નશીલ બને છે. આપણા પવિત્ર આર્યશાસ્ત્રોના વાંચન મનનથી જણાઈ આવે છે કે, આપણા પૂર્વજો અગાઉના વખતમાં છોકરા, છોકરીઓને ધર્મ શિક્ષણ પોતાના ઘેર આપતા, અને કદાચિત ઘેર આપવાનું ન બને તો ધર્મ ગુરુઓના આશ્રમમાં અથવા મુક્ત સુધી ત્યાં રાખી ધર્મ શિક્ષણ લેવાને સારૂં મૂકી આવતા. ત્યાં ધર્મશાસ્ત્રીક ઉત્તમ નીતિ નિયમો પળાવવામાં આવતા હોવાથી ધાર્મિક શિક્ષણ સાથે માનસિક અને શારીરિક શિક્ષણનો પણ સારી રીતે લાભ મેળવતા, અને આરોગ્યતાના રક્ષણથી નિરાંત તથા પુષ્ટ બની તરૂણાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં ઘેર આવી સંસાર વ્યવહારની શરૂઆત કરતા તેથી તેઓની જીવનગી ધર્મમય, સુખમય, અને શાન્તિદાયક પસાર થતી. તે બીના આપણે પણ લક્ષમાં રાખી ભવિષ્યની પ્રજાને શારીરિક સંપત્તિ સાથે ધર્મજ્ઞાન આપવાને ભુલવું જોઈતું નથી. ધર્મ શિક્ષણની બાબતમાં જોતાં બૌદ્ધ-ધર્મ ગુરુઓ સંસારી બાળક-બાળકોને કેળવણી પોતાની પાસે રાખી ઘણા વખત સુધી ઉત્તમ પ્રકારની આપે છે. બાળક-બાળકો આઠ દશ વરસનાં થયાં એટલે તેમનાં માઆપો બાળકોને તેઓના કુળી (સાધુ) પાસે અને બાળકોને સ્ત્રી ધર્મ ગુરુઓ પાસે ધર્મ શિક્ષણ લેવાને પાંચ સાત વરસ સુધી સોંપી દે છે. ત્યાં બાળકો પોતાના ગુરુઓ સાથે ભિક્ષા ટીકી કરી ધાર્મિક શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી ઘેર આવે છે, પરંતુ તે પ્રમાણે આપણા ધર્મ ગુરુઓ-આચાર્યો કંઈ પણ કરી શકતા નથી તે બારતવર્ષને ધણું જ શોચાનક છે. આજે જેવી રીતે આપણે આપણાં પુત્ર પુત્રી પ્રત્યે પોતાની ફરજ બજાવવા સમર્થ થતા નથી તેવી જ રીતે ધર્મગુરુઓ પણ પોતાની ધર્મ પ્રમાણે શું ફરજ સંસારીઓ પ્રત્યે બજાવવાની છે તે બજાવવામાં પશ્ચાત્ત રહે છે. માટે હવે તો દરેકને તે બાબતમાં સવેળા ચેતવણી જરૂર છે, નહિતર ભવિષ્યમાં આપણને ધર્મ શિક્ષણ નહિ મળતું હોવાથી શી દશા પ્રાપ્ત થશે તે કહી શકાતું નથી. ધર્મ શિક્ષણ એજ જીવનનિભા પાયો છે. આજવ અને પરમવતું શુભ સાધન છે, અને તેજ સુખ શાન્તિમાં દિવસ પસાર કરાવી કર્તવ્ય અદર્શવ્યતીર્ણ બાન કરાવે છે. છતાં તેના પ્રત્યે આટલા બધા

બેદરકારપણે રહીએ એ કેટલું બધું આપણને તથા આપણી ભવિષ્યની પ્રજાને હાનિ કર્તા છે. તે સ્વયંમેવ વિચારી તે પ્રત્યે પ્રથમ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. ધર્મહીન માણસ નહિ કરવાનાં કાર્યો કરે છે. તેથીજ ધર્મવાનને એટ ગણેલ છે. પ્રસિદ્ધ અંથકાર હેર કહે છે કે—

“ ધર્મહીન માણસ માત્ર અવસ્થાનું પૂતળું છે. જેમ સિત્ર સિત્ર અવસ્થાઓ નચાવે છે તેમ તે નાચે છે, પણ ધર્મ સર્વ અવસ્થાને માથે છે એટલે ધર્મી મનુષ્યને સૌ અવસ્થાને માથે મૂકી શકાય છે. ”

માટે ધર્મમય જીવન ગાળવાને સારૂ દરેકને ધર્મ શિક્ષણની ખાસ જરૂર છે. નીતિ અને વ્યવહારમાં જોડાવાને માટે ધર્મ શિક્ષણ એક અમુલ્ય મહાભંજ છે તેથીજ નીતિ અને વ્યવહારિક કૅળવણી એ એક ધર્મ શિક્ષણનું અંગ ગણાય છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યે ધર્મ શિક્ષણને પ્રાપ્ત કર્યું નથી ત્યાં સુધી તેનામાં મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયું તે કહી શકાયજ નહિ, કારણ કે જ્યાં સુધી ધર્મ શિક્ષણના અભાવે પોતાનું કર્તવ્ય તથા ઈશ્વરની આજ્ઞાઓનું જ્ઞાન હોતું નથી ત્યાં સુધી તે આત્મિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિમાં પથરો નાંખવાને તત્પર થાય છે, તેથી આશોક અને પરલોકના સુખમાંથી ભ્રષ્ટ થઈ પરતાવાને પામે છે. માટે જે આપણે આપણા ધર્મની, આપણી અને બાકી પ્રજાની ઉન્નતિ કરી હોય તો દરેક પરમાં પોતાનાં બાળકોને ધર્મ શિક્ષણ આપવાની રાજઆત કરો, ધર્મ શિક્ષણ સિવાય ધર્મની ઉન્નતિ કરવાની આજ્ઞા રાખો તે આજ્ઞા કુસુમવત્ સમાન છે. માટે બન્ધુઓ! અધોર નિદ્રામાંથી જાગત થઇ, ઘેર ઘેર દરેક બાળકોને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની યોજના સત્તર કરો, એજ શુભાકાંક્ષા.

સ્વાર્થ-ત્યાગ.

(લખનાર:—સંઘવી. વાડીલાલ મુળજીભાઈ લીંબડી.).

સ્વાર્થ-ત્યાગ એટલે જાતે દુઃખ વેડીને પારકું બંધું કરવું તે સ્વાર્થ ત્યાગ. બીજાના કલ્યાણ માટે પોતાના તન મન અથવા ધનનો ભોગ આપવો, બીજાને સુખી જોવામાં સુખ માનવું અને કદ વેડીને પીડાતા રોગીને આરોગ્ય આપવું, રડતાને આનંદ આપવો, બંધનમાં પડેલાને મુક્ત કરવું, પોતાના હૃદયમાં પ્રેમ અને અંતરની ભક્તિથી પારકાં આંસુ લહોંવાં એ સ્વાર્થત્યાગ. બીજાનું કલ્યાણ કરવા જતાં કલ્પ જાતે કદ વેડવું પડે, તન-મન કે ધનનો ભોગ આપવો પડે તો કથા પણ સંકોચ વિના દરતે મ્હોડે ભોગ આપવામાં પણ આનંદ માનવો એ સ્વાર્થત્યાગ.

અધમ સ્વાર્થવૃત્તિ ખતાવો નહિ. તુચ્છ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરો. સ્વાર્થત્યાગ એટલે તનવું, વાર, કોને તનવું ? શું તનવું ? શું પોતાને તણ દેવું ? હા, પોતે પોતાને બૂલી જવું. “ તું અને માફ ” એવી મમતાને તણ દેવી, જેઓ પોતાને બુલી શકતા નથી, જેઓ સ્વાર્થનો નાશ કરી શકતા નથી તેઓ કદી પોતાનું પણ કલ્યાણ કરી શકતા નથી. પોતાનું કલ્યાણ ન થાય તેમનાથી પરિવાર કે પરતું કલ્યાણ તે ક્યાંથીજ થાય ? એક નાના સરખા બીજામાં જે પ્રમાણે વડનું વિશાળ વૃક્ષ અંતરભાવે સમાયેલું છે, તે પ્રમાણે આ નાના જાણીતા સ્વાર્થ-ત્યાગમાં પણ માનવ જાતિની સઘળી મનોવાંચિત વસ્તુઓ ભરેલી છે.

દુનીયામાં મુખ્ય ગણાયેલા મહાપુરુષો, સાધુ પુરુષો અને સઘળા જન-હિતેષી કિદાર મહાત્માઓ આવીજ રીતની એક સરખી સ્વાર્થ-ત્યાગની મહા સાધના કરી ગયા છે, અને

તેથીજ જગતમાં મોટા થઇને અમર બની રહ્યા છે. તેઓ કેવા સ્વાર્થ-ત્યાગી હતા ? કહે-
વાય છે કે દ્વીપીચિ નામના ઝપિએ દેવતાના કલ્યાણ માટે પોતાના વાંસાનુ હાડ કઢાડી
આપ્યું હતું. આવી રીતે હિંદમાં યુગ્મતા દ્વદાબાધ, ગોખરે, ગાંધી ઇત્યાદિ અન્ય નરવરોના
જીવનમાંથી બીજું શું નીકળે છે ? સ્વાર્થ ત્યાગજ. પ્રત્યેક યુગમાં, પ્રત્યેક કાળે, આવા હંચા
સ્વાર્થ-ત્યાગને પ્રતાપેજ પુણ્યવતી પૃથ્વી રૂપાંતર પામી છે અને દુઃખ તથા દેશના બંધન-
માંથી છુટી શકી છે. પ્રત્યેક પ્રસંગે સ્વાર્થ-ત્યાગના પ્રભાવથીજ માનવ સમાજે ઉન્નતિનું
ઉન્નયન મુખ્ય જોયું છે. આગળના અનેક મોટા રાજાણા, કરોડપતિ અને લક્ષાધિપતિ-
ઓનાં નામો આજે હોપ થઇને ભુસાધ ગયાં છે, અનેક એવા બળવાન અને સમૃદ્ધિવાન
પુરોનાં નામ-દામ પણ હમેશાં સરી જતાં અને આ મંસારની સપાટી પરથી દિવસે દિવસે
ભૂસાધને લુપ્ત થતાં જોયાં છે. પરંતુ આત્મત્યાગી મહાપુરોનાં અમર નામો આજે અનેક
વરસો વીતી ગયા છતાં એવાં તે એવાં આપણા કાનપર પ્રતિદિવસ અથડાયાં કરે છે. આત્મ-
ત્યાગ એજ મોટું જય છે ! જય એજ ખરોખરો આત્મત્યાગની બદલો છે.

જે કામમાં અર્થ લાભ નથી, પ્રસંસા નથી, ગૌરવ નથી, મોટાઇ મજતી નથી, મોટા-
બાધ હોવાતા નથી, અંદ કે બિલ્લા મળતા નથી, તેવા ઉદાર સ્વાર્થરહિત કામોમાં આપણા
દેશના કેટલા લોકો આગળ પડતા જણાય છે. અક્ષોસ કે બહુજ યોદ્ધા. જેમાં આપણી જૈન
કામમાં આંગળીના ટેરવે ગણાય તેથી પણ સંખ્યા ઓછી છે. મહાન અગ્નિજ પ્રજની હાલની
જહોજહાલીનું મુજ કારણ તમે શોધી શક્યું છે ? તે પ્રજમાં લાખોની આવકના ધંધા-
ઓનો લાભ બાળુએ મુકીને પ્રજહિતનાં રાજદારી, સામાજિક ઇત્યાદિ કાર્યો પાછળ જીવન
ગાળી નાખનારા અને અથાગ પરિશ્રમ તથા અનેક કષ્ટ વેડીને પણ પોતાના અર્થ, અનાથ,
દુઃખી-દીન માનવબંધુઓની સેવામાં પોતાનાં તન મન અને ધનને અર્પણ કરી દેનાર
સેંકડો અને હજારો નેતાઓ-ઉદારતાઓ પ્રગટતા હોય તે પ્રજની જહોજહાલી-પ્રગતિ-
ઉન્નતિ કેમ ન હોય ? એ પ્રજમાંથીજ અસંખ્ય અનાથ બાળકોના પિતા સ્વરૂપ ડૉ. બનીડા
તથા 'બ્યૉર્જ' મુલર જેવાં સેંકડો દૃષ્ટાન્તો એ પ્રજમાંથી આપણા જોવામાં આવશે. ભારત
જેવા હજારો ગાઉ દુર પડેલા પ્રદેશમાં આવીને દુષ્કાળ, દીનતા અને અમાનથી દુઃખી થતાં
ભારતના અસંખ્ય બાળકો અને અપંગો માટે અથાગ પરિશ્રમ કરનાર મહા પરાપકારી સત્ય
સન્યાસી આદર્શ ઉદારતા વિશ્વોપકારક જનરલ જીવ જેવા અસાધારણ પુરુષનું દૃષ્ટાન્ત પણ
ભારતવાસીઓને માટે શું ઓછા આદર્શ રૂપ છે ? આપણામાં મિથ્યા તડાકા માર્યો
આમ થવું જોઇએ, આમ કરવું જોઇએ, આમ થઇ રહે, આમ કરી શકાય. આમ
કરતા નથી એવું હોનારા, પોતાના સ્વાર્થને માટે અંગતોડ મહેનત કરનારા અને સમાજના
હિતના-કોઇ કાર્યમાં જોડાવા માટે વિનંતિ કરતા અમને દુરસદ નથી, એમાં અમારું કામ
નહિ, એમાં અમને નવરાશ નથી, આવા કાર્ય માટે તો ફલાણા બાધને હોળે, બીજાને
બોલાવો, બીજાની સલાહ લ્યો, એમાં અમે શું સમજીએ ? એવું હોનારા-હોળે આપ-
ણમાં કેટલા છે ? તેની ગણતરી કરવાનું કાર્ય એવાજ સમાજોને સોંપે અને તેમની સ્વાર્થ
રૂપિ માટે દયા બાધ આપણે યોદ્ધાં અજુઓ રેડીએ તોએ બસ છે. પ્રભુ, પ્રભુ અમને
સન્મતિ આપો ! એક જો દેશ કામ-હિત-માટે કોઇ એક નવી સંસ્થા બોલશે તો
બીજો તરતજ બોલી ઉઠશે કે:-એ સંસ્થા બોલનાર માણસ બીજા મતનો અગર તો
બીજું પાટનું હોવાથી એ સંસ્થા ગમે તેવી ઉત્તમ હોય તોપણ અમે તેને મદદ કરીશું.

નહિ. આમ કહી મદદ કરવાને બદલે અવસ્થ તેના વિરુદ્ધતાજ યત્નો કરી તોડી પાડવાને બને તેટલો યત્ન કરશે. ધન્ય તમારો સ્વાર્થત્યાગ ! ધન્ય તમારી સેવા ! ધન્ય તમારા ઉન્નતિના વિચારો અને પ્રયત્નો ! જ્યાં સુધી આપણે સ્વાર્થ-લાગનું ઇત નહિ લઇએ; જ્યાં સુધી નિષ્કામ વૃત્તિથી ધર્મ સાધનમાં દૃઢ પગલાં નહિ ભરીએ ત્યાં સુધી કદીએ આત્માનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી, ત્યાં સુધી કદી પણ દેશની કે કોમની ઉન્નતિ થવાની નથી. સમાજનું કશું કલ્યાણ સાધવાનું નથી અને અહીંનું સાંસારિક સુખ અથવા પારલૌકિક મુક્તિ એમાંનું કંઈ પણ મળવાનું નથી. માત્ર દુઃખ સ્વાર્થજનમાં કામડા-કુતરાની પેઠે પેટને માટે અનેક છળપ્રપંચ કરતા રહીશું ત્યાં સુધી આપણે નકેના અધમ કીડાજ બની રહીશું.

પતિવ્રતા સીવીલા અને રૉબર્ટ.

એક પતિભક્તિપરાયણ પાશ્ચાત્ય વીર રમણી.

ચોડા સૈન્ય ઉપર ઇંગ્લાંડમાં વિલિયમ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેના પુત્ર રૉબર્ટને સીવીલા નામે ઉત્તમ સદ્ગુણાન્વિત સ્ત્રી હતી. રાજા વિલિયમ ધણો પ્રેમી અને વીર પુરુષ હતો. તેને પોતાનું રાજ્ય વધારવાને માટે ઘણું યુદ્ધ કરી જીત મેળવી હતી તેજ મુજબ તેનો પુત્ર રૉબર્ટ પણ ધણોજ શરવીર અને પ્રબળ બક્ત હતો તે પોતાની સ્ત્રી સીવીલા પ્રત્યે ધણા પ્રેમની લાગણીને લઈ માયાણુપણે વર્તેતો હતો. રૉબર્ટ જેમ જેમ વયમાં વધતો જતો તેમ તેમ પોતાના પિતા સાથે યુદ્ધમાં જઈ દુશ્મનોની સાથે લડાઈમાં ઉતરી અપૂર્વ કળાકૌશલ્યથી તેઓને હરાવી હરખાતો. એક વખત રૉબર્ટને લડાઈમાં કોઈ દુશ્મન તરફથી એરી ષણવાણું શસ્ત્ર જોરથી વાગ્યું, આ એરી શસ્ત્રના ધાધી નહિ પરંતુ તેનાં એરની અસરથી રૉબર્ટના સરીરમાં ચોડા વખતમાં તીવ્ર વિષ ફેલાઈ જઈ ચોડા વખતમાં મૃત્યુ પામે તેવું હતું. તેથી વિદ્વાન ડાક્ટરોની સલાહ લેવામાં આવી ત્યારે તેઓએ પૂરતી તપાસ કરીને જણાવ્યું કે, “જો કોઈ મનુષ્ય આ વિષ મોડાગવતી ચૂસી લે તોજ તે બચી શકશે, નહિતર બચવાનો બીજો કોઈ ઉપાય નથી” તે સાંભળી સર્વ કુટુંબ ઉદાસ થઈ ગયું. રૉબર્ટ જેવો શરવીર અને પોતાની પ્રિયાપર પ્રેમાળ હતો તેનાથી પણ વધારે સધળા રાજ્ય મંડળ સાથે સ્નેહી સ્વભાવનો હતો, તેથી ગમે તે માણસ પોતાના સૈન્ય વા મંડળમાંથી તેના બદલામાં હર્ષથી ભોગ આપી શકે તેમ હતું, પરંતુ પરોપકારી દયાવાન રૉબર્ટને તેના માટે એક નિર્દોષ જીવનનો ધાત થાય, તે પસંદ પડ્યું નહિ, તેથી સ્પષ્ટ તેણે સધળાઓ પ્રત્યે જણાવી દીધું કે, “શત્રુઓની સાથે યુદ્ધમાં હું લડ્યો છું, અને મને એરી શસ્ત્ર વાગ્યું છે તો તેના બદલો મારે પોતેજ ભોગવવો જોઈએ, મારાં સધળાં માણસો જિનગુન્હેગાર છે. તેઓ મારી સેવા કરીને આજીવિકા ચલાવે છે તો શું તેઓમાંના નિરપરાધી જીવનો મારા માટે ભોગ આપીને જીવું એ મને બ્યાજબી છે ? તે સાંભળી સધળા સૈનિકો દિલગીર થઈ રૉબર્ટનું ઝેર ચૂસી જવાને તૈયાર થયા પરંતુ રૉબર્ટને કોઈનું કહેવું માન્ય નહિ, ત્યારે છેવટે તેની સ્ત્રી સીવીલા ખાસે આવીને ધણી વિનંતી સાથે કરગરીને કહેવા લાગી કે, હે પ્રાણેશ ! સધળા માણસો તો સ્વાર્થને લીધે પૈસાને માટે નોકરી કરે છે, પણ હું તો આપના પ્રેમનીજ બૂધી છું અને આપની અર્ધાંગના છું; જો

આપ હયાત હરો તો રાજ્ય અને રૈયતનું રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરશે અને મૃત્યુ પામશે તો સર્વેના અકલ્યાણ સાથે માઈ પોતાનું પણ સામાન્ય જતું રહેશે અને દુઃખના દિવસ પ્રાપ્ત થશે; માટે મહેરબાની કરીને તમોને લાગેલા ઝેરી શસ્ત્રનું ઝેર મને ચૂસી જવા દો, આપના મૃત્યુ પછી ઝૂરી ઝૂરીને મરવું, તેના કરતાં આપની પહેલાં મરાય અને તમારો આત્મા લોકોના બલારને માટે બચાવાય તે સર્વને ઇર્ષ્યુજ લાભકર્તા છે, માટે આટલી મારી નષ્ટ વિનંતી સ્વિકારી આપ પૂજ્યશ્રી પ્રત્યેની મારી ફરજ બળવવાની તુરત આજ આપો. તે સાંભળી રૉબર્ટને પ્રેમથી નેત્રમાં અશ્રુ આવી ગયાં, અને સીવીલાની માગણીને સ્વિકાર નહિ કરતાં ગદ્ગદિત કંઠે જણાવ્યું કે:—“ હે સ્વામી પ્રત્યે પૂજ્ય પ્રેમવાળી પતિવ્રતા સ્ત્રી! આમાં તારો કાંઈ પણ વાંક નથી, ચરવીર પુરોણે સુદમાં મરણ પ્રાપ્ત કરવાને સરભથ્થેલા છે. વીરપુરોણનાં કાંમે કોમળ સ્ત્રીઓથી થઈ શકતાં નથી. મારી પ્રિય પ્રેમી મૂર્તિ! તું બીનગુન્હેગાર છે. તેથી મારે બદલે તારો પ્રિય પ્રાણ અર્પવાને માઈ મન કદાપિએ કબુલ નહિજ થાય. બહાલી! તું એક વીર યુવાન સાથે લક્ષ્મી પ્રેમગાંઠથી બેઠાઈ છે, તેનું પરિણામ શું આવું આવવું જોઈએ તેને બદલે તારા આત્માનો નાશ કરવો? બહે માઈ! મૃત્યુ હાલ થઈ જશે તેની પરવા નથી પરંતુ કોઈ પણ ઉપાયે તેમ તો બચશેજ નહિ માટે તું તારા શયનશુદ્ધમાં ચાલી જા, અને મને મારા દાર્મના પરિણામમાં આવેલું મૃત્યુ ખુશીથી માગવવા દે. ” આ સાંભળી સીવીલા પોકેપોક મુકીને રડવા લાગી, પરંતુ રૉબર્ટ તે માટે લક્ષ આપ્યું નહિ. સ્વામી સેવાવાળી પ્રેમી પ્રિયાનો પોતાના માટે નાશ થાય તે દયાળુ રૉબર્ટને બિલકુલ ગમ્યુંજ નહિ. સીવીલાએ શોકાતુર થઈ અશ્રુ વડે પ્રિય પ્રાણેશની શબ્દા બીજવી દીધી પણ રૉબર્ટ જરા પણ તે બાબતમાં સંમતિ આપી નહિ. તેમ કરતાં ધીરે ધીરે રાત્રિ પડતાં અધકારે અને નિદ્રાએ સર્વપર પૂર્ણ અમલ ચલાવ્યો તે વખતે રૉબર્ટ પાસે ફક્ત બે આકરોજ બર-નિદ્રામાં ધોરતા હતા, બાબુમાં ડાકટર ઘણી રાત્રિ જવાને લીધે લીધી ગયો હતો, રૉબર્ટ પણ પોતાના બિહાનામાં અત્યંત ચઢેલા વિષથી બેભાન અવસ્થામાં ડોલાં ખાતો હતો. તેવામાં સીવીલા ગુપ્ત રીતે પોતાના બહાલા સ્વામીની પધારી પાસે ગઈ અને રૉબર્ટને અગર બીજા કોઈને માલુમ પડ્યા સિવાય સતી સ્ત્રીએ સ્વામીના ઝેરી ધાને ત્વચથી ચૂસી લીધી અને પોતાના જીવનો ભોગ આપી પ્રેમી પતિને બચાવી લઈ બીજા દિવસે સર્વને રૂદન કરાવતી પવિત્ર પરસોઈમાં ચાલી ગઈ. ધન્ય છે પતિવ્રતા સતિ સ્ત્રી સીવીલાને!

જેને દુઃખો પ્રાપ્ત થતાં મનમાં ઉદ્વેગ ન થાય, સુખો પ્રાપ્ત થતાં પણ તેઓમાં સ્પૃહા ન થાય, અને જેના રાગ, ભય, તથા ક્રોધ જતા રહ્યા હોય એવો બ્રહ્મવેતા સ્થિરપ્રજ કહેવાય છે. x x x જેમ કાચબો સર્વ અંગોને સંકોચી લે છે, તેમ માતી બપોરે સંધ્યા ઇન્દ્રિયોને વિષયોમાંથી સંકોચી શકે, ત્યારેજ તેને સ્થિરપ્રજ થયેલો સમજવો.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

અહિંસા એ ઉત્તમ ધ્યાન છે, અહિંસા એ ઉત્તમ તપ છે, અહિંસા એ ઉત્તમ ગાન છે, અહિંસા એ ઉત્તમ પદ છે, અહિંસા એ ઉત્તમ દાન છે, અહિંસા એ ઉત્તમ દમ છે, અહિંસા એ ઉત્તમ જપ છે, અને અહિંસા એજ ઉત્તમ શુભ છે. અહિંસા ૧૫ ધર્મો કરશે એજ ઉત્તમ ધર્મ છે, તે ધર્મનુંજ મહાત્માઓ સેવન કરે છે, તે વિષ્ણુ લોકમાં જાય છે.

(ઐતિહાસ પૂરાણ.)

કાવ્યકુંજ.

હવે તો આંખ ઉઘાડો ?

(ગઝલ કબાલી.)

ખતા બહુ ખોદના ખાધા ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 સડો શું ઉધમાં અંધા ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 શુભાવી જીંદગાનીને ખપાવી સિદ્ધિઓ સુધળા !
 લગ્નની કુખ માતાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 ભરી છે વાસના ખોટી, કમાણી શી કરી મોટી !
 રહી નહી અંગ લગ્નની, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 રહી છે બીખની ઝોળા, સળગતી અંતરે હોળા !
 હસો શું ખાખને ચોળા, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 કીર્તિને પાણીમાં ઘોળા, ભરી પાખંડની ઝોળા !
 ધ્રુમે છે નાચતી ગોળા, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 વડો શું બાઈ બાઈથી, ખતી પુરા દસાધથી !
 ભયાં પુરા પુરાધથી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 પડ્યાં છે ધર્મમાં કાણાં, ગયાં છે નામ ને નાણાં !
 ન જન્મ્યા હાય શું પાણી ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 શુભાચું નામ પુરવજતું, ન ધાર્યું ધ્યાન કારજતું !
 વગોણું વેલતાં જગતું, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 અરે ! ઝો ધર્મના ઢોંગી ! અરે ઝો ભોગના રોંગી !
 અરે દુર્ભાગ્યના ભોંગી ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 ખતો શું દંભના જોંગી ! ખતો શું જુલના જોંગી !
 ખતીને કર્મના ચોંગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 વિધવની લાલસા લાગી, વચનની વાસના ત્યાગી ;
 હૃદયની બાવના ભાગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 રૂવો હો ને સદા રોસો ! વિચારો રે ! જરા દોષો !
 અમરો જન્મ શું ખોસો ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 બહુ એ પાપ યત્તિમાં, તણાયા દુષ્ટયત્તિમાં ;
 કદી દીક્ષા નહી કૃત્તિમાં, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 અમિનાં નીર કંઈ સિંચો, હૃદયના હીરમાં હિંચો ;
 મમતના મોહને મિચો, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 પાપી પેટને ખાટે, ચર્યા શું કટને કાટે,
 કદી નહી ફરતા ખાટે, હવે તો આંખ ઉઘાડો !

જીવનની ઉચ્ચ વૃત્તિમાં, જીવનની શુભ પ્રવૃત્તિમાં;
 પ્રવાસી થઇ સદ્ગતિમાં, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 વિચયના નીચ સેતાનો, ઝીણે છે અંતરે તાનો,
 જીવો જગો જરા માનો, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 ચઢો કર્તવ્ય મેદાને, ધુમીને ધર્મના તાને,
 રમો કંઈ મોક્ષના જ્ઞાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 તરીને તારજો જગને, ભરી નવ રક્તથી રગને,
 ટકાવી પુન્યના પગને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 હૃદયનું નીર ઢહોવાને, કર્યો દુષ્કર્મ ધોવાને;
 પ્રભુની જ્યોત જોવાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !

મજનની ધૂન:

આવો- વીરા વેગે આવો, પ્રભુ ભજનની ધૂન લગાવો;
 હું-તું-જગ-સૌનાં વિસરાવો, પ્રભુ ભજન પ્રેમાશ્રિત પાવો.
 આવો આવો સંતન આવો, લઈ કડતાણો ધૂન મચાવો;
 મંજીરાને ઢોલક પાવો, પ્રભુ સાથે રમવાનો દાવો.
 આવો આવો નંદન આવો, સદૃશ કોઈ પ્રભુને કહાવો;
 પ્રભુજી મુખમાં સ્હેજ ખતાવો, પ્રેમઝરણીએ ઝખકો લાવો.
 આવો જીવન વહેલાં આવો ! આધિ વ્યાધિ બધી સળગાવો;
 સ્થૂળ જગતને તો સળગાવો, સૂક્ષ્મ રમતનો નવત્રો લ્હાવો.
 સિતારને શું કામ સળવો ! તનના તારે ધૂન લગાવો !
 પ્રેમ તણો સુરીસો પાવો ! બકિત કુકે ખુબ ગળવો !
 રાગ દ્રેપને તો સળગાવો ! મ્હારે ત્હારે ભુલી નહો !
 નીજનંદમાં ચક્રચુર થાઓ ! અલખ અભેદ તણું ગીત ગાઓ !
 આવો-જીવન-સતન આવો, ખાવો પ્રભુ વચનાશ્રિત માવો;
 વસુધૈવ કુટુંબ બનાવો, પ્રવાસી મુક્તિ પ્રભુપદ થાઓ.

દિલનાં દર્દ !

(વીર કુંવરની વાતડી કોને કહીએ-એ રાગ.)

દિલનાં દર્દની વાતડી કોને કહીએ ?

હારે કોને કહીએ રે કોને કહીએ ! !

હારે મુગા મુગા કાળજડે બળાએ !

હારે જીહ્વા જગના પ્રભાવ !

દિલનાં દર્દ. ૧

હારે જાણે બોલુ બોલુ થઈ નય !

હારે ખણુ બોલ ન એકે બોલાય !

હારે બધાં તનડાં બળી ધીમી નય !

હારે કહો કેમ સ્હેવાય !

દિલનાં દર્દ. ૨

હારે બધું હૈયું વલોવાઇ જાય !	
હારે ગાન છૂપાં છૂપાંજ ગવાય !	
હારે કાંઈ ગાંડા ને ઘેલા થવાય !	
હારે અંગો અંગ તવાય !	દિલનાં દર્દ. ૩
હારે જાણે વન વગડે જામ વસીએ !	
હારે જુદા જગને ફટે શો'દસીએ !	
હારે હિમાચળ જામ કાયા કશીએ !	
હારે તે તો શાંતિ પમાય !	દિલનાં દર્દ. ૪
હારે પોલા જગની પરવા શીદ કરવી !	
હારે ખોટી શરંગો તે શાને ધરવી !	
હારે વિશે શાંતિની ઝરણી શી ઝરવી !	
હારે જગ તો જાંજળ !	દિલનાં દર્દ. ૫
હારે ખોટા જગમાં શી પ્રેમની વાતો !	
હારે અહોઆં તો બળતરા ને લાતો !	
હારે જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થનો વાયરો વાતો !	
હારે ત્યાં શાં પ્રેમનાં લહાણ !	દિલનાં દર્દ. ૬
હારે મોહ માયાના પાશે રંગાધું !	
હારે મહારા ત્હારાના બધે બધાધું !	
હારે એવા જગને છાંવડે શીદ જાધું !	
હારે એ તો આળપપાળ !	દિલનાં દર્દ. ૭
હારે હવે સદગુરુ શરણે જાધું !	
હારે પ્રભુતાને તત્કાલીન થાધું !	
હારે સ્થળ ત્યાગીને સદ્ગમે વહીશું !	
હારે એ તો આરજ લહાણ !	દિલનાં દર્દ. ૮

ગુરુદેવ પાસે મોઘી માગળી !

(ગજલ—ખિલ્લાગ)

દયા કરો, દયાળ ! બહુ વાર થઇ ગઇ !
 રડી કપ્પલે જાળ ! હવે હાર થઇ ગઇ !
 સમજ્યો ખરૂં ! નથી અહિં અમારૂં લેશ પણ !
 અગ્નિ રાત વીતમાં સવાર થઇ ગઇ !
 આ મોહની બજારમાં, સુર માનવો બુલ્યા,
 અફલ અનેક જાનીની, લાચાર થઇ ગઇ,
 સમજ્યો છતાં નથી અહીં સહી શકાતું આ !
 બુદ્ધિ જિતારી બંધમાં, જિતાર થઇ ગઇ.
 સહેવાની નથી શક્તિ, અહણુ કરૂં પ્રેમથી,
 પ્રભુજી ! બુદ્ધિ આજ તો તૈયાર થઇ ગઇ !

આંખો ઉઘાડી નેહ, જીર મંદિર હવે !
 આ જીંદગી અમૂલ્ય, શું અમાર થઈ ગઈ !
 ખોળ ઉઘાડી પાપના, બહુ સંકટો સહાં,
 ભવમાં હમારી આશ્વતો અપાર થઈ ગઈ.
 ગયું છે સ્વપ્ન ઉડી-દૂર દીનતા ઉભી.
 હવે હૃદયની દોર એકતાર થઈ ગઈ.
 ને મેળવે શુરૂપા-અમૂલ્ય જીવનમણિ !
 એ ધન્ય ભાગ્યની મતિ હુશિયાર થઈ ગઈ.
 ન ઇન્દ્રિય અવર-આપ ચરણ પાચના કર,
 હૃદય મિરાતો દેન ! આ સદવાર થઈ ગઈ.

સુલેલા સુસાફરને માર્ગ-સૂચન.

(ગઝલ—કબીલી.)

સુલેલા આ સુસાફર ! આંખ ખોલી ને યવાતું શું ?
 નજર કંઈ કાંઈની કરજો ! હતું અહીં શોધવાતું શું ?
 કદી તહોં ગૌર કીધો છે ? અજલ આવ્યે યવાતું શું ?
 જન્મતાં સાથ શું લાવ્યો ! હવે લઈને જવાતું શું ?
 ધરીને ગર્ભમાં ખેડી-હજારો આશ્વતો વેડી !
 સફળતા શી કરી તેની ? હતું અહીં સાધવાતું શું ?
 ઉદર નવ માસ કીધો વાસ, દીધો ભાર માતાને !
 હતો શો કોલ ત્યાં તહારો ! હતું અહીં સારવાતું શું ?
 જુલ્યો તો પારણામાંને, રમ્યો તો માતને ખોળે !
 હવે શું ખાખમાં ખોળે ! હતું ત્યાં પામવાતું શું ?
 ભણ્યો બહુ પાઠ ફતીયાના, દગાઈની કિતાબોના;
 ખરા કંઈ ઇશ્મતું એકે, ન પાતું વાંચવાતું શું ?
 દુસ્રો પાપી હસિનાને, ફર્યો તું શોખને ફરે;
 દિવાની ગઈ જવાની, તહાય બાકી હાંચવાતું શું ?
 બધી બાજાર ગઈ ઉડી, હવે સોદો યવાતો શો ?
 નથી લેનાર કે દેનાર, તહારે વોરવાતું શું ?
 વીતાવી જીંદગી સારી, હવસની બદલુવાખીમાં;
 ધડી આનંદની નાંવી, ન જોયું હારવાતું શું ?
 ગુમાવી હાથનો હીરો ! હવે પસ્તાય શું પાછ;
 કરે ઇન્સાફ કાજ ત્યાં ! પુરાવા શોધવાતું શું ?
 હજી છે હાથમાં બાજ, વિચારી ને જગ કાંઈ;
 આમતના દિવસ માટે, બરું તોં તારવાતું શું ?

આત્મકર્તવ્ય.

(લેખક—મુનિ બાલવિજય—અમદાવાદ.)

જે માણસ વર્તમાનમાં અપ્રતિષ્ઠા, અને ભવિષ્યમાં પાપ એ બેથી બચી જવા ઇચ્છતા હોય તેમણે આત્મકર્તવ્યમાં પાછા પડવું નહિ. સંસાર વ્યવહારમાં દૃઢ સંકલ્પ અને અપ્રેરિત પ્રયત્ન એ બેથીજ માણસો આત્મકર્તવ્યતાને સિદ્ધ કરી શકે છે. આત્મકર્તવ્યમાં મનુષ્ય વ્યવહાર માત્રનો સમાસ થાય છે. ધરમાંથીજ તેનો આરંભ થાય છે. જેમ બાળકોને પોતાનાં માતાપિતા પ્રતિ આત્મકર્તવ્ય સિદ્ધ કરવાનું છે એજ પ્રમાણે પતિપત્ની, સેવ્યસેવક એવા પરસ્પર આત્મકર્તવ્યના બીજા અનેક સંબંધ છે. ધરગ્રહાર જોઈએ તો સ્ત્રી પુરુષો એક એકને મિત્ર તરીકે, પડોસી તરીકે, શેઠગુમાસ્તા તરીકે અને અધિકૃત અધિકાર્ય તરીકે એમ અનેક રીતે આત્મકર્તવ્યના પ્રકારમાં યુથાએલાં છે. મહાશયો ! આખા જીવીતની પ્રવૃત્તિજ કર્તવ્યતાથીજ ભરેલી છે. તે પગસે પગસે આત્મકર્તવ્ય સર્વ પ્રવૃત્તિને આડે આવે છે. આપણાથી ઉત્તમ, આપણા સમાન, ને આપણાથી દનિષ્ઠ એમના પ્રતિ આત્મકર્તવ્ય ભિન્ન હોય છે. આત્મકર્તવ્યતા ખરી ન્યાય સુદિધી પેદા થાય છે. ન્યાય સુદિધિ પ્રેમભાવથી ઉદય પામે છે ને પ્રેમભાવ એ આત્મભાવનું ફળ છે, આત્મકર્તવ્ય એ એકાદ ક્ષણે કે એકાદ સ્થળે અચુક રીતે વર્તવાની ઇચ્છા કે અચુક કરવાનો આવેશ નથી, પણ સર્વત્ર સર્વ અવસ્થામાં એકજ રૂપે સિદ્ધ થએલો નિયમ છે. એનું દર્શન આખા વર્તનમાં તેમ નભવા જેવા કામમાં પણ થાય છે, ને કોઈ વખતે તેના વીચાર વિના કશું કરેલું જણાતું નથી તે માટે કહ્યું છે કે—

નિન્દતુ નીતિ નિપુણા यदि वा स्तुवन्तु लक्ष्मी समाविशतु गच्छतु वायप्येष्टम् ।

अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा न्याय्यात् पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥

संपदि यस्य न तर्पो विपदि विपादोरणे न भीस्त्वं ।

तं भुवनत्रय तिलक जनयति जननी सुतं विरलम् ॥

નિતિ નિપુણ એટલે સંસાર વ્યવહાર, રાજ ખટખટ ઇત્યાદિ અનેક કષ્ટાચારમાં પ્રવીણ થએલા લોક, આત્મ કર્તવ્યનો ન્યાય પુરઃસર જે માર્ગ હોય તે માર્ગ ચાલનારા વીર પુરુષોની સ્તુતિ કરે કે નિંદા કરે તેની તેમને દરકાર નથી. તેમને લક્ષ્મી મળે કે ન મળે અથવા હોય તો જતી રહે તેની પણ તેમને ચિંતા નથી. મરણ પણ આજ અત્યારેજ થાય, કે દક્ષવીરા પચાસ સો લાખ કે યુગ જેટલાં વર્ષ થાય તો પણ તેનું તેમને ભય નથી. કેવળ ન્યાયસુદિધી પ્રેમભાવે જે આત્મકર્તવ્ય સમન્વય તેજ આચરવું, તેજ વિચારવું, તેજ વહવું એ દૃઢ વ્રતવાળા ધીર સર્વ વિજયી છે. પોતપોતાનું જે કર્તવ્ય હતું તેજ કર્યું એમ જાણવાનો સંતોષ જેણે અનુભવ્યો હોય તેનેજ સમન્વય તેવો છે. એ સંતોષ લોકો વાહ વાહ કહે તેથી થઇ શકતો નથી, અનેક સચ્ચિદ્ર પ્રાપ્ત થાય તેથી સંધાતો નથી, અતુલ અધિકાર ભોગવાય તેથી અનુભવાતો નથી, પણ એક ક્ષણભર મારે જે કરવું યોગ્ય હતું તેજ કર્યું છે. એવા આત્મના પ્રમાદથી થાય છે. અનુભવો અટીક પણ એ પ્રમાદ છે. કેમકે અચુક વાત મારે કરવી નહતી, ન્યાય પુરઃસરતાથી તે મારે કરવી નહતી છતાં મારાથી તે થઇ એમ જાણ્યાથી જે તીવ્ર વેદના અંતરમાં બાપે છે તેજ એ કાર્ય પથાર્ય

આત્મકર્તવ્યબુદ્ધિએ થયું હોત તો કેટલો સંતોષ થાત તેની સાક્ષી છે. આત્મકર્તવ્ય સમજનારને મરણથી ભય નહિ, કેમકે આત્મકર્તવ્ય સુકારણ કનકરહિત મરણ એ ભવ્ય કરતાં પણ અધિક છે. જ્યારે અપ્રમાણિકતાથી ને દ્રોહવૃત્તિથી ધનવાન થાય છે ત્યારે ગરીબ અને દરિદ્ર રહેવુંજ સાચું છે. ભીષ્ માગવાથી અધિકાર અને પદવી પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે વિના મરી જવું તેજ ઉચિત-આશાઓનાં માનપ્રશ્નમદ અને દાસત્વથી થાય છે. ત્યારે નિરાશામાં મગ્ન રહેવું એજ સુખેથી ઉદર નિર્વાહ પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્મકર્તવ્ય કર્વાના સત્રાપીજ રહી પરમાત્માને ઉપકાર માની મરણને માટે તત્પર રહેવું એવું મરણ આવે તો તે ધન્ય ભાગ્ય ! આત્મકર્તવ્યથી મહાપુરુષો પાછા હટયા નથી. લાભ હાનીનો તેમણે હિસાબ કર્યો નથી, શસ્ત્રીર પરાંકમી યોદ્ધા રણસંગ્રામમાં પોતાના કર્તવ્યથી કદાપિ પાછા ફર્યા નથી તેમને તેમની સ્ત્રીઓએ ને તેમનાં સંબંધીઓએ સર્વદા તે કર્તવ્ય સંપાદવા માટે ઉત્સાહ-પૂર્વક પ્રેરેલા છે. આપણે કહી શકીએ કે આત્મકર્તવ્ય એટલે ન્યાયબુદ્ધિથી વિચારતાં જે પોતાનું કર્તવ્ય સમજતું હોય તે, નહિ કે ટુંકી નજરે આપણાં એકલાનાંજ સુખ સંતોષ સંધાય તેવો ટુંકી નજરનો આચાર વિચાર માણસને જણવા જણાવવાનો એકજ માર્ગ છે. અને તે એકે તે માણસ કેટલા કર્તવ્યમાં પડેલાં છે. કેટલી વાતને પોતાનું કર્તવ્ય માને છે અને તે માન્યા પ્રમાણે ઉત્સાહ અને ઉદ્યોગથી કરવામાં મંડયા રહે છે. આપણું જીવિત એક પ્રકારનું યુદ્ધ છે. આપણો રસ્તો આપણે ઉદ્યોગ અને ઉત્સાહ રૂપી યુદ્ધથી કરી લેવાનો છે, એટલુંજ નહિ પણ આપણે કેટલું ને કેવું જીવ્યા તેની કિંમત પણ એ યુદ્ધની વિક્રમતા અને દીર્ઘતા ઉપરથીજ થાય છે. સર્વદા ઉચ્ચાભિલાષ, દૃઢ સંકલ્પ અને આત્મ કર્તવ્યના માર્ગથી એક તસુ પણ ન ખસવા જેટલું ધૈર્ય, એજ જીવિતને જયવાન કરનારાં તેમ અમર કરનારાં સાધન છે. વિક્લાનો કહે છે કે જીવિત એજ વિકૃતિ છે. બાકી મનુષ્યોને પદાર્થોની પ્રકૃતિ તો મરણજ છે. આનું તાત્પર્ય એ છે કે વસ્તુ માત્રનો સ્વભાવ એવો છે કે કાળને આધીન થઈ તે વસ્તુ હતી નહતી થઈ જાય, પણ એ સ્વભાવને અટકાવી તેમાં વિકાર કરનારા આપણું જીવિત માત્રજ છે. જેટલો વખત કોઈ વસ્તુ રહે તે રહેવાપણું એજ તે સ્વભાવને અટકાવનારું છે. પણ સાધારણ રીતે જીવ્યાજ કરવું એ કાંઈ સર્વભક્ષી કાળ સામા થઈ વસ્તુનો સ્વભાવ વિપરીત કર્યા બરાબર નથી. કેમકે જ્યારે જીવિતમાં આત્મકર્તવ્યની વાસના પ્રતિ પ્રગલ્ભ હોય અને તદનુસાર દૃઢ સંકલ્પથી તાદૃશ્ય આચાર થયો હોય ત્યારેજ કાળના કપાટમાંથી આપણું જીવિત બચ્યું, અને આપણે મરી જઈએ તો પણ આપણું જીવિત ખરું જીવિતજ છે એમ થયું. મહારાયો ! આપણે ધણીવાર એમ સમજતા હોઈએ છીએ કે આપણું કર્તવ્ય અસુક છે. આપણા જીવિતનો હેતુ અસુકજ હોવો જોઈએ છે પરંતુ બીજા અનેક સત્સંકલ્પ જે કારણથી પ્રત્યક્ષ થતા અટકે છે તેજ કારણોથી આપણે આપણું કર્તવ્યપણું કરી શકતા નથી. અનિશ્ચય અથવા સંશય દૃઢ ભાવનાનો અભાવ અને કાર્ય આદરવામાં આજસ્ય એ આપણને આત્મ કર્તવ્યતાથી વિમુખ રાખે છે. એક તરફ ધર્મ જ્ઞાનમાંથી આપણા જીવિતના હેતુનો બોધ હોય છે, પણ તેને તપાસતાં બીજા તરફથી આજસ્ય, સુખ વિકાસ, સ્વપરાયણતા ને આવેશ એટલાં વાનાં આપણને અટકાવે છે. માણસો પોતાનું સિદ્ધ કર્તવ્ય જાણતાં છતાં અયોગ્ય આચારમાં ફસે છે, તેમાં દોષ માત્ર તેમની કામના એટલે ધ્રુવનીજ છે.

આત્મકર્તવ્ય એટલે આપણા પોતાના પ્રતિ કરવાની ફરજ એમ સમજવાનું નથી. એનો

અર્થે આપણે વચમાં બતાવી ગયા છીએ કે આપણા જીવીતથી પરને જે જે કરવાને આપણે ન્યાયબુદ્ધિથી બંધાએલાં હોયએ તે કરવું, ને તે પણ કર્યા લાભના હીસાબ વિના કરવું. શાસ્ત્રોમાં જે જે પુણ્ય કહે છે તેજ આત્માકર્તવ્યનું રૂપ છે. પુણ્યનું સ્વરૂપ એક છે એમ નહિ પણ એમ નિશ્ચય લાગવું કે આત્મા સુખમય છે. તેમાં દુઃખનો અવકાશજ નથી તો જ્યાં જ્યાં દુઃખ જણાય છે ત્યાં ત્યાં જોને લીધે દુઃખ જણાય છે તે દુર થવુંજ જોઈએ. મારે તે દુર કરવુંજ જોઈએ. મને જેટલું અને જેવું સુખ જણાય તથા અનુભવાય છે તે તેવું તે તે થવુંજ જોઈએ, એવી ઇત્તિનું નામ દયા અથવા પ્રેમ કહેવાય.

પ્રિય પાઠકગણ ! એક તરવેતાએ લખ્યું છે કે “આ સંસાર નાટક છે, એમાં જે વેશ ધારણ કર્યા છે તે આપણે પોતે પસંદ કર્યા નથી, એટલે તે કેવા છે કે શા માટે એવા છે તેની સાથે આપણે કશી લેવા દેવા નથી. આત્મકર્તવ્ય એટલાજ માલ કામમાં રહું છે કે આપણને જે વેશ મળ્યો છે તે પૂરેપૂરો ને બરાબર ભજવવો.” આમ લખ્યા પછી તો લખે છે કે માણસોએ ખાસ જાણવું જોઈએ કે અમે જ્યાં સુખ માનીએ છીએ ત્યાં સુખ નથી. શરીર જળમાંજ સુખ નથી કેમકે જીમ કે હનુમાન પણ સુખી નહતા. સમૃદ્ધિમાં પણ સુખ નથી, કેમકે ઈંદ્રાદિ દેવ સંતોષવાના નથી. અધિકારમાં સુખ નથી, કેમકે દુયોધન શિશુપાલાદિ પણ ક્લેશમાં નિમગ્ન હતા. તેમ જ સમગ્રમાં પણ સુખ નથી કેમકે રાવણાદિ મહા દુઃખમાં મરી ગયા એ સુખ માણસના પોતાનામાંજ છે. પરાધીનતા માત્રથી છુટા થઈ સ્વતઃજ આત્મ પ્રભાદમાં રહી આત્મકર્તવ્યને સમજવું તથા વિસ્તારવું એજ આનંદનું નિદાન છે.

પરમાત્મસ્વરૂપ.

(લેખક-રા. રા. વકીલ નંદલાલ લલુભાઈ-વડોદરા.)

(અનુસંધાન ગતોંક ૨૭૫ પૃથ્વી.)

શુદ્ધિ ધર્મનું પાલન કરવામાં સર્વથા પ્રકારે એ પાપરચાનોનો ત્યાગ થવો અસંભવીત છે, ને શુદ્ધિધર્મમાં રહીને એ પાપરચાનકોનો સર્વથા પ્રકારે ત્યાગ કરવાનો દાવો કરવા જઈએ તો પ્રાયે પ્રતિજ્ઞા ભંગ થવાનો પ્રસંગ આવે અને પ્રતિજ્ઞા ભંગ એ તો મહાન દોષ છે, માટે યથાસક્તિ એ પાપરચાનકોનો જેટલા દરજ્જે ત્યાગ થઈ શકે તેમ હોય તેટલા દરજ્જે તે ત્યાગ કરવાનો નિયમ લેવો કે સંકલ્પ કરવો જોઈએ.

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર ક્રિયાયના નામથી જોળખાય છે. અને તેના દરેકના ચાર ચાર ભેદ છે. અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખાની, પ્રત્યાખાની અને સંબંધિતા એ સોળનું સ્વરૂપ સમજી તે જેમ બને તેમ જોઈ કરવા અભ્યાસ કરવો જોઈએ. વ્યવહારમાં ક્રોધી, માની, માયી અને લોભીની કીમત હલકી અંકાય છે, તો પછી તે આત્માના મુજસ્વરૂપની પ્રાપ્તિને અટકાવે તેમાં શું નવાઈ છે, કેમકે આત્મા તો અક્રોધી, અમાની, અમાયી અને અલોભી છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ આત્માનો મુજ સ્વભાવ નથી.

રાગ, અને દ્વેષ એ પાપરચાન જ્યારે સર્વથા સેવાતાં બંધ થશે ત્યારેજ સત્ય મુખ સંપૂર્ણપણે મળવાનો રસ્તો સરલ થશે. જેટલે અંશે તેમાં જોછાશ થશે તેટલે અંશે પાપનો બંધ ઓછો પડશે.

કલહ એ પારખું પાપસ્થાન છે. ઘણી ઘણીયાણી, સામુ વહુ, નહુંદ મોખમ, બાપ દિકરા અથવા બાધએ બાધઓ, અને તેમની પ્રબંધી બનેલા કુટુંબમાં જેઓને હંમેશાં જે રહેવાનું છે, તેઓ એક બીજા ઉપરના પ્રેમના અભાવ અને દ્વેષના લીધે દરોજ કલહ કર્યા કરે, એક બીજાનું ખોલવું કાઢીને પસંદ પડે નહિ, સારી વાત અથવા સારાં વચનનો પણ ઉલ્લેખ થઈ કરીને અરસપરસ લડાલડી કર્યા કરવી એને કલહનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. જેના ઘરમાં દરોજ દંત કલહ થતો હોય તેને મુખ ક્યાંથી હોય ? કલહને દુર્ગતિરૂપ વક્ત્રના મૂળની ઉપમા આપવામાં આવેલી છે. જ્યાં કલહ થતો હોય ત્યાં ધર્મ સંબંધી વિચાર કે આચરણને આપવાનો અવકાશ કે જગ્યા હોયજ નહિ. એ કલહને અટકાવાની કુંચી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યશોવિજયજીએ બતાવેલી અદ્ધર પાપસ્થાનકની સજાયમાંથી કલહની સજાયમાં બતાવે છે કે:-

જણી મૌન ધરે શુભવંત, તે મુખ પામે અતુલ અનંત.

સાહેબ સાંભળો.

કલહ સમાવવાનો આ ઉત્તમ ઉપાય છે, અને તે આદરણીય છે.

અભ્યાખાન નામનું તેરમું પાપસ્થાનક છે. કોઈના સંબંધી આપણે વાત કરતા હોઈએ તે વખતે તે દુષણો તેનામાં નથી તેવા દુષણોનો તેના ઉપર આરોપ મુકવો, તેનું નામ અભ્યાખાન આપવામાં આવેલું છે. ખોટાં દુષણો મુકી કાઢીને હલકો પાડવાનો ચત્ત કરવો એ એક આપણી નીચતા બતાવે છે, અને તેથીજ તેને પાપસ્થાનકમાં મુકેલું છે.

પૈશુન્ય (ચાડી કરવી) એ ચૈત્તમું પાપસ્થાનક છે. કોઈની ચાડી કરવી એ પણ શુભીકૃત લક્ષણ નથી. ચાડી યુગલી કરનાર માણસની કશી કિંમત થતી નથી. તેમજ તેનો કોઈ ભરસો રાખવું નથી અને તે હલકા સ્વભાવનો ગણાય છે. જેનામાં ચાડીયાપણાનો દુર્ગુણ હોય છે, તેના સારા ગુણો ઢંકાઈ જાય છે. ચાડીખોર માણસને પાસે બેસાડવાની અથવા ઉભો રાખવાની વાત તો બાજુ ઉપર રહી પણ તેનું મોઢું બેવાનું પણ સારા માણસો પસંદ કરતા નથી.

રતિ અરતિ એવા નામના પંદરમા પાપસ્થાનકનું સ્વરૂપ એવું બતાવવામાં આવેલું છે કે કોઈ કારણ આપણને અનુકૂળ અને લાભદાયી હોય તો તેથી મનમાં સંતોષ માનવો, અને પ્રતિકૂળ હોય તો અસંતોષ માનવો. રતિ અરતિ એ કંઈ પ્રત્યક્ષ વસ્તુ નથી પણ મનકલ્પિત છે, એ સત્ય પર્માય નથી. આ પાપસ્થાનકનું સ્વરૂપ ખાસ વિચારવા જેવું છે. આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ અને પૌહગલિક વસ્તુનું મથાર્થ સ્વરૂપ સમજવામાં આવે તોજ પૌહગલિક વસ્તુથી જે રતિ અને તેના વિયોગથી અરતિ થાય છે, તે અટકે; નહિ તો તે અટકવું મુશ્કેલ છે. જ્યાં જ્યાં રતિ છે, ત્યાં ત્યાં અરતિ જરૂર સાથેજ રહેવાની તેથી તે બન્નેનો એકજ સ્થાનમાં સમાવેશ કરેલો છે.

સોજમું પાપસ્થાન પરપરિવાદ એટલે પારખી નિંદા કરવી તે છે. પારખી નિંદા કરવી એ એક જાતની ટેવ છે, પારખી નિંદા કરવી અને સાંભળવી તે કેટલાક મજા માને છે, પણ એ નુકસાનકર્તા છે. ઘોખી લોક સાચુથી પારખાં કપડાંનો મેલ કાઢે છે, જ્યારે નિંદક માણસ પોતાના મોહશયી પારખા માણસના મજા ધ્રુવે છે. બંગી પોતાના હાથ યત્રી પારખા મજા ઉપાડી જાય છે, ત્યારે નિંદક પોતાની ઇંબડી પારખા મજા કાઢી નાખે છે. માખીનો સ્વભાવ મજામજાત

વસ્તુ હોય તેના ઉપર જઈ બેઠાવાનો છે, તેમ નિંદક માણસનો સ્વભાવ કોઈના સારા ગુણોને ઝાળખવાનો હોતો નથી પણ ભોગ જોગે તેનામાં જે કંઈ સ્વરૂપ પણ હુગુણ હોય તેના ઉપર તુરત તેની દ્રષ્ટિ જાય છે જગતમાં સર્વગુણી વીતરાગ-પરમેશ્વર છે. તેના સિવાયના જે મધ્યસ્થ હોય છે, તેનામાં તો કંઈ ને કંઈ ગુણની ખામી હોવાનીજ. એ ખામી જોવાનો અને નાની સરખી ખામીને પણ મોટું રૂપ આપી મહાન બનાવવાનો નિંદકનો સ્વભાવ હોય છે, એ નુકસાનકારક છે. તેમાં રાજ્યકર્તાની અને રાજ્યના કારભારીઓ-અમલદારોની નિંદાનો વિશેષ અનર્થ ઉપજાવવાનો છે. સુખના ધન્યકે તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

કપટ સહીત જુહું બોલવું એ માયા મોક્ષ નામનું સત્તરમું પાપસ્થાન છે. કપટ સહિત જુહું બોલનાર જગતમાં ધણો હુશિયાર ગણાય છે અને તેને “પોલીટીક્સ મૅન”ની ઉપમા આપવામાં આવે છે. જુહું બોલવું એ એક પાપ છે, તેમજ કપટ કરવું એ પણ એક પાપ છે, આમાં કપટ સહીત જુહું બોલવું એને જુહુંજ રૂપ આપવામાં આવ્યું છે, અને તે ધણું ખરાબ છે. સરળ અને ભોળા માણસો કરતાં હુશિયારમાં અપતા માણસોમાં એનો પ્રભાવ ધણો જોવામાં આવે છે. કપટ ક્રિયા દરી ખીજને દગીને પોતાને હુશિયારમાં ખપાવનાર માણસ ધણો આનંદ માને છે, પણ તે એક જાતનું પાપ કરે છે એમ તેના મનમાં આવતું નથી. તેને માટે ઉપાધ્યાયજી શ્રી વિરવિજયજી નવાણું પ્રધરની પૂજામાં કહે છે કે—

આત્મસ્વરૂપ રમણે રમે, મનમોહન મેરે ।

ન કરે જુઠ ઢકાળ, મનમોહન મેરે ॥

આત્મા સ્વરૂપના ધ્રુવ જુહું કંદાણ કરતા નથી, તે તો બહાર અને અંદર એકજ સરખા હોય છે. જોવું બોલે છે તેવુંજ આવે છે, અને તેવુંજ પોતાનું વર્તન રાખે છે. મનમાં એક અને બહાર બતાવવું જુહું એ પાપસ્થાનનું સ્વરૂપ છે.

મિથ્યાત્વ નામનું અઠારમું પાપસ્થાનક છે. મિથ્યાત્વ અગ્નિ એ પર્યાયવાચક શબ્દ છે. એના પ્રતિસ્પર્ધિ સમ્યક્જ્ઞાન છે. સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અટકાવનાર મિથ્યાત્વ અને અગ્નિ છે. સમ્યક્જ્ઞાન એ મિથ્યાત્વ અને અગ્નિને અટકાવનાર છે. અગ્નિ પાપસ્થાનમાં પ્રથમતા સત્તર પાપસ્થાનનું મૂળ મિથ્યાત્વ અને અગ્નિ છે, તેથી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ ધર્મોચિત્ત-યજ્ઞ પાપસ્થાનકની તુલના કરવામાં પૂર્વનાં સત્તર પાપસ્થાનક કરતાં આ પાપસ્થાનકનું વજન વધારે બતાવે છે. આ પાપસ્થાનકનો નાશ થવાની સાથેજ અંશે અંશે પૂર્વના સત્તર પાપસ્થાનકો કેટલાંક ઓછાં થવાનો સંભવ છે, એમ વિચાર કરતાં આપણને લાગ્યા સિવાય રહેશે નહિ. જૈન શાસ્ત્રકારો આ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ એવું બતાવે છે કે ધર્મ ને અધર્મ, સત્ય માર્ગને અસત્ય માર્ગ, સુસાધુને અસાધુ, શુદ્ધ દેવને કુદેવ, કુદેવને સુદેવ, કુચરને ચર અને અધર્મને ધર્મ માનવો એ રીતે ૭ પ્રકાર મિથ્યાત્વના છે. તે સિવાય ખીજ પાંચ બેદ એવી રીતના છે કે હું જે સમજ્યો છું અને હું જે માનું છું એજ સત્ય છે, એને અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ કહે છે. બધાને સરખા માનવા, ગુણી બાવગુણી પોતાના મનથી તુલના કરે નહિ તે અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ છે. વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણે છતાં તેનું સ્વરૂપ ખીજને કહેવાના પ્રસંગે વિપરીત-જુહું કહે અને તત્ત્વની પરિક્ષા કરે નહિ તેને અભિનિવેશી મિથ્યાત્વ કહે છે પરમાત્મા જેટલો રાગ દ્રેષ્યી રહિત થઈ કેવલજ્ઞાન ઉપજાવે હર્ષુ છે એવા ભગવંત પ્રણીત શાસ્ત્રમાં તેમના વચનમાં સંકેત કરે, અને વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ-સમજવા

પ્રપત્ન કરે નહિ, તેને સંશય મિથ્યાત્વ કહે છે. જે જીવોને ધર્મ અધર્મ શું છે ? એનો ઉપયોગ નથી એવા એકેદ્રિતા ચિક્ષેદ્રિ જીવોને અનામોગીક મિથ્યાત્વ હોય છે.

ખીજ પશુ મિથ્યાત્વના દશ ભેદ છે પણ તેનો ખર્ચાપથી સમાવેશ ઉપરના પાંચ ભેદમાંજ થાય છે, તેનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રથી સમજવાને બદલામણુ કરવામાં આવે છે.

લૌકિક દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવા-પૂજવા એ પણ મિથ્યાત્વ છે. લોકોત્તર દેવ વીતરાગ પરમાત્મા એમને અને એમની સ્થાપના (પ્રતિમા)ને આ લોકનાં પૌદ્ગલિક સુખ મેળવવાની ઇચ્છાથી માનવા અને પૂજવા એ લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ છે.

લોકોત્તર ગુરુગત મિથ્યાત્વ પોતે નિર્ગુણી છતાં સાધુનો વેપ રાખે, જીવવાણીને ઉઠાપી, પોતાનો મનઃકલ્પિત ઉપદેશ આવે, સૂત્રના સાચા અર્થને ત્રોડે, એવા ઉત્સવ ધર્યકને ગુરુ તરીકે જાણી તેમની પૂજાભક્તિ કરવી તે, તથા જે સાધુ ગુણવાન હોય, તપસ્વી હોય, ચારિત્રવાન હોય, આચાર્યવંત હોય, તેમજ યથોક્ત ક્રિયાવંત હોય, તેમની આ લોકના સુખને વાસ્તે તેમજ ધરક્ષોકના પૌદ્ગલિક સુખના વાસ્તે સેવાભક્તિ કરે, મનમાં એમ જાણે કે જે તેમની બહુ સારી રીતે સેવા કરીશ તો સિદ્ધિસિદ્ધિ, સ્ત્રી પુત્રાદિ મને પ્રાપ્ત થશે એવાં જે પરિણામ તે લોકોત્તર ગુરુગત મિથ્યાત્વ.

લોકોત્તર ધર્મગત મિથ્યાત્વ, જીનેશ્વર ભગવંતના પાંચ કલ્યાણની તીથીઓને દિને તથા ખીજા પર્વને દિને ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિ વાસ્તે જવાદિ ધર્મ કરણી કરવી તે લોકોત્તર ધર્મગત મિથ્યાત્વ છે. કલ્યાણ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં ઘણું વિસ્તારથી વર્ણવેલું છે, તે જાણવાને ઉદ્યમ કરવો-જોઇએ.

ઉપર જે ચર્ચિત્ત પાપરથાનોનું સ્વરૂપ જતાબું છે, તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ, સમજી મનન કરી, જેમ જને તેમ એ પાપરથાનકો આપણાથી ન સેવાય, એવાં પાપ ન થાય તેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ રાખવી, અને પૂર્વે જે પાપ કર્મ લાગી ગયાં હોય તેને મારે બાર પ્રકારના તપનો યથાશક્તિ આદર કરી તે (મજ) કર્મને ખરાવવા એજ આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો રસ્તો છે, એમ મુનિશ્રી આપણને સ્પષ્ટ છે.

જેમ જેમ એ પાપ ઓછું થશે તેમ તેમ આત્મસત્તા પ્રગટ થશે, અને જેમ જેમ આત્મસત્તા પ્રગટ થશે તેમ તેમ આપણે આપણા આચાર વિચારમાં વધારે આગળ વધતા જઈશું, આપણે આપણી પ્રગતિ કરી રાખીશું. ન્યાં સુધી પાપાયરજનો આપણે ત્યાગ કરવાને, તેને છોડવાને પ્રયત્ન કરીશું નહિ ત્યાં સુધી પ્રગતિની આશા કરવી એ આકાશ કુસુમવત્ મિથ્યા છે.

આત્મિક પ્રગતિના ઇચ્છકે આ બાબતનો અભ્યાસ કરતાં યદેશાં, યદસ્થાના માર્ગાનુસારીના જે રૂપગુણો શાસ્ત્રકોશોએ જતાવ્યા છે, તે જાણવા જોઇએ. તેમાં યદેશો ગુણ ન્યાય સંપન્ન વિભવ એ નામનો છે, એટલે પ્રથમ તો માણસે ન્યાયી થવું જોઇએ. જે આપણે ન્યાયથી વર્તવાની, ચાલવાની રીતવાત કરીશું તો કેટલાક દુર્ગુણો યાચાયરણો તેથી અટકશે, એટલે આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની આપણી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાનો યદેશો ઉપાય ન્યાયથી વર્તવું તે છે, વ્યવહારમાં કે ધર્મમાં, ધર્મમાં કે જાહેરમાં, ધર્મમાં કે ધર્મ સિવાયના પ્રસંગોમાં દરેક જગ્યાએ ન્યાયથી ચાલવાનો અભ્યાસ રાખ કરવો જોઇએ, એટલે ધણાં નવીન પાપ લાગતાં અટકશે.

નવીન પાપ ન લાગે, અને લાગેલાં હોય તો તે દૂર કરવાનો ઉદ્યમ સદા ચાલુ રહે એને માટે જૈન શાસ્ત્રકારોએ સાંજ અને સવારના પ્રતિક્રમણની ક્રિયામાં આલોચણના અધિકારમાં અદ્યાર પાપ સ્થાનકનું ચિંતવન કરીને તેમાંથી જે કંઈ પાપ લાગેલાં હોય તો તેને માટે મિથ્યા હુકુત દેવાનું બતાવ્યું છે. એનો ઉદ્દેશ એવો છે કે, અનણ્યતાં પણ જે એ પાપ સેવાઇ ગયાં હોય તો તેને માટે જીવે દીન સ્વભાવથી આત્માની સાક્ષીથી ભારી ભાગવી અને ફરી તે ન કરવાને કાળજી રાખવી. આ ક્રિયા કરતી વખતે શાસ્ત્રકારોના ઉદ્દેશ તરફ લક્ષ રહે અને તદ્દહેતુ અને અમૃત ક્રિયાનું આલંબન થાય તો કેટલો બધો ફાયદો થાય એ ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે. અને શુદ્ધ રીતે અંગીકાર કરી આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાયો અને સર્વે તેવા ભાવના ધન્યક બનો એવી ઇચ્છા છે.

વચનામૃત.

(સંભાલક-કલાણુ-વડોદરા.)

નામાંકિત માણસો અને આપણા બાપો જેણે આપણને ઉત્પન્ન કર્યા છે તેનાં વખાણુ કરવાં જોઈએ. એકમેકનીયા સ્તીક.

જે માણસ પોતાના વડીલોની વંશાવળીને નકશો કાઢે છે અને જીવાની નવાં જમાથી લોકે છે તે માણસ સુખી છે. જીવપોલરીયટર.

વડીલોનાં વચનો માણસના જાતિસ્વભાવ સાથે મોટેલાં છે. તે દુનિયાની ઉચી જાતોમાં મુખ્યત્વે કરી જોવામાં આવે છે એટલુંજ નહિ પણ આદ્યતોના વખતોમાં રાજ્ય સત્તાઓને કાયમ દરે છે, અને નિશ્ચયપૂર્વક તે વચનો ઉત્તમ વખતોમાં અદ્ભૂત રીતે હમેશાં આબેહુમ માણુમ પડી આવે છે. જેમ્સ હેન.

ઉમદા છોકરાઓ ઉમરાવ બાપોથી ઉતરી આવે છે એમ નથી તેમજ ખરાબ છોકરાઓ ખરાબ બાપોથી ઉતરી આવે છે તેમ નથી પણ જે મૃત્યુલોકની વસ્તુ છે તેનાં પર કંઈ વિશ્વાસ રખાતો નથી. સૌથીકલ્સ.

જીવાનીમાં કુદરતનું બળ ઘણી અધિકતા ઉપર જાય છે, અને માણસ તેના ઘડપણ સુધી તેનો આભારી થઈ રહે છે. તારા ઉપર ઘડપણ આવશે તેને ઝોળખા અને એકની એક ચીજ કર્યા કરવાનો વિચાર ન કર કેમકે ઘડપણની બેદરકારી થશે નહિ. -લોર્ડ બેકન.

એક માણસે એક દીંગણા માણસને પૂછ્યું કે, દીંગણા સાહેબ તમારું માથું ઘણું મોટું છે તેના પ્રમાણમાં તમારા પગ અને અવયવો કેટલેક દરજ્જે નાના છે. તેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે, મારા માથામાં જ્ઞાન ઉમરાઈ જાય એવી રીતે ગોઠવેલું છે અને મારા અવયવોને દસરત કરીને જોરાક ન લઈને ભુખે મારેલા છે. સર વોલ્ટર.

તંદુરસ્ત શરીર સાદું છે પણ આત્મા વધુ તંદુરસ્તીમાં હોવો જોઈએ. કાર્લોઇલ. તંદુરસ્ત શરીર દરતાં પૈસા વધારે નથી, અને અંતઃકરણનાં આનંદ જેવો ખીજો આનંદ નથી. -ગ્રીમાસ્ટીકસ.

પ્રીતિ ધરતી અંદર અને બહાર ઝોરતની જાંઘળી બનાવે છે. સર એસ. ફરગુસન. વખતના બેવકુફ માણસની પ્રીતિ ન કરો, અગર જો તેના ચુલાખી હોડો, અને ગાલો

તેના વળતા દાતરડાના ધેરાવની અંદર આવે. (નયન આણુ.) તેના થોડા કલાક અને અઠવાડીઆમાં પ્રીતિ બદલાતી નથી. પણ મોતની અણી સુધી રહે છે. સેક્સપીઅર. સ્વર્ગમાંથી સોનાની સાંકળ પહેલી તે છે, તેઓની આંદીઓ સરખી અને ચળકતી છે તે પ્રીતિ કરનારાઓ ઉપર નિદ્રા માફક પડે છે અને નરમ અને અતી મધુર મનને સરખી ગાંઠોમાં જોડે છે. ઉપદ્યુ. બી. સ્કોટ.

ઓ-બરવાડ ! હું તને વિનવું કરું છું કે પ્રીતિ શું છે તે મને કહેશે ? શું તે ઝરો અને કુવે છે ! કે ન્યાં આનંદને દીલગીરી રહે છે ? શું તે દેવળમાં વગાડવાનો ધંપ છે. કે ને સ્વર્ગ ને નર્કમાં વગાડાય છે ? હું ને પ્રમાણે સાંભળું છું તેજ કહું છું કે તે પ્રીતિ છે. સર ઉપદ્યુ રહે.

લક્ષ્મીની પ્રીતિ માણસ જાતને જનાવે છે. મિત્રતાની પ્રીતિને પૂર્ણતાપર લાવે છે પણ લંપટ પ્રીતિ-તેને બ્રહ્મ કરે છે અને હલકા પાડી નાંખે છે. લોર્ડ બેકન.

આપણે પ્રીતિ કરીએ છીએ કેમકે આપણી જાંઘગી હમેશની નથી આપણી જાંઘગીને તુકશાનથી પ્રીતિ ખરીદ કરીએ છીએ. બીટો.

જાંઘગી ! આનંદી અને વાદળાંવાળી ઋતુમાં આપણે ધણો વખત સાથે હતાં. જ્યારે મિત્રો બહાલા હોય-છે ત્યારે જુદા પડવું કઠણ છે. તેથી નીચાણ નાંખવા પડે છે. તું (જાંઘગી) એતવણી આપ્યા વગર નાચી જાય છે. તું તારી વખત પસંદ કરે છે. રાતની સલામ ન કર, પણ કોણક વધારે પ્રકાશિત દેશમાં જવા મને સ્વવારની સલામ કર. મીસીસ બેરેલોલ.

હારી જાંઘગીને ચાહતો નહિ, તેમજ ધિઃક્ષરતો નહિ. ને જાંઘગી ગાળે છે તે સારી આળ. લાંબી અગર ટુંકી જાંઘગી હોય તે સ્વર્ગમાં જવા પરવાનગી આપ. મીલટન.

જાંઘગીની સહાનુભૂતિ ધણા અવેજી છે. જુવાનીને તેના આનંદો છે, ધડપણને તેની ધાંદ, દારતો છે. જેમ કુલોના અતિ ઘણા સુંદર પાત્રાંઓ છેકાં ખીસે છે તે પ્રમાણે જાંઘગીની સહાનુભૂતિ કલાકો પણ ઘણાજ સુંદર થાય છે. જ્યારે કુલોને પાત્રાંઓ કરમાઈ જાય છે ત્યારે કુલો ઉગે છે તેમ જ્યારે સારીર ક્ષીણતાને પામે છે ત્યારે મન પરિપક્વ થાય છે.

સુવિચાર નિર્દેશ.

(લેખક:—સદગત. ડી. જી. સાહ માણેકપુર)

વધારે બોજન કરવાથી સરીરમાં રોગ થાય છે, આયુષ્યનો નાશ થાય છે, અને સ્વર્ગની દાનિ થાય છે. વળી તે પાપરૂપ છે અને લોકમાં નિંદિત છે. તે માટે તેનો ત્યાગ કરવો. (મનુસ્મૃતિ.)

પ્રાણી ઉચા આસને બેસવાથી નહિ, પરન્તુ શુશ્રૂષીજ ઉત્તમતાને પામે છે. જગતમાં તેજ મનુષ્ય જીવે છે કે, જેનામાં ધર્મ છે. ને મનુષ્ય શુશ્રૂષ અને ધર્મથી રહિત છે, તેનું જીવન વૃથા છે. (આણંક્ય નીતિ.)

જેમ કાચબો પોતાના સર્વ અંગોને સમેટી લે છે તેમ મનુષ્ય જ્યારે ધન્વિયોને વિષ-યોમાંથી બચે છે, ત્યારે તેની જીવિત્થિ સ્થિર થાય છે. (લીઘમર્ધ.)

પરવશપણું દુઃખરૂપ તથા પોતાને વશ બધું સુખરૂપ છે; એ સંક્ષેપથી સુખ દુઃખનું લક્ષણ જાણવું, મૂર્ખપણું તથા હમેશા દ્રારિદ્ર કટરૂપ છે, ને પારકે ઘેર રહેવું તથા પારકું અન્ન ખાવું એવો અત્યંત કટરૂપ છે. (માનવ ધર્મ શાસ્ત્ર.)

પોતાની શક્તિ પ્રગટ ન કરનાર સમર્થ હોવા છતાં પણ લોકના તિરસ્કારને પામે છે, કારણ કે કાષ્ટમાં રહેલ અગ્નિ ઉદ્ધાધન કરાય છે, પરંતુ પ્રજ્વલિત અગ્નિ જાળાળી શકાતો નથી. (વિષ્ણુશર્મા.)

જે બાળક તથા વૃદ્ધને જમાડી જમવું તેજ બોજન, જે પારકાને વિશે ર્નેહ કરાય તેજ ર્નેહ, જેથી પાપ ન થાય તેજ હતાપણ, અને દંભ વિના જે આચરણ કરાય છે. તેજ ધર્મ કહેવાય છે. x x x મનુષ્ય મુંગો રહેવાથી તથા વનમાં વસવાથી મુનિ થતો નથી; પણ મનને વશ કરવાથી મુનિ થાય છે. કેમકે સ્થિર બુદ્ધિવાળો મુનિ કહેવાય છે. (ભર્તૃહરિ.)

ખીજાઓનાં સર્વ પ્રકારનાં ક્રમોને નિરંતર જાણવા છતાં પણ પોતાના મનમાં દ્રઢ નિશ્ચયવાળા સત્યરૂપો તેમનાં સારા કામોનુંજ સ્મરણ કરે છે. અને તેમનાં ખરાબ કામોને સંભારતા નથી. (સલાપર્વ.)

જેમ પર્વત ઉપર શિલા મ્હડાવવી હોય તો ઘણીજ મહેનતે ચઢે છે, પરંતુ તેને નીચે પાડવી હોય તો વાર લાગતી નથી, તે પ્રમાણે મનુષ્યને શુભવાન થવું અર્થ છે, પણ નીચતા કરવામાં વાર લાગે તેમ નથી. (હિતોપદેશ.)

બુદ્ધિમાન પુરૂષે પરસ્ત્રી સાથે એકાંતમાં સુવાતું તથા રહેવાતું રાખવું નહિ, તથા સ્ત્રીઓ સાથે અયોગ્ય બાપણ કરવું નહિ, અને તેમને પોતાનું પરાક્રમ દેખાડવું નહિ. (મહાનિર્વાણ.)

જે મનુષ્ય અમૃત જેવા મધુર વચનથી ખલ પુરૂષોને સન્માર્ગે લાઇ જવા ઇચ્છે છે, તે માણસ ક્રોમળ ક્રમળ તંતુ વડે સર્પ અથવા મદોન્મત હાથીને બાંધવાને, સરસડાના પુખ્તોના હેડાથી હીરાઓને છેદવાને, તથા મધના ગિંદુથી ખારા સમુદ્રને મીઠો કરવા ઇચ્છે તેના જેવો ઉદ્યાગ છે. (નીતિસતક.)

વદનમાંથી વચનરૂપી બાણ નીકળે છે. અને તેથી વિધાએસો મનુષ્ય અહોરાત્ર શોકગ્રસ્ત રહે છે. એ વાગ્યાણ મનુષ્યના મર્મ સિવાય અન્ય અંગમાં પ્રવેશ કરતાં નથી. માટે શાણા અને સમજીત માણસોએ વાગ્યાણ પરપ્રતિ કદીપણ મુકવાં નહિ. (હંસગીતા.)

ગામમાં, ઘરમાં અથવા નિર્જન સ્થળમાં પણ પરાયું ધન પાડવું હોય છતાં તેને લેવાને જેઓ રાજી થતા નથી, તેઓ સ્વર્ગમાં જનારા છે. વળી તેજ પ્રમાણે જેઓ એકાન્તમાં પણ કામનાવાળી પરસ્ત્રીને જોઇને તેના પ્રતિ મનવડે પણ ઇચ્છા કરતા નથી, તેઓ સ્વર્ગમાં જનારા છે. (અનુશાસન પર્વ.)

પુણ્ય કર્મ કરવાથી ઘણીપણું, દાતાપણું અને ધનવાનપણું મળે છે, તેમજ પાપ કર્મ કરવાથી બાચકપણું, દાસપણું, તથા દરિદ્રતા મળે છે. * * * સ્ત્રીઓનાં નામ પણ મનમાં મોહ ઉત્પન્ન કરીને અવશ્ય વિકાર કરે છે, તો પછી વિદ્યાસતી બ્રહ્મદીના પક્ષકારા મારનારી સ્ત્રીઓનાં દર્શનથી મનમાં વિકાર થાય, તેમાં આશ્ચર્ય શું? (શુક્રનીતિ.)

દોસ્તને માટે બહાઇ કરીએ એવો સહ કોઇ માટે સહેલ વાત છે, પરંતુ દુસ્મન સાથે

ભુઝાઈને બદલે બહાઈ કરી તેને ધડા આપવામાં શ્રવણું તેમાંજ ખરી સાબાશી અને મર-
દાનગીરી છે. (સારંગધર પદ્ધતિ.)

ઉદ્ધોગ કરવો એ દેવ પૂજવા બરાબર છે, ઉદ્ધોગ કરતી વખતે પ્રથમ કદાપિ અળ-
ખામણો લાગે પણ તેનું ફળ ભોગવતી વખતે અપૂર્વ આનંદ આવે છે. (આર્યનીતિ.)

પુરૂષ સુખ મેળવવાની આશાથી સ્ત્રીનું સેવન કરે છે. પરંતુ તે સેવન કરનારા પુરૂ-
ષના શરીરની કાન્તિનો નાશ કરે છે, બળને હરે છે, અત્યંત બ્રાંતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને
ભોગ પછી પરિણામે નીરસ થઈ પડે છે. માટે વિવેચી પુરૂષોએ બને તેટલું વિષયોથી
દૂર રહેવું. (વિજ્ઞાન શતક.)

“કામ, ક્રોધ, દંભ, લોભ, તથા કપટને વગ કરવા, એજ ધર્મ” એ પ્રમાણે જાણીને
જેઓ ધર્મ સેવે છે તેઓનેજ ઉત્તમ લોકોએ જ્ઞાની માનેલા છે. (વનપર્વ.)

છતેન્દ્રિય રહેવું અર્થાત્ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવી એ મૃત્યુ કરતાં પણ કડણુ છે.
* * * સુખને દુઃખ, વૈભવ ને દારિદ્ર, લાભને ગેરલાભ અને જન્મ તથા મરણ એ વારા
ફરતી સધળા મનુષ્યોને આવે છે, માટે ધીર મનુષ્ય તેનાથી હર્ષ પામતો નથી તેમ ખેદ
પણ પામતો નથી. (ચિદુર નીતિ.)

અહિંસા પરમ ધર્મ છે, અહિંસા પરમદમ છે, અહિંસા પરમ દાન છે અને અહિંસા
પરમ તપ છે. હિંસા ન કરનારને અક્ષય તપનું ફળ મળે છે. હિંસા ન કરનારો સદા યશ્વ કરે
છે. અને હિંસા ન કરનારો મનુષ્ય સર્વ પ્રાણીઓને માતા પિતા જેવો છે. (મહાભારત.)
ક્રોધ પણ પ્રાણીનો વધ કર્યા સિવાય માંસ મળતું નથી; અને પ્રાણીનો વધ કરવાથી
સ્વર્ગ મળતું નથી, માટે માંસ ખાવાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. (મતુરમૃતિ.)

આ સંસારરૂપી કડવા વક્ષમાં બે ફળ અમૃત જેવાં છે, એક તો રસયુક્ત મધુર વચન
અને બીજું સજ્જન પુરૂષોની સંગતિ. (આણકય નીતિ.)
પરાયાને ઉપદેશ કરવામાં પાંડતાઈ દાખવવી, એતો સર્વ પુરૂષોને સહેલું છે, પરંતુ
સ્વધર્મનું પાલન તો કોઈક મહાત્મા પુરૂષજ કરે છે. (હિતોપદેશ.)

રૂપ, સારા અવયવો, આયુષ્ય, બુદ્ધિ, ધીરજ, બળ અને રમરણ શક્તિ એટલાં વાનાં
પ્રત્યક્ષનાર મહાત્મા પુરૂષોએ હિંસાને તજવી યોગ્ય છે. (અનુશાસનપર્વ.)

હે પાર્થ ? સાત ગામ બાળવાથી જેટલું પાપ થાય છે તેટલું પાપ ઘડામાં ગાળ્યા
વગરનું પાણી ભરવાથી થાય છે. માછીમાર વર્ષ સુધી જાલ નાંખે ને તેને જેટલું પાપ
લાગે તેટલું પાપ એક દિવસ ગાળ્યા વિનાતું પાણી વાપરનારને થાય છે. (વિષ્ણુપુરાણ.)

જે મનુષ્ય માંસ ભક્ષણ કરતો નથી, તથા ક્રોધને હણતો નથી, અને હણાવતો નથી,
તે સર્વ પ્રાણીઓને મિત્ર સમાન છે. (સ્વાયંભુવ મત.)

મનુષ્યે ક્રોધની સાથે કપટ વ્યવહાર કરવો નહિ, ક્રોધની આછવિકાનો ભંગ પણ
કરવો નહિ. ક્રોધનું ભુંડું કરવું નહિ, તેમજ ક્રોધ વખત ભુંડું કરવા માટે મનમાં વિચાર
પણ કરવો નહિ. (શુકનીતિ.)

દુર્જનની જોડે રહે કરવો નહિ, તેના પર પ્રીતિ ધરવી નહિ, બળતાં અગારા દગડે
છે, અને બૂઝાવેલા કાચલા હાથ કાળાં કરે છે. દુષ્ટોનો સ્વભાવજ એવો છે. x x x
હિતેષ્ટુ મિત્રનું વચન જે સાંભળતો નથી, તેને જડ્દી વિપત્તિ આવી પડશે એમ જાણવું.
(વિષ્ણુ શર્મા.)

જે પુરુષ પ્રાણીની હિંસા કરીને તેના માંસ વડે પિતૃ દેવને તૃપ્ત કરે છે, તે અર્થ માણસ સુગંધવાન ચંદનને બાળીને તેની રાખનું પોતાના શરીરે લેપન કરે છે.

(વૃદ્ધ પારાશર-સ્મૃતિ.)

દાંબલાઓને છેદીને અને પશુઓને મારીને, પૃથ્વીપર લોહીના ઢાલો કરીને બે સ્વર્ગમાં જવાનું હોય તો પછી નરકમાં કાણુજ જાય ?

(શાન્તિપર્વ.)

જે પુરુષ સર્વ પદાર્થમાં આસક્તિ વગરનો હોય અને તે તે શુભને કે અશુભને પ્રાપ્ત કરી, પ્રશંસા કે દ્વેષ ન કરતો હોય, તે પુરુષની સુદિ પ્રતિષ્ઠિત છે (સિયર છે) એમ જાણવું.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

પોતાના શરીરમાં રહેલા, કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મત્સર અને મોહ તેને જે છતે છે, તથા ધનિયોને વશમાં રાખે છે, તો તેથી તને અનર્થ પ્રાપ્ત થતો નથી, અને પાપ વેળગતાં નથી. વળી જે એ કામાદિ છ શત્રુઓનો પરજીવ કરે છે, તે પુરુષ સંસારમાં ધન્યવાદને યોગ્ય છે.

(વિદુરનીતિ.)

પોતાને પોતાના પ્રાણુ જેમ અતિ પ્રિય છે, તેમજ ખીજ પ્રાણીઓને પણ તેમના પ્રાણુ જાણુ પ્રિય છે, એમ પોતાના દક્ષિંતેયી ખીજઓ વિષે પણ સુદિવાન અને જ્ઞાની પુરુષોએ વિચારવું.

(વનપર્વ.)

કુળને પાવન કરનારા સત્યુત્તર માતા પિતા પ્રત્યે કામળ વાણી બોલવી, સર્વદા તેઓને પ્રિય હાથે એવું વર્તન રાખવું તથા તેઓની આજ્ઞામાં રહેવું.

(મહાનિર્વાણ.)

રહેવા માટે રમ્ય મંદિર શું નથી, સાંભળવા યોગ્ય ગાયનો પણ શું નથી ? અથવા પ્રીતિમાં પ્રાણુથી પણ પ્રિય, પ્રિયાના સમાગમનું સુખે શું નથી કે ? સર્વે છે; પરન્તુ ઉદ્ધાનત પૂર્વગના પવનથી ચંચળ દીપકના હાથા જેવું તે સર્વે ચંચળ છે, એમ ધારીનેજ સંતો વનમાં ગયા છે.

(વૈશંપય શાતક.)

જુ, માંકડ, મચ્છર આદિ જાંતુઓ શરીરને ચટકા મારે તો પણ તેનું પુત્રની પેઠે જે રક્ષણ કરે છે, તે પ્રાણીઓ સ્વર્ગમાં જવા યોગ્ય છે.

(મહાભારત.)

જેમ માછલી, કાચળી અને પક્ષિણી દર્શન, ધ્યાન અને સ્પર્શથી બચ્ચાઓનું સર્વદા પાલન કરે છે; તેવીજ રીતે સજ્જનોના સુસંગતથી અને સદ્બોધથી સંગ કરનારનું પાલન કરે છે.

(આણક્યનીતિ.)

હાથ, પગ, નેત્ર અને વાણીની ચપળતા કરવી નહિ, કુટિલતા રાખવી નહિ, અને ખીજપર દોહ કરવાની સુદિ કરવી નહિ.

(મનુસ્મૃતિ.)

જે માંસ ખાય છે તે પરજીવમાં અલ્પ આયુષ્યવાળા થાય છે, તથા દરિદ્ર થાય છે, ખોરડી ગુલામગિરીથી આજીવિકા ચલાવે છે, અને નીચ કુળમાં જન્મ ગ્રહણ કરે છે. (મહાભારત.)

અવ્યાસથી વિદ્યા ટકી રહે છે, શીળથી કુળની આખર ટકી રહે છે, ગુણથી શ્રેષ્ઠતા જાણાય છે, અને નેત્રથી કોપની પરીક્ષા થાય છે. વળી ધરમાં આસક્તિવાળા મનુષ્યને વિદ્યા પ્રોપ્ત થતી નથી, મોસાદારીને દયા હોતી નથી; પૈસાના લોભમાં સત્યતા રહેતી નથી; અને એભિચારીને પવિત્રતા હોતી નથી.

(આણક્ય નીતિ.)

હે અર્જુન ? એ પ્રેરણા કરનાર કામ છે, તે કામ ક્રોધ રૂપે પણ પરિણામ પામે છે, રંજેગુણથી ઉત્પન્ન થાય છે, પ્રજ્વલિ કરાવનાર છે, જેનું ખાજ પૂરું ન થાય તેવો છે, અને અત્યંત પાપી (ક્રૂર) છે, અને આ દેહેદ્રિયાદિકના સંઘાતમાં રહેલો પ્રબલ વૈરી જાણુ.

(શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા.)

જેમ પોતાને પોતાનો પ્રાણ વહાશે છે, તેમ બીજા પ્રાણીઓને પણ પોતપોતાનો જીવ વહાશે છે, એમ પોતાની પેઠે બીજાનું પણ સમજીને સાધુપુરુષો પ્રાણીઓ પર દયા કરે છે. (શાન્તિપર્વ.)

દિવસનો સ્વામી સૂર્ય અસ્ત પામે ત્યાર પછી પાણી પીવું એ ઈશ્વર તુલ્ય છે, અને અન્ન ખાવું એ માંસ તુલ્ય છે. (પદ્મપુરાણ.)

મહાત્માઓનું ચિત્ત સંપત્તિ સમયે કમળ જેવું કામળ થાય છે. અને આપત્તિમાં પર્વતની શિલાના સમુદાય જેવું અત્યંત કઠિન થાય છે. અર્થાત્ મહાત્માઓનું ચિત્ત સંપત્તિમાં ગર્વરહિત રહે છે અને વિપત્તિમાં ધીરજવાળું રહે છે. (ભટ્ટહરિ.)

હે યુધિષ્ઠિર ! જીવોને પ્રાણધાતે કરીને મારનાર, સમર્પિત, આપનાર, ખાનાર, વેચનાર, વેચારું લેનાર, આ પાંચે જંજીરો પાપથી લેપાય છે અને પશુના શરીરમાં જેટલાં રૂપાં છે, તેટલા હજાર વર્ષ સુધી નરકમાં રહે છે. (અનુશાસનપર્વ.)

પરતંત્રતાના જેવું એકે દુઃખ નથી, અને સ્વતંત્રતાના જેવું એકે સુખ નથી. x x x રસ્તે જાણતાં જાણતાં ખાવું નહિ, ખોલતાં ખોલતાં હસવું નહિ, ખોવાયલી વસ્તુનો શોક કરવો નહિ, અને પોતે કરેલું કામ કહી બતાવવું નહિ. (શુકનીતિ.)

જોગમાં રોગનો બય, કુલિનતામાં લાંચનો બય, ધન હોય તો રાજાનો બય, જ્ઞાનમાં દૈન્યનો બય, ખજામાં શત્રુનો બય, રૂપમાં ઘડપણનો બય, શાસ્ત્ર ભણવામાં વાદનો બય, શુશ્રુમાં ખલ-નશારા માણસનો બય, અને શરીરમાં કાળનો બય છે, ત્યારે જગતમાં સઘળો વસ્તુઓ માટે માણસોને બય રાખવો પડે છે; પણ માત્ર વૈજ્ઞય છે તેજ નિર્ભય છે. (વૈરાગ્ય શતક.)

જેઓ માંસનું ભક્ષણ કરતા નથી, તે માંસ માટે પશુઓનો ધાત કરતા નથી તેઓ (સર્વ પ્રાણીઓના મિત્ર ગણાય છે. (મનુસ્મૃતિ.)

આખોથી જોઈને પગ ઝૂકવો, વજ્રથી ગળીને પાણી પીવું, સત્યથી પવિત્ર વચન ખોલવું અને વર્તન પવિત્રતાથી આચરવું, x x x અહિંસા છે ભક્ષણ તે જેનું એવો ધર્મ સમજાવો. અને પ્રાણીનો વધ કરવો તે અધર્મ સમજાવો. તે માટે ધર્મોર્થા પુરુષોએ સર્વ પ્રાણીઓ પર દયા કરવી એ શુભ કર્તવ્ય છે. (મહાભારત.)

સત્ય, દાન, ઉદ્યોગ, દોષ ન કરવો, ક્ષમા અને ધીરજ એ છ ગુણનો પુરુષ કદી પણ ત્યાગ ન કરવો. (વિદુરનીતિ.)

દુર્જન મીઠું ખોલે તો પણ તેના પર વિશ્વાસ રાખવો નહિ, તેની જીભમાં માત્ર મધ છે પરંતુ હૃદયમાં હલાહલ ઝેર છે. (હિતોપદેશ.)

શ્રદ્ધાવાળો, જિતેન્દ્રિય અને ચિત્તવૃત્તિને અહ્માકાર કરવામાં જ તંત્ર રહેતો પુરુષ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થઈ તરતજ મોક્ષને પ્રાપ્ત થાય છે. (શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.)

સત્યાત્મને દાન આપવું એ હાથનું ધરેલું છે, શુરને નમસ્કાર કરવા એ મસ્તકનું ધરેલું છે, સત્ય ખોલવું એ મુખનું ધરેલું છે, જ્ય મેળવે તેવું અતિ ઉત્તમ વીર્ય એ જીભનો અલંકાર છે, સ્વચ્છ વર્તણૂક એ હૃદયનું ધરેલું છે, અને ઈશ્વરનું જ્ઞાન થવું એ શાસ્ત્રનું ધરેલું છે. -સ્વભાવથીજ મહાત્માઓનાં ઉપર કહેલાં ધરેલાં છે. (નીતિ શતક.)

ધનથી ધર્મની રક્ષા થાય છે, અને યોગથી જ્ઞાનની રક્ષા થાય છે. ખરી શોભા દાન

કરવાથી છે, પણ ધરેણાંથી નહિ. અને યથાર્થ મુક્તિ જ્ઞાનથી છે, પણ વસ્તુભૂખ્યુથી નહિ.
(આણુકય નીતિ.)

... સતોષ, ક્ષમા, મનોનિમ્બ, અસ્તેય, શુદ્ધતા, ઇન્દ્રિયનિમ્બ, શાસ્ત્રજ્ઞાન, ઇશ્વરજ્ઞાન, સત્ય, અને અકોધ એ દશ ધર્મનાં લક્ષણ છે. x x x જે માણસ પ્રાણીઓનો વધ, બધ, ઇત્યાદિ કરી પીડા કરતો નથી, તે સર્વતું હિત ઇચ્છનાર છે, અને તેને અત્યંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.
(મનુસ્મૃતિ.)

જે પારકા માંસે કરીને પોતાના માંસને વધારવાને ઇચ્છે છે તેનાથી વધારે ખીજો કોઈ અધર્મ નથી, અને તે અતિ દૂર છે. x x x જે સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયાવાળો છે, અને માંસ બક્ષણ કરતો નથી, તે મનુષ્ય લોભા આયુષ્યવાળો, નિરોગી અને સર્વ પ્રાણી-ઓથી ડરે નહિ તેવો અને સુખી થાય છે. (મહાભારત-અનુશાસન પર્વ.)

જે મનુષ્યની વાણી અને મનના વ્યાપારો સર્વદા સારી રીતે સુરક્ષિત હોય અને સન્માર્ગે પ્રવૃત્તિ પામેલ હોય તે માણસને સર્વ પ્રાપ્ત થયેલુંજ સમજવું. (હંસગીતા.)

સુખમાં કોણીઓ આપીએ તો આ જગતમાં કોણ વશ ન થાય? મૃદંગ-પખાવ પણ તેના સુખપર લોટનો લેપ કરવાથી મધુર શબ્દ કરે છે.
(ભર્તૃહરિ.)

મનુષ્યે હમેશાં મિત્રોની સાથે અને શત્રુઓની સાથે મધુર વાણીથી બોલવું; પરંતુ અપ્રિય વાણીથી બોલવું નહિ; કારણ કે મધુર વાણી બોલનારા મનુષ્યો જેમ લોકપ્રિય છે, તેમ મધુર વાણી બોલનારો મનુષ્ય પણ લોકપ્રિય થઈ પડે છે.
(શુકનીતિ.)

નિરંતર દુઃખ હોતું નથી, તેમ નિરંતર સુખ પણ મળતું નથી; કેમકે શરીર એ સુખ અને દુઃખ એ બન્નેને રહેવાનું સ્થાનક છે.
(શાન્તિપર્વ.)

સ્ત્રી અને પુરુષે ભરતાં સુધી એક ખીજાને વ્યભિચાર કરવો નહિ, તેઓને સંકેપમાં એ ધર્મ જણવો.
(મનુસ્મૃતિ.)

જે ધર્મથી રહિત છે. મૂર્ખ છે, કોધી તથા સાહસિક છે, એવા અધર્મી સાથે મિત્રતા કરવી નહિ, જે મનુષ્ય અધર્મી કરીને દ્રવ્યોપાહત કરવા રૂચિ ન રાખતાં સુનીતિથી દંડ નિશ્ચયે અર્થ સાધવા આકાંક્ષા રાખે છે, તે સદાચારી છે.
(વિદુરનીતિ.)

વિદ્યા વિનય દે છે, વિનયથી યોગ્યતાને પામે છે, યોગ્યતાથી ધન મળે છે, ધનથી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ધર્મથી સુખ મળે છે.
(વિષ્ણુશર્મા.)

માતા તથા પિતાને સાક્ષાત્ દેવતા માનીને સદાય સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નોથી બાળકોએ તેમની સેવા કરવી.
(મહાનિર્વાણ.)

મનુષ્યનું મન જે ઇન્દ્રિયોના વિષયને ભોગવવાને દોડે છે, તે ઇન્દ્રિય જગત થાય છે. અને પ્રવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.
(વનપર્વ.)

જે ક્ષમા હોય તો મધુર વચનનું શું પ્રયોજન છે? મનુષ્યને જે ક્રોધ હોય તો શત્રુનું શું પ્રયોજન છે? જે સ્વચ્છતા હોય તો અમિતું શું પ્રયોજન છે? જે સદ્ગુણી મિત્ર હોય તો ઉત્તમ ઔપધોતું શું પ્રયોજન છે? જે પાસે દુષ્ટ પુરુષો હોય તો સર્વતું શું પ્રયોજન છે? જે શુદ્ધ વિદ્યા હોય તો દ્રવ્યનું શું પ્રયોજન છે? જે લાજ હોય તો ધરેણાંનું શું કામ છે? અને જે સારી કવિતા કરવાની શક્તિ હોય તો રાજ્યનું શું કામ છે.
(નીતિશતક.)

જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સનું નવમું સમ્મેલન.

આપણી માનવંતી કોન્ફરન્સનું નવમું અધિવેશન મારવાડ ખીકાનેર પાસે આવેલા સુળનગઢ શહેરમાં માહ સુદિ ૧૧, ૧૨, ૧૩-પુષ્ય, શુક્ર, શુક્ર તા. ૨૭, ૨૮, ૨૯ જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૫ ના રોજે રાધણપુરવાળા શેઠ મોતીલાલ મુલજીના પ્રમુખપણાં નીચે થવા પામ્યું છે.

કોમની ઉત્તિઅર્થે ઉપયોગી કામ બળવનારી આપણી કોન્ફરન્સને જન્મ આપનાર નર મી. શુલાબચંદ્ર દેહા છે એટલુંજ નહિ પણ તેની ફતેહ માટે અહોનીશ ચિંતવન અને પ્રયાસ કરનાર પણ તેઓ એકજ છે એમ આ અધિવેશનની ફતેહમંદીથી પૂરવાર થયું છે, કેમકે મરૂધર પ્રદેશમાં જન્મ પામી તેજ પ્રદેશમાં પુનઃ જીવન સંચય કરવાનું કાર્ય ખીકાનેર સ્ટેટમાં એકાઉન્ટન્ટ જનરલના મોટા ઓફિસ ઉપર નિમાયેલ મી. ડૉઝાએ સુળનગઢના ધનાઢ્ય મહારથ શેઠ પનેલાલજી સંખી સાથે મસલત કરી ધણીજ ફતેહમંદી સાથે પાર પાડ્યું છે એ આપણે દરેક સંતોષપૂર્વક જાણ્યું છે. માત્ર પંદર દિવસમાં મી. ડૉઝાએ અને સુળનગઢના જૈન બંધુઓએ અને આપણી કોન્ફરન્સ ઓફીસે જે કાર્ય બજાવ્યું છે તે માટે તેમજ પુનઃ જીવનના સુપ્રસંગને હર્ષપૂર્વક વધાવી લેવા શેઠ મોતીલાલ મુલજીએ જે હીમ્મત દાખવી છે અને તત્પ્રકારે કાર્ય કરી બતાવ્યું છે તે માટે તે સર્વે ધન્યવાદને પાત્ર બન્યા છે એમ હમો બેધડક કહી શકીએ છીએ. કોન્ફરન્સના પ્રેસીડન્ટનું તથા રીસેપ્શન કમીટીના પ્રમુખનું ભાષણ ઉપયોગી અને મુદ્દાપૂર્વકનું હતું તેજ પ્રમાણે ઠરાવો પણ તેવાજ કરવામાં આવ્યા છે એમ જૈન અને જૈનેતર પત્રકારોએ પણ કબુલ્યું છે. હમો ‘હવે-શું કરવું’ તે વિશે હવે પછી જણાવવાનું મહત્તરી રાખી, તત્સમયે પસાર થયેલા ઠરાવોની તોષિ નીચે આપવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે; અને તે માટે પાંચકોને વિનંતી છે કે તે ઠરાવો પૈકી અને બંધારણના સ્વાલ પૈકી તમે પોતે યથારક્તિ શું ભોગ આપી શકો તેમ હો તે અને તમારા વિચારો આપણી કોન્ફરન્સ ઓફીસ જોગ લખીને તેમજ જાહેર પત્રો મારફતે ચર્ચાને તમારી ફરજ અવશ્ય બળવરો કેમકે ઠરાવોને ગતિ આપવી તે વ્યક્તિઓનું કામ છે.

પસાર થયેલ ઠરાવો.

પ્રમુખ તરફથી (૧) રાજનિષા, (૨) સહાનુભૂતિ, (૩) ખીકાનેર નરેશને ધન્યવાદ, (૪) આશુજીતીર્થ માટે ન્યાય આપનાર-નામદાર વૈષ્ણવરાય અને સરકાર તથા એજન્ટ દેધી ગવર્નેર જનરલ રાજપૂતાના એઓનો આભાર, (૫) જાહેર તહેવારોમાં જૈનપંથોને સ્થાન આપવાની માંગણીનો એમ પાંચ ઠરાવો રજુ થવા હતા અને તે પસાર થવા બાદ નીચેના ઉપયોગી ઠરાવો જુદા જુદા વક્તાઓના વિવેચન સાથે પસાર થવા પામ્યા છે.

ઠરાવ ૬ હો—ધાર્મિક કેળવણી—(Religious Education.)

દરેક જૈને જૈનધર્મનાં મૂળતત્ત્વો અવશ્ય જાણવાં જોઈએ, પરંતુ પોતે જૈન હોવા છતાં પણ આપણા કટલાક ધર્મબંધુઓ પોતાના ઉચ્ચ ધર્મનાં મૂળતત્ત્વોથી પણ અજાત છે તે સ્થિતિ દૂર કરવા માટે તથા જૈન બ્રાહ્મણ અને બાળકોમાં ધાર્મિક જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવા માટે નીચેનાં પગલાં લેવા કોન્ફરન્સ બાર દબને આમદ કરે છે:—

- (૧) જે જે સ્થળે ધાર્મિકશાળા ન હોય તે તે સ્થળે ધર્મના તત્ત્વ તથા રહસ્યનું જ્ઞાન ફેલાવવા સ્થાનિક સંઘે ધાર્મિકશાળા ખોલવી.
- (૨) જે સ્થળે ધાર્મિકશાળા હોય તે તે સ્થળના સંઘોએ તે શાળાને સારી વ્યવસ્થામાં ચૂકવા પ્રયત્ન કરવો.
- (૩) દરેક ધાર્મિકશાળામાં એકજ ભતતો અભ્યાસક્રમ ચાલે તેવી વ્યવસ્થા કરવા જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ ગોઠવણ કરવી.
- (૪) જે જે ધાર્મિકશાળામાં ફંડની સગવડ હોય તેના વ્યવસ્થાપકોએ સંસ્કૃત અને માગધી બાબતું શિક્ષણ શિખવવા તેમાં વ્યવસ્થા કરવી.
- (૫) દરેક ધાર્મિકશાળા સાથે બની શકે તો દરેક સ્થળના સંઘે પુસ્તકાલય રાખવા ગોઠવણ કરવી.
- (૬) આવી શાળા માટે શિક્ષકો તૈયાર કરવા અર્થે જૈન યુવકોને ઉચ્ચ સંસ્કૃત તેમજ ધાર્મિક જ્ઞાન આપવા પ્રયત્ન કરવો.

ક્રાવ ૭ મા.—સામાન્ય કેળવણી—(General Education).

આપણી સમગ્ર જૈન કોમમાં કોઇપણ જૈન કેળવણીથી રહિત ન રહે તેવા હેતુથી આ કોન્ફરન્સ નીચે પ્રમાણે બંધામણ કરે છે:—

- (૧) દરેક જૈન મામાપે પોતાના પુત્ર તથા પુત્રીને વ્યાવહારિક કેળવણી આપવી.
- (૨) દરેક સ્થળના આગેવાનોએ સ્થાનિક વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તક ફી વગેરે કેળવણીનાં સર્વ સાધનો પૂરાં પાડવાં.
- (૩) જૈન કોમના શ્રીમંતો તથા નેતાઓએ વિદ્યાનાં સાધનવાળાં હિંદના મુખ્ય મુખ્ય શહેરોમાં જૈન વિદ્યાર્થીઓને માટે બોર્ડિંગ હાઇસ્કૂલ અને તેમાં ફી બોર્ડિંગ રાખવાની ગોઠવણ કરવી.
- (૪) ઉચ્ચ કેળવણી લેતા વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ આપી ઉત્તેજન આપવાનું અને ખાસ કરીને જેઓ ગ્રેજ્યુએટ થયા હોય અને મદદને અભાવે વિરોધ અભ્યાસ કરતા અટકી પડતા હોય તેવાઓને માટે મોટી સ્કોલરશીપ આપવાનું 'કાર્ય જૈન શ્રીમંતો તથા જૈનોની ભહેર સંસ્થાઓએ ઉપાડી લેવું'.

ક્રાવ ૮ મા.—વેપારી કેળવણી—(Commercial Education.)

હિન્દુસ્તાનની અડધી દોલત જૈનોના હાથમાંથી પસાર થાય છે એમ કહેવામાં આવે છે તેમજ જૈન કોમ વેપારમાં પ્રથમ પંક્તિ ધરાવે છે તે છતાં પણ વેપારી કેળવણીના અભાવે જૈન કોમ વેપાર ધંધામાં દિવસે દિવસે બીજી કોમોની સરખામણીમાં પછાત પડતી જાય છે, તેથી કોમ પોતાની અસલ પંક્તિ પ્રાપ્ત કરી ટકાવી રાખે તેને માટે આ કોન્ફરન્સ નીચે પ્રમાણે બંધામણ કરે છે.

- (૧) જૈન કોમનાં હાથમાં હાલ જે ધંધાઓ છે તે કાયમ રહે તેને માટે તે તે ધંધાના આગેવાનોએ પ્રયત્ન કરવો.
- (૨) કેળવણી લીધેલા જૈનોને જૈન વેપારીઓએ પોતાના ધંધામાં કુશળ બનાવી સામેલ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

- (૩) દરેક જૈન વેપારીએ ખાસ કરીને પોતાના ધંધાને લગતી કેળવણી. ખીજી કેળવણી સાથે પોતાના સંતતિ કુટુંબીઓને આપવાની કાળજી રાખવી.
- (૪) પોતાના વેપારની વૃદ્ધિ અર્થે પશ્ચિમના ધંધાદારીઓ પોતાનો વેપાર જે રીતે કરે છે અને ખીસવે છે તે જાણી તેનું અનુકરણ હિંદના વેપારના સંન્મેશને ધ્યાનમાં રાખી કરવું.
- (૫) જૈન વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ વેપારી કેળવણી લે તે તરફ તેમનું લક્ષ્ય ખેંચવું અને વેપારી કોલેજમાં તેઓ અભ્યાસ કરે તેને માટે ખાસ સ્કોલરશિપ સ્થાપવી.
- (૬) ઉચ્ચ કેળવણી લેવી અતિ મોંઘી હોવાથી જૈનોનો સામાન્ય વર્ગ સામાન્ય કેળવણી લઈ પોતાની આજીવિકા આજીસર ચલાવી શકે તેને માટે ખાસ દેશી નામું ઠામું શિખવવા સ્થળે સ્થળે તે શિખવાના વર્ગો જૈન શ્રીમંતોએ તથા જૈનોની જાહેર સંસ્થાઓએ ઉઘાડવા.
- (૭) કામ અને સંમાજની ઉન્નતિ ત્યારેજ થઈ શકે છે કે જ્યારે એ સમાજની એક મહા વિદ્યાલય (college) હોય કે જેથી સમાજના બાળકો ઉચ્ચ શિક્ષણ બહુ સારી રીતે મેળવી શકે; એટલા માટે આ કોન્ફરન્સ કુલ સમાજની એવી એક કોલેજ સ્થાપવાની ભલામણ કરે છે.

કરોવ ૯ મો—સ્ત્રી કેળવણી—(Female Education.)

જૈન કામમાં સ્ત્રી કેળવણીનો સર્વત્ર ફેલાવો કરવા માટે આ કોન્ફરન્સ નીચેની જરૂરીયાતો સ્વીકારે છે:—

- (૧) દરેક માબાપે પોતાની પુત્રીને લેખન, વાંચન તથા સામાન્ય ગણિતનું જ્ઞાન આપવું.
- (૨) જે માબાપોથી બતી શકે તેઓએ પોતાની પુત્રીને માધ્યમિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવું અને પોતાની પુત્રી તેવું શિક્ષણ લઈ શકે તે માટે તેના લક્ષ્ય તેની નાની ઉંમરમાં નહિ કરવાં.
- (૩) જૈનની વસ્તીવાળાં જે જે સ્થળે જાળાઓને અભ્યાસ કરવા માટે સાધન હોય તે તે સ્થળે સ્થાનિક આગેવાનોએ કન્યાશાળાઓ ખોલવી.
- (૪) ભરત ગુરુજી તથા સામાન્ય જ્ઞાન મોટી ઉંમરની સ્ત્રીઓ નવરાસને વખતે લઈ શકે તેને માટે બપોરના વખતમાં ચાલતા ખાસ વર્ગો સ્થળે સ્થળે ઉઘાડવાની વ્યવસ્થા કરવી.
- (૫) આવા ખાસ વર્ગોમાં આરોગ્ય વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો, મોંઘાની માવજત તથા અકસ્માત વખતે લેવાના તાત્કાલિક ઉપાયોનું જ્ઞાન આપવા સંબંધે વિશેષ લક્ષ આપવું.
- (૬) કન્યા તથા સ્ત્રી માટેની શાળા તથા વર્ગો માટે સ્ત્રી શિક્ષકો તૈયાર કરવાની ખાસ જરૂર હોવાથી જૈન સ્ત્રીઓએ અને ખાસ કરી વિધવાઓએ મોટા પ્રમાણમાં ટ્રિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થઈ અભ્યાસ કરવો અને આવી અભ્યાસ કરતી સ્ત્રીઓને જે જે પ્રકારની સગવડો જોઈએ તે કરી આપવી.

કરોવ ૧૦ મો—સુકૃત ભંડાર ફંડ—(Sukrit Bhundar Fund.)

સુકૃત ભંડાર ફંડ કે જેમાં ભરેલા પૈસાનો ઉપયોગ કેળવણી તથા કોન્ફરન્સના નિભાવ માટે થાય છે અને જે ફંડની ઉપર કોન્ફરન્સની હયાતી તથા કોન્ફરન્સે ઉપાડેલા દરેક કાર્યનો આધાર રહેલો છે તેવા ફંડમાં દરેક સ્ત્રી પુરુષે પ્રતિવર્ષ ઓછામાં ઓછા ચાર આના ભરવા એવો કોન્ફરન્સ દરતાથી આમંત્ર કરે છે.

- (૧) આ ફંડમાં અત્યાર સુધીમાં જે જે મુદ્દરથીએ પૈસા ભર્યા છે, તેઓનો ઉપકાર આ કૉન્ફરન્સ માને છે.
- (૨) જે જે સ્થળના સંઘોએ સંઘઠાસ આ ફંડ એકઠું કરી કૉન્ફરન્સ ઓપીસ તરફ મોકલાવી આપેલ છે તે તે સંઘોનો ઉપકાર માનવાની આ તક લે છે.
- (૩) દરેક સ્થળના સંઘને કૉન્ફરન્સ ઓપીસ ઉપર સંવત ૧૯૭૧ ની સત્તવું સુદૃઢ બંડાર ફંડ એકઠું કરી જેમ અને તેમ જરૂરીથી મોકલી આપવા આ કૉન્ફરન્સ વિનંતિ કરે છે.

ઠરાવ ૧૧ મા—જૈન સાહિત્ય પ્રચાર.

જૈન સાહિત્ય વિશેષ પ્રગટ ન થવાથી જૈનધર્મ સંબંધે જુદી જુદી જાગૃતિઓ ફેલાયેલી છે, તે દૂર કરવા જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર સર્વત્ર કરવાની આવશ્યકતા આ કૉન્ફરન્સ સ્વીકારે છે અને તેને માટે નીચેના પ્રયત્નો કરવાની ભલામણ કરે છે.

- (૧) હિંદુસ્તાનની જુદી જુદી યુનિવર્સિટી (વિશ્વવિદ્યાલય) ના અભ્યાસક્રમમાં જે જે જૈન પુસ્તકો દાખલ કરવામાં આવ્યાં હોય તે તે પુસ્તકો ટીકા તથા વિવેચનસહિત છપાવવાં.
- (૨) જે વિદ્યાર્થીઓ જૈન સાહિત્ય સ્વીકારી મોતાનો અભ્યાસ આજુ રાખે તેને સ્ત્રોતર-શિષો, ધનામો વિગેરે આપવાં.
- (૩) હિંદની જુદી જુદી યુનિવર્સિટી (વિશ્વવિદ્યાલય) માં માગધી બાપાને એક દ્વિતીય બાપા તરીકે દાખલ કરાવવી.
- (૪) માગધી બાપાનો અભ્યાસ સુલભ થાય તે માટે માગધી કોપ તૈયાર કરાવવો.
- (૫) વિશ્વવિધ બાપામાં જૈન સાહિત્યનાં પુસ્તકો બાપાંતર કરાવી છપાવવાં.
- (૬) પ્રાચીન જૈન બંડારોના વ્યવસ્થાપકોએ તેવા બંડારોમાં રહેલાં પુસ્તકોની સવિસ્તર ટીપ કરાવી પ્રસિદ્ધ કરવી, જે પુસ્તકો નષ્ટ થતાં હોય અથવા જે અલભ્ય અને ઉપયોગી હોય તેવાં પુસ્તકો ફરીથી લખાવવાં યા છપાવવાં અને તે તે બંડારોનાં પુસ્તકોનો લાભ જનસમુદાય લાઇ સકે તેવી યોગ્ય ગ્રાહવણ કરવી.

ઠરાવ ૧૨ મા—હાનિકારક રીવાજો દૂર કરવા બાબત.

આ કૉન્ફરન્સ ધ્યાનિ છે કે આપણી જૈન કોમમાં જે જે હાનિકારક રીવાજો છે તે દૂર કરવાને યોગ્ય પ્રયત્ન ચાલિતા અગ્રેસરો અવરૂપ કરશે. એ સંબંધમાં નીચેના વિષયો પર ધ્યાન ખેંચવાની આવશ્યકતા છે—

- (૧) બાળલગ્ન અટકાવવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેના ઉપર શરીર સંરક્ષણ અને ભવિષ્યની પ્રગતિનો બહુ આધાર છે.
- (૨) શુદ્ધ વિવાહથી સ્ત્રી જાતિને બહુ અન્યાય થાય છે, તેથી તે અટકાવવાની ખાસ જરૂર છે.
- (૩) એક સ્ત્રીની હૈયાતિમાં બીજી સ્ત્રી કરવાનો રીવાજ જ્યાં જ્યાં હોય ત્યાં ત્યાં બંધ થવા માટે યત્ન કરવાની જરૂર છે.
- (૪) લગ્ન પ્રસંગે મોટી રકમોનો ખર્ચ દરવામાં આવે છે તે અપ્રસંશનીય છે.
- (૫) લગ્ન પ્રસંગમાં ફરાણા ગાવાનો રીવાજ કોઈ કોઈ જગ્યાએ છે તે બંધ થવાની જરૂર છે.
- (૬) લગ્ન પ્રસંગે આતસજાળ ફેડવાનો રીવાજ જ્યાં હોય ત્યાં તે બંધ કરવાની જરૂર છે કેમકે તે ધર્મ વિરુદ્ધ છે.

(૭) લગ્ન પ્રસંગે ગણિકાના નાય કોઈ જગ્યાએ થતા હોય તો તેથી આ કોન્ફરન્સ વિરૂદ્ધ છે.

(૮) મરણ પછવાડે કારજ કરવાનો રીવાજ નિંદનીય છે.

(૯) અન્ય દેવ દેવીની પૂજા-માનતા કરવાના વહેમી રીવાજો બંધ થવાની જરૂર છે.

ઠરાવ ૧૩ મો.—જૈન કોમની સંખ્યામાં વધારો કરવા બાબત.

(Means to increase and enlarge Jaina Community.)

જૈન કોમની સંખ્યામાં વધારો કરવા તેમજ જૈન વસ્તીનું મરણ પ્રમાણ ખીણ કોમની સરખામણીમાં વિશેષ હોવાથી તે ઝોલું કરવા આ કોન્ફરન્સ નીચેના ઉપાયો સૂચવે છે:—

(૧) જેઓએ પોતાના અસલ જૈન ધર્મ તથા ખીજે ધર્મ અંગીકાર કર્યો હોય, તેઓને જૈન ધર્મમાં પાછા દાખલ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

(૨) ઉચ્ચ વર્ણોના આર્યો કે જેઓને જૈન ધર્મ ઉપર રૂચિ હોય તેઓને જૈન ધર્મમાં આપણા પૂજ્ય મુનિમહારાજોની સમતિ લઈ દાખલ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

(૩) આરોગ્યતાનના નિયમોનું જ્ઞાન જૈનસમાજમાં બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવવું.

(૪) ગીચ વસ્તીવાળા મોટાં શહેરોમાં ગરીબ તેમજ મધ્યમ વર્ગના જનો માટે સસ્તા ખાડાની ચાલીઓ બાંધવા માટે જૈન શ્રીમંતોનું લક્ષ્ય ખેંચવું.

(૫) જનોમાં મરણ પ્રમાણ વિશેષ છે તેનાં કારણો શોધવા તથા તે અટકાવવા માટે ઉપાયો સૂચવવા નીચેના મુદ્દાઓની (મેંબર વધારવાની સત્તા સાથે) એક કમીટી આ કોન્ફરન્સ નીમે છે. ઉક્ત કમીટીએ પોતાનો રીપોર્ટ ૭ માસમાં તૈયાર કરી જાહેર પત્રોમાં છપાવવા કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીને મોકલી આપવો અને જનરલ સેક્રેટરીએ સૂચના સાથે તે રીપોર્ટ કોન્ફરન્સના આવતા અધિવેશનમાં યોગ્ય ઠરાવ માટે રજુ કરવો.

(૧) ડાક્ટર નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદી L. M. & S.

(૨) ડાક્ટર પુનશી હીરજ મેથરી L. M. & S.

(૩) ઝવેરી મોહનલાલ મગનભાઈ.

(૪) શાહ નરોત્તમ ભવાનદાસ.

ઠરાવ ૧૪ મો.—કોન્ફરન્સના બંધારણ બાબત.

કોન્ફરન્સના બંધારણમાં સુધારો વધારો કરવા માટે એક કમીટી (મેંબરો વધારવાની સત્તા સાથે) આ કોન્ફરન્સ નીમે છે અને ઠરાવે છે કે તે કમીટીએ પોતાનો રિપોર્ટ જનરલ સેક્રેટરીપર ૭ માસની અંદર મોકલાવી આપવો. જનરલ સેક્રેટરીએ તે રિપોર્ટ જાહેર પત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવો, અને તે પર જે સૂચના આવે તે સૂચનાઓ સાથે આવતી કોન્ફરન્સમાં રજુ કરવો.

ઠરાવ ૧૫ મો.—છર્જામંદિરોદ્ધાર બાબત.

જૈન પ્રાચીન તીર્થ અને ખીજા દેરાસરો જે જુદા જુદા સ્થળે આવેલાં છે, તેની પવિત્રતા સંભાળવા માટે તથા છર્જુતા દૂર કરવાને માટે ખાસ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. મારવાડમાં

અને પ્રાચીન રથોમાં આવેલા દેશસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાની ખાસ જરૂર જણાય છે અને જ્યાં પ્રતિભાજીની પૂજા ન થતી હોય ત્યાં પૂજા થવા માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવાની તાત્કાલિક જરૂરીયાત છે.

કરાવ ૧૬ મા—અન્ય કરાવોને બુદ્ધિ.

આ કોન્ફરન્સ નિરાશ્રિતને આશ્રય, જીવદયા, સંપટદિ વગેરે પૂર્વની કોન્ફરન્સોમાં થયેલા ઉપયોગી કરાવો પર જૈન સમાજનું લક્ષ્ય ખેંચે છે, અને તદનુસાર વર્તવા ભલામણ કરે છે.

ત્યારબાદ પ્રમુખ, રીસેપ્શન કમીટીના ચેરમેન અને વોલંટીયર, ડેલીગેટ વિગેરેનો ઉપકાર માનવાના કરાવો પસાર થયા હતા તથા જનરલ અને પ્રાંતિક સેક્રેટરીના કામ માટે ધન્યવાદ આપી તેમને કામમ રાખવાનો કરાવ કર્યો હતો.

ત્યારબાદ હવે પછીની દશમી કોન્ફરન્સ મુંબઈમાં, અગીઆરમી ઓસીઆમાં, તથા બારમી અમૃતસરમાં મેળવવાનો નિર્ણય કરી કોન્ફરન્સ બહુ આનંદપૂર્વક પોતાનું કાર્ય ખલાસ કરીને ખરખારત કરવામાં આવી હતી.

સમાચાર.

સાગરગચ્છશિરોમણી શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ ધીમહ બુદ્ધિસાગરજીના શિષ્ય મુનશી દેવેન્દ્રસાગરજી તથા મુનશી ભક્તિસાગરજીએ અમદાવાદમાં કાલુપુર દરવાજા બહાર માહા સુદી ૧૪ ને દીવસે કાલુપુર ધીના મહાજનના શેઠ મગનલાલ જેઠાભાઈની દુકાને ધીના વેપારીઓને ધીનો તાવડો બંધ કરવા બાબત ઉપદેશ કરેલો અને તેનાથી સદરજુ મહાજને નીચે મુજબ કરાવ કર્યો છે:—

ઉપદેશથી થએલો કરાવ.

યાચચંદ્રદિવાકરૌ અગ્રે નીચે સહી કરનાર દરેક માસની સુદી પાંચમ, બે. આઠમ, બે ચૌદસ, બે અગીઆરસ ને અમાવાસ્યા મઝી એકંદરે (૮) આઠ દિવસ ધીનો તાવડો કરીશું નહિ. તેમ એક કબો પણ તાવડામાં ઉન્હો કરીશું નહિ.

સહીઓ.

શા. મગનલાલ જેઠાભાઈ

દા. શા. આત્મારામ મગનલાલ

શા. જેઠાભાઈ હકમચંદ સહીદા. સંકરલાલ જેઠા

શા. સોમાભાઈ અંબાલાલ સહીદા. પોતે

શા. મગનલાલ કુલચંદ દા. જુલાખીદાસ મુલચંદ

શા. અમનલાલ નરીતમદાસ સહીદા. પોતે

શા. મોહનલાલ શીવલાલ સહીદા. પોતે

મોદી. શીવલાલ ભણીલાલ સહીદા. પોતે

શા. રણજોડ કાળીદાસ સહીદા. પોતે.

શા. જગનલાલ હીરાચંદ સહીદા. પોતે

શા. અમથાલાલ ગુલાબચંદ સહીદા. પોતે

સદરજુ કરાવ માધવપુરામાં ધીના મહાજન તરફથી ઉક્ત મુનશીઓના ઉપદેશથી અમાવાસ્યા સિવાય ઉક્ત તિથિઓએ બંદી નહિ સળગાવવી તેમજ તાવડામાં તથા કોશાના ચુલા ઉપર આ બાબતનો કરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

માધવપુરાના ધીના મહાજનની સહીઓ.

શા. દલસુખ મુલચંદ સહી દા. પોતે

શા. ખોડીદાસ બલાખીદાસ સહી દા. પોતે

શા. માણેકલાલ મુલચંદ સહી દા. પોતે

પા. રામચંદ શીવલાલ સહી દા. પોતે

શા. દુલચંદ બાલાભાઈ સહી દા. પોતે

અમે આશા રાખીએ છીએ કે, આ દસ દરેક ધીના મહાજન તરફથી દરેક સ્થળે અમલમાં મુકારો.

*વનિતાવિશ્રામ:—મહા વદ પાંચમ તા. ૪-૨-૧૫ ના રોજ સુરતમાં ગોપીપુરામાં આવેલી શ્રાવકની નવી ધર્મશાળામાં ઝવેરી નગીનચંદ કપૂરચંદને ત્યાં શાન્તિરનાત્ર પૂજા હતી. તે વખતે શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજે સમુદાયસમક્ષ ભાષણ આપ્યું હતું. વિષય જીવ-દયાથી રાજ કર્યો હતો તે જીવદયાનું દ્રવ્યથી અને ભાવથી વિસ્તાર પૂર્વક સ્વરૂપ સમજાવ્યું હતું. ત્યારબાદ સાત ક્ષેત્રમાં સાધ્ય ક્ષેત્ર કોણ અને સાધક ક્ષેત્ર કોણ તે સમજાવ્યું હતું. સાધક ક્ષેત્ર આર (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકા) અને સાધ્ય ક્ષેત્ર બાકીના ત્રણ (જૈન-પ્રતિમા, જૈન મંદિર તે જ્ઞાનક્ષેત્ર) તેનું વિવેચન કર્યું હતું. આપણા જૈન સમાજમાં સાધ્ય ક્ષેત્રની પ્રભાવના ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થતી નજરે આવે છે પણ સાધક ક્ષેત્ર જે સાધુ સાધ્વી શ્રાવકને શ્રાવિકારૂપ આર ક્ષેત્ર જે દિન પ્રતિદિન જીવ્યું થતાં નજરે પડે છે. તેમાં પણ ઉપરોક્ત સાત ક્ષેત્ર પૈકી શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ બે ક્ષેત્ર કે જે પાંચ ક્ષેત્રના પોષક છે તે તરફ મહારાજશ્રીએ સમાજનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. જે કે જૈનોમાં પૈસાની રેલમ છેત થઈ રહી છે ને જૈનો દરેક વ્યક્તિ કરતાં પૈસા ખર્ચવામાં ઘણો આગળ ભાગ લે છે તેમાં શક નથી એમ કેટલાક લોકોનું કહેવું અને માનવું છે પણ હાલ આપણામાં સીમતા અનધી દુઃખી થતા વર્ગો ગરીબ સ્ત્રીઓ તથા અનાથ વર્ગો છે તે તરફ નજર ફેલાવી વિચાર કરવામાં આવે તો આપણે જોઈશું તો તેઓ તરફ જૈનોએ બહુ ઝોલું કર્યું છે. આજકાલ ઘણી કોમમાં અનાથાશ્રમો ખોલાયાં છે ને તેમાં ઘણી ગરીબ સ્ત્રીઓને ને નિરધમે વખત ગાળતાં હતાં તેઓ કર્તવ્ય પરાયણ બની પોતાની ફરજ

*ઉપરનું લખાણ સુરત વનિતા વિશ્રામનાં કાર્ય વાહક બાઈ બહાલી વીરચંદ તરફથી અમેને પ્રગટ કરવા માટે મળ્યું છે. આ માટે બાઈ બહાલીનો પ્રયાસ ધણો સ્તુત્ય છે. અબળાઓ એ દેશની દોલત છે. સીમતી બહેનોને સહાય કરવી, દુઃખી વિધવાઓને સહજાન આપી સન્માર્ગે વાળવી. આનાથી બીજું કયું મહત્ત્વનું પુણ્યદાન હોય શકે ? બાઈ બહાલી તેમના પ્રયાસમાં સુદૃઢ રહો અને તેમને દરેક રીતે આ ખાતાની અભિવૃદ્ધિ અર્થે સહાય મળે અને દરેક અંકુઓ તથા બહેનો આ ખાતાને શક્તિઅનુસાર મદદ કરે એવું અમે અંતઃકરણથી જોવા ઉત્સુક છીએ. બાઈ રૂઢમણી રા. રા. ઝવેરી નગીનચંદ ઝવેરચંદની વિધવાએ રૂ. ૧૫૦૧ રા. રા. ઝવેરી તલકચંદ માસ્તરની પુત્ર સોભાગ્યભાઈનાં વિધવા બાઈ પરસન બહેને રૂ. ૧૫૦૧ ની તથા રા. રા. ઝવેરી ઉત્તમચંદ મુલચંદનાં વિધવા બાઈ સરસ્વતીએ રૂ. ૧૫૦૧ ની ખાતાની શરૂઆત કરવા જે ઉદાર મદદ આપી છે તેમજ જે જે સહૃદયસ્થો તથા બહેનોએ પોતાની શક્તિ અનુસાર મદદ કરી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધરે છે. અમે આશા રાખીએ છીએ આ ખાતું વૃદ્ધિગત થાઓ અને તેને દરેક પ્રકારે જોઈતી મદદ મળે એવું ધરજીએ છીએ.

અનવવા તૈયાર થઈ રહી છે તે જૈન સમાજમાં જે અનાથ સ્ત્રી વર્ગ છે તેમના માટે કાંઈપણ સાધન ન હોવાથી વગર ઉદ્યમે નહિ કામનો વખત દુઃખમય ગાળે છે તે તરફ કાંઈ સંધનું લક્ષ્ય જોઈએ તેવું નથી. આ દીવગીર થવા જેવું છે. આવા ઉજમણા સ્નાત્ર મહોત્સવો જે થાય છે તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની પ્રાપ્તિના સાધનો છે તેથી જીવ ઉત્તમ કર-ણીએ પોતાના સાધ્યને મેળવી શકે છે તો આ પ્રસંગે જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રરૂપ રતનમયની આરાધના માટે અનાથ અબળાઓના સાધન સાર કંઈ ગોઠવણ થવી જોઈએ એવા પ્રકારનો ઘણો ઉપદેશ કર્યો હતો. જેના પરિણામે ત્યાંજ સભા ધર્યે તેઓશ્રીના ઉપદેશની અસર થતાં રૂ. ૧૫૦૧ ની રકમ ઝવેરી નગીનચંદ કપૂરચંદનાં વિધવા બાઈ રૂઢમણીએ અનાથ અબળાઓની મદદને માટે આપવા જણાવ્યું હતું તે બીજા ઝવેરી તલકચંદ માસ્તરના પુત્ર સોભાગબાઈનાં વિધવા બાઈ પરસન બહેને રૂ. ૧૫૦૧ ની રકમ જાહેર કરી હતી ત્રીજા બહેન સરસ્વતી બાઈ તે ઝવેરી ઉત્તમચંદ મુળચંદનાં વિધવાએ રૂ. ૧૫૦૧ ની રકમ જાહેર કરી હતી. ત્યારબાદ શા. પાનાચંદનાં ધણીબાણી શા. બાઈ હીરાકોર બહેને રૂ. ૨૫ ની રકમ જાહેર કરી હતી. એકંદરે મળી રૂ. ૪૫૨૮ ની રકમ અનાથ અબળાઓની મદદ માટે સભામાં જાહેર થઈ હતી તે હજી પણ સરતમાં આ ખાતાને માટે વાત ચર્ચાઈ રહી છે.

ધનિતા વિદ્યામને મહામાસમાં થએલી મદદ:—૨૮ શેક નથુભાઈ હીરપારામ મુંબઈ વાઘા તરફથી એક બાઈને માસ ચારના ખરચ સાર, ૫ બાઈ રૂઢમણી હીરાચંદ મો-તીચંદની વિધવા, ૫ બાઈ વહાલી વીરચંદ, ૫ શા. મેલાપચંદ આણંદચંદ, ૧ વજેચંદ તારાચંદ, ૨ શા. ધર્મજીચંદ દુવારકાવ્રસ, ૧ શા. અમરચંદ ખુચંદ, ૨ શા. મુલ્લચંદ જગજીવનચંદ, ૨ શા. મોતીચંદ કલ્યાણચંદ, ૨ શા. મગનભાઈ મલુકચંદ, ૧ શા. મગન-ભાઈ વનેચંદ, ૧ બાઈ હીરાકોર બેન ઘેઝાભાઈ ચોકસીની છોકરી, ૧ શા પાનાચંદ વીરચંદ; અને ૨ શા. સુરચંદની નાનાભાઈ એ રીતે કુલ રૂપીઆ ૫૮ આવ્યા છે.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાલાનો વાર્ષિક મહોત્સવ.

ઉક્ત મેલાવડાનું પ્રમુખચર્યાન ઝવેરી મોહનલાલ બાઈ મગનભાઈને અંશવમાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ માસ્તર હિંમતલાલ મગનલાલ કેન્જે-આ પાઠશાલાના સેક્રેટરી તેમજ શાળાના માસ્તર છે તેમણે વાર્ષિક રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો. પછી પ્રમુખ સાહેબના સ્વહસ્તે ઉક્ત પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓને ધનામ આપવામાં આવ્યાં હતાં. ત્યારબાદ અંગ્રે પંધારેલા કેટલાક ગૃહસ્થોએ પાઠશાળાના કાર્ય તરફ નજર કરતાં પૈસા સંબંધીની ઉદારતા બતાવી હતી.

પશ્ચાત્ માસ્તર બાલાભાઈ કલભાઈએ સંસ્કૃત ભાષાને આદર્શ રૂપગણી તે વિષયને ઉચ્ચકોટીએ લાવવા પાઠશાળાના માસ્તર સાહેબને તેમજ વિદ્યાર્થીઓને બક્ષામણ કરી હતી. પછી ઉક્ત સમાના પડિત વિશ્વનાથે વિદ્યાની ઉત્તમ ઉપયોગિતા બતાવી હતી. ત્યારબાદ મી. મુલ્લચંદભાઈ આશારામ વેરાટીએ તેમજ અન્ય ગૃહસ્થોએ નીતિ, સંદર્ભન, ખંત, ઉત્સાહ અને ઉદ્યમ ઉપર વિવેચન કર્યું હતું છેવટે પ્રમુખ સાહેબે પ્રસંગે મૌલિક ગણી વિદ્યાના અમૂલ્ય લાભો દર્શાવ્યા હતા ત્યાર બાદ સભા વિસર્જન કરવામાં આવી હતી.

આનંદમય જીવન.

જીવનો મૂળ સ્વભાવ આનંદમય છે. કર્મભળથી રહિત-મુક્ત-જીવમોક્ષમાં ગયા બાદ સંપૂર્ણ આનંદ ભોગવે છે, પોતાના સ્વરૂપમાં રમણતા અને પરમાવ દશાનો તત્ત્વને આનંદનું કારણ માન્યું છે, અને તે સ્વભાવિક આનંદ છે.

અનાદિકાળથી ભવજન્ય કરનારો આપણે જીવ જ્યાં સુધી મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયો પામ્યો નહોતો ત્યાં સુધી તેને સ્વાભાવિક આનંદ ઉપજવાનું નિમિત્ત કારણ પ્રાપ્ત થઈ નહોતું. સ્વાભાવિક આનંદ મેળવવાને માટે મનુષ્ય જાતને જ્ઞાનીયોએ પ્રાપ્ત વિશેષ લાયક માન્યો છે.

આનંદના બે ભેદ આપણે કહી શકીએ. એક સ્વભાવિક આનંદ અને બીજો પૌદ્ગલિક કૃત્રિમ-એ બેનું. યદિકચિત્ સ્વરૂપ આપણે જે સમજવા પ્રયાસ કરીએ તો આપણે આપણા જીવનને આનંદમય કેવી રીતે બનાવીએ તેના રસ્તા ધણા ભાગે આપણે શોધી શકીએ. હિંચાના વૈભવો-શરીર સૌંદર્ય, ગુણી ભાર્યા, આર્થિક પરિવાર-પુત્રાદિ-ધનસંપત્તિ-રાજ્ય-દરબાર અને સમાજમાં માન પ્રતિષ્ઠા ઇત્યાદિ આનંદનાં કારણો છે, એનાથી જ આનંદ મળે છે, એ સ્વાધી નથી. એ પૌદ્ગલિક છે. પૌદ્ગલિકનું સ્વરૂપ જ્ઞાની મહારાજને પૂર્ણ ગદગત સ્વભાવવાળું બતાવ્યું છે, તેથી તેના સ્વભાવ પ્રભાવે વૈભવથી મળતો આનંદ પ્રાપ્ત થાય તેમાં ફેરફાર થાય. અને નાશ પામે એમાં કંઈ અશકાર નથી. આ આનંદ સંયોગીક છે, જ્યાં પરબ વસ્તુના શબ્દવાસથી, તેની પ્રાપ્તિથી આનંદ થાય ત્યાં તેના વિયોગ અને નાશથી દુઃખ થાય એ સ્વભાવિક છે, એવો વસ્તુનો સ્વભાવ છે; એને કુદરતનો દાપદો કહો કે નેચર કહો પણ વાત તો એકની એક જ છે.

આ આનંદ ઉપરાંત બીજા પણ કેટલાક કૃત્રિમ આનંદ મેળવવાનાં સ્થાન જુદી જુદી વ્યક્તિઓએ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે માની લીધેલાં છે.

જુદા જુદા પ્રકારના વ્યસનના સેવનથી, નાટકાદિના જોવાથી, ગીત વાંચથી, કાંચની ચોના વાંચથી, નિર્દોષ અને સદોષ રમત ગમતો અને હાલના જમાનાની સુધરેલી રીતની પાર્ટીઓ અને પ્રીતિ બોજનાદિથી પડતી રમુજને આનંદ માની લેવામાં આવે છે. એના પણ બે વર્ગ પડી શકાય. તેવા છે, એક શિક્ષિત કેળવણી વર્ગ અને બીજા અશિક્ષિત વર્ગ માની લીધેલાં આનંદના પ્રકારો છે.

અશિક્ષિતવર્ગ પ્રાપ્ત ધણા ભાગે દારૂ વિગેરે કંઈ ચીજોનું સેવન કરી તોશન કરવામાં જીવનનું સાર્થક માની આનંદ ભોગવે છે. બીજા, ધાનકા, કાગળ, પરજ, ટેક, ભંગી, ચમાર, ગોલા, ઘોખી, વિગેરે જોવા પોતાને અનુકૂળ આવા પીવાની છુટ માને છે. તેવો વર્ગ લગભગ પ્રસંગે અને હોળી વગેરે તહેવારના વખતે એવી રીતે આનંદ મેળવતા જણાય છે, અને તેને માટે દ્રવ્યાદિનો ભોગ આપવાને તેઓ પાછી પાની કરતા જણાતા નથી.

શિક્ષિતવર્ગ સુધરેલી રીતે એવા પદાર્થોથી કૃત્રિમ આનંદ ભોગવે છે, અશિક્ષિતવર્ગ કરતાં આ વર્ગનો આવા પ્રકારનો આનંદ વધુ ખર્ચાળ છે. અશિક્ષિત અને શિક્ષિતના વચ્ચે તફાવત છે. અશિક્ષિતવર્ગ જ આનંદ ભોગવે છે તે જાહેરમાં ભોગવે છે, અને પ્રસંગે બીજાઓને અપાય કરતા માલુમ પડે છે; જ્યારે શિક્ષિતવર્ગ મર્યાદિત છતાં તેમનાથી બીજાઓને અપાયનું કારણ પ્રાપ્ત હોવાનો સંભવ જોઈ હોય છે.

આ કૃત્રિમ અને પૌદ્ગલિક આનંદથી જીવન રસમય-આનંદમય બનતું નથી. જેટલો વખત રમત ગમતમાં ભાગ લે છે, જેટલા વખત સુધી માદક પદાર્થની અસર રહે છે તેટલો વખત દેવતા અને રાજના સુખતા પોતે અધિકારી બનેલા છે, એમ માની આનંદ ભોગવે છે, તે વખત પુરો થાય છે, ત્યાર પછી અથવા તેના પ્રકારના આનંદના પરિણામે જો કોઈ વ્યાધિ લાગુ પડે છે, તો તેજ આનંદ તેમને દુઃખનું કારણ થાય છે, અને તેથી જીવન આનંદમય બનવાને બદલે કલેશમય બને છે અને જીવનની પૂર્ણતા થાય છે. તેઓ પોતાનો, પોતાના સહવાસમાં આવનારનો અને સમાજનો ધાત કરે છે.

શું આવા પ્રકારે જીવન ગુનરસી એ વાસ્તવિક છે કે જીવનને આનંદ અને રસમય બનાવવું એ વાસ્તવિક છે, એનો આપણે ખાસ વિચાર કરવાનો છે.

જીવન આનંદમય બનાવવું એટલે કુદરતી સ્વભાવિક આનંદ પ્રાપ્ત થાય એવા પ્રકારનું જીવન ગુનરસું તે છે. એવું શાથી બને તેનો વિચાર આપણે ખાસ કરવા જોવો છે. આ જીવનો મૂળ સ્વભાવ આનંદમય છે, એના મૂળ સ્વભાવથી જેટલે અંશે વિપરીત વર્તન આપણે ચલાવીએ તેટલે અંશે તે આનંદમાં ખામી અથવા ઝાઝાસ આવે છે.

આ આનંદ કાંઈક, વાંચિક અને માનસિક, ત્રણ રીતે હોઈ શકે.

કાંઈક-શારીરિક આનંદ તંદુરસ્ત અને નિરાગી શરીર હોવામાં છે. લોકોમાં કહેવાત પશુ છે કે, “પહેલું સુખ તે જાતે નર્વા.” હુનિયાના તમામ વૈભવોના આનંદનું બીજ શરીરની તંદુરસ્તી ઉપર છે. જો શરીર તંદુરસ્ત હશે તો તમામ વસ્તુમાંથી આનંદ મેળવવા ધારશે તો મેળવી શકશે, એટલુંજ નહિ પણ પરમાર્થિક ઉદ્યોગ પણ તેનાથીજ થઈ શકશે, જો શરીરમાં કંઈ પણ વ્યાધિ હશે તો પછી બીજા આનંદનાં ગમે તેવાં કારણો હશે તો પણ તે લેહજત આપનારાં થઈ શકશે નહિ. ત્યારે એથી એ સિદ્ધ થાય છે કે શરીર તંદુરસ્ત રહેવાના માટે ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. શરીર તંદુરસ્ત રહેવાને હમેશા ધ્યાન આપવું, એટલે તેમાં ને તેમાં લક્ષ રાખ્યા કરવું અને તેનો જાળવ કરવો એવો અર્થ કરવાનો નથી પણ આપણે પોતાની રહેણીકરણી, આહાર વિહારની યોજના એવી રીતે કરવી કે તેથી નવીન વ્યાધિ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ મળે નહિ. અચૂલ કર્મના ઉદયથી અથવા આકસ્મિક કારણોથી કંઈ વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય ત્યો આપણે ઇલાજ નથી પણ કેટલાક વ્યાધિઓ એવા પ્રકારના છે કે આહાર વિહારમાં જો સારાસાર વિચાર કરી દેશ, કાળ, ધર્મ અને પોતાના શરીરને પોષણ આપનાર કયા કયા પદાર્થો છે તે નક્કી કરી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો ઘણા ભાગે કેટલાક વ્યાધિઓ અટકી પડે છે. સારી રીતે વિચાર કરવાનો આ વિષય છે. શરીર એ દેવી બક્ષિશ છે, તે બક્ષિશનો ગમે તેવી રીતે ઉપયોગ કરવાનો આપણને અધિકાર નથી. આ જીવનમાં ઘણા મહત્વનાં કામો કરવાનાં છે. ઘણી ફરજો બજાવવાની છે, અને આપણી ભાવિ જીવન-આવડો જાળવવાનાં તેનામાંજ રહેલું છે. એવી કોમલતાથી ચીમને સાચવવાના અને જાળવવાના અને તેનાથી આનંદ મેળવવાના જે નિયમો માની મહારાજાઓએ તથા એ વિષયના ખાસ અભ્યાસીઓએ બતાવેલા છે, તે તમામનો અભ્યાસ તો બાળુ ઉપર રહ્યો પણ તેમાંથી સામાન્ય નિયમો જાણવાનો અને તે પ્રમાણે વર્તવાનો આપણે ઉદ્યમ ન કરીએ એ કેટલી મોટી ખૂસ કહેવાય ? !

કેરી અભક્ષ પદાર્થનો ત્યાગ કરવામાં આવે, અને સાત્ત્વિક શુદ્ધ પદાર્થનું પરિમીત સેવન કરવામાં આવે, યોગ્ય કસરત-મહેનત કરવામાં આવે, અને પચેંદ્રિના વિષય સેવનમાં નિયમીત રહેવામાં આવે તો કેટલાક વ્યાધિઓ શરીર ઉપર જે હુમલા કરે છે, અને શારીરિક આનંદનો નાશ કરે છે, તે યતા અટકી પડે. આ બાબતની ખાત્રી કરવી હોય તો એનો અભ્યાસ સતત ચાલુ રાખવાથી તેની ખાત્રી થયા સિવાય રહેશેજ નહિ.

વર્તમાનમાં આપણી દૈન પ્રજ્વળતી તંદુરસ્તી સંબંધી જે વિચાર કરીશું તો તેઓ એ બાબતમાં બહુ પછાત છે. તેઓનામાં કૃત્રિમ આનંદનું જોર ઘણું વધી પડેલું છે. તેના કારણમાં જે ખામીઓ માલુમ પડે છે, એક તો શરીર રક્ષણના નિયમોનું અજ્ઞાનપણું અને બીજીને પણ તેનું પ્રતિપાલણ કરવાની નયજ્ઞાઈ.

ધાર્મિક સેવનમાં આગળ વધવાની કાળજી ધરાવનાર મહારાષ્ટ્રીએ પ્રથમ આ બાબતમાં ખાસ લક્ષ આપવા જેવું છે. કેમકે વ્યવહારિક અને ધાર્મિક ઉત્તિનો પહેલો પાયો શારીરિક તંદુરસ્તી ઉપર છે. શરીર એ જાને બાબતોમાં સાહકારી છે, તેથી તેની ઉપેક્ષા કરવાની જરૂર નથી, તેમજ અજ્ઞાનતાના યોગે ક્ષલકકુલક વ્યાધિઓ યતા અટકાવવાને માટે તેનાં કારણો બહુ તો કારણોનો નાશ કરવો એ પહેલી જરૂર છે. આ જરૂરનો ભંગ કરવાથી ખીજા કોઈને તુકશાન ન થતાં આપણને પોતાનેજ થવાનું છે. શરીર તંદુરસ્તીથી જે આનંદ રેલવવાનો છે, તેનો નાશ ન થાય અને તે આનંદમાં ખસેલ ન પડે એ તેને માટે જે આપણે યોગ્ય કાળજી ન રાખીએ તો પછી તેનું પ્રાપ્તિન આપણે ભોગવવું પડશે. શારીરિક આનંદનો ધાત થવાની સાથે કેડવી દવાનું સેવન કરવું પડશે. કેટલીક પરહેજ પાળવી પડશે. તેની સાથે દ્રવ્ય સંબંધી તુકશાન યશે તે તો જુદું. આ બાબતમાં વૈજ્ઞાનિક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે, અને ખોટો ધંધો ન થાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે.

શારીરિક આનંદ મેળવવાને પોતાની જાનદ્રષ્ટિથી મુખ્યત્વે નીચેના નિયમો પ્રમાણે વર્તવાનું આપણને જ્ઞાની મહારાજએ સૂચવ્યું છે. જે માર્ગાનુસારીના નામથી ઓળખાય છે.

૧. જીભ લાગ્યા સિવાય ખોરાક લેવો નહિ.

૨. જમતી વખતે થોડું ઓછું ખાવું. એટલે ૨ થી ૮ કોળીયા સુધી ખોરાક ઓછો ખાવો. આ એક જાતનો તપ છે, તેને ઉણોદરી તપ કહેવામાં આવે છે.

૩. કોઈ જાતનું વ્યસન કરવું નહિ.

૪. અભક્ષ વસ્તુઓ ખાવી અને પીવી નહિ.

૫. અનંતકાવતું સેવન કરવું નહિ.

૬. વિદ્યનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

૭. રાત્રી જોજન કરવું નહિ.

૮. અનજણાં ફળ ખાવાં નહિ. અનજણાં ફળ એટલે જેના ગુણની ખબર લેનાર કે આપનાર જાનેમાંથી કોઈને ન હોય તેવાં ફળ.

૯. પરિમિત મૈથુન સેવન.

૧૦. નિયમીત નિદ્રા લેવી.

આ નિયમો બે સપ્ત રીતે પાળવામાં આવે તો શારીરિક આનંદ મેળવવામાં જે આપણને કેટલોક વ્યાધાત નડે છે, તે પ્રાયે નડશે નહિ.

વાંચિક આનંદ—આ જાતનો આનંદ મેળવવામાં ધણા ભાગે ઝેરી પ્રવૃત્તિ જેવામાં આવે છે કે ખીજની નિંદા કરવી, તેનામાં અછતા ફુપણોનું આરોપણ કરવું, ખીજની આડી કરવી, મશ્કરી, હાંસી, મજાક કરવી, અસત્ય બોલવું, જુડી સાક્ષી કરવી ઇત્યાદિ, આ પ્રવૃત્તિ એ અશુદ્ધ છે, અને તેમાંથી મળતો આનંદ ક્ષણિક છતાં પરિણામે દુઃખજનક છે. આ પ્રકારનો આનંદ મેળવનારની ગણના સમાજમાં પ્રથંસાપાત્ર થતી નથી. માદા કર્મબંધનમાં એ કારણ છે, અને તેના વિપાક અસાતા વેદનીના રૂપમાં આપણને ભોગવવા પડે છે, અને તેથી જીવન ક્ષેશમય બને છે. બે આપણે આપણા જીવનને આનંદમય બનાવવું હોય તો આ અને આવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ અટકાવવી જોઈએ.

આને બદલે સત્ય, હિતકારક અને પીતિમય અદ્ય વચનં બોલવાની અને ખીજઓના ગુણનું અવશોકન કરી સારા ગુણોની અનુમોદના કરવાની મહાપુરુષોના અને ભગવંતના ગુણો બાણી તેમના ગુણાનુવાદ કરવાની અને સાંબળવાની પ્રવૃત્તિ રાખવાથી જીવન આનંદમય બનાવી શકાશે. એનાથી મળતો આનંદ પરંપરાએ આત્મિકવિકાસનું કારણ બનશે. આ આનંદથી અશુભ કર્મનો પ્રાયે ક્ષય થશે, અને તેથી અસાતા વેદની કર્મનો પણ ક્ષય થશે. એ કંઈ જેવો તેવો લાભ નથી.

માનસિક આનંદ—માનસિક આનંદ નિર્દોષ અને સારા વિચારો કરવાથી મેળવી શકાશે. જાંઘ અને મોક્ષનું કારણ મન છે. તેથી જ રીતે માનસિક આનંદ અને ક્ષેશનું કારણ પણ મન છે. હંમેશા પાપરહિત નિર્દોષ વિચારો કરવાથી અને તદનુસાર આપણું વર્તન રાખવાથી જીવન આનંદમય બનાવી શકાશે. જગતમાં પાપમાં કારણો ક્યાં ક્યાં છે, તેનું અવશોકન કરવાથી આપણને તે માત્રમ પડશે. વ્યવહારમાં માનસિક આનંદનો નાશ કરવાનું કારણ ધણા ભાગે આપણી પોતાની અન્યાયી વૃત્તિ છે. અન્યાયથી ચાલવાની ટેવ પડવાથી આપણી પ્રવૃત્તિ પણ અશુદ્ધ રહેવાની, અને પ્રવૃત્તિ અશુદ્ધ હોય ત્યાં તેના પરિણામમાં આનંદ મળવાનો સંભવ આકાશ પુષ્પવત્ સમાન છે. અન્યાયની પ્રવૃત્તિથી માની સેવાતો આનંદ એ ઝાંઝવાની પાણીના જેવો છે, એ વાસ્તવિક આનંદ નથી, પણ આનંદાભાસ છે.

માનસિક આનંદ મેળવવાને માટે ખીજ પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. વ્યવહારની અંદર માની લીધેલા લાભના વખતે આનંદધેણા ચઈ જવું, અને અનિષ્ટ પ્રાપ્તિ અથવા ઇષ્ટ વિયોગના પ્રસંગે નિરાશ અથવા દીવંગીર થવું એ બંને સ્વભાવિક આનંદનો નાશ કરવાવાળું છે. એ રતી અને અરતી બંને પાપજ છે. એ બંનેનો સહવાસ છાડવાથી કુદરતી આનંદ શું છે એનો અનુભવ થશે.

ઉપર આપણે કાર્મિક, વાચિક અને માનસિક આનંદ વિશે યદિચિત્ વિચાર કર્યો તે સિવાય પણ આનંદમય જીવન બનાવવાનાં કેટલાંક કારણો છે. તેમાં પહેલી જગ્યા કુટુંબીક આનંદ લે છે. જે કુટુંબમાં હમેશા આનંદ રહે એ કુટુંબના જેવું ભાગ્યશાળી કયું? કુટુંબની અંદર આનંદ મેળવવાને માટે કુટુંબક્ષેશના કારણોનું અવશોકન કરી ક્ષેશને અટકાવવો એટલે સ્વભાવિક આનંદ આવીને ઉભો રહેશે. જે કુટુંબમાં હમેશા દંતક્ષેશ થયા કરે એ કુટુંબ બલ્કે મોટું શ્રીમંત અને ધનવાન હોય, બહાર લોકીકમાં તે આબરુદાર ગણાતું હોય તોપણ જેમ રોગીટ માણસ જેટલો વખત સારાં કપડાં પહેરીને બહાર નીકળે અને લોકો તેને સુખવાળો

જીવે પણ તેના સુખની વાસ્તવિક ખજાર તેને પોતાનેજ હોય છે. તે સુખજ કુટુંબકેશવાળા ધરના સંબંધમાં પણ બને છે.

કેશ એ સંસાર ભવ બ્રમણતાનું મૂળ છે. કેશરહિત મનનેજ ભવપાર હતરવાનું કારણ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ માને છે.

કુટુંબકેશના જેવાજ ખીજા ન્યાતીકેશ, સમાજકેશ પણ કુદરતી આનંદનો નાશ કરવાવાળા છે.

જેઓ સ્વાભાવિક-કુદરતી આનંદ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા છે, જેઓ પોતાનું જીવન આનંદમય બનાવવા ધારતા હોય તેમણે કેશના કારણોમાં પડવું નહિ, પડેલા હોય તો હિંમત ધરી તેમાંથી નિકળી જવું. ગમે તેવા વિપરીત સંજોગો પ્રાપ્ત થાય તોપણ પોતાનું સાધ્ય ચુકવું નહિ એજ ઉત્તમ છે.

સુખ અને દુઃખનું મૂળ કારણ શુભાશુભ કર્મ છે. શુભકર્મના દિવ્યના ફળરૂપ-શારીરિક તંદુરસ્તી, ધન, પ્રાપ્તિ, કુટુંબ પરિવાર ઇત્યાદિ છે. તેવીજ રીતે અશુભકર્મના ફળના પરિણામરૂપ રોગનો સંયોગ, ધનહાનિ, અને પરિવારનો વિભેદ ઇત્યાદિ છે. એ અશુભકર્મના કર્તા આપણે પોતાનો જીવજ છે અને પુર્વકાળમાં કરેલા કર્મના ફળરૂપ છે. તે ફળને અટકાવવાની આપણામાં સત્તા નથી તો પછી તેના માટે આનંદ અને કેશ નહિ માનતાં સ્વભાવિક પોતાના સ્વરૂપમાં રહેવાની ટેવ પાડવી એના જેવું ખીજું ઉત્તમ એક પણ નથી.

આપણું બાંધી જીવન આનંદમય બનાવવાનો મોટો ભાગ આપણી વર્તમાન કૃતિ ઉપર આધાર રાખે છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજે કહ્યું છે કે: “બંધ સમયે ચિત્ત ચેતીયે, શા ઉદયે સંતાપ.” જે વખતે કર્મનો બંધ પડે તે વખતે ચેતવાનું છે. એક વખત અશુભકર્મનો બંધ પડે તો પછી તેના પરિણામરૂપ ફળવિષાક ભોગવવાના પ્રસંગે સંતાપ કરેલો શું કામ લાગે માટે વર્તમાનમાં અશુભકર્મનો બંધ ન પડે તેના માટે અશુભકર્મ બંધનાં કારણોનો આપણે અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને તેવા કારણોના કર્તા આપણે ન થઈએ એ માટે ઈગળ શખવી જોઈએ.

જીવન આનંદમય બનાવવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય પોતાના ઇષ્ટદેવની, પરમાત્માની અને ગુરૂની શુદ્ધ ભાવનાથી ભક્તિ કરવી, અને સદ્ અનુદાનનું સેવન કરવું તે છે. સંપૂર્ણ વિશેષ-લ્લાસથી, આદરસહિત, આ વિષયમાં શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરવી તે છે. એની ખરી લેકજત જે મહાનુભાવો એતું સેવન કરે છે, તેમને છે એ અનુભવવાળો આનંદ અનુભવ કર્યા સિવાય મેળવી શકાશે નહિ કે તેની પ્રતીતિ થઈ શકશે નહિ. -

આરોગ્ય.

(લેખક:—સદગત ડી. જી. શાહ, માર્ચેકપુર.)

ક્ષણિક સુખને સાર પોતાની આરોગ્યતાનો નાશ ન કરે. શરીરરૂપી ધરનો અલ્પચર્ચ રૂપી પાયો મજબુત હશે તોજ સારી રીતે તે ઘણા વખત સુધી નિરોગીપણે ટકી શકશે.

શારીરિક, આત્મિક અને માનસિક બધા મૈથુન સેવનથી નષ્ટ થાય છે માટે તેમાં તો કરકસર રાખવી એજ હિતકારક છે.

કિંમતના પ્રમાણમાં દવા ગુણુ કરે એ ખોટા બહેમ છે અને એવા ખોટા બહેમથીજ દવા ગુણુવાળી છતાં બરાબર અસર કરતી નથી.

આરોગ્યતા નિરૂપણથી એસી રહેવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી. જેટલું મહેનતથી પ્રાપ્ત થાય છે તેનાથી વધારે એસી રહેવાથી શુભાવનું પડે છે.

જેવા વિચારોનું સેવન કરશે તેવું પ્રાપ્ત થશે. આરોગ્યતાના વિચાર કરશે તો આરોગ્યજ મળશે, અને રોગના વિચારો કરશે તો રોગના ભોગ થશે.

નિયમસર કરવા જવું, નિયમસર કસરત કરવી, અને નિયમસર દરેક કાર્ય કરવું, તેથી શરીર મજબૂત તથા નિરોગી થશે.

વિપય રસથી બરપુર પુસ્તકો વાંચવાં, નાટકો જોવાં, સ્ત્રીઓના અકાંકારોની વાતો કરવી, અને સ્ત્રીઓનાં અંગોપાંગ નિરખવાથી મનોવૃત્તિઓ કાષ્ઠમાં નહિ રહેતાં અવળા રસ્તે મન આશ્ચર્ય લય છે.

નહાતી વખતે પ્રથમ માથુ પકાળવું, તન્દુરસ્તીવાળાને ટાઢા પાણીએ ન્હાવાથીજ શરીરને બળ તથા કાયદો થાય છે.

ગરમ પાણી સાથે ઠંડુ પાણી મેળવીને સ્નાન કરવાથી શરીરમાં કળતર ઉત્પન્ન થાય છે. દરેક રોગી ઔષધ વાપરતો હોય અગર ન વાપરતો હોય પણ પથ્ય પાળવાની મુખ્ય જરૂર છે, ખાવા પીવામાં એપરવાહ રાખવી એજ તન્દુરસ્તી બગાડવાનું મુખ્ય કારણ છે.

તમાકુ-ખીંડી કાળજે દાઢ પાડી દેહને બાળી નાંખે છે, તેમજ મુખમાં ચાંદી પાડી ઉપરસ તથા ગરમીનાં દરો પેદા કરે છે.

દારૂપાનનું નીચ વ્યસન તન, મન અને ધનને બહુજ નુકસાનકર્તા છે. તેનાથી અનેક પ્રકારની વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

ચાહ બળ હરે છે, અને દોષી નિદ્રાને રોકે છે.

અણીલુથી ઝાડો બંધ થાય છે તથા એદીપણું આવે છે.

લાંઝ અને ગાંઝના સેવનથી મગજ બગડે છે, તથા જાંઘુ અભ્યાસથી દિવાના થઈ જવાનો સંભવ રહે છે.

કોકેનનો લાંબા વખત સુધી ઉપયોગ કરવાથી શારીરિક અને માનસિક શક્તિઓ મંદ પડી જવા સાથે બળનો નાશ થાય છે.

આરોગ્યતા રૂપી ફળ મેળવવા માટે મનોવિકારોને વશ કરવા જોઈએ.

ધણું મરચાં, તેલ, ખટાઈ, ઘણો ગરમ તથા ઠંડો ખોરાક અને મીઠાઈ વિગેરે બારે ખોરાક ખાવાથી ધાતુક્ષીણતા વિગેરે લાગુ પડે છે.

શરીર બળની વૃદ્ધિ માટે નિત્ય કસરત કરવી જરૂરની છે અને મનોબળની વૃદ્ધિને માટે યોગાભ્યાસ જરૂરનો છે.

આરોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર ઇચ્છનારે પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ કે—“હું નિત્ય નિયમિત અને વખતસર હિતકર યોજન કરીશ.”

ખીજ પ્રતિજ્ઞામાં હું કોઈ પણ વ્યસન કરીશ નહિ, પોતે સ્વચ્છ રહીશ. મારા ઉપયોગમાં આવતાં વસ્ત્ર, ઘર, પાણી, ખોરાકના પદાર્થો વિગેરે સર્વે સ્વચ્છ રાખી વિપયમાં નિયમિત રહીશ.

આરોગ્યતાથીજ ધર્મ, અર્થ અને કામ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પરંતુ શરીરને રોગી

રાખવાથી કંઈ ખતી શકતું નથી. માટે દરેક મનુષ્યે શરીરને આરોગ્યતામાં રાખવા પ્રયત્ન કરવો જરૂરનો છે.

અસ્વચ્છતાવાળાં ગંદાં ને મેલાં કપડાં પહેરવાથી ખસ, દાદર, શુભાંગ, ખરજવાં અને લોહીવિકારનાં દરદે ઉત્પન્ન થાય છે.

રોગ થયા પછી રોગની દવા કરવી તેના કરતાં પ્રથમ રોગજ પેદા ન થાય તેવી તજવીજ રાખવી એ ઘણું ઉત્તમ છે.

પાણી શુદ્ધ કપડાથી ગાળીનેજ પીવાના ઉપયોગમાં લેવું કારણ કે વગર ગાળેલા પાણીને પીવાથી કેટલીએક વખત ઘણા માણસોને વાળા નિકળેલા નેવામાં આવે છે.

ભુખ કરતાં વધારે ખાવું નહિ પરંતુ યોડું ઘણું ભુખ્યા રહેવું એ વધારે સારું છે. ભુખ કરતાં વધારે આહાર લેવાથી અભ્યર્થ થાય છે. કહેવત છે કે “જો યોડું રહ્યું ભુખ્યું, તેને કોઈ નવ દુઃખ્યું.”

હસ્તક્રિયાથી હજારો માણસ પોતાની અમૂલ્ય શક્તિ શુભાવી ખીન તાકાદપણે અનેક રોગના ભોગ થઈ કહેલા કર્મથી પરતાય છે.

જેને જીવાની છતાં વૃદ્ધ બનવું હોય, નિરોગી છતાં રોગી થવું હોય, તથા તન્દુરસ્તી, સૌંદર્યતા, લાવણ્ય અને સૌજન્યતા હાથે કરીને પોતાનામાંથી વિદાય કરી રોગી, કૂંડપી, આળસ અને કાયર બનવું હોય તેજ હસ્તક્રિયાથી મિત્રાચારી રાખે છે.

સોપારી ખાવામાં સો પારી (૧૦૦) કરી જેટલા અવગણ્ય છે, વળી લોહીને ઉઠાળી પાણી કરે છે તથા ક્ષયના ભોગી બનાવે છે.

સ્ત્રીઓને જેમ પતિવ્રત પાળવાની જરૂર છે તેમ શું પુરોને એક પતિવ્રત પાળવાની જરૂર નથી ?

આળસ અને મોજ શોખ એ જીંદગીનાં દુશ્મન છે. આળસ એ રોગોને જન્મ આપે છે, ઉદોગીતું મન સદાય પ્રકુલિત રહે છે.

ખોરાકમાં અને હરવા કરવામાં તથા ખીજ દરેક ખાખતોમાં મિતાહારી થવું, શુદ્ધ હવામાં રહેવું, અને શરીરને સ્વચ્છ રાખવું.

સૂઈ રહેતી વખતે માથાપર ઝોઢીને સુઈ રહેવું નહિ કારણ કે તેથી અંદરથી નિકળતો ઝેરી શ્વાસ રૂંધાઈ તાજી હવા પ્રવેશ કરતી નથી.

અન્ન પાણી સિવાય યોડું ઘણું જીવી શકાય પણ હવા સિવાય તો ગિલકુલ જીવી શકાય નહિ, માટે તાજી અને શુદ્ધ હવા હમેશાં લેવી.

રનાન કરવાથી શરીર સ્વચ્છ અને હલકું થઈ યાક ઉતરી જાય છે. માટે જોરતું કામ કરનારા માણસોએ હમેશાં ન્હાવાની ટેવ રાખવી.

કોઈ પણ અન્ન અગર ફળ ઉતરેલું અને સડી ગયેલું ખાવાથી તન્દુરસ્તીને નુકશાન કર્તા છે.

જીભગરો કરવાથી વ્યાધિ થાય છે. માટે નિદ્રાને રોકવી નહિ. જાણમાં આણું દરેક મનુષ્યને જ કલાક તો ઉઘણું જોઈએ.

રાતે બેલા સુવું ને સવારમાં બેલાજ ઉઠવું. કહ્યું છે કે:—“રાતે વેલા જ સુઈ, વેલા ઉઠે વીર; બળ, બુદ્ધિ, બહુ ધન વધે, સુખમાં રહે શરીર.”

શુદ્ધ પાણી, શુદ્ધ અન્ન, અને શુદ્ધ હવા એ આરોગ્યતાની માતા છે.

બુદ્ધિથી વીર્યનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો પુરુષત્વ તથા આયુષ્ય વધે છે. અતિ મૈથુન એ સ્ત્રી કરતાં પુરુષને વધારે નુકશાન કર્તા છે.

ખોરાક લીધા પછી શરીરને થોડો ધણે પણ આરામ આપવો જોઈએ માટે જમ્યા પછી અરધો કલાક ડાખા પાસે સુઈ રહેવાની અગર સો ડગલાં ચાલવાની રેવ રાખવી. ખાનપાનની બેદરકારી અને સ્વાદેન્દ્રિયની લાલસાથી અનેક દરદો ઉત્પન્ન થાય છે, જે ખોરાક લો તે સાદોજ લેજો, કુદરતને હમેશાં સાદાછળ પ્રસન્ન છે, અને તે સાદા ઉપાયો ધણા સહેલા હોય છે.

બેઠેથી માથુસોની તંદુરસ્તી જલદી બગડે છે. માટે બેઠેમ તરફ લક્ષ રાખવું નહિ, ખોરાક લેતી વખતે મન શાન્ત રાખવાની જરૂર છે.

પ્રેમી પુરતકાનું પાંચન, શૃંગારિક વાતો અને નંદારા માથુસના સંદર્ભાસથી મન નીચ મારે દોરાય છે. અને તેથી કામચલિત્તે ઉદ્વેગવાને લીધે નબળાઈપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે.

કુદરતે રાત્રિ વિશ્રાંતિ-નિદ્રાને માટેજ કલ્પી છે તેથી તેનો ભંગ ન કરવો.

પોતાની શક્તિ સુખ્ય મહેનતનાં કાર્યો કરવાથીજ હાથ પગ મજબુત થાય છે, તેવા સારા ખોરાક ખાવાથી થતા નથી.

આજીવિસના કામ પૂરતો મહેનત પડે એવો ધંધો નહિ કરવાથી પ્રમાદ, આળસ, શુન્દા, ચિંતા અને રોગો વધે છે.

ધનવાન પુરોજને ઝાડાની કબજીઆત વિશેષ લાગુ પડે છે, તેવું કારણ નિશ્ચયી બેઠી રહેવું એજ જણાય છે.

ખાળજીનથી વીર્યહીન થવા સાથે તંદુરસ્તી ઉપર ખરાબ અંસર થાય છે.

લોહાનો કાટ લોહાનેજ ખાધ માટી કરી નાંખે છે તે સુખ્ય કામ વગરનું મન પોતાનેજ ખાય છે.

ચેટની ધંદી દાંત છે, તો ખોરાકને તે ધંદીએ ઝીણો દળીનેજ અંદર ઉતારે.

અનાજ ચાવવાની કરકસરને લીધે અજીર્ણાદિક રોગો લાગુ પડે છે તથા મળ સાંધે ઉતરતો નથી.

ઉપમ નહિ કરવાથી શાન્તિ મળતી નથી અને મન ઉદાસ રહે છે. માટે ગનભાક્ષ યોગ્ય ધંધો કરવો.

હસ્ત ક્રિયાથી મૂજાશય કમજોર થઈ જાય છે. પેશાબ વારંવાર થાય છે. તથા પ્રમેહ, મળમંદ, કમરનો દુખાવો, મંદાગ્નિ, નિર્જાતા વગેરે અસાધ્ય રોગો લાગુ પડે છે.

જેમની તંદુરસ્તિનું સંભોગના નિમ્મોના અધ્યાનને લીધે સત્યાનાશ વળી જાય છે. તોયે તેઓ પોતાની મનોવૃત્તિને વશ રાખી શકતા નથી. તેઓને મૂર્ખ અને પરુવૃત્તિના મનુષ્યો સમજવા.

અતિ મૈથુન જેવું તુકશાનકારક ખીનું કંઈજ નથી. માટે તે કામમાં યોગ્ય વિવેક રાખવો જરૂરનો છે.

અપૂર્ણ.

સ્વીકાર.

સદ્વક્તા:—યોગક-લાઘવ-પ્રકાશક મેઘસે મેઘજી હીરજી એન્ડ કું. તરફથી સુખાઈ. શુરેદવ શુભ મહિમાળા:—પ્રસિદ્ધ કર્તા ઝવેરી ભોગીલાલ ધોળશાજી તરફથી અમદાવાદ. (જેન) વનિતાવિશ્રામનો રીપોર્ટ. ખાધ બહાલી વીરચંદ તરફથી. સુરત.

વોર્ડીંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં બક્ષીશ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૫-૦-૦ બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થી જેન પરબ અતુરભાઈ સોમાભાઈ આફ્રિકા-(નૈરાબી.)
- ૩૦૦-૦-૦ શ્રી મુખદના મોતીના કાંટાના કુસ્તીઓ તરફથી શેઠ હીરાચ દલાઈ નેમચંદ. મુખદ.
ખા. દગ્ગાસે રૂ. ૧૫૦) મુખજ કાયમ આપવા કહેલા તે મુખજ સં. ૧૮૭૦ ના
જેઠ સુદી ૧ થી અસાડ વદી ૦)) મુખી માસ ૨) ના હ. ઝવેરી લોગીવાલ
સારાભાઈએ આપ્યા.
- ૧-૦-૦ શા. રાકરચંદ ડાલાભાઈ. અમદાવાદ ધુસાપારખની પોળ. હ. મણીવાલ ઉત્તમશી.
- ૧-૦-૦ શાહ ખાતે હા. ધમરલાલ દરજીવનદાસ અમદાવાદ.
- ૫-૦-૦ કૃષ્ણચંદ રામચંદ. સાણીદા. }
૨-૦-૦ કુલચંદ રામચંદ. }
૨-૦-૦ જીવણલાલ રજીડાડદાસ. }
૨-૦-૦ કાળીદાસ ગુલાબચંદ. } હા. બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થી મૂળચંદ નાનચંદ.
૧-૦-૦ દલીપચંદ પુલખાઈ. }
૧-૦-૦ પદમસી કૃતેચંદ. }
૧-૦-૦ અંબાલાલ જોશીખાઈ. }

૩૨૪-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૧૨-૦-૦ શા. રા. નગીનદાસ હાંમીંગ સીપોર ખા. સને ૧૯૧૪ ના આપવાના કલા હતા
તે હા. મણીવાલ નગીનદાસ.
- ૮-૦-૦ શા. હોટાલાલ ઝવેરચંદના કુસ્તી વકીલ મોહનલાલ ગોકળદાસ. અમદાવાદ
ધુણસાવાડે સને ૧૯૧૪ ની સાનના માસ સપ્ટેમ્બર, ઓક્ટોબર, નવેમ્બર તથા
ડીસેમ્બર મા. ૪) ના રૂ. ૨) લેખે હા. વકીલ. મોહનલાલ ગોકળદાસ
- ૪-૦-૦ વકીલ મોહનલાલ ગોકળદાસ અમદાવાદ પાંજરાપોળ. સને ૧૯૧૪ ના માસ
સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર-નવમ્બર તથા ડીસેમ્બરના હા. પોતે.
- ૩-૦-૦ વકીલ મોહનલાલ ગોકળદાસ પાંજરાપોળ. સને ૧૯૧૫ ના માસ જાન્યુઆરી,
ફેબ્રુઆરી, માર્ચના હા. પોતે.

૨૭-૦-૦

ખરચ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૨-૦-૦ એક દિતેન્દ્ર તરફથી હા. દોશી મણીલાલ માધવજી. વડાલી. હાલ અમદાવાદ.
- ૪ ૧૨-૦ એક દિતેન્દ્ર તરફથી હા. દોશી મણીલાલ માધવજી. વડાલી. ખા. ગુજરાતી
પત્રના સને ૧૯૧૪ ના લવાજમના આપ્યા.
- ૩-૦-૦ બાપુલાલ અમરચંદ નીકારા. મનીઓર્ડરથી હા. પોતે.
- ૧૨-૦-૦ બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થી તરફથી હ. ચંડુલાલ અમરદાસ. અમદાવાદ જેન બોર્ડીંગ.
ખા. વિદ્યાર્થીઓએ ફીસ્ટ કરી તેના આપ્યા.
- ૭-૬-૦ શા. સોમાગચંદ ગીરધર. ગોધાવી હાલ અમદાવાદ જેન બોર્ડીંગ. હા. પોતે
ખા. પુત્ર જન્મની ખુશાલીમા વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.

૪૭-૧૧-૦

ધાર્મિક જ્ઞાનોત્સવ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૨-૦-૦ શા. બાપુલાલ અમરચંદ નીકારા. મનીઓર્ડરથી હા. પોતે.

૩૩ રૂ. ૪૦૦-૧૧-૦

Rates for Advertisement.

જાહેરખબર આપનારાઓને અમુલ્ય તક.

જનકલમમાં જાહેરો દેખાવો તે પ્રખ્યાતિ પામેલું આ બુદ્ધિમાં મોક્ષિક છે. જે ખબર
છ વર્ષ પુરું કરી જાવના વર્ષમાં અધિવેશન કરવા બાબતેનાં થયું છે. તેમાં જ
આપના બાબો નીચે મુજબ થયું જોઈ શકવામાં આવ્યા છે.

	એક પેઈજ.	અર્ધ પેઈજ.	પા. પેઈજ.	ચાર લાઈન
એક વર્ષ માટે ...	૩૦	૨૦	૧૨	૬
છ માસ માટે ...	૨૦	૧૨	૬	૪
ત્રણ માસ માટે ...	૧૨	૬	૪	૩
એક અંક માટે ...	૫	૩	૨	૧

જાહેર ખબરો વિદી, મુદ્રણની મા હંમેશા બાતમાં લેવામાં આવશે. જાહેર ખબર
નામાં આગાહી મળ્યા નિવાય જાહેર ખબર દાખલ કરવામાં આવશે નહિ. જે ખબરો
મારફત હિન્દુઓ પહેલાવવાના લાગે પચાવવારથી અગર રજા મળવાથી નહીં મારફત
તે માટે સંપર્ક પચાવવાર તથા મનીઓર વિગેરે નીચેના શીરનામે મોકલવા.

નાગી મગલ
અમદાવાદ.

}

વ્યવસ્થાપક-બુદ્ધિપ્રભા.

અધ્યાત્મશાન્તિ આવૃત્તિ બીજી.

પાકી બાઈન્ડિંગ પૃષ્ઠ ૧૩૨. રૂ. ૩.૦-૩-૦

ખરેખર શાન્તિને આપનારો આ લઘુ ગ્રંથ અહોનીશ અભ્યાસમાંથી
મારફત મનન કરવા યોગ્ય છે. શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ તે રૂ. ૧૯૫૬ માં રચેલ
છે તેની આ બીજી આવૃત્તિ સુધારા સાથે પ્રગટ થઈ છે. ગ્રંથ અપૂર્વ છે.

આફકોને મુબના.

બુદ્ધિપ્રભાના આફકોને દિવેદન કરવાનું કે જે સદૃશ્યોએ મુરંક મુનિ લેખક
આપ્યું નથી તેમના કપર નવા પર્વો એટલે પુસ્તક સાવધાનો પ્રથમ અંક વિ. પિ. થી
મોકલવામાં આવશે તે રૂબીકારી આગારી કરશે.